

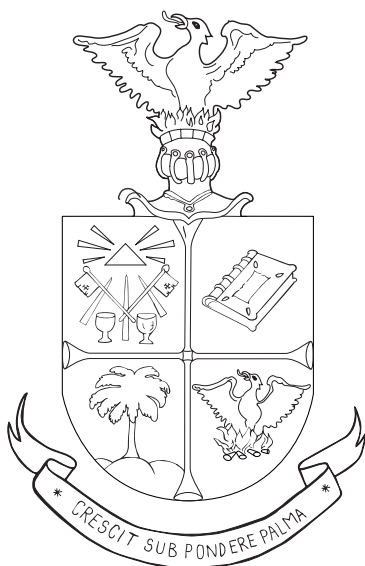
KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

ACTA IUVENUM CAROLIENSIA XIII.

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

ACTA IUVENUM CAROLIENSIA XIII.

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar kiadványa

Budapest, 2024

A kötetet szerkesztették:
Boóc Ádám - Schlachta Boglárka Lilla

© Szerzők, 2024

ISSN 2062-9206

Kiadja

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

TARTALOMJEGYZÉK

BOÓC ÁDÁM - SCHLACHTA BOGLÁRKA LILLA Szerkesztői előszó	7
DÉKÁNI KÖSZÖNTŐ	11
I. Alkotmányjogi Tagozat	
KÖBEL DÁVID Az önrendelkezési jog és az életvégi döntések jogdogmatikájának nemzetközi összehasonlítása	15
TELEKESI BÁLINT Salátatörvények: múlt, jelen – jövő?	53
EINVÁG BENJÁMIN MÁTÉ Az építő jövőkép pusztító realizmusa	97
MADARAS RÉKA JUDIT Az apa alkotmányos jogai de lege ferenda	127
SZÉCHENYI ISTVÁN ÁGOSTON A véleménynyilvánítás szabadsága és korlátai a közösségi médiában	149
II. Büntetőjogi és Kriminológiai Tagozat	
FRIDRICH MÁRK Kratom és kábítószeres a társadalom és jog tükrében	169
ORBÁN CINTIA A pénzmosás elleni hazai fellépés kérdőjelei és kihívásai	191
III. Egyetemes és Összehasonlító Jogtörténeti Tagozat	
HONTI-KISS REBEKA A közvetlen demokrácia és a népszavazás jogtörténeti jelentősége és megvalósulása Svájcban a 19. és 20. században	213
IV. Európai Jogi Tagozat	
VETTORÁZZI KLAUDIA Az Európai Parlament ambicionált és valós szerepének összehasonlítása a 7. cikkes eljárás és a kondicionalitási rendelet szerinti eljárás kapcsán	239

V. Infokommunikációs Jogi Tagozat

SZABÓ DÁRIA ZSÓFIA

A blokklánc technológia és a jog – különös tekintettel az adatvédelemre és az okos szerződésekre 259

VI. Jog- és Állambölcseleti Tagozat

FÜZESSÉRI FANNI

A mesterséges intelligencia szabályozásával kapcsolatos etikai-jogi kérdések 277

VII. Magyar Állam- és Jogtörténeti Tagozat

KISS VIRÁG

A szovjet házassági jog hatása a magyar jogra az 1950-es évek elején, különös tekintettel a bontójogra 299

LIPTAI KRISTÓF TAMÁS

A különleges jogrend hatása a magyar magánjog fejlődésére, különös tekintettel az adásvételi szerződésre vonatkozó szabályokra az első világháború idején 339

VÖRÖS GRÉTA RENÁTA

A női hallgatók megjelenése a hazai jogász képzésben a Kecskeméti Református Jogakadémia példáján 359

VIII. Munkajogi Tagozat

DAWUD SAVANNAH ROSE

„Spicli” vagy közérdekű bejelentő? A whistleblowing munkajogi dimenziói 383

FARKAS GYÖNGYI MÁRIA

A munkaidő nyilvántartásának szabályozási és gyakorlati kérdései 423

IX. Polgári Jogi Tagozat

BENCZE ÁDÁM

A tulajdonjog-fenntartás biztosítéki dilemmája, különös tekintettel a pénzügyi lízingszerződésre 449

X. Római Jogi Tagozat

FÜLÖP VIRÁG

A földbérleti szerződések elmélete és gyakorlata a Római Birodalomban 467

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

E kötetben a 2023. évi 36. *Országos Tudományos Diákköri Konferencia* (OTDK) Állam- és Jogtudományi Szekciójába benyújtott és a Konferencia szóbeli fordulóján bemutatott pályaművek olvashatók. A dolgozatok szerzői és – elsődleges – témavezetői kivétel nélkül a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi polgárai.

A kötetben olvasható tanulmányok megfelelnek mind az OTDT által támogatott kritériumrendszernek, mind a tudományos publikációkkal szemben általában elvárható követelményeknek. Az OTDK-n helyezést elért pályaműveket teljes terjedelmükben, a többi – szintén kiemelkedő – OTDK dolgozatokat rövidített verzióban közöljük.

A kötet felépítése a tagozatok rendjét követi, amelyen belül először a helyezett dolgozatokat közöljük.

A tanulmányokat olvasva látható, hogy minden szerző elkötelezett a választott témája iránt, a célkitűzéseiket sikeresen teljesítették. Ezen túl igyekeztek *de lege ferenda javaslatokat* megfogalmazni. A történeti tárgyú dolgozatok esetében a szerzők kivétel nélkül a *primer, levéltári források feltárására* vállalkoztak. Pályázó hallgatónk közül többen *idegen nyelvű primer és szekunder forrásokat* is feldolgoztak.

A 36. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekciójában összesen 14 tagozatban 22 hallgatónk indult pályamunkával. Az áttekinthetőség érdekében az eredményeket és a dolgozatok adatait táblázatban foglaljuk össze.

Minden versenyzőnek és témavezetőnek ezúton is gratulálunk!

Prof. Dr. Boóc Ádám
tudományos és nemzetközi dékánhelyettes, a kari TDT elnöke

dr. Schlachta Boglárka Lilla
tanársegéd, a kari TDT titkára

Név	Pályamunka címe	Témavezetők	Helyezés	Tagozat
Telekesi Bálint	Salátatörvények: múlt, jelen – jövő?	Dr. habil. Szabó Zsolt	II.	Alkotmányjogi Tagozat 2. (Alkotmányos elvek és kihívások)
Einvág Benjámin Máté	Az építő jövőkép pusztító realizmusa, Szkepszis a fejlődéssel szemben: mesterséges intelligencia	Dr. habil. Köbel Szilvia	Különdíj	
Köbel Dávid	Az önrendelkezési jog és az életvégi döntések jogdogmatikájának nemzetközi összehasonlítása	Prof. Dr. Tóth J. Zoltán	II.	Alkotmányjogi Tagozat 4. (Alapvető jogok és kötelezettségek)
Madaras Réka Judit	Az apa alkotmányos jogai de lege ferenda: a terhesség-megszakítás és a kétséges apai jogállás betöltésének kérdése	Dr. habil. Szabó Zsolt	-	
Széchenyi István Ágoston	A véleménynyilvánítás szabadsága és korlátai a közösségi médiában	Prof. Dr. Cservák Csaba	-	
Kormányos Judit Katalin	Az előkészítő ülés múltja, jelene és jövője a magyar büntetőeljárásban	Dr. Dobrocsi Szilvia	-	Büntető-eljárásjogi Tagozat
Stocker Carmen	A szexuális bűncselekmények jogértelmezési kérdései	Dr. Dobrocsi Szilvia	Különdíj	Büntetőjogi Tagozat 2.
Fridrich Márk	Kratom és kábítószer a társadalom és jog tükrében	Prof. Dr. Domokos Andrea	-	
Jakab Zsuzsanna	A hálapénz mint jogtalan előny	Prof. Dr. Domokos Andrea	Különdíj	Büntetőjogi és Kriminológiai Tagozat
Orbán Cintia	A pénzmosás elleni hazai fellépés kérdőjelei és kihívásai	Prof. Dr. Tóth Mihály		
Honti-Kiss Rebeka	A közvetlen demokrácia és a népszavazás jogtörténeti jelentősége és megvalósulása Svájcban a 19. és 20. században	Prof. Dr. Pókecz Kovács Attila	-	Egyetemes és összehasonlító Jogtörténeti Tagozat
Vettorázi Klaudia	Az Európai Parlament ambicionális és valós szerepének összehasonlítása a 7. cikkes eljárás és a kondicionalitási rendelet szerinti eljárás kapcsán	Dr. Tóttós Ágnes	-	Európai Jogi Tagozat 2. (Az Európai Unió intézményei, hatáskörei)

Szabó Dária Zsófia	A blokklánc technológia és a jog - különös tekintettel az adatvédelemre és az okos szerződésekre	Dr. Tóth András, Dr. Eszteri Dániel	Különdíj	Infokommunikációs Jogi Tagozat
Füzesséri Fanni	A mesterséges intelligencia szabályozásának etikai-jogi kérdései	Prof. Dr. Tóth J. Zoltán	Különdíj	Jog- és Állambölcseleti Tagozat
Vörös Gréta Renáta	A női hallgatók megjelenése a hazai jogász képzésben a Kecskeméti Református Jogakadémia példáján	dr. Schlachta Boglárka Lilla, Prof. Dr. Stipta István	-	Magyar Állam- és Jогtörténet 1 (XX. század előtti magyar állam- és jogtörténet)
Kiss Virág	A szovjet házassági jog hatása a magyar jogra az 1950-es évek elején, különös tekintettel a bontójogra	Dr. Nagy Péter	III.	Magyar Állam- és Jогtörténeti Tagozat 2. (XX-XXI. századi magyar állam- és jogtörténet)
Liptai Kristóf	A különleges jogrend hatása a magyar magánjog fejlődésére, különös tekintettel az adásvételi szerződésre vonatkozó szabályokra az első világháború idején	Dr. Nagy Péter	-	
Dawud Savannah Rose	„Spicli” vagy közérdekű bejelentő? A whistleblowing munkajogi dimenziói.	Prof. Dr. Kun Attila	I.	Munkajogi Tagozat 1.
Farkas Gyöngyi Mária	A munkaidő nyilvántartásának szabályozási és gyakorlati kérdései	Prof. Dr. Kun Attila, dr. Pál Lajos	-	
Bencze Ádám	A tulajdonjog-fenntartás és a pénzügyi lízing biztosítéki dilemmája a bírósági gyakorlat és az elmélet fényében	Dr. habil. Arató Balázs	-	Polgári Jogi Tagozat 3. (Kötelmi jog 1.)
Csehes András	A Gracchusok közéleti szerepvállalásának hatása a római közjogra	Prof. Dr. Pókecz Kovács Attila	-	Római Jogi Tagozat
Fülöp Virág	A földbérleti szerződések elmélete és gyakorlata a Római Birodalomban	Prof. Dr. Jakab Éva	-	
Tóth Boglárka	Legjobb opponens			

DÉKÁNI KÖSZÖNTŐ

Köszönet és gratuláció

Mindenkinek, aki előadást tartott, vagy opponensként szerepelt a 36. OTDK-n és képviselte a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karát *hálás köszönet* azért, hogy sok-sok időt és energiát fordított a felkészülésre, részt vett a felkészítőkön és tudása legjavát nyújtotta az országos megmérettetésen.

Szívből gratulálok minden résztvevőnek a sikeres szerepléshez. Ugyanúgy, ahogy az olimpián is a részvétel a fontos, az OTDK-ra kijutás már eleve rangot jelent. Sokszor elhangzott a megnyitón és a záró ünnepségen is, hogy az ország leendő tudós generációi adtak találkozót egymásnak. Valóban a legjobbak közös konferenciája zajlott Győrben.

Büszkék vagyunk Rátok, Önökre.

Bízom benne, hogy a résztvevők kedvet kaptak a következő OTDK-n való szerepléshez, ami „hazai pályán” zajlik majd, mert a KRE ÁJK lesz a 37. OTDK szervezője. Most kis pihenés következik, majd lehet témát választani és elkezdni a kutatást.

Sok sikert kívánok minden további feladathoz.

Budapest, 2023. április 6.

Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péter
Dékán (2019–2023)

I. ALKOTMÁNYJOGI TAGOZAT

AZ ÖNRENDELKEZÉSI JOG ÉS AZ ÉLETVÉGI DÖNTÉSEK JOGDOGMATIKÁJÁNAK NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Bevezetés – A méltóságról és a méltó halálról

A méltóság fogalma sok változáson ment keresztül az emberi történelem során. A *'dignitas'* vagy *'dignity'* fogalom egészen a 19. század közepéig inkább a társadalmi rangsoron a magasabb elhelyezkedést jelentette, manapság azonban a méltóság – pontosabban az emberi méltóság – egy minden emberben megtalálható eredendő értéket jelent.² A méltóság mellett a méltó halál gondolata sem novum, azonban az, hogy pontosan mitől válik „méltóvá” egy halál, már sokkal szűkebb kérdés, mint maga a méltóság. A méltóságnak – így a méltó halálnak is – alapvető tulajdonsága, hogy ugyan vannak a különböző társadalmakban bizonyos minimumstandardok, melyektől eltérő cselekvés vagy állapot méltatlannak tekintendő, de végsősoron egy fundamentálisan egyedi kérdésről van szó. A halál és a méltóság összekapcsolása az elmúlt évszázad második részétől fogva nagyban megerősödött. A mai társadalmakban, elsősorban a nyugati társadalmakban a halállal kapcsolatos stigmák erősen erodálódtak, így a halál körüli kérdések – az öröklési kérdéseken túl, mely embe-remlékezet óta nagy fontosságú – is lassan fókuszba kerültek.³ Ehhez kapcsolódik a modern orvostudomány azon vívmánya, hogy a mai társadalomban a halál már túlnyomórészt nem előreláthatatlan és hirtelen módon, hanem a fizikai és mentális állapot lassú hanyatlása folytán következik be.⁴ Ezen jelenségek eredményeképpen az emberek egyre több gondot fordítanak az életük végére, így a méltó halál kérdése iránt egyre nagyobb az érdeklődés. Azonban fontos itt újra megemlíteni, hogy a „méltó” halál nem definiálható pontosan, hisz az egyéntől függ, így a jog erősebb és célszerűbb kapaszkodási pontja a tágabb méltóság.

1 Témavezető: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán dékán, tanszékvezető egyetemi tanár KRE ÁJK. A dolgozat a 36. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Alkotmányjogi 4. Tagozatban II. helyezést ért el.

2 DEBES Remy: „*Dignity: A History.*”, Oxford Philosophical Concepts 2017; BARCSI Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája*, Budapest, Typotex, 2013; MIGUEL C. R.: „*Human dignity: History of an idea*”. *Jahrbuch Des Öffentlichen Rechts*, 50, 281–299, 2002.

3 BARCSI Tamás: *Az emberhez méltó halál lehetősége: az eutanázia és alternatívája*, Esély, 2004.

4 WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Global status report on noncommunicable diseases* 2014.

Sok modern jogállam – így például Magyarország is – a méltóságot az önrendelkezési jog alapjaként vagy annak részeként, illetve abból levált részjogosultságnak tekinti.⁵ Egy jogrendszernek, amely tiszteletben kívánja tartani ezen emberi méltóságot, gyakorlati lehetőséget kell biztosítania ennek kiteljesedésére. Ehhez az kell, hogy ha valamit megenged a jog, azt garanciális eszközökkel a gyakorlatban megvalósíthatóvá kell tennie. Természetesen ez nem jelenthet teljes szabadságot a jogok gyakorlása során, hisz az egyértelmű alapjogi korlátoknak (mások sérelme stb.) itt is fenn kell állniuk. Létre kell hozni azonban egy olyan keretrendszert, mely megfelelő lehetőségeket biztosít arra, hogy az, aki élni kíván jogával, azt megtehesse.

Itt kerül éles fókuszba az életvégi döntésekkel kapcsolatos jogdogmatikai dilemma. Egy életvégi döntés létjogosultsága a méltóságban rejlik, nem pusztán az önrendelkezésében, és korlátozása csak akkor lehetséges, ha mögötte nyomós társadalmi indok és megfelelő jogi érvelés található. A tanulmány későbbi részeiben Magyarország, illetve három másik ország (Németország, Hollandia, Kanada) életvégi döntésekkel kapcsolatos szabályozását vizsgálom meg annak érdekében, hogy belátást nyerjek abba, mely érvelések és társadalmi indokok alapján szabályozzák és korlátozzák e döntéseket.

Annak érdekében azonban, hogy a tanulmány során e vizsgálat minél érthetőbb legyen, mindenekelőtt szeretnék szót ejteni az életvégi döntésekkel kapcsolatos komoly fogalmi inkohereciáról, mely a szakirodalomban és a köznyelvben egyaránt megtalálható.

1. Az életvégi döntések fogalmi nehézségei

Az életvégi döntésekkel kapcsolatos fogalmi zavar többre tehető. Egyrészt maguknak az egyes fogalmaknak a pontos definíciója – ha egyáltalán meg lehet azokat pontosan fogalmazni – sokszor nem általánosak, kis túlzással tanulmányonként változnak. Másrészt problémát jelent a különböző országoknak, jogrendszereknek a fogalmi tipizálása, mely igencsak eltérő. Harmadrészt pedig e témakörben az egészségügyi-orvostudományi és a jogi fogalomrendszer is lényegesen eltér. Ezek mellett az egészségügyi-orvostudományi szakirodalomban is komoly erőfeszítés érzékelhető annak érdekében, hogy az életvégi kérdésekkel és döntésekkel kapcsolatos jogi és etikai kérdések tisztázódjanak,⁶ ezeket a fejlődéseket a jog ritkán tudja követni.

---

5 Lásd pl. Magyar Alaptörvény II. cikke, Német Grundgesetz 1. cikke, Belga Alkotmány 23. cikke.

6 ZUBEK László: Életvégi döntések az intenzív terápiaiban – az önrendelkezés és a kezeléskorlátozás etikai és jogi vonatkozásai. Diss. Doktori értekezés. Semmelweis Egyetem, Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, Budapest. 2011.

A teljes konfúzió elkerülése végett mindenekelőtt megkísérlem az életvégi döntésekkel, illetve az eutanáziával is kapcsolatos fogalmi homályt feloldani, hisz e két fogalmat cseréli össze legtöbbször a köznyelv. Tekintve, hogy a tanulmány későbbi részei a gyűjtőfogalomnak csak bizonyos részeivel foglalkozik, célszerűnek látom már itt meghatározni a fogalmi kereteket.

Mindenekelőtt le kell szögezmem, hogy az „életvégi döntések” és az „eutanázia” kifejezések korántsem szinonimák. Az életvégi döntések (*end-of-life-decisions*) egy viszonylag újszerű fogalom, mind nemzetközileg, mind Magyarországon. A köznyelv és a szakirodalom sokáig előszeretettel az eutanáziát használta és használja gyűjtőfogalomként. A szakirodalomban természetesen érzékelhető változás e téren, a népi szóhasználat azonban még az eutanázia kifejezést sem ismeri teljesen,⁷ azt pedig főleg nem, hogy e kifejezés a mindennapi használatban is pontatlan. Az „életvég” kifejezésre a szakirodalomban fellelhető ugyan rövid magyarázat,⁸ azonban az „életvégi döntések” szókapcsolatra nem találtunk sem hazai, sem nemzetközi téren egyértelmű definíciót. Ennek az az oka, hogy azok a tanulmányok, amelyek az életvégi döntésekkel foglalkoznak, magát a fogalmat szinte kizárólag, mint gyűjtőfogalmat használják, és nem adnak saját definíciót még azok az írások sem, amelyek pont e gyűjtőfogalom alá tartozó fogalmak tipizálásával foglalkoznak. Mindezek alapján tehát e tanulmányban az életvégi döntések alatt a következő, saját fogalmazású meghatározást értem:

Gyűjtőfogalom azokra a meghozandó, többek között orvosi döntésekre és szituációkra, melyek az élet befejezésének lefolyását és minőségét érintik.

Az eutanázia helyzete azonban más. Ahogy azt már korábban említettem, az eutanáziát gyűjtőfogalomként használják mind a köznyelvben, mind pedig – egyre ritkábban ugyan, de – a szakirodalomban is. Mivel egyik kifejezett célja a tanulmánynak az, hogy a fogalmi homályt kissé feloldja, nem fogok saját meghatározást alkotni. Ehelyett a tanulmány azt a meghatározást fogja használni, amelyet egy, az EAPC (Európai Szövetség a Palliatív Ellátásért) által felállított etikai munkacsoport által elkészített tanulmányban⁹ fogalmaztak meg, és melyet az életvégi döntésekkel behatóbban foglalkozó hazai kutatás és szakirodalom¹⁰ is átvesz. E

7 BUSA Csilla, ZELLER Judit, CSIKÓS Ágnes: *Életvégi kívánalmakkal és döntésekkel kapcsolatos vélemények és ismeretek a magyar társadalomban*. Kharón, Thanatológiai Szemle 2018/3.

8 ROZGONYI Zsolt Dezső: *Ante finem* – az előrehaladott krónikus betegekkel kapcsolatos életvégi döntések jogi és egyéb társadalmi normák által szabályozott klinikai gyakorlata, 2019; In: FILÓ Mihály (szerk.): *Autonómia, életvédelem, jogbiztonság: az életvégi döntések szabályozása*, 2022, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó

9 MATERSTVEDT L. J., CLARK D., ELLERSHAW J., Et Al.: *Eutanázia és asszisztált öngyilkosság az EAPC Etikai munkacsoportjának szemszögéből*. Kharón 2003/3.

10 Az eutanázia ezen definícióját többek között a 2017-es közvéleménykutatás [lásd Busa

tanulmány keretében tehát az eutanázia alatt a továbbiakban a következő értendő:

„Az eutanázia kívánságra végrehajtott ölés, amely során az orvos gyógyszerek adagolásával szándékosan megöl egy személyt, az illető önkéntes és kompetens kérésére.”¹¹

A magyar jogi szaknyelvben az Alkotmánybíróság ún. „első eutanázia-határozatában”¹² is használt „aktív eutanázia” és „passzív eutanázia” kifejezések terjedtek el széleskörűen, bár e tipizálás már a határozat előtt is ismert és több szempontból kritizált volt, többek között azért mert még e két fogalom értelmezésében is van lényeges eltérés.¹³ Az utolsó évtizedben a témát mélyebben kutatók, legfőképpen azok, akik azt nemzetközi kitekintés kontextusában vizsgálják, elkezdtek komoly kritikát felvetni e nomenklatúra helyességével kapcsolatban.¹⁴ Az aktív és passzív kifejezések a polgári jogi tevés és nemtevéshez mutatnak hasonlóságot, azonban e kontextusban véleményem szerint alapvetően helytelenek. Az eutanáziának – ahogy azt a fenti fogalomból láthatjuk – kizárólag aktív formája létezik, így a „passzív eutanázia” – mely alatt a szakirodalom és Alkotmánybíróság többnyire a kezelés visszautasítását érti – fogalmilag önmagával ellentétes. A nevesített AB határozatot a tanulmány későbbi részében részletesebben fogom bemutatni, azonban – esetleges idézéseket, illetve a határozatban található tipizálás további elemzését leszámítva – az abban használt „aktív eutanázia” kifejezést szimplán eutanáziával, a „passzív eutanáziát” pedig kezelés visszautasításával fogom helyettesíteni annak érdekében, hogy a tanulmány az egységes fogalomrendszer használatával átláthatóbb legyen.

(2018)], illetve Hegedűs Katalin munkásságában olvashatjuk.

11 Lásd MÅTERSTVEDT Et Al, 2003. (4)

12 22/2003. (IV. 28.) AB határozat

13 Gaizler Gyula az aktív-passzív eutanázia kategorizálást már az első eutanáziahatározat idejében is kritizálta, álláspontja szerint csak az 'aktív eutanázia' tényleges eutanázia, mint „halálba segítés” (Sterbehilfe), és a 'passzív eutanázia' pedig „halálig kísérés” (Sterbebegleitung), mely kettő között kardinális különbség az orvos akarata. Lásd GAIZLER Gyula, NYÉKY Kálmán: *Bioetika*. Gondolat, 2003.

Ehhez képest Tóth Mihály az aktív-passzív eutanázia tipizálása alatt a klasszikus tevés-nemtevésből fakadó eltérést értette, bár ő is megjegyezte, hogy komoly fogalmi zavar áll fenn, kifejezetten a passzív eutanázia kapcsán. Lásd TÓTH Mihály: *Gondolatok az eutanáziáról – avagy egy büntetőjogász kritikusa pillantása a „kegyes halál” álarca mögé*. Jura 2001/1. (87-93)

A magyar szakirodalomban az egyik legkorábbi vizsgálata és kritikája az aktív-passzív tipizálásnak Ferencz Zoltán és Korinek László közös tanulmányában található, ahol a két intézmény közötti kapcsolat „[f]elszíni hasonlóság”-ként lesz leírva, és óvva inti az olvasót az „[e]utanázia fogalmának kiterjesztésétől”. Lásd FERENCZ Zoltán, KORINEK László: *Etikai és büntetőpolitikai megoldások az eutanázia értelmezésében*. Jogtudományi Közlöny, 1978/6.

14 SOMODY Bernadette, STÁNICZ Péter: *A tények tükröződése az életvégi döntések alapjogi dogmatikájában*, Fundamentum, 2020/4. szám

A fogalmi zavar egy adott ország történelmi kontextusa okán is fennállhat. Például Németországban az eutanázia (*Euthanasie*) kifejezés helyett, annak történelmi előzménye¹⁵ miatt, többnyire a „*Sterbehilfe*” – a halálhoz nyújtott segítség, vagy a halálba való átsegítés – fogalmat preferálják mind a köznyelvben, mind pedig a szaknyelvben.

Az *asszisztált öngyilkosság*, vagy *orvos segítségével végrehajtott öngyilkosság* (*physician-assisted suicide*) kapcsán is van némi fogalmi zavar. Annak ellenére, hogy önmagában az előbbi megfogalmazás tágabb, mint az utóbbi, a gyakorlatban mégis kevésbé problematikus a két fogalom felcserélése, hisz a különbség pusztán annyi, hogy az öngyilkossághoz való segítségnyújtás pontosan kitől származik – kizárólag orvos, vagy lehet más személy is. Az asszisztált öngyilkosság fogalma így kicsit tágának tűnhet, hisz nyitott azoknak a köre, akik segítséget nyújthatnak, azonban a gyakorlatban igen valószínűtlen, hogy az adott jogalkotó az orvosokon kívül olyan entitásoknak adná meg a segítségnyújtás lehetőségét, akik ezzel komolyan vissza tudnának élni. Emiatt tehát a tanulmány keretében – elismerve, hogy nem teljes szinonimák – az asszisztált öngyilkosság alatt az orvos segítségével végrehajtott öngyilkosságot is értjük. Ugyan a fogalmi zavar nem olyan mértékű, mint az eutanázia esetében, azonban itt is célszerűnek tartom a fent említett EAPC munkacsoport tanulmányát forrásként venni, és az abban megállapított fogalmat használni. E tanulmány keretében tehát az asszisztált öngyilkosság alatt a továbbiakban a következő értendő:

„*Az asszisztált öngyilkosság során az orvos szándékosan segít egy embernek öngyilkossága végrehajtásában, az illető önkéntes és kompetens kérésére biztosítja számára a gyógyszereket, amiket az saját magának ad be.*”¹⁶

A következő életvégi döntések alá tartozó intézmény a *kezelés visszautasítása*. Ennél az intézménynél sem a nemzetközi, sem pedig a hazai szakirodalomban

---

15 Németországban az 1920-ban megjelent, Karl Binding és Alfred Hoche, „*Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens*” című művében jelent meg az az elmélet, hogy adott esetben túlterjedhet-e a „nem tiltott életmegsemmisítés” az öngyilkosságon, és bizonyos feltételek mellett alkalmazható-e más életének elvételére. A műben megjelent a „*tiszta*” eutanázia („*reine Euthanasie*”) fogalma, mely alatt „belső betegek vagy sérültek” szenvedésének megrövidítését értették. A Weimari Köztársaság szabályozásában e mű nem eredményezett változást, azonban kétségtelenül a náci rezsim során „eutanázia” név alatt elkövetett atrocitások egyik forrása. Ezek kapcsolatban sem állnak azzal az életvégi döntéssel, amelyet többek között szeretnék bemutatni e tanulmányban. Ettől függetlenül fontosnak tartottam megemlíteni még ebben a szekcióban e jelenséget, már előzetesen is rámutatva arra, hogy mennyire társadalomfüggők e jogintézmények. Lásd BENZENHÖFER Udo: *Der gute Tod? Euthanasie und Sterbehilfe in Geschichte und Gegenwart*. Beck, 1999.

16 Lásd MATERSTVEDT Et Al, 2003. (4)

nem található széles körben elterjedt definíció. Ennek ellenére talán a legszorosabban a kezelés visszautasítása kapcsolódik az önrendelkezési joghoz, hisz elvégre a tájékoztatáson alapuló beleegyezés az egészségügyi ellátás alapja,¹⁷ így, ha az ellátáshoz beleegyezés kell, logikus, hogy annak hiányában vagy kimondott bele nem egyezés esetén azt nem lehet végrehajtani. Ha egy életmentő¹⁸ vagy életfenntartó beavatkozás¹⁹ visszautasításra kerül, akkor az az egyén részéről életvégi döntésnek minősül. E tanulmány keretében tehát a *kezelés visszautasítása alatt az életmentő, illetve életfenntartó beavatkozásokat is értjük.*²⁰

A továbbiakban néhány olyan kifejezést fogok röviden definiálni, melyek a tanulmányban részletesen nem lesznek tárgyalva, de fontos intézményei az életvégi döntéseknek.

A hospice-palliatív ellátás definícióját a már több ízben felhasznált EAPC munkacsoport tanulmányából veszem, mely következőképpen hangzik:

*„A palliatív gondozás olyan megközelítés, amely az életet fenyegető betegséggel szembesülő betegek és családtagok életminőségének javítására törekszik a szenvedés megelőzése és enyhítése révén, a fájdalom és egyéb, fizikai, pszicho-szociális és spirituális [lelki] problémák korai felismerésével, kifogástalan értékelésével és kezelésével.”*²¹

Akkor beszélünk orvosilag haszontalan kezelésről („*medical futility*”), amikor *a további kezeléstől eredmény nem várható, a gyógyulásra vagy a felépülésre való remény nincs, illetve, ha a beteg képtelen bármiféle javulás megtapasztalására.*²²

Egy további fogalom, mely részletesebben nem lesz vizsgálva, azonban érdemes bemutatni az az ún. „*indirekt eutanázia*” vagy „*kettős célú fájdalomcsillapítás*”. Ezen esetkörnek sincs általánosságban átvett meghatározása, azonban meglátásom szerint Filó Mihály egy kifejezetten világos fogalmat állít föl:

---

17 Lásd ehhez: Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. Törvény (a továbbiakban: Eütv) az önrendelkezéshez való jog alatti részében mondja ki, hogy „[A] betegnek joga van arra, hogy a kivizsgálását és kezelését érintő döntésekben részt vegyen. Az e törvényben foglalt kivételektől eltekintve bármely egészségügyi beavatkozás elvégzésének feltétele, hogy ahhoz a beteg megtevésztéstől, fenyegetéstől és kényszertől mentes, megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezését (a továbbiakban: beleegyezését) adja.” [Eütv. 15. § (3)]

18 Eütv. 3. § n) *életmentő beavatkozás*: sürgős szükség esetén a beteg életének megmentésére irányuló egészségügyi tevékenység

19 Eütv. 3. § o) *életfenntartó beavatkozás*: a beteg életének mesterséges módon történő fenntartására, illetve egyes életműködéseinek pótlására irányuló egészségügyi tevékenység

20 A később részletesen elemzésre kerülő magyar szabályozás keretében csak az Eütv. 20. § (3) bekezdése alatti kezelés visszautasítása értendő életvégi döntésnek.

21 Lásd MATERSTVEDT Et Al, 2003. (3)

22 Lásd SOMODY-STÁNICZ 2020.

„Az „indirekt eutanázia” fogalma alatt azt az esetcsoportot foglaljuk össze, amikor alkalmazott fájdalomterápia mellékhatásaként a páciens halálával kell számolnia a kezelőorvosnak”.²³

A nem tárgyalt fogalmak ismertetésének célja az, hogy ugyan nem kimerítően, azonban e fenti hat fogalom (eutanázia, asszisztált öngyilkosság, kezelés visszautasítása, hospice-palliatív ellátás, orvosilag haszontalan kezelés és kettős célú fájdalomcsillapítás) az életvégi döntéseknek egy olyan kategorizálása, mely lefedi annak a legtöbbször tárgyalt és alkalmazott formáit.²⁴ Így célszerűnek tartottam legalább megemlíteni őket.

A tanulmány további részeiben az életvégi döntésekkel kapcsolatos magyar szabályozás kerül bemutatásra és elemzésre, nemzetközi összehasonlítás keretében.

2. Az önrendelkezési jog és az életvégi döntések magyar szabályozása

Hazánkban a jogalkotó az önrendelkezési jogot először az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvénnyel (Eütv.) vezette be a magyar jogrendszerbe. A törvény mind céljai, mind alapelvei közé sorolja²⁵ a beteg önrendelkezési jogát, egyértelművé téve, hogy az önrendelkezés a betegjogoknak lényegében az egyik sarokköve. Magát a jogot a törvény külön nem definiálja, azonban annak lényegét a 15. § (2) bekezdésében leírja, mely szerint „*a beteg szabadon döntheti el, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve annak során mely beavatkozások elvégzésébe egyezik bele, illetve melyeket utasít vissza, [...]*”²⁶ Ez utóbbit később

23 FILÓ Mihály: *Az eutanázia a büntetőjogi gondolkodásban*. ELTE Eötvös Kiadó, 2009.

24 A tipizálás kapcsán lásd részletesebben: SOMODY-STÁNICZ (2020); ZWICK Anna: *The German Law on Euthanasia: The Legal Basics and the Actual Debate*, in: Advance Care Decision Making in Germany and Italy, eds. Stefania Negri – Joechn Taupitz – Amina Salkić – Anna Zwick, Berlin–Heidelberg, Veröffentlichungen des Instituts für Deutsches, Europäisches und Internationales Medizinrecht, Gesundheitsrecht und Bioethik der Universitäten Heidelberg und Mannheim, Springer, 2013/41. (155–162, 172, 179)

25 Eütv. 1. § E törvény célja

[...]

c) megteremteni annak feltételeit, hogy minden beteg megőrizhesse emberi méltóságát és önazonosságát, önrendelkezési és minden egyéb joga csorbítatlan maradjon, [...]

2. § (1) Az egészségügyi szolgáltatások és intézkedések során biztosítani kell a betegek jogainak védelmét. A beteg személyes szabadsága és önrendelkezési joga kizárólag az egészségi állapota által indokolt, e törvényben meghatározott esetekben és módon korlátozható.

26 Eütv. 15. § (2) Az önrendelkezési jog gyakorlása keretében a beteg szabadon döntheti el, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve annak során mely beavatkozások elvégzésébe egyezik bele, illetve melyeket utasít vissza, figyelembe véve a 20. §-ban előírt korlátozásokat.

nagyobb részletességgel fogom vizsgálni. Az egészségügyi önrendelkezési jog e kontextusban tehát alapján véve annyit takar, hogy a beteg a kezelésével összefüggő legtöbb kérdésben szabadon dönthet, ezzel kapcsolatban akaratát kinyilváníthatja, kisebb beavatkozásoknál szóban, komolyabb, a testbe behatoló, azaz invazív beavatkozások esetében azonban már írásban.²⁷ Természetesen e döntését bármikor visszavonhatja, alapos ok nélkül is.

A kezelés visszautasításának joga az életet kioltani szándékozó életvégi döntések egyetlen legális formája Magyarországon. Az Eütv. 20-23. §-a részletezi ezt a jogot, körvonalazva annak aspektusait, feltételeit, illetve a 117/1998. (VI. 16.) Korm. rendelet²⁸ részletezi az eljárási szabályokat.

Mindenekelőtt fontos megemlíteni, hogy az Eütv. e törvényszakasz két visszautasítható ellátási típust enged. Az első típusnál – melyet a 20. § (2) bekezdés részletez – az elutasítás súlyos vagy maradandó károsodást okozna, a másodiknál – melyet a 20. § (3) bekezdés részletez – a beteg életfenntartó vagy életmentő kezelést utasít vissza. Ezek közül a második változat, az ún. terminális állapotban²⁹ lévő beteg életfenntartó vagy életmentő kezelés visszautasítása tekinthető életvégi döntésnek, így elsősorban ezt fogom a továbbiakban vizsgálni.

Mindkét típus esetében az Eütv. két további feltételt megkíván. Az elsőt a 20. § (1) bekezdése tartalmazza, mely mindkét típusra vonatkozik. Ez a feltétel nevezetesen az, hogy csakis az utasíthatja vissza az ellátást, aki cselekvőképes, tehát ezzel a kiskorúakat és a belátási képességgel nem rendelkezőket lényegében kizárja. E feltétel alapvető, hisz a cselekvőképesség fontossága itt egyértelmű: az, aki nem képes a szituációt kellően felmérni és arról megfontolt döntést hozni, ne kerülhessen olyan helyzetbe, hogy e döntést meghozva szignifikánsan megváltoztassa életminőségét, vagy akár saját életét kioltsa. Ehhez csatlakozik a (4) és (5) bekezdésben³⁰ szabályozott orvosi bizottság feltétele. Ez a feltétel csak a (3)

---

27 Eütv. 15. § (5) Az invazív beavatkozásokhoz és a 197. § szerinti önkéntes gyógykezelésbe vételhez a beteg írásbeli vagy – amennyiben erre nem képes – két tanú együttes jelenlétében, szóban vagy más módon megtett nyilatkozata szükséges.

28 117/1998. (VI. 16.) Korm. rendelet egyes egészségügyi ellátások visszautasításának részletes szabályairól.

29 A terminális állapot kifejezés, tekintvén, hogy az sem a jogi, sem az orvosszakértői szakirodalomban nincs általánosan definiálva, az Eütv. 20. § (3) bekezdésében található leírás alapján olyan súlyos betegségben szenvedő beteg állapotát értjük, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – a beteg halálhoz vezet és gyógyíthatatlan. Egyébiránt az orvosszakértői szakirodalom is használja e kifejezést. [ld. 5. lábjegyzet]

30 Eütv. 20. § (4) A (3) bekezdés szerinti visszautasítás csak akkor érvényes, ha egy háromtagú orvosi bizottság a beteget megvizsgálja és egybehangzóan, írásban nyilatkozik arról, hogy a beteg döntését annak következményei tudatában hozta meg, illetve, hogy a (3) bekezdés szerinti

bekezdésben leírt életfenntartó vagy életmentő ellátás visszautasítására vonatkozik. A visszautasítást e bekezdés azon feltétel mögé zárja, hogy egy háromtagú orvosi bizottság a beteg belátási képességét megvizsgálja, és megbizonyosodik arról, hogy elutasítási szándéka ténylegesen fennáll-e.

Az (1) bekezdésben található másik feltétel pedig az, hogy amennyiben az ellátás visszautasítása mások életét, vagy testi épségét veszélyeztetné, akkor ebben az esetben a döntés kikerül a személy kezéből, és nem áll módjában az ellátást visszautasítani. Az Eütv. 15. § (1) kimondja, hogy az önrendelkezéshez való jog korlátozható törvényben meghatározott esetekben. Az Eütv. 20. § (1) bekezdésének második fordulata³¹ pontosan egy ilyen szituációt ábrázol. Azzal, hogy az elutasítással mások életét vagy testi épségét veszélybe sodorja, megsérti ezen személyek saját élethez és emberi méltóságához való jogát. Így a sértett oldalon álló élethez és emberi méltósághoz való jog annak tiszta formájában ütközik az abból levezethető önrendelkezési joggal. Tekintve, hogy az előbbi egy korlátozhatatlan alapjog (és az alapjogi hierarchia csúcsán elhelyezkedő alapjog), az egyén önrendelkezésének itt egyértelműen háttérbe kell szorulnia. Hasonló gátat emel az említett szakasz (6) bekezdése,³² mely szerint, ha a beteg terhes, és valószínű, hogy képes kihordani a gyermeket, akkor nem utasíthatja vissza az életmentő vagy életfenntartó ellátást. Itt azért szükséges külön bekezdés ennek tilalmára, mert a magzatot nem tudja védeni jogképességén alapuló élethez és emberi méltósághoz való joga, tekintve, hogy – ahogy azt a 64/1991. (XII. 17.) AB határozat (ún. első abortuszhatározat) hosszasan tárgyalja – nem rendelkezik jogképességgel,³³ ehelyett az állam objektív életvédelmi kötelessége száll szembe az önrendelkezési joggal, és ebben az esetben a jogalkotó úgy ítélte meg, hogy ha a magzat kihordásának sikeressége valószínű, akkor ezt önmagában csak korlátozott feltételek mellett írhatja felül a terhes nő önrendelkezési joga.

---

feltételek fennállnak, továbbá a beteg az orvosi bizottság nyilatkozatát követő 3. napon – két tanú előtt – ismételten kinyilvánítja a visszautasításra irányuló szándékát. Amennyiben a beteg nem járul hozzá az orvosi bizottság vizsgálatához, a kezelés visszautasítására vonatkozó nyilatkozata nem vehető figyelembe.

(5) A (4) bekezdés szerinti bizottság tagjai a beteg kezelőorvosa, egy – a beteg gyógykezelésében részt nem vevő, a betegség jellegének megfelelő szakorvos, valamint egy pszichiáter szakorvos.

31 Eütv. 20. § (1) A cselekvőképes beteget – a (2)-(3) bekezdésekben foglaltakra tekintettel, illetőleg a (6) bekezdésben foglalt eset kivételével – megilleti az ellátás visszautasításának joga, kivéve, ha annak elmaradása –mások életét vagy testi épségét veszélyeztetné.

32 Eütv. 20. § (6) A beteg nem utasíthatja vissza az életfenntartó vagy életmentő beavatkozást, ha várandós és előre láthatóan képes a gyermek kihordására.

33 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, Indoklás D) 1.

Az Eütv-t meghozatalakor e szabályok miatt számos kritika érte, melynek zöme az eutanáziáról szóló részt kritizálta, különböző okokból. Sokan úgy gondolták, hogy azért alkotmányellenes, mert tartalmazza a kezelés visszautasítását, mások pedig azért támadták, hogy alkotmányellenes, mert nem tartalmazza az eutanáziát.³⁴

A számos indítvány hatására az Alkotmánybíróság 2003-ban ebben a vitában az ún. első eutanáziahatározattal³⁵ hozott döntést. Maga a határozat alapvetően hat érdemi kérdésben foglal állást, és több indítványt foglal össze. Ezek röviden a következők:

Az első kérdésben az Alkotmánybíróság kijelenti, hogy az Eütv. azzal, hogy nem engedélyezi az eutanáziát, nem tekinthető alkotmányellenesnek. A második kérdésben elutasítja, hogy a (régi) Büntető Törvénykönyv (1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről) nem lett összhangba hozva az Alkotmánnyal. A harmadik kérdés keretében az indítványok azon állítását utasítja el, hogy túl szűk körben alkalmazható a kezelés visszautasítása az Eütv. szerint. A negyedik pontban az indítványoknak az Eütv. szerinti önrendelkezési jogon belüli eljárási szabályokat támadó elemeit utasította el az Alkotmánybíróság. Az ötödik kérdésben elutasításra került az Eütv. önrendelkezési jogi szekcióját³⁶ alkotmányellenesnek kijelentő indítvány. A hatodik kérdés a 117/1998. (VI. 16.) Korm. rendelettel foglalkozik, ezen rendelet megsemmisítésére irányuló indítványokat is elutasította az Alkotmánybíróság.

Az eutanázia intézménye elvi szinten azt kívánja elérni, hogy olyan páciensnek, akiknek betegsége halálos és gyógyíthatatlan, rendelkezhessenek saját halálukról, annak körülményeiről. Az eutanázia célja tekintetében az Alkotmánybíróság fenti döntésében állást foglal, amikor az Eütv. kezelés visszautasításáról szóló rendelkezéseivel kapcsolatban kimondja, hogy *„[E] törvényi rendelkezés, ugyanakkor, amikor érintetlenül hagyja a belenyugvás szabadságának teljességét azok számára, akik nem kívánják haláluk bekövetkeztét befolyásolni, lehetővé teszi a gyógyíthatatlan betegségben szenvedők számára, hogy életük befejezésének méltóságukkal összeegyeztethető módját válasszák.”*³⁷

---

34 TAKÁCS Albert, KMETTY Ildikó. *Az eutanáziához való jog: indítvány az Alkotmánybírósághoz.* Fundamentum (ISSN: 1417-2844) 2003/1. sz. (125-133)

35 22/2003 (IV. 28.) Alkotmánybírósági határozat; A tanulmány első részében leszögezett fogalmi keretek alapján az „eutanáziahatározat” elnevezés nem helyes, azonban e határozatot a szakirodalom egységesen eutanáziahatározatnak nevezi, így annak átkeresztelése nem lenne célszerű.

36 Az Eütv. 15. § – 19. §-ai.

37 22/2003. (IV. 28.) AB határozat Indoklás III. / 4.

Az eutanázia és más életvégi döntések a létjogosultságukat az élethez és az emberi méltósághoz való jogból, pontosabban az abból fakadó önrendelkezési jogból kapják. Míg az emberi méltóságot korlátozhatatlannak, és „*minden mást megelőző legnagyobb értéknek*”³⁸ tekinti, addig az önrendelkezést az Alkotmánybíróság igenis korlátozhatónak tekinti, pont azért, mert az önrendelkezés az emberi méltósághoz való jogból származik és annak 'csak' része. Az Alkotmánybíróság határozatában kijelentette, hogy a kezelés elutasításának megtiltása az önrendelkezés túl erős korlátozása lenne, az eutanázia esetében azonban, tekintve, hogy egy másik ember cselekedetéről is szó van, kombinálva azzal, hogy az emberi élet objektív védelem alatt áll, még az önrendelkezés teljes korlátozása sem alkotmányellenes.³⁹

Ha az Alkotmánybíróság az eutanázia engedélyezéséhez vagy betiltásához az élethez és emberi méltósághoz való jogot vette volna alapul, akkor annak bármiféle korlátozása ütközött volna az Alkotmánybíróság azon megállapításával, hogy az egyrészt elválaszthatatlan egymástól, másrészt pedig korlátozhatatlan.⁴⁰ Tóth J. Zoltán a tanulmányában⁴¹ ezen érvelést úgy fejtegeti és kritizálja, hogy alapvetően az a kiindulópont, hogy az élethez és az emberi méltósághoz való jog oszthatatlan (így elválaszthatatlan és korlátozhatatlan), helytelen, és a gyakorlatban nem tartható. A szerző rámutat arra, hogy az AB annak érdekében, hogy érvelése – tehát az önrendelkezés korlátozhatósága – értelmet nyerjen, az önrendelkezéshez való jogra, mint az emberi méltósághoz való jog egy részére tekint. Ehhez az kell, hogy az életvégi döntések tekintetében ne maga az emberi méltóság, hanem annak csak egyes részei legyenek relevánsak, esetünkben ez az önrendelkezést jelenti, nevezetesen azt, hogy egy élet-halál kérdésnél nem az emberi személyiség egészét vizsgáljuk a méltósághoz való jog tekintetében, hanem annak csak egy, az önrendelkezésről szóló aspektusát. Ennek kapcsán Tóth J. Zoltán összehasonlítja az eutanáziát a halálbüntetéssel, kifejtve, hogy a halálbüntetés azért érinti a személyiség egészét, mert megsérti az élethez és emberi méltósághoz való jogot azzal, hogy valaki életét annak akarata ellen szünteti meg. Az eutanázia – Tóth J. szerint – ennek lényegében a tükörpéldája, ugyanis itt azért lesz érintve a személyiség egésze, mert az élet itt a személy akarata – méltósága – ellenére lesz fenntartva és védve, azonban, hogyha az életvégi döntés az ember

38 23/1990. (X. 31.) AB határozat Indoklás V. / 2.

39 22/2003. (IV. 28.) AB határozat Indoklás IV. 6.2.

40 „Az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele.” 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88, 93.

41 Tóth J. Zoltán: Élet vs. méltóság, élethez való jog vs. méltósághoz való jog: Az oszthatatlansági tézis és az eutanáziahatározat. *De iurisprudencia et iure publico*, 2011/2. sz. (293-311)

személyiségének teljességét érinti, akkor a következő problémába ütközünk. Ha az egész emberi méltósághoz való jogot vizsgálánknak, akkor annak két fogalmi elemét egymás ellen kéne állítanunk, és az a személy, aki ilyen szituációba kerül, a két legalapvetőbb alapjoga között kényszerülne választani, ennek alapján az élethez és emberi méltósághoz való jog igenis elválasztható. Tóth J. kifejti, hogy amennyiben elválasztható, akkor az Alkotmánybíróság érvelése ok nélkül vizsgálja kizárólag az önrendelkezéshez való jogot az emberi méltósághoz való jog helyett.

Az eutanázia és a kezelés visszautasítása közötti különbségtétel tekintetében az Alkotmánybíróság több indokot jelölt meg: egyrészt, az eutanáziát elvégző orvos számára ez esetleg sértheti az orvos lelkiismereti szabadságát, másrészt az állam objektív életvédelmi kötelezettsége az önrendelkezési jogot teljesen korlátozhatja, tekintettel arra, hogy ilyen állapotában a beteg könnyen befolyásolható és adott esetben önmagától is meg kell védeni.⁴² Tóth J. tanulmánya e két érvet viszonylag egyszerűen feloldja, ugyanis egyrészt az orvosokat senki nem kényszerítheti (és nem is kényszeríti) az eutanázia elvégzésére, így arról lemondhatnak.⁴³ Másrészt pedig az állam objektív életvédelmi kötelezettsége ugyanolyan mértékben fennáll a kezelés visszautasítása esetében is, az a védendő élet minősége, veszélyeztetettsége ezáltal nem változik.⁴⁴

Ennek alapján itt a fent hivatkozott szerző tanulmányában azt a konklúziót vonja le, hogy az Alkotmánybíróság, abban, hogy az önrendelkezési jog korlátozhatósága alapján különbséget tett az eutanázia és a kezelés visszautasítása között egy olyan álláspontot képvisel, melyet nem tudott megvédeni, és egyben ezzel a méltósághoz való jogot sérti.⁴⁵

Az első eutanáziahatározat kapcsán szót kell ejtenünk az ahhoz kapcsolt hosszú párhuzamos és különvéleményeket, tekintvén, hogy a határozat közel sem volt egyhangú. Holló András alkotmánybíró párhuzamos indoklásában és különvéleményében – melyekhez Kukorelli István alkotmánybíró is csatlakozott – elsősorban az Eütv. 20. § (3), illetve (4) bekezdéseit tárgyalja, melyek kapcsán

---

42 22/2003. (IV. 28.) AB határozat Indoklás IV. 6.2.

43 Ezzel kapcsolatban az Alkotmánybíróság az ún. első abortuszhatározatában, a 64/1991. (X. 17.) AB határozatában kimondta, hogy „Az abortuszt ellenző orvosokkal kapcsolatban az állam eleget tesz a lelkiismereti szabadság jogából folyó kötelezettségének, ha a munkajogi kötelesség alól lehetővé teszi a mentesülést, vagy ha lehetővé teszi olyan munkahelyek létesítését, ahol a nőgyógyász nem kénytelen meggyőződése ellenére abortuszt végezni. Ezek a lehetőségek a hatályos jog alapján fennállnak.” Így tehát e megoldás analógián keresztül alkalmazható lenne az eutanázia kapcsán is. 64/1991. (X. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297, 313-314.

44 Lásd Tóth J. Zoltán 2011.

45 Lásd Tóth J. Zoltán 2011. (16-17)

kijelenti, hogy e rendelkezések alkotmányellenesek, és azokat meg kellett volna semmisíteni. Álláspontja szerint az említett (3) bekezdés „rövid időn belül” szöfordulata annak bizonytalanságával a normavilágosság elvét sérti, az orvosi bizottság feltétele pedig a „*belátási képesség automatikus kétségbevonására utal,*”⁴⁶ és így súlyosan sérti a beteg önrendelkezési jogát. E rendelkezések Holló András szerint „*jelentős, alkotmányosan nem indokolható ellensúlyt*”⁴⁷ képeznek az egyén önrendelkezésével szemben

Ezen kívül Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleményéből is kiragadnék néhány passzust az emberi méltósággal kapcsolatban. Kifejti, hogy az ember „*sem „méltónak”, sem „méltatlannak” tekinthető életre nem kötelezhető,*”⁴⁸ ezek között „*objektív határ nem húzható meg.*”⁴⁹ A különvélemény további részeiben hosszasan foglalkozik az eutanázia fogalmi tipizálásával, majd kifejti, hogy az Eütv. 20. § (3), (4) és (7) bekezdéseit szintén alkotmányellenesnek tekinti.

Az kezelés visszautasításának intézményéhez kapcsolódik az Eütv. 22. §-ban⁵⁰ részletezett előzetes nyilatkozattételi lehetőség, amely a magyar jogrendszerben az ún. „*élő végrendelet*” (*living will*) megjelenését jelenti.⁵¹ Ezen belül két formát

---

46 22/2003. (IV. 28.) AB határozat, Holló András alkotmánybíró párhuzamos indoklása és különvéleménye. 4. a)

47 Uo. (5)

48 22/2003. (IV. 28.) AB határozat, Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleménye

49 Uo.

50 Eütv. 22. § (1) A cselekvőképese személy – későbbi esetleges cselekvőképtelensége esetére – közokiratban visszautasíthat

a) a 20. § (1) bekezdése szerinti egyes vizsgálatokat, beavatkozásokat,

b) a 20. § (3) bekezdése szerinti beavatkozásokat, valamint

c) egyes életfenntartó, életmentő beavatkozásokat, ha gyógyíthatatlan betegségben szenved és betegsége következtében önmagát fizikailag ellátni képtelen, illetve fájdalmai megfelelő gyógykezeléssel sem enyhíthetők.

51 Mind a nemzetközi, mind pedig a hazai jogirodalom az ilyen típusú nyilatkozatokat – melyek életvégi döntések kapcsán tartalmazzak nyilatkozatot – legelterjedtebben élő végrendeletnek, azaz „*living will*”-nek nevezi. A Eütv. nem ad külön nevet a jogintézménynek, azt egyszerűen „*nyilatkozat*”-nak nevezi. Az új Polgári Törvénykönyv közlőnyállapota óta tartalmaz egy, első látásra hasonlóan tűnhető „*előzetes jognyilatkozatot*”, azonban a kettő között vannak fontos különbségek. Ugyan funkcióját tekintve mindkét intézmény egy hipotetikus jövőbeli helyzetre tartalmaz jognyilatkozatot, azonban a Ptk.-ban leírt jogintézmény a cselekvőképesség jövőbeli részleges vagy teljes korlátozás esetét rendezi, és elsősorban a gondnoksággal kapcsolatban felmerülő kérdésekre ad választ, míg az Eütv. 22. §-a a cselekvőképtelenség, tehát a cselekvőképesség teljes megszűnésének estére lett létrehozva. A kettő formaiságokban is különbözik, hisz az előzetes jognyilatkozat ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratban vagy gyámhatóság előtt személyesen tett előzetes jognyilatkozat formájában érvényes, míg az Eütv.-ben szabályozott élő végrendelet kizárólag közokiratként. A különbségek ellenére meglátásom szerint e két jogintézet kapcsán is fogalmi zavar áll fenn, hisz a laikusok számára

engedélyez a törvény. Egyrészt a szakasz alapján cselekvőképes személy – későbbi cselekvőképtelensége esetére – közokiratban visszautasíthat általános vizsgálatokat és beavatkozásokat [Eütv. 22. § (1) a)], illetve életfenntartó és életmentő beavatkozásokat, amennyiben a beteg olyan súlyos betegségben szenved, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül halálhoz vezet és gyógyíthatatlan [Eütv. 22. § (1) b)], vagy gyógyíthatatlan betegségben szenved és betegsége következtében önmagát fizikailag ellátni képtelen, illetve fájdalmai megfelelő gyógykezeléssel sem enyhíthetők [Eütv. 22. § (1) c)]. Másrészt, az élő végrendelet más személyt is megnevezhet, aki ilyen esetben e jogot a beteg helyett gyakorolhatja, illetve bármikor visszavonhatja.⁵² Az első változat kifejezetten fejkavarásra ad okot, hisz a kezelés visszautasításának alapesetéhez képest tágabb lehetőséget biztosít az egyénnek azzal, hogy nem csak a terminális állapot esetében engedélyezi a visszautasítást, hanem az Eütv. 22. § (1) bekezdésének c) pontjában leírtak alapján is. Ez a következtelen szabályozás 2014-ben az AB ún. második eutanáziahatározatát⁵³ követően még jobban előtérbe került.

A második eutanáziahatározat kapcsán az Alkotmánybírósághoz benyújtott panasz az Eütv. és az ahhoz kapcsolódó, fent már hivatkozott kormányrendelet számos szakaszát támadta meg, melyek egy részét az AB megalapozottnak, részben pedig érdemi elbírálásra alkalmatlannak talált.⁵⁴ E tanulmány keretében azonban csak azokkal a panaszokkal kívánok foglalkozni, amelyekre vagy választ adott az Alkotmánybíróság, vagy pedig pontosan a válasz hiánya teszi érdekessé és relevánssá, illetve röviden kitérek majd egy fontos, az AB indoklásában fellelhető változásra is.

Az indítványozó első, általam vizsgált, sérelmezésében az Eütv. 20. § (4)-(5) bekezdéseinek⁵⁵ megsemmisítését kérte azon az alapon, hogy a háromtagú orvosi bizottság felállításához szükséges garanciák hiányoznak, elvégre a pszichiáter szakorvos – mely az ilyen bizottságok felállításához szükséges – hiánya az egészségügyi rendszerben jelenti a legnagyobb akadályt a kezelés visszautasításának gyakorlatban való érvényesüléséhez.⁵⁶ Itt az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a kérdés tartalmában mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megállapítására irányul:

---

azok (pl. a cselekvőképtelenség és a cselekvőképesség teljes korlátozása közötti különbség) nem biztos, hogy világosak.

52 Eütv. 22. § (2)-(3)

53 24/2014. (VII. 22.) AB határozat

54 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [66]

55 Lásd 30. lábjegyzet

56 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [16]-[18]

„Az Alkotmánybíróság szerint azonban annak, hogy az egyes egészségügyi intézmények milyen szakorvosi gárdával működnek, illetve hogy pszichiáter szakorvos rendelkezésre áll-e, alkotmányjogi jelentősége a jogszabály elleni alkotmányjogi panasz vizsgálatában nincs. Más lenne a helyzet, ha az Alkotmánybíróság az Abtv. 26. § (1) bekezdése vagy 27. §-a alapján járna el. A törvények végrehajtása – ebben végrehajtásuk anyagi és személyi feltételeinek megteremtése – a törvényhozó és a közigazgatás feladata. E feltételek hiánya vezethet konkrét esetben alkotmányos jogok sérelméhez, de ez csak a jogi norma alkalmazása során derülhet ki.”⁵⁷

Tekintvén, hogy a panasz az Abtv. 26. § (2) bekezdésén⁵⁸ alapult, az AB kijelentette, hogy az indítványozónak nincs jogosultsága kezdeményezésre. Itt azonban szeretnék kiemelni több mozzanatot a hivatkozott szövegrészből. Egyrészt, a második mondatban megtalálható „más lenne a helyzet” szófordulat arra utal, hogy a kérdéses panasz kizárólag formai okból, az alkotmánybírói vizsgálati folyamatot megindító indítvány típusa miatt nem került sor érdemi vizsgálatra. Problémásnak találok azt, hogy egy, az emberi méltóságból levezetett és azzal nagyon szorosan kapcsolatban lévő jogintézmény gyakorlati megvalósulásához szükséges garanciák, illetve e garanciák hiányának vizsgálatára pusztán formai okokból ne kerüljön sor. Ezzel kapcsolatban a határozatra reagáló szakirodalom is – mely az első eutanáziahatározathoz képest igen csekély – kiemeli, hogy az Alkotmánybíróság számára, amennyiben ténylegesen szükségnek tartaná a vizsgálatot, nem szabna gátat e formai hiba, hisz az AB hivatalból megindíthatná a mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség vizsgálatát.⁵⁹ Az idézett szöveg utolsó, negyedik mondata [„E feltételek hiánya vezethet konkrét esetben alkotmányos jogok sérelméhez, de ez csak a jogi norma alkalmazása során derülhet ki.”] pedig egyenesen a józan logikával, valamint az AB ugyanezen határozatában levezetett korábbi érvelésével is ellentétes. Az AB e mondattal az indítványozás jogosultságához megköveteli a tényleges sérelmet, mely azonban a törvényi feltételek alapján kizárólag terminális állapotú betegek esetében következhet be. Ezen megállapítás már önmagában, a kívülálló személy számára is érzékelhetően

57 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [11]

58 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [1] ; 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíró-ságról 26. § (2) Az (1) bekezdéstől eltérően, az Alkotmánybírói eljárása kivételesen akkor is kezdeményezhető az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés c) pontja alapján, ha
a) az alaptörvény-ellenes jogszabály rendelkezésének alkalmazása vagy hatályosulása folytán közvetlenül, bírói döntés nélkül következett be a jogsérelem, és
b) nincs a jogsérelem orvoslására szolgáló jogorvoslati eljárás, vagy a jogorvoslati lehetőségeit az indítványozó már kimerítette.

59 Vissy Beatrix: *Méltatlan figyelem a méltó halál kérdésének – széljegyzetek az Alkotmánybírói eljárás második eutanáziahatározatához. Állam és Jogtudomány, 2016/4. sz. (56-74)*

lehetetlenséget jelentene a gyakorlatban, hisz a terminális állapotban lévő haladókó betegnek – még ha fizikai és mentális állapota engedné is – kisebb gondja is nagyobb, mint Alkotmánybírósági panaszt indítványozni. Még inkább ellentmondásos az, hogy pont ezen helyzet⁶⁰ kiküszöbölése mellett érvelt korábban az AB, ugyanazon határozatában.

A kérelem befogadhatóságának vizsgálata során az AB a kérelmező érintettsége kapcsán a következőket állapította meg:

„Az egyik lehetséges értelmezés szerint az Eütv. 20. §-a csak akkor érinti a jelenben és közvetlenül az indítványozót, ha súlyos, életveszéllyel járó gyógyíthatatlan betegségben szenved, tehát amikor éppen abban a helyzetben van, hogy dönthet az életmentő vagy -fenntartó kezelés visszautasításáról. Mivel ennek lehetősége minden ember számára minden pillanatban fennáll, érintettségnek elfogadható, hogy senki nem tudhatja előre, mikor éri betegség vagy baleset, amelynek következtében gyakorolhatná az Eütv.-ben biztosított kezelés-visszautasítási jogát.”⁶¹

Az AB ennek kapcsán kijelentette, hogy ezzel ellentétes érvelés a gyakorlatban mindenkit elzárna az alkotmányjogi panasz benyújtásától, így megsérti az „*effet utile*”⁶² elvét, mely a testület értelmezésében a jogszabályok hatékony érvényesülését jelenti.⁶³ Az *effet utile* ilyen szelektív alkalmazása véleményem szerint egyértelműen utal arra, hogy az Alkotmánybíróság egyáltalán nem kívánt érdemi döntést hozni az orvosi bizottság felállításának problematikus⁶⁴ kérdésében.

Az indítványozó másik fontos, általam bemutatni kívánt sérelmezése az Eütv. 22. § (3) bekezdését érintette, mely az élő végrendelet kapcsán további formai követelményeket állapított meg, nevezetesen annak érvényességét egyrészt pszichiáteri szakorvosi szakvélemény mögé zárta és annak kétévenkénti megújítását tette szükségessé.⁶⁵ E két feltétel arányosságát és szükségességét az Alkotmánybíróság külön vizsgálta. A pszichiáteri szakorvosi szakvélemény kapcsán megjegyezte az AB, hogy a kezelés visszautasítása az egyetlen jognyilatkozat a magyar jogrendszerben, mely megköveteli e formai feltételt, mely egyébként nem igazol a cselekvőképességen túl semmit, azzal, hogy utóbbinak megléte

60 Már mint az, hogy a jogosultak köre a terminális állapotú betegekre szűkül.

61 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [62]

62 Lásd ehhez LENAERTS Koen (1991): *L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples en Cahiers de droit européen*, 1991. 3-41. p.; idézi VISSY Beatrix (2016)

63 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [63]

64 Az indítványozó szakirodalomra hivatkozott ezzel kapcsolatban. Lásd ZUBEK László [et. al.] (2010): „A kezeléskorlátozás gyakorlata a hazai intenzív osztályokon” Orvosi Hetilap 2010/38. 1530–1536.

65 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [37]-[39]

egyébként a „*rendelkező nyilatkozat megtételének kiinduló feltétele.*”⁶⁶ A testület így arra az álláspontra helyezkedett, hogy a jogszabály nem indokolta meg kellően a szakvélemény szükségességét, így az aránytalan jogsérelmet jelent. A kétéves érvényességi időt egyenesen szükségtelennek nyilvánította, mondván „*[N]incs ugyanis ésszerű indoka, hogy egy bármikor visszavonható nyilatkozat érvényességét a törvény határozott idejűvé tegye.*”⁶⁷

Az AB végül csak ezen utóbbi kérdés kapcsán adott igazat a kérelmezőnek, és az Eütv. 22. § (3) bekezdésének a pszichiáteri szakorvosi szakvélemény, illetve kétéves érvényességi időre vonatkozó részeit megsemmisítette.⁶⁸

Amit még kifejezetten érdemes megemlíteni a második eutanáziahatározat kapcsán, az a fent bemutatott második kérdésről szóló indoklásban elhangzott egyik mondata az Alkotmánybíróságnak, mely szerint: „*Az objektív életvédelmi kötelezettség, mint alkotmányosan igazolható cél, ezért itt⁶⁹ nem jöhet szóba, mert a beteg életét semmilyen beavatkozás nem tudja (az orvostudomány állása szerint) megmenteni.*”⁷⁰ E mondatot az AB határozatában nem részletezte, azonban ez egy markáns változást jelent a korábban elemzett első eutanáziahatározatban leírtakhoz képest. Ott az objektív életvédelmi kötelezettség, ha nem is az egyetlen, de mindenképp a legfőbb érve volt az Alkotmánybíróságnak nem csak az eutanázia illegálitása kapcsán, de egyáltalán azzal kapcsolatban, hogy az állam az életvégi döntések szabályozása kapcsán szerepet kapjon.⁷¹ Annál inkább kérdéses így a testület azon döntése, hogy miután az első eutanáziahatározat erősen paternalista felfogását túlhaladva megnyitotta az ajtót az életvégi döntésekkel kapcsolatos szabályozás átfogó revíziójához, ahhoz semmi továbbit nem fűzött, és immáron 8 év elteltével sem foglalkozott a témával.

---

66 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [153]

67 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [149]

68 24/2014. (VII. 22.) AB határozat, Határozat, 1.

69 A kezelés visszautasítása kapcsán.

70 24/2014. (VII. 22.) AB határozat. Indoklás, [147]

71 „A világnézeti szempontból semleges alkotmányos alapokon álló jogrendszer ugyanis sem helyeslő, sem helytelenítő álláspontot nem foglalhat el az ember saját életének befejezését elhárító döntésével kapcsolatban; itt olyan szféráról van szó, melytől az államnak főszabályként távol kell magát tartania. Az állam e körben csak annyiban jut szerephez, amennyiben ezt az élethez való jogra vonatkozó intézményvédelmi kötelezettsége elkerülhetetlenül szükségessé teszi.” 22/2003. (IV. 28.) AB határozat Indoklás IV. 6.1.

3. Az életvégi döntések nemzetközi kitekintés kontextusában

A következőkben szeretném bemutatni az önrendelkezési jog állapotát Németországban, illetve Hollandiában, az ottani eutanázia-szabályozás, illetve két jogeset bemutatásán keresztül. Ezen felül ismertetem a kanadai szabályozást, mintaként arra, hogy mennyire különböznek az újonnan létrehozott szabályozások a már létezőkéhez képest.

3.1. Az életvégi döntések Németországban

Németországban a már korábban bemutatott kezelés visszautasítása mellett az asszisztált öngyilkosság jogintézménye is engedélyezett. A német jog mindkét intézményt az önrendelkezési jogból vezeti le, bár különböző módon.

Az eutanáziát a német Büntető Törvénykönyv (Strafgesetzbuch, a továbbiakban: StGB) 216. §-a bünteti.⁷²

Az asszisztált öngyilkosság gyakorlati megvalósulása Németországban két módon lehetséges. Egyrészt, az orvos előírhat, vagy akár beszerezhet olyan vegyszert, mely alkalmas egy kíméletes halál kiváltására, olyan páciense számára, aki terminális állapotban van. Ez azonban az orvos saját meggyőződésén múlik, tekintve, hogy nincs, és nem is lehet előírás, amely őt ennek elvégzésére kötelezné. A másik módszer az, hogy a kifejezetten e célból létrejött nonprofit szervezetek, egyesületek rendszeresen nyújtott szolgáltatásként végzik el ezen vegyszerek beszerzését és kiadását. Ez utóbbit a német jogrendszer „szolgáltatásszerű segítségnyújtás az öngyilkossághoz”-nak (németül: *Geschäftsmäßige Förderung der Selbsttötung*, a továbbiakban: szolgáltatásszerű segítségnyújtás) hívja. 2015-ben a német jogalkotó úgy döntött, hogy az asszisztált öngyilkosság akkori formája nem volt eléggé szabályozott, így beiktatta a StGB 217. §-át, mely megtiltotta a szolgáltatásszerű segítségnyújtást. Ez érthetően nagy felháborodást keltett többek között a fent említett szervezetekben. Számtalan indítvány hatására, 2020. február 26-án a Német Szövetségi Alkotmánybíróság (a továbbiakban Bundesverfassungsgericht) hat darab, e témát tárgyaló ügyét összekapcsolva hozott egységes döntést.⁷³

Az indítványozók között megtalálhatók német és svájci alapítványok, melyek asszisztált öngyilkosságot szolgáltatásként nyújtanak; súlyos betegek, akik asszisztált öngyilkosság útján kívánnak meghalni; e területen dolgozó egészségügyi dolgozók, illetve az e területtel foglalkozó ügyvédek. A Bundesverfassungsgericht az StGB 217. §-át megsemmisítette, azzal a fő érveléssel, hogy a szolgáltatásszerű

⁷² StGB.

⁷³ Urteil vom 26. Februar 2020 – 2 BvR 2347/15

segítségnyújtás tilalma a Grundgesetz 1. cikk (1) bekezdésbe (emberi méltósághoz való jog, és annak érinthetetlensége és az állam védelmi kötelezettsége), illetve a 2. cikk (1) bekezdésébe (a személyiség/személy kibontakozásának joga) ütközik, mert sérti az azokból következő önrendelkezési jogot.

A Bundesverfassungsgericht érvelését azzal kezdte, hogy az általános személyiségi jog magában foglalja – a személyi autonómia egy elemeként – azt, hogy valaki saját halála körülményeiről rendelkezzen. Ugyanis a Bundesverfassungsgericht álláspontja szerint az, hogy az egyén milyen értelmet lát saját élete leélésében, vagy milyen okokból döntene úgy, hogy azzal végezni kíván, az egyén értékeitől és meggyőződésétől függ. Ebből következik, hogy ez a jog magában foglalja azt a szabadságot, hogy valaki elvegye saját életét, ehhez harmadik személytől segítséget kérjen, illetve, ha ez a segítség fel lesz ajánlva, azt igénybe vegye. Az öndeterminált halálhoz való jog tehát nem csak azt a jogot jelenti, hogy valaki életmentő vagy életfenntartó kezelést elutasítson, hanem kiterjed arra is, hogy életét saját maga végezze be. Ennek tekintetében megjegyzi a Bundesverfassungsgericht, hogy ez az öndeterminált halálhoz való jog nem korlátozódik súlyos vagy gyógyíthatatlan betegségek fennállására, az az emberi egzisztencia minden fázisában jelen van. Véleménye szerint az élet fölött való önrendelkezés leginkább az emberi méltóságban rejlő autonóm személy kibontakozása. Ez, még ha az utolsó is, de az emberi méltóság kifejeződése. A 217. §, még ha indirekten is, de a meghalni kívánó személy egyéniségi jogaiba beavatkozik azzal, hogy öngyilkosságához segítség találását a gyakorlatban ellehetetleníti. Ezzel kapcsolatban Zakariás Kinga tanulmányában⁷⁴ kifejti, hogy az általában objektív emberi méltósághoz való jog itt nem az általános önrendelkezési képességet védi, hanem az egyéni, konkrét élethelyzetekben való kibontakozást, azaz a védelmet az egyén szubjektív méltóságérzésétől teszi függővé.

A Bundesverfassungsgericht a jogalkotó eredeti szándékát vizsgálva először is kimondja, hogy a jogalkotó a szolgáltatásszerű segítségnyújtás megtiltása során egy valós, és legitim célt próbált elérni. Ez a cél az általános életvédelem és az e fölötti önrendelkezés védelme volt. A jogalkotó azon álláspontja, hogy a szolgáltatásszerű segítségnyújtás lehetősége erre veszélyt jelent, alkotmányosan nem kifogásolható. Itt levezeti a Bundesverfassungsgericht, hogy tekintettel arra, hogy a szolgáltatásszerű segítségnyújtás hosszútávú kihatásairól még nem készültek tudományosan bizonyított vizsgálatok, ilyen körülmények között elegendő, hogy a jogalkotó a számára rendelkezésére álló információk alapján értékelje a helyzetet. Ezek alapján a jogalkotó úgy döntött, hogy a szolgáltatásszerűen segítséget nyújt-

---

74 Lásd ZAKARIÁS Kinga: Az öngyilkosság szabadsága mint az egyéni autonómia kifejeződése. *Alkotmánybírósági Szemle* 2020/2.

tó szervezetek sokszor anélkül nyújtják ezt a szolgáltatást, hogy azt a személyt, aki ily módon kívánna meghalni, helytelenül, vagy egyáltalán nem világosítják fel, nem biztosítanak számára tanácsadást, illetve szakorvosi vizsgálatot. Tehát a jogalkotó azon feltételezése, hogy az ilyen típusú segítséget nyújtó szervezetek számára maga a szolgáltatás – mely az öngyilkosság véghezvitelére törekszik – áll előtérben, és emiatt a szabad akarat kialakítása és a megalapozott szabad döntés nem biztosított, ezek alapján reális. Ez azt jelenti, hogy a jogalkotó azon félelme, hogy a szolgáltatásszerű segítségnyújtás az öngyilkosság e formáját „normalizálja a társadalomban”, és az asszisztált öngyilkosságot – főleg az idősek és betegek számára – mint a halál ’normális’ formájaként megalapozza, és akár „társadalmi nyomáshoz” („*soziale Pressionen*”) is vezethet, érthető. A „társadalmi nyomás” kifejezést a Bundesverfassungsgericht nem részletezi, azonban véleményem szerint az a következőt jelentheti. Az asszisztált öngyilkosság igénybevételének a jogalkotó által előrevetített megnövekedő száma az idősek és betegek számára azt a látszatot kelthetné, hogy az az életük bevezetésének egy elfogadott, normalizált alternatívája, sőt elvárás feléjük, mert ha nem azt választják, akkor magukat és esetlegesen családjukat szükségtelen szenvedésnek teszik ki. Ezt a Bundesverfassungsgericht a később a határozatában „utánzási hatásnak” („*Nachmachungseffekt*”), de itt még szimplán nyomásnak nevezi. A szolgáltatásszerű segítségnyújtás megtiltásával a jogalkotó ezt kívánta elkerülni, és ennek során védeni kívánta az egyének életét, és az e fölötti önrendelkezést. A Bundesverfassungsgericht itt megjegyzi, hogy a szabályzás ezt a célt ugyan eléri, azonban az önrendelkezés, és ezen belül kifejezetten a személyiség, egyéniség, identitás és integritás különösen jelentős az élet kezelésének a kérdésben, és ez a jogalkotónak szigorú korlátozásokat is ír elő. A szolgáltatásszerű segítségnyújtás teljes betiltásával azonban a jogalkotó ezeket a korlátozásokat átlépte, mert a büntetőjog arra való használata, hogy az egyén saját haláláról való autonóm döntését védje ott éri el a határát, ahol ez a szabad döntés már nem megvédve lesz, hanem ellehetetlenítve.

A Bundesverfassungsgericht a jogalkotó elgondolásához támogatóan áll hozzá. Kimondja, hogy a szabályozásnak szembe kell szállnia azokkal az autonómiára veszélyt jelentő jelenségekkel, amelyek mai és a közeljövőben felmerülő reális élethelyzetekben felmerülhetnek, és amelyek az egyén döntését az öngyilkosság felé és az élet ellen befolyásolják. Ezt a szociálpolitikai kötelességet azonban a jogalkotónak nem szabad úgy kiviteleznie, hogy szabályozása során az alkotmányosan védett önrendelkezési jogot lényegében felülbírálja. A Bundesverfassungsgericht szerint a jogalkotó azon feltételezése, hogy az asszisztált öngyilkosságnak vannak nem szolgáltatásszerű verziói is, nem veszi figyelembe a jogrendszer egységét. Ugyanis, ha a törvényhozó a szabadságmegnyilvánulás bizonyos formáit kizárja

elérhető alternatívákra való hivatkozással, akkor azoknak a fennmaradó lehetőségeknek ténylegesen alkalmasnak kell lenniük az alapjogok érvényesülésének biztosítására. A szolgáltatásszerű segítségnyújtás lehetősége nélkül az egyén rászorul az orvos egyéni készségére, aki számára az öngyilkosságban – legalább szükséges hatóanyag felírása formájában – segítséget nyújthat. Ez azonban azért gond a Bundesverfassungsgericht érvelése szerint, mert az orvosok eddig kevés hajlandóságot mutattak az asszisztált öngyilkosság iránt, és őket erre nem is lehet kötelezni. Ezen felül még az orvosi szakmai gyakorlat, illetve a tartományi orvosi kamarák szabályzatai további gátakat vetnek ezen készségek elé.

Amit itt meglátásom szerint a Bundesverfassungsgericht mindenképp körvonalazni akar, az, hogy az asszisztált öngyilkosság elérhetőségének nem szabad függenie attól, hogy az orvosok készen állnak-e arra, hogy az írott jogot felülírva, saját alkotmányos szabadságukra hivatkozva segítséget nyújtsanak. Ebből következik a Szövetségi Alkotmánybíróság szerint az, hogy ameddig ez így marad, addig a szolgáltatásszerű segítségnyújtásra tényleges szükség fog fennállni. Más, 'harmadik' személyek védelme, azaz a jogalkotó által feltételezett fent említett „utánzási hatás”, nem indokolja meg az egyén saját élete kioltásához való jogának gyakorlati kiüresítését. Itt azonban a határozat egy fontos mozzanata következik: kijelenti, hogy a fenti érvelésből nem következik és nem következhet az, hogy a jogalkotó nem szabályozhatja az asszisztált öngyilkosságot. Megemlíti, hogy az étellel való önrendelkezés védelmére a szolgáltatásszerű segítségnyújtás kontextusában számos lehetőség áll rendelkezésre. Ez történhet eljárásbiztonsági mechanizmusok, kötelező felvilágosítás, vagy kifejezetten veszélyes módszerek eltiltása formájában. Ezeket a jogalkotó a büntetőjogban helyezheti el, megszegésükhöz büntetőjogi szankciókat fűzhet. Végül pedig, szintén kiemelten fontos pontban a Bundesverfassungsgericht megjegyzi, hogy mindez érintetlenül hagyja azt tény, hogy az öngyilkosság asszisztálására való kötelezés alkotmányosan nem elfogadható.

A Bundesverfassungsgericht ezek alapján az StGB 217. §-át megsemmisítette.

3.2. Az eutanázia Hollandiában és az előzetes jognyilatkozat kérdése

Hollandia köztudottan egyike azon néhány országnak a világon, ahol az eutanázia – ugyan szigorú körülmények között – legális. Hollandiában az eutanázia szabályozásának alapjait a hetvenes évek elején történt ún. Postma-ügy⁷⁵ fektette le. Ennek rövid összefoglalása az, hogy egy holland házaspár, Andries és Truus Postma – mindkettőjük orvos – Truus édesanyját, aki súlyos agyvérzést követően

---

75 Lásd SHELDON T.: Andries Postma. *BMJ: British Medical Journal*, 334(7588), 320.

magatehetetlen állapotában lányát többszörösen és könyörögve arra kérte, hogy végezzen vele, aki ennek hatására végül ezt megtette. Emiatt elítélték ugyan, azonban az eredeti 12 éves büntetés helyett csak egy szimbolikus, 12 hónapos próbaidőre bocsátást kapott. Az ügy, és a házaspár véleménynyilvánítása a Holland Orvosi Lapban nagy hatással volt. Az 1980-as évek során a holland bíróságok ezzel kapcsolatban kidolgoztak egy gyakorlatot, hogy mikor megengedhető az eutanázia. A holland jogalkotó végül ezt a 2001-es „Az élet kérelemre történő megszüntetése és az asszisztált öngyilkosság felülvizsgálatáról szóló törvénnyel”⁷⁶ beto- nozta be. Ez a jogszabály kizárólag az eutanáziát szabályozza, pontosan megjelöli azokat a feltételeket, amelyeknek fenn kell állnia ahhoz, hogy az egyén eutanáziát igénybe vehessen. A törvény hat fő kritériumot állít fel a kezelőorvos számára:⁷⁷

- a) A beteg önkéntes, és alapos kérést tett.
- b) A beteg szenvedése elviselhetetlen, és nincs kilátás állapotának javulására.
- c) A beteget informálta a szituációjáról és kilátásairól.
- d) A beteggel együtt arra a konklúzióra jutott, hogy a beteg helyzetét tekintve nincs más ésszerű alternatíva.
- e) Legalább egy másik, független orvossal kell konzultálnia, aki a beteget meg- vizsgálta és írásos véleményt adott a fent említett 1-4. pontokban felsorolt kritériumok fennállásáról.
- f) A beteg életének kioltása során, illetve az asszisztált öngyilkosság során a kezelőorvosnak kellő orvosi gondossággal és figyelemmel kell eljárnia.

Ezek a kritériumok kívánják biztosítani azt, hogy az eutanázia tényleg csak azok- ban a helyzetekben legyen alkalmazható, amikor egy olyan kilátástalan helyzet áll fenn, hogy ténylegesen nincs más lehetőség. A törvény három személycsoport tekintetében fektet le konkrét szabályokat.

Az első csoport azok a 16 éven felüli személyek, akik már nem képesek kifejezni akaratukat, de mielőtt elvesztették volna ezen képességüket, előzetes jognyilatkozatot tettek. Ha az előzetes jognyilatkozattal rendelkezik a beteg, akkor a kezelőorvos az abban leírt kérést teljesítheti. Ez a része a törvénynek a jogesetünk elemzése során lesz kifejezetten fontos.

A második csoportba azokat a 16 és 18 év közötti kiskorúakat helyezi, akikről megállapították, hogy képesek helyzetüket felmérni és képesek saját érdekeiknek

---

76 Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding. 2001, BWBR0012410. (Termination of Life on Request and Assisted Suicide Act – A holland törvény hivatalos angol fordítása, amiből dolgoztam, a szövegbéli angolról magyarra fordítás a sajátom) (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

77 Uo. Article 2/1.

ésszerű értékelésére. Esetükben akkor van lehetőség az aktív eutanáziára, ha a kiskorú szüleivel vagy gyámjával konzultáltak. A harmadik csoport a 12 és 18 év közötti azon kiskorúakra vonatkozik, akikről megállapították, hogy képesek helyzetüket felmérni és képesek saját érdekeik ésszerű értékelésére. Ebben az esetben akkor van lehetőség az aktív eutanáziára, ha a kiskorú szülei vagy gyámja cselekvőképesek és beleegyeznek az eutanázia alkalmazásába. A törvény ezek mellet létrehoz egy felügyeleti bizottságot, amely az eutanázia és az asszisztált öngyilkosság bejelentett eseteit vizsgálja szabályszegések után. A törvény utolsó részében más törvényeket, mint például a Holland Büntetőkódex egyes részeit igazítja az új jogszabály rendelkezéseire.

Amit ezek közül részletesebben szeretnék bemutatni, az az első személyi csoport. Ennek keretében bemutatnék egy precedensértékű esetet a Holland Legfelsőbb Bíróságtól (Hoge Raad der Nederlanden, a továbbiakban Hoge Raad), melyben a végső döntést⁷⁸ a bíróság 2020 áprilisában hozta meg. Itt arról volt szó, hogy az orvos egy demens páciensén eutanáziát hajtott végre, mert a beteg, még a demencia beállta előtt előzetes életvégi jognyilatkozatot, ún. élő végrendeletet („*living will*”) tett, melyben pontosan erről a helyzetről rendelkezett. A 74 éves nő páciens demenciája erősen előrehaladott állapotú volt, mind rövid-, mind hosszútávú memóriája lényegében nem létezett, és férjét sem ismerte fel. Öt évvel halála előtt diagnosztizálták demenciával az asszonyt, aki akkor előzetes jognyilatkozatot tett, melyben leírta, hogy nem akar otthonba vonulni, hanem amikor az idő eljön, meg kíván halni. A probléma ott merült fel, hogy amikor az ápolási otthon orvosa úgy ítélte meg, hogy állapota elég súlyos, és szenved, akkor az eutanázia végrehajtásához, tehát a szer beadásához az asszonyt a családjának le kellett fognia. Itt felmerül egy komoly morális dilemma. Egyrészt, ha pusztán a tényeket nézzük, akkor lehet érvelni azzal, hogy ez eutanázia helyett inkább gyilkosság volt, és ha le kellett fogni, akkor feltételezhető, hogy ellenkezett. Azonban ez ellen komoly ellenérvek szólnak. Például az, hogy a tettel az orvos egyértelműen a beteg akaratát teljesítette, mert a demenciás állapotában a beszámítási képességének teljes hiánya miatt nem volt képes akaratát nemhogy egyértelműen, de egyáltalán kifejezni. Továbbá az, hogy ellenkezett, és le kellett fogni, korántsem bizonyíték arra, hogy ezzel tudatosan megölése ellen védekezett. Az orvos megszegte ugyan az eljárási szabályokat, azonban a holland Központi Egészségügyi Fegyelmi Bizottság (*Centraal Tuchtcollege voor de Gezondheidszorg*, a továbbiakban: Fegyelmi Bizottság) nemcsak emiatt szabott ki az orvos számára hivatalos megrovást, hanem azért is, mert nem próbálta megbeszélni az eutanáziáról való döntést a pácienssel.

---

78 ECLI:NL:PHR:2019:1339 (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

A holland ügyészség mindezek alapján gyilkosság miatt vádat emelt az orvos ellen. Álláspontjuk szerint büntetésre ugyan nincs szükség, mert az kérdésen kívül van, hogy a tettet jóindulatból követte el, azonban bűnösnek kell nyilvánítani, mert sokkal proaktívabbnak kellett volna lennie abban, hogy az eutanázia lehetőségét átbeszélje a pácienssel. Elsőfokon felmentették az orvost, így a főállamügyész az ügyet, kifejezetten egy iránymutató ítélet meghozása céljából, a Hoge Raad elé terjesztette, amely az ügyész kérésének eleget tett és precedenst alkotott, csakhogy nem az ügyészség javára, ugyanis fenntartotta az elsőfok döntését. Emellett a Fegyelmi Bizottság hivatalos megrovását is megsemmisítette.

Az ügyön belül a vita egyik fő tárgya maga az élő végrendelet volt. Az eutanázia bejelentett eseteit vizsgáló helyi felügyeleti bizottság véleményét követve a Fegyelmi Bizottság azon az állásponton volt, hogy alapvetően egy írásos kérelem esetében „nincs értelmezési lehetőség”. A Hoge Raad itt kimondta, hogy ez a kijelentés helytelen. Az a puszta tény, hogy az orvosnak a kérelmeket értelmeznie kell ahhoz, hogy pontos magyarázatot kapjon, nem érvényteleníti önmagát a kérelmet. A Hoge Raad ismerteti, hogy a Fegyelmi Bizottság az elő végrendeletet úgy értelmezte, hogy a beteg akkor kíván lemondani életéről, ha állapota elég súlyos lesz ahhoz, hogy kezelőotthonba kell utalni, mely 2016. 03. 03-án történt meg. A Fegyelmi Bizottság döntése a hivatalos megrovás kiszabását illetően a helyi felügyeleti bizottságának azon véleményén alapult, hogy azok a kérések, melyek az eutanázia elvégzésének időpontját ellentmondásosan határozzák meg, nem érvényesek. Véleménye szerint itt az volt ellentmondásos, hogy az előzetes jognyilatkozat megtételétől fogva lényeges időtartam telt el addig, ameddig a fent tisztázott időpont bekövetkezett. Az eltelt idő túlnyomó részét még cselekvőképessége birtokában töltötte el, és a Fegyelmi Bizottság szerint azt csak valamikor 2015 alatt veszítette el, így az, hogy ebben az időszakban nem tett új jognyilatkozatot halála kívánt időpontjáról, illetve azt nem pontosította, cselekvőképessége megléte ellenére ellentmondást hoz létre az eredeti nyilatkozattal. A Hoge Raad ezt a levezetést helytelennek tekinti, és határozottan kimondja, hogy az, hogy a beteg nem tett új jognyilatkozatot nem csorbítja az eredeti jognyilatkozat egyértelműségét. Mindezek alapján a Hoge Raad az ügyészség fellebbezésének nem adott helyt, és fenntartotta az elsőfokú bíróság döntését.

Az ítélettel a holland legfelsőbb bíróság bírói gyakorlat formájában rögzíti, hogy az orvos teljesítheti az eutanázia iránti korábbi írásos kérelmet, ha a beteg előrehaladott demencia miatt ahhoz már nem képes hozzájárulni.

3.3. Az életvégi döntésekkel kapcsolatos szabályozás megjelenése Kanadában

A kanadai szabályozás az eutanázia és az asszisztált öngyilkosság jogintézményét 2016-ban legalizálta,⁷⁹ miután egy 2015-ös Kanadai Legfelsőbb Bírósági (a továbbiakban Supreme Court) határozat (Carter-határozat)⁸⁰ – felülírta saját, 1993-as korábbi ítéletét⁸¹ (Rodriguez-határozat).

Kanadában e határozat meghozatala előtt a kanadai büntetőkódex⁸² 241. § b) pontja⁸³ büntette az öngyilkosságban való segítségnyújtást, mely alá a kanadai joggyakorlat az eutanáziát is sorolta. A Carter-ügy 2011-ben kezdődött, mikor egy kanadai nő, akit két évvel korábban amiotrófiás laterálszklerózissal diagnosztizáltak, keresetet nyújtott be többek között az imént említett büntetőkódex rendelkezésének alkotmányellenessége miatt.⁸⁴ A kérelemhez később egy házaspár is csatlakozott, ahol a nő édesanyja kívánt súlyos gerincbetegsége miatt asszisztált öngyilkosság végrehajtása érdekében Svájcba utazni.⁸⁵ Az ügyben elsőfokon eljáró bíróság megvizsgálta egyrészt Kanadában az életvégi döntések – pontosabban a palliatív ellátás és az eutanázia, illetve az asszisztált öngyilkosság különbsége kapcsán – a társadalmi megítélési szintjét, majd kitért az életvégi döntések globális szabályozási gyakorlatára.⁸⁶ A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján végül megállapította, hogy e jogintézmények legalizálásában rejlő veszély erős garanciális rendszerrel minimalizálható, mely a feltételeket szigorúan és következetesen betartatja.⁸⁷ Ezek után az elsőfok a Rodriguez-határozat felülírási

---

79 Bill C-14 (2016) Act to amend the Criminal Code and to make related amendments to other Acts (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

80 *Carter v. Canada (Attorney General)*, 2015 SCC 5, [2015] 1 S.C.R. 331 (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

81 *Rodriguez v. British Columbia (Attorney General)*, [1993] 3 S.C.R. 519 (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

82 Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46) – 2014 december 16 és 2015 február 24 közötti hatályossági állapot (Letöltés ideje: 2022. 12. 03)

83 Uo. § 241:

241 Every one who

(a) [...]

(b) aids or abets a person to commit suicide,

whether suicide ensues or not, is guilty of an indictable offence and liable to imprisonment for a term not exceeding fourteen years.

84 *Carter v. Canada*. I. [11]

85 *Carter v. Canada*. I. [17]-[18]

86 *Carter v. Canada*. IV. [23]-[25]

87 *Carter v. Canada*. IV. [27]

feltételeivel⁸⁸ foglalkozott, melynek során többek között megállapította, hogy egyrészt a Rodriguez-határozat nem foglalkozott mélyebben az Alapvető Jogok és Szabadságok Kanadai Chartájának⁸⁹ (a továbbiakban: Charta) 7. pontjában⁹⁰ foglalt „élethez, személyes szabadsághoz és biztonsághoz” való jogokkal, másrészt a határozat meghozatala óta szignifikáns társadalmi és jogi fejlődés ment végbe, elsősorban az, hogy a Charta első pontjában foglalt alapvető jogok és szabadságok biztosításának értelmezése kapcsán lényegi változás („*substantive change*”) ment végbe a Kanadai Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában.⁹¹ A kereset érdemi vizsgálatában az elsőfok megállapította, hogy az eutanázia és az asszisztált öngyilkosság abszolút tilalma szükségtelen, és sérti a Charta 7. pontját. Mindezek alapján az elsőfok a büntetőkódex öngyilkosságban való segítségnyújtásról szóló rendelkezéseit alkotmányellenesnek találta.⁹² A keresetet benyújtó nő az elsőfokú döntés előtt betegségében elhunyt.

A Brit Kolumbiai Fellebbviteli Bíróság (British Columbia Court of Appeal) az elsőfok döntését felülbírálvá úgy ítélkezett,⁹³ hogy sem jogi és társadalmi változások nem adtak kellő okot a precedens meghaladására. Az ügy végül 2014 októberében került a Supreme Court elé, mely az elsőfokkal értett egyet. A *stare decisis*, azaz a fennálló precedens⁹⁴ kérdése kapcsán a testület egyik saját korábbi döntésére⁹⁵ hivatkozva vázolta, hogy egy precedens meghaladására két konjunktív feltételnek kell fennállnia: egyrészt „új jogi kérdésnek kell felvetődnie” („*new legal issue is*

---

88 A Common-law rendszerekben a korábbi döntés, tehát a precedens revíziója két módon történhet: a megkülönböztetés (*distinguishing*) vagy a felülírás (*overruling*). Az első formában „[a] fellebbviteli bíróság elfogadja a korábbi precedenst, de korlátozza annak alkalmazhatóságát, és új szabályt állapít meg azokra a körülményekre, amikor a korábbi precedens már nem érvényes.” Esetünkben a második formáról van szó, mely esetében „[a] fellebbviteli bíróság egyszerűen új szabállyal helyettesíti a precedenst.” Lásd GENNAIOLI Nicola, SHLEIFER Andrei: “*Overruling and the Instability of Law.*” *Journal of Comparative Economics* 35.2, 2007: 309-328.

89 Canadian Charter of Rights and Freedoms (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

90 Canadian Charter of Rights and Freedoms 7. Mindenkinek joga van az élethez, személyes szabadsághoz és biztonsághoz és ahhoz, hogy azt ne vonják meg tőle, csakis az alapvető igazságszolgáltatás alapelveivel összhangban. (Hivatalos magyar fordítás) (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

91 Carter v. Canada. IV. [28]

92 British Columbia Supreme Court, 2012 BCSC 886, 287 C.C.C. (3d) 1. ; Carter v. Canada. IV. [32]

93 British Columbia Court of Appeal, 2013 BCCA 435, 51 B.C.L.R. (5th) 213

94 Lásd ZŐDI Zsolt: „*Precedens*” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogbölcselet rovat, rovatszerkesztő: Szabó Miklós, Jakab András) 2021.

95 *Canada (Attorney General) v. Bedford*, 2013 SCC 72, [2013] 3 S.C.R. 1101, at para. 42 (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

raised”), másrészt a körülmények vagy bizonyítékok olyan módon változnak meg, hogy az „alapvetően megváltoztatja a vita paramétereit” („*fundamentally shifts the parameters of the debate*”).⁹⁶ A Supreme Court álláspontja szerint mindkét feltétel fennállt, így rátért a Charta 7. cikk alatt foglalt, „élet, szabadság és biztonsághoz való jog” érintettségének és sérelmének vizsgálatára.

Az élethez való jog kapcsán a legtöbb felmerült kérdésben egyetértett a Supreme Court az elsőfokkal, kiemelve ezek közül azt a megállapítást, hogy a teljes tilalomnak az lehet a hatása, hogy olyanokat, akik attól félnek, hogy mikor betegségük eléri azt a pontot, ahol szenvedésük elviselhetetlen, már nem lesznek olyan állapotban, hogy életüknek véget vessenek, így ennek elkerülése érdekében idő előtt öngyilkosságot követnek el.⁹⁷ A szabadsághoz és biztonsághoz való jogot együtt vizsgálta a Supreme Court és ennek kapcsán egy korábbi ítéletében⁹⁸ elhangzottakat kiegészítve a következőket mondta: „*Nyilvánvaló, hogy bárki, aki eutanázia általi halált⁹⁹ keres, mert elviselhetetlenül szenved egy súlyos és gyógyíthatatlan betegség következtében, ezt teszi egy mélyen személyes és fundamentális meggyőződéséből teszi, hogy miként kívánt élni vagy meghalni.*”¹⁰⁰ A jogsérelem tesztje a kanadai joggyakorlatban az alapvető igazságosság elveinek („*The Principles of Fundamental Justice*”) vizsgálata, mely során azt mérlegelik, hogy az adott sérelem önkényes-e („*arbitrariness*”), hatását tekintve nem túl széleskörű-e („*overbreadth*”),¹⁰¹ vagy súlyosan aránytalan-e („*gross disproportionality*”).¹⁰² Az első kapcsán – tekintve, hogy a törvény elsősorban a kiszolgáltatott személyeket kívánja megvédeni attól, hogy „gyengeség” idején ne vessenek véget életüknek – megállapította a Supreme Court, hogy e célt a teljes tilalom eléri, így nem lehet

96 *Carter v. Canada*. VI. [44]

97 *Carter v. Canada*. VIII. [57]

98 *A.C. v. Manitoba (Director of Child and Family Services)*, 2009 SCC 30, [2009] 2 S.C.R. 181

99 Az eredeti szöveg itt a „physician-assisted dying” kifejezést használja, mely e tanulmány fogalmi keretén belül csak az eutanázia kifejezésnek felelne meg, azonban a szöveg kontextusából kiderül, hogy e kifejezést a Supreme Court nem csak e szűk értelmezést értette, hanem az eutanáziával együtt az asszisztált öngyilkosságra (melyre egyébiránt az angol szakirodalom a „physician-assisted suicide” kifejezést alkalmazza) is utalni akart. Saját fordítás.

100 *Carter v. Canada*. VIII. [68]

101 Az ‘Overbreadth’ elve a Kanadai Legfelsőbb Bíróság *R v Heywood* ([1994] 3 SCR 761) határozatában jelent meg, és lényegében annak a tesztje, hogy egy adott törvény csak a szükséges mértékben érinti a társadalmat, vagy érint-e például olyan réteget, amely esetében indokolatlan a korlátozás.

102 A Kanadai Legfelsőbb Bíróság szerint akkor beszélhetünk erről, ha a korlátozásnak az egyén életére, szabadságára vagy biztonságára gyakorolt hatása súlyosan aránytalan az intézkedés tárgyával. *Carter v. Canada*. VIII. [89]

szó önkényességről. A széleskörűség esetében azonban úgy találta a testület, hogy a teljes tilalom, azzal, hogy a cselekvőképes, informált és befolyásolatlan személyekre is vonatkozik, túl tág. Ez utóbbi megállapítása miatt a súlyos aránytalanság nem lett vizsgálva és a Kanadai Legfelsőbb Bíróság megállapította a Charta 7. cikkének a sérelmét. A kanadai joggyakorlat a Charta 1. cikke alapján vizsgálja, hogy egy adott tilalom „*egy szabad, demokratikus társadalomban nyilvánvalóan indokolt-e.*”¹⁰³ A gyakorlat ezzel kapcsolatban hármass feltételrendszert állított fel¹⁰⁴, mely szerint akkor arányos egy törvény, ha (1) az alkalmazott eszközök racionálisan kapcsolódnak ehhez a célhoz; (2) a szóban forgó jogot minimális mértékben sérti; és (3) a törvény pozitív és negatív hatásainak arányosnak kell lenniük egymással szemben. Az első feltétel kapcsán a Supreme Court röviden megállapította, hogy fennáll egy racionális kapcsolat, a második feltételt azonban részletesen vizsgálta. E tanulmány keretében nincs lehetőség ezen érvelési folyamatot részletesen bemutatni, dióhéjban fogalmazva azonban arra kérdésre, hogy a teljes tilalomhoz képest kisebb korlátozás is képes-e elérni a jogalkotói szándékot, a Supreme Court az elsőfokkal egyetértve kimondta, hogy igen. Mindezek alapján a Supreme Court a Kanadai Büntetőkódex 241. (b) szakaszát alkotmányosértőnek és így érvénytelennek („*are of no force or effect*”) nyilvánította, majd határozatát felfüggesztve 12 hónapot adott a kanadai jogalkotónak, hogy hozzon létre olyan szabályozást, mely reflektálja e döntését.

A döntés meghozatalára reakcióként érkező kanadai szakirodalom limitált mennyiségben, azonban éles kritikával reagált.¹⁰⁵ A legtöbb tanulmány azt kritizálta a határozatban, hogy mind az elsőfokon eljáró bíró, mind a Supreme Court szelektív volt az eutanázia és az asszisztált öngyilkossággal kapcsolatos biztosítékokról szóló bizonyítékok megállapításában és értelmezésében, lekicsinyítve a legalizáció csúszós lejtőjének veszélyét.¹⁰⁶

A kanadai törvényhozó némely késéssel, 2016 júniusában változtatta meg a büntetőkódexet, erősen kiterjesztve az öngyilkosságot szabályozó szakaszait, illetve bevezette a „Medical Assistance in Dying” (orvosi segítségnyújtás a halálhoz) részt, mely részletezi az eutanázia és az asszisztált öngyilkosság feltételeit. A törvény öt konjunktív általános feltételt állít a jogosultság elé:

---

103 Canadian Charter of Rights and Freedoms 1.

104 *R. v. Oakes*, [1986] 1 S.C.R. 103.

105 Lásd CHAN Benny, SOMERVILLE Margaret: *Converting the 'Right To Life' to the 'Right To Physician-Assisted Suicide and Euthanasia': An Analysis of Carter v Canada (Attorney General), Supreme Court Of Canada*, Medical Law Review, Volume 24, Issue 2, Spring 2016. (143–175)

106 Lásd KEOWN John: *A Right to Voluntary Euthanasia? Confusion in Canada in Carter*, 28 Notre Dame J.L. Ethics & Pub. Pol'y 1 2014. 29-32.

- a) „Jogosultak, vagy [...] jogosultak lennének a kanadai kormány által finanszírozott egészségügyi szolgáltatásokra;
- b) Legalább 18 évesek és képesek egészségükkel kapcsolatban döntést hozni;
- c) Súlyos és gyógyíthatatlan betegségben szenvednek;
- d) Önkéntesen orvosi segítséget kértek halálukhoz, mely kérést külső nyomás nélkül tették meg;
- e) Kellően informált beleegyezésüket adják a halálhoz nyújtott orvosi segítséghez, miután tájékoztatták őket a szenvedéseik enyhítésére rendelkezésükre álló eszközökről, ideértve a palliatív ellátást.”¹⁰⁷

A törvényrész ezen kívül számos további, specifikusabb feltételt és garanciát határoz meg,¹⁰⁸ illetve részletezi az öngyilkosságra való felhívás, illetve abban való segítségnyújtás – melynek alapesete természetesen változatlanul büntetendő – kapcsán a kivételes, nem büntetendő esetköröket.¹⁰⁹

A frissebb kanadai szakirodalom, mely már a post-carter-i gyakorlatot, illetve a módosítást követő büntető kódex rendelkezéseit vizsgálja változatlanul kritikus hozzáállású, legfőképpen a gyakorlat gyors, kissé fékezhetetlen elterjedése miatt.¹¹⁰

Összegzés

Az élethez és emberi méltósághoz való joggal összefüggésben az önrendelkezésről szóló elméleti viták a jobbra olyan kérdésekben merülnek fel, mint az életvégi döntések, a terhesség megszakítása, illetve még bizonyos aspektusaiban a halálbüntetés is. Mindhárom esetben az élethez való jog abszolút karaktere, az élet egyedi és megismételhetetlen mivolta inti óvatosságra a jogalkotót és a jogalkalmazót. A joggyakorlatról úgy lehet érdemben beszélni, ha legalább egy-két külföldi ország jogszabályait is elemezzük, hazai jogunkhoz hasonlítva. Az életvégi döntések tekintetében az elmúlt időszakban több, kiemelkedően fontos, precedensértékű döntés született, melyek segítségével igyekeztem bemutatni a különböző országok, kultúrák hozzáállását az önrendelkezési jog, pontosabban az életvégi döntések szabályozásához. Az, hogy így egyenként a kezelés visszautasítását, az asszisztált öngyilkosságot és az eutanáziát külön-külön be tudtam mutatni, annak az eredménye volt, hogy a bemutatott országok az életvégi döntéseket a más országokhoz képest változó „szabadsággal” szabályozták.

107 Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46) 241.2 (1)

108 Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46) 241.2 (3)-(9)

109 Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46) 241 (1)-(7)

110 Lásd HERX Leonie, COTTLE Margaret, SCOTT John. „The “Normalization” of Euthanasia in Canada: the Cautionary Tale Continues.” *World Medical Journal* 66 2020.

A magyar jogrend az eutanáziát óvatosan kezeli. Elviekben nem kizárt, hogy az Alkotmánybíróság szimultán korlátozza az eutanáziát, és engedi a kezelés visszautasítását, azonban az élethez és emberi méltósághoz való jog feldarabolása, és emellett annak állítása, hogy az korlátozhatatlan és elválaszthatatlan, inkohereus érvelést mutat.

Németországban az asszisztált öngyilkosságot az ottani jogtudomány a saját élet elvételének jogából vezeti le, amely pedig az önrendelkezésből, legtágabb értelemben az emberi méltóság sérthetetlenségéből származik. Az ügy arról szólt, hogy a Bundesverfassungsgericht a jogalkotónak egy félresikerült kísérletét semmisítette meg, mert az önrendelkezés gyakorlását e tekintetben konkrétan ellehetetlenítette, de egyetértett annak alapgondolataival. A határozat precedensértéke abban fog rejleni, hogy mennyire tartja majd következetesen magát a Bundesverfassungsgericht a döntéséhez, hogy már nem tekinti az emberi méltósághoz való jogot teljesen objektív jellegűnek, mint ahogy korábban.

A Hoge Raad döntése fényében az ottani jövőbeli helyzet még egy fokkal egyértelműbb. Az esetet kifejezetten azzal a céllal fellebbezte meg a Főállamügyész, hogy a Hoge Raad az esetet döntse el, és ezzel alkosson jogot az aktív eutanáziáról a demenciás betegek esetében. Itt a bíróság az előzetes jognyilatkozatot tekinti az abszolút kiindulópontnak, előnyben részesíti minden más eljárási és morális akadállyal szemben, ezzel teljes védelmet kíván biztosítani az egyén önrendelkezésének. Ezzel a holland szabályozás robusztusan folytatja az életvégi döntések – esetünkben az eutanázia – bebetonozását jogrendszerébe, ahhoz polgári jogi és közjogi intézményeket csatolva. A holland döntés kapcsán az élő végrendelet jogintézményét kívántam összehasonlítóan bemutatni két olyan jogrendszerben (holland, magyar), melyek az életvégi döntésekkel kapcsolatosan eltérő irányt választottak.

A Supreme Court döntésére, ahogy azt a fentiekben már említettem, a szakirodalomban komoly kritika érkezett. A kanadai határozat kapcsán annak egy példáját kívántam bemutatni, ahogy egy testület saját, korábban tiltó döntését meghaladva legalizálta az eutanázia és az asszisztált öngyilkosság intézményét.

Ezen országok kiválasztásának több indoka volt. Egyrészt, mindhárom országban viszonylag friss és nagy horderejű bírósági ítélet született az életvégi döntésekkel kapcsolatban, így a tanulmány időszerűsége szempontjából ezt előnyösnek tartottam. Másrészt, a határozatok egyes részei összehasonlítási pontokat kínálnak a magyar jogrendszerhez és annak fejlődéséhez képest.

A társadalmi viszonyok az életvégi döntésekkel, pontosabban az eutanáziával és az asszisztált öngyilkossággal kapcsolatosan érdekesen fejlődtek. Az Egyesült Államokban a támogatási szint elért egy plafont, Nyugat-Európában a támogatás

erősödik, Kelet-Európában pedig átlagosan csökken.¹¹¹ E kelet európai átlaghoz képest Magyarország növekedést mutat a társadalmi támogatásban. Vannak kutatások, melyek kétharmados támogatottságot mutatnak,¹¹² ehhez képest, már korábban röviden hivatkozott, 2017-ben elkészült átfogó kutatás¹¹³ alapján a kérdezettek 36,3%-a választaná az asszisztált öngyilkosságot,¹¹⁴ illetve 38%-a az eutanázia¹¹⁵ lehetőségét, amennyiben arra mód lenne. A fellelhető közvélemény-kutatások közül az utóbbi számok mutatják a legkonzervatívabb értéket, azonban így is a társadalom több mint egyharmadáról beszélünk, így ki lehet jelteni, hogy Magyarországon igen komoly, figyelmen kívül nem hagyható társadalmi igény áll fenn mind az asszisztált öngyilkosság, mint pedig az eutanázia lehetőségére. Ez pedig a jogalkotó és esetleg az Alkotmánybíróság felé azt jelezheti, hogy a szabályozás – mely meghozatalakor sem állt a koherens érvelés lábain – idejét múlt. Az életvégi döntések kapcsán, tekintvén, hogy azok szinte kizárólag a jogot gyakorlóra fejtenek ki komoly hatást,¹¹⁶ a társadalomra veszélyesség leginkább a Bundesverfassungsgericht vizsgált határozatában említett, a német jogalkotó fő érvében, az ún. „*Nachmachungseffekt*”-ben rejthet, azonban ezen elmélet mögött nincs tudományos kutatás, és még a Bundesverfassungsgericht sem részletezte e jelenség nüanszait. A külföldi példák alapján láthatjuk, hogy a különböző bíróságok érvelése – akármilyen irányban döntenek – nagyon különböző szempontokból ragadják meg az életvégi döntések létjogosultságát.

Az Alkotmánybíróság első, a szabályozást két évtizede befagyasztó, illetve második, a gyakorlatban érzékelhető változást ugyanúgy nem hozó „eutanáziahatározatai” meglátásom szerint világnézetileg elkötelezettek, érvelésük nem

---

111 EMANUEL E. J., ONWUTEAKA-PHILIPSEN B. D., URWIN J. W., COHEN J.: *Attitudes and practices of euthanasia and physician-assisted suicide in the United States, Canada, and Europe*. *Jama*, 316(1), 2016. (79-90)

112 Lásd H. SZILÁGYI István: *Jogtudat-kutatások a magyar jogszociológiában a rendszerváltást követően I.* IAS, 2021/4. (41-71)

113 Lásd BUSA 2018.

114 A kutatás a tanulmányban hosszasan tárgyalt fogalmi konfúzió miatt nem az asszisztált öngyilkosság kifejezést használta a kérdések feltevésekor, hanem azt a következőképpen körülírta: „csillapíthatatlan szenvedése esetén halált okozó gyógyszert írhatson fel az orvossal és bevegye” Lásd BUSA 2018. (13-14)

115 Hasonló módon az eutanázia is körül lett írva: „akár halált okozó gyógyszer beadásra is kérnék az orvost, ha gyógyíthatatlan betegként elviselhetetlenül szenvednének” Lásd BUSA 2018. (13-14)

116 A család, illetve hozzátartozók, esetleg egészségügyi kezelőkben okozott lelki sérelmet és megbotránkoztatást csak elvont értelemben tekintem hatásnak, mert másnak ugyanannyira nincs joga más önkényesen életre kényszeríteni, mint önkényesen életüket elvenni. Emiatt, még ha nem is értenek egyet a döntéssel, azt kötelesek tiszteletben tartani.

támasztja alá kellően az állam „objektív életvédelmi kötelezettségét” az egészségügyi önrendelkezési joggal szemben, így indokolatlanul sértik az emberi méltóság kiteljesedését. Még a legfrissebb életvégi döntésekkel foglalkozó szakirodalmak¹¹⁷ is küszködnek fogalmi zavarral, így legelőször e problémát lenne illendő kiküszöbölnie az Alkotmánybíróságnak.

A szabályozás megjelenésének jellege kapcsán több változó gyakorlatot láthattunk a három vizsgált ország kapcsán. Hollandia esetében először szokásjogi szinten jelentek meg az intézmények, majd kellő bírói és orvosi gyakorlatot követően azt a jogalkotó kodifikálta.¹¹⁸ Németországban a hosszú szabályozatlanságra épült gyakorlat. Kanadában egy csapásra elérhetőek lettek az életvégi döntések a legmegosztóbb formái, melyet éles kritikával illetett a szakirodalom, úgy tűnik jogosan.

Az Alkotmánybíróság, a már említett két határozatával, ehhez képest „egy lépést balra, kettőt hátra” tempójával úgy tűnik nem szándékozik lépést tartani a külföldi változások iránnyal, és nem reflektálja a társadalmi igények növekedését, illetve a szakirodalom pozitívabb hozzáállását az életvégi döntések újraértelmezéséhez. Nem látszik tehát valószínűnek az, hogy az Alkotmánybíróság a jövőben – legalábbis a közeli jövőben biztos nem – komolyan változtatna ítélezési gyakorlatán, és önmagát felülírna.

Ettől függetlenül e tanulmány szerényen kínálgatja, *de lege ferenda* javaslattal. Meglátásom szerint az életvégi döntések olyan komoly megfontolást és szabályrendszert igényelnek, hogy holland mintára külön törvény megalkotása lenne célszerű. Jelenleg azonban a magyar jogalkotó, még ha lenne is erre indíttatása, se tudná az életvégi döntéseket külön törvényben érdemileg szabályozni, hisz mindenekelőtt arra lenne szükség, hogy az Alkotmánybíróság – akár hivatalból, a mulasztásban megnyilvánuló alaptörvényellenességgel kapcsolatos jogkörében – megállapítsa azt a keretrendszert, amelyen belül az állam objektív életvédelmi kötelezettsége és az egyén önrendelkezési joga kiegyensúlyozott módon szerephez jut.

Ahogy a kanadai példából láttuk, egy hirtelen, radikális váltás magában hordozhat veszélyeket, azonban a jogbiztonság érdekében az ettől való félelem nem mentség az Alkotmánybíróság azon döntésére, hogy a kérdéseket érdemben még csak vizsgálni sem kívánja. Ennélfogva még ha a második eutanáziahatározat tartalmazott is konceptuális változásra mutató álláspontokat, azok mit sem

---

117 FILÓ Mihály (szerk.): *Autonómia, életvédelem, jogbiztonság: az életvégi döntések szabályozása*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2022.

118 Lásd WEYERS Heleen: „Explaining the emergence of euthanasia law in the Netherlands: how the sociology of law can help the sociology of bioethics.” *Sociology of health & illness* 28.6, 2006. (802-816)

érnek, ha a gyakorlati megnyilvánulásuk ugyanannyira lehetetlen, mint 25 évvel ezelőtt volt.

Hivatkozott források és felhasznált irodalom

Magyar nyelvű szakirodalom és források

- BARCSI Tamás (2004): *Az emberhez méltó halál lehetősége: az eutanázia és alternatívája*, Esély, 2004
- BARCSI Tamás (2013): *Az emberi méltóság filozófiája*, Budapest, Typotex, 2013 <http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/7961/Barcsi%20T.%20doktori%20dolgozat.pdf?sequence=1> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)
- BUSA Csilla, ZELLER Judit, CSIKÓS Ágnes (2018): *Életvégi kívánalmakkal és döntésekkel kapcsolatos vélemények és ismeretek a magyar társadalomban*. Kharón, Thanatológiai Szemle 2018/3 http://www.epa.hu/02000/02002/00065/pdf/EPA02002_kharon_2018_3_009-026.pdf (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)
- FERENCZ Zoltán, KORINEK László (1978): *Etikai és büntetőpolitikai megoldások az eutanázia értelmezésében*. Jogtudományi Közlöny, 1978/6.
- FILÓ Mihály (2009): *Az eutanázia a büntetőjogi gondolkodásban*. ELTE Eötvös Kiadó, 2009.
- FILÓ Mihály (szerk.) (2022): *Autonómia, életvédelem, jogbiztonság: az életvégi döntések szabályozása*, 2022, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó <https://www.eltereader.hu/media/2022/05/Filo-Mihaly-Autonomia-eletvedelem-jogbiztonsag-web.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 11. 20.)
- GAIZLER Gyula, NYÉKY Kálmán (2003): *Bioetika*. Gondolat, 2003.
- HEGEDŰS Katalin (2015): „Életvégi kérdések, palliatív gondoskodás. INDA Interprofesszionális Alapprogram.” 2015 https://demencia.hu/wp-content/uploads/2020/03/hegedus_katalin.pdf (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)
- H. SZILÁGYI István: *Jogtudat-kutatások a magyar jogszociológiában a rendszerváltást követően I.* (IAS, 2021/4., 41-71. o.) <https://jogkodex.hu/doc/7275336>
- ROZGONYI Zsolt Dezső (2019): *Ante finem – az előrehaladott krónikus betegekkel kapcsolatos életvégi döntések jogi és egyéb társadalmi normák által szabályozott klinikai gyakorlata*; in: FILÓ Mihály (szerk.) (2022): *Autonómia, életvédelem, jogbiztonság: az életvégi döntések szabályozása*, 2022, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó
- SOMODY Bernadette, STÁNICZ Péter (2020): *A tények tükröződése az életvégi döntések alapjogi dogmatikájában*, Fundamentum, 2020/4. szám

- TAKÁCS Albert, KMETTY Ildikó. *Az eutanáziához való jog: indítvány az Alkotmánybírósághoz*. Fundamentum (ISSN: 1417-2844) 7:(1) pp. 125-133. (2003). http://epa.oszk.hu/02300/02334/00012/pdf/EPA02334_Fundamentum_2003_01_125-133.pdf (Letöltés ideje: 2022. 11. 28.)
- TÓTH J. Zoltán (2011): *Élet vs. méltóság, élethez való jog vs. méltósághoz való jog: Az oszthatatlansági tézis és az eutanáziahatározat*. De iurisprudentia et iure publico, 2011/2. szám, 293-311. <https://www.academia.edu/15056152> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)
- TÓTH Mihály (2001): *Gondolatok az eutanáziáról – avagy egy büntetőjogász kritikus pillantása a „kegyes halál” álarca mögé*. Jura 2001/1. 87-93.
- VISSY Beatrix (2016): *Méltatlan figyelem a méltó halál kérdésének – széljegyzetek az Alkotmánybíróság második eutanáziahatározatához*. Állam és Jogtudomány, 57 (4). pp. 56-74. https://jog.tk.hu/uploads/files/2016_04_Vissy_Beatrix.pdf
- ZAKARIÁS Kinga (2020): *Az öngyilkosság szabadsága mint az egyéni autonómia kifejeződése*. Alkotmánybírósági Szemle 2020/2. szám, 2020. évfolyam
- ZUBEK László [et. al.] (2010): *„A kezeléskorlátozás gyakorlata a hazai intenzív osztályokon”* Orvosi Hetilap 2010/38. 1530–1536.
- ZUBEK László (2011): *Életvégi döntések az intenzív terápiában – az önrendelkezés és a kezeléskorlátozás etikai és jogi vonatkozásai*. Diss. Doktori értekezés. Semmelweis Egyetem, Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, Budapest. 2011. http://old.semmelweis.hu/wp-content/phd/phd_live/vedes/export/zubeklaszlo.m.pdf
- ZÖDI Zsolt: *„Precedens”* in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogbölcsélet rovat, rovatszerkesztő: Szabó Miklós, Jakab András)* <http://ijoten.hu/szocikk/precedens> (2021).
- ZSOLCZER András Csongor (2015): *Az életvégi döntések néhány aktuális etikai és jogi kérdése*. Kharón Thanatológiai Szemle. 2015/1-2. https://kharon.hu/docu/2015-1-2_zsolczer-eletvegi.pdf (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

Idegen nyelvű szakirodalom és források

- BENZENHÖFER Udo (1999): *Der gute Tod? Euthanasie und Sterbehilfe in Geschichte und Gegenwart*. Beck, 1999.
- CHAN Benny, SOMERVILLE Margaret (2016): *Converting the ‘Right To Life’ to the ‘Right To Physician-Assisted Suicide and Euthanasia’: An Analysis of Carter v Canada (Attorney General), Supreme Court Of Canada*, Medical Law Review, Volume 24, Issue 2, Spring 2016, Pages 143–175, <https://doi.org/10.1093/medlaw/fww005>

- DEBES Remy (2017): „*Dignity: A History.*”, Oxford Philosophical Concepts
- EMANUEL E. J., ONWUTEAKA-PHILIPSEN B. D., URWIN J. W., COHEN J. (2016): *Attitudes and practices of euthanasia and physician-assisted suicide in the United States, Canada, and Europe.* *Jama*, 316(1), 79-90. http://wwwuser.gwdg.de/~pctgoe/DATA/Gunnar/PALLIATIV/Langeoog_2018/Kommunikation/different%20attitudes%20in%20eol%20decisions%20us%20europe%202017.pdf (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)
- GENNAIOLI Nicola, SHLEIFER Andrei (2007): “*Overruling and the Instability of Law.*” *Journal of Comparative Economics* 35.2, 2007: 309-328. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w12913/w12913.pdf (Letöltés ideje: 2022. 11. 26.)
- GRIFFITHS John, WEYERS Heleen, ADAMS Maurice (2008): *Euthanasia and law in Europe.* Bloomsbury Publishing, 2008. <https://epdf.mx/euthanasia-and-law-in-europe.html>
- HERX Leonie, COTTLE Margaret, SCOTT John (2020). „*The “Normalization” of Euthanasia in Canada: the Cautionary Tale Continues.*” *World Medical Journal* 66 2020. <https://howsmallawhisper.org/s/WMJ-article-April-2020.pdf>
- KEOWN John (2014): *A Right to Voluntary Euthanasia? Confusion in Canada in Carter*, 28 *Notre Dame J.L. Ethics & Pub. Pol’y* 1 2014. 29-32. o. <http://scholarship.law.nd.edu/ndjlepp/vol28/iss1/1>
- LENAERTS Koen (1991): *L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples en Cahiers de droit européen*, 1991. 3-41. p. <https://bib.kuleuven.be/rbib/collectie/archieven/cde/1991-1-2.pdf>
- MATERSTVEDT L. J., CLARK D., ELLERSHAW J., Et Al. (2003): *Eutanázia és asz-szisztált öngyilkosság az EAPC Etikai munkacsoportjának szemszögéből.* *Kharón* 2003/3 https://kharon.hu/docu/2003-3_lars-eutanazia.pdf (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)
- MIGUEL C. R. (2002): „*Human dignity: History of an idea*”. *Jahrbuch Des Öffentlichen Rechts* , 50, 281–299 https://www.researchgate.net/profile/Ruiz-Miguel-Carlos/publication/314643293_Human_dignity_History_of_an_idea/links/58c3fa91aca272e36dd668ac/Human-dignity-History-of-an-idea.pdf (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)
- SHELDON T. (2007): *Andries Postma.* *BMJ: British Medical Journal*, 334(7588), 320. <https://doi.org/10.1136/bmj.39111.520486.FA> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)
- WEYERS Heleen (2006): „*Explaining the emergence of euthanasia law in the Netherlands: how the sociology of law can help the sociology of bioethics.*” *Sociology of health & illness* 28.6, 2006: 802-816. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1111/j.1467-9566.2006.00543.x>

WORLD HEALTH ORGANIZATION. (2014). *Global status report on noncommunicable diseases 2014*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/148114> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

ZWICK Anna (2013): *The German Law on Euthanasia: The Legal Basics and the Actual Debate*, in: *Advance Care Decision Making in Germany and Italy*, eds. Stefania Negri – Joechn Taupitz – Amina Salkić – Anna Zwick, Berlin–Heidelberg, Veröffentlichungen des Instituts für Deutsches, Europäisches und Internationales Medizinrecht, Gesundheitsrecht und Bioethik der Universitäten Heidelberg und Mannheim, Springer, 2013/41, 155–162, 172, 179.

Jogforrások

Magyarország Alaptörvénye (2011 április 25)

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről (Eütv.)

2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról (Abtv.)

117/1998. (VI. 16.) Korm. rendelet egyes egészségügyi ellátások visszautasításának részletes szabályairól

64/1991. (XII. 17.) AB határozat

22/2003. (IV. 28.) AB határozat

24/2014. (VII. 22.) AB határozat

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Német Alaptörvény)

Strafgesetzbuch (StGB; Német Büntetőtörvénykönyv)

Német Szövetségi Alkotmánybírósági határozat forrása: A Bundesverfassungsgericht hivatalos weblapja – https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Homepage/homepage_node.html (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

Német jogszabályok forrása – <https://dejure.org/> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

Urteil vom 26. Februar 2020 – 2 BvR 2347/15 https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2020/02/rs20200226_2bvr234715.html; az ehhez kapcsolódó sajtóközlemény (angolul): <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2020/bvg20-012.html> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

De Belgische Grondwet (Belgium Alkotmánya)

A holland eutanáziatörvény: *Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding* (2001) – Termination of Life on Request and Assisted Suicide Act (*Az élet kérelemre történő megszüntetése és az asszisztált öngyilkosság felülvizsgálatáról szóló törvény*); Angol fordításának forrása: A 'The World Federation of Right to Die Societies' weblapja – <https://www.worldrtd.net/dutch-law-termination-life-request-and-assisted-suicide-complete-text> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

Holland Legfelsőbb Bírósági határozat forrása: A holland Legfelsőbb Bíróság hivatalos weblapja – <https://www.rechtspraak.nl/> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

Bill C-14 (2016) Act to amend the Criminal Code and to make related amendments to other Acts

Criminal Code (of Canada) (R.S.C., 1985, c. C-46) 241 <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/20141216/P1TT3xt3.html> (Letöltés ideje 2022. 12. 03.)

Canadian Charter of Rights and Freedoms

A.C. v. Manitoba (*Director of Child and Family Services*), 2009 SCC 30, [2009] 2 S.C.R. 181 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/7795/index.do>

Carter v. Canada (*Attorney General*) 2015 SCC 5, [2015] 1 S.C.R. 331 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/14637/index.do> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

Rodriguez v. British Columbia (*Attorney General*) [1993] 3 S.C.R. 519 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1054/index.do> (Letöltés ideje: 2022. 11. 06.)

R. v. Oakes, [1986] 1 S.C.R. 103. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/117/index.do>

Tárgyszavak: eutanázia, életvégi döntések, önrendelkezési jog, alkotmányjog, emberi jogok, nemzetközi összehasonlítás, asszisztált öngyilkosság, előzetes jognyilatkozat, Alkotmánybíróság

SALÁTATÖRVÉNYEK: MÚLT, JELEN – JÖVŐ?

1. Bevezetés – A salátatörvényekről általában

A hazánkban is egyre gyakrabban előforduló jogalkotási módszer alapvető jellegzetessége, hogy több, egymással olykor össze nem függő módosítást, jogszabályt összegyűjtve, egyetlen törvényben rendez. Az efféle törvényeket nevezük salátatörvényeknek. Rögtön itt hozzá kell tenni, hogy ezt az „átfogó” jogalkotási technikát mostanra már világszerte alkalmazzák, mivel a modernkori jogalkotás – tekintettel a modern kor napról-napra, óráról-óra jelentkező számtalan új problémájára – e nélkül már szinte elképzelhetetlen nehézségekbe ütközne a reagálás időszerűsége és a szabályozandó területek komplexitása tekintetében. Ugyanakkor, az e gyűjtőjogszabályokra vonatkozó szabályozás országonként eltérő, s van, ahol (még) nincs is.

A salátatörvényeknek számos elnevezése lelhető fel a külföldi szakirodalmakban, mint: „Christmas tree bills”; „mosaic laws”; „Mantelgesetz”; „loi fourre-tout”, a lista teljességének igénye nélkül.² Ugyanakkor mégis találhatunk egy fogalmat, amely minden elnevezésbéli, elméleti, és gyakorlatban megnyilvánuló különbség ellenére közösnek mondható, és pedig mint ilyen, átfogja magának a jelenségnek a mibenlétét. Ez a fogalom az angol „omnibus legislation”, vagyis „gyűjtőjogalkotás”.

Az „omnibus legislation” fogalmának tartalmával kapcsolatban különböző nézetek, vélemények és leírások születtek.³ Közös definícióról tehát nem beszélhetünk, mégis leírható néhány olyan tartalmi elem, amely több, akár majdnem az összes „definícióban” megtalálható. Az egyik ilyen elem, amely szinte minden leírásban szerepel az, hogy különféle, sokszor egymással össze nem függő rendelkezéseket erőltetnek bele egyetlen törvény(javaslatba). Ahogyan Zódi Zsolt fogalmaz: „Összességében a salátatörvények valamilyen, a jogszabályok „normál” tematikai felépítését átmetsző, azon keresztülfekvő téma mentén módosítanak több más jogszabályt.”⁴

1 Témavezető: Dr. habil. Szabó Zsolt egyetemi docens, KRE ÁJK. A dolgozat a 36. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Alkotmányjogi 2. Tagozatban II. helyezést ért el.

2 Ittai BAR-SIMAN-TOV: An Introduction to the Comparative and Multidisciplinary Study of Omnibus Legislation In: *Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation*. Svájc, Springer, 2021. (1-9)

3 I. BAR-SIMAN-TOV 2021. (1-14)

4 ZÓDI Zsolt: A salátatörvény, mint hermeneutikai probléma. *Élet és Irodalom* LVI. évfolyam,

Annak megválaszolására, hogy salátatörvényről beszélhetünk-e vagy sem, az elsődleges és szükségszerű feltétel nem a „több terület” szabályozása, hanem a „több jogszabály” módosítása. A „jó” salátatörvény számos, tematikusan összefüggő törvényt módosít, a „rossz” salátában azonban az indítvány kitűzött tárgyköréhez nem kapcsolódó, idegen elemek is találhatóak. A „jó” salátatörvény esetében tehát egy komplex, ám koherens, a jogbiztonságot aligha sértő törvény az eredmény, míg a „rossz” salátatörvény esetében egy szintén komplex, ám inkoherens jogszabály, melynél felmerülhet a jogbiztonság, a normavilágosság és egyéb alkotmányos jogszabályalkotási követelmények sérülése. Az Egyesült Államokban a 800 oldal hosszú Clean Air Act, vagy a 2700 oldal hosszúságú Affordable Care Act, annak ellenére, amilyen hosszú és részletes, mégis egy adott területre irányuló szabályozást tartalmaz, és gyűjtőjogszabályként tünteti fel Abbe R. Gluck.⁵

A salátatörvények esetében számos alkalommal előfordul, hogy az eljárási keretek szabta, utolsó lehetséges pillanatban adnak be módosító-javaslatot, amelynek átolvasására sincs reálisan elegendő ideje a képviselőknek, mielőtt szavaznának arról. Erre számos országban találunk példákat, az USA-ban például Donald Trump adóreformja, Izraelben a „harmadik ingatlan adó,”⁶ illetve hazánk esetében A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvény⁷ (melyet ugyan később az AB megsemmisített⁸). Annak ellenére, hogy az efféle jogalkotási metódus a mai demokráciák tekintetében gyakorinak mondható, illetve talán a leginkább célravezetőnek tekinthető, mégis megosztó és végtelen hosszú viták kiváltására alkalmas módszer.

A különböző országokban különböző szabályozása létezik a gyűjtőjogalkotásnak, amelyből az következik, hogy erre sincsen egységesen elfogadott és alkalmazott modell. Nyilvánvaló, hogy nem is lehetne, miként különböző jogrendszerekben, különböző jogalkotási kultúrával rendelkező országokban összehangolni a különféle paradigmákat, szinte teljesíthetetlen és nem is szükségszerű feladat.

Amire azonban lényeges kitérnünk, az az, hogy miféle szabályozásokkal találkozhatunk, már ahol egyáltalán találkozhatunk ilyesmivel. Továbbá arra, hogy mi lehet ennek az alapja, vagy épp a szabályozatlanság oka. Többek között Izraelben történt olyan eset, hogy a költségvetési törvénybe ültettek, bújtattak bele olyan

---

20. szám, 2012. (2021.05.13.)

5 I. BAR-SIMAN-TOV 2021 (4-5)

6 I. BAR-SIMAN-TOV 2021 (2)

7 SZABÓ Zsolt: Hozzáadott érték benyújtás és elfogadás között: viták és módosító javaslatok az Országgyűlésben 2006-2016 között. *Parlamentari Szemle*, 2017/2 (32) (2021.09.22.)

8 164/2011. (XII. 20.) AB határozat

rendelkezéseket, amelyek nem kapcsolódtak direkt módon a költségvetéshez, sőt, mi több olyan rendelkezések is megtalálhatóak voltak ebben, amelyek semmilyen úton módon sem kapcsolhatók a költségvetési törvényhez.⁹ Rögtön itt hozzá is kell tenni, hogy hasonló eset történt hazánkban, Magyarországon is. Pontosabban a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről szóló 2004. évi CXXXV. törvény esetén, amely később ennek okán az Alkotmánybíróság elé került, mely megsemmisítette a törvénynek azon rendelkezéseit, amelyek nem a költségvetésre vonatkoztak, hanem más jogszabályok módosítására.¹⁰ A jelenleg hatályos magyar jog alapján sincs lehetőség arra, hogy a költségvetési törvénybe ágyazzanak, vagy ahhoz csatoljanak egyéb törvénymódosító rendelkezéseket, amelyek nem a költségvetésre vonatkoztathatók. Azonban ezen principális elvárás kizárólag a költségvetési törvényre vonatkozik.

2. Nemzetközi kitekintés

2.1. Izrael

Amint arra már fentebb utalt a dolgozat, Izraelben is számos vitát váltott ki a nyolcvanas évek közepétől kezdődően a gyűjtőjogszabályok kérdése, és pedig főként azért, mert Izraelben a Pénzügyminisztérium 1985-ben elfogadtatta (egy válságos helyzet közepette) az EAL-t, vagyis az Economic Arrangements Law-t.¹¹ Megjegyzendő, hogy a krízishelyzet mérsékléséhez, orvoslásához feltétlenül elengedhetetlen volt a gyors, koncentrált reagálás számos területen összehangoltan, és lehetőleg időben is egyszerre. Erre megfelelőnek bizonyult az EAL, azonban az izraeli Pénzügyminisztérium – számos politikai szövetségest gyűjtve maga mellé – az elkövetkezendő években is úgy fogadtatta el az éves költségvetést, hogy abba nem csupán a költségvetési rendelkezések, vagy az ezekhez közvetlenül kapcsolódó, szükségszerűen e jogszabályba ültetett szabályozások kerültek, hanem számos olyan rendelkezés is, amely még csak közvetett kapcsolatban sem állt a költségvetéssel. A 15. Knesszet idején Avraham Burg kifejtette véleményét, mely szerint az Arrangements Bill legyen három fő részre osztható, és pedig az első tartalmazná azokat az elemeket, amelyek közvetlenül kapcsolódnak az adott év költségvetéséhez, a második részben lennének megtalálhatóak azok a rendel-

---

9 I. BAR-SIMAN-TOV 2021 (14-15)

10 76/B/2005. AB határozat

11 Susan Hattis ROLEF: Israel's Economic Arrangements Law and Similar Omnibudget Laws in Other Countries In: *Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation*. Svájc, Springer, 2021. (139-146)

kezelések, melyek fontosak a költségvetés végrehajtásához, működőképességének biztosításához, ugyanakkor nincsenek közvetlen kapcsolatban magával a költségvetéssel. A harmadik nagy részbe pedig azok a rendelkezések, amelyek nem hozhatók kapcsolatba a költségvetéssel.¹² Ezáltal lehetőség nyílna külön-külön megvitatni őket, szavazni róluk.

2.2. *Kanada*

A kanadai gyakorlat sokban hasonlít az Izraelihez. Kanada költségvetését a Canada's Budget Implementation Act (BIA) állapítja meg, amelyben ugyanakkor számos egyéb rendelkezést is előszeretettel bújtanak el. Lucien Lamoureux feltette a kérdést: Hol fognak megállni a végeláthatatlan hosszúságú és komplexitású gyűjtőjogszabályok alkotásával, mikor jön el az a pont, amikor már nincs visszaút?¹³ Attól tartott – ahogyan számos más kanadai államférfi és gondolkodó is –, hogy bizonyos idő elteltével kialakul majd az a gyakorlat, hogy kizárólag egyetlen egy törvényt fogadnak el a parlamenti szezon elején, amely magában foglalja a valamennyi tárgykörre vonatkozó valamennyi rendelkezést, illetve még ezek részleteit is. Fontos megemlíteni, hogy Kanadában már a 19. század óta jelen van a gyűjtőjogszabály alkotás, amely megkérdőjelezhetetlen gyakorlati hatékonysággal működött egészen a BIA-ig, melynek hossza 883 oldal volt, éspedig ez a 2010-es év kanadai parlamentben előállt jogalkotási produktumok terjedelmének kb. 50%-át tette ki önmagában.¹⁴ Reakcióként a liberális párt beépítette a kanadai House of Commons szabályai közé, hogy a Házelnök megszakítsa a szavazást, amennyiben gyűjtőjogszabályról van szó, ezzel lehetővé téve a képviselőknek, hogy elutasítsák az adott javaslat bizonyos részeit.¹⁵ Ugyanakkor ez sem szorította vissza különösebben a kanadai parlament gyűjtőjogszabály-alkotásának gyakoriságát.

2.3. *Egyesült Államok*

Az Egyesült Államokban – Kanadához hasonlóan – már a 19. század óta jelen vannak a salátatörvények, legalábbis szövetségi szintjén. Fontos megjegyezni, hogy az USA törvényalkotási modellje ugyanakkor merőben eltérő – akár Kanadához, akár a más országok többségéhez képest –, ám erre nem kívánok külön kitérni. Ugyanakkor, mivel egy gyűjtőjogszabály – az USA-ban – általában egy nehezen

---

12 S. H. ROLEF 2021 (139-146)

13 S. H. ROLEF 2021 (147-149)

14 S. H. ROLEF 2021 (147-149)

15 S. H. ROLEF 2021 (147-149)

értelmezhető jogalkotási produktum, így a képviselőket ösztönzik arra – különböző irányokból érkező politikai nyomásyakorlásokkal –, hogy szavazzák meg a törvényjavaslatot, egyébiránt sem lenne elegendő idejük átnézni, értelmezni a tervezetet.¹⁶ Például 2018-ban a Kongresszus megszavazott egy 2232 oldal hosszú, 1300 milliárd dollárról rendelkező törvényt. Ekkor kezdeményezték, hogy alkalmazzák a „single subject rule”-t a szövetségi szinten is, amelynek lényege, hogy egy törvény csupán egy tárgykört szabályozhat, és amely az USA 50 tagállamából 43 tagállam alkotmányában megtalálható valamilyen formában.¹⁷ Az SSR-t az amerikai államok még a brit gyarmati időszakban ismerték meg, illetőleg innen mentették át, munkálták tovább.

2.4. *Egyesült Királyság*

Az Egyesült Királyságban a parlament, illetve a pártok, kormányok nem különösebben a gyűjtőjogszabály-alkotás hívei, egészen a kilencvenes évek legvégéig nem is igazán találunk „valódi” salátatörvényeket. Ugyanakkor az ezredforduló idején, illetve azt követően már a Westminsterben is elkezdtek megjelenni a gyűjtőjogszabályok, amely valószínűsíthetően az egyre inkább felgyorsult világnak, a gyors reagálást igénylő geopolitikai, világgazdasági tényezőknek köszönhető, továbbá annak, hogy felismerték ezen jogalkotási metódus hasznosságát és praktikusságát.¹⁸ Az általánosan érvényesülő elv a 260-as klauzula, más néven a „single subject rule”.¹⁹

2.5. *Ausztrália*

Ausztrália érdekes eset, mivel alkotmányában találunk szabályozást a gyűjtőjogszabály-alkotásra, ugyanakkor csupán hasonlót, mint amilyen Magyarországon az AB határozat, vagyis: „Azon törvények, amelyek adózásról, jövedéki adóról vagy vámokról rendelkeznek, kizárólag ezekkel foglalkozzanak”.²⁰ Emellett, 1999-ben megjelent egy Jogalkotási Kézikönyv, amely számos információt, iránymutatást tartalmazott a salátatörvényekről, illetőleg a gyűjtőjogszabály-alkotás elvi szabályairól, és amelynek azért volt nagy jelentősége, mert azt a Miniszterelnökség, illetve a canberrai kabinet adták ki. Kiváltképp érdekes meglátásokat tartalmazott

---

16 S. H. ROLEF 2021 (149-151)

17 S. H. ROLEF 2021 (149-151)

18 S. H. ROLEF 2021 (151-152)

19 S. H. ROLEF 2021 (151-152)

20 Ausztrália Alkotmánytörvénye 55. szakasz – Adó Törvények; S. H. ROLEF (154-155)

azzal kapcsolatban, hogy milyen esetekben kell egy törvénynek kizárólag egy tárgykört szabályoznia, mikor nyílik lehetőség arra, hogy többet, valamint milyen kritériumok és körülmények esetén válhatnak hatalmas gyűjtőjogszabályokká.²¹

2.6. *Belgium*

Mostanra már Belgiumban is hosszú évek óta jelen van a gyűjtőjogszabály-alkotás. A belga törvényhozás megszavazott egy, az izraeli EAL-hez nagyon hasonló törvényt, a „Loi Programme”-ot, amelynek célja, hogy elősegítse a költségvetés végrehajtását. A törvény – akárcsak, az izraeli EAL vagy a kanadai BIA – tartalmaz jogszabály módosító rendelkezéseket, valamint új szabályozások létrehozásáról is rendelkezik. Ugyanakkor a problémák is hasonlóak, miként kirívó hosszúsággal bír, valamint a rendelkezések jelentős százaléka még csak közvetetten sem kapcsolható a költségvetés lényegi részéhez. 2005-ben a kritikusok elérték céljukat, és bekerült az eljárási szabályzatba, hogy bármelyik parlamenti csoport igényelhet az Elnöki Konferenciához, hogy javaslatot terjesszen elő szavazásra, amelyben megsemmisítik a Loi Programme azon részeit, melyek nem kapcsolódnak a költségvetéshez.²²

2.7. *Olaszország*

Olaszországban az elmúlt évtizedben végrehajtott költségvetési reformot megelőzően gazdasági törvény állapította meg a költségvetést, amelyben szerepeltek törvényt módosítások, illetve új szabályozások is, lényegében bármi, amire rá lehetett fogni, hogy megkönnyíti a költségvetés végrehajtását.²³ Ennek következtében azonban a költségvetési törvény egyre inkább salátatörvényre vált évről-évre. A 2008-as válságot követő, 2009-es gazdasági törvény mindössze csak 4 fejezetet tartalmazott, amely a 2008-ban hozott két gazdálkodási tervekről rendelkező törvény eredménye volt. Ezt követően a 2012-2016 közötti időszakban lezajlott költségvetési eljárási reformok következményeként a költségvetési és gazdasági törvényt egyesítették egyazon törvényben, amelyet két részre osztottak.²⁴ Ezzel elősegítették a költségvetési törvény további transzformációját, mely – változó mértékben ugyan, de – évről-évre egyre inkább hordozza magán a gyűjtőjogszabályok jellemzőit.

---

21 S. H. ROLEF 2021 (154-155)

22 S. H. ROLEF 2021 (155)

23 S. H. ROLEF 2021 (155-156)

24 S. H. ROLEF 2021 (155-156)

2.8. *Spanyolország*

Spanyolország helyzete hasonlóképp alakult a gyűjtőjogszabályok tekintetében, mint számos egyéb országé, vagyis a költségvetési törvénybe iktatott számos egyéb rendelkezés – néhol olyanok, melyek kapcsolatba sem hozhatók a költségvetéssel – vetette fel a problémát az 1993-as év során.²⁵ Ugyanakkor a Spanyol Alkotmánybíróság úgy vélte, hogy ezek csupán az adott év jogalkotásának „maradékai”, melyeket hozzátartoltak a mielőbbi törvényerőre emelés végett, illetve, hogy „habár ezen gyakorlat nincs összeütközésben az alkotmány 134. szakaszával, amely a költségvetéssel foglalkozik, ugyanakkor elítélendő.”²⁶ Ezt követően a spanyol jogalkotás ugyan kivette az efféle módosításokat, kiegészítéseket a költségvetési törvényből, azonban hozzátartotta az Accompanying Law-t, vagyis „kísérő törvényt” 1994-ben, melybe átsorolták a szükséges módosításokat, így tehát azok egy elkülönített jogszabályban kerültek elhelyezésre, azonban azt a költségvetési törvénnyel együtt kellett elfogadni. Ez bevett gyakorlattá vált, egészen 2005-ig, amikor is kiiktatták a kísérő törvényt, ellenben visszahelyezték a módosításokat a költségvetési törvénybe, néhány kivétellel, amelyeket egy külön adótörvényben helyeztek el. Ezt követően 2011-ben ismét felbukkant az Accompanying Law, mely azóta is évről-évre ott szerepel a költségvetési törvény mellett.²⁷

2.9. *Ausztria*

Gyűjtőjogszabályokat – ahogyan mostanra szinte világszerte – találhatunk a szomszéd országok jogalkotásában is, ugyanakkor Ausztriában (a fentebb bemutatott országoktól jelentős eltérést mutatva) a törvényhozás csak a legszükségesebb, legkirívóbb esetekben nyúl a gyűjtőjogszabály-alkotáshoz, így például konkrét válsághelyzetek esetén.²⁸

2.10. *Málta*

A szigetország kifejezetten jó példája annak, hogy a költségvetési törvény nem tér el attól, ami annak valódi rendeltetése, vagyis, hogy olyan módosításokat eszközöl, melyek szükségesek a költségvetés végrehajtásához.²⁹ Ezek többségé-

---

25 S. H. ROLEF 2021 (156-158)

26 S. H. ROLEF 2021 (156-158)

27 S. H. ROLEF 2021 (156-158)

28 S. H. ROLEF 2021 (158-160)

29 S. H. Rolef 2021 (158-160)

ben ugyan tisztán költségvetési módosítások, rendelkezések, ugyanakkor nincs törvényileg beszabályozva, hogy miket és milyen mennyiségben tartalmazhat, milyen mértékben és milyen irányba való eltérést enged vagy nem enged meg.³⁰

2.11. Németország

A gyűjtőjogszabály-alkotás Németországban széleskörben elterjedt, és csupán csekély számú alkotmányos, illetve jogi korlátba ütközik. Ez elősegíti a jogalkotás gyorsítását, illetve hatékonyságát is növeli a tekintetben, hogy a német tapasztalatok szerint a gyűjtőjogszabály-alkotás hozzájárulhat a konszenzusos helyzet megteremtéséhez is a jogalkotási eljárás során.³¹ Ugyanakkor természetesen vannak negatív példái is a német salátatörvényalkotásnak, mint például az 1968-as szabálysértési törvény, amely látszólag csupán közlekedési szabálysértésekről rendelkezett, azonban benne foglaltatott a de facto amnesztia a náci bűnösök tízezrei számára. Ez a törvény azonban nem ért el különösképp negatív hatást a német jogászok körében, vitát sem igazán gerjesztett. A gyűjtőjogszabályok tekintetében továbbra is az érthetőségi, nyomon követési kérdések körül forog a vita, éspedig a német alkotmány tükrében.³² Habár Németország jogának, törvényeinek, jogdogmatikájának, sőt különösebben még Alaptörvényének sem ismerős fogalom a gyűjtőjogszabály-alkotás, mégis, Meßerschmidt szerint az afféle törvények és jogszabályok, melyek e kategóriába sorolhatók, a német jogalkotás szerves részét teszik ki.³³ Az egyetlen kivétel Németország esetében is a költségvetési törvény.³⁴

2.12. Összegzés

Megvizsgálva fentebb a nemzetközi kitekintést, már körvonalazódni látszik az, hogy az országok többsége esetében – ahogyan az hazánkban is előfordult, ám időben lépett az Alkotmánybíróság – a költségvetési törvénybe, illetve gazdasági törvényekbe iktatnak előszeretettel egyéb más, azokhoz nem kapcsolható rendelkezéseket, melyeket a költségvetés kötelező, határidőre szükséges elfogadására figyelemmel próbálnak mielőbb törvényerőre emelni. Látni kell, hogy

---

30 S. H. ROLEF 2021 (158-160)

31 Klaus MESSERSCHMIDT: Omnibus Legislation in Germany: A Widespread Yet Understudied Lawmaking Practice In: *Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation*. Svájc, Springer, 2021. (115-129)

32 K. MESSERSCHMIDT 2021 (115-129)

33 K. MESSERSCHMIDT 2021 (115-129)

34 K. MESSERSCHMIDT 2021 (115-129)

ez a gyakorlat hibás és káros, ti. a költségvetés hagyományosan, illetőleg alkotmányjogi-alkotmányossági szempontok alapján is önállóan kell, hogy álljon. Azzal egybeillesztve nem szabad, hogy lehetőség nyíljon egyéb más, pláne nem azzal összefüggéstelen – akár összhangban sem álló – rendelkezések törvényerőre emelésére. A költségvetési törvények salátává transzformálódása azok egyik legfőbb tulajdonságának, az önállóságnak inverze. Így számos esetben ösztönzően hathat a jogalkotóra, hogy más-más törvények esetében is gyűjtőjogszabályokat alkosson, amelyek dominóeffektusként terjedhetnek tovább, amennyiben nem tesznek megfelelő lépéseket a helyzet mérséklésére, avagy megállítására. A szerző e dolgozattal szeretné felhívni a figyelmet arra, hogy a gyűjtőjogszabály-alkotás korlátlanúsága nehezen megoldható következményekkel járhat, ha egyszer „átlépi azt a bizonyos láthatatlan határt” a jogalkotó. Ugyanakkor, létezik a gyűjtőjogalkotás korlátozására egy gyakorlat, amelyet nem különösképp nehéz átültetni, hisz a legtöbb esetben egy egyszerű római jogból kimunkált jogelvről, a „Single Subject Rule”³⁵ alkalmazásáról van szó.

3. A salátatörvények általános, és hazai problémái

3.1. Általános problémák

A salátatörvények általános célja az, hogy lehetősége nyíljon a jogalkotónak a különböző területeken jelentkező, sürgető és szükségszerű problémák kezelésére, azonban ez megnyitja az utat a más célból történő felhasználásuk előtt is, miként nem található igazán semmiféle lehatárolás a jogrendszerekben.

Felmerül az a kérdés is, hogy miként hatnak a salátatörvények a jog egységére, koherenciájára. E tekintetben kirívóan fontos, hogy a jog zártságát, koherenciáját nem feltétlen sérti egy gyűjtőjogszabály – miként azok eddig is léteztek a történelem során –, azonban ez főként a „jó” salátákra igaz.³⁶ Ugyanis a jogrendszernek, mint koherens egésznek, mint „corpusnak” van egyfajta teherbírása ezekkel az áthidaló jogalkotási produktumokkal szemben, ugyanakkor e teherbírás nem korlátlan.³⁷ Salátatörvények következtében összeomlani jogrendszert még nem láthattunk, következésképpen nem tudhatjuk azt sem, hogy mikor jön el az a pont, amikor

---

35 Richard BRIFFAULT: The Single-Subject Rule: Uncertain Solution for Omnibus Legislation In: *Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation*. Svájc, Springer, 2021 (169-189)

36 ZÓDI Zsolt 2012.

37 Uo.

a „corpus” tűrőképessége átszakad.³⁸ Hozzáteendő, hogy a „rossz” saláták sokkal inkább ostromolják az imént említett ellenállóképességét a jogrendszernek, mint a „jó”, lényegi részét tekintve összefüggő, ténylegesen csupán az efféle „gyorsított eljárást” eszközként használó gyűjtőjogszabályok.³⁹

A saláták célja így nemegyszer: elbújtatni egy olyan rendelkezést, amelyet külön nehezebb lenne elfogadtatni a képviselőkkel, így „bele csempészik” a többi rendelkezés közé, hogy így, mint egy „csomag” fogadtassák azt el. Fontos látni azt is, hogy a salátatörvények céljának, ezek rendeltetésének vannak politikai, illetve jogalkotási aspektusai is. Politikai többek között a fentebb említett „nemegyszeri cél”, vagyis, hogy egy nehezen elfogadtatható rendelkezést csempésznek az elfogadásra ítélt „csomagba” (packaging⁴⁰).

Eltételezve a politikai vonatkozásától, ennek is vannak jogi kérdései. Miért nincs szabályozva az, hogy tárgykörtől eltérő rendelkezés ne lehessen ugyanabban a törvényben? Az „egy jogszabály – egy tárgykör” elve nincs jogilag előírva, mégis inkább jogi, jogbiztonsági és jogértelmezési kérdésnek tetszik, mintsem politikainak. Ezen elv sokáig íratlan követelmény volt a jogalkotástörténetben, amely főként annak tudható be, hogy úgy vélekedtek a jogszabályok legyenek egyértelműek, mert azok csak akkor érhetik el „közönségüket”, vagyis az általuk szabályozott társadalmat, csak akkor lesznek érthetők és mindenki számára követhetők. Ez már így önmagában is megállja a helyét, valamint különböző jogpolitikai indokai is vannak. Ugyanakkor a modern társadalmak rohamosan fejlődő közegében szinte lehetetlen lenne ezen elvnek megfeleltetve alkotni a törvények összességét, ugyanis ezzel a gyors-reagálás szintén íratlan követelményét rontaná le, amely ma már talán fontosabbnak hat, mintsem, hogy könnyebb legyen értelmezni minden egyes törvényt a laikus polgárok számára is.

3.2. Hazai kérdések, problémák

Számos vélemény⁴¹ megkérdőjelezi az efféle átfogó, gyűjtőjogalkotás által létrejövő jogalkotási termékek színvonalát a minőségi jog- és törvényalkotás szempontjából,⁴² amely ugyanakkor szembe kerül azon tulajdonságával, hogy szükséges,

38 Uo.

39 Uo.

40 I. BAR-SIMAN-TOV 2021. (1-10)

41 I. BAR-SIMAN-TOV 2021. (1-6); SEBŐK Miklós – GAJDUSCHEK György – MOLNÁR Csaba (szerk.): *A magyar jogalkotás minősége*. Gondolat Kiadó, Budapest 2020, (174-178); RIXER Ádám: *A magyar jogrendszer jellegzetességei 2010 után*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2012, (112-128)

42 SEBŐK – GAJDUSCHEK – MOLNÁR 2020. (174-178)

célravezető, és hatékony jogalkotási módszer. Alapvetően arról van itt szó, hogy a salátatörvények mivoltukból adódóan nem tudnak megfelelni számos jogalkotási elv által támasztott kritériumnak. Itt többek között megemlíthető a normavilágosság elve, amelyet a hatályos magyar jog is feltételként támaszt a jogszabály szövegének megalkotásakor. A normavilágosság elve azt jelenti, hogy a jogszabálynak a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal kell rendelkeznie.⁴³ Láthatjuk, hogy ez a salátatörvények esetében megkérdőjelezhető. Amikor is egy azon jogszabály hivatott módosítani megannyit, akkor – ha nem is közvetlenül (jogszabálytól függ), azonban közvetetten – mindenképp felmerül a kérdés, hogy kiállja-e ez a normavilágosság próbáját, vagy az összefüggéstelen rendelkezések tömkelegéhez értelmezési nehézség is társul. Főként, ha a jogszabály címzettje minden magyar állampolgár, és nem csupán egy speciális személyi kör.

Visszatérve a szükségesség és hatékonyság kérdésre, előnyös még néhány gondolatot körül járni. A hatékonyság kérdése vitathatatlan a gyakorlatban, miként gyors reagálást biztosít mindenre, egyszerre több különböző területen felmerülő szabályozási igényre. Ugyanakkor a szükségesség maga bizonyos esetekben már megkérdőjelezhető. Szükségesnek mondható, hogy meg legyen teremtve a lehetősége az efféle jogalkotási metódusoknak. Ugyanakkor a szükségességnek az arányossággal kell párosulnia. Természetesen a modernkori jogalkotásban kifejezetten szükség van a salátatörvények teremtette gyors reagálási lehetőségre,⁴⁴ ez külföldön is bevett gyakorlat. Azonban a szükségesség meghatározatlanságából adódóan felmerül a kérdés: mikor és mi szükséges? Szükséges-e salátatörvényekben szabályozni, módosítani olyan területeket, amelyekhez kizárólag politikai okokból kifolyólag nyúlnak hozzá, rendszerint „bújtatott” rendelkezésekkel? Szükséges lehet-e a salátatörvények által az egy javaslatban érinthető tárgykörök „korlátlanúsága”?

Napjainkban szükségesnek nevezhető az, hogy egy törvényjavaslat több területet érinthessen egységként, hogy több területet érinthessen egyszerre, ezzel gyorsítva, hatékonyabbá téve a jogalkotást. Ugyanakkor a fentebb említett kérdések tekintetében a részletekbe menve meg kell világítani néhány fontos, problematikus elemet. Magyarországon jelenleg nincs szabályozva a gyűjtőjogalkotás, nincsenek megteremtve ennek jogi, akár alkotmányos keretei. A korlátlan salátatörvény-alkotásnak egyetlen valódi korlátját az jelenti, hogy a költségvetési törvénnyel együtt nincs lehetőség egyéb rendelkezések elfogadására. Láthatjuk tehát, hogy

---

43 JAt. 2. §

44 Glen S. KRUTZ: Omnibus Legislating in the U.S. Congress. In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): *Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation*. Svájc, Springer, 2021. (38-43)

szinte korlátlan lehetőség nyílik gyűjtőjogszabályok megalkotására. Ez lehetőséget biztosít az Országgyűlés tagjai számára, hogy politikai célok előmozdítása érdekében adott esetben egy már sürgetett jogszabálytervezethez csatoljanak hozzá afféle rendelkezéseket, amelyeket önmagukban nem fogadna el a nagytöbbség, olyan területeket érintő módosításokat, amelyeket nem bolygatnának szívesen.

Fontos tényező a gyűjtőjogszabály-alkotás tárgyalásánál az is, hogy az adott salátatörvény miért is „saláta”-törvény. Azért csupán, mert a törvényalkotó a legkülönbélebb törvények módosítását egyazon aktussal kívánja elfogadni? Ebben pedig túlnyomó többségében politikai célok visszatükröződéseit találjuk? Esetleg inkább azért salátatörvény, hogy „fő” rendelkezéseivel összhangba hozza a jogrendszer egyéb, már meglévő szabályait, illetőleg esetleg átalakítsa ezeket a jogrendszer harmonizálása, összhangjának elérése céljából? A szerző véleménye szerint ugyanis az előbb említett gyűjtőjogszabályok elé egy abszolúthoz közeli gátat kellene emelni, míg az utóbb említett esetén elegendő lenne bizonyos „lazább” kritériumok felállítása, miként a jogrendszer összhangjának megteremtése alkotmányos követelmény, mindenki érdeke a jobbiztonság fenntartása érdekében.

A jelenlegi helyzetben szintén felvetődik a kérdés, hogy amennyiben a gyors reagálás követelményének eleget téve születik egy törvényjavaslat a covid-19 járványhelyzet kívánta különleges intézkedésekről, illetve az ukrán-orosz háború szülte külpolitikai tényezők eredményeként a honvédelemről, ehhez miért van lehetőség hozzácsatolni például egy oktatási reformjavaslatot, vagy egy tömegközlekedést célzó rendelkezést? Ugyan e fentebbi csupán egy hipotetikus szituáció, ám mégis, a lehetőség nyitva áll a képviselők és a pártok előtt, éppen a szabályozatlanság következményeként.

3.3. A salátatörvények és a jobbiztonság kapcsolata

„A jobbiztonság elve, köztudottan a(z) (egyik) legfontosabb garanciája a jogállamnak, illetve magának az igazságosságnak is fontos eleme, habár utóbbi mégis többet jelent.”⁴⁵ „A jognak, mint az emberi társadalmak együttélését szabályozó, hosszútávra szavatoló normarendszernek mindenféleképp mindenki számára érthetőnek, és a lehető leginkább kiszámíthatónak kell lennie, hogy mindenki előre tudatában lehessen annak, hogy bizonyos cselekedetei milyen következményekkel jár(hat)nak.”⁴⁶ Kifejezetten visszás és aggályos, hogyha egy adott állam jogrendszere nem kiszámítható annak polgárai (ideértve a jogi személyeket, és jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb szervezeteket is, ti. az ezek által megho-

45 TóTH J. Zoltán: *Állam- és jogelmélet*. Patrocinium, Budapest, 2019. (86-88); (318-323)

46 TóTH J. Zoltán 2019. (13-17); (135-138)

zott döntések is minden esetben emberi döntések) számára. Ebből kifolyólag a jogbiztonság garantálása minden demokratikus jogállam elsődleges feladata, amely azért érdekes e dolgozatban, mert a gyűjtőjogalkotásról kialakult képek, különböző álláspontok⁴⁷ legtöbbször foglalkozik a salátatörvények és a jogbiztonság kapcsolatával.

Amint azt a különféle álláspontok, nézetek is tükrözik, e tekintetben sincs konszenzus a jogelméleti gondolkodók és a gyakorlati jogászok körében. Léteznek olyasféle vélemények, amelyek szerint a salátatörvények éppen rendeltetésüknél fogva szükségesek, és beépülve működnek egy demokratikus jogállamban,⁴⁸ ennek velejárói, amelynek következtében nem állítható, hogy lerontanák a jogbiztonság elvét. Más nézetek⁴⁹ vallói úgy gondolják, hogy függetlenül a salátatörvények és a gyűjtőjogalkotás szükségességétől és hatékonyságától, vagy épp ezek jogrendszerbe való beépültségétől, mégis szabályozatlanságuk, illetve korlátok nélküli alkotásuk lehetősége leronthatja, kockára teheti a jogbiztonság legteljesebb érvényesülését. Ez persze közel sem jelenti azt, hogy a salátatörvények korlátok nélküli alkotása esetében nem beszélhetünk jogbiztonságról az adott államban, hanem csupán annyit, hogy a jogbiztonság teljes épségének ténye megkérdőjelezhető.

A következőkben Rixer Ádám álláspontjából indulunk az e kérdésre adandó válasz keresése során. Rixer Ádám úgy fogalmaz, hogy: „A törvénymódosítások alapesetben a parlamenti munka szokványos elemei, az azonban nem szolgálja a jogbiztonság követelményét, ha a frissen megalkotott törvényt még ugyanabban a hónapban többször is megváltoztatják, különösen, hogy egy-egy ilyen módosítás gyakran jogszabályok egész „hálójára” hat. Az ilyen gyors és átfogó törvény- és módosítóáradat erős kiszámíthatatlanságot hoz minden érintettnek, hiszen ezeket önmagában értelmezni sem könnyű, felkészülni rájuk pedig sok esetben szinte lehetetlen.”⁵⁰ Már itt is érzékelhető a salátatörvényekre való utalást, ám e megfogalmazásban még inkább a törvények módosításának – Rixer Ádám szerinti – túlzott gyorsaságára következtethetünk. Később így fogalmaz: „E módosító rendelkezést tartalmazó jogszabályok ugyanis – több jogszabályt egyszerre módosító „salátatörvényekben” – gyakran kizárólag szakaszszámot tüntetnek fel, s miután az

---

47 Patricia POPELIER: The Practice of Omnibus Laws in Belgium: An Empirical Test In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): *Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation*. Svájc, Springer, 2021. (286-305)

48 K. MESSERSCHMIDT 2021. (115-138)

49 RIXER Ádám 2012. (133-139.); JAKAB András – GAJDUSCHEK György: *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2016, (277-280) (2021.05.08.); TÖRÖK Éva: *A „salátatörvények” alkotmányos helyzete az Alkotmánybíróság határozata fényében*. Debreceni Jogi Műhely, Debrecen, 2006, (1-8) (2021.10.04.)

50 RIXER Ádám 2012. (108-112)

ingyenesen hozzáférhető jogi adatbázisok csupán az adott napon éppen hatályos jogot tartalmazzák, komoly jogszabály-olvasási gyakorlat és szakterületi jártasság nélkül egyszerűnek tetsző ügyekben is rendkívül nehézkes lehet az állampolgár önálló szabályfeltáró tevékenysége, mikor is azt próbálná megállapítani, hogy adott kérdésben (egyes rendelkezések későbbi hatálybalépése esetén) mi lesz a szabály 2013. január 1-én vagy éppen egy évvel később..”⁵¹

Amennyiben ebből indulunk ki, láthatjuk, hogy minél inkább növekvő tendenciát mutat a salátatörvények száma, annál inkább – ezzel párhuzamosan – nő a jogértelmezés nehézségeinek mértéke is, valamint egyre inkább csökken azon polgárok száma, akik e körülmények között is képesek maradnak a jog helyes értelmezésére. Ez pedig tekintettel arra, hogy nem minden polgár fog a legalapvetőbb – akár „apró” – problémákkal jogvégzett személyekhez fordulni, növeli a jogbizonytalanságot a társadalom tagjai körében. Ebből következően a jogkövetés növekedése is visszaesik, ill. visszaeshet, sőt akár kialakulhat ennek stagnálása, vagy épp a jogkövetés visszaesésének megkezdődésére is sor kerülhet. Márpedig a salátatörvények számának növekvő tendenciája megfigyelhető (lásd lentebbi táblázatok), s ezáltal valószínűsíthetővé válik az is, hogy egyre kevesebb állampolgár képes önmagától eszközölni egy törvényértelmezést, mert a salátatörvények egy részének értelmezéséhez, összefüggésében való olvasásához már a jogász végzettség sem mindig elegendő.

Természetesen – mint ahogy a jog területén máshol sem –, itt sem állapítható meg egyértelműen egy adott nézet létjogosultsága, vagy épp „abszolút igazsága”, miként a különböző elgondolásoknak az alapjai sem csupán egy-egy gondolat papírra vetése, hanem valamely olyan tény vagy vélelem, amely által alátámaszthatóvá válnak ezen álláspontok.

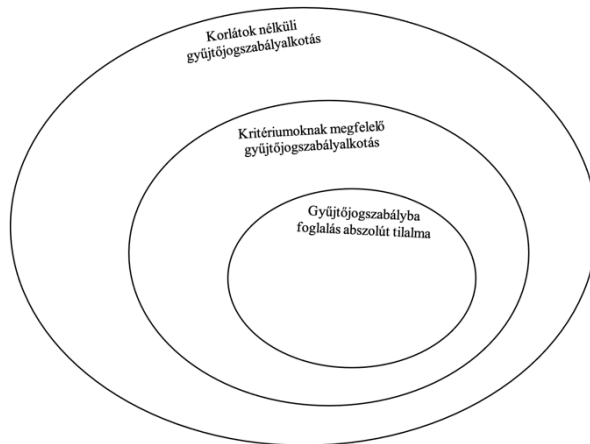
4. A salátatörvények megalkotásának korlátai

A dolgozat szerzője úgy véli, hogy a salátatörvények, mint a gyors reagálású jogalkotás eszközei, alapvető mivoltukból fakadóan nem csorbítják a jogbiztonságot oly mértékben, hogy ezek abszolút kizárására, vagy épp ezekkel szembeni abszolút korlát felállítására lenne szükség. Ugyanakkor ezen dolgozat azt az álláspontot képviseli, hogy az efféle jogalkotási metódusok esetében is – mint ahogyan szinte minden más esetben – szükséges megteremteni azokat a korlátokat, határokat, amelyeken kívül még teljes szabadságot élvezhet a jogalkotó, és amelyeken belül már meg kell feleltetnie az adott jogszabálytervezetet bizonyos kritériumoknak.

---

51 RIXER Ádám 2012. (138)

A szerző elképzelése szerint ez egy fordított halmazelméletként lehetne kivitelezhető, amelyben „A” halmaz jelentené a jogalkotó lehetőségeinek maximumát, „B” halmaz („A” részhalmaza) jelentené az átmenetet képező részt, amelyben a jogalkotónak már csak abban az esetben van lehetősége gyűjtőjogszabályokat, amennyiben ezek megfelelnek bizonyos formai, tartalmi és eljárási kritériumoknak. Végül „C” halmaz (amely „B” részhalmaza) jelentené azt a részt, amelyeket abszolút korlátok közé szorítanánk, és amely esetben a jogalkotónak semmilyen lehetősége nincs arra, hogy az adott tárgyköröket, vagy e tárgyköröket együttesen foglalhassa salátatörvénybe. A szerző véleménye szerint a „B” halmaz lenne célszerűen az általános szabály, míg – például kódexek esetén – a „C” lehetne a különös.

Azt is fontos kifejezésre juttatni, hogy mennyire aggályosnak tarthatjuk azt, hogy nem csupán tárgykörökre vonatkoztatott korlátok, fékek nincsenek a magyar jogrendszerben a salátatörvény-alkotás esetére, hanem még a jogszabályalkotási hierarchián belül a különböző jogszabályi szintek között sincs megkülönböztetés, vagy bármiféle korlát a gyűjtőjogszabályba-foglalás terén. Ez azt jelenti, hogy ugyanúgy gyűjtőjogszabályként fogadható el egy egyszerű feles törvény, mint ahogyan salátatörvényként lehetőség van – legalábbis elméleti síkon – kétharmados törvények alkotására is.

4.1. *Ellentmondások*

A törvényhozási eljárások szabta korlát megjelenik a szavazatok számában, arányában. Azonban az, hogy adott esetben az Országgyűlés plenáris ülésének összes tagja részt vesz egy szavazáson, amely sürgető bizonyos körülmények következtében, és amelyen egy olyan törvényjavaslatról szavaznak, amely kiváltképp fontosnak tarott, vélt, és e törvényjavaslathoz hozzátartoznak, „belebújtatnak” egy olyan új vagy módosító rendelkezést is, amelyet esetlegesen az Országgyűlés többsége ellenezne, leszavazna, egy újfajta szituációt hoz létre.

Egy olyan szituációt, ahol az országgyűlési képviselőknek már-már arról kell dönteniük, hogy elfogadják-e egy olyan javaslatot, melynek egy része részben vagy egészben szemben áll elveikkel és véleményükkel. Mégis, a másik részének meghozatala sürgető körülmény a társadalom egészének „nagyobb jó” felé mozdítása érdekében. Abban az esetben, ha ez ráadásul kétharmados törvényként kerül elfogadásra, és a nemkívánt rendelkezés is sarkalatosági klauzulával van ellátva, rendkívüli visszássága figyelhető meg a jogrendszer önnön maga által vallott biztonságának, illetve a parlamenti képviselők döntésükben való függetlenségének is.

Hogyan dönthetne egy képviselő függetlenül, befolyástól mentesen, ha nem is közvetlenül más személyek, hanem – közvetetten más személyek által megfogalmazott – egy adott jogszabálytervezet tartalmából adódóan befolyásolva kell meghoznia egy olyan döntést, amelynek egy vagy több lényeges részével, egyéb körülmények között nem értene egyet? Nem lehetséges tehát, hogy ezáltal közvetetten sérül a szabad mandátum elve is (ti. már a pártok állásfoglalásával is sérül, melyet az adott párt képviselői szinte kötelesek betartani)⁵² annak tekintetében, hogy egy salátatörvény-javaslat formája már önmagában determinálja a képviselők döntését? Nos, amennyiben elfogadjuk azt, hogy napjaink politikai elemzői mennyire naprakészek egy-egy képviselő álláspontjával kapcsolatban, akkor következtethetünk arra is, hogy képesek lehetnek hozzásegíteni a pártok tagjait ahhoz, hogy olyan formában kerüljön megfogalmazásra egy adott (saláta)törvényjavaslat, hogy az a képviselők általános álláspontjából és helyzetéből következő statisztika alapján már a vita előtt sikerre legyen ítélve.

4.2. *Olvasási idő*

Fontos kritériumként lenne szükség a kellő felkészülési idő biztosítására is, amely ugyan elviekben már biztosított, ám ez a gyakorlatban nem feltétlenül, vagy

---

52 Tóth J. Zoltán 2019. (330-345)

nem minden esetben tud érvényesülni, amelynek több oka is van (e dolgozat most a képviselők részére biztosítandó olvasási idővel foglalkozik). Egyfelől az utolsó pillanatokig (lásd lentebb) benyújtható módosító javaslatok, módosítások, másfelől pedig éppen a salátatörvények egyik fő jellegzetessége: ezek hossza és bonyolultsága. Másként fogalmazva: a kellő felkészülési idő a szerző szerint nem jelentheti azt, hogy szinte kategorizálás nélkül legyen meghatározva az, hogy mégis mennyi idő alatt tud egy képviselő átolvasni, értelmezni, majd dönteni egy törvényjavaslatról. Egy nagyobb terjedelemmel bíró jogszabály-tervezet esetén sokkalta hosszabb felkészülési időre lenne szükség, és pedig a végleges javaslat tekintetében, nem csupán a benyújtott – még módosítások előtti – javaslat esetén.

4.3. *Hatásvizsgálat*

Az előzetes hatásvizsgálat, mint a jogalkotási folyamat törvény által előírt⁵³ kardinális elemének teljesítése során, szintén nehézségekbe ütközhetünk egy gyűjtőjogszabály-javaslat esetén.

Az előzetes hatásvizsgálat törvényi kötelezettsége a jogalkotónak – habár „kivételes” esetekben megkerülhető⁵⁴ –, amelyet egy salátatörvény esetén nehezebb lefolytatnia, mint egy kellően egységes területre specializálódott szabályozás tekintetében. Ugyanis éppen a salátatörvények mivoltából fakadóan, ezek módosító rendelkezései több, különböző területre, tárgykörre vonatkozhatnak, amelyek már ebből következően is sokkalta körülményesebbé teszik egy előzetes hatásvizsgálat lefolytatását, különösen ennek tényleges előre irányzott eredményének későbbi igazolását.

Ugyanakkor még ez, ti. hogyha sikerülne is a különböző rendelkezések előzetes hatásvizsgálatát lefolytatni, és amennyiben ez egy hipotetikus feltevésben még a valósághoz hozzávetőlegesen hű képet is mutatna, sem lenne kielégítő. Itt pedig ismét a salátatörvények tulajdonságaiból szükséges kiindulnunk, mivel – lásd fentebb– egy salátatörvény különböző rendelkezései nem csupán külön-külön érintenek számos területet, tárgykört, hanem ezek együtthatója is érinthat egy újabbat. Az újabbat szintén meg kell vizsgálni egy hatásvizsgálat esetén, amennyiben tényleges képet szeretnénk kapni. Mindezek alapján tehát a gyűjtőjogszabályok közül különösen azok esetében, melyek számos tárgykört érintenek meglehetősen nehézkes bármiféle előzetes hatásvizsgálatot lefolytatni, mivel a tárgykörönként lefolytatott hatásvizsgálatok nem adhatnak megfelelő előirányzatot. Ez pedig abból következik, hogy X tárgykör és Y tárgykör együttes Z irányba történő módosítása létrehoz(hat) egy bizonyos irányba történő elmoz-

---

53 JAt. 17. §

54 RIXER Ádám 2012. (112-113)

dulást, változást Q tárgykör esetében, amely elmozdulás együtt hatva L tárgykör módosításával létrehozhat egy következőt és így tovább. Ebből kifolyólag szinte lehetetlen megfelelő hatásvizsgálatot lefolytatni, márpedig, ha maga a vizsgálat sem megfelelő, akkor az eredmény sem lehet az.

5. Salátatörvények a magyar jogalkotási gyakorlatban

Magyarországon a salátatörvények sokaságát nyújtják be egyéni képviselői indítványok útján, amellyel a törvényi keretek között nyílik lehetőség az előzetes hatásvizsgálat megkerülésére,⁵⁵ illetőleg amennyiben a társadalom érdekében sürgős reagálást „igénylő” kérdéskörrel nyújtják be, a kellő felkészülési idő követelményét is lehetőség van megkerülni. Itt ismét felmerül a salátatörvények szabályozatlanságának kérdése, miként még az általános jogalkotási eljárás lerövidítésére is lehetősége nyílik a törvényalkotónak, amelyet nem csupán egy-egy „átlagos” törvény esetében tud megtenni, hanem a salátatörvények esetén is.

A dolgozat szerzője kardinális kérdésnek tartja, hogy alkotmányos szinten, az Alaptörvényben kerüljön szabályozásra mind a rendes jogalkotási eljárás lényegi részéhez tartozó kellő felkészülési idő biztosítása, mind pedig az előzetes hatásvizsgálat tényleges érvényesüléséhez szükséges alapvető garanciák.⁵⁶ Hozzáteendő, hogy a gyűjtőjogszabály-alkotás, mint lényegét tekintve speciális jogszabályok alkotására irányuló eljárás (amely jelenleg még nem különül el a rendes jogalkotástól), szintén kellően különös esetet jelent. Éppen ezért ténylegesen elkülönítetten kellene kezelni, és pedig így szintén alkotmányos szinten lenne szükség egy szabályozásra, amely garanciát jelentene a pusztán önös politikai célokkal telített salátatörvények korlátlan alkotásának megfékezésére. Ehhez ugyanakkor előbb meg kell határoznunk azokat a kritériumokat, szempontokat, amelyek alapján egy adott törvényjavaslatot gyűjtőjogszabály-tervezetnek bélyegzünk.

5.1. A salátatörvények aránya a magyar jogrendszerben

A következő táblázatban a rendszerváltozás óta Magyarországon meghozott összes törvény látható, melynek címében együtt szerepel az „egyes” „törvények(nek)” „módosítása” hármas kifejezéseggyüttes, amely általánosságban következtetni enged a törvény saláta mivoltára. Fontos kiemelni azonban, hogy e fejezetben nem azon törvényekkel foglalkozik a dolgozat, amelyek „csupán” egy ismérével rendelkeznek a salátatörvényeknek, hanem azon törvényekkel, amelyek több,

55 RIXER Ádám 2012. (112-113)

56 Jakab András – GAJDUSCHEK György 2016. (277-280)

legalább kettő kritériumnak megfelelnek. A teljes, részletes, átfogó elemzést arról, hogy melyek azon törvények, amelyek – ha akként ítélünk, hogy elegendő csupán egy jellemzőnek megfelelni – salátának tekinthetők, egy alábbi fejezetben mutatja be a dolgozat.

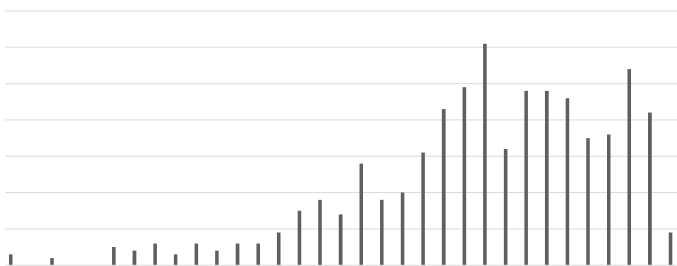
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
3	0	2	0	0	5	4	6	3	6

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
4	6	6	9	15	18	14	28	18	20

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
31	43	49	61	32	48	48	46	35	36

2020	2021	2022
54	42	9 (2022.11.01-jei állás)

57

58

A táblázatból könnyedén kiolvasható, hogy elsőként az Európai Unió csatlakozás évében ugrott meg a salátatörvények száma hazánkban, ám még ekkor sem kirívóan. A 2010-es évet megelőzően 2007-ben érték el a csúcstól jelentő 28 darabszámot a salátatörvények, 20 év alatt. 2010-ben rögtön 31, majd ezt követően folyamatosan hol visszaesett, hol nőtt a salátatörvények száma és aránya, ám átlagosan

57 1990 óta elfogadott törvények listája (lásd: parlament.hu; <https://mkogy.jogtar.hu>) (2021.12.03.)

58 A táblázatból jól látható az évekig növekvő tendencia

minden évben kb. négyszer-öttször annyi salátatörvény születik 2010 óta, mint azelőtt. Ez tehát összességében növekvő tendenciát mutat, ami a jövőben – megfelelő szabályozás nélkül – könnyedén elszabadulhat, s visszasságokat okozhat a jogrendszerben. Egy másik lényeges kérdéskör, hogy egy számos tárgykört érintő salátatörvény-javaslat esetében mégis mely parlamenti bizottságok vitassák meg ezeket. Nyilvánvaló a kérdés, mégsem kaphatunk rá egyértelmű választ a jelenlegi gyakorlat alapján.

Vegyük példának a 2022. évi I. törvényt az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló 1997. évi CXXIV. törvény és egyéb törvények módosításáról.⁵⁹ Ezen törvény ugyanis bármely jelenleg elfogadott szempontrendszer alapján ízig-veéig salátatörvény. Kifejezetten tükröződik ez az érintett tárgykörök számából és különbözőségéből, ugyanis e törvény 19 különböző törvényt módosító részzel rendelkezik, amelyeknek legtöbbször különböző tárgykörbe tartozik, és pedig többségük esetében még csupán egymás közti határterületek sem igen lelhetőek fel. Rendelkezik többek között az egyházügyekről, az adóügyről, a bányászatról, az atomenergiáról, a Nemzeti Földalapról, az Alkotmánybíróságról, a felnőttképzésről, valamint záró rendelkezéseiben még megyei jogú városi címet is biztosít két városnak.

Felmerül a kérdés, hogy egy efféle jogszabálytervezetet, javaslatot mégis melyik országgyűlési bizottságnak vagy bizottságoknak kellene (kellett volna) megvitatnia? A válasz a szerző szerint az, hogy egyfelől majdnem mindegyiknek, másfelől egyiknek sem. Ugyanis az ennyire szerteágazó hálójú jogszabályok esetében nem elég csupán annak konkrét módosító rendelkezéseit tárgykörönként megvitatni, miként számos esetben ezek együtthatója egy újabb tárgykör vagy határterület immanens módosítását, illetőleg a törvényalkotó „szándékán kívüli” módosulását idézi elő, amelyet ismét egy másik bizottságnak is szükséges lenne megvitatnia. Éppen ezért is szükséges bizonyos határokat, korlátokat felállítani a korlátlan és fékek nélküli gyűjtőjogszabályalkotással szemben. Ezáltal ugyanis megkérdőjelezhetővé válik, hogy a törvényalkotási eljárás megfelelőképp ment-e végbe. Amennyiben formailag igen, úgy ez elmondható-e tartalmilag is.

6. Történetiség: A rendszerváltozástól napjainkig

A salátatörvények eddigi történetét tekintve Magyarországon, lényegében a rendszerváltozás óta beszélhetünk egyáltalán salátatörvényekről. Ez többek között abból is következik, hogy a szocializmus idején főként törvényerejű rendeleteket alkotott az állam, miként az Országgyűlés kifejezetten ritkán ülésezett.⁶⁰

⁵⁹ 1990 óta elfogadott törvények listája

⁶⁰ TóTH J. Zoltán 2019 (42-66)

A rendszerváltozást követően azonban lassan, de folyamatosan beszivárgott a gyűjtőjogalkotás a magyar jogrendszerbe, politikába, jogalkotásba is, mint egyfajta „új”, de mégis (külföldön) régebb óta bevált metódus. Megfigyelhető, hogy a rendszerváltozást követő első évtizedben alig-alig, elvétve találhatunk csupán igazi salátatörvényeket, habár a salátákhoz hasonló jogszabályok tekintetében azért szélesebb a paletta. Ugyanakkor a 2000-es évektől kezdődően Magyarországon is fokozatosan, lassan, de elindult a gyűjtőjogszabályalkotás „bevettsége”, és egyre gyakoribbá vált alkalmazása. A következő, eddigi – évtizedeket tekintve – legnagyobb ugrást a 2010-es országgyűlési választások hozták el.

6.1. A Magyarországon alkotott salátatörvények 1990-től

Magyarország esetében a dolgozat mindenekelőtt arra szeretné felhívni a figyelmet, hogy – akár törvényről, akár salátatörvényről beszélünk – alapvetően a rendszerváltozást követő időszakot érdemes vizsgálnunk, mivel ekkortól beszélhetünk érvényesülő demokráciáról, materiális jogállamiságról hazánkban. Így tehát a szerző is ezen kiindulási ponttól halad.

Elsőként megfigyelhető, hogy a rendszerváltozást követő első 4-5 évben nem találkozhatunk igazi, ténylegesen minden általános tulajdonsággal rendelkező salátatörvénnyel. Ugyanakkor hasonló jellegű törvényeket már észlelhetünk, rögtön például az 1990. évi LXVIII. törvény a kormányzati munkamegosztás megváltozásával összefüggésben egyes törvények módosításáról,⁶¹ amely lényegét tekintve az első salátatörvény Magyarországon, habár ez még csupán egy korai – egy salátatörvény jellemvonásait kevésbé, de már láthatóan reprezentáló – gyűjtőjogszabály, amely talán főként az egy törvény – egy tárgykör elvét sérti, hosszában semmiféle kivetni való nincs. Az ezt követő 3-4 évben igazán salátának nevezhető, megkérdőjelezhetetlenül a gyűjtőjogszabály fogalmába illő törvényeket alig-alig találunk.

A következő már-már salátatörvénynek tetsző az 1994. évi XXXIII. törvény a jövedéki szabályozásról és ellenőrzésről, valamint a bérfőzési szeszdóról szóló 1993. évi LVIII. törvény egyes rendelkezéseinek módosításáról, amely két tárgykört érint, ugyanakkor a tárgykörök között összefüggés fedezhető fel.⁶² Az 1995. évi XLVIII. törvény a gazdasági stabilizációt szolgáló egyes törvénymódosításokról azonban már teljes egészében salátatörvénynek tekintendő, miként találhatunk benne rendelkezéseket a magánszemélyek jövedelemadójáról, a társasági adóról, a szerencsejátékokról, az illetékekről, a csőd eljárásról, családi pótlékról, továbbá

61 1990 óta elfogadott törvények listája

62 1990 óta elfogadott törvények listája

a köztisztviselők jogállásáról, a helyi önkormányzatokról, a felsőoktatásról, az államtitkárok jogállásáról.⁶³ Így tehát összességében számos tárgykört érintő módosításokat tartalmaz a jogszabály, amelyek egy részében találhatunk összefüggést, ugyanakkor a másik része esetében még közvetett összefüggésről is csupán óvatosan eshet szó.

Az ezt követő két évben ismét aligha találunk teljes értékű gyűjtőjogszabályt – amely kifejezetten jól szemlélteti a rendszerváltozást követő korai magyar jogalkotás óvatosságát –, habár számos, több törvény módosításáról egyként rendelkező törvényt azért találhatunk.

Az 1998. évi XXXIII. törvény az adótörvények, a számviteli törvény és egyes más törvények módosításáról a következő a sorban, amelyben már kirívóan vegyes a paletta.⁶⁴ Az egyes adótörvények, illetve a számviteli törvény módosításán túl az „egyes más törvények” utalnak a következőkre: közhasznú szervezetekről szóló törvény, a Ptk., a Csődeljárásról szóló törvény, a cégnyilvántartásról rendelkező törvény, A társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló törvény, kárpótlási rendelkezések, az Atomenergiáról szóló törvény, továbbá a Távközlésről szóló törvény módosítása. E gyűjtőjogszabályban már kirajzolódnak a saláták többségében elismert ismérvei, miként egyszerre rendelkezik az adótörvényekről, a Polgári Törvénykönyvről, az atomenergiáról, a távközlésről. A törvény szövegét olvasva az eligazodás nehézkes, komplex jogértelmezésre van szükség az anyag befogadásához, amelyre az átlag polgár – ha képes – csak nehézkesen, aránytalanul sok idő befektetésével képes.

A következő górcső alá vett jogszabályaink az 1999. évi LVI. törvény, melynek címe hét másik törvényt nevesít, az 1999. évi CXXII. törvény egyes munkaügyi és szociális törvények módosításáról, illetve az 1999. évi CXIX. törvény az államszervezetre vonatkozó egyes törvények, továbbá az ingatlan-nyilvántartásról, az egészségügyről, valamint a halászatról és a horgászatról szóló törvények módosításáról.⁶⁵ A három hivatkozott törvény közül az első kettőre is igazak a saláták általános ismérvei, azonban részletesebben a harmadikkal foglalkozik a dolgozat. Az 1999. évi CXIX. törvény egyszerre módosít számos, az államszervezetre vonatkozó törvényt, amely módosítások vegyülnek az ingatlan-nyilvántartásról való rendelkezésekkel, továbbá az egészségügyet érintő, a halászatról és horgászatról szóló törvények módosításával. Mindezek megjelenítik a salátákra leginkább jellemző inkohereciát, melynek egyetlen célja a jogalkotási folyamat meggyorsítása, nem törődve az ezáltal előállított produktum esetleges fogyatékoságaival. Az imént

---

63 1990 óta elfogadott törvények listája

64 1990 óta elfogadott törvények listája

65 1990 óta elfogadott törvények listája

említett törvényeket követően két évig ismét csupán olyanokat találhatunk, amelyek ugyan számos törvényt módosítanak egyazon jogszabályban, azonban lényegüket és tárgykörüket tekintve mégis összefüggőként értékelhetők.

A 2002. évi XXXVI. törvény, amely egyszerre rendelkezik a Polgári Törvénykönyvről, a Polgári Perrendtartásról, a Termékfelelősségről szóló törvény módosításáról, különböző gyógyszerekre vonatkozó törvényekről, a fogyasztóvédelmi törvényről, a gazdasági reklámtevékenységről, ismét egy kiváló példája a gyűjtőjogszabály-alkotásnak. 2003-ból két igazán feltűnő salátatörvényre utal a dolgozat, a 2003. évi XXX. törvényt, illetőleg a 2003. évi XLV. törvényt, azonban a rendszerváltozást követő 14 év gyűjtőjogszabályaiból kimagaslóan sok tárgykört érint a 2004. évi XXIX. törvény.⁶⁶ Az imént említett jogszabály ugyanis egyszerre tartalmazza A Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló, A mérésügyről szóló, A köztisztviselők jogállásáról szóló, A behozott kőolaj és kőolajtermékek biztonsági készletéről szóló, A környezetvédelmi termékdíjakról rendelkező, A tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról szóló, A menedéjogról szóló, A külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló, Az agrárpiaci rendtartásról szóló, a Polgári Perrendtartásról szóló törvények módosítását, valamint ezekkel párhuzamosan Az Európai Csalásellenes Hivatallal kapcsolatos együttműködésről is rendelkezik, továbbá a Külkereskedelmi korlátozásokkal összefüggő rendelkezéseket is érint. A szerző véleménye szerint ezen jogszabály szemlélteti leginkább a rendszerváltozást követő első 14 év jogalkotásának az „egy törvény – egy tárgykör” elvével szembe helyezkedő, negatív transzformációját, amely már-már igen látványos hasonlóságokat mutat a napjainkban alkotott, teljes egészében aktuálisnak, modernnek tekinthető salátatörvényekkel.

6.2. *A változó tendencia*

A következő kimutatás nem a kifejezetten szigorúan vett salátatörvényekről tartalmaz adatokat, hanem az összes afféle törvényről, amelyek megfelelnek egy gyűjtőjogszabály valamely kritériumának (legtöbb esetben a több törvény módosításáról való rendelkezésnek) – ide nem értve azon törvényeket, melyek több nemzetközi szerződést egyazon törvény által hirdetnek ki vagy erősítenek meg –.

---

66 1990 óta elfogadott törvények listája

.....Évben	.....Törvényből	.....Gyűjtőjogszabály
1990	104	4
1991	93	3
1992	89	7
1993	116	3
1994	105	6
1995	125	6
1996	131	3
1997	159	6
1998	93	3
1999	125	11
2000	145	14
2001	121	18
2002	68	9
2003	133	22
2004	140	24
2005	189	32
2006	135	21
2007	184	44
2008	115	25
2009	163	29
2010	191	47
2011	211	55
2012	223	69
2013	252	78
2014	113	36
2015	230	68
2016	190	72
2017	208	66
2018	139	40
2019	128	37
2020	179	65
2021	151	51
2022	55	19

A táblázatból kiolvastva egyértelműen látható, hogy a rendszerváltozást követő első kilenc évben azon törvények száma, amelyek több törvény módosításáról egyként rendelkeznek, nem éri el az évenkénti tízet sem. Ugyanakkor azt is fontos látni, hogy ezen kilenc év során a törvényalkotási produktumok száma is jóval alacsonyabb volt még, mint az elmúlt kilenc évben. Hozzáteendő, hogy a 2010-es évet megelőzően a salátatörvények aránya 13-18% között mozgott az éves mércén, amennyiben összevetjük ezek számát a jogalkotási termékek számával az adott évben. Azonban 2010-et követően a 25-29%-ot is jellemzően eléri, sőt, mi több 2016-ban a salátatörvények aránya a 37%-ot is meghaladta, majd 2020-ban ismét több, mint 36% volt a gyűjtőjogszabályok aránya az éves törvényalkotási mércén.⁶⁸

Az, hogy 2010-ben megugrott a gyűjtőjogszabály-alkotás aránya, nem csoda, hisz a 2010-es évek első felében hatalmas változások mentek végbe a magyar jogrendszer tekintetében – gondolhatunk itt akár az Alaptörvényre, akár az új anyagi, illetve eljárási kódexekre –, amely változásoknak meg kellett felelteni számos addigi (hatályos) törvényt.⁶⁹ Azonban azáltal, hogy megkezdődött a salátatörvények gyakoribb, egyre inkább hatékony-orientált (minél kevesebb idő alatt minél jobb, több eredmény) alkalmazása, a jogalkotó felismerte az effajta jogalkotási metódus előnyeit, s előszeretettel alkalmazta a 2010-es évek második felében és alkalmazza napjainkban is. Itt kell utalni arra, ami fentebb már kifejtésre került, miszerint Magyarországon nincs törvényi szabályozás a gyűjtőjogszabály-alkotásra. Azonban, ami ennél fontosabb, hogy nem is különösebben foglalkoznak vele, nem került még napirendre a Házban, így tehát arra következtethetünk, hogy – hallgatólagosan ugyan, de – az országgyűlési képviselők, politikusok többsége – habár ma is számos kritika éri – elfogadta e jogalkotási produktumok létjogosultságát a magyar jogalkotásban. E dolgot szerzője ezt ennek ellenére aggályosnak tartja, tekintve, hogy a szabályozatlan és korlátlan gyűjtőjogszabályok alkotásának negatívumai egyre inkább megmutatkoznak látszanak mind külföldön, mind pedig hazánkban.⁷⁰

A 2010-ben hatalomra került pártoknak már előzetes célkitűzése és egyértelmű szándéka volt egyfelől az alkotmányozás, másfelől pedig egy nagyobb reform az egész magyar jogrendszer tekintetében – ideértve a Ptk., Btk., a közigazgatás, az önkormányzati rendszer, és számos egyéb terület átfogó megreformálását –. „A jogszabályok „burjánzásával” szemben természetesen minden jogrendszerben – így a magyarban is – szükségszerűen és időről-időre megjelenik egy természetes

---

68 1990 óta elfogadott törvények listája

69 JAKAB András – GAJDUSCHEK György 2016. (277-280)

70 S. H. ROLEF 2021. (139-169)

igény a deregulációra, a jogrendszer átláthatóságának és működőképességének fenntartására, illetve növelésére.”⁷¹ Itt érdemes megemlíteni egy másik „forradalmi” salátatörvényt, a 2012. évi LXXVI. törvényt, amely több ütemben törli a jogrendszer részét képező, de érdemi joghatás nélküli jogszabályokat (csak a gazdasági rendet szabályozó jogszabályok közül 250-et töröl a jogalkotó).⁷²

A gyűjtőjogszabályok alkotásának száma ezt követően sem apadt el jelentős mértékben, sőt, a 2010-es évek folyamán egyre inkább felismerte azt a törvényalkotó, hogy ezen módszer milyen mértékben megkönnyíti, meggyorsítja a reformokat, miként teremti meg a lehető leggyorsabb reagálás lehetőségét. Ugyanakkor rögtön itt hozzá kell tenni, hogy – mint ahogyan ez más országokban⁷³ is hasonlóképp alakult – a jogalkotó néha „átesik a ló túloldalára”, és a gyűjtőjogszabály-alkotási metódus adta lehetőségekkel visszaélve ontja magából az afféle törvényeket is, melyekben elbújtatja a saját politikai célkitűzéseinek eléréséhez szükséges szabályozásokat.⁷⁴ Általánossá vált ugyanis a – már fentebb említett – kellő felkészülési idő biztosításának megkerülése, amely a jogbiztonság elvének sérelméhez vezet. „A salátatörvények immár eredeti jogalkotási produktumokként is megjelennek (vagyis nem csak módosító törvények salátatörvényeként)”⁷⁵

7. Esettanulmányok

7.1. 2022. évi I. törvény

A 2022. évi I. törvény az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló 1997. évi CXXIV. törvény és egyéb törvények módosításáról⁷⁶ egy teljes mértékig salátatörvénynek tekintendő, módosító rendelkezések tömkelegét felvonultató, a legkülönbözőbb területeket érintő gyűjtőjogszabály. Már első ránézésre, s a címet olvasva is feltűnik, hogy nem egy terület egységes szabályozásáról van szó. Szembeötlő, hogy a cím, amely azt sugallja, hogy ezen törvény főként az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló törvény módosítására koncentrálna, mindössze annyiban állja meg a helyét, hogy az

71 RIXER Ádám 2012. (110)

72 RIXER Ádám 2012. (110)

73 S. H. ROLEF 2021. (139-169)

74 G. S. KRUTZ 2021. (35-53); Nicola LUPU – Giovanni PICCIRILLI: Omnibus Legislation and Maxi-Amendments in Italy: How to Circumvent the Constitutional Provision Requiring Approval of Bills „Article by Article” In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): *Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation*. Svájc, Springer, 2021. (53-73)

75 JAKAB András – GAJDUSCHEK György 2016. (279)

76 1990 óta elfogadott törvények listája

59 §-ból összesen 14 § rendelkezik valójában erről. A további 45 § egészen más, a legkülönbébb törvények módosítását tartalmazza, amelyet a címben „egyéb törvények módosításáról” (lásd fentebb: 1. táblázat) fordulattal jelez a jogalkotó.

Az „egyéb törvények” között megtalálható a bányászatról szóló törvény, a társasági adóról és az osztalékadóról szóló törvény, az atomenergiáról szóló törvény, a kulturális örökség védelméről szóló törvény, a szövetkezetekről szóló törvény, az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló törvény, a Nemzeti Földalapról szóló törvény, az Abtv., az Möt., a nemzeti vagyronról szóló törvény, a felnőttképzésről szóló törvény, a közbeszerzésekről szóló törvény stb.⁷⁷ Találhatók bizonyos módosító rendelkezések, amelyek csupán egy-egy szöveghelyreigazítást eszközölnek az általuk módosítandó törvények szövegezésében, ugyanakkor találhatunk ezen salátában olyan rendelkezéseket is, amelyek a Kormány részére biztosítanak felhatalmazó rendelkezést, sőt, mi több a záró rendelkezések között még kettő megyei jogú városi címet is „adományoz” a jogalkotó. Ugyanakkor, mint ahogyan a fentebbi példálózó felsorolásból is kitűnik, nem csupán feles törvényt módosító salátatörvényről, hanem egy húsz, azaz 20 sarkalatosági záradékot tartalmazó gyűjtőjogszabályról van szó ez esetben.

Tegyük fel a kérdést: Amennyiben egy átlagos jogvégzett személynek is problémát okozhat egy efféle törvény értelmezése, illetve valódi joghatásának kikövetkeztetése, abban az esetben milyen mértékű lehet az értelmezési problémája egy „laikus” polgárnak? Nyilvánvalóan nem állíthatjuk, hogy ezen törvény teljes mértékben megfelel a jogalkotás törvényi előírásainak és íratlan követelményeinek, miként, ha a normavilágosság követelménye még igazolható is valamelyest, sem az egységes szabályozás követelménye, sem a jogbiztonság elve nem igazolható kifogásolhatatlan módon egy efféle produktum esetén. A normavilágosság követelménye is csupán annyiban lelhet igazolásra, amennyiben a törvény által tartalmazott rendelkezéseket külön-külön vesszük górcső alá, és nem pedig egy-egyben vizsgáljuk a salátatörvényt.

Az értelmezés során ugyanis magától értetődően fellapozzuk a módosított törvényt, azonban ezen salátatörvény 19 eddigi törvényt is módosít egyszerre, amelyeket kikutatni még külön-külön is komoly feladat – főként a laikus, jogkövető polgár számára –, nemhogy egyszerre. Egyébként is aggályosnak gondolja a szerző, hogy a tárgyalt salátatörvény egyszerre módosít sarkalatos, illetve feles törvényeket, bár ez talán a legkisebb probléma. További lényeges körülmény maga a törvény címezése, amelyben az „egyéb törvényekről” fordulat a szerző véleménye szerint nem lehet kielégítő egy ilyen sokfelé ágazó módosító rendelkezés.

---

77 1990 óta elfogadott törvények listája

kezés esetén. Miként például az ingyenesen elérhető internetes jogtárak minden esetben csupán a hatályos joganyagot tartalmazzák,⁷⁸ így a kellő felkészülési idő követelménye sérülhet. Mivel egy jogkövető polgár úgy véli a címet olvasva, hogy a törvény főként az egyházak ügyeiről rendelkezik, nem pedig pl. A Színház- és Filmművészetért Alapítványról, illetőleg az általa fenntartott Egyetem részére történő vagyonjuttatásról. Ennek következtében esetlegesen – mivel a címből nem tűnik ki –, hogyha valaki nem sokkal a hatálybalépést megelőzően tárja fel ezen rendelkezést, nem feltétlenül marad elegendő ideje a változásokra való felkészülésre.

7.2. Az eddigi egyetlen valódi korlát, a 2005-ös AB határozat

Fentebb már utalt rá a dolgozat, hogy számos nemzetközi példa⁷⁹ között hazánkban is előfordult már, hogy a költségvetési törvénybe ágyazva kíséreljék meg számos módosító rendelkezés meghozatalát, azonban szerencsére a szóban forgó Kötv. az Alkotmánybíróság elé került, amely azt megsemmisítette. Ugyanakkor pusztán az, hogy az AB megsemmisítette a kérdéses törvényt, nem oly mértékben érdekes számunkra a salátatörvények tekintetében, mint az, hogy milyen elvek mentén tette ezt, továbbá, hogy ezen döntésével milyen alkotmányos követelményt állított fel.

A korabeli MDF elnökének indítványára a testület érvelésének egyik legmaradandóbb eleme volt azon kijelentés, hogy a költségvetési törvény, ha az elfogadás módjából indulunk ki, akkor törvényként determinálható, azonban, ha tartalmát vesszük kiindulási pontnak, akkor inkább tekinthető egyedi pénzügyi döntések sorozatának.⁸⁰ E törvénynek éppen e sajátos jellege nem teszi lehetővé azt, hogy más törvényeket módosítson.⁸¹ Fontos, hogy említést nyerjen az indítvány azon része is, melyben az indítványozó azt kérte az Alkotmánybíróságtól, hogy általános érveléssel mondják ki, hogy a jogalkotó kerülje el az ún. „salátatörvények” megalko-

---

78 RIXER Ádám 2012. (137-138)

79 I. BAR-SIMAN-TOV 2021. (1-35); G. S. KRUTZ (35-53); N. LUPO – G. PICCIRILLI (53-73); Nir KOSTI: Centralization via Delegation: The Long-Term Implications of the Israeli Arrangements Laws In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): *Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation*. Svájc, Springer, 2021. (73-95); Olivier ROZENBERG: When Rationalisation of Bureaucracy De-rationalizes Laws and Legislatures: „Monster Bills” in France In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): *Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation* Svájc, Springer, 2021. (95-115); K. MESSERSCHMIDT 2021. (115-139); S. H. ROLEF 2021. (139-169)

80 TÖRÖK Éva 2006. (1-8)

81 TÖRÖK Éva 2006. (1-8)

tását.⁸² Amennyiben a taláros testület akként határoz, hogy általános érvénnyel kimondja, hogy a jogalkotó köteles kerülni a salátatörvények alkotását, abban az esetben napjaink jogalkotási produktumainak lényeges része másként festhetne, valószínűleg e dolgozat sem készült volna el.

Az Alkotmánybíróság az indítvány lényegi részéről pozitív döntést hozott, mely szerint a mindenkori Költségvetési törvény jellegéből fakadóan, ezzel össze nem függő, vagy épp csak közvetett módon összefüggő rendelkezéseket, továbbá egyéb bármilyen rendelkezést, szabályozást megalkotni nem lehet akként, hogy ezeket a Költségvetési törvénybe ágyazzák bele, ebben rejtik el, avagy ezzel együtt fogadják el. „Az idegen elemek „becsempészése” a jogalkotási eljárással való visszaélést valósít meg.”⁸³

Ez bizonyos mértékű korlátot jelent a jogalkotó számára a salátatörvények alkotásának területén, habár egyfelől erős, másfelől súlytalan korlátot. Erőset a tekintetben, hogy a költségvetési törvény elfogadása pontosan meghatározott időn belül alkotmányos követelmény, vagyis egyszerűen megkerülhetetlen, éppen ezért jelentős politikai (ill. jogi) kényszerítő erővel hathatna egyéb más rendelkezések elfogadására, amennyiben a költségvetéshez csatolnák ezeket, mivel azt szükségszerűen el kell fogadni. Ugyanakkor másrészt súlytalan korlát is, miként költségvetési törvény évente egyszer születik, amely ez által évente csupán egy alkalommal zárja ki a lehetőséget a törvényalkotó számára, hogy gyűjtőjogszabályba foglalja azon politikai céljait, melyeket nehéz elfogadtatni a Házzal. Habár, Dr. Bragyova András alkotmánybíró különvéleményében kifejtette, hogy „A törvényszerkesztés alkotmányos alapon akkor kifogásolható, ha a törvény „jelentős számú törvényt módosít”, amelyeket „semmilyen logikai kötelék nem kapcsol egybe”, s „a módosítások jogtechnikai módja nehezíti a változások lényegének megismerését”, továbbá, ha nem „kényszer szülte kivételről van szó”. „A jogbiztonság elve megköveteli, hogy a jogalkotás, s ennek részeként a jogszabályok módosítása, hatálybaléptetése ésszerű rendben történjék, a módosítások egyértelműen követhetőek és áttekinthetőek legyenek mind a jogalanyok, mind a jogalkalmazó szervek számára”.⁸⁴

7.3. A 2017. évi L. törvény

A 2017. évi L. törvény az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvény és a közigazgatási perrendtartásról szóló törvény hatálybalépésével összefüggő egyes

---

82 TÖRÖK Éva 2006. (1-8)

83 76/B/2005. AB határozat, dr. Birhari Mihály párhuzamos indokolása 3. pont

84 TÖRÖK Éva 2006. (1-8); (42/1995. (VI. 30.) AB határozat; 8/2003. (III.14.) AB határozat)

törvények módosításáról⁸⁵ egy afféle jogalkotási produktum, melyre a fentiekben már számos alkalommal utalt a dolgozat. Az, hogy egy törvény adott esetben több jogszabályon hajt végre módosításokat önmagában még nem jelentene különösebb problémát. Azonban az, hogy mekkora a száma ezen „több jogszabálynak”, illetve, hogy milyen kapcsolat áll fenn a törvény és a jogszabályok, illetve a jogszabályok egymásközi kapcsolatában már aggályos lehet. A törvény címe általában elárulja, hogy salátatörvényről van-e szó, ugyanakkor semmiféle utalást nem tesz arra, hogy mégis hány, milyen fajta, mely tárgyköröket – akár mely jogterületeket – érintő módosításokról, rendelkezik. Általában az „egyes” „egyéb” „más” „törvények” fordulattal találkozhatunk a salátatörvények esetében, amelyek viszont különösen tág fogalmak révén nem engednek következtetni az adott törvényben érintett törvények és jogszabályok számára vagy fajtájára. Ez esetben, a 2017. évi L. törvény kettő, közigazgatási tárgyú törvényt nevesít, illetőleg ezek „hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosítását” említi.

Ezen törvény vonatkozásában az „összefüggő egyes törvények” alatt a jogalkotó 242, azaz kettőszáznegyvenkettő különböző törvény különféle módosításait érti. Ez kissé ellentmondásban van a törvény címének tulajdonságaival, vagyis, hogy a törvény címe jelezze azt, amiről a törvény rendelkezik.⁸⁶ Nyilvánvalóan nem jelenthető ki, hogy teljesen az ellenkezője valósulna meg, ugyanakkor a cím „jelző értéke” csökken, ha a címből nem-, vagy csak kevéssé lehet következtetni a törvény valódi tartalmára. Továbbá egy 242 különféle törvényt egyként módosító jogszabály már alapvetően is aggályos, miként nehézkes olyan címmel illetni egy efféle gyűjtőjogszabályt, amely kellő pontossággal lefedné – akár csak jelentősebb részben – annak tartalmát. Azt is fontos kiemelni, hogy – habár a fentebb említettek is mérvadó fontossággal rendelkeznek – nem csupán a törvény és annak címe közti összhang megléte vagy meg nem léte az elvi legitimitáció kérdésköre, hanem az is, hogy mégis miként álljunk hozzá egy ilyesféle jogalkotási produktumhoz, amely ily sok féle-fajta, számos tárgykört és jogterületet érintő módosításokat eszközöl önmagában. Egy törvény – ti. általános értelemben – arra hivatott, hogy a társadalomban élő személyek egymáshoz és az államhoz viszonyított élethelyzeteit, jogait és kötelezettségeit szabályozza. Ezen kritériumnak ugyan megfelelnek a salátatörvények, ahogyan a tárgyalt törvény is, ugyanakkor az már nem mondható el a 2017. évi L. törvényről, hogy akár a címe, akár a törvényhozó célja, akarata egyértelmű lenne, sőt, mi több az sem, hogy megfelelné a törvényalkotás egyik alapvető követelményének, vagyis a nor-

---

85 1990 óta elfogadott törvények listája

86 SEBŐK Miklós – GAJDUSCHEK György – MOLNÁR Csaba 2020. (174-178)

mavilágosság és egyértelműség követelményének, a jogbiztonság elvének.⁸⁷ Habár fontos megjegyezni, hogy koherensen módosította végig a jogrendszert az Ákr. és a Kp. hatálybaléptetése végett, azonban e törvény esetén a hossza, az érintett rendelkezések száma váltja ki az aggályokat, nem pedig a több tárgykör érintése.

Továbbá arra is fontos kitérni, hogy ezen törvény nem feltétlenül tekinthető egyértelműen ágazati törvénynek, mintha – ti. a törvényekre általában hivatkozni lehet az általa érintett tárgykör alapján is – például közigazgatási vagy egészségügyi, esetleg szociális, gazdasági, munkaügyi törvény lenne. Ez annak tudható be, hogy a törvény nem csupán 242 törvényt, hanem ezen törvények által számtalan tárgykört is érint, amelyeket azonban – a jog mibenlétének következtében – egymással összefüggésében kell értelmezni és alkalmazni.

Folytatva az értekezés első felében felvetett gondolatokat, ezen törvény esetében is utalni kíván a szerző arra, hogy a tárgykörök számából következőképp nem deríthető fel az, hogy melyik parlamenti bizottságnak vagy bizottságoknak kellene (kellett volna) megvitatniuk a törvény (akkor még) javaslati formáját, ám azonban valószínűleg az összesnek. Itt is utalni kell a fentebb kifejtettekre. Nyilvánvalóan az ember, mint eszes lény mérlegel, majd a mérlegelést követően olyan döntéseket hoz, amelyek számára a leginkább kedvezőek,⁸⁸ elfogadhatóak, ám mégis felvetődik a kérdés: szükséges „áldozatot” hoznunk a törvényalkotás során a szerintünk jónak és igazságosnak vélt rendelkezések meghozatala érdekében azáltal, hogy támogatjuk a véleményünk szerint nem jó, vagy igazságtalan rendelkezéseket is? A szerző véleménye szerint erre nem lenne szabad, hogy sor kerüljön, miként a társadalom vezetői, az országgyűlési képviselők, akik döntenek az állampolgárok életét és jogait befolyásoló szabályokról, nem vethetők alá efféle kényszernek, ahol az értékítéletük alapján a „kisebbik rossznak” engednek teret. A jóra kell törekedniük, nem pedig a jóra- és az ezzel együtt járó rosszra együttesen. Éppen ezért, elítélendőnek tarthatjuk az efféle korlátlan, abszolút beláthatatlan, mögöttes következményekkel járó törvényjavaslatok létjogosultságát.

7.4. A 2021. évi LXXIX. törvény

A 2021. évi LXXIX. törvény a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról⁸⁹ szóló rendelkezés, amely hatalmas port kavart mind a médiában, mind a közéletben, magánéletben, valamint a jogállamiság elvéről gondolkodók körében.

87 Uo. (174-178.)

88 TóTH J. Zoltán 2019. (243-254)

89 1990 óta elfogadott törvények listája

A törvény egy salátatörvény, amely 11 különböző eddigi törvényt módosít egyszerre, mindazonáltal a törvény címéből tükröződő cél ugyanakkor megfeleltethető ezen módosító rendelkezések indíttatásának. Azonban fontos megjegyezni már az elején, hogy ezen salátatörvény nem csupán az 1997. évi XXXI. törvényt a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról módosítja, hanem többek között olyan kódex jelleggel bíró, átfogó szabályozási törvényeket is, mint a Btk., illetve az Munka törvénykönyve.

A törvény rendeltetéséből fakadóan egyértelmű, hogy meghozatalával társadalmi, illetve politikai céljai voltak a törvényalkotónak, amelyeknek a rendelkezésekben visszatükröződő motívumai között azonban kirekesztő, már-már diszkriminatív rendelkezések is fellelhetők.

Alapvetően nemzetközi közfelháborodás kísérte e salátatörvény elfogadását, majd kihirdetését, melynek során számos külföldi híresség, sportoló, politikus is aggodalmát fejezte ki a magyarországi jogállamiság léte, ill. nemléte kapcsán. Ugyanakkor ezen aggályok nem a törvény salátatörvény jellegére összpontosítottak, hanem a benne rejlő rendelkezések mivoltából fakadó, a diszkrimináció határát feszegető módosításokra. Jelen dolgozat szempontjából azonban lényegesebb a törvény gyűjtőjogszabály jellegét górcső alá venni, ugyanis – mint azt fentebb említettem –, nem csupán törvényeket, sarkalatos törvényeket, hanem egyszerű kódexeket is módosít. Ezen tényezője, ti., hogy kódexek módosítását is magában foglalja érdekes kérdéseket vet fel. Többek között például azt, hogy e törvény meghozatala egyben azt is jelenti, hogy ténylegesen bármi és bármivel összefésülhető, egy rendelkezésbe foglalható, s változtatható meg anélkül, hogy figyelemmel lennének e törvények kódex jellegére?⁹⁰

7.5. Kódexek „salátázása”

A szerző véleménye az, hogy a salátatörvények rendeltetéséből fakadóan evidens módon ennek így kell lennie, ti. a gyűjtőjogszabály-alkotásnak éppen ez a lényege – mint ahogyan ez már fentebb kifejtésre került –, hogy a gyors reagálás követelményének eleget téve, azonnal, több jogszabályt is megváltoztathassanak egyazon aktussal. Ugyanakkor fontosnak tarthatjuk bizonyos korlátok felállítását, amelyet a fentebb említettekén kívül ki kellene terjeszteni a fentebbi törvény által megvilágított szempontokra is. A kódex jelleggel bíró, átfogó, egységes, a belsőleges rendszer jellemzőivel is rendelkező törvények esetén a szabályozást szintúgy indokoltnak tartja a dolgozat szerzője. Ez egyben azt is jelenti, hogy a salátatörvények – egy

---

90 SEBŐK Miklós – GAJDUSCHEK György – MOLNÁR Csaba 2020. (56-58)

hipotetikus szituációban történő – meghatározását követően külön ki kellene térni arra is, hogy a kódexek módosítását megtiltsuk az efféle metódusok alkalmazása által, mert e módosítás jogbiztonsági szempontból különösképp aggályos lehet.

Már csak a kódexek imént felsorolt tulajdonságaiból fakadóan is. Egy efféle „rendszerbe” történő belemódosítás sokkalta komolyabb, nagyobb előkészületeket, illetőleg hosszabb gondolkodási, felkészülési időt kellene, hogy maga után vonjon, minthogy egy gyűjtőjogszabályba foglalva megkísérlik átvinni a plenáris ülésen. Mind a Btk., mind az Mt. olyan kódexek, amelyekkel az adott jogágak legnagyobb kiválóságai foglalkoznak nap, mint nap, és pedig az ezek „belsőleges rendszerébe” történő módosítás behatolása a gyakorlatban – hosszabb hatásvizsgálat nélkül – esetlegesen előre nem látható következményekkel járhat. Éppen ezért, a szerző véleménye szerint a salátatörvények meghozatala korlátjainak felállításánál különös figyelmet szükséges szentelni e területre is, és pedig nem tartja sem indokoltnak, sem pedig szükségszerűnek, hogy a kódexeket is meg lehessen változtatni egyik pillanatról a másikra egy gyűjtőjogszabály által. Ez ugyanis mind a jogalkotás következetessége szempontjából megkérdőjelezhető, mind pedig a jogbiztonság elvével való összhang fenntartása tekintetében aggályos lehet. Végző soron ugyanis az efféle módosítások – megfelelő előzetes hatásvizsgálat, ill. tényleges egyeztetések nélkül – diszfunkcionalitáshoz is vezethetnek, amely semelyik jogrendszernek nem lehet érdeke.

8. A salátatörvények tekintetében fennálló egyéb, illetve lehetséges jövőbeli szabályozások

8.1. *Törvényjavaslatok „utolsó pillanatban” történő salátává bővítése*

Szintén érdekes és fontos kérdéskört jelent azon szituáció, amikor egy már beadott, megtárgyalt törvényjavaslatához adnak be az utolsó pillanatokban módosító javaslatokat, amelyek számos esetben nem csupán apróbb módosításokat eszközölnek az adott javaslaton, hanem akár annak lényegi részét is átformálják, akár teljes addigi értelmét annak inverzére alakítják át. Nincs ez máshogy a salátatörvények esetében sem, miként ezekre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a többi „sima” törvényre, így a salátatörvények esetén is igen gyakran fordult elő, hogy az utolsó pillanatokban adtak be módosító javaslatokat, amelyek tekintetében lássuk be, nem áll rendelkezésre elengedő ideje az országgyűlési képviselőknek, hogy az új „végleges” törvényjavaslatról átgondoltan, véleményüket kialakítva szavazzanak. Ez szintűgy egy olyan tényező, amely kifejezetten lerontja a jogalkotási produktumok minőségét, vagy adott esetben azok tényleges értelme ellentétbe

kerülhet egy-egy adott képviselő elveivel, nézőpontjával és véleményével annak ellenére, hogy az adott képviselő is pozitívan szavazott a javaslatról.

Mi történik azonban akkor, amikor egy egyszerű törvényjavaslatot nyújtanak be, amelyet a vitákat követően szavazásra bocsátanak, s az utolsó pillanatokban érkezik be egy módosító javaslat, amely nem csupán „módosít” az addig meglévő jogszabálytervezeten, hanem számtalan további rendelkezéssel egészíti azt ki, különböző tárgykörökre vonatkozóan.

Evidens módon szintúgy nincs elegendő felkészülési ideje a képviselőknek, sőt, mi több, ha elvi indíttatásból megszavazták volna az „eredeti” javaslatot, amelynek lényegi részén nem változtatott a módosító javaslat, előfordulhat, hogy a „nagyobb jó” érdekében⁹¹ elfogadják és megszavazzák a módosított javaslatot, amely immár olyasféle elemeket is tartalmaz, amelyeket egy-egy adott képviselő saját indíttatásából majdhogynem minden körülmények között ellenezne, ha csupán „önmagában” állna a Ház előtt. Nyilvánvalóan ez elkerülhetetlen, mégis, itt ismét visszautalnék a kellő felkészülési idő biztosítására, amelyen most a képviselők számára fenntartott elegendő felkészülési időt értem. Többek között ezért is kifejezetten indokoltnak tartanám a ténylegesen kellő felkészülési idő biztosítását a jogalkotás folyamatában, ugyanis az imént említett együtthatók képesek lehetnének arra, hogy olyan törvények szülessenek, amelyek bizonyos politikai köröknek szolgálgják csupán az érdekét, és nem pedig a közét.

Szerencsére azonban ezen aggályra megoldást kínál az Alkotmánybíróság korábbi álláspontja alapján az új HHSz. azzal, hogy a nyilvános plenáris vita lefolytatása érdekében az ilyen javaslatokat visszahelyezi egy korábbi fázisba, ti. ezekről az általános vita újra megnyílik.⁹² Kiemelendő, hogy az új HHSz. az előző két ciklust tekintve elérte rendeltetésének célját, 2014-2018⁹³ között mindössze három (melyből kettőről szavaztak is), 2018-2022⁹⁴ között pedig mindössze négy (mindről szavaztak is) túlterjeszkedő⁹⁵ módosító javaslatot nyújtottak be. Érdekesség, hogy az aktuális ciklusban megugrott ezek száma, a ciklus tavaszi kezdete óta már tizenöt túlterjeszkedő módosító javaslat került benyújtásra, melyből mind a tizenötről szavaztak, és el is fogadták azokat.⁹⁶

91 I. BAR-SIMAN-TOV 2021. (1-35)

92 SEBŐK Miklós – GAJDUSCHEK György – MOLNÁR Csaba 2020. (182)

93 Országgyűlési irományok (parlament.hu) (2014-2018): T/1997/3; T/15329/8; T/15372/3 (2022.10.25.)

94 Országgyűlési irományok (parlament.hu) (2018-2022): T/14/2; T/714/27; T/3370/7; T/3610/5 (2022.10.25.)

95 Olyan módosító javaslatok, melyek az addigi nem szereplő törvényekre módosításokat kívánnak betenni a javaslatba

96 Országgyűlési irományok (parlament.hu) (2022-): T/48/6; T/369/11; T/369/12; T/369/13;

8.2. Az alkotmánybíróság által megsemmisített törvények aránya

Lényeges körülményként értékelendő a gyűjtőjogszabály-alkotás során az is, hogy a magyar Alaptörvény őre, az Alkotmánybíróság miként viszonyul az efféle jogalkotási termékekhez. Tesz valamiféle különbséget a „szimpla” törvények, illetőleg a salátatörvények között? A hazánkban kialakult, szemmel látható és általánosnak mondható gyakorlat alapján azt mondhatjuk, hogy az Alkotmánybíróság nem tesz különbséget a kétféle törvény között, miként nem semmisít meg egyetlen törvényt sem pusztán azért, mert különféle tárgykörökről rendelkezik egyazon aktus által. (Ugyanakkor egy-egy párhuzamos indokolásban, ám főként különvéleményekben megjelennek olykor afféle felvetések, hogy a „salátatörvények” nem feltétlenül illenek bele az alkotmányos, jogállami törvényalkotás kereteibe, ám nem döntött még úgy az AB, hogy pusztán azért semmisít meg egy salátatörvényt, mert az salátatörvény.⁹⁷)

Nemzetközi szintéren sem főként gyűjtőjogszabály mivoltuknál fogva semmisítenek meg törvényeket, ám például Franciaország esetében az Alkotmány Tanács magasabb arányban iktatja ki a jogrendszerből a „big laws-okat”, mint a „heterogeneous laws-okat”.⁹⁸ Ez ugyanakkor nem annak tudható be – mint ahogyan azt fentebb említettem –, hogy ezek gyűjtőjogszabály jellegével lennének elvi összeütközésben, hanem éppen a salátatörvények jellemzőjével, vagyis azzal, hogy a salátatörvények különböző tárgyköröket különböző módon módosító rendelkezései sok esetben együtt hatva újabb és újabb „módosító szándékon kívüli” területeket is módosíthatnak, amelyek adott esetben már nem egyeztethetők össze az alkotmányos renddel, értékekkel.⁹⁹

8.3. A salátatörvények, illetve a gyűjtőjogszabályok alkotmányos korlátozása

8.3.1. „Single Subject Rule”

A gyűjtőjogszabályoknak igen kevés államban található alkotmányos korlátozása, amint az a fentebb említettekben is következik. Ugyanakkor van néhány olyan ország, amelyeknek hatályos alkotmánya tartalmazza a salátatörvények korlátozását biztosító rendelkezést. Ezek alapvetően a – már fentebb említett – „Single Subject Rule”

T/369/14; T/369/15; T/369/16; T/369/17; T/369/18; T/369/19; T/1202/11; T/1202/12; T/1202/13; T/1202/14; T/1202/15 (2022.10.25.)

97 42/1995. (VI. 30.) AB határozat; 8/2003. (III.14.) AB határozat

98 O. ROZENBERG 2021. (111)

99 O. ROZENBERG 2021. (95-111)

elvből következnek, elsőként tehát ezen elvvel kell foglalkozni. Az SSR egy a kevés olyan jogelvből, vagy sokkal inkább eljárási elvből, amely lényegében megtiltja, vagy legalábbis kirívó mélységgel korlátozza a gyűjtőjogszabályok alkotásának lehetőségét, és pedig teszi ezt vagy a tárgykörök tekintetében, vagy azzal, hogy meghatározza az efféle törvények megengedett számát¹⁰⁰ (teret engedve ezáltal a szükséghelyzet szülte gyors reagálás lehetőségének). A „Single Subject Rule” elvének, jogelvének eredete a római jog, pontosabban a Lex Caecilia Didia, amely lényegében megtiltotta a lex satura gyakorlatát, vagyis azt, hogy törvényjavaslatok egymással kapcsolatban nem álló, vagyis más-más tárgykörökre vonatkozó javaslatokat tartalmazzanak.¹⁰¹

8.3.2. Single Subject Rule a gyakorlatban

A Single Subject Rule napjainkban megjelenik a görög,¹⁰² a chilei,¹⁰³ a kolumbi-ai,¹⁰⁴ az ecuadori,¹⁰⁵ illetve a tongai¹⁰⁶ alkotmányokban, és pedig itt kell kiemelten utalni arra, hogy nem pusztán törvényekben, eljárásjogi szabályokban, hanem konkretizáltan az alkotmányokban lehető fel az elv szabályozásként való megjelenítése. Ennek következtében érvényesülése és érvényesítése minden esetben kötelező a parlamentekre nézve, tehát nem megkerülhető, illetőleg nem írható felül pusztán egy törvénnyel. Márpedig ez azért kifejezetten érdekes, mert az országok listáját tekintve csupán egyetlen európai országot találhatunk, Görögországot. A görög alkotmány 74. cikk 5. pontja kimondja, hogy „Az a törvényjavaslat, amely olyan javaslatokat tartalmaz, melyek nem kapcsolódnak annak fő tárgyához, ne kerüljön előterjesztésre a vitára,”¹⁰⁷ míg a következő sorok kimondják, hogy „Nem kerülhet kiegészítése vagy módosítása vitára egy törvényjavaslatnak, hogyha a kiegészítés vagy módosítás nem kapcsolódik annak fő tárgyához”.¹⁰⁸ A többi ország javarészt Dél-Amerikai állam, amelyek esetében még nem sikerült különösebben felkutatni ezen elv alkotmányba építésének eredetét, valamint a jelenkori érvényesülésének körülményeit.¹⁰⁹

---

100 S. H. ROLEF 2021. (139-169); R. BRIFFAULT 2021 (169-195)

101 S. H. ROLEF 2021. (160)

102 Görögország Alkotmánya 74. cikk 5. pont

103 Chile Alkotmánya 69. cikk

104 Kolumbia Alkotmánya 158. cikk

105 Ecuador Alkotmánya 136. cikk

106 Tonga Alkotmánya 81. cikk

107 Görögország Alkotmánya 74. cikk 5. pont

108 Görögország Alkotmánya 74. cikk 5. pont

109 S. H. ROLEF 2021. (160-169); R. BRIFFAULT 2021. (169-183)

8.4. *Javaslat a salátatörvények szabályozására*

Összegezve a kutatás eddigi eredményeit, illetve az ezáltal kialakított véleményt, a következő javaslatot fogalmazza meg a dolgozat szerzője a salátatörvények magyar jogrendszerben történő szabályozására. Elsőként arra kell rávilágítani, hogy a jogbiztonság, illetve a kellő felkészülési idő biztosítása az elsődleges és legfontosabb kritériumok.

A jogbiztonság, illetve a kellő felkészülési idő biztosítása akként érhető el, hogyha minden törvényjavaslat esetében, amelyek a Ház elé kerülnek, betartjuk a normavilágosság követelményét, valamint ezt kiterjesztjük a törvényjavaslatok címére is. Ez azt jelenti, hogy a címnek – visszatérve eredeti funkciójához – egyértelműen kell jeleznie azt, hogy miről rendelkezik az adott törvény. Ez a salátatörvények esetében nehézkes, mivel számos esetben azt eredményezné, hogy maga a cím is több oldalt foglalna el.

Ennek kiküszöbölésére az szolgálna, ha szabályozás alá vonnánk a törvények által egyszerre módosítható törvények számát, és ezt maximálnánk. A szerző úgy véli, hogy ez észszerűen legfeljebb 10-15 törvény egyidejű módosítását jelenthetné. Ez talán kellőképp rugalmas, de mégis tükrözne valamiféle szükséges szigort. Továbbá kivételt képezne ez alól valamennyi kódex jellegű törvény, melyeknek módosítása csak külön, egy önálló, kizárólag csupán a kódexet érintő, és arra vonatkozó módosító törvényben történhetne, ezzel is elősegítve a normavilágosságot, illetve a jogbiztonságot.¹¹⁰

8.4.1. A „megreformált SSR”

Ugyanakkor, a jogbiztonság követelményéhez tartozik a törvények normavilágossági követelménye is, nem csupán a címé. Ennek megoldására reálisan nézve megfelelően működő szabályozás lenne az, hogyha a „Single Subject Rule” elvének egy kissé megreformált módozatát vezetnénk be a magyar jogrendszerben, amelyben ugyan lehetőség nyílik – mint azt fentebb említi a dolgozat – egyszerre több törvény módosítására, azonban nem bármilyen törvényekére.

Ehhez a már meglévő, és az eljövendő időkben törvényerőre emelkedő jogszabályok mindegyikét kategóriákba kellene sorolni, és pedig ezeken belül alkategóriákba. Ez úgy képzelhető el, hogy lennének például egészségügyi kategóriába tartozó törvények, melyeknek alkategóriái lennének a gyógyszerekre vonatkozóak, az orvosokra vonatkozóak, a műtétekre vonatkozóak, a kórházak és egészségügyi intézmények fenntartására vonatkozóak stb.

---

¹¹⁰ SEBŐK Miklós – GAJDUSCHEK György – MOLNÁR Csaba 2020. (56-58); TÓTH Judit: *Jogalkotástan*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem ÁJTK, 2016. (9-11) (2022.05.19.)

Ennek következtében, egyazon törvényt módosíthatna az egészségügyi kategórián belül több alkategóriába tartozó törvényt is egyidőben, azonban nem módosíthatna egészségügyi kategóriába tartozó törvényt oktatásüggyel együtt. A kategóriák tekintetében utalni kell arra, hogy azért sem lenne idegen az efféle „kategorizálás” a hazai jogrendszerben, mert mind a minisztériumok, mind az országgyűlési bizottságok is „kategóriák szerint”, meghatározott tárgykörökre vonatkozóan léteznek.

Az pedig, hogy egy adott törvény mely kategóriába sorolandó be – ti. mindig is voltak, és lesznek átfedések – úgy lenne eldönthető, ha konkrét definíciót hoznánk létre a kategóriák számára, majd egy erre feljogosított szervezet bízna meg azzal, hogy a definíciók által meghatározott kategóriákba osszák be a törvényeket. Mindez elősegítené a normavilágosság érvényesülését – amennyiben ez a törvény szövegében változatlanul fennáll –, ezáltal emelné az érthetőség és befogadhatóság szintjét is, amely az egyik legmarkánsabb követelmény egy jogszabállyal szemben.

8.4.2. Kellő felkészülési (olvasási) idő

A kellő felkészülési idő tekintetében a szerző úgy véli, hogy ki kellene alakítani egy eljárási szabályt, melyből világosan kiolvasható lenne az adott törvényre vonatkozó kellő felkészülési idő, amelynek számításában szerepet játszana mind a törvény komplikáltsága, bonyolultsága, mind pedig annak hossza, továbbá az immár kialakított alkategóriák száma. Ezáltal – ti. az alkategóriák kialakítása által – rövidíthető lenne az egyébként napjainkban általam indokoltnak tartott jóval hosszabb olvasási, felkészülési idő, amelynek következtében egyrészt biztosított lenne a követelmény, másrészt pedig a törvényalkotás folyamatát és dinamikáját sem lassítaná különösebben (a túl hosszú felkészülési idők által).

8.4.3. Rendkívüli helyzetek

Ugyanakkor a jobbiztonság és a kellő felkészülési idő követelményének való megfelelés még nem jelenthet teljes sikert, vannak ugyanis olyan időszakok egy állam életében, amikor elkerülhetetlen a rögtönzött, gyors és hatékony fellépés, egyszerre több – akár minden – területen. Az efféle helyzetekre is indokoltnak tartja a dolgozat szerzője, hogy kidolgozzunk egy protokollt, amelyben a helyzet súlyosságától függően megengedettek lennének bizonyos eltérések az imént említettekkel szemben. Ilyenkor megvizsgálva a körülményeket, bizonyos ideig – ti. az előállt helyzet orvoslásáig – eltekinthetünk a megreformált „Single Subject Rule” alkalmazásának követelményétől. Ám csupán annyiban, amennyiben az

adott törvényjavaslat nem érinti közvetlenül az Alaptörvényben biztosított alapjogokat, illetve az abszolút jogviszonyokat (pl. tulajdonjog), valamint, ha érinti is ezeket, akkor objektív mércét állítva egyértelműen érzékelhető, hogy nem az állampolgárok kárára, hanem javára történik az érintésük.

9. Konklúzió

A salátatörvények főként a XXI. század jogalkotási termékei, melyek tehát lehetnek „jók” és „rosszak” is egyaránt. A „jók” hatékony eszközei a gyorsreagálás követelményét megvalósító jogalkotásnak, ám észszerű keretek között tartandók. A „rosszak” ellenben inkoherens módosító rendelkezéseket tartalmaznak, aggályosak lehetnek számos, de leginkább jogbiztonsági¹¹¹ szempontból. Szabályozásuk országonként eltérő, miként más és más az alkotmányos kultúra, így a salátatörvényekre vonatkozó szabályozási anyag is másként alakult ki a különböző államokban.¹¹² Vannak államok, ahol alkotmányos szinten találhatunk szabályozást a gyűjtőjogszabály-alkotás jelenségére, vannak, ahol törvényi, eljárásjogi keretek szabnak gátat korlátlan alkotásuknak, s találhatók olyan országok is, ahol semmiféle lényeges akadály nem áll velük szemben.¹¹³ Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne találhatnánk hasonlóságokat – mint láthattuk –, még akár a legeltérőbb kultúrával, történelemmel rendelkező országok között is.¹¹⁴ Mindez jól tükrözi azt, hogy a gyűjtőjogszabályok helyzetének problémái – hangsúlybeli különbségekkel ugyan, de – mindenhol felütik a fejüket. Nemzetközileg közös fogalmat találni sem könnyű, egységes definíciót pedig szinte lehetetlen, ám a legtöbb országban az „omnibus legislation” kifejezést elfogadják e jelenségre.¹¹⁵

A hazai salátatörvény-alkotás kialakulása, fejlődése máshogy alakult, mint az egyéb, más megvizsgált országok esetében. Ez többek között annak tudható be, hogy 1990-et megelőzően nehezen jöhetne szóba az efféle jelenség a törvényerejű rendeletek útján történő kormányzás és a jogbiztonság legfeljebb formális léte alatti időkben.

1990 és 2000 között viszonylag konszolidált maradt a gyűjtőjogszabályok helyzete, azonban a 2000-es évek második felétől megugrani látszik a salátatör-

---

111 RIXER Ádám 2012. (108-112)

112 S. H. ROLEF 2021. (139-169)

113 S. H. ROLEF 2021. (139-169)

114 I. BAR-SIMAN-TOV 2021. (1-35); G. S. KRUTZ 2021. (35-53); N. LUPO – G. PICCIRILLI 2021. (53-73); N. KOSTI 2021. (73-95); O. ROZENBERG 2021. (95-115); K. MESSERSCHMIDT 2021. (115-139); S. H. Rolef 2021. (139-169)

115 I. BAR-SIMAN-TOV 2021. (1-35)

vények száma, mely a 2010-es évek közepére már-már kiugróan magas arányszámokat mutat.¹¹⁶ A gyűjtőjogszabályok hazai szabályozása korántsem nevezhető kiforrottnak, az egyetlen valódi korlát a 2005-ös AB határozat,¹¹⁷ mely kizárja a Költségvetési törvény „salátázását”.¹¹⁸ Ezen kívül a hazai jogalkotásban még egy lazább korlátot találhatunk, amelyet ugyan nem konkrétan a salátatörvények jelenségével, hanem az utolsó pillanati módosításokkal szemben hívott életre az Országgyűlés. Az új Hárszabály ugyanis hatékonyan működött az elmúlt két ciklus során, a túlterjeszkedő módosító javaslatok száma jelentősen visszaesett a 2010-2014-es ciklushoz képest.¹¹⁹ Ezzel szemben az aktuális ciklusban számuk megugrani látszik. Ezek azonban nem jelentik mérvadó korlátját a gyűjtőjogszabály-alkotásnak, melynek következtében biztosított a szerτεágazó, össze nem függő jogalkotási produktumok létrejövételének lehetősége is.

A szerző mindezek következtében arra a megállapításra jutott, hogy szükséges egy – legalább marginális – korlátot húzni a szabályozatlan gyűjtőjogszabály-alkotás elé. Ezt pedig külföldi minta alapján, egy római jogból fennmaradt jogelv, a „Single Subject Rule” megreformált, magyar jogrendszerhez és megszokott jogalkotási rendhez igazított alkalmazásával tartja célravezetőnek.¹²⁰ A megreformált „Single Subject Rule” által felállított kategóriák (és alkategóriák) általi korlátozás, illetve a kellő felkészülési idő együtt biztosíthatná azt is, hogy a képviselők semmilyen körülmények között se kerülhessenek önmeghasonláshoz közeli helyzetbe egy szavazás során. A szerző véleménye szerint példaértékűek az alkotmányos szintű szabályozások, így az Alaptörvényben képzeli el a megreformált SSR bevezetését, jogrendszerbe-ültetését, mely által védettebbnek érezhető volna a jogbiztonság abszolút érvényesülése, és csökkenne az aggályos jogalkotási produktumok száma is, továbbá egyúttal pedig megmaradna a gyors reagálás lehetősége is az igazán sürgető helyzetekben.

Felhasznált irodalom

Idegennyelvű irodalom:

Glen S. KRUTZ: Omnibus Legislating in the U.S. Congress In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation (Springer, 2021)

---

116 1990 óta elfogadott törvények listája

117 76/B/2005. AB határozat

118 TÖRÖK Éva 2006. (1-8)

119 Országgyűlési irományok (2014-2018; 2018-2022; 2022-)

120 R. BRIFFAULT 2021. (169-195)

- Ittai BAR-SIMAN-TOV: An Introduction to the Comparative and Multidisciplinary Study of Omnibus Legislation In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation (Springer, 2021)
- Klaus MESSERSCHMIDT: Omnibus Legislation in Germany: A Widespread Yet Understudied Lawmaking Practice In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation (Springer, 2021)
- Nicola LUPO and Giovanni PICCIRILLI: Omnibus Legislation and Maxi-Amendments in Italy: How to Circumvent the Constitutional Provision Requiring Approval of Bills „Article by Article” In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation (Springer, 2021)
- Nir KOSTI: Centralization via Delegation: The Long-Term Implications of the Israeli Arrangements Laws In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation (Springer, 2021)
- Olivier ROZENBERG: When Rationalisation of Bureaucracy De-rationalizes Laws and Legislatures: „Monster Bills” in France In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation (Springer, 2021)
- Patricia POPELIER: The Practice of Omnibus Laws in Belgium: An Empirical Test In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation (Springer, 2021)
- Richard BRIFFAULT: The Single-Subject Rule: Uncertain Solution for Omnibus Legislation In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation (Springer, 2021)
- Susan Hattis ROLEF: Israel’s Economic Arrangements Law and Similar Omnibudget Laws in Other Countries In: Ittai Bar-Simon-Tov (Ed.): Comparative Multidisciplinary Perspectives on Omnibus Legislation (Springer, 2021)

Idegennyelvű jogszabályok (lásd mindet: <https://www.constituteproject.org/?lang=en>):

- Commonwealth of Australia Constitution Act section 55. – Tax Bills
- Constitution of Chile 1980 (rev. 2021) Article 69.
- Constitution of Colombia 1991 (rev. 2015) Article 158.
- Constitution of Ecuador 2008 (rev. 2021) Article 136.
- Constitution of Greece 1975 (rev. 2008) Article 74. (5)
- Constitution of Tonga 1875. (rev. 2013) Article 81.

Felhasznált hazai irodalom:

- JAKAB András, GAJDUSCHEK György.: A magyar jogrendszer állapota (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2016, Budapest)
- RIXER Ádám: A magyar jogrendszer jellegzetességei 2010 után (Patrocinium Kiadó, 2012, Budapest)
- SEBŐK Miklós, GAJDUSCHEK György, MOLNÁR Csaba: A magyar jogalkotás minősége (Gondolat Kiadó, 2020, Budapest)
- SZABÓ Zsolt: Hozzáadott érték benyújtás és elfogadás között: viták és módosító javaslatok az Országgyűlésben 2006-2016 között (Parlamentari Szemle 2017/2, 2017, Budapest)
- TÓTH Judit: Jogalkotástan (Szeged, 2016, Szegedi Tudományegyetem ÁJTK)
- TÓTH J. Zoltán: Állam- és jogelmélet (Patrocinium, 2019, Budapest)
- TÖRÖK Éva: A „salátatörvények” alkotmányos helyzete az Alkotmánybíróság határozata fényében (Debreceni Jogi Műhely, 2006, Debrecen)
- ZŐDI Zsolt: A salátatörvény, mint hermeneutikai probléma (Élet és Irodalom, 2012, Budapest)

Felhasznált hazai jogszabályok, irományok, határozatok

Határozatok:

- 164/2011. (XII. 20.) AB határozat
- 42/1995. (VI. 30.) AB határozat
- 76/B/2005. AB határozat
- 8/2003. (III.14.) AB határozat

Jogszabályok:

- 1990 óta elfogadott törvények listáját lásd: (parlament.hu; <https://mkogy.jogtar.hu>)
1990. évi LXVIII. törvény
1994. évi XXXIII. törvény
1995. évi XLVIII. törvény
1998. évi XXXIII. törvény
1999. évi LVI. törvény
1999. évi CXXII. törvény
1999. évi CXIX. törvény
2002. évi XXXVI. törvény
2003. évi XXX. törvény

2003. évi XLV. törvény
2004. évi XXIX. törvény
2010. évi CXXX. törvény (Jat.)
2017. évi L. törvény
2021. évi LXXIX. törvény
2022. évi I. törvény

Irományok:

Országgyűlési irományok ciklusonként (2014-2018; 2018-2022; 2022-) (lásd: https://www.parlament.hu/web/guest/iromanyok-elozo-ciklusbeli-adatai?p_p_id=hu_parlament cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_auth=ED9EckoG&_hu_parlament cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcplsql%2Fogy_biz.biz_adat_uj%3FP_Ckl%3D42%26P_Biz%3DA510)

AZ ÉPÍTŐ JÖVŐKÉP PUSZTÍTÓ REALIZMUSA

Szkepszis a fejlődéssel szemben: mesterséges intelligencia

Expositio

A mesterséges intelligencia (a továbbiakban: MI) és az ahhoz kapcsolódó jogi-társadalmi kérdések korunk egyik legsürgetőbb kérdéskörévé nőtte ki magát. A mesterséges intelligencia, mint tudományos vizsgálódás tárgya már az 1950-es évek óta létezik – Alan Turing, aki felállította a Turing-tesztet, ami arra hivatott, hogy a mesterséges intelligencia képes legyen úgy viselkedni, mint egy hús-vér ember² – azonban véleményem szerint az igazi áttörést a 2000-es évek elején megindult önvezető autógyártás jelentette. Ezt követően az információs technológia és elektronika robbanásszerű fejlődésének köszönhetően 2017-ben napvilágot látott Sophia nevű robot (továbbiakban: android – az android definíciója a dolgozat I. fejezetében kerül kifejtésre), aki (vagy ami?) állampolgárságot is szerzett³ Szaúd-Arábiában. Ez utóbbi eset a jogász társadalom figyelmét sem kerülte el, hiszen a történelemben először kapott android állampolgársági jogot egy országban – eltekintve attól, hogy a döntés mögött inkább politikai, mintsem jogi indokok állnak.

Meglehetősen sajtóságos jogértelmezést és jogalapot kínálhat a jelenségnek az, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 15. cikk (1) bekezdése szerint „*Mindenkinek joga van az állampolgársághoz*”.⁴ Felmerül a kérdés ki az, mi az, mik azok, kik azok a *mindenki*? Sophia látszólag képes volt ezen kritériumrendszernek megfelelni. Vajon az ember által alkotott fizikai térben manifesztálódott

---

1 Témavezető: Dr. habil. Köbel Szilvia intézetvezető egyetemi docens, KRE ÁJK. A dolgozat a 36. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Alkotmányjog II. Tagozatában Különdíjban részesült.

2 https://hvg.hu/tudomany/20140608_mesterseges_intelligencia_turing_teszt, <http://www.mestersegesintelligencia.hu/doc/Turing%20teszt.php> (letöltés ideje: 2022. 11. 28.)

3 <https://arsboni.hu/a-vilag-elso-android-allampolgaranak-esete-avagy-a-jogalkotas-ujabb-kihivasa/> (letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

4 Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Elfogadva és kihirdetve az ENSZ Közgyűlésének 217 A (III) határozata alapján, 1948. december 10-én

mesterséges intelligencia rendelkezhet jogalanyiséggal? Ha igen, milyen kereteken belül, vagy ugyanazok a keretszabályok vonatkoznak rájuk, mint a *homo sapiens-re*? Eljutunk egyszer arra a pontra, amikor androidok lesznek a főnökeink egy munkahelyen vagy politikusaink, esetleg saját baráti körünkben is helyet kaphat majd egy – Netflix: Jobbak nálunk sorozatból megismert – *Arisa*?⁵ Többek között ezekre a kérdésekre keresem a választ a dolgozatban.

A mesterséges intelligencia életünk számos elemével összefonódik, azonban a dolgozatnak nem célja minden aspektust megvizsgálni. Meglátásom szerint ezek közül a legfontosabb megközelítés a mesterséges intelligenciának az alapvető emberi jogokra gyakorolt hatása. Elkerülhetetlennek látszik, hogy a munkahelyeken a HR osztályokon is megjelenjenek ezek a szoftverek, amik majd a *social media* platformok és *Google* keresési előzményeik alapján fogják megítélni az embereket.⁶ Yuval Noah Harari: *21 lecke a 21. századra c.* könyvében figyelmeztet, hogy a mesterséges intelligencia felforgatja majd a munkaerőpiacot és ennek következtében kialakulhat egy „haszontalan” réteg, akiket senki sem fog tudni foglalkoztatni.⁷ Mindezen állítását Harari a mesterséges intelligencia széleskörű elterjedésének, fenntartásának – az élő munkaerő vonatkozásában – pénzügyileg kedvező voltának, továbbá annak folyamatos munkavégzésre való alkalmasságának tudja be.

Természetesen elvárásként fogalmazódik meg minden kapcsolódó döntéssel szemben a jogbiztonság, az átláthatóság és az egyenlő bánásmód követelménye. A mesterséges intelligencia azonban jelen pillanatban nem úgy működik, mint egy emberekből álló testület – legyen bírósági tanács vagy egy HR-es csapat – aminek a munkája során nyomon követhető az adatfeldolgozás folyamata. A látható eredményt nem lehet ok-okozati összefüggésbe lehet állítani a feldolgozási folyamattal, így a felelősségre vonás is nehézségekbe ütközik. Ugyanis az MI esetében csupán az *input* oldalon a bevitt adatokat, majd az *output* oldalon „kiszabaduló” eredményt láthatjuk, a kettő közötti folyamatábrát nem.⁸

---

5 <https://buzzfry.com/better-than-us-netflix-review-an-absolute-masterpiece-for-all-the-sci-fi-lovers/> (letöltés ideje: 2022. 11. 12.)

6 A mesterséges intelligencia nagy mennyiségű adathalmazt képes kezelni és az alapján képes objektív döntéseket hozni. Nem kizárt, hogy a munka világában valakit kizárólag azért nem vesznek fel, mert az MI valami olyasmit talált a jelentkező közösségi média oldalán, ami miatt kifogásolhatóak az ő képességei, vagy egyéb absztrakt elemek miatt kerül elutasításra. Yuval Noah HARARI: *21 lecke a 21. századra*. Central Kiadó Csoport 2018. (66-67)

7 Yuval Noah HARARI: *21 lecke a 21. századra*, Central Kiadó Csoport, 2018. (33-34)

8 GOMBOS Katalin – GYURANECZ Franciska Zsófia – KRAUSZ Bernadett – PAPP Dorottya: A mesterséges intelligencia jogalkalmazási területen való hasznosíthatóságának alapjogi kérdései. In: Török Bernát – Zódi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021. (341)

Az említett folyamatokat már aligha lehet visszafordítani, egyes vélemények szerint az emberiség átlépte a *technológiai és kulturális eseményhorizontot*,⁹ az állam és az értelmiség feladata csupán a *szingularitás*¹⁰ felé való közeledés majd abba való becsapódás hatásainak csökkentése. A fejlett mesterséges intelligenciával rendelkező androidok világa már nem science fiction, hanem relatíve a közeljövő. Ebből adódóan fel kell készülni az ezzel járó jogi és társadalmi problémákra, illetve azok kezelésére. Jelen dolgozatban elsősorban a jogi aspektusokat vizsgálom meg, és ezen belül is a megközelítem alkotmányjogi (alapjogi) alapokról indul ki. A dolgozat célja ennek szemüvegén keresztül bemutatni, hogy az építő jövőkép mögött sajnos a pusztító realizmus rejlik.

I. Fejezet

1. Sic mundus, creatus est.

Az MI-nek egyelőre nincs generálisan elfogadott fogalommeghatározása. Az MI tág értelmezése céljából az Európai Bizottság mesterséges intelligenciával foglalkozó szakértői csoportja által meghatározott fogalmat használom, amely a következő: *„A mesterséges intelligencia (MI) olyan rendszereket ír le, amelyek környezetük elemzésén és különféle – bizonyos mértékig önálló – cselekedetek konkrét célok elérése érdekében történő megvalósításán keresztül intelligens viselkedést mutatnak. Az MI-alapú rendszerek lehetnek tisztán szoftveralapúak, a virtuális világban fellépve (pl. digitális asszisztens, képelemző szoftver, keresők, beszéd- és arcfelismerő rendszerek), vagy beágyazódhatnak hardvereszközökbe (pl. fejlett androidok, önvezető autók, drónok és a dolgok internete alkalmazások).”*¹¹

---

9 Puzsér Róbert az „*Apu azért iszik, mert te sírsz*” 2019.09.04-i rádióbeszélgetésben a technológiai fejlődés és a kulturális bomlás ok-okozati összekapcsolásával egy feketelyuk analógiának a segítségével magyarázza az emberiség jövőjét. Eszerint az emberiség már átlépte az eseményhorizontot (feketelyuk első állomása, ez az a pont, amely után már semmilyen anyag – még a fény sem – nem juthat ki) és zuhan a szingularitás felé (A fekete lyukak szingularitása azt végtelen sűrűségű és végtelenül kicsi térfogatú pontot jelenti, ahol az anyag összeomlik.). A szingularitás az analógia értelmében egy mérhetetlenül felgyorsult és társadalmat szétszakító folyamat. A technológiai szingularitás akkor következik be, amikor a technológiai változások üteme olyan gyors lesz és a hatásuk olyan mély, hogy az emberi élet visszafordíthatatlanul átalakul.

10 Uő.

11 *Hogyan alakítsuk jól a jövőt? – a mesterséges intelligencia és alapvető jogok*: Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, 2021. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-artificial-intelligence-summary_hu.pdf

Mint látható, a mesterséges intelligenciának a fogalma és használati területe rendkívül széles spektrumon mozog. A dolgozat nem törekszik az összes elem vizsgálatára, jelen fejezetben „csupán” a mesterséges intelligencia jogalanyisági kérdésköre kerül kifejtésre. A vizsgálat tárgya az ember által teremtett technológia, amely fizikai síkon manifesztálódik – android formájában. Kérdés, hogy felruházható-e jogokkal és kötelezettségekkel, tehát rendelkezhet-e jogalanyisággal (pro), vagy sem (kontra). A kérdés megválaszolása, illetve felvázolása nem lehetséges kizárólag a jog szemüvegén keresztül, ezért a dolgozat ezen részében szükséges az interdiszciplinaritás eszközével élnünk.

1.1. *Az android, mint új jogalany?*

Az ember évszázadokon át egészen a felvilágosodásig saját magára az Isten képmásaként¹² tekintett, majd az evolúcióelmélet és a tudomány következtében Isten képmásából intelligens majomná redukálódott. Ennek következményeképpen az ember a tudományt felhasználva hatalmas evolúciós lépésekkel haladt előre, melynek eredményéül saját maga is Istenként léphetett elő – „*sic mundus creatus est – Olyan ez, mint a világ teremtése*”.¹³

1.2. *Fogalommeghatározás*

A dolgozatban használt kifejezés – android, vagy más néven humanoid robot, mint fogalom esetében kellemetlen helyzet állt elő, ugyanis nincs egységes paradigma arról, hogy milyen fogalmi keretbe ágyazzuk bele a mesterséges intelligenciával ellátott androidokat. Ebből adódóan Neil M. Richards és William D. Smart meghatározását alkalmazom, mely szerint az android egy felépített nem élő biológiai rendszer, amely fizikai és szellemi tevékenységet is végez¹⁴ (a továbbiakban az android kifejezést használom a mesterséges intelligenciával ellátott kiberfizikai rendszerekre, hétköznapi nevükön, intelligens robotokra). Kérdés, hogy az android a jogi szabályozások tárgya (*res*) marad-e, vagy természetes személyként (*persona per se*) fogunk rájuk hivatkozni. Jelenleg az androidok *res*-nek, dolognak minősülnek, hiába képes önállóan elvégezni feladatokat.

---

12 1Móz 1,26k

13 Hermész TRISZMEGISZTOSZ: *Tabula Smaragdina – A titkos csodaszer – A hermetikus tan titkos műve*, Hermit Könyvkiadó Bt. 2019.

14 Neil M. RICHARDS – William D. SMART: How should the law think about androids? In: Ryan Calo – A. Michael Froomkin – Ian Kerr (szerk.): *Android law*. Cheltenham-Northampton,

Az androidok koherens fogalom meghatározásához az Európai Parlament állásfoglalása¹⁵ is rendelkezésre áll. Ebben az állásfoglalásban a Parlament felhívta az Európai Bizottság figyelmét, hogy tegyen javaslatot a kibernetikai rendszerek, az autonóm rendszerek, az intelligens autonóm robotok és alkategóriáik közös uniós fogalom meghatározásaira, az intelligens robotok alábbi jellemzőinek figyelembevételével:

- autonómia elérése érzékelők révén és/vagy a környezettel folytatott adatcsere (összekapcsolhatóság), illetve ezen adatok cseréje és elemzése révén
- önálló tanulás tapasztalás és interakció útján (opcionális kritérium)
- legalább kisméretű fizikai megjelenés;
- magatartása és cselekedetei környezethez történő igazítása;
- a biológiai értelemben vett élet hiánya;¹⁶

A fejezet szempontjából az EP állásfoglalás 3. pontja meglehetősen szignifikáns, ugyanis eszerint a robotikai technológia fejlesztésének az emberi képességek növelésére, és nem helyettesítésére kell összpontosítani. Az állásfoglalás a robotika és a mesterséges intelligencia fejlesztése során elengedhetetlennek tartja, hogy az emberek mindenkor megtartsák az intelligens gépek feletti ellenőrzést; úgy véli, hogy különös figyelmet kell fordítani arra, hogy az ember és az android között érzelmi kapcsolat ne alakuljon ki¹⁷ Ugyanis, ha az androidok „evolúciós” fejlődése olyan technológiai szintre lép, amely képessé teszi őket az emberi viselkedés és érzelmek produkálására (empátia, szerelem, mély érzelmek kivetítése) – és ezeket érti is – az ember helyettesíthetővé válhat.

1.3. *Intelligencia és tudat*

Megállapítható, hogy az Unió emberközpontú android-szabályozást kíván. Klein Tamás álláspontja is az, hogy az androidok személyiséggel történő felruházása egy tisztán emberközpontú szabályozási rendszerrel nem egyeztethető össze.¹⁸

Felvetődik a kérdés, hogy miért nem? Az emberiség miért érdemelte ki – saját magától – a jogalanyiság privilégiumát? Ezt az elsőre elrugaskodottnak tűnő

Edward Elgar Publishing, 2016. (6)

15 P8 TA(2017)0051 A robotikára vonatkozó polgári jogi szabályok, Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról [2015/2103(INL)] (továbbiakban: EP-állásfoglalás)

16 EP-állásfoglalás 1.pont

17 EP-állásfoglalás 3.pont

18 KLEIN Tamás: Robotjog vagy emberjog? In: Török Bernát – Zódi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021. (127)

kérdést érdemes megvizsgálni. Az egyetemes jogalanyiség fogalma az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával (továbbiakban: Nyilatkozat) született meg. A Nyilatkozat 6. cikke alapján: „mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogalanyiségát bárhol elismerjék.”¹⁹ Azonban a jogalanyiség, mint fogalom meglehetősen likvid. A jogalkotás a természetes és jogi személyeket különbözteti meg egymástól. Érzékelhető, hogy a természetes személy fogalmából nőtte ki magát a jogi személy státusza.

Ez idáig is számos vita alakult ki a jogalanyiséggel kapcsolatosan például a méhmagzatok, illetve az állatok²⁰ esetében is, hiszen mindkettő „dolognak” (res) minősül, holott az előbbi egy emberi lény (természetesen a kérdés ennél differenciáltabb, hiszen a méhmagzat valóban dolognak minősül, azonban ezzel párhuzamosan jogi védelem is illeti – fontos leszögezni, hogy a jogi védelem nem jár együtt jogalanyiséggel). A jogalanyiséggel, mint intézménnyel együtt járnak jogok és kötelezettségek, továbbá cselekvőképesség (amely lehet korlátozott, teljes, illetve cselekvőképtelenség).

Az androidok jogalanyiségának kérdését vizsgálva szükségszerű annak megállapítása, hogy mi különbözteti meg az embert az androidtól. A jelenlegi jogi szabályozás emberközpontú, humanista. Eszerint az intelligens ember alakítja a történelmet és változtatja a körülötte lévő világot. A humanizmusból fakadóan az ember önmagára intelligens lényként tekint. A kérdések megválaszolásához tisztázni kell, hogy mi az intelligencia és mi a tudat.

Több intelligenciaelmélet létezik és mind különféle módon magyarázza meg az intelligenciát. Mike Anderson intelligenciaelmélete szerint „*az intelligencia olyan alapvető feldolgozó-folyamat, amely propozicionális gondolkodást és vizuális és téri működést irányító specifikus feldolgozókkal együtt érvényesül.*”²¹ Robert Sternberg háromrétű elmélete szerint az intelligencia „*a belső információfeldolgozó mechanizmusokra vonatkozó összetevő-elméletből; az egyénnek az adott feladattal vagy helyzettel kapcsolatos tapasztalatait figyelembe vevő tapasztalati elméletből; és a külső környezet és a személy intelligenciája közötti kapcsolatot vizsgáló környezeti elméletből*” áll.²² Tehát az intelligencia – leegyszerűsítve – az adatfeldolgozó képeség komplexitása, más intelligenciákkal való kommunikációs képesség és elvont

---

19 Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 6. cikk: <https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> (letöltés ideje: 2022. 03. 20.)

20 Dr. GYÖNGYÖSI Zoltán: *Az állatok joga és jogalanyiséga* – Jogi fórum: https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/dr_gyongyosi_zoltan-az_allatok_joga_es_jogalanyisaga%5Bjogi_forum%5D.pdf (letöltés ideje: 2022. 03. 20.)

21 Atkinson & Hilgard: *Pszichológia*, Osiris kiadó, Budapest, 2005. (469)

22 Uo.

elemek feldolgozására való képességként fogalmazható meg.

A tudat tekintetében már nehezebb a meghatározás, ugyanis számos megközelítési mód létezik. Ezek közül a keresztyén és a materiális szempontot ismertetjük az alábbiakban. A keresztyén értelmezésben a tudat/lélek segítségével érezhetünk és szabadon cselekedhetünk,²³ tehát a „tudat” inkább Isten ajándékaként, a szabad akarat letéteményeseként értelmezhető. Fontos megjegyezni, hogy a keresztyén felfogásban szabad akarral csak az ember rendelkezhet.²⁴ A Teremtő tudatos-ságot – szellemet és lelket – szabad akaratot vindikált az embernek, és az ember minden cselekedete eszerint értelmezhető.²⁵ A materiális szempont szerint: „*Mi, állatok, az ismert világegyetem legbonyolultabb és legtökéletesebben megtervezett gépezetei vagyunk. ... Túlélőgépek ... – programjukat vakon követő robotszerkezetek, akiknek az a dolguk, hogy megőrizsék a géneknek nevezett önző molekulákat.*”²⁶ – Richard Dawkins gondolataival élve határozhatjuk meg, hogy a materiális tudatelmélet szerint az agy „csupán” egy bonyolult és komplex számítógép, melynek eredményeképpen megszületik a tudat. Az érzelmeink és döntéseink is csupán ok-okozati összefüggéseknek az eredménye, és ezek a folyamatok biokémiai képletekkel leírhatók.²⁷ Továbbá Max Tegmark által használt materiális tudat fogalom alapján a tudat egyenlő a szubjektív tapasztalattal,²⁸ „*Más szóval, ha át tudjuk élni azt az érzést, hogy létezők, akkor van tudatunk. Az MI-k által inspirált összes korábbi kérdésünk is ezt a tudat-definíciót feltételezi [...]*”²⁹ Mint látható a tudatnak a meghatározása rendkívül nehéz feladat és a fentiek ellenére nem lehet meghatározni a fogalmát kétségek fennmaradása nélkül.

---

23 1 Móz.3.rész

24 Zsolt.8.

25 UDVARY Sándor: Szenzorok mátrixában. Értelem, érzékelés és a jog. In: Gyekiczky Tamás (szerk.): *Határtér. Digitális kihívások a jogban*, Patrocinium, Budapest, 2021. (169)

26 DAWKINS, Richard: *Az önző gén*. Budapest, Gondolat, 1986. (7)

27 KOMENCZI Bertalan: *Hernád István a tudat értelmezésének nehéz problémájáról*. <http://komenczi.ektf.hu/hernad-istvan-a-tudat-ertelmezesenek-nehaz-problemajarol/> (letöltés ideje: 2022. 03. 25.)

28 Max TEGMARK: *Élet 3.0: Embernek lenni a mesterséges intelligencia korában*. HVG kiadó Zrt., 2018. (618)

29 Uo.

1.4. Emberközpontú szabályozás

Klein Tamás álláspontja szerint – ahogy fentebb utaltunk rá – a személyiség elismerésére nem kerülhet sor egy emberközpontú szabályozási keretrendszerben.³⁰ Ezen alfejezetben az említett dimenzió kerül kifejtésre.

Az emberközpontú szabályozáselmélet elve szerint a mesterséges intelligencia alapú rendszerek – androidok kizárólag az „emberiség érdekeinek, céljainak szolgálata, az egyén és társadalom szabadságának és jólétének kiteljesítése, a technológia emberiség javára történő felhasználásának biztosítása.”³¹ A mesterséges intelligenciának számos felhasználási területe van, például a covid-19 járvány kezelésében is felvetődött, hogy az MI képes segíteni a járvány elleni védekezést, azonban ezt csupán emberi felügyelet mellett.³² Tehát az MI nem képes helyettesíteni az embert – jelen pillanatban – a kórházakban, nem pótolhatja az orvosokat, a lelkiismeretes ápolókat és az emberi kreativitást sem.³³

A korunkban uralkodó jogdogmatikai szemlélet alapján a humánközpontú, judeo-keresztyén emberfelfogáson nyugvó alapjogi rendszer keretein belül helyezhető el és értelmezhető a kérdés. Eszerint a dimenzió szabályai alapján, ha az androidokat a jogalkotó *személyiséggel* ruházná fel, az teljesen ellentétes lenne a kulturális közeg szabályaival. Ezen kulturális tér számára további frusztrációt jelentene az androidok emberi szintre emelésével kapcsolatban, hogy a judeo-keresztyén világképben az embernek sajátos privilégiumai vannak. Ezen örök szabályt megsértve, hogy valami képes az emberi szintet nem csupán elérni, hanem akár meghaladni is – elképzelhetetlen és elfogadhatatlan. A tudat és intelligencia vallásalapú felfogásával ellentétes volna, ha a mesterséges intelligencia alapú kiberfizikai rendszerek egyenrangúakká válnának. Tehát – véleményem szerint – az emberközpontú szabályozásnak van egy teológiai és kulturális háttere is, amely biztosítja az ember, mint teremtett lénynek az ethosát és felsőbbrendűségét. Az android ebben a keretrendszerben kizárólag az emberiség szolgálatában működhet, de semmiképpen sem egyenlő partnerként. Ezen szabályozáselméleten belül értelmezhetetlenek még az olyan megoldások, amelyek pl. Aldous Huxley: *Szép új világ*³⁴ című regényében megjelennek, melyek egy kényelmes, fogyasztás és

---

30 KLEIN Tamás: Robotjog vagy emberjog? In: Török Bernát – Zödi Zsolt (Szerk.): *Mesterséges Intelligencia szabályozási kihívásai*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2021. (127)

31 KLEIN (2021): i.m. (128)

32 Az Európai Tanács Mesterséges Intelligencia Ad Hoc bizottság Titkársága: *AI and control of Covid-19 coronavirus*.

33 KLEIN (2021): i.m. (112-113)

34 Aldous HUXLEY: *Szép új világ*. Budapest, Kozmosz, 1982.

materiális jólét alapú társadalmi modellt ábrázolnak.

Továbbá az android jogi személyiséggel történő felruházása sem megoldás – annak ellenére, hogy a jogi személy is fikción alapul – mert a jogi személyiség mögött is emberi akarat és cselekvés áll. Ezzel szemben az android, amelyet egy számítógépes szoftver irányít, vezet és döntésre sarkall, tehát autonóm módon működik, már nincs jelen az emberi akarat kézzelfogható módon. Ebből adódóan nem tekinthető az android személyösszességnek és vagyontömegnek sem.³⁵ Habár Zódi Zsolt erősen megkérdőjelezi azt a nézetet, hogy az androidok esetleges önállósága, autonómiája indeterminálná az androidok cselekvését.³⁶ Abból indul ki a cáfolat, hogy az android cselekvése ok-okozati összefüggések eredménye, amelyet a programozó határoz meg és ez alól az öntanuló algoritmus (machine learning) sem kivétel. Tehát az állítás szerint az android cselekvése, viselkedése mögött mindig ott lesz az alkotó.

Összegzésképp megállapítható, hogy az emberközpontú szabályozásemélet több pillérből áll össze. Az egyik eleme a társadalomra veszélyesség lehetősége, és ebből adódóan alapvető félelem az új technológiától, a másik eleme pedig a jogi lehetőségek hiánya, hiszen jelenleg nem létezik olyan jogintézmény, amelybe egyszerűen beültethető a mesterséges intelligencia, valamint az androidok kérdésköre. Továbbá a társadalomra veszélyesség kiküszöbölése mellett a bizalom növelése is célja a szabályozásnak, hiszen idővel meg kell tanulni az új technológiát használni, együtt élni vele. Az Európai Unió mesterséges intelligencia jogpolitikájának egyértelmű elemei a kiszámíthatóság, biztonság és következetesség.

---

35 Boóc Ádám: A dologi jog legfontosabb technológiai jogi kérdései, új technológiák joga és a dologi jog. In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken*. Budapest, KRE-ÁJK, 2020.

36 ZÓDI Zsolt: *Platformok, robotok és a jog*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. (190)

1.5. *Android lives matter – egalitárius utópia*

A science-fiction hollywoodi filmekben gyakran találkozhattunk humanoid robottal, gondoljunk csak az 1977-ben bemutatott *Csillagok háborúja* című klasszikusra. Azonban a humanoid robotokat illetően nem csupán egy aranyszínű, kedves és a galaxis³⁷ több millió nyelvén beszélni képes útitársként ábrázolták, hanem az emberiség elpusztítására alkalmas,³⁸ önálló tudattal rendelkező gépekként is. Hozzátehetjük, hogy a modern popkultúrában, amely alatt értjük a számos sci-fi filmeket és regényeket, különböző arccal mutatták be a nézők számára a „jövő gépeit”.

A filmeken túl idővel a tudomány szintjén is előkerültek a humanoid gépek és a korszellemnek hüen – figyelemfelkeltési célból is – megtörtént, hogy jogalanyiságot kapott egy android. Nevezetesen – az *Expositio*-ban már bemutatott – 2017-ben Szaúd-Arábiában egy Sophia³⁹ nevű android büszkélkedhet a világon elsőként, hogy mesterséges „létforma” létére több joggal rendelkezik az arab országban, mint egy ott született felnőtt nő. Meglehet, hogy a „Sophia jelenség” csupán egy politikai reklámfogás, ennek ellenére úgy vélem, hogy szükséges eljátszani a gondolattal, hogy *mi lenne, ha az andoridok is köztünk élnének?*

Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy – a már korábban hivatkozott – biológiai értelemben vett élet hiánya,⁴⁰ mint tényező természetesen az ember által alkotott aktorok esetében megváltoztathatatlan, tehát a későbbiekben az *élet* fogalmát a biológiai értelmezésen túl használjuk.

Amennyiben a korábban említett, Richard Dawkins által megfogalmazott elméletből indulunk ki, hogy a biológiai emberi agy „csupán” egy komplex számítógép, nem elképzelhetetlen az emberi szintű androidok megjelenése, hiszen minden csak technológiai színvonal és komplexitás kérdése. Kurzweil: *A szingularitás küszöbén*⁴¹ című könyvében kifejti, hogy csupán idő kérdése, míg az emberiség megalkotja az utolsó nagy találmányát, a *szuperintelligenciát*.⁴² Az

---

37 Star Wars univerzum/galaxis.

38 Terminátor hollywoodi film-sorozat.

39 Cartland Law: *Sophia, Android Citizenship, and AI Legal* <https://cartlandlaw.com/sophia-and-robot-citizenship-and-ai-legal/> (letöltés ideje: 2022. 02. 18.)

40 EP-állásfoglalás 1. pont

41 Ray KURZWEIL: *A szingularitás küszöbén. Amikor az emberiség meghaladja a biológiát*. Ad Astra, Bp., 2013.

42 A „szuperintelligencia” Ray Kurzweil: *A szingularitás küszöbén* című könyvében felvázolt magas szintű mesterséges intelligencia, amely meghaladja az emberiség kollektív intelligenciáját, ennek következtében az emberiség képtelen lesz új dolgokat kitalálni, felfedezni mert ez az új entitás fogja ezt a feladatot ellátni. Ezzel megszűnne az emberiség tudományos önállósága.

ilyen magas szintű technológiával ellátott androidok valóban képesek lennének emberi szintű viselkedésre, teljesítenék a Turing-tesztet,⁴³ tehát megkülönböztethetetlenek lennének a hús-vér emberektől.

Visszatérve a jogi megközelítésre, Sophia rendkívüli esete megmozgatja a „fantáziát”. A gondolatkísérlet kedvéért feltételezzük, hogy a technológiai alap rendelkezésre áll és ebben a scenárióban létrejönne egy minden szempontból új mesterséges „faj”, amely felhasználását és működését tekintve egy egalitárius szabályozási modell keretében az emberek között „léteznének”. Ezen forgatókönyv szerint a jogi megközelítés nem különbözteti meg a biológiai életet a mesterséges élettől, csupán a cselekvési képesség alapján kategorizálná a jog hatálya alá eső entitásokat. Ez alapján az újonnan megjelenő androidok is szerezhetnek jogokat, lehetnek kötelezettségeknek az alanyai, továbbá lenne deliktuális felelősségük. Dolgozatom írásakor jelent meg a hír, hogy a San Franciscó-i rendőrség engedélyeztetni szeretné, hogy halálos erőszakot alkalmazhassanak az általuk távirányított robotok.⁴⁴ Természetesen ez abban az esetben válhatna lehetségessé a hatóság közleménye szerint „*ha [...]a veszély mértéke ezt indokolja*”, továbbá a jelenlegi hírek szerint ezek a robotok még nem rendelkeznek mesterséges intelligenciával.⁴⁵ Ettől függetlenül ez a tervezet meglehetősen szembemegy a korábbi paradigmákkal. A robotika alapvető szabályrendszerét lefektető Asimov első törvénye szerint ugyanis, „[A] robotnak nem szabad kárt okoznia emberi lényben, vagy tétlenül túrnie, hogy emberi lény bármilyen kárt szenvedjen”.⁴⁶ Ezen elv mentén a robot nem kaphat halálos erőszak alkalmazására való felhatalmazást. Ez a megállapítás – vagy generálklauzula – párhuzamos a Hippokratészi esküvel is, miszerint „*mindent elhárítok, ami ártana*” az embernek.⁴⁷ Ott tartunk tehát, hogy az államnak az abszolút karakterű, élethez való jog irányában fennálló, ob-

---

43 A teszt során a gép és az ember írott szövegben kommunikál egymással. Turing azt állította: ha egy gépi résztvevő a kísérletben szereplő emberek legalább 30 százalékával elhitei, hogy ő is ember, akkor olyan szintű intelligenciát mutat, ami egyértelműen bebizonyítja, hogy a “gondolkodó gép” megvalósítása lehetséges. https://hvg.hu/tudomany/20140608_mestersleges_intelligencia_turing_teszt (letöltés ideje: 2022. 08. 05.)

44 <https://444.hu/2022/11/24/a-san-francisco-i-rendorseg-engedelyeztetni-szeretne-hogy-gyilkolhassanak-a-robotok> (letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

45 Uo.

46 Isaac Asimov, orosz származású amerikai író, biokémikus. Asimov nevéhez fűződik a robotika szó megalkotása, továbbá ő fektette le a mesterséges intelligencia-kutatásban is jól ismert robotika három alaptörvényét. <http://agoram.hu/wp-content/uploads/2020/12/Isaac-Asimov.pdf> (letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

47 <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/medicina-1B567/kislexikon-fogalomtar-es-szotar-1C254/elso-resz-egeszsegugyi-kislexikon-1C256/hippokratészi-esku-1C32B/> (letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

jektív intézményvédelmi kötelezettségének koordinátarendszerét is újra kellene gondolnia, ha a robotok halálos erő alkalmazására felhatalmazást kapnának akár távirányítással, akár mesterséges intelligenciával ellátva. Meglátásom szerint ez a folyamat különösen veszélyes vizekre evezhet.

Az egalitárius szabályozási modell megalkotásakor további kihívást jelent, hogy hogyan lehet felelőssége, „lelkiismerete” egy olyan aktornak, amelyet egy nagyon komplex szoftver hajt és a mesterségeséből adódóan nem is lehetne szabad akarata.

Összegezve egy egalitárius jellegű szabályozásról beszélni erősen elrugaskodott, azonban ettől nem lesz kevésbé releváns.

1.6. Szükségünk van rájuk?

Az androidok jövőbeli *statusa* számtalan aspektustól függ. Azonban elsősorban a szabályozást tekintve inkább humán-központú modell alkalmazható, ugyanis ez képes garantálni, hogy a humán és a nem-humán alkalmas legyen az együtt létezésre. Szükséges lefektetni olyan generál-klauszulákat, amelyek meghatározzák a későbbi jogalkotás fő csapásirányát. Az Európai Unió e fejezetben hivatkozott állásfoglalásai megteremthetik a jogalkotók számára azt az elvi alapot, amelyre később támaszkodhatnak.

A nem-humán központú szabályozás, vagyis az egalitárius modell vonatkozásában kiemelendő, hogy el kell választani a „lehet-e” és a „kell-e” igéket egymástól.⁴⁸ Ez azt jelenti, hogy az emberiség hiába lenne képes megteremteni az androidot, még nem biztos, hogy kell, nem biztos, hogy szükség lenne rá. Nem lehet kellően hangsúlyozni, hogy a technológiai, társadalmi és politikai, tehát alapvetően a civilizációs fejlődésnek nem feltétlenül szükséges párosulnia a „*Homo Deus* – Isteni ember”⁴⁹ elképzelésével. Az egalitárius elképzelések utópisztikus áthallásán túl figyelembe kell venni továbbá a kérdéskör társadalomra és a jogi rendszerre gyakorolt hatását. A szabad akarat, mint érv nem véletlenül merül fel. Véleményem szerint a hiten alapuló érvek nem elégségesek önmagukban – ugyanis a társadalommal együtt jár egy bizonyos kultúra is, és ezen kulturális keretek szabályait is tiszteletben kell tartani. Itt gondolok arra, hogy nem minden kultúra fog egyező módon reagálni a technológia ilyen mértékű fejlődésére. Tehát ez nem materiális, hanem inkább racionális ellenérv az egalitárius szabályozási modellel szemben.

---

48 Gunkel, D. J. The Other Question: Can and Should Robots Have Rights? *Ethics Inf. Technol.* 20 (2), (87–99) doi:10.1007/s10676-017-9442-4

49 Yuval Noah HARARI: *Homo Deus*. Animus Kiadó, 2020. című könyvében az emberiség lehetséges jövőjét vizsgálva kifejti, hogy a technológia segítségével az emberi mohóság következtében az emberiség átlépi a határait és „Isteni” magasságokba emelkedik – mindenhatóvá lép elő.

A mesterséges intelligencia alapú kiberfizikai rendszerek az elkövetkezendő évtizedek egyik kiemelt fő problematikája lesz,⁵⁰ és a mindenkori jogalkotónak lépést kell tudni tartania a *technológiai szingularitással*.⁵¹ Ezen fejezet célja az volt, hogy kiemelje a jövő problémáival járó nem csupán jogi, de társadalmi problémákat is.

II. Fejezet

2. A mesterséges intelligencia, a digitalizáció és a platform az alkotmányosság tükrében

Az MI a jövőben egyre inkább a mindennapi életünk részét fogja képezni. A koronavírus világjárvány katalizátorként működött közre az emberiség digitalizációjában. Úgy vélem nem túlzás kijelenteni, hogy a világ társadalma egyik pillanatról a másikra az online világba költözött. Az egyetemi előadások, a meetingek és a munkavégzés is az otthon kényelméből a kibertéren keresztül történt és történik számos helyen ma is. Azonban az online világ gördülékenységéért algoritmusok ezrei dolgoznak, melyek a szemek elől rejtve maradnak. Ezek azok az egyenletek, amelyek kitapogatva az érdeklődési körünket, a munkánkat és magánéleti kapcsolatainkat, generálnak keresési találatokat. Jogosan merül fel a kérdés, hogy erre mégis milyen módon képesek az algoritmusok? A válasz kiábrándítóan egyszerű és egyben félelmetes: az általunk megadott adataink felhasználása alapján. A világunkat uraló kapitalista világrendben, ahol a fogyasztáson és a fogyasztói érdekek kielégítésén van a hangsúly, nem véletlen, hogy az adat már értékesebb, mint az olaj.⁵² Ezen hatalmas adatamennyiség és adathalmazok elemzését végző programok korát nevezik a *Big Data*⁵³ korának is.

Az alkotmányjog szempontjából kényes terület vizsgálata folyamán olyan kérdések megválaszolása is előkerül, mint maga az alkotmányjog hatálya az érintett

---

50 Yuval Noah HARARI: *21 lecke a 21. századra*. Central Kiadó Csoport, 2018.

51 Ray KURZWEIL: *A szingularitás küszöbén. Amikor az emberiség meghaladja a biológiát*; Ad Astra, Bp., 2013. (15)

Kurzweil értelmezésében: „Tehát mi is a szingularitás? Egy jövőbeli korszak, melyben a technológiai változás üteme olyan gyors lesz, a hatása pedig olyan mély, hogy az emberi élet visszafordíthatatlanul átalakul. Noha ez a korszak se nem utópisztikus, se nem disztópikus, át fogja alakítani azokat a fogalmakat, amelyekre támaszkodva értelmet adunk az életünknek, az üzleti modellektől kezdve az emberi élet hosszágig, beleértve magát a halált is.”

52 <https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data> (letöltés ideje: 2022. 07. 27.)

53 Kenneth CUKIER – Viktor MAYER-SCHÖNBERGER: *Big data, Forradalmi módszer, amely megváltoztatja munkánkat, gondolkodásunkat és egész életünket*. Budapest, HVG könyvek, 2014.

kérdés dimenziójában, illetve a jogszolgáltatási rendszerben alkalmazott mesterséges intelligencia átláthatósága, továbbá az MI által okozott cselekmények felelősségi kérdéskörén kívül fennáll az elszámoltathatóság problematikája. Véleményem szerint az alkotmányjog rendelkezik saját szabályozó erővel, amelyet jelen kérdéseket vizsgálva érdemes alkalmazni. A tanulmány szempontjából nem a „hogyan” és „miért” kérdésekre keresem a választ, hanem arra, hogy ezeknek a technológiai és piaci megoldásoknak milyen hatásai vannak, illetve lehetnek a társadalomra és a jogra.

2.1. Platform és az ember

Mivel minden MI alapú szoftver adatokkal dolgozik, így a mi magánéletünk adatai is hozzájárulnak a kényelmes élet szükségleteihez. Mindenekelőtt fontos leszögezni és érzékeltetni, hogy mi a különbség egy egyszerű program és az MI között.

Egyszerű program	Mesterséges intelligencia
Programozó írta	Programozó írta
Determinisztikus: ugyanarra a kérdésre, ugyanazt a választ adja	Valószínűséggel dolgozik: bizonyos eséllyel ugyanazt a választ adja
Igen-nem, 0-1 jellegű eredményt ad	Diverzifikáltabb eredményt ad: pl. 75%-25%
A programozó mondja meg, hogy mi a helyes eredmény	A programozó csak a célt adja meg, az MI kísérletezi ki a helyes válaszokat
Szabályokat futtat, nincs helye a szabályok felülírásának	Mintákat vizsgál
	Helye van a meglepetéseknek, a hangsúlyok eltolásának

*Forrás*⁵⁴

A napjainkban használt MI alapú rendszerekkel elsősorban a közösségi média platformokon keresztül találkozhatunk. Erre a legjobb példa az Instagram és a Tik-Tok. Mindkét platform (utóbbi erőteljesebben) törekszik a felhasználók számára olyan tartalmakat közvetíteni, amely a figyelmét lekötheti, érdekelheti és ezáltal tovább használja az érintett terméket, szolgáltatást. Azonban ez nem csupán a platform gyártói számára fontos szempont, hanem a fogyasztók egyaránt elvárják ezeket a technológiai szolgáltatásokat és a személyre szabottságot. Azok a techcégek, amelyek képesek permanens módon kielégíteni a fogyasztói igényeket, mellyel párhuzamosan egyre több személyes adat birtokában is lesznek, ezen sikerek

54 RUSSEL-NORVIG: *Mesterséges Intelligencia – Modern megközelítésben*. Budapest, Panem 2000; Online: https://people.inf.elte.hu/fekete/algorithmusok_msc/wumpus/Russel_Norvig_MI_2ed.pdf (letöltés ideje: 2022. 07. 27.)

révén más vállalatokat is ösztökélnek majd a hasonló piacpolitika kialakítására. A folyamat azonban meglehetősen aggasztó, hiszen egyre több és több entitás jelenik meg a személyes adatok piacán, melyeken keresztül könnyen kerülhetnek illetéktelen kezekbe nem csupán személyes adataink, hanem az egész életünk.

Az internetes közösségi médiaplatformok napjaink új digitális közösségi terei, akár nevezhetjük piactérnek vagy virtuális valóságnak is. A platform azonban véleményem szerint nem csupán az emberek átmeneti lekötésére, illetve vásárlási szokásaik megváltoztatására alkalmas, hanem szórakoztatóipari ágensként is kitűnően vizsgáljuk. Zódi Zsolt megfogalmazása szerint a platform további funkciója a szervezés és az emberek kontrollálásának új eszköze.⁵⁵ Azonban, ha ez az állítás igaz, az milyen hatással lehet a mindennapi életünkre?

Általánosan feltételezhető, hogy a legtöbb közösségi média használó bízik abban, hogy személyes adatai, levelezései és egyéb hozzá fűződő akár érzékeny adatai biztonságban vannak az adott technológiai cég szerverein. A bizalom többé kevésbé továbbra is töretlennek mondható annak ellenére, hogy 2018-ban kitört Cambridge Analytica botrány⁵⁶ rámutatott, hogy a Facebook *felhasználási feltételek elfogadása* gomb megnyomása nem jelenti, hogy adataink valóban biztonságban is vannak. A botrány során kiderült, hogy a Mark Zuckerberg által alapított Facebook közösségi médiaplatform több millió felhasználó adataival visszaélt⁵⁷ és azokat kiszolgáltatta a volt Cambridge Analytica Ltd.-nek,⁵⁸ amely sikeresen befolyásolta a 2016-os amerikai elnökválasztást.⁵⁹ Az eset rávilágított, hogy egyszerű magáncégek képesek tömegeket manipulálni kizárólag a közösségi média által nyújtott adatok és a mesterséges intelligencia segítségével – a jelenség bebizonyította, hogy a kontroll nem feltétlen nyílt, az lehet a homályban megbúvó, nehezen észrevehető manipuláció.

A fenti jelenséget a *Big Data* kifejezés írja le a legjobban. „*A Big Data nagy mennyiségű, nagy sebességű, nagy variációs lehetőséggel bíró információvagyton-összesség, amely az adatkezelés költséghatékony és innovatív formáin keresztül lehetővé teszi kiemelt, új összefüggések feltárását, a döntéshozatalt és a folyamat-automatizálást.*”⁶⁰

55 ZÓDI Zsolt: A platform, mint az információs kapitalizmus új eszköze. In: Gyekiczky Tamás (szerk.): *Határtér, Digitális kihívások a jogban*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2021. (66)

56 https://index.hu/aktak/a_cambridge_analytica_botrany/ (letöltés ideje: 2022. 09. 30.)

57 <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20180418STO02004/facebook-cambridge-analytica-botrany-zuckerberg-valaszoljon-az-europaiaknak> (letöltés ideje: 2022. 09. 30.)

58 Uo.

59 <https://www.nytimes.com/2018/03/17/us/politics/cambridge-analytica-trump-campaign.html> (letöltés ideje: 2022. 09. 30.)

60 Gartner Glossary: *Big data*. (Fordítás: Pünkösty András)

Jogvédelmi szempontból vizsgálva a *Big Data* jelenséget, kiemelendő, hogy a jogalkotók egy új, még soha nem látott problémahalmazzal találják szembe magukat. Az emberekről gyűjtött adatokat felhasználva képesek egyes cégcsoportok profitra szert tenni, mellyel párhuzamosan egyre nagyobb – akár politikai⁶¹ – befolyással is rendelkeznek a fogyasztóik felett.

A megoldás részben a GDPR⁶² hatálybalépésével megvalósult, ám azt megelőzően számos tanulmány született, amely felhívta a figyelmet a *Big Data* jelenség adatvédelmi vonatkozásaira a mesterséges intelligencia összefüggéseivel összhangban.⁶³ Zódi Zsolt szerint az alkotmányjog és a többi jogág, amelyet érint a digitális átalakulás (versenyjog, adatvédelem) fog idomulni a változásokhoz és nem fordítva.⁶⁴ Az említett folyamat valóban észrevehető, ám véleményem szerint nem elfogadható, hogy a leendő jogszabály tárgya – maga a probléma – határozza meg a „saját” jogi kereteit. Ismerve a *Big Data* halmazába tartozó digitális eszköztárat úgy vélem, hogy a jogalkotónak sokkal szigorúbb eszközökkel kellene beavatkoznia a folyamatba.

2.3. Az alkotmányjog hatálya

Az alkotmányjog alapjogi része a magánautonómia védelméről szól az államhatalommal szemben. Az alkotmányok alapjogi deklarációkat tartalmaznak, melyeket a mindenkori államhatalomnak nemcsak tiszteletben kell tartania, hanem jogi garanciákkal biztosítania kell érvényesülésüket. Alapjogi szempontból a természetes személyek a és civil szervezetek jogosultak lehetnek, az államnak pedig objektív intézményvédelmi kötelezettsége áll fenn.⁶⁵

Az alkotmányjognak, mint alapjogágnak átfogó és szintetizáló szerepe lehet az MI szabályozásának kérdéskörén belül. Ahogy az alkotmányjog keretbe foglalja az állam és (állam)polgár viszonyát, úgy képes arra, hogy keretek közé terelje az MI használhatóságát minden létező dimenzióban. Fontos szempontok közé tartozik a joguralom, jogbiztonság, az átláthatóság, az elszámoltathatóság és a felelősség.

---

61 Lásd: Cambridge Analytica

62 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

63 Information Commissioner's Office: *Big data, artificial intelligence, machine learning and data protection*. (2017. szeptember 4.)

64 ZÓDI Zsolt: A platform, mint az információs kapitalizmus új eszköze. In: Gyekiczky Tamás (szerk.): *Határtér, Digitális kihívások a jogban*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2021. (57)

65 Lásd ehhez az Abtv. 27. § (3) bekezdésének 2019. december 20.-ától hatályos szövegét: „Közhatalmat gyakorló indítványozó esetén vizsgálni kell, hogy a panaszában megjelölt, Alaptörvényben biztosított jog megilleti-e.”

2.4. Joguralom, átláthatóság

A digitális világ megjelenéséig a jog uralma (a polgári demokráciákban) megkérdőjelezhetetlen alapfeltétel volt. A jog uralma a materiális jogállami⁶⁶ kritériumrendszer elválaszthatatlan része. Azonban a *Big data* korában ez a feltétel nem képes maradéktalanul érvényesülni. A jog absztrakt, értékalapú és kompromisszumra épülő, ezzel szemben a *Big data* empirikus, algoritmizált és determinált.⁶⁷

A világ egyes pontjain már megjelent a mesterséges intelligencia a jogszolgáltatási rendszerben, például Kínában, ahol már a szoftver emel vádat az ügyészség „helyett”.⁶⁸ A tapasztalatok alapján az MI „ügyész” akár 97 százalékos pontossággal emel vádat egy adott eset csupán szóbeli leírása alapján. A sanghaji Pudong Népi Ügyészség, az ország legnagyobb és legforgalmasabb kerületi ügyészsége fejlesztette ki a szoftvert és használja is.⁶⁹ Nagy mennyiségű bevitt adattal dolgozik, majd ezen adathalmazt elemezve képes felismerni cselekményeket.

A technikai háttér részletes tudása nélkül is észlelhető, hogy a *Big data* alapú MI használata számos bizonytalansággal és jogsértéssel járhat. Véleményem szerint kifejezetten aggályos az a gyakorlat és a jövőben kerülendő, hogy az MI alapú döntéshozatal mögött nincs emberi felülvizsgálat. A szoftver képes megkönnyíteni az életünket, a munkánkat, azonban nem szabad, hogy helyettesítse az embert.

A bizonytalanság további fokozója, hogy az algoritmus egy adathalmaz elemzése után jut el egy adott eredményre. Azonban az ember számára nem felkutatható, hogy milyen számítási és elemzési folyamat révén sikerült az adott eredményt produkálni. A szakzsargon ezt fekete-doboz jelenségnek is nevezi, amelyet az alábbi ábrán szemléltetünk.⁷⁰

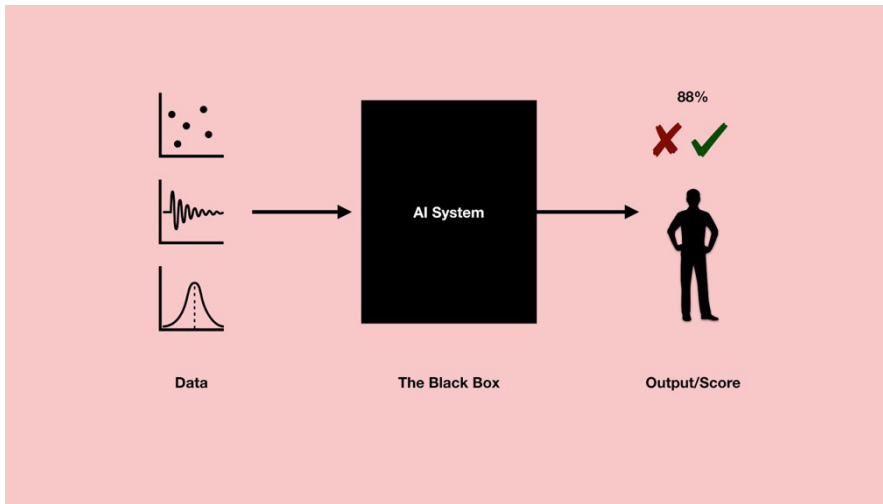
66 TÓTH J. Zoltán: Állam- és Jogelmélet. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. (320)

67 TÖRÖK Bernát: Az alkotmányjog horizontális hatálya? In: Török Bernát – Zódi Zsolt (Szerk.): *Mesterséges Intelligencia szabályozási kihívásai*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021. (146)

68 https://makronom.mandiner.hu/cikk/20220105_mesterseges_intelligencia_kina_birosag (letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

69 <https://www.scmp.com/news/china/science/article/3160997/chinese-scientists-develop-ai-prosecutor-can-press-its-own> (letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

70 Datalistynet: Artificial intelligence and privacy Report, January 2018., online: <https://www.datalistynet.no/globalassets/global/english/ai-and-privacy.pdf> (letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

Forrás⁷¹

A fenti ábra kiválóan bemutatja számunkra, hogy milyen, bizonytalanságokkal tűzdelt út vezet az MI által meghozott döntés irányába. Az emberi aktornak nincs lehetősége a bevitt adatok és a „kész” eredmény közötti folyamatábrát átlátni és értelmezni mert az olyan szinten bonyolult és komplex. A gyakorlatban a jelenséget ahhoz lehetne hasonlítani, mintha a bíróság az ítéletéhez csupán rendelkező részt csatolna, de indoklást nem, és nekünk, mint peres feleknek nincs más lehetőségünk, mint tudomásul venni a „Tisztelt Bíróság” döntését. Jelen gyakorlat nyilvánvalóan szembe menne a tisztességes eljáráshoz való joggal, de ez alapján elképzelhető, hogy mi lenne, ha a bíróságokon MI bírókat alkalmaznánk! Továbbá mi garantálná, hogy az MI alapú döntési folyamat során „nem kerül homok a gépezetbe” és részrehajlásmentes lesz az ítélet. Amennyiben az MI-t alkalmazók nem értik, nem látják át annak működését, így annak függetlensége sem garantálható. Ebből adódóan személy szerint nem tartom pozitív példának a döntéshozásra képes MI-k alkalmazását a jogszolgáltatási rendszerben, ugyanis döntéseiket az emberek széles tömegei nem lennének képesek értelmezni (aki tervezte az adott szoftvert kivételt képezhet).

Alapvető alkotmányos követelmény az átláthatóság, mondhatni korunk jogi logikájának egyik alapvető instrumentuma. Azonban a technológiai szingularitás nem csupán a társadalom szövetét cincálja, hanem korunk jogrendszere és jogi logikája is fegyvertelenül áll előtte. Korábban már megállapítottuk, hogy az

⁷¹ <https://philosophicaldisquisitions.blogspot.com/2019/10/escaping-skinners-box-ai-and-new-era-of.html> (letöltés ideje: 2022. 11. 03.)

MI egy adott adathalmaz elemzése után jut egy bizonyos statisztikai, „objektív” következtetésre. Objektív csak akkor lehet a következtetés, ha a betáplált adatok nem manipuláltak. Fontos megjegyezni, hogy a jog önmagában nem objektív; a jog logikája nem statisztikai alapon működik, és ennél fogva nem is lehet objektív. A jog meghatároz értékeket, amelyek keretet alkotva lehatárolják az aktorokat, hogy miként tegyenek, ne tegyenek, illetve tűrjenek. A mesterséges intelligencia, azonban e keretrendszeren kívül mozog, és nem képes ezen non-materiális értékeknek megfelelni. Kijelenthető, hogy a jog uralma a technológia feketelyukának eseményhorizontjáig tart. Yuval Noah Harari és Mannheim Károly is megfogalmazta, hogy ennek a hatalmas technológiai eszközrendszer használatához nem alakult ki sem kulturális, sem morális feltételrendszer.⁷²

2.5. *Elszámoltathatóság*

Az elszámoltathatóság a korábban említett jogállami elveknek egyik eleme. Legtöbb esetben az átláthatóság következő lépcsőfokaként aposztrofálják, de véleményem szerint az elszámoltathatóságnak önálló szerepe van az alkotmányos garanciák között.

Kiemelendő, hogy a klasszikus alkotmányjogi diskurzusban az „elszámoltathatóság” kifejezést főként az állami intézményekkel szemben szokás említeni. A polgárokat ugyanakkor már nem csak az állami erőszak monopóliumával szemben szükséges megvédeni, hanem egyéb más entitásoktól is.

Nagyon jó példa, hogy 2022-ben Magyarországon az üzemanyagok drasztikus drágulása következtében⁷³ kizárólag magánszemélyek által üzemében tartott⁷⁴ gépjárművek tankolhattak kedvezményes áron azon feltétellel, hogy tankoláskor fel kellett mutatni a gépjármű forgalmi engedélyét, amelyeket be is szkenneltek⁷⁵ és csak ezt követően volt. jogosult a fogyasztó a kedvezményes árhoz. Ennek következtében számos bejelentés érkezett a NAIH (Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság) részére, hogy vajon jogszerű-e a benzinkutakon alkalmazott cselekmény. A jogszerűségnek a 94/2022. (III. 10.) Korm. rendelet alapján ez a gyakorlat megfelel, azonban a GDPR adatkezelési útmutatásai⁷⁶

---

72 Yuval Noah HARARI: *21 lecke a 21. századra*. Central Kiadó Csoport 2018. és MANNHEIM Károly: *Korunk diagnózisa*. In: Felkai Gábor (szerk.): *Mannheim Károly. Új Mandátum*, Budapest, 1999.

73 <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20211111/maris-megerkezett-a-rendelet-a-480-forinton-rogzitett-uzemanyagarakrol-510370> (letöltés ideje: 2022. 09. 02.)

74 <https://www.penzcentrum.hu/auto/20220730/itt-a-rendelet-a-benzinarstop-szukiteserol-kiderult-pontosan-kinek-dragul-a-tankolas-1127488> (letöltés ideje: 2022. 09. 02.)

75 94/2022. (III. 10.) Korm. rendelet.

76 (EU) 2016/679 európai parlamenti és tanácsi rendelet 13. cikk

következtében a NAIH mégis vizsgálatot indított.⁷⁷

A fenti rövid példa jól szemlélteti, hogy az elszámoltathatóság, mint alkotmányjogi garanciális igény nem csupán az állammal szemben alkalmazható és alkalmazandó. Az MI esetében azonban korlátokba ütközik a klasszikus elszámoltathatósági precedens, hiszen természetes vagy jogi személyek elszámoltathatóságára lett kitalálva és ezek a módszerek nem tudják kezelni az algoritmizált döntések által feltett kérdéseket.⁷⁸ A jelenlegi eszköztárat fel kell tudni újítani, a jogalkotóknak új „szerszámokat” szükséges feltalálnia a probléma kezeléséhez. Ugyanis az „*új technológiákról új módon kellene gondolkodnunk.*”⁷⁹ – Fleck Zoltán.

2.6. Az alkotmányjog szabályozó ereje

A modern alkotmányok elsődlegesen az államhatalom korlátozására jöttek létre, ezáltal biztosítva a polgári jogokat és a jogfejlődést. Azonban alkotmányjogi garanciák biztosítása többé már nem csupán az államhatalom korlátozásában merül ki, hanem a magánfelet a magánféllel szemben való védelem biztosítása érdekében is alkalmazni kell. A legtöbb MI-al kapcsolatos szabályozási modell továbbra az Egyesült Államokból, vagy – annak jogállami szempontból antitézisének is nevezhető – Kínából származik, ám az Európai Unió döntéshozói is elkezdték kidolgozni az európai modellt.⁸⁰ Ebből jól látszik, a fő csapásiránya a jövő szabályozási technikáinak, amely egy emberközpontú, átlátható-transzparens, diszkriminációmentes és védelemalapú.

Mindenekelőtt ahhoz, hogy egy megfelelő szabályozási modellt készíthessünk akár Magyarországon, akár tágabb perspektívában, szükséges, hogy a klasszikus jogászai gondolkodást meghaladjuk a múlt által kimunkált értékek megőrzése mellett. Azonban kissé ellentmondásos jelleggel mégis leszögezhető, hogy az új kihívásokra aligha lehet a múlt eszközeit alkalmazni, ahhoz új megküzdési stratégiákra van szükség. Ugyanis nem csupán a magánfelekre és a cégekre lehet veszélyes a mesterséges intelligencia szabályozatlansága, hanem a demokráciákra is.

77 <https://444.hu/2022/08/24/vizsgalatot-inditott-a-naih-a-benzinkutakon-befotozott-for-galmik-miatt> (letöltés ideje: 2022. 09. 02.), továbbá <https://naih.hu/hirek/515-koezle-menyt-adott-ki-a-hatosag-az-uezemanyagtoelto-allomasok-forgalmi-engedelyen-szereplo-vo-nalkod-leolvasasahoz-kapcsolodo-adatkezeleserol> (letöltés ideje: 2022. 09. 02.)

78 TEMME, Merle: *Algorithms and transparency in view of the new general data protection regulation*. European Data Protection Law Review, 3. (2017)

79 FLECK Zoltán: Mi a kihívás a jogban? In: Gyekiczky Tamás (szerk.): *Határtér. Digitális kihívások a jogban*. 2021. (47)

80 Fehér könyv a mesterséges intelligenciáról: a kiválóság és a bizalom európai megközelítése. COM(2020) 65 final (2020. 02. 19.)

2.7. Alkotmányjog, mint a demokrácia védőbástyája

Az alkotmányjog szempontjából a számunkra érdekes vizsgálati terület, hogy az állami igazgatás és az állami erőszakmonopólium milyen szinten használja ezt a technológiát. Ezen túl a társadalom mélyebb rétegeiben milyen szintű turbulenciákat okozhatnak az MI által megtámogatott digitális megoldások.

A mesterséges intelligencia fejlesztési versenyében az Amerikai Védelmi Minisztérium egykori tisztségviselője szerint Kína az élre tört.⁸¹ Ezen tény alátámasztására szolgál az, hogy Kínában egy totális 200 millió kamerából álló valós idejű megfigyelési rendszert épített ki a kínai állam, amely 2020-tól kreditrendszerrel (social credit system) is párosul majd.⁸² Hogy ennek milyen gyakorlati következményei vannak? A kínai állam ezentúl képes minden polgára megfigyelésére, a magas szintű MI-nek köszönhetően nagyon részletes profilt alkothat az állam a saját polgáiról. A kreditrendszer ennek a széles megfigyelési technológiának segítségével tartható fenn, továbbá szükséges volt kiépíteni a háttérben az adatok elemzésére szolgáló szoftverrendszert. Ennek a lényege, hogy minden embert egy 800-900 pontos kreditrendszerbe sorolnak be.⁸³ Nagyjából olyan, mint egy játék, csupán a részvétel az ő esetükben kötelező. A megfigyelési hálózatnak köszönhetően a polgárok minden cselekményét nyomon követik, például, hogy mit vettek a boltban, milyen egyéb fogyasztási cikkeket vásároltak, mit posztolt a közösségi médiára, mit kedvel és hogy milyen párt/élettársat választ magának. Ezeket a sajátosságokat a szoftver pontozza aszerint, hogy a Párt⁸⁴ miként értékeli. Az ausztrál ABC készített riportot, hogy hol tart jelenleg a kreditrendszer.⁸⁵ Az online riportban kiemelik, hogy a rendszer mindenre kiterjedően pontozza és besorolja az embereket, ugyanis a családtagok és barátok viselkedése is befolyásolja az adott egyén pontszámait. *„Ha a legjobb barátod vagy az édesapád valami rosszat mond a kormányról, te is pontokat veszítesz”*⁸⁶ Amennyiben alacsony pontszámot ad a rendszer valakinek, akkor ő olyan hátrányokkal néz szembe, hogy nem utazhat, nem mehet étterembe, továbbá nem vehet igénybe egyéb szolgáltatásokat. Nem beszélve az „oktatótáborokról”, ahova az állam által

81 <https://www.portfolio.hu/global/20211012/ovodas-szintu-vedelemrol-panaszkodik-a-szakerto-szerinte-kina-foldbe-dongoli-amerikat-504756> (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

82 <https://24.hu/tech/2018/09/21/kina-szocialis-kreditrendszer-megfigyeles-diktatura/> (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

83 https://hvg.hu/tudomany/20180919_kina_tarsa_dalmi_kreditrendszer_hogyan_mukodik_pontszam_megfigyeles_digitalis_diktatura (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

84 A Kínai Kommunista Párt

85 <https://www.abc.net.au/news/2018-09-18/china-social-credit-a-model-citizen-in-a-digital-dictatorship/10200278?pfmredir=sm> (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

86 Uo.

megbélyegzettekét küldik.⁸⁷ Ahhoz, hogy a fentebb fölvezetett retorziók elkerülhetőek legyenek, szükséges kifejleszteni az öncenzúra képességét. George Orwell: *1984* című regényében ezt a jelenséget „duplagondolnak” nevezték. Amennyiben valaki nem megfelelően gyakorolta az öncenzúrát, abban az esetben a „gondolatrendőrséggel”, majd a „Szeretetminisztérium 101-es szobájával” találta szemben magát.⁸⁸

A mesterséges intelligencia állam általi alkalmazása a fentebb kifejtett – sajnos – már gyakorlatban is megvalósult helyzetet eredményezhet. Ez a modell arcpirítóan sérti az alapvető emberi jogokat, továbbá elrettentő példaként is szolgál, hogy milyen mértékben képes egy diktatórikus hatalom a saját szolgálatába állítani a technológiát. A megfigyelés tudata az erőszak olyan formája, amely az egyént képes rábírní arra, hogy megtegyen valamit, vagy ne tegyen meg valamit. Ez adja a duplagondol képességét, ezáltal sérti a szabad szólás és gondolat szabadságot. A kínai példából okulva megállapítható, hogy kiemelten fontos az alkotmányos értékek melletti elköteleződés, annak betartása és betartatása. Azonban, mint ahogy korábban említettük a(z alkotmány)jognak nem csupán az államtól kell megvédenie az egyént, hanem az egyéneket is egymástól.

A széleskörű megfigyelési rendszerek használatával szemben a demokrácia kapuőre, az alkotmányjog és az Alkotmánybíróságok képesek a jogalkotón túlmenően cselekedni. Véleményem szerint a mindenkori jogalkotónak, az alkotmánybíráknak, valamint a témával foglalkozó jogászoknak nagyfokú felelőssége lesz abban, hogy a társadalom, jog és állam adta lehetőségeiket felhasználva megőrizzék az alkotmányjogot, mint a demokrácia védőbástyáját.

Recapitulatio

A jövő szempontjából véleményem szerint lényeges kérdés lesz, hogy az „emberi jogok” intézményét miként is értelmezzük majd. Kizárólag a biológiai értelemben vett emberi entitások élvezhetik ennek a jogi kategóriának a beneficiumait, vagy az általunk – még – humanoidnak nevezett non-humán entitásokra is kiterjesztjük azokat? Ahogy az első fejezetben bemutatott Sophia esetében is láttuk, a jogot és a jogi értelmezési tartományt kitégítani kívánó olykor politikai és olykor társadalmi turbulenciák képesek arra, hogy kvázi emberi szintre emeljenek egy még közel sem olyan szintű *dolgot*, továbbá képes lehet arra, hogy az uralkodó jogintézményeket, deklarációkat devalválja. Ámbár ez egy kiragadott és azóta is példa nélküli esemény, de a hatás, amit az alkotmányjogi gondolkodásra és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának értelmezésére gyakorolt, nem elhanyagolható.

---

87 Uo.

88 GEORGE ORWELL: *1984*. Lazi Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021.

Ezek a nemzetközi példák intőjelként is funkcionálhatnak a jövő jogalkotóinak, hogy ne cselekedjenek meggondolatlanul.

Az *Expositio*-ban feltett kérdésre, hogy vajon a mesterséges intelligencia rendelkezhet-e jogalanyisággal – a válaszom az, hogy igen. Az önálló döntéseket hozó, a gondolkodás képességére valamelyest szert tevő szoftverek és gépek megjelenése csupán idő kérdése és ebből adódóan meglátásom szerint rendelkezni fognak egy korlátozott jogalanyi státusszal. Azonban kiemelendő, hogy az emberi szintre, mind felelősségi, vagyoni és egyéb a biológiai ember számára létrehozott jogalanyisági jogosultsággal ezen mesterséges entitások nem rendelkezhetnek. Az androidok jogalanyisága nem ismerhető el az emberközpontú szabályozási keretrendszerben. Továbbá kiemelendő, hogy szükség van-e egyáltalán az emberi szintű mesterséges intelligencia alapú kiberfizikai rendszerekre, vagy csupán ez egy technológiai erődemonstráció, egy reklám, hogy az emberiség mire is képes valójában. Nyomatékosítani szükséges, hogy az MI nem cél, hanem eszköz.

Az emberiség technológiai szárnyalása nem vitatható, exponenciálisan gyorsuló folyamat. Azonban meglátásom szerint nem minden esetben szükséges megtenni azt, amire képesek volnánk. Az androidok későbbi szabályozási kereteinek az Európai Unió korábban hivatkozott állásfoglalásai megfelelő csapásirányt kínálnak, meghatároznak alapvető instrumentumokat, mint a kiszámíthatóság, biztonság és következetesség. A központi elem pedig az, hogy az android kiszolgál, nem pedig helyettesít.

A nyugati világ fogyasztói kultúrájának alapvetése a kényelem, az azonnaliság és ennek az állandósága, mindez egy demokratikus keretrendszerbe ágyazva. A globalizációnak és technológiai fejlődésnek köszönhetően az egész világ felgyorsult és gyorsul továbbra is. Mindenből a legújabbat, a legjobbbat és lehetőleg legolcsóbbat szeretnénk, lehetőleg minél előbb. A mesterséges intelligencia a „minél előbb” kérdésben meglehetősen könnyen tud segíteni, erre is van kifejlesztve. A gyorsuló fejlődésének köszönhetően a szabályozási rendszerek nehezen tartanak vele lépést, azonban álláspontom szerint nem megengedhető az, hogy a jogalkotás tárgya szabja meg a saját jogi kereteit. A jog absztrakt, értékalapú és kompromisszumra épülő, tehát az értékalapúságra tekintettel szükséges a megfelelő szabályrendszer megalkotása. Fleck Zoltán megállapítása, mely szerint az új problémák megoldására új eszközök (szerszámok) kellenek, jelen esetben határozottan követendő.

Gyakori hiba, hogy megfélekedünk arról, hogy a technológia felhasználása nem függ a demokratikus berendezkedésen alapuló társadalmon. A tanulmányban bemutatott kínai modell kiválóan szemlélteti, hogy miként képes egy diktatórikus hatalom megszilárdítani a hatalmát, polgárait egy emberi jogokat nem tisztelő digitális megfigyelési és totalitárius rendszerbe kényszeríteni. Ebben az

állapotban az „ember nem spirituális lény, hanem funkció, az *államapparátus* része.”⁸⁹ A totális megfigyelési rendszerek, az Orwelli metamorfózis belülről, a társadalom szövetén keresztül pusztít, folyamatosan ellehetetlenítve nyílt és tiszta politikai-társadalmi párbeszédet.

A szabadság felelősséggel jár együtt, és az alapjogok korlátozhatóságának eszközrendszere (főként a szükségesség – arányosság teszt) képes lehet határt szabni a mesterséges intelligenciával kapcsolatos káros hatásoknak. Természetesen nem abszolutizáljuk az alkotmányjogot, mint mindenható jogágot, de a jogrendszer alapját és keretét képező pozíciója, eszközrendszere alkalmassá teszi az alkotmányos korlátok felállítására. De lege ferenda ebben az irányban gondolkodhatunk. Az alkotmányos módszerek segítségével szükséges a vonatkozó fogalmakat egyértelműsíteni és a különböző diszciplínák számára koherenssé tenni, továbbá az alapjogi korlátozási speciális szempontrendszereket erre nézve kidolgozni. Mivel ehhez ma még hiányoznak bizonyos alapkutatások, továbbá gyakorlati esetek, empirikus elemzések, ezért a dolgozat nem kísérelhet meg konkrét fogalmi javaslatot, vagy a korlátozásra speciális teszt-elemeket megfogalmazni, de rámutathat ezek megalkotásának elengedhetetlen szükségességére és irányára. Meglátásom szerint a közeljövőben alkotmányjogi alapokra helyezve szükséges interdiszciplináris szabályrendszereket kialakítani, amely képes minden aspektusból garantálni és biztosítani az alapvető emberi jogokat, továbbá képesek a társadalmat a technológia megfelelő használatára megtanítani, biztonságos mederben tartani. Dolgozatom célja, hogy nyomatékosan tegye a bevezetőben ismertetett hipotézist, mely szerint a meggondolatlan építő jövőkép jelen formájában pusztító, a folyamatos fejlődéssel szemben a mindenkori társadalomnak és jogalkotónak szkeptikusnak kell lennie. A dolgozatban említett folyamatokat már nem lehet visszafordítani, az emberiség átlépte a *technológiai és kulturális eseményhorizontot*, állam és az értelmiség feladata csupán a *szingularitás* felé való közeledés, majd abba való becsapódás hatásainak csökkentése.

Forrásjegyzék

Felhasznált hazai szakirodalom és folyóiratok

Dr. Gyöngyösi Zoltán: *Az állatok joga és jogalanyisága* – Jogi fórum: https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/dr_gyongyosi_zoltan-az_allatok_joga_es_jogalanyisaga%5Bjogi_forum%5D.pdf

---

89 HAMVAS Béla: *Scientia Sacra III*. Medio Kiadó, 2015. (232-241)

- Fleck Zoltán: *Mi a kihívás a jogban?* in: Gyekiczky Tamás (szerk.): *Határtér. Digitális kihívások a jogban.* 47. o. 2021.
- Gombos Katalin – Gyuranecz Franciska Zsófia – Krausz Bernadett – Papp Dorottya: *A mesterséges intelligencia jogalkalmazási területen való hasznosíthatóságának alapjogi kérdései*; Török Bernát, Zödi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*; Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.
- Gyarmathy Éva: *Az információs társadalom generációi.* OFOE 2020.
- Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken.* Budapest, KRE-ÁJK, 2020.
- Klein Tamás: *Robotjog vagy emberjog?* Török Bernát, Zödi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*; Ludovika Egyetemi Kiadó 2021. Budapest 127.o
- Komenczi Bertalan: *Hernád István a tudat értelmezésének nehéz problémájáról.* <http://komenczi.ektf.hu/hernad-istvan-a-tudat-ertelmezesenek-nehez-problemajarol/>
- Mráz Attila: *Deepfake, demokrácia, kampány, szólásszabadság.* in: Török Bernát, Zödi Zsolt (szerk.): *Mesterséges Intelligencia szabályozási kihívásai*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2021.
- NAGY Krisztina: *Facebook files – gyűlöletbeszéd törölve? A közösségi médiaplatformok tartalom-ellenőrzési tevékenységének alapjogi vonatkozásai.* In: *Pro Futuro* 2018. 2. sz.,
- Robert von Mohl: *Jogállam,* in: Takács Péter (szerk.): *Joguralom és jogállam. Antológia a Rule of Law és a Rechtsstaat irodalmának köréből.* ELTE, Állam- és Jogtudományi Kar, 1995.
- Szilágyi János Ede: *A víz jogalanyisága új-zélandi példájának alkalmazhatósága a Balaton és a magyar jog viszonyrendszerében,* *Pro Futuro* 2018/2.
- Tóth J. Zoltán: *Állam- és Jogelmélet,* Patrocinium Kiadó 2018.
- Török Bernát: *Az alkotmányjog horizontális hatálya?* in: Török Bernát, Zödi Zsolt (szerk.): *Mesterséges Intelligencia szabályozási kihívásai*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2021. 146. o.
- Udvarý Sándor: *Szenzorok mátrixában. Értelme, érzékelés és a jog.* in: Gyekiczky Tamás (szerk.): *Határtér. Digitális kihívások a jogban,* Patrocinium, Budapest 2021.
- Zödi Zsolt: *A platform, mint az információs kapitalizmus új eszköze.* in: (szerk.) Gyekiczky Tamás: *Határtér, Digitális kihívások a jogban.* Patrocinium Kiadó 2021.
- Zödi Zsolt: *Platformok, robotok és a jog,* Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.

Felhasznált nemzetközi szakirodalom és folyóiratok:

- Atkinson & Hilgard: *Pszichológia*, Osiris kiadó, Budapest 2005.
- Datalistynet: *Artificial intelligence and privacy Report*, January 2018., online: <https://www.datatilsynet.no/globalassets/global/english/ai-and-privacy.pdf>
- Dawkins, Richard: *Az önző gén*. Budapest, Gondolat, 1986.
- Gunkel, D. J. The Other Question: *Can and Should Robots Have Rights?* *Ethics Inf. Technol.* 20, 87–99. 2018. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10676-017-9442-4>
- Hogyan alakítsuk jól a jövőt? – a mesterséges intelligencia és alapvető jogok: Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége*, 2021.
- Kenneth Cukier – Viktor Mayer-Schönberger: *Big data, Forradalmi módszer, amely megváltoztatja munkánkat, gondolkodásunkat és egész életünket*. Budapest, HVG könyvek, 2014.
- Max Tegmark: *Élet 3.0: Embernek lenni a mesterséges intelligencia korában*, HVG kiadó Zrt. 2018
- Neil M. Richards – William D. Smart: *How should the law think about androids?* In: Ryan Calo – A. Michael Froomkin – Ian Kerr (szerk.): *Android law*. Cheltenham-Northampton, Edward Elgar Publishing, 2016.
- Ray Kurzweil: *A szingularitás küszöbén. Amikor az emberiség meghaladja a biológiát*; Ad Astra, Bp., 2013
- Russel-Norvig: *Mesterséges Intelligencia – Modern megközelítésben*. Budapest, Panem 2000; Online: https://people.inf.elte.hu/fekete/algorithmusok_msc/wumpus/Russel_Norvig_MI_2ed.pdf
- Temme, Merle: *Algorithms and transparency in view of the new general data protection regulation*. *European Data Protection Law Review*, 3. (2017)
- Yuval Noah Harari: *21 lecke a 21. századra*, Central Kiadó Csoport 2018.
- Yuval Noah Harari: *Homo Deus*, Animus Kiadó, 2020

Felhasznált nemzetközi és hazai jogforrások:

- (EU) 2016/679 európai parlamenti és tanácsi rendelet
2011. évi CLII. törvény az Alkotmánybíróságról (Abtv.)
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 3107/2018. (IV. 9.) AB határozat [29].
- 4/2022. (III. 10.) Korm. rendelet.
- Az Abtv. 27. § (3) bekezdésének 2019. december 20.-ától hatályos szövege.

Az Európai Bizottság közleménye: Az emberközpontú mesterséges intelligencia iránti bizalom növelése. COM (2019) 168 final (2019. április 8.)

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete

Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól („Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv”). HL L 178, 2007. 07. 17.

Az Európai Tanács Mesterséges Intelligencia Ad Hoc bizottság Titkársága: AI and control of Covid-19 coronavirus.

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Elfogadva és kihirdetve az ENSZ Közgyűlésének 217 A (III) határozata alapján, 1948. december 10-én

Fehér könyv a mesterséges intelligenciáról: a kiválóság és a bizalom európai megközelítése. COM (2020) 65 final (2020. 02. 19.)

P8_TA (2017)0051 A robotikára vonatkozó polgári jogi szabályok, Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról [2015/2103(INL)]

Felhasznált szépirodalom:

Aldous Huxley: *Szép új világ*. Budapest, Kozmosz 1982.

George Orwell: *1984*. Budapest, Lazi Könyvkiadó Kft. 2021.

Hamvas Béla: *Scientia Sacra III*. Medio Kiadó, 2015

Hermész Triszmegisztoasz: *Tabula Smaragdina – A titkos csodaszer – A hermetikus tan titkos műve*, Hermit Könyvkiadó Bt. 2019.

Vallási irodalom:

Biblia: 1Móz 1,26k

Biblia: 1Móz 3. rész

Biblia: Gal.6,7-8.

Biblia: Zsolt.8.

Internetes források:

<http://agoramu.hu/wp-content/uploads/2020/12/Isaac-Asimov.pdf> (letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

<https://24.hu/tech/2018/09/21/kina-szocialis-kreditrendszer-megfigyeles-diktatura/> (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

<https://24.hu/tech/2022/05/24/vlagyimir-putyin-radnoti-miklos-vers-deepfake/>
(letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

<https://444.hu/2022/08/24/vizsgalatot-inditott-a-naih-a-benzinkutakon-befo-tozott-forgalmik-miatt> (letöltés ideje: 2022. 09. 02.),

<https://444.hu/2022/11/24/a-san-francisco-i-rendorseg-engedelyezett-ni-szeretne-hogy-gyilkolhassanak-a-robotok> (letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

<https://arsboni.hu/a-vilag-also-android-allampolgaranak-esete-avagy-a-jogalkotas-ujabb-kihivasa/> (letöltés ideje: 2021. 12. 03.)

<https://buzzfry.com/better-than-us-netflix-review-an-absolute-masterpiece-for-all-the-sci-fi-lovers/> (letöltés ideje: 2022. 02. 12.)

<https://cartlandlaw.com/sophia-android-citizenship-and-ai-legal/> (letöltés ideje: 2022. 02. 18.)

<https://eu.usatoday.com/story/tech/2019/12/08/snapchat-cameo-deepfake-tool-social-media-app/4376790002/> (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

https://hvg.hu/tudomany/20140608_mesterseges_intelligencia_turing_teszt
(letöltés ideje: 2022. 02. 12.)

https://hvg.hu/tudomany/20140608_mesterseges_intelligencia_turing_teszt
(letöltés ideje: 2022. 08. 05.)

https://hvg.hu/tudomany/20180919_kina_tarsa_dalmi_kreditrendszer_hogyan_mukodik_pontszam_megfigyeles_digitalis_diktatura (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

https://index.hu/aktak/a_cambridge_analytica_botrany/ (letöltés ideje: 2022. 09. 30.)

https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/z_dr_darakpeter.pdf (letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

https://makronom.mandiner.hu/cikk/20220105_mesterseges_intelligencia_kina_birosag (letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

<https://naih.hu/hirek/515-koezlemenyt-adott-ki-a-hatosag-az-uezemanyagtoel-to-allomasok-forgalmi-engedelyen-szereplo-vonalkod-leolvasasahoz-kapcsolodo-adatkezeleserol> (letöltés ideje: 2022. 09. 02.)

https://nmhh.hu/cikk/218445/A_kozoségi_platformok_szabalyozasa_az_Europai_Unioban (letöltés ideje: 2021. 12. 03.)

<https://philosophicaldisquisitions.blogspot.com/2019/10/escaping-skinners-box-ai-and-new-era-of.html> (letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

<https://philosophicaldisquisitions.blogspot.com/2019/10/escaping-skinners-box-ai-and-new-era-of.html>

<https://www.abc.net.au/news/2018-09-18/china-social-credit-a-model-citizen-in-a-digital-dictatorship/10200278?pfmredir=sm> (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/medicina-1B567/kislexikon-fogalomtar-es-szotar-1C254/elso-resz-egeszsegugyi-kislexikon-1C256/hippokrateszi-esku-1C32B/> (letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

<https://www.bbc.com/news/science-environment-51330261> (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

<https://www.dataversity.net/what-is-data-value-and-should-it-be-viewed-as-a-corporate-asset/#> (letöltés ideje: 2022. 09. 30.)

<https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data> (letöltés ideje: 2022. 07. 27.)

<https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20180418STO02004/facebook-cambridge-analytica-botrany-zuckerberg-valaszoljon-az-europaiaknak> (letöltés ideje: 2022. 09. 30.)

<https://www.nytimes.com/2018/03/17/us/politics/cambridge-analytica-trump-campaign.html> (letöltés ideje: 2022. 09. 30.)

<https://www.penzcentrum.hu/auto/20220730/itt-a-rendelet-a-benzinarstop-szukiteserol-kiderult-pontosan-kinek-dragul-a-tankolas-1127488> (letöltés ideje: 2022. 09. 02.)

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20211111/maris-megerkezett-a-rendelet-a-480-forinton-rogzitett-uzemanyagarakrol-510370> (letöltés ideje: 2022. 09. 02.)

<https://www.portfolio.hu/global/20211012/ovodas-szintu-vedelemrol-panaszkodik-a-szakerto-szerinte-kina-foldbe-dongoli-amerikat-504756> (letöltés ideje: 2022. 10. 14.)

<https://www.scmp.com/news/china/science/article/3160997/chinese-scientists-develop-ai-prosecutor-can-press-its-own> (letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

<https://www.wired.com/insights/2014/07/data-new-oil-digital-economy/> (letöltés ideje: 2022. 09. 30.)

AZ APA ALKOTMÁNYOS JOGAI DE LEGE FERENDA

A terhességmegszakítás és az apai jogállás betöltése a vér szerinti apa szem- szögéből

1. Bevezetés

Az Alaptörvény kilencedik módosítása vette fel az „apa” és az „anya” szót az alkotmányos normaszövegbe. Az L) cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „Az *anya* nő, az *apa* férfi.”² de ezen kívül nem találkozhatunk velük az Alaptörvényben, amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az Alaptörvény nem tárgyalja az apa vagy az anya alkotmányos jogait. Sőt, Schanda Balázs szerint alkotmányos védelem nem illeti meg a férfiakat, apákat.³

Jelen tanulmányban az apai szerepet emelem ki, így az ő jogait, kötelességeit és ezek továbbfejlesztési lehetőségeit vizsgálom. A beszámolómban két főbb témát tárgyal: a terhességmegszakítás kérdését az apai oldalról, illetve azt, hogy szükséges lenne-e a vér szerinti apának keresetindítási jogot biztosítani a vélelmezett apával szemben. Röviden összefoglalva: két konkrét jogot javasolnék az apák számára; jogot a terhességmegszakításról hozandó döntésben való pénzügyi alapú részvételre, illetve az apaság vélelmének megtámadására.

Mindenekelőtt fontosnak tartom, hogy rögzítsem: nem többletjogokat szeretnék a vér szerinti apáknak, csak azt kívánom megvizsgálni, hogy az egyenlőség elve alapján és az észszerűség keretein belül lehetséges-e az apáknak is biztosítani az anyáknak már biztosított jogokat.

2. A terhességmegszakítás kérdése: az apa lehetőségei

A terhességmegszakítás témakörében a vita az emberi élet értékéről, az emberi élet feletti rendelkezésről szól, mely mindig is egy nagy horderejű kérdése volt

---

1 Témavezető: Dr. habil. Szabó Zsolt egyetemi docens, KRE ÁJK.

2 Magyarország Alaptörvénye L) cikk (1) bekezdés

3 SCHANDA Balázs: Alkotmányos értékek – a család mint a társadalom alapja. In: Erdős Csaba – Orbán Balázs – Smuk Péter (szerk.): *Gubernation, Constitution, Communitas – Ünnepi írások a 65 éves Stumpf István tiszteletére*. Budapest, Századvég Kiadó, 2022. (345)

társadalmunknak, jogunknak. Ez egy olyan alapkérdés, mely meghatározza a társadalmi viszonyainkat, társadalmunk jövőjét, valamint hatalmas szerepe van az egyes emberek magánéletében is.⁴

A kérdés aktualitása szinte állandó a világ minden táján, melyben kimeríthetetlen érvek és ellenérvek, valamint élethelyzetek állnak egymással szemben. Roppant nehéz feladat tehát egy mindenki számára elfogadható megoldást találni, ennek ellenére mégis kísérletet kell tennünk rá.

A viták középpontjába a magánjogi, büntetőjogi és alkotmányos alaptételek kerültek.⁵ Alkotmányjogi szempontból is az élet jogi fogalmát kell alapul vennünk, amikor meg szeretnénk állapítani az élet kezdetének időpontját (vagyis a jogalanyiságot, amely a születéssel kezdődik; a magzat nem jogképes, jogalanyisága feltételhez kötött, mely feltétel az élve születés, tehát a magzat önmagában nem jogképes⁶). Ez azt jelenti, hogy jogi értelemben véve nem terjed ki az élet a fogantatás és a születés közötti időszakra, de fontos rögzíteni, hogy az Alaptörvény II. cikke védi a magzatot a fogantatás időpontjától kezdve, ezt a védelmet pedig az Alkotmánybíróságnak az állam életvédelmi kötelezettségi gyakorlata erősíti.⁷

2.1. A legtöbbször nem említett harmadik fél: az apa

Láthatjuk tehát, hogy ez a kérdés komplex, már akkor, amikor két szereplője van: a magzat és az anya. A kérdést tovább nehezíti, de mégis fontos (sőt én elkerülhetetlennek tartom), hogy beszéljünk a legtöbbször nem említett harmadik félről, az apáról.

Amennyiben a társadalom nem biztosít a férfiaknak jogot az terhességmegszakítással kapcsolatos döntésekbe, akkor a nőket teljhatalmúvá, a férfiakat pedig tehetetlenné teszi a magzattal kapcsolatos döntések meghozatalában. Pedig, ha a nők az esetleg nem várt fogantatás után választhatják a „nem anyaságot”, azaz dönthetnek a művi terhességmegszakítás mellett, úgy az apáknak is kell valamilyen módon lehetőséget biztosítani, hogy eldönthessék, szeretnének-e apák lenni.⁸

A terhességmegszakítással a nők nem csak véget akarnak vetni a terhességnek,

---

4 JOBBÁGYI GÁBOR: *Az élet joga*. Budapest, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 2004. (13.)

5 JOBBÁGYI GÁBOR 2004. (14)

6 CSINK LÓRÁNT – ERDŐS CSABA – GULYÁS ATTILA – ET. AL.: *Alapjogi kommentár az alkotmánybírósági gyakorlat alapján*. Budapest, Novissima Kiadó, 2021. (22)

7 BÓDI STEFÁNIA – SCHWEITZER GÁBOR (szerk.): *Alapjogok, Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon*. Budapest, Ludovika egyetemi kiadó, 2021. (116)

8 ERICA C. GRAHAM: The Abortion Decision: What About Dad? *Bioethics in Faith and Practice*, Volume 1, Number 1, Article 3, 2015. (9) (2022. 07. 11.)

hanem azt is el akarják kerülni, hogy szülők legyenek. A terhességmegszakítás ilyenfajta motivációjában a férfiak és a nők osztoznak, azaz, amikor egy férfi a terhességmegszakítást támogatja, az azért van, mert nem akar apa lenni.

Általában, amikor egy nő a terhességmegszakítást választja, az azért is van, mert úgy érzi, hogy nincs helye az életében a gyermeknek. Abban az esetben, ha egy nő úgy érzi, hogy a gyermek kihordása gazdasági értelemben súlyos válsághelyzetet okoz számára, akkor, lehetősége van terhességmegszakításra és azzal együtt az anyaság megtagadására.⁹ Ezzel szemben, ha egy férfi úgy érzi, hogy az a korábban említett „hely” hiányzik az életéből és ezért nem akar apa lenni, semmilyen lehetősége nincs, pedig a nők esetében ez gyakorlatilag már önmagában indok a terhességmegszakításra.¹⁰ Felvetődik tehát a kérdés, hogy miért nem hivatkozhatnak a férfiak is a válsághelyzetre. Azt semmiképpen sem állíthatjuk, hogy a férfiak életében ne lennének lelki megrendülést, vagy társadalmi ellehetetlenülést okozó körülmények, melyek jogos indokai lehetnének a terhességmegszakításnak.¹¹

2.2. Apai jogok és a terhességmegszakítás

Mindenekelőtt le kell szögezmem, hogy a tanulmányban nem a vér szerinti apa többletjoga mellett keresek érveket, hanem valamilyen, az apa számára beleszólási lehetőségre, egyenlőség biztosítására teszek kísérletet – természetesen nem azokban az esetekben, amikor az anya, illetve a magzat élete, vagy egészsége veszélyeztetett.

A művi terhességmegszakítás igen komoly negatív pszichológiai hatással lehet a nőkre, de ez alól a férfiak sem kivételek. A férfiakban a terhességmegszakítás nagyon hasonló érzelmi reakciókat vált ki, mint a nőkben, különösen, ha tudtukon kívül végezték el, vagy ha akaratauk ellenére történt meg. A különbség az, hogy a nőknek van választásuk, ők választhatják és meg is tagadhatják a művi terhességmegszakítást a férfiakkal ellentétben.¹²

A terhességmegszakítás mellett szóló érvek között helyet kap az a tény is, hogy sajnálatos módon sok nőt kényszerítenek nemi kapcsolatra, illetve erőszakolnak meg. A törvény engedélyezi a terhességmegszakítást, ha a terhesség bűncselekmény következménye. A Btk.-ban (2012. évi C. törvényben) szerepelnek a nemi élet szabadsága elleni bűncselekmények, ahol a passzív alanyok terén nincs semmiféle

---

9 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről 5. § (2) bekezdés

10 Erica C. GRAHAM 2015. (9-10)

11 PÁLFALVI Andrea: Maradéktalan-e a férfiak önrendelkezési joga? *Jogi Fórum*, 2015. (2023. 03. 27.)

12 Erica C. GRAHAM 2015. (10)

kikötés, hogy csak nő lehet ilyen típusú bűncselekmény áldozata.¹³ A törvény ezt nem korlátozza és nem is elképzelhetetlen egy olyan eset, ahol a nő kényszeríti a férfit a szexuális kapcsolatra. Szexuális kényszerítést követ el például az a nő, aki azt mondja a házas férfi kollégájának, hogy ha vele nem létesít szexuális cselekményt – mint ahogy azt teszi egy másik női munkatárssal –, akkor elmondja a feleségének, hogy hűtlen volt.

Egy sértett férfi életére, aki nem akar szülő lenni, ugyanolyan negatív hatást gyakorol az apaság, mint ahogyan egy női áldozat esetében az anyaság. A férfiakat és nőket ugyanúgy megteveszthetik, kihasználhatják és a szülőségre kényszeríthetik, így igazságtalan, ha az egyik félnek biztosítva van egyfajta megoldás, míg a másiknak nem.¹⁴

A gyermekvállalás mindkét szülő önrendelkezési joga alá tartozik, ezért vélem úgy, hogy elengedhetetlen az anya és az apa azonos akarata. Az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdésén túl a Ptk. IV. könyv 4:3. §-a és a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény 9. § (1) bekezdése is biztosítja és védelmezi a kölcsönösségről szóló jogosultságot a két szülő között.¹⁵ Nemzetközi dokumentumok terén megemlítendő a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, mely szintén rögzíti, hogy a házasság fennállása alatt és azt követően is egyenlők a felek jogai és kötelezettségei.¹⁶

Fel kell tennünk a kérdést, hogy a férfiak önrendelkezési joga valóban egyenrangú-e a nőkével ezt illetően? Az a véleményem, hogy az anya önrendelkezéshez való jogát nemcsak a magzat, hanem az apa joga alapján is lehetne szűkíteni. Brindzik Beáta szerint ugyan a jogszabályok biztosítanak az apáknak néhány jogot, de ez a szabályozás a deklaráció szintjén maradt, vagyis tényleges tartalma nincs. A nő számára számos lehetőség biztosított, míg a férfival szemben nem érzékelhetünk túl méltányos magtartást a jogalkotó, az alapvető jogok biztosa vagy az állam oldaláról sem. Az egyenjogúságnak mind a kötelezettségek mind a jogok terén fenn kéne állniuk, nem csak mert ezt mondják ki a törvények, hanem mert alapvető tény, hogy a szülői szerep is megoszlik az apa és az anya között. Nyilvánvalóan nem beszélhetünk teljes mértékben egyenlőségről, hiszen bár szükséges egy férfi és egy nő is a fogantatáshoz, a továbbiakban a két nemnek egymástól eltérő feladatai vannak, melyeket nem lehet összehasonlítani.¹⁷

---

13 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 196-198. §

14 Erica C. GRAHAM 2015. (10)

15 BRINDZIK Beáta: *Az apai hozzájárulás problémája a hazai és nemzetközi gyakorlatban* (OTDK dolgozat, SzE, 2017), 2016. (72-73) (2022. 01. 13.)

16 SZABÓ Zsolt: A házasság és a család alkotmányos védelme, In: Bódi Stefánia, Schweitzer Gábor (szerk.): *Alapjogok, Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon*. Budapest, Ludovika egyetemi kiadó, 2021. (367)

17 BRINDZIK Beáta 2016. (72-73)

Az egyik különbség, hogy az anya hordja ki a magzatot, ő adja testét, lelkét a magzatért, ő vállalkozik a terhességgel járó veszélyekre és birkózik meg a nehézségekkel, továbbá (legalább) kilenc hónapra megváltozik az élete. Ezek után logikusnak hangzik a másik különbség a két leendő szülő között, vagyis, hogy az anyának van joga és lehetősége a terhességmegszakítást kérvényezni, de valóban logikus lenne, hogy az apát tulajdonképpen meg sem kell kérdezni a véleményéről?¹⁸ A 48/1998. (XI. 23.) Alkotmánybírósági határozat is csak mint egy lehetséges eszközként említi az apa bevonását a tanácsadás folyamatába,¹⁹ valamint a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény 9. §-a is csupán azt írja elő, hogy lehetőleg a magzat apja legyen jelen a tájékoztatásnál²⁰ és szintén csak lehetőség szerint kéri a törvény az apa aláírását a kérelemnél.²¹ Továbbá e törvényben említett súlyos válsághelyzet sem foglalja magában az apa jogait²² és bár ez szubjektív, az apai akaratot nem érinti, az teljes mértékben az édesanyán múlik,²³ ő határozza meg, hogy számára mi is okoz testi vagy lelki megrendülést, és azt, hogy fennáll-e súlyos válsághelyzet, szintén ő igazolja saját maga aláírásával.

Az, hogy az apának legyen joga részt venni az anya reprodukív döntéseinek meghozatalában, azért is indokolt lenne, mert ésszerűtlen, hogy a megtermékenyítés után a nőknek több lehetőségük is van lemondani az anyaságról és a gyermekről (pl. örökbeadás, gyógyszerek, terhességmegszakítás), de az apának csak a helyzet elfogadása marad – akár szeretne apa lenni, akár nem. Armin Brott, amerikai író szerint egy nő a férfit megfoszthatja attól a jogától, hogy szülővé váljon, vagy épp ellenkezőleg, akarata ellenére rákényszerítheti, hogy apa legyen. Ez azt is jelenti, hogy a férfiakra rákényszeríthetik az apasággal járó kötelezettségeket, mint például a gyerektartás fizetését, akkor is, amikor a férfi tudta vagy beleegyezése nélkül történt meg a fogamzás (például a fogamzásgátló szabotázs).²⁴

Melanie McCulley dél-karolinai ügyvédő 1998-as cikkében²⁵ a „férfi terhességmegszakításról” írt, miszerint a férfiaknak jogukban kellene állnia, hogy lemondjanak a nem kívánt gyermekekkel járó jogi kötelezettségeikről. Cikkében olyan esetekre hivatkozott, melyeknél a férfi nem akart apa lenni, de a nő mégis elvárta tőle.²⁶

---

18 BRINDZIK Beáta 2016. (73)

19 48/1998. (XI. 23.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás IV. 2./c)

20 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről 9. § (1) bekezdés

21 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről 9. § (3) bekezdés

22 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről 5. § (1) és (2) bekezdés

23 JOBBÁGYI Gábor 2004. (174)

24 *Paternal rights and abortion* – Wikipedia szócikk (2022. 07. 07.)

25 *The Male Abortion: The Putative Father's Right to Terminate His Interests In and Obligations to the Unborn Child*

26 *Paternal rights and abortion* – Wikipedia szócikk (2022. 07. 07.)

Igazságosnak hangzik, hogy az anya dönt arról, hogy egy férfi apa lehet-e vagy sem? A magzat megfogásához mind a két nem szükséges, vagyis a fogantatás előtt egy kétszemélyes státuszról, utána pedig – véleményem szerint nem helyesen – egy egyszemélyes státuszról beszélhetünk. Ezt követően, amennyiben úgy dönt az anya, hogy megtartja a magzatot, akkor a születés után az apa polgári jogi kötelezettségei miatt ismételen kétszemélyes státuszról kell beszélünk, ahol a férfi kötelezettségei attól függetlenül jönnek létre, hogy akarta-e a gyermeket vagy sem. És bár számtalan morális, társadalmi és jogi problémát vet fel a terhességmegszakításhoz való apai hozzájárulás kérdése, mégis elengedhetetlen, hogy figyelembe vegyük, és foglalkozzunk az apa véleményével is.²⁷

2.3. Amikor a két fél akarata nem egyezik

Ideális esetben a férfi is és a nő is szeretné a születendő gyermeket, viszont vannak esetek, amikor ez nem így van. Korántsem ideális, mégis egyértelműbb az a helyzet, amikor egyikük sem kívánja a gyermek világrajöttét. Talán a legrosszabb is, de biztosan a legnehezebb helyzet, amikor a két fél akarata nem egyezik meg. Ha egy terhesség nem kívánt, nem feltétlenül a férfitra gondolunk elsőként, sőt, hajlamosak vagyunk az ő akaratukat, gondolataikat és helyzetüket teljes mértékben figyelmen kívül hagyni, pedig nekik is ugyanannyi joguk van a gyermekhez, mint az anyának.

Amikor a két akarat nem egyezik, két eset állhat elő, az egyik, hogy az anya szeretné megtartani a gyermeket és az édesapa nem, a másik pedig, hogy az apa szeretné megtartani a gyermeket, míg az édesanya nem. Utóbbira véleményem szerint nem igazán létezik megoldás, hiszen amíg nincs egy az anya testét nélkülözhető lehetőség a magzat kihordására, addig az anyának az akarata fog jelentősebb befolyással bírni a magzat kihordása okán.

A nemzetközi gyakorlat is mutatja, hogy a legtöbb esetben a nő szeretné a gyermeket megtartani és a férfi nem, ezért is tartom lényegesnek megvizsgálni milyen lehetőségei vannak annak a férfinak, aki nem szeretne apa lenni. Véleményem szerint az elfogadható, hogy az apa nem dönthet az anya testét érintő egészségügyi beavatkozásról, de ettől függetlenül azt nem tartom helyesnek, hogy semmilyen lehetősége ne legyen a döntésből részt vállalni. Mivel az apa nem dönthet az anya egészségével kapcsolatos egészségügyi beavatkozásokról, ezért meg kell vizsgálnunk, hogy létezik-e az apa számára más jogi lehetőség, mely nem érinti az anya egészségügyi állapotát és – a jövőre való tekintettel – megszakít mindenféle kapcsolatot a még meg nem született gyermekkel.²⁸

27 BRINDZIK Beáta 2016. (73)

28 BRINDZIK Beáta 2016. (74)

A „*mindenféle kapcsolat*” alá tartoznak a pénzügyi kérdések is, így a tartásdíj. A Ptk. a szülők kötelezettségeként ír a tartásról, valamint kimondja „*A kiskorú gyermek tartására a szülő a saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles.*”²⁹, viszont ugyanebben a bekezdésben azt is hozzáteszi, hogy ezt azonban abban az esetben nem kell alkalmazni, ha van a tartásra kötelezhető más egyenesági rokona is a gyermeknek.³⁰ Ez azt jelenti számomra, hogy lehetségesnek kellene lennie, hogy az egyik szülő kilépjen a tartási kötelezettsége alól, néhány szigorú feltétellel, így szerintem az apa még a gyermek megszületése előtt lemondhatna róla. Eszerint neki se jogai, se kötelezettségei nem lennének az utóda iránt.

Kétségtől függetlenül fontos rögzíteni, hogy az előbb felvázolt elmélettel megsérthetnénk az anya önrendelkezési jogát, hiszen vannak olyan helyzetek, ahol az apa nélkül az anya anyagilag nem tudja fenntartani gyermekét és önmagát, így annak ellenére kényszeríthetnénk esetleg terhességmegszakításra egy nőt, hogy valójában ő meg szeretné tartani a gyermeket, csak éppen annak pénzügyi akadálya van. Erre talán megoldás lenne, egy kifejezetten az ilyen esetekre kidolgozandó állami segély, melyet az ilyen helyzetben élő nők (illetve bizonyos helyzetekben az apák) igényelhetnének.

Az apa gyermekéről való lemondásához meglátásom szerint mindenképpen ki kell tűzni egy határidőt. Felmerül, hogy lehetne ezt a magzat élet védelméről szóló törvényben kitűzött időponthoz kötni, így a terhesség tizenkettedik hetéig (illetve e törvény 6. § (2) bekezdés b) pontban meghatározott esetekben a tizennyolcadik hetéig), hogy az anya az apa lemondási szándékának ismeretében esetleg kérvényezhesse még a terhességmegszakítást, ha szeretné. Ezzel szemben felmerül az a lehetőség, hogy ha az anya titokban tartaná a terhességet a tizenkettedik (illetve, a tizennyolcadik) héten túl, akkor azzal az apát fosztaná meg a lemondás lehetőségéről. Ennek az esetnek az elkerülésére talán egy lehetséges megoldás lehet, ha a határidő ki van egészítve, azzal, hogy amennyiben a férfi önhibáján kívül nem tudott a terhességről, akkor a gyermekről való tudomást szerzését követő rövidebb időn belül lemondhat róla, akár a születés után is. Úgy gondolom, ez abba az irányba terelné a nőket, hogy időben tájékoztassák a férfit a terhességről.

Brindzik Beáta „Az apai hozzájárulás problémája a hazai és nemzetközi gyakorlatban” című munkájában az előbb leírt esetről is olvashatunk, „pénzügyi abortusz” néven. Ez egy olyan terhességmegszakítás, mely a férfinak biztosítaná, hogy szabad akaratából dönthessen úgy, hogy a jogi felelősséget vállalja-e, és hogy támogatná-e a gyermeket pénzügyileg. Amennyiben az anya tud az apa

29 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 4:215. § (1) bekezdés

30 Uo.

lemondási szándékáról, de így sem választja a terhességmegszakítást, akkor az apa nem lenne felelősségre vonható és nem lennének sem jogi, sem pénzügyi kötelességei a gyermekkel szemben.

A svéd Liberális Párt Ifjúsági Szárnya (LUF Väst) kidolgozott egy javaslatot, melyben biztosítva lenne a férfiak számára a terhesség tizennyolcadik hetéig a lemondás az apai jogokról és kötelezettségekről. Felmerül a kérdés, hogy mi történik abban az esetben, ha az anya több férfival is nemi kapcsolatba került, így nem lehet tudni, ki az igazi apa.³¹ Egy ugyan kényes kérdés, de megoldás lehetne az, ha az összes lehetséges apától szerez egy nyilatkozatot az anya, hogy amennyiben ő a vér szerinti apa, mi lenne az akarata, és amikor már meg lehet állapítani DNS-teszttel, hogy ki is az édesapa, akkor lépne érvénybe a vér szerinti apának a nyilatkozata, a többieké pedig érvényét vesztené.

Álláspontom szerint a terhességmegszakítás témakörben az apa értesítése, véleményének meghallgatása indokolt lenne, hiszen ez számára is ugyanolyan nagy jelentőséggel bíró esemény, döntés, melynek meghozatalából nem lehetne kizárható ő sem. A pénzügyi terhességmegszakítást egy elfogadható megoldásnak tartom, hiszen annak kialakítása és gyakorlatba helyezése biztosítana az apa számára is egyfajta választási lehetőséget, amikor ő is mérlegre teheti és eldöntheti, hogy számára okozna-e súlyos válsághelyzetet az, hogy szülővé váljon. Ez a megoldás nem érintené az anya egészségügyi állapotát, viszont az apától elvárt „legnagyobb” kötelezettség alól mentesítené azt a férfit, aki nem szeretne apa lenni.

Az előzőekben említettem, hogy álláspontom szerint nem igazán létezik megoldás arra az esetre, ha az édesapa szeretné a gyermeket megtartani és az anya nem, de mégis meg kell vizsgálnunk egy eshetőséget, mely a béranyaság intézményéhez hasonlít.

Amennyiben elfogadjuk, hogy az apa lemondhat a gyermekkel kapcsolatos jogairól és kötelezettségeiről, úgy gondolom, hogy akkor az anya is megtehetné ugyanezt. A felek megállapodnának arról, hogy az anya csak a születésig lenne felelős, utána az apa szerezne meg a teljes felügyeleti jogot. Jelenleg nincs olyan szabály, amely megtiltaná a feleknek, hogy megállapodjanak abban, hogy az anya csak kihordja a magzatot, és a születés után az apának átadja. Ez esetben az apa tartozna felelősséggel a születendő gyermek jólétéért, vagyis az ő kötelessége lenne, hogy a kiadásokat finanszírozza a terhesség alatt és a születést követően is, az anyától pedig csak egyfajta érzelmi befektetés lenne az elvárt a várandóóság kilenc hónapjában, azt követően pedig megszűnne az anya szülői jogállása (hasonlóan, mint a béranyaságnál).³² Ha a születés után az anya mégis úgy döntene,

---

31 BRINDZIK Beáta 2016. (75)

32 BRINDZIK Beáta 2016. (77)

hogy szeretné fenntartani a gyermekkel a kapcsolatot, mégis szeretne anya lenni, akkor erre biztosíthatnánk lehetőséget, úgy, hogy az ehhez szükséges szerződésbe feltüntethetnénk egy erre vonatkozó részt, miszerint a születés utáni napokban az anya elállhatna szerződésbeli kötelezettségeitől. Véleményem szerint az elsődleges cél az, hogy a gyermek megszülessen, vagyis, hogy ne hajtsák végre a terhességmegszakítást, hiszen ebben a kérdésben ez az egyetlen olyan tény, mely visszafordíthatatlan.

2.4. Összegzés

A magyar szabályozást megvizsgálva kijelenthetjük, hogy a törvény a nő önrendelkezési joga gyakorlására ad lehetőséget, amivel szemben az állam életvédelmi kötelezettsége áll, és mégis biztosítják a szabályok, hogy ne sérüljön a nő magánszférához és méltóságához való joga. Pálfalvi Andrea megfogalmazásával élve: „a nő „önrendelkezhet” szülői státuszát illetően ellentétben a férfival, akitől ez a jog gyakorlatilag elvonódik.”³³ Ha már a nők jogai védve vannak, akkor ez elkerülhetetlen a férfiakra nézve is az egyenlőségi alapjog tekintetében, tehát a jogszabályoknak mindenképp biztosítaniuk kéne az apa számára is lehetőséget a nem kívánt terhességből fakadó kötelezettség elkerülésére.³⁴

Ha a kötelezettségeket vizsgáljuk meg, akkor megfigyelhetjük, hogy a jogalkotó részéről az apától, az anyagi felelősségvállalás az elvárt, ennek következtében pedig kijelenthetjük, hogy a pénzügyi terhességmegszakítás jogszabályi biztosítása és gyakorlatba helyezése – ugyan nem minden problémának, de mégis – megfelelő megoldása lenne a nemek közti egyenlőség biztosítására a terhességmegszakítás témakörében. Magyarországon az alapjogok indokolatlan korlátozása tiltott, a terhességmegszakítás esetében pedig nem csak korlátozásokról beszélhetünk, hanem valójában az apai jogok hiányáról.³⁵ Vagyis e kérdéskörben egyáltalán nem beszélhetünk arról, hogy az apa jogai alkotmányosak lennének, hiszen gyakorlatilag nincsenek törvényben biztosított jogai.

3. Az apai jogállás betöltésének kérdése: vélelmezett vagy vér szerinti apa

Alaptörvényünk L) cikke védelmezi az egy férfi és egy nő közötti szabad elhatároláson alapuló életközösséget, vagyis a házasságot és a családot, mely a házasságon és a

33 PÁLFALVI Andrea 2015.

34 BRINDZIK Beáta 2016. (78)

35 Uo.

szülő-gyermek viszonyon alapszik.³⁶ A házasság és a család intézményét nem mossa össze az Alaptörvény, sőt igyekszik nem is állást foglalni a családkép kérdésében,³⁷ de mégis e kettő szoros kapcsolatát tételezi azzal, hogy egy cikkben rendelkezik róluk.³⁸

Egy gyermek fogantatásához két személy, egy férfi és egy nő szükséges, viszont vannak esetek, ahol ez a kétszemélyes kör bővül, például nevelőszülők jelennek meg, és van, ahol gyakorlatilag a vér szerinti szülők kicserélődnek.

Már a római jogban is megfogalmazódott az apaság véelme, miszerint a házasságban élő nő férjét kell a gyermek apjának tekinteni. Az apaság véelme megdönthető vélelem, mert előfordulhat, hogy az így bejegyzett apai jogállás nem tükrözi a valóságot, vagyis a bejegyzett apa és a gyermek között valójában nincs semmilyen vér szerinti kapcsolat. Tanulmányom e részében azt fogom megvizsgálni, hogy jogilag mik a lehetőségek, mi a teendő, amikor nem a vér szerinti apa került bejegyzésre apaként. Pontosabban azt az esetet, amikor a vér szerinti apa szeretne keresetet indítani, hogy ő a gyermek apja, a vélelem alapján bejegyzett apai jogállás helytelen, de ezt nem teheti meg jogai hiányában.

3.1. A 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat alapjai

A 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat alapjául fekvő ügyben a Ptk. 4:109. § (1) bekezdése ellen nyújtottak be alkotmányjogi panaszt.³⁹ Ez a bekezdés taxatív felsorolja, hogy kik jogosultak megtámadni az apaság véelmét; az anya, a vélelmezett apa, a gyermek – akinek halála után a leszármazója is –, de a vér szerinti apa nem szerepel köztük.⁴⁰ Amennyiben elfogadjuk, hogy az Alaptörvényből nem vezethető le az egyenjogúság alapján a vér szerinti apának az apaság véelmének megdöntésére vonatkozó közvetlen perindítási joga, akkor nem merülhet fel bennünk hiányérzet.⁴¹ Ezzel szemben én úgy gondolom, hogy a vér szerinti apának pontosan ugyanolyan keresetindítási joggal kellene rendelkeznie, mint a vélelmezett apának.

Az indítványozó kérte a fentebb említett rendelkezés alaptörvény-ellenességének a megállapítását, és nyilatkozatában elmondta, hogy ő a vér szerinti apja egy gyermeknek, akinek a fogamzását követően az édesanyja házasságot kötött egy másik férfival, akit apasági vélelem alapján jegyeztek be a gyermek vér szerinti

---

36 Magyarország Alaptörvénye L cikk (1) bekezdés

37 SCHANDA Balázs 2022. (351)

38 SZABÓ Zsolt 2021. (368)

39 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, I., [1] (1425)

40 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 4:109. § (1) bekezdés

41 CSINK Lóránt – ERDŐS Csaba – GULYÁS Attila – et. al. 2021. (28)

apjaként a születési anyakönyvi kivonatba. A férfi alátámasztotta a vér szerinti apaságra vonatkozó indítványozói nyilatkozatot egy DNS-tesztel, melynek eredménye 99.9%-ra kimutatta, hogy az indítványozó a gyermek édesapja, aki pert kezdeményezett az apaság vélelmének a megtámadására. Azt azonban az elsőfokú bíróság idézés kibocsátása nélkül utasította el a Ptk. 4:109. § (1) bekezdésére hivatkozva, majd a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet helybenhagyta, a Kúria pedig a felülvizsgálati kérelmet elutasította.⁴²

A magyar joggyakorlat tehát követ egy egyfajta általános tilalmat a jogrendszerben, miszerint az a férfi, aki azt állítja, hogy ő a gyermek apja, nem támadhatja meg a más férfira nézve fennálló apasági vélelmet.⁴³ Egy 2002-es BH ki is mondja „*Ha az apai státus betöltött, ugyanazon gyermekre nézve más férfi apaságának megállapítása iránt nem indítható per*”.⁴⁴

Az indítványozó véleménye alapján a szabályozás alaptörvény-ellenes, hiszen indokolatlan, aránytalan és hátrányos diszkriminációt okoz a két apa között. A vér szerinti apát megfosztja apai jogai és kötelességei gyakorlásától. Szintén diszkriminatív a vér szerinti apa és az anya tekintetében, mivel lehetővé teszi az anyának, hogy házassággal gyakorlatilag apát válasszon a gyermekének, továbbá a gyermeket is megfosztja a származás kiderítéséhez való alapjogától, valamint a szülő-gyermek kapcsolattartástól. Az Alkotmánybíróság elutasította az alaptörvény-ellenesség megállapítását, csupán egy alkotmányos követelményt állapított meg.⁴⁵

Álláspontom szerint az elutasítás nem volt megalapozott, nem lehet alaptörvénnyel összeegyeztethetőnek minősíteni egy olyan rendelkezést, mely több Alaptörvényben rögzített alapjoggal is ellentétes. Sérti az emberi méltósághoz való jogot (Alaptörvény II. cikk), mely védi, például az önrendelkezést vagy a származás megismerését is. Megsértette továbbá azt a követelményét, hogy „*A törvény előtt mindenki egyenlő*”⁴⁶, valamint a férfiak és nők közötti egyenlőséget (Alaptörvény XV. cikk (1) és (3) bekezdés).

Indítványozó sérelmezte, hogy a vélelmezett apa jogosult pert indítani, akkor is, ha így a gyermeknek esetleg nem lenne apja, valamint, hogy a nő és a férfi családi kapcsolatban való egyenjogúságának a követelményét sérti ez a rendelkezés. Ezekon túl azt is kifejtette a kérelmében, hogy a vele, mint vér szerinti apával való kapcsolattartás nem csak az ő, de a gyermek érdeklében is áll, hiszen ez egy olyan

42 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, I., [1] – [3] (1425)

43 Új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára: X. Fejezet – Az apaság vélelmének megtámadása

44 BH 2002.6.231

45 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, I., [1] – [5] (1425-1426)

46 Magyarország Alaptörvénye XV. cikk (1) bekezdés

kapcsolatot biztosítana a számára, mely pénzügyi, erkölcsi és érzelmi támogatást is jelent neki, ezeken felül pedig a származásával kapcsolatos titkolózás traumát jelenthet a számára és becsapottnak érezheti magát.⁴⁷ Ha a gyermek számára idősebb korában derül ki, hogy nem is az a férfi a vér szerinti apja, akit annak tekintett, az törést okozhat benne, és nincs rá nagy esély, hogy az éppen megvédeni kívánt apa-gyermek kapcsolat jól működően, vagy egyáltalán bármilyen formában fennállna.⁴⁸ Ezen felül az ENSZ Gyermekjogi egyezményének 7. cikke alapján, ha ismert az a személy, akitől származik a gyermek, akkor biztosítani kell számára, hogy kiderítse és megismerhesse felmenőjét, hiszen az identitásunk egyik fontos alkotórésze a genetikai származásunk ismerete.⁴⁹

Pokol Béla alkotmánybíró különvéleményben fogalmazta meg, hogy nem értett egyet a többségi határozattal, mivel az érvelést – melyre a határozatot alapították – és az elutasítást – mert annak az alapja az Alaptörvény szabályának kiterjesztése volt – elfogadhatatlannak találta.⁵⁰

3.2. Az apasági vélelmekről általában

A Ptk. szerint négy apaságot keletkeztető jogi tény van (házassági kötelék, élettársak esetén emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárás, az apai elismerő nyilatkozat és a bírósági határozat) és abban az esetben, ha egyik vélelem sem teljesül, akkor lehetséges, hogy az apai jogállás betöltetlen maradjon vagy esetleg képzelt apát jegyezzenek be. Lényeges, hogy a szülő-gyermek kapcsolat tényleges kialakulása és a szülői felügyelet gyakorlása túlmutat azon, hogy kit is kell jogilag apának tekinteni.⁵¹

Az apasági vélelmek mind ugyanazt a joghatást váltják ki, de a sorrendjük igen jelentős és mivel a tételes felsorolás élén a házassági kötelék szerepel, elsősorban az anya férjét kell az apának tekinteni. Ez a vélelem automatikus, nincs szükség külön nyilatkozatra vagy eljárásra. A reprodukciós eljárás akkor keletkeztet apasági vélelmet, amikor az anya nem házasságban él, de élettársa van, ennek feltétele viszont, hogy az élettárs hozzájárult a reprodukciós eljáráshoz. Ez a vélelem is automatikusan bekövetkezik, és csak abban az esetben lehet megtámadni, ha nem

47 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, I., [4] (1426)

48 SZEIBERT Orsolya: Apák és gyermekek. A gyermek joga származása, és különösen apai származása megismeréséhez az apasági vélelmekkel összefüggésben. *Iustum Aequum Salutare*, XVIII/2022. 3. szám (158) (2022. 09. 29.)

49 SZEIBERT Orsolya 2022. (163-164)

50 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Pokol Béla alkotmánybíró különvéleménye [88] (1439)

51 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [19] (1428)

járult hozzá az eljáráshoz az anya élettársa. Ha a reprodukcióra irányuló eljárás véelme és az apai elismerő nyilatkozat véelme sem áll fenn, akkor bírósági határozattal állapítják meg az apát, azaz az apaság megállapításáért pert lehet indítani. Csak ebben az esetben kerül sor a nemi érintkezés tényének vizsgálatára és az összes körülmény mérlegelésére (például a vérségi kötelék bizonyítása) és éppen ezért, ha a bíróság megállapította az apaságot, akkor azt a véelmet már nem lehet megtámadni.⁵² Ez az egyetlen olyan véelem, melynek feltétele a tényleges vérségi kapcsolat a férfi (vagyis az apa) és a gyermek között.⁵³

Az apasági véelmekek sorrendisége nem diszkriminatív, hatásai azonosak, rendszere egységes és fontos funkciói vannak.⁵⁴ A sorrendiségnek egyik fontos szerepe például, hogy elkerüljék a kettős apaságot. Amíg az apai státuszt egy férfi betölti egy előbb álló véelem alapján és ameddig ezt meg nem döntik, addig nem kerül sor a következő véelem folytán az apai jogállás betöltésére.⁵⁵ Apasági véelmet megtámadni csak akkor lehet, ha bizonyítani képes a felperes, hogy az a személy, akit apának tekintenek a véelem folytán, nem létesített nemi kapcsolatot a gyermek anyjával a véelmezett fogamzás ideje alatt, vagy, ha a körülményekből következik, hogy nem lehetséges, hogy a gyermek tőle származzon.⁵⁶

Az apaság önkéntes elismeréséhez a vér szerinti apa akkor jogosult, ha az apai jogállás betöltetlen, erre a lehetősége pedig akkor sem veszik el, ha közben az apai jogállás betöltött lett.⁵⁷ Amennyiben az apaságot egy másik férfi ismerte el, a vér szerinti apa az ellen közvetlenül nem léphet fel, ő csak abban az esetben támadhatja meg a véelmet, ha már folyamatban van az apaság bírósági megállapítása iránti per. Ekkor a másik férfi apai elismerő nyilatkozata a per jogerős befejezését követően válik teljes hatályúvá, feltéve, hogy a bíróság nem állapított meg egy másik apát. Ezen felül van még két közvetett eszköze is a vér szerinti apának; az ügyész és a gyámhatóság megtámadhatja az elismerő nyilatkozatot, ha azt a jogszabály megkerülése céljával tették meg, valamint az édesapa megkeresheti a gyámhivatalt, hogy a származási per megindításához (melynek feltétele, hogy a gyámhivatal megállapítsa, hogy a származás kiderítése a gyermek érdekében áll) hivataltól rendeljen ki eseti gyámot a gyermek törvényes képviselőjének ellátására.⁵⁸

52 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [20] – [22] (1428)

53 SZEIBERT Orsolya 2022. (156)

54 CSEHI Zoltán (szerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2021. (804)

55 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [21] (1428)

56 Hajdúszoboszló polgármesteri hivatal: *Apaság véelmének megdöntése*

57 KÖRÖS András: Lehet-e a gyermeknek két apja? Az apai jogállás és az örökbefogadás összefüggése egy ítélet kapcsán. *Iustum Aequum Salutare*, XVIII/2022. 3. szám (54) (2022. 09. 20.)

58 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [28] (1429)

Ha az apai státuszt a házassági kötelék miatt tölti be az adott férfi, akkor a vélelmek sorrendisége okán az apai elismerő nyilatkozat megtételére vagy az apaság bírósági megállapítása iránti per indítására csak akkor van lehetősége a vér szerinti apának, ha a fontosabb, sorrendben előbbi és fennálló apasági vélelem megdőlné. Ez nem szolgál megoldást arra az esetre, ha se az anya, se a férj nem támogatja a vér szerinti apa apaságának az elismerését. Ilyenkor az édesapának egy közvetett lehetősége van a perindításra, ez pedig az eseti gyám kirendelésének az útja.⁵⁹

A vizsgált határozatban elismerték az indítványozó által sérelmezett különbségtétel valós fennállását, miszerint a házasság alapján beállt apaság vélelmének esetében a vélelmezett apának jogában áll megindítani a pert a vélelem megdöntésére, míg a vér szerinti apa nem indíthat közvetlenül eljárást az apasági vélelem megdöntéséért, pedig ez saját apaságának megállapíthatóságának előfeltétele.⁶⁰ A vélelmezett apának biztosítva van a lehetőség, mind az apai jogállás betöltésére, mind az arról való lemondásra. A vér szerinti apa számára hátrányos, hogy közvetlenül nem indíthat pert a bíróságon, abban az esetben sem, ha egyébként a vérségi kötelék orvosilag bizonyított, ezzel elesik attól a lehetőségtől, hogy jogilag rendezett módon tartson kapcsolatot gyermekével. Ugyan a vér szerinti apának is van módja közvetett módon a perindításra, de ezen lehetőségeit egyértelműen nem lehet egyenértékűnek nevezni a vélelmezett apa közvetlen perindításával.⁶¹

Fontosnak tartom, hogy rögzítésre kerüljön az az erős feltételezésem, miszerint a gyermek stabil családi élethez való joga a vér szerinti apa perindításával nem sérülne. Ha egy férfi belekezd az apai jogállás kérdésének a jogi úton való rendezésébe, akkor figyelembe véve többek között a bonyodalmakat, a per idejét és a költségét, a kötelezettségeket kizárhatók a felelőtlen apák. Amennyiben pedig felelősségteljes apa szeretne belépni a gyermek életébe, erre mindenképpen lehetőséget kellene hagyni neki, hiszen a gyermek számára nem jelenthet hátrány, ha több olyan személy van az életében, akire számíthat.

3.3. A vér szerinti apa perindítási lehetősége

A határozatból azt a következtetést lehet levonni, hogy az Alkotmánybíróság azért utasította el az indítványt, mivel az Alaptörvényben sehol sem szerepel az, valamint egyik rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy a családi kapcsolatnak mindenképpen vérségi köteléken kellene alapulnia. Kifejtette azt is, hogy a gyermek védelmére, stabil családi hátterére és gondoskodására nem csak

59 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [29] (1429)

60 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [38] (1430-1431)

61 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [39] (1431)

a vér szerinti szülők képesek. Az a meglátásom, hogy ennek a véleménynek az a része, hogy a családi kötelék nem kizárólag vérségi kapcsolaton alapulhat helyes álláspont, de nem értek egyet azzal, hogy esélyt se adjunk annak, hogy az apai jogállást betöltse a vér szerinti apa. A vélelmezett apának az addig nyújtott szerepéből természetesen nem kellene kiesnie, csak azért, mert a vér szerinti apa számára az apai jogállás megállapításra kerülne.

Azt is kimondja a határozat, hogy a vér szerinti apa megjelenése nem minden esetben és nem feltétlenül lesz ellentétes a gyermek érdekével, sőt az is lehetséges, hogy éppen az apasági vélelem megdöntése és a vér szerinti apa apai jogállásának megállapítása, vagyis szülői státuszba kerülése lenne az, ami a gyermek érdekét szolgálná (jobban),⁶² az pedig nem is kérdés, hogy elsődlegesen a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogára kell figyelemmel lennünk.⁶³

A vélelmezett apa tehát közvetlenül indíthat keresetet a Ptk. alapján, melynek oka az, hogy a vélelem automatikusan keletkezik, vagyis a származás tényét egyáltalán nem kell bizonyítani és mivel a vélelem beállta jogok mellett kötelezettségeket is keletkeztet, ezért lehetőséget kell biztosítani az apasági vélelem megtámadására a vélelmezett apa számára. Azonban amikor a vér szerinti apa szeretné az apai státuszt betölteni, akkor a perindítással egy jogilag elfogadott és esetlegesen a gyakorlatban is egy ténylegesen jól működő családi kapcsolatba avatkozhatna bele, pedig a gyermek alapjoga és alapvető érdeke a biztonságos és stabil család.⁶⁴ Ez alátámasztja azt, hogy a vér szerinti apa keresetindítása előtt álljon egy szűrő, mely szerint neki csak közvetett módon van lehetősége a keresetindításra.

Mindezek ellenére úgy gondolom, hogy ha a vélelmezett apának biztosított a közvetlen keresetindítás, úgy a vér szerinti apának is biztosítani kellene ezt a lehetőséget az egyenlőség elve alapján. Például, ha csak a perindítás után kellene felülvizsgálni az esetet a gyámhatóság által, azzal biztosítva lenne ez az egyenlőség és a kiskorú védelme is, hiszen amennyiben úgy ítélik, hogy a gyermek számára jobb, ha nem történik változás, akkor el lehetne utasítani a keresetet és minden úgy maradna, mint annak megindítása előtt. Ellenkező esetben viszont, ha a gyermek számára hátránnyal nem jár a vér szerinti apa által betöltött apai jogállás, akkor meg kellene adni a lehetőséget arra, hogy úgy éljenek, akár egy elvált család, ahol a gyermeknek van nevelő apja és vér szerinti apja is.

A keresetindításban tett különbségtételt az Alkotmánybíróság alkotmányosan megengedettnek vélte. Azzal az érveléssel kell értenem, hogy az a bizonyos

---

62 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [59] (1434)

63 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [60] (1434)

64 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [62] – [63] (1434)

szűrő azért kell a vér szerinti apa keresetindításánál, hogy a jogilag és a gyakorlatban is jól működő, funkcionáló, stabil családi kapcsolatba külső személy által történő megkérdőjelezhetőség szűk körre legyen leszorítva. Logikusnak tűnik, hogy míg az apai szerep vélelem alapján betöltött, így a gyermek Alaptörvény által garantált joga a védelemhez és gondoskodáshoz biztosítva van, addig ne lehessen egyoldalúan megátadni a vélelmet,⁶⁵ viszont nem is az a cél, hogy a vélelmezett apa és a gyermek kapcsolata legyen megszakítva, hanem az, hogy az orvosilag bizonyított vér szerinti apa betölthesse az apai jogállását és gyakorolhassa apai jogait és kötelezettségeit.

3.4. Egy esetleges megoldás: a váláshoz hasonló családmodell

Nem amellet érvelek tehát, hogy vegyék el a vélelmezett apától a gyermeket, hanem amellet, hogy lehetőségük legyen úgy élni, mint elvált szülők esetében, ahol a gyermeknek gyakorlatilag két apja van. Véleményem szerint élhetnének úgy, ahogy a mozaik családok – ami a mai társadalmunkban meglehetősen gyakori –, ennek eredményeként pedig a gyermeknek lenne egy édesanyja, egy nevelőapja és egy jogilag is elismert vér szerinti apja, aki bár nem él vele, de a Ptk.-ban szabályozott kapcsolattartási köteletségének és jogának eleget téve találkozna, illetve tartásdíjjal is támogatná őt.

Itt vélem fontosnak megjegyezni, hogy milyen hatással van a gyermek számára a válás és az azt követő életforma, hiszen a gyermek fejlődésére gyakorolt hatások elengedhetetlen szempontok a döntésben. Már többször is megállapítást nyert, hogy nem maga válás van rossz hatással a gyermekekre nézve, hanem a válás minősége. Tekintettel arra, hogy a válás a gyermekekre nézve általában akkor jár negatív következményekkel, amikor eltűnik egy biztos pont, vagyis az egyik szülő az életéből, elmondható, hogy a válás által gyakorolt hatás nem releváns az általam vizsgált modell esetében.

Ezen kívül az ilyen – tehát nem a klasszikus házassági érvénytelenség esetén – kialakult két apás modellel kapcsolatban problémát jelenthet az, hogy melyik férfi számít gondviselőnek, melyik apa dönthet a kiskorú gyermekkel kapcsolatos lényeges kérdésekről. Úgy gondolom, hogy ezt a bíróságon az apai jogállással kapcsolatos ítéletben kell rögzíteni és a bíró ítélőképességére bízni, hogy melyik apa kapja meg a döntési jogot, így elkerülve a későbbi nézeteltéréseket, problémákat. Ilyen módon meg lehetne oldani a szülői felügyeleti jog gyakorlásának a kérdését is.

---

65 13/2020. (VI.22.) Alkotmánybírósági határozat: Indokolás, IV., [65] (1435)

Többek között azért is tartom fontosnak, hogy a vér szerinti apának legyen keresetindítási joga, vagyis esélye arra, hogy gyermekével tarthassa a kapcsolatot, hiszen a modern társadalmunkban elterjedt lett az instrumentális kapcsolat jelensége, vagyis a felszínesebb, célt szolgáló kapcsolatok lettek a jellemzőek az érzelmesek helyett. Ezzel szemben az embereknek továbbra is szükségük van az érzelmes kapcsolatokra, amit manapság csak a család adhat meg.

Továbbá azért is lényeges tisztázni, hogy ki az apa, mert ez alapozza meg a leszármazáson alapuló rokon kapcsolatokat, valamint a szülő és a gyermek kapcsolatában is nagy jelentőséggel bír. Ezeken túl több jogkövetkezmény is kapcsolódik hozzá a családjog terén, mint például a névviselés, a tartás vagy a szülői felelősség tekintetében.⁶⁶

3.5. Összegzés

Összegezve tehát a szülői státuszok betöltésének kérdésénél az a legfontosabb, hogy a gyermek számára melyik a lehető legoptimálisabb megoldás. Esetlegesen kialakítható lenne egy erre a célra felállított bizottság, ami minden érintettet egységesen ellenőrizne a keresetindításnál, bárki indítja is meg azt, így kerülve el a felek közti diszkriminációt. Egy ilyen bizottság feladata lenne annak megállapítása a vizsgálat során, hogy a gyermek védelmét milyen megoldással, gyakorlatilag „melyik szülővel vagy szülővel” lehetne a legjobban biztosítani. Amennyiben pedig egy ilyen bizottságot létre lehet hozni, akkor még fontosabb, hogy az apának legyen keresetindítási joga, mert ellenkező esetben, talán sose jutna az ügy olyan fázisba, amikor egy szakértő csoport tudná megvizsgálni, hogy mi a gyermek valós érdeke.

Ennek a szervezetnek a létezése és működése megoldás lehetne arra az esetre is, ha a gyermeknek már olyan komoly és mélységében kialakult kapcsolata van a vélelmezett apával, hogy már káros lenne ránézve, ha egy új férfi is szülői körbe szeretne kerülni, mivel a bizottság vizsgálata alá esne a már meglévő kapcsolatok feltérképezése is, így ennek ismeretében tudna felelős döntést hozni.

Miért is ne lehetne, hogy a vér szerinti apa apai jogállásának a betöltése a gyermek számára nem a stabil családi élettel megy szembe, hanem épp ellenkezőleg, kiegészülve, még nagyobb biztonságot jelentene a számára, talán éppen így alakulhatna ki a gyermek békés szeretetközössége. Meglátásom szerint a vér szerinti apa megjelenése nem feltétlenül jelentene a gyermek számára hátrányt,

---

66 RAFFAI Katalin: Az apa jogállása és jogainak érvényesülése. Anyagi jogi, nemzetközi magánjogi és emberi jogi vonatkozások. *Iustum Aequum Salutare*, XVIII/2022. 3. szám (119) (2022. 09. 20.)

hiszen bővülne azoknak a köre, akikre számíthat, támaszkodhat majd amikor szüksége lesz rá. Újabb példákat, ötleteket sajátíthat el a vér szerinti apjától, neveltetéséhez, így személyiségéhez is jelentős mértékben hozzátehetne és nem elvenne a másik apa.

Elképzelésem szerint tehát a Ptk. 4:109. § (1) bekezdését ki kellene egészíteni a (vélt) vér szerinti apának a keresetindítási jogával. Így jogilag biztosítva lenne számára egy lehetőség az apasági vélelem, mint megdönthető vélelem megdöntésére éppen úgy, ahogy ez az út biztosított – többek között – a vélelmezett apa számára is.

4. Záró gondolat

Mindent egybevetve arra a megállapításra jutottam, hogy a vér szerinti apa a vizsgált két kérdéskörben hátrányos helyzetben van, az egyenlőség elve nem érvényesül, hiszen különbséget tesz a jog a vér szerinti apa és az anya, valamint ő és a vélelmezett apa között. Úgy gondolom, hogy létezhet (ésszerű) megoldás a vizsgált kérdésekre, melyekkel biztosítani lehetne az apáknak is azokat az alapjogokat, melyeket az anyáknak biztosítanak jogszabályaink.

Tárgyszavak: Apa jogai, Apai jogok, Egyenlőséghez való jog, Önrendelkezési jog, Stabil családi élethez való jog, II. A terhességmegszakítás kérdése: az apa lehetőségei: Abortusz, Terhességmegszakítás, Pénzügyi terhességmegszakítás, Férfi terhességmegszakítás, Apai terhességmegszakítás, 48/1998. (XI. 23.) Alkotmánybírósági határozat III. Az apai jogállás betöltésének kérdése: vélelmezett vagy vér szerinti apa: Apasági vélelem, Vélelmezett apa, Vér szerinti apa, Apai jogállás, Vérségi kötelék, Családi kötelék, Szülői státusz, Instrumentális kapcsolatok, 13/2020. (VI. 22.) Alkotmánybírósági határozat

Felhasznált irodalom

Magyar nyelvű szakirodalom:

- A. Giddens (2003): Szociológia. Osiris Kiadó, Budapest, 392-392. oldal
Andorka Rudolf (2003): Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest, 358-359. oldal
Brindzik Beáta (2016): Az apai hozzájárulás problémája a hazai és nemzetközi gyakorlatban (OTDK dolgozat, SzE, 2017) https://tud.sze.hu/images/%C3%9ANKP/2016-2017/11_%C3%9ANKP%20k%C3%B6tet_Brindzik%20B.%2072-80.pdf (letöltve: 2022. 01. 13. 13:33)

- Csehi Zoltán (szerk.) (2021): 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 803-825. oldal
- Csink Lóránt – Erdős Csaba – Gulyás Attila – et. al. (2021): Alapjogi kommentár az alkotmánybíróvási gyakorlat alapján. Novissima Kiadó, Budapest, 22-28. oldal
- Grebelyné Kiss Evelin (2018): Az abortusz törvényi szabályozása és megítélése napjainkban In: Polgári Szemle/2018. augusztus 14. évfolyam, 1-3. szám <https://polgariszemle.hu/aktualis-szam/155-tudomanyos-muhely/978-az-abortusz-torvenyi-szabalyozasa-es-megitelese-napjainkban> (letöltve: 2022. 07. 22. 11:07)
- Hajdúszoboszló polgármesteri hivatal: Apaság vélemének megdöntése, Forrás: <https://www.hajduszoboszlo.eu/Hszob/EHu.aspx?id1=147&id2=115&id3=0> (letöltve: 2022. 02. 24. 10:59)
- Illés Blanka (2013): Béranyaság, Forrás: Jogászvilág <https://jogaszvilag.hu/élet-mod/beranyasag/> (letöltve: 2022. 02. 03. 12:39)
- Jobbágyi Gábor (2004): Az élet joga. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 13-25., 65-79., 118-130., 153-159., 174-175., 181-188. oldal
- Kőrös András (2022): Lehet-e a gyermeknek két apja? Az apai jogállás és az örökbefogadás összefüggése egy ítélet kapcsán In: Iustum Aequum Salutare XVIII/2022. 3. szám https://ias.jak.ppke.hu/20223sz/04_KorosA_IAS_2022_3.pdf (letöltve: 2022. 09. 20. 15:06), 51-60. oldal
- Landi Balázs (2022): Apává lenni, apává tenni. Az apaság(i) vélelmek) egyes kérdései In: Iustum Aequum Salutare XVIII/2022. 3. szám https://ias.jak.ppke.hu/20223sz/05_LandiB_IAS_2022_3.pdf (letöltve: 2022. 09. 30. 9:44), 61-75. oldal
- Menyhárd Attila (2017): A magánélet védelme az Emberi Jogi Bíróság gyakorlatában, In: Görög Márta, Menyhárd Attila, Koltay András (szerk.): A személyiség és védelme. Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése a magyar jogrendszeren belül. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar dékánja, Budapest, 49-59. oldal https://www.eltereader.hu/media/2018/04/Gorog_Menyhard_Koltay_Szemelyiseg_READER.pdf
- Pálfalvi Andrea (2015): Maradéktalan-e a férfiak önrendelkezési joga? In: Jogi Fórum https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/palfalvi_andrea_a_ferfiak_onrendelkezesi_joga%5bjogi_forum%5d.pdf (letöltve: 2023. 03. 27. 14:11)
- Raffai Katalin (2022): Az apa jogállása és jogainak érvényesülése. Anyagi jogi, nemzetközi magánjogi és emberi jogi vonatkozások In: Iustum Aequum Salutare XVIII/2022. 3. szám https://ias.jak.ppke.hu/20223sz/08_RaffaiK_IAS_2022_3.pdf (letöltve: 2022. 09. 20. 11:30), 119-137. oldal

- Schanda Balázs (2022): Alkotmányos értékek – a család mint a társadalom alapja, In: Erdős Csaba – Orbán Balázs – Smuk Péter (szerk.): Gubernation, Constitution, Communitas – Ünnepi írások a 65 éves Stumpf István tiszteletére, Századvég Kiadó, Budapest, 345-354. oldal
- Szabó Zsolt (2021): A házasság és a család alkotmányos védelme, In: Bódi Stefánia, Schweitzer Gábor (szerk.): Alapjogok, Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon. Ludovika egyetemi kiadó, Budapest, 367-373. oldal
- Szeibert Orsolya (2022): Apák és gyermekek. A gyermek joga származása, és különösen apai származása megismeréséhez az apasági vélelmekkel összefüggésben In: Iustum Aequum Salutare XVIII/2022. 3. szám https://ias.jak.ppke.hu/20223sz/10_SzeibertO_IAS_2022_3.pdf (letöltve: 2022. 09. 29. 18:13), 153-165. oldal
- Újváry Zsolt és Társa Ügyvédi iroda: Ki a gyermek apja? – apasági vélelmek és azok megdöntése, Forrás: <https://drujvary.hu/ki-gyermek-apja-apasagi-velelmek-es-azok-megdontese/#> (letöltve: 2022. 07. 21. 10:00)

Idegen nyelvű szakirodalom:

- A. Hamilton (2022. 02. 03.): Hamilton: Include fathers' responsibilities in abortion debate, Forrás: <https://journalrecord.com/2022/02/03/hamilton-include-fathers-responsibilities-in-abortion-debate/> (letöltve: 2022. 07. 05. 13:11)
- B. Duignan: Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey, Forrás: Britannica <https://www.britannica.com/event/Planned-Parenthood-of-Southeastern-Pennsylvania-v-Casey> (letöltve: 2022. 02. 01. 13:07)
- B. Duignan: Roe v. Wade law case, Forrás: Britannica <https://www.britannica.com/event/Roe-v-Wade> (letöltve: 2022.07.05 16:13)
- D. Gump (2022): Response to Rep. Forrest Bennett's Prenatal Child Support Bill, Forrás: Human Defense initiative <https://humandefense.com/response-to-rep-forrest-bennetts-prenatal-child-support-bill/> (letöltve: 2022. 07. 06. 19: 07)
- Erica C. Graham (2015): The Abortion Decision: What About Dad? In: Bioethics in Faith and Practice, Volume 1, Number 1, Article 3 https://digitalcommons.cedarville.edu/bioethics_in_faith_and_practice/vol1/iss1/3/ (letöltve: 2022. 07. 11. 20:18)
- L. Saad (2002): Public Opinion About Abortion -- An In-Depth Review, Forrás: <https://news.gallup.com/poll/9904/public-opinion-about-abortion-indepth-review.aspx> (letöltve: 2022. 07. 11. 18:52)

Paternal rights and abortion, Forrás: Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Paternal_rights_and_abortion#Men_and_abortion_in_law (letöltve: 2022. 07. 07. 18:47)

Felhasznált jogszabályok és határozatok

Emberi Jogok Európai Egyezménye

ENSZ Gyermekjogi egyezménye

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről

2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről – Btk.

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről – Ptk.

Új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára

149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról

48/1998. (XI. 23.) Alkotmánybírósági határozat

13/2020. (VI. 22.) Alkotmánybírósági határozat

BH 2002.6.231.

Széchenyi István Ágoston¹

A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA ÉS KORLÁTAI A KÖZÖSSÉGI MÉDIÁBAN

1. Bevezetés

1.1. *A dolgozat célja, problémafelvetés*

„Ha tőlem függene, a sajtótörvénynek csak egy paragrafusna volna: hazudni nem szabad.”
Deák Ferenc

Bár Deák Ferenc már a reformkorban megfogalmazta az igényt, hogy tiltani kellene a sajtótörvényben a hamis híreket, mégis mai napig relevánsnak érezzük ezt a tőle származó idézetet. Miért érzünk így? Vélhetően azért, mert napi szinten áraszt el minket – első sorban a közösségi médián keresztül – az úgy nevezett fake news.

De vajon van a fake news-nak bármi korlátja? Vagy – a véleménynyilvánítás szabadsága mint alapjog mögé bújva – végtelen mennyiségben szabad hazudni. Dolgozatom első sorban azt vizsgálja, a véleményformálásnak milyen korlátai lehetnek (mennyire megengedett a fake news), mindezt az európai és amerikai szabályozás bemutatásával, valamint összehasonlításával teszem.

Ami jelen tanulmány szerzőjét illeti, mikor Zuckerberg elindította 2004-ben a Facebookot, én még nem múltam el nyolc éves. Emlékszem, általános iskolában készítettem el első facebook fiókomat² osztálytársaimmal. Ez azért nagyon érdekes, mert – jobban belegondolva – én már „többet éltem facebookkal, mint nélküle”, számomra már az a „normális”, hogy első sorban social mediából tájékozódok a világról, az algoritmusok pontosan tudják, milyen híreket, milyen nyelven, milyen napszakban szeretek „fogyasztani”. Számomra már elképzelhetetlen, hogy kereskedelmi tv csatornából vagy állami médiából tájékozódjak, ahol számomra nem releváns reklámokkal és hírekkel találkozom. Erre azért tértem ki, mert a tény, hogy felnőtt egy generáció a social media megjelenése és „térhódítása” óta, továbbá jelen tanulmány szerzője is ennek a generációnak a tagja, talán bármely

---

1 Témavezető: Prof. Dr. Cservák Csaba tanszékvezető egyetemi tanár, KRE ÁJK.

2 Azért az „első” facebook fiókomként hivatkozom rá, mert egyszer már sikerült sikeresen törölnöm magamat azóta. Két hét telt el az újregisztrációig...

egyéb példánál jobban tudja érzékeltetni a téma fontosságát. Bízom benne, hogy jelen tanulmányommal sikerül betekintést nyújtanom egy olyan közösségi médiát és a véleménynyilvánítás szabadságát érintő jogi kérdéssorozatba, amely a mindennapjainkat érinti, és melynek a szerepe a modernizáció előrehaladtával egyre csak jelentősebbé válik.

2. A social media szabályozása az Amerikai Egyesült Államokban

2.1. A CDA 230. szakasz

A ,90-es évek közepétől rohamtempóban elkezdett terjedni az internet a világon, melynek köszönhetően 2022-re az Amerikai Egyesült Államokban – a social media „szülőhazájában” –, a népesség 92%-nak van internethozzáférése.³ További érdekesség, hogy a népesség 80,9%-nak van social media fiókja az USA-ban, részletezve a következőképp néz ki a legnagyobb social media platformok felhasználói bázisa:⁴

- Az amerikaiak 74%-a (247 millió fő) használ YouTube-ot,
- 53,8%-a (179,7 millió fő) használ Facebook-ot
- 47,8%-a (159,8 millió fő) használ Instagram-ot,
- 42,6%-a (131 millió fő) használ TikTok-ot.

Erre a kitérőre azért volt szükség, mert az USA-ban a közösségi média platformokat a Communications Decency Act (továbbiakban:CDA) U.S.Code 47. 230. szakasza szabályozza (Protection for private blocking and screening of offensive material),⁵ amely törvény még 1996-ban lépett hatályba azzal a szándékkal, hogy ösztönözze a szolgáltatókat a tartalmak szabályozására.⁶ Ez azért kiemelendő, mert 1996-ban (ami egyébként a születésem éve) a jogalkotó az akkori internethasználati szokások ismeretében nem láthatta előre, a jövőben mennyire meghatározó lesz az internetes oldalak, illetve a később megjelenő közösségi média platformok szerepe a társadalmainkra, valamint a véleménynyilvánítás szabadságára nézve.

---

3 Digital 2022: The United States of America, link letöltve: 2022. november 7-én: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-united-states-of-america>

4 Uo.

5 CDA 230. szakasz, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>

6 Casey Newton, The Verge: Everything you need to know about Section 230, letöltve: 2022. november 7-én: <https://www.theverge.com/21273768/section-230-explained-internet-speech-law-definition-guide-free-moderation>, illetve: Eff.: Section 230 of the Communications Decency Act, letöltve: 2022. november 7-én: <https://www.eff.org/issues/cda230>

A CDA 230. szakaszának hatálybalépése előtt meglehetősen problémásnak bizonyult a szolgáltatók felelőségét megállapítani a felhasználók által közzétett tartalmakért. Az akkori joggyakorlat alapján a szolgáltatók három kategóriába voltak sorolhatóak: kiadó (publisher), közvetítő (common carriers), valamint terjesztő (distributor) lehettek.⁷ Felelőség tekintetében a kiadó (publisher), így például egy újság, felelős volt az általa elérhetővé tett tartalmak tekintetében; a közvetítő (common carriers), például telefonszolgáltató, immunitást élvezett a tartalmak felelőségre vonása alól; míg a terjesztőket (distributors), pl a könyvesboltokat, csak akkor terhelte felelőség, ha tudomásuk volt a tartalom jogsértéséről.⁸

A legtöbb bíróság a feljebb ismertetett analógia kapcsán állapította meg a közvetítőszolgáltatók felelőségét a döntése során a kérdéses jogvitákban, mindazonáltal voltak eltérő ítéletet hozó bíróságok is, melyek abban az esetben állapították meg a közvetítőszolgáltató felelőségét, amennyiben végzett bármilyen jellegű moderációt az oldalán, és ezzel együtt nem távolította el a jogsértő tartalmat (tekintet nélkül arra, hogy tudott-e a tartalom jogsértő volátról).⁹ *Így ha a szolgáltató nem végez semmilyen moderálási tevékenységet, nem állapítható meg a felelősége, ha végez, felelőségre vonható az esetleges jogsértő tartalmak tekintetében.* Egyértelmű, hogy a CDA 230. szakasza előtti joggyakorlat teljes mértékben a passzivitásra ösztönözte tartalom szabályozás tekintetében a közvetítőszolgáltatókat, hiszen a „nemtevéssel” nem kockáztattak meg, hogy esetleges felületes moderáció következtében felelőségre legyenek vonva. A CDA 230. szakasza tehát elsődlegesen azzal a céllal lett elfogadva, hogy az interaktív számítógépes szolgáltatók¹⁰ (interactive computer service), „korlátozzák a szexuális vagy erőszakos tartalmak megjelenítését anélkül, hogy felelőségre lehessen vonni őket”.¹¹

A CDA 230. szakaszának elfogadása és hatálybalépése során sorra jelentek meg olyan esetek, *amikor azt követően sem állapították meg a tartalom szabályozó felelőségét, miután nem távolította el a jogsértő tartalmat annak tudatában, hogy a tartalom jogellenes,* így például a Doe v. AOL ügyben nem állapították meg a szolgáltató felelőségét a pornográf videó elérhetővé tétele miatt, bár a közzétevőt elítélték.¹²

---

7 PAPP János Tamás: *A közösségi média platformok szabályozása a demokratikus nyilvánosság védelmében.* Wolters Kluwer, Budapest, 2022. (70)

8 Paul EHLICH: Communications Decency Act 230. 17 *Berkely Technology Law Journal* (401; 403), idézi: PAPP János Tamás i.m. 2022. (70)

9 Uo.

10 Effélekép definiálja a közvetítőszolgáltatókat a törvény.

11 Uo.

12 Uo.

A 230. szakasz szinte teljes immunitást ad jelenleg a hatálya alá tartozó social media vállalatoknak a felelőségre vonhatóság tekintetében, így jelenleg az Amerikai Egyesült Államokban leginkább a közösségi média vállalatok magán szabályzatán múlik, melyek azok a tartalmak, amelyeknek eltávolításra kell kerülniük, és melyek maradhatnak elérhetőek. Fontos megjegyezni, hogy a CDA 230. szakasza értelmében a felhasználók („user of interactive computer service”) a közösségi média vállalatokhoz (provider of interactive computer service) hasonló megítélés alá esnek felelőségre vonhatóság szempontjából, így, ha a tartalmat nem ők hozták létre, hanem azt kizárólag megosztják vagy továbbítják, nem vonhatóak felelőségre a tartalom jogsértő mivolta miatt.¹³

Az eddig ismertett tények alapján úgy tűnhet, hogy az Amerikai Egyesült Államokban nincs semmilyen ösztönzés, ami „kordában tartaná” a közösségi média vállalatokat a moderálás tekintetében, így gyakorlatilag a platformok kényük-kedvük szerint dönthetnek a tartalmak sorsáról. Bár nincs túl messze a valóságtól ez a vélemény, mert valóban nagy szabadsága van a platformoknak a moderálás tekintetében más országokhoz képest, azért néhány ösztönző mégis van a jogsértő tartalmak eltávolítására: a CDA 230. szakaszának e) pontja értelmében a törvény hatálya alól kivételt képeznek azok a jogsértések, melyek a büntetőjog (criminal law), szellemi tulajdonjog (intellectual property law), szövetségi állami törvények (state law), a privát kommunikációra vonatkozó törvények (communications privacy law), valamint a szexkereskedelem (sex trafficking law) hatálya alá tartoznak.¹⁴ Mindazonáltal sajnálatos módon ez nem elegendő motiváció a fake news elleni fellépéshez, amelyhez egy nagyon ideillő példát szeretnék felhozni. Bár eredetileg a dolgotomban külön részt szerettem volna a „fake news”-ról és „trollokról”, terjedelmi okokból lemondtam róla. Mindazonáltal a CDA 230. szakasza okozta immunitáshoz legalább annyira illik a Hillary Clintonról terjesztett elhíresült „pizzagate” álhír, mint amennyire a külön fejezetekbe illett volna. A Clintonról szóló álhír azt állította az amerikai választások ideje alatt, hogy Clinton egy gyermekkereskedő hálózatot üzemeltet egy washingtoni pizzériában. A hírről tudomást szerezve számos social media felhasználó fejezte ki a felháborodását olyannyira, hogy az étterem üzemeltetője és dolgozói halálos megfenyegetéseket kaptak, egyvalaki pedig a gyerekek kiszabadítására sietett fegyverrel, ami el is sült.¹⁵ A CDA 230. szakasza tekintetében értelemszerűen a social media platform nem volt kötelezve a tartalom eltávolítására valótlanság ellenére sem.

---

13 CDA 230. szakasza, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>

14 Uo.

15 Amanda ROBB: *Anatomy of a Fake News Scandal*. Rolling Stone, 2017, idézi: KOLTAY András: A social media platformok jogi státusa a szólásszabadság nézőpontjából. *In Medias Res*, 2019/1. sz. (33)

Egy másik esetben, a *United States v Alvarez* ügyben pedig arra derült fény, hogy az USA joga a szólásszabadság védelme során a valótlan állításokat is védelem alá helyezi, mint ahogy Koltay András fogalmazott, „A védelem annál erősebb, minél inkább közügyek tárgyalását érinti. A döntés szerint a valótlan állítások ellenszere a megfelelő válasz, a beszélővel szembeni vitába szállás”.¹⁶

Itt nagyon röviden megjegyzem, hogy egyébként a német jogban is hasonlóképp fontosnak tartják a válaszadás lehetőségét a hír valóságtartalmától függetlenül, hiszen Németországban „létezik az írott sajtóban a válaszadás intézménye”, mely Cservák Csaba szavait idézve „minden olyan esetben megilleti a válaszjog az állampolgárt, amikor tényállítás jelenik meg róla, függetlenül az állítás sérelmes voltától, sőt annak igazságtartalmától”.¹⁷ Tehát nem kizárólag amerikai specifikus megoldás, hogy egy ország az álhírek elleni fellépésnek a megfelelő válaszadásban látja az (egyik) megoldást.¹⁸ Mindazonáltal az Európai Unióban, így Németországban is, számos egyéb jogszabályi lehetőség van az álhírek elleni fellépésnek, így semmiképp sem vehető „egy kalap alá” a két jogrendszer ilyen téren.

A fentiek összegzéseként azt gondolom, hogy az 1996-ban hatályba lépett CDA 230. szakasza mostanra nem teljes mértékben valósítja meg a jogalkotó akkori szándékát, így a jövőben látok esélyt az Egyesült Államokban a social mediát illető reformokra, amelyhez jó példaként szolgálhat az USA jogalkotói előtt az Európai Unióban, az ötödik fejezetben tárgyalásra kerülő, már elért jogalkotási eredmények.

2.2. A magánszabályozás: „Az én házam, én bulim, én szabályaim?”

Mikor a közösségi médiák szabályozásáról beszélünk, nem tekinthetünk el attól a jelentős ténytól, hogy ezen platformok többsége magánkézben van. Ez azt jelenti, hogy regisztráció során a felhasználó elfogadja a platform belső szabályzatát, amihez vagy tartja magát, vagy „nem kell regisztrálni a platformra”. Egyes szerzők a magánszabályozást egy házibulihoz hasonlítják, ahol a platform a ház tulajdonosa, tehát ő hívhat meg vagy zárhat ki vendégeket, ő engedhet vagy tilthat progra-

16 *United States v. Alvarez* 567 US 709 (2012)., idézi: Koltay: i.m. 2019. (33)

17 CSERVÁK Csaba: A véleménynyilvánítás szabadságjoga a média (szem)üvegén keresztül. *Jogelméleti szemle*, 2010/1. sz.

18 Itt megjegyezném, Cservák Csaba egy másik tanulmányában azt írja – a magyar alkotmányjog kapcsán –, hogy korábbi felfogás szerint „a szélsőséges vélemények önmagukat diszkreditálják a demokratikus közbeszédben”, azonban véleménye szerint ez a felfogás a keresőprogramok fajsúlyozása miatt (egyes véleményeket gyakrabban jelenítenek meg) újragondolandó. Forrás: CSERVÁK Csaba: Jogérvényesítés és alkotmányjogi felelősség az információs társadalom korában. In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *Modern technológiák a jog egyes részterületein*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2021. (59-84)

mokat, *gyakorlatilag a platform van döntéshozó helyzetben, hogy ki használhatja a szolgáltatását és azt milyen feltételek mentén teheti meg* (vagy nem szükséges részt venni a házibulin, hiszen senki sem erőlteti azt).¹⁹ Más tanulmányok magántulajdonú bevásárlóközpontként említik a platformokat, ahol szintén a tulajdonos vagy üzemeltető alkotja meg a házirendet, aminek megsértése esetén eltávolítható a vásárló, jelen esetben a felhasználó.²⁰

Logikailag azért a CDA 230. szakaszának ismertetése után kezdtem a magánszabályozás témakörének vizsgálatát, mert így láthatjuk, hogy egy – véleményem szerint – túlságosan megengedő szabályozás, mint amilyen például az amerikai, képes azt eredményezni, hogy a platformok olyan alapjogokat érintő döntések meghozatalában vegyenek részt, amely közvetlenül vagy közvetve az állampolgárok alapjogait súlyosan sérthetik, azokat aránytalan mértékben korlátozhatják.

Erre a gondolatmenetre jó példa Donald Trump elnöksége és az, ahogyan ő a közösségi médiát, első sorban a Twittert használta. Kérdés: kitiltható-e az elnök a platformról, ha többszörösen megsérti annak házirendjét? Nem sérti-e – akár csak közvetve – és nyomja rá a bélyeget a választójogra, a véleménynyilvánítás szabadságán túl, ha az egyik politikai oldal vezetőjének a véleménye nem tud megjelenni az amerikai társadalom számára ennyire jelentős platformon?

Végül pedig rendben van-e az, hogy – mint tudjuk – a Twitter, majd az összes jelentős közösségi média platform kitiltja Donald Trump-ot az oldaláról (a Capitolium ostromát követően), de 2022-ben a világ leggazdagabb embere, Elon Musk megvásárolja a Twittert, és visszaengedi Donald Trumpot a platformra?²¹

Azt gondolom, hogy a kérdések megválaszolása nélkül is éreztetni tudom a véleményemet, mely szerint *mihamarabb szükséges újra gondolni a közösségi médiák szabályozását és kevesebb teret kellene engedni a magánszabályozásnak*. Ha ezt nem tesszük meg, egy olyan disztópiában találhatjuk magunkat néhány évtizeden belül, ahol a jogszabályok helyett (amerikai) milliárdosok véleménye lesz a meghatározó alapjogok tekintetében.²²

---

19 PAPP János Tamás: *Az én házam, én várom*. In: Koltay-Török (21. l.) (413) idézi: CSERVÁK Csaba: *Modern technológiák az alkotmányjogban, különös tekintettel az alapjogvédelemre*. In: *Technológiai Kihívások az egyes jogterületeken tanulmánykötet*. 2018.

20 KOLTAY i.m. 2019. (9)

21 NPR: *Elon Musk allows Donald Trump back on Twitter*, link letöltve: 2022. december 3-án: <https://www.npr.org/2022/11/19/1131351535/elon-musk-allows-donald-trump-back-on-twitter>

22 Bár talán határozottan fogalmaztam meg a véleményemet, nagyra becsülöm Elon Musk embe-
riségért folytatott tevékenységeit, és nem tartom elképzelhetetlennek, hogy akár jobbá is válhat
a Twitter a milliárdos vezetősége alatt. A példammal mindössze azt akartam szemléltetni, hogy
alapjogok tekintetében aggyályos a platform-tulajdonosok és üzemeltetők befolyása a világra.

3. Az európai szabályozás

3.1. „Európában a madár a mi szabályink szerint fog repülni”

Jelen fejezet címének a megválasztása jól ábrázolja, mennyire kiismertek engem, a dolgozat készítőjét, az elmúlt másfél évtizedben a közösségi média platformok: miközben a tanulmányomat írtam, bár nem kértem, rendszeresen közösségi médiával kapcsolatos híreket dobott fel számomra a Facebook a hírfolyamon. Az egyik ilyen Portfólió cikknek a címe végül annyira megragadott, hogy az európai közösségi média szabályozás egyik alcímeként én is fel akartam használni.²³

Röviden a cikk tartalmáról: Elon Musk, aki jelenleg a világ leggazdagabb embere, 2022. októberében megvette a világ egyik legnagyobb közösségi média platformját: a Twittert.

Musk a „hatalomátvételt” követően a következőképp posztolt közösségi médiában: „szabad a madárka”. Erre a „twittre” a következő válasz érkezett Thierry Bretontól, belső piacért felelős uniós biztostól: „Európában a madár a mi szabályaink szerint fog repülni”.

Azt gondolom, hogy ezek a jelképes social media posztok jól összefoglalják a közösségi média amerikai és európai szabályozási modelljében lévő alapvető különbséget: míg Musk kijelentése, miszerint „szabad a madárka”, értelmezhető úgy, hogy az Egyesült Államokban valóban „szabadabbá válik” a közösségi média, hiszen a véleménynyilvánítás cenzúrája nagyobb súlyban függ a magánszabályozás kereteitől, mint a már említésre került CDA 230. szakaszától, és ha kevésbé fog a platform moderálni Elon Musk vezetése hatására, akkor tulajdonképpen igaza van, addig *az Európai Unió (illetve a tagállamok) ténylegesen kötelezi(k) a platformokat bizonyos jogellenes felhasználói tartalmak korlátozására*, ezzel „szabályozásra kerül, merre repülhet a madárka”.

Mint ahogyan azt a 3. fejezetben már említettem, a social media platformok szabályozásánál hatalmas gondot okoz, hogy *míg a szabályozások sokszor lokálisak, maguk a platformok globálisan elérhetőek*. Mindazonáltal én személy szerint azon a véleményen vagyok, hogy igenis beszélhetünk európai uniós szabályozásról, mert bár a tagállamok jogrendszereiben vannak eltérések, mégis az ideológiai elgondolás a véleménynyilvánítás szabadságáról és annak korlátozásáról viszonylag hasonló

---

23 Portfólió, Figyelmeztetést kapott Elon Musk: „Európában a madár a mi szabályaink szerint fog repülni”, letöltve: 2022. november 8-án. https://www.portfolio.hu/uzlet/20221028/figyelmeztetest-kapott-elon-musk-europaban-a-madar-a-mi-szabalyaink-szerint-fog-repulni-575581?fbclid=IwAR1rjz5YpaK6-2T_84V3pTjlsUZfwxuPiVDqb1-U4PWEr4xSX-J4ERFdHWoo#

megítélés alá esik az unió tagállamain belül (az amerikai immunitási modellhez vagy a kínai „sajátos megoldáshoz” képest).

Az Európai Unió a tartalmak korlátozására egyfelől az AVMS irányelv keretein belül kötelezi a közösségi média platformokat, másfelől az elektronikus kereskedelemről szóló Eker. irányelv (illetve magyar viszonylatban az azt hatálybaléptető Ekertv.²⁴) határozza meg a jogsértő tartalmak kötelező eltávolításának szabályait.²⁵

Abból a szempontból hasonlóság van az Eker. irányelv és az amerikai CDA 230. szakasza között, hogy *a közösségi platformok esetében mindkét törvény immunitást biztosít a jogsértő tartalmak közzététele, továbbítása, illetve tárolása tekintetében mindaddig, míg a szolgáltató nem tud a tartalmak jogellenes mivoltáról.*²⁶ Mindazonáltal, amint tudomást szerez a szolgáltató a jogellenes tartalomról, az Ekertv. 10. § b) pontja, illetve az Eker. irányelv 14. cikk b) pontja értelmében *csak akkor élvez a szolgáltató immunitást, ha haladéktalanul gondoskodik a tartalom eltávolításáról.*²⁷ Ez elég jelentős különbség az amerikai megoldáshoz képest, ahol az immunitás szempontjából teljesen irreleváns, a szolgáltató tud-e a tartalom jogsértő voltáról.

Az Ekertv. 13. §-a értelmében, akinek jogos érdekét sérti, hogy az általa jogellenesnek vélt tartalom hozzáférhető a tárhelyszolgáltató platformján, teljes bizonyító erejű magánokiratban vagy közokiratban értesítheti a tárhelyszolgáltatót a jogsértésről és kérheti a tartalom eltávolítását. Ezen paragrafus (4) bekezdése szerint, *amint a tárhelyszolgáltató átvette az értesítést, tizenkétórán belül köteles – „a jogosult jogát sértő információt biztosító igénybe vevő 3 munkanapon belül történő írásbeli tájékoztatása mellett” – a tartalom hozzáférhetetlenné tétele, illetve információ eltávolításához szükséges lépések megtételére, illetve ezzel egyidejűleg feltüntetni, „milyen jogosult jogsértését állító értesítése alapján történt” az eltávolítás.*²⁸

---

24 *Itt megjegyzem, hogy egyrészt területi okokból, másrészt pedig a közösségi média globális jelenléte miatt nem térek ki külön a magyar szabályozásra, mindazonáltal az európai szabályozást is életbe léptető Ekertv.-re hivatkozva jelzem, amikor jelen fejezetben ismertetett állítások a hazai jogalkotásra is igazak.*

25 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1808 irányelve (2018. november 14.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról (továbbiakban: AVMS irányelv) link letöltve: 2022. november 8-án: , illetve A 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről (Továbbiakban: Ekertv.), link letöltve: 2022. november 8-án: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100108.tv>

26 Eker. irányelv 14. cikk, Ekertv 8-12§

27 Ekertv. 10§

28 Ekertv. 13§

Az eltávolítás ellen a feltöltő kifogással élhet, melynek következtében a tárhelyszolgáltató visszaállítja a tartalmat (hacsak nem bíróság vagy hatóság rendelte el az információ hozzáférhetetlenné tételét), és kizárólag bíróság intézkedhet annak újabb eltávolításáról.²⁹

Mindezek alapján láthatjuk, hogy *a szolgáltatót csak akkor terheli a felelőség a tartalom elérhetősége tekintetében, ha tudott annak jogsértő mivoltjáról*, mindenesetre ez egyértelműen szigorúbb az amerikai immunitáshoz képest.

Az eltávolításon túl további kötelezettségeket ír elő a rendelet a szolgáltatóknak: amennyiben a tartalom alkalmas „kiskorúak fizikai, szellemi, lelki vagy erkölcsi fejlődésének károsítására”, gyűlöletbeszédet vagy uszítást tartalmaz, gyermekpornográf tartalom megosztását, terjesztését, továbbítását teszi lehetővé vagy sérti a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény előírásait.³⁰

Így láthatjuk, hogy az európai – és a magyar – szabályozás a tartalomszabályozásnak aktív részeseivé teszi a platformokat.

Fontos megjegyezni a feljebb ismertetett jogszabályokról, hogy bár a törvény, illetve irányelv „tárhelyszolgáltató” és „videómegosztóplatform-szolgáltatás” megnevezéseket használ, ezek a social media platformokra is vonatkozó rendelkezések a megtévesztő elnevezések ellenére, hiszen a videómegosztó platform „magában foglalja a social medián keresztül közzétett audiovizuális tartalmakat is³¹”, valamint adottságaikból eredően a közösségi média platformok kivétel nélkül egyben tárhelyszolgáltatók³² is. Szintén fontos, hogy a közösségi média oldalak nem médiaszolgáltatók, hiszen nem szerkesztik a tartalmakat, kizárólag rendszerezik, kiemelik őket az algoritmusok.³³

Mielőtt a fejezet végére érnék, szükségesnek tartom a joghatósági kérdések megemlítését, hiszen a közösségi média globális jelenlétére tekintettel mindenképp szükséges szabályozási formáról van szó – máskülönben a forum shopping jelenség által mindenki a saját érdekének megfelelően, a saját maga számára legkedvezőbb országból indítaná az esetleges pert.

---

29 Uo.

30 Ekertv. 15/D §

31 KOLTAY i.m. 2019. (18)

32 A tárhelyszolgáltató fogalom azért is jelentős a törvény megfogalmazása során, mert a tartalomszolgáltatót terheli felelőség a megosztott tartalmak tekintetében, a hozzáférésszolgáltató immunitást élvez (hiszen csak lehetővé teszi a tartalmak elérését), és a tárhelyszolgáltató az, amely felelőség szempontjából „köztes helyzetben van”. ANNE S. Y. CHEUNG: Az internetes tárhelyszolgáltatók felelősége rágalmazási ügyekben, *In Medias Res: Folyóirat a sajtószabadságról és a médiaszabályozásról*, 2014/1.

33 Uo.

Ami a felhasználók egymás közötti jogvitáját illeti, rágalmazás esetén, a joghatóság kérdéskörét az Európai Unión belül a Brüsszel I.a. rendelete szabályozza, amelynek megfelelően a saját országában is megindíthatja a pert a károsult.³⁴ Ami a fogyasztói pereket illeti, a rendelet értelmében a felperes fogyasztó akár saját országa bírósága előtt, akár a szolgáltató székhelye szerinti bíróság előtt is megindíthatja a pert.³⁵ Amennyiben nincs székhely, fióktelep vagy képviselő helye szerint is lehetséges az eljárás megindítása.

A Facebook esetében – a Meta Kereskedelmi Feltételei szerint – Európában lehetővé teszik, hogy saját tagállamuk előtti bíróságok előtt indítsák meg a pert a károsultak szerződési kikötésként, míg gazdasági társaságok esetén Írország joghatóságát kötik ki.³⁶

Összegezve a fejezetben ismertetetteket, azt gondolom, hogy bár nem tökéletes az európai szabályozás, mégis szükségzerű a platformok aktív cenzúrára való ösztönzése jogsértő esetekben, valamint fontosnak gondolom idővel a szabályozások kiterjesztését, pontosítását, hogy egyrészt a véleménynyilvánítás szabadsága érvényesülni tudjon – és ne essenek a túlzott cenzúrázás csapdájába a közösségi média platformok –, másfelől pedig a káros tartalmak, a rágalmazások, a gyűlöletbeszéd és fake news áradat ellen szükségzerű a komolyabb fellépés. Szerencsére a megfogalmazott igényeimre már érkezett válasz az Európai Bizottság részéről, melynek ismertetésére a következő fejezetben kerül sor.

3.2. DSA és DMA rendeletek

Meggyőződésem, *hogy az egyik leginnovatívabb és legnagyobb dolog, ami az európai népekkel történt az idősámításunk óta, az az Európai Unió létrehozása, továbbá – bár minden kornak és helynek megvan a maga problémája – szerencsére akkora jómódban élhetünk a XXI. század Európájában (jó oktatás és egészségügy, béke, jogállamiság és demokrácia, magas várható élettartam, könnyen megfizethető élelem és utazási lehetőségek stb.), mint korábban a történelem során sohasem.*

Az Európai Unió számos területen vezet innovációban, és ez nincs másképp a jogalkotás területén sem: 2020-ban, a már említésre kerülő Eker. irányelv alapjaira

---

34 Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (átdolgozás), link: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32012R1215>

35 Brüsszel I.a. 18) cikk, link: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32012R1215>

36 A Meta Kereskedelmi feltételei („Kereskedelmi feltételek”), link letöltve: 2022. november 8-án: https://www.facebook.com/legal/commercial_terms

építve, az Európai Bizottság közzétette a digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály³⁷ (Digital Services Act, továbbiakban: DSA), valamint a digitális piacokról szóló jogszabály³⁸ (Digital Market Act, továbbiakban: DMA) tervezeteket.³⁹ „A Bizottság szándéka, hogy a 2020 és 2030 közötti évtized *Európa digitális évtizede* legyen”, ennek megfelelően a tervezetek elfogadása előtt a Bizottság még 2016-ban egyeztetéseket kezdeményezett négy óriásplatformmal (Facebook, Twitter, Microsoft és YouTube) a gyűlöletbeszéd visszaszorítása érdekében.⁴⁰

A DSA újragondolja a felhasználók, a platformok továbbá a hatóságok felelősségét, ez által előtérbe helyezi a fogyasztók védelmét és elszámoltathatóvá teszi a platformokat.⁴¹

Az alábbiakban foglalatóak össze a legfontosabb *előnyei a rendeletnek*.⁴²

- a) magánszemélyek részére: alacsonyabb árak, nagyobb választék, magasabb fokú jogbiztonság, alapvető jogok védelme
- b) digitális szolgáltatók számára: jogbiztonság, kedvezőbb feltételek
- c) a digitális szolgáltatók üzleti felhasználói számára: választékbővítés, hozzáférés az uniós piacokhoz, egyenlő versenyfeltételek
- d) A társadalom egésze számára: nagyobb demokratikus ellenőrzés és manipuláció visszaszorítása

A rendelet négy szolgáltatói szintet határoz meg, amelyekre lépcsőzetesen vonatkoznak az előírások. Az első szint a *valamennyi közvetítő szolgáltatókra vonatkozó rendelkezések* (10-13. cikk), az ezt követő szint a *tárhelyszolgáltatókra (beleértve az online platformokat)* ír elő további kötelezettségeket (14-15. cikk), a harmadik szint az *online platformokra* ír ezen felüli kötelezettségeket (16-24. cikk), végül pedig a negyedik szint az *óriásplatformokra* ír elő – a már említett három szint előírásainak betartása mellett – extra kötelezettségeket (25-33. cikk).⁴³ A negyedik

---

37 Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról, Digital Services Act, DSA

38 Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális ágazat vonatkozásában a megtámadható és méltányos piacokról, Digital Markets Act, DMA

39 SIMSA Tünde: *A közösségi média és az online platformok szabályozása az Európai Unióban*. Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, 2021. (23) link letöltve: 2022. dec. 4-én: https://www.parlament.hu/documents/10181/39255330/Elemzes_2021_kozossegi_media_szabalyozasa.pdf/330bfe76-0728-9083-7dcc-c9451c03f653?t=1623391869700

40 Uo.

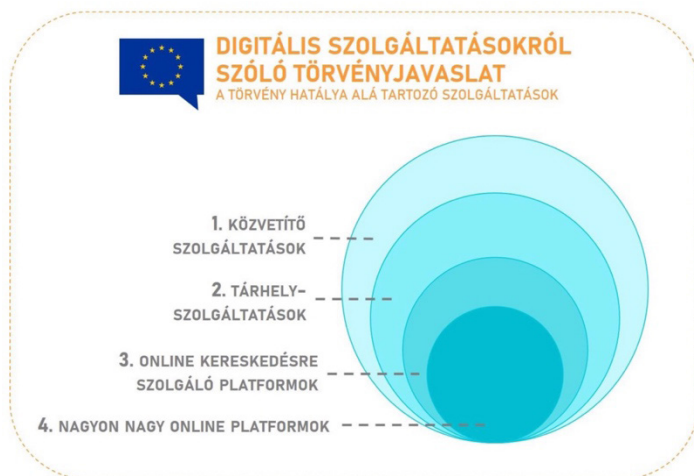
41 Uo. (24)

42 Uo. (24), illetve GOSZTONYI Gergely: *Cenzúra Arisztotelésztől a Facebookig, A közösségi média tartalomszabályozási gyakorlatának komplexitása*. Gondolat kiadó, 2022. (145)

43 SIMSA i.m. (26)

szint azokra a szolgáltatásokra terjed ki, amelyek legalább 45 millió aktív felhasználóval rendelkeznek az Európai Unióban, így láthatjuk, hogy a Biztosság nem kívánja „feleslegesen” nehezíteni a kisebb platformok működését.

Az alábbi ábra jól szemlélteti a rendelet szintjeit:⁴⁴

A rendelet számos konstruktív előírást fogalmaz meg a platformok számára, én a legjelentősebbnek a hirdetőkre vonatkozó rendelkezést gondolom (fel kell tüntetni, ha egy információ hirdetés, továbbá meg kell jelölni: ki a hirdető, ki finanszírozza a hirdetést, kit céloz a hirdetés), továbbá említésre méltó a kiróható pénzbírságok mértéke, ugyanis a rendelet bármely pontjának megsértése esetén a közvetítő szolgáltató az előző pénzügyi évi globális éves forgalmának akár 6%-ra(!) bírságható.⁴⁵

Ami a digitális piacokról szóló jogszabály tervezetét illeti (DMA-t), a már említésre kerülő DSA-vel egyszerre került elfogadásra, és célja az üzleti felhasználók kiszolgáltatottságának csökkentése, valamint a tisztességes verseny feltételeinek elősegítése, a fogyasztóknak szélesebb körű és kedvezőbb ár nyújtása mellett.⁴⁶

A jogszabály bevezeti a kommunikációelméletben használt kapuőr (gatekeeper) fogalmat.⁴⁷

⁴⁴ Az ábra innen származik: SIMSA i.m. (25), forrásként az Európai Bizottságot jelöli meg Sima Tünde.

⁴⁵ SZALAI Anita: *Már hatályos a DSA, a digitális szolgáltatásokról szóló rendelet.* link letöltve: 2022. december 4-én: <https://www.szalailegal.hu/mar-hatalyos-a-dsa-a-digitalis-szolgaltasokrol-szolo-rendelet/>

⁴⁶ Uo. (29)

⁴⁷ Uo. (29) itt Simsa Tünde megjegyzi: a kapuőr a kommunikáció elméletben megszűri és továbbítja a tartalmat, ezzel jelentős véleményformáló erőre tesz szert.

A kapuőrök olyan szolgáltatások lehetnek a rendelet értelmében, amelyek „jelentős hatást gyakorolnak a belső piacra, állandósult és tartós pozíciót élveznek, és emellett legalább egy alapvető platformszolgáltatást működtetnek”.⁴⁸

Ilyen alapvető platformszolgáltatás lehet az online közvetítő szolgáltatás, online keresőprogram, online közösségi hálózati szolgáltatás, videomegosztóplatform-szolgáltatás, számfüggetlen személyközi hírközlési szolgáltatás, operációs rendszer, felhőszolgáltatás, valamint hirdetési szolgáltatás.⁴⁹

A rendelet akkor állapítja meg egy szolgáltató esetében, hogy kapuőr, ha az

- EGT-ben legalább 6,5 milliárd euró értékben bonyolított le forgalmat az elmúlt három pénzügyi évben,
- havonta több, mint 45 millió Unió területén található felhasználója van, illetve legalább 10 000 aktív, Unió területén letelepedett üzleti felhasználója,
- ha az (1) bekezdés c) illetve b) pontjában említett küszöbértékek az elmúlt három pénzügyi évben teljesültek (azaz kapuőrrel van szó).⁵⁰

Láthatjuk, hogy elég nagy küszöböt határozott meg az Európai Bizottság a rendeletben a kapuőrök tekintetében, így vélhetőleg tényleg a legnagyobb óriáscégek „keretek közé” szorítása volt a cél.

Ami a rendeletek hatálybalépését illeti, a DMA 2022. november 1-én, a DSA 2022. november 16-án lépett hatályba, kötelező alkalmazásukra azonban majd csak 2024. január 1-étől kerül sor.⁵¹

Az alfejezet összegzéseként azt gondolom, hogy jó úton halad az Európai Unió a közösségi média szabályozása terén, továbbá nem tartom elképzelhetetlennek, hogy a jövőben a világ több pontján is példaként fog szolgálni a jogalkotás terén az Eker. irányelv mellett a DSA és DMA rendeletek, így vélhetően az Egyesült Államokban is.

A következő fejezetben az eddigi ismertetett szabályozási modellektől egy teljesen eltérő rendszer kerül majd ismertetésre.

4. Összegzés, de lege ferenda javaslatok

Dolgozatom végére érve *három de lege ferenda javaslatom van*, amivel véleményem szerint – bár kompromisszummentes megoldásban nem hiszek – az alapjogok védelme érdekében, különös figyelemmel a véleménynyilvánítás szabadságára, hatékonyabb lehet a közösségi médiák szabályozása.

---

48 GOSZTONYI i.m. 2022. (151)

49 DMA 3-4.

50 DMA 2. cikk (2) bekezdés.

51 SZALAI i.m.

Az első javaslatom a fake news és trollok elleni fellépést szolgálná: jó ötletnek gondolom, ha a közösségi média platformoknál lehetőség lenne a *profilok hitelesítésére*. Ez azt jelentené a gyakorlatban, hogy a platformoknak fel kellene állítani egy úgynevezett hitelesítő bizottságot minden olyan államban, ahol a szolgáltatás elérhető, és aki hitelesíteni kívánja a profilját, az két évente egy alkalommal videóhíváson keresztül bejelentkezik a hitelesítő bizottsághoz, felmutat a videóhívás során egy személyi azonosításra alkalmas okmányt, majd ha meggyőződik a bizottság megbízottja a hitelesítő valós személyiségéről, amely összhangban kell lennie a hitelesítést kérelmező közösségi média fiókján szereplő nyilvános adataival (mint név vagy profilképe), akkor hitelesítettnek nyilvánítanak a hitelesítést kérelmező közösségi média profilját. Ez annyit jelentene, hogy két év hosszúságra egy pipa megjelenne a profilon a profilkép mellett. Miért lenne hasznos a művelet? Innentől kezdve valahányszor posztol az illető, tudni lehet, hogy azt valós névvel és elérhetőséggel teszi, ténylegesen lehetne tudni, hogy ki az a valós személy, aki vállalja a véleményét. Ezt az egész eljárást nem tenném kötelezővé, viszont, ha létrejönne, akkor azok a vélemények, amelyeket nem fiktív névvel és képpel tesznek közzé mindenféle következmény nélkül, hitelesebbnek tűnnek, mert látjuk, ki van a „gép túloldalán”. Így aki szeretne továbbra is fiktív névvel és képpel „trollkodni”, annak megvan a lehetősége, de ha valaki ténylegesen vállalni akarja a véleményét hiteles módon, annak ez az eszköz egy bizonyítási lehetőség lenne. Az alap hitelesítési ötlet a Tinder társskeresőtől származik, ahol ez már létezik.⁵² Ez azért hasznos a társskereső esetében, mert ha a másik fél egy hitelesített profil, akkor tudom, hogy ő valóban olyan nemű, életkorú és nevű, a profilképéhez hasonló kinézettel, mint amilyennek állítja magát, így nem fog meglepetés érni az élő találkozó során.

Azt gondolom, ha különböző szaktudást igénylő híreket olvasunk a közösségi médiában, mint például világhírványok, háború, atomenergia, továbbá elolvassuk az ezzel kapcsolatos kommentekben szereplő véleményeket, akkor a dezinformációt jelentősen csökkenteni tudná a laikus olvasók számára, ha a véleményalkotó kilétének tekintetében kétséget kizáró módon tudhatnánk, hogy ténylegesen a szakmájában elismert orvosként, mikrobiológusként, jogászként vagy bármilyen más hozzáértőként kommenttel az adott témában, vagy megalapozatlanul tesz téves állításokat álprofilképpel és álnévvvel, másokat szándékosan megtévesztve, esetleg szakmabelinek hazudva magát az álhitelesség fényében.

---

52 Ashley CARMAN: Tinder will give you a verified blue check mark if you pass its catfishing test / A new system to prove you're real, The Verge. link letöltve: 2022. november 9-én <https://www.theverge.com/2020/1/23/21077423/tinder-photo-verification-blue-checkmark-safety-center-launch-noonlight>

Második javaslatom egy olyan módosítás a közösségi médiák algoritmusát illetően, miszerint a politikai és közéleti témákban az algoritmusok szándékosan jelenítsenek meg időközönként egy-egy, a felhasználók véleményével ellentétes nézetet is, továbbá kevésbé vegyék figyelembe a felhasználók igényeit ilyen jellegű témák során, ezzel a véleménybuborékok jellenségét csökkentve. Sőt, még azt is elképzelhetőnek tartom – pszichológusok közbevonásával –, hogy a platformok az algoritmusokon keresztül a felhasználókat (akik választópolgárok is a legtöbb esetben) az ajánásaikkal kifejezetten kritikus gondolkodásra ösztönözzék, mindezt elősegítve azzal, hogy többféle eltérő nézetű, színvonalas források ajánlásával teszik lehetővé a felhasználók számára a véleményformálását. Ezzel az elképzeléssel az a gond, hogy valószínűleg a közösségi médiák érdekei ellen szólnak (hiszen minél inkább számunkra tetsző tartalmakat láthatunk, annál tovább «ragadunk» a platformon), valamint nem biztos, hogy minden politikai pártnak érdeke a szavazók kritikus gondolkodása. Mindenesetre kétségtelenül súlyos problémáról van szó, ami sajnos adott esetben a «választójog kiüresedéséhez» is vezethet⁵³ a ma ismert liberális demokráciákban, így azt gondolom, intézkedéseket kell hozni a területen.

Harmadik – talán idealista (?) – elképzelésem szerint alapjogok tekintetében kellene globálisan összhangra jutni, hiszen amennyiben van globális konszenzus – többek között – a véleménynyilvánítás szabadságáról és annak korlátairól, valamint az emberi méltóság tiszteletben tartásáról, már a platformok globális szabályozásának a lehetőségével is előrébb léptünk egy nagyot. Ami viszont korántsem idealista és futurisztikus elképzelés: az Európai Unión belül sikeres lehet a jogharmonizáció előmozdítása alapjogok tekintetében a tagállamok között.

Végzőként bízom benne, hogy tanulmányom elérte célját és sikerült részletes betekintést nyújtanom a véleménynyilvánítás szabadságát érintő problémákba a közösségi média világában.

Irodalomjegyzék

Magyar nyelvű szakirodalom

Anne S. Y. Cheung: Az internetes tárhelyszolgáltatók felelőssége rágalmozási ügyekben, IN MEDIAS RES: Folyóirat a sajtószabadságról és a médiaszabályozásról, 2014/1.

Cservák Csaba: A véleménynyilvánítás szabadságjoga a média (szem)üvegén keresztül, Jogelméleti szemle, 2010/1. sz.

---

53 CSERVÁK i.m. 2018. (68)

- Cservák Csaba: Jogérvényesítés és alkotmányjogi felelősség az információs társadalom korában In: Homicskó, Árpád Olivér (szerk.) Modern technológiák a jog egyes részterületein, Budapest, Magyarország: Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar (2021) 277 p. pp. 59-84
- Cservák Csaba: Modern technológiák az alkotmányjogban, különös tekintettel az alapjogvédelemre. In: Technológiai Kihívások az egyes jogterületeken tanulmánykötet (2018), 67. o., 76. o.
- Gosztonyi Gergely: Cenzúra Arisztotelésztől a Facebookig, A közösségi média tartalomszabályozási gyakorlatának komplexitása, Gondolatkiadó (2022), 71., 73., 145., 151., 158., 164-165. o.
- Koltay András: A social media platformok jogi státusa a szólásszabadság nézőpontjából, In Medias Res 2019/1, 5., 9., 16., 70. o.
- Papp János Tamás: A közösségi média platformok szabályozása a demokratikus nyilvánosság védelmében (2021) 13-25. o., 70. o.
- Simsa Tünde: A közösségi média és az online platformok szabályozása az Európai Unióban, Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, 23. o., 2021. link letöltve: 2022. dec. 4-én: https://www.parlament.hu/documents/10181/39255330/Elemzes_2021_kozossegi_media_szabalyozasa.pdf/330bfe76-0728-9083-7dcc-c9451c03f653?t=1623391869700

Idegennyelvű szakirodalom

Paul Ehrlich: Communications Decency Act 230. 17 Berkely Technology Law Journal 401. o., 403. o., idézi: Papp János Tamás: A közösségi média platformok szabályozása a demokratikus nyilvánosság védelmében, 70. o.

Felhasznált jogforrások

A 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről
Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1808 irányelve (2018. november 14.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról (továbbiakban: AVMS irányelv)

Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (átdolgozás)

Brüsszel I.a

Communications Decency Act U.S.Code 47. 230.

Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális ágazat vonatkozásában a megtámadható és méltányos piacokról, Digital Markets Act, s

Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról, Digital Services Act, DSA

Internetes hivatkozások

A Meta Kereskedelmi feltételei („Kereskedelmi feltételek”), link letöltve: 2022. november 8-án: https://www.facebook.com/legal/commercial_terms

Ashley Carman: Tinder will give you a verified blue check mark if you pass its catfishing test / A new system to prove you're real, The Verge, link letöltve: 2022. november 9-én <https://www.theverge.com/2020/1/23/21077423/tinder-photo-verification-blue-checkmark-safety-center-launch-noonlight>

Casey Newton, The Verge: Everything you need to know about Section 230, letöltve: 2022. november 7-én: <https://www.theverge.com/21273768/section-230-explained-internet-speech-law-definition-guide-free-moderation>

Digital 2022: The United States of America, link letöltve: 2022. november 7-én: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-united-states-of-america>

NPR: Elon Musk allows Donald Trump back on Twitter, link letöltve: 2022. december 3-án: <https://www.npr.org/2022/11/19/1131351535/elon-musk-allows-donald-trump-back-on-twitter>

Portfólió, Figyelmeztetést kapott Elon Musk: „Európában a madár a mi szabályaink szerint fog repülni”, letöltve: 2022. november 8-án. https://www.portfolio.hu/uzlet/20221028/figyelmeztetest-kapott-elon-musk-europaban-a-madar-a-mi-szabalyaink-szerint-fog-repulni-575581?fbclid=IwAR1rjq5YpaK6-2T_84V3pTjslUZfwxuPiVDqb1-U4PWEr4xSXJ4ERFdHWoo#

Szalai Anita: Már hatályos a DSA, a digitális szolgáltatásokról szóló rendelet, link letöltve: 2022. december 4-én: <https://www.szalailegal.hu/mar-hatalyos-a-dsa-a-digitalis-szolgaltatasokrol-szolo-rendelet/>

II. BÜNTETŐJOGI ÉS KRIMINOLÓGIAI TAGOZAT

KRATOM ÉS KÁBÍTÓSZEREK A TÁRSADALOM ÉS JOG TÜKRÉBEN

1. Bevezető gondolatok

„A kábítószer problémára vonatkozó büntetőjogi szabályozás, miközben egy társadalom adott történeti szociológiai, sőt érték keresztmetszetében megjelenő önvédési eszközként is értelmezhető, mégis csak emberi sorsokkal van összefüggésben”² írja Ritter Ildikó, akinek a megállapításával csak egyetérteni lehet. A kábítószer probléma egy olyan társadalmi jelenség, amely érinti a társadalom egészét, akár fogyasztó az ember, akár nem. Az új kábítószer trendek, a piac és a szereplők változása nem csak a társadalom hozzáállását, de jogi szabályok változását is eredményezi a közeljövőben. A kábítószeres terjedésével, változásával és gyors megjelenésével a jelenlegi jogszabályok nem tudnak versenyt lépést tartani, ezért egy a hagyományostól eltérő szemléletű megközelítésre van szükség. Fontosabb a jelenlegi helyzet ismertetése, az újfajta veszélyek és kihívásokra való figyelem felhívás, a társadalom álláspontja és viselkedésének bemutatása. A veszély nem csak a designer drog, a még nem szabályozott szer, hanem a társadalom tájékozatlansága, a büntetések, amelyek nem szolgálnak visszatartó erőként, mert nem csökkentik sem a fogyasztók, sem a kereskedők számát, csak több nehézséget teremtenek a fogyasztók és az igazságszolgáltatás számára.

Többféle modell létezik a kábítószer helyzet kezelésére, azonban egyet kell értenem Soltész Bertalannal, aki szerint:³ „A kábítószer-probléma kezelésének számos modellje létezik, de egy sem képes maradéktalanul a kábítószer-bűnözés és a függőség kialakulásának a felszámolására. Ez viszont nem csupán a kezelési modellek hiányosságaira vezethető vissza, hanem sokkal inkább a társadalmi problémákra”. Az államnak változtatnia kell azokon a módszereken, amit ed-

---

1 Témavezető: Prof. Dr. Domokos Andrea dékánhelyettes, intézetvezető, tanszékvezető egyetemi tanár, KRE ÁJK.

2 RITTER Ildikó: (T)örvény A kábítószerrel való visszaélés büntetőjogi megítélésének hatásvizsgálata – 1999. március 1. után. L'Harmattan, Budapest, 2003. (7)

3 SOLTÉSZ Bertalan: *A kábítószer-bűnözés tendenciái – A magyar és a német drogtörvény összehasonlítása*. Miskolc, 2011, (52)

dig alkalmazott. A társadalmak története és felépítése, hozzáállása a kábítószer problémához eltérő, így nem létezik olyan megoldás, amely minden országban egységesen működne, és megfelelő szabályozást nyújtana a kábítószerrel kapcsolatban. A legnagyobb konfliktust a témában a társadalom akarata és megítélésének ütközése a jogi szabályozással. Egy véleményen vagyok Gerevich Józseffel és Veér Andrással, akik szerint⁴:” A tiltás vagy megengedés dilemmája a droghoz való hozzáférés lehetőségeit tágítja vagy szűkíti, de nem érinti azt a kérdést, hogy vajon az az ember, aki már rendszeres, napi fogyasztó, hogyan vehető rá arra, hogy abbahagyja a fogyasztását.”

Két területet tekintek át: a jogi szabályozást és a társadalom hozzáállását. Hazánkban a Btk. nevesíti a kábítószer bűncselekményeket és azokra vonatkozó szabályozást, azonban a jelenlegi szabályozás és a bírói gyakorlat nem jelent visszatartó erőt a fogyasztók számára. A növekvő kábítószer használat indoka, a társadalom kíváncsisága, fogyasztásnak az újszerű megítélése.

Ugyanis a jelenlegi jogszabályok és köznevelés nem biztosít megfelelő fórumot a releváns tudás megszerzésére. Ezek mind eredményezhetik a fiatalkorúak szerhasználatának kialakulását. Egy 2014-es felmérés szerint Magyarországon a „különféle kábítószereket kipróbálók aránya az 5. és 7. osztályban még elenyésző. Viszont a 9. osztályosok 7%-a már használt marihuánát, mely arány a 11. osztályra eléri a 15%-ot. Második leggyakoribb tudatmódosító szerként az altatók, illetve nyugtatók szerepelnek, ezek kipróbálási aránya a középiskolások körében 5%. A 11. osztályosok körében 3% az ecstasyt és valamilyen dizájner drogot kipróbálók aránya.”⁵

2. Fogyasztók és Kábítószer

Ebben a fejezetben tisztázom a dolgozatomban használt fogalmakat és azok jelentéstartalmát, Tekintettel arra, hogy a Btk. a kábítószer megnevezést alkalmazza, a továbbiakban én is ezt fogom használni. A Btk. utalással fejt ki a kábítószer definícióját. A témám a kábítószeren belül a klasszikus kábítószerre fókuszál. A klasszikus kábítószer, Lévy Miklós által használt fogalom: az opiátok (ópium, morfium, heroin, kodein), ide tartoznak még a stimulánsok (kokain) és a hallucinogének (marihuána, hasis, LSD).⁶ Azért fektetek nagyobb hangsúlyt

---

4 GEREVICH József – VEÉR András: Az addiktológia megosztottsága Egy lehetséges integráció vázlata. *Esély*, 2004/4. sz. (23)

5 GREZSA Ferenc – SURÁNYI Zsuzsanna: *Fiatalkorúak szerhasználatának vizsgálata*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet (NCSSZI). Budapest, 2014. (16)

6 Dr. LÉVAY Miklós: Kábítószer-probléma és a bűnözés összefüggései. Magyar Tudományos

a klasszikus kábítószerekre, mert ezek a szerek számítanak a legnépszerűbbnek a fogyasztók körében.

Úgy gondolom, a fogyasztókat két szempontból kell vizsgálni: az egyik a kábítószer fogyasztás indoka, a másik a rendszeressége. Ezekből le tudjuk szűrni, hogy milyen típusú fogyasztócsoporthoz, milyen típusú kábítószerrel preferál.

A fogyasztás indítékát nagyban befolyásolja a fogyasztó személy magatartása, vice versa véleményem szerint a fogyasztott szer is befolyásolja a személy megítélését. Lévay Miklós szerint: „A választott drog típusa viszont kötődik valamilyen személyiség jellemzőkhöz és a visszaélő társadalmi státuszához”.⁷ A megállapításával azért értek egyet, mert minden kábítószer fogyasztásnak más-más az indítéka, különböző okból használják a fogyasztók. Ezen túlmenően az eltérő társadalmi réteg is befolyásoló tényező, mert nem minden kábítószernek olcsó a piaci ára. Amíg a szegényebb rétegekre jellemző a designer drogok fogyasztása, addig a tehetősebbek nyilvánvalóan jobb minőségű kábítószerrel használnak. A fogyasztókat a Lévay által is használt felosztás szerint csoportosítom: kísérletezők, alkalmi fogyasztók, rendszeres fogyasztók.⁸ A felosztást azért tartom indokoltnak használni, mert lefedhető a fogyasztók típusa a fogyasztásuk alapján.

A csoportokat a következőkben saját megfogalmazásomban mutatom be. Kísérletezők: Ezek a személyek csupán párszor próbáltak ki valamit, illetve a kipróbálás oka kíváncsiság, valamint a személy társaságának a nyomása. Alkalmi fogyasztók: azok a személyek, akik hosszabb időszakon keresztül fogyasztanak, azonban nem rendszeresen, hanem valamilyen eseményhez/alkalomhoz köthetően, a fogyasztásukkal kapcsolatban nem beszélhetünk még fizikai függőségről. Rendszeres fogyasztók: hosszabb időn belül rendszeres fogyasztás, akár heti/ napi szinten is, ennek motívuma pszichés vagy akár fizikai függőség is lehet. Ez a sík a fogyasztás gyakoriságát taglalja, nekünk azonban jelen korban a fogyasztás indítékáról is kell beszélni.

3. Mi a kratom?

A Kratom *Mitragyna Speciosa* indonéz fa levele a búzafélék családjába tartozik. Azért tartom fontosnak a róla való tájékoztatást, mert nemzetközileg nem szabályozott szer. Országoként eltér a rá vonatkozó szabályozás, azonban fogyasztása egyre népszerűbb és hazánkban is egyre populárisabb szernek számít. A Kratom nemzetközileg nem szabályozott, azonban jelenleg több Európai állam is már szabályozás alá vonta. A Kratom eredetileg Ázsiából származik, ahol legfőképp

---

Akadémia Könyvtára, Miskolc, 1991. (20)

7 Uo. (32)

8 Uo. (18)

a munkások használták monoton munkatűrés miatt. Az európai országokban, ahol emberi fogyasztásra is árusítható ott a fogyasztás célja a szociális szorongás csökkentése, a monoton munka élvezetesebbé tétele, illetve Ázsiában fájdalomcsillapításra is használják.⁹ A Kratom egy opioid szerű természetes termék, amely mind negatív, mind pozitív hatásokkal is rendelkezik. „Összetevői 7-hidroxi-mitragrin. Kutatások kimutatták, hogy bizonyos metabolizált gyógyszerekkel való együttes használata egészségre káros lehet.”¹⁰ Azonban tudomásul kell vennünk azt a tényt, hogy a Kratom régóta „velünk él” Európában is, azonban népszerűsége most kezdett megugrani. A EMCDDA, vagyis Kábítószeres és Kábítószer függőség Európai Megfigyelő Központja, már a 2011-es jelentésében említi a Kratomot.

A Kratom azért került középpontba, mert hazánkban a „nem gyakran” megjelenő szerek közül ez a legpopulárisabb, népszerűsége abból eredeztethető, hogy beszerzése és fogyasztása nem ütközik magyar jogszabályba, illetve hozzáférése elég egyszerű. A kutatásom egyik lényege, hogy felhívja a figyelmet a Kratomra és veszélyeire, továbbá a különböző államokban hatályos szabályozását ismertetem. Hipotézisem szerint, amelyet kérdőívemmel próbálok bizonyítani, a Kratom hazánkban egyre népszerűbb szer, amely fogyasztók számára annyira népszerű, hogy több figyelmet kap, mint egyes klasszikus kábítószeresek. A jelenségről való tájékoztatásomat az is indokolja, hogy WHO 2021-ben jelentést készített a Kratomról. A problémát tükrözi, hogy minimálisak a Kratommal kapcsolatos információk és kutatások, azonban egyes országokban népszerűsége ennek ellenére inkább növekszik. Az, hogy a Kratom bár magyar jogszabályok szerint fogyasztásra nem árusítható, beszerzése lehetséges, akár boltból, akár interneten történő rendeléssel, illetve megjelenik már az utcai piacokon is. Ezeknek a tényeknek az ismeretében gondoltam úgy, hogy dolgozatomban a klasszikus kábítószeresek mellett a Kratom kialakuló piacát is ismertetnem kell.

Magyarországon botanikai és analitikai célokra árusítható, illetve növényi festékként is, ezért hazánkban a beszerzése különösen egyszerű, akár a boltokban is megvásárolható a fogyasztók számára, továbbá, mivel Magyarországon nem jogszabálysértő a tartása és fogyasztása, egyre népszerűbb szer a fiatalok körében.

Bár mint fent említettem egységes szabályozás nem létezik a kratomra, de jelenség nagyságát mi sem igazolja jobban, mint hogy Európai Bizottság reagált a jellegre 2023.03.23-án. A reagálásuk indoka a következő: Tomáš Zdechovský (cseh Európai parlamenti képviselő): **E-000193/2023** írásbeli választ.¹¹ A

---

9 <https://kratom.hu/>

10 World Health Organization Pre-Review Report: Kratom (*Mitragyna speciosa*), mitragynine, and 7-hydroxymitragynine (Geneva, 11-15 October 2021) (7)

11 E-000193/2023

cseh európai parlamenti képviselő azért intézett kérdést, mert véleménye szerint a kratom, az európai unóban egyre népszerűbb, illetve Csehországban minden 5. iskolás gyereknek van már tapasztalata vele. Kérdései arra irányultak, hogy Európai Bizottság mit gondol a kratomról?

Az Európai Bizottság 2023.03.23-án közölte válaszát, melyben kitért a kratom jelenségre. Jelenleg Kratomot a *2017/2101/EU rendelet* értelmében EU korai előreléző rendszere új pszichoaktív anyagként figyeli. Azonban nem uniós szinten ugyan is *2004/757/IB tanácsi kerethatározatban nem szerepel a „kábitószer” meghatározásában.* Nem tervez változtatásokat javasolni e tekintetben! Ennek egyik fő indoka az volt, hogy A Kratom kiskorúak körében tapasztalható növekvő népszerűségének tendenciáját nem jelentették az EU korai előreléző rendszerének, és a Bizottságnak nincs további információja az ilyen fejleményekről.

A Kratom hatásáról többfajta leírás történt már, a WHO jelentése szerint a fogyasztása kis dózisban stimuláns hatást fejt ki a fogyasztóra, azonban nagyobb dózisu fogyasztás esetén opioid szerű hatást kelt. A WHO is említés tesz erről. A Kratom jelenleg nem tartozik az ENSZ-egyezmények ellenőrzése alá. Egyes országok tiltják vagy korlátozzák emberi fogyasztásra való felhasználását.¹² Egyes tanulmányok azonban azt is bizonyítják, hogy a Kratom kedélyjavítónak, fájdalomcsillapítónak, illetve opiátokról való leszokáshoz használják a legtöbben. Nagy mennyiségű fogyasztása függőséget okoz a fogyasztóra Alacsony dózisok esetén fokozott éberség, beszédképességromlás, míg nagy mennyiség esetén opiátokra jellemző a hatása. A testre gyakorolt hatása émelygés, viszketés, izzadás, székrekedés, fokozott vizeletürítés, hányás, álmatlanság.¹³ A hosszútávú fogyasztás következményeként megjelenik a súlycsökkenés és az étvágytalanság.

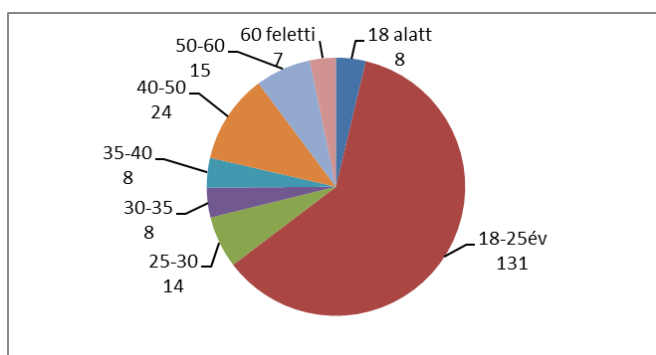
4. Kérdőív

Kutatásom bizonyítására egy online kérdőívet készítettem, amely több hónapig volt elérhető, célja a társadalom hozzáállását és szokásait tükrözze a kábítószer és kratomal kapcsolatban. Több típusú kérdés volt, amelyet a kitöltők anonim módon válaszoltak meg, a feltett kérdéseimre az alábbi eredmény született. 215 személy töltötte ki, a jelenlegi fogyasztó, illetve nem fogyasztó réteget célozta meg, különböző korosztályban és különböző megyékben. A kitöltők neme szerinti megoszlása: 50,2% férfi és 49,8% nő.

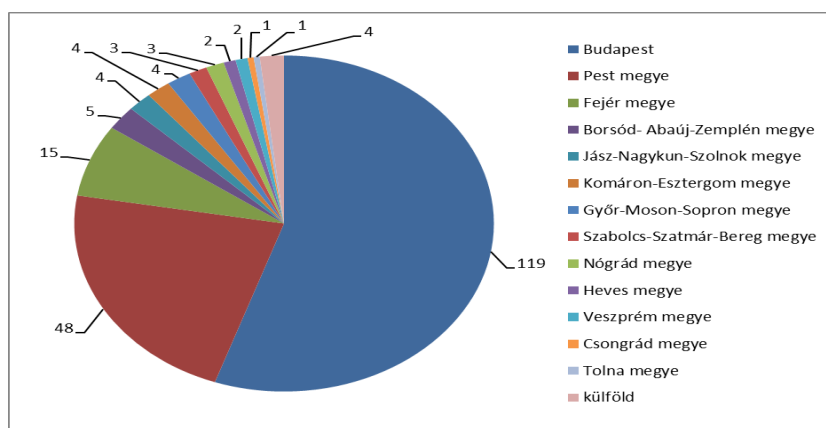
---

12 EMCDDA a kábítószer-probléma Európában éves jelentés 2011. Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2011. (103)

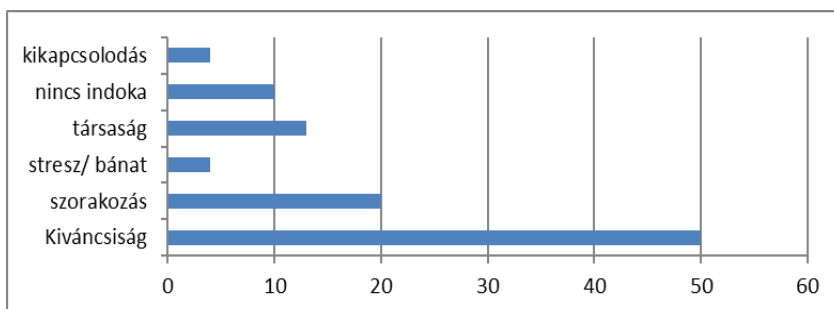
13 <https://www.getsmartaboutdrugs.gov/drugs/kratom>

Amint az első diagramon is látszik, a kitöltők életkora lefedi a 18 év alattiakat és a 60 fölötti korosztályt is. A legtöbb személy a 18-25 év közötti korcsoportban található, összesen 131 fő. Tesztet az egész ország területéről válaszolták meg, mint azt a következő ábra is mutatja. A kapott eredmények más-más régióból származó, eltérő korosztályú személyek véleményét tükrözik.

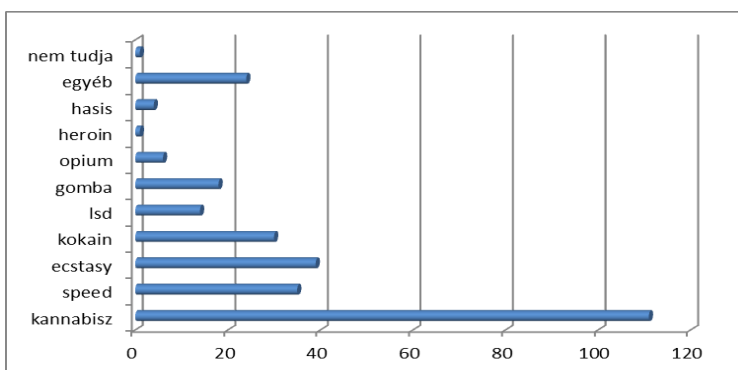
Az ábrán is látszik, minden megyéből legalább egy kitöltő van, és van négy fő külföldön tartózkodó magyar személy is. Legtöbben Budapest, illetve Pest megyében válaszoltak a kérdésekre. A következő kérdéskör a tapasztalatokról szól és a piaci tendenciákról, valamint a személyek hozzáállásának vizsgálatáról. A 215 db válaszból végül 115 személy nyilatkozott úgy, hogy próbálta már, vagyis a kitöltők több mint a fele fogyasztott már élete során kábítószer. A következő kérdés arra volt kíváncsi, mi volt a fogyasztás indítéka. Az eredményt a következő grafikon foglalja össze:

Az ábra azt mutatja meg, hogy válaszadók milyen okból fogyasztottak kábítószer, mi volt a szerhasználat motívuma. Ahogy az ábrán látszik, a leggyakoribb indok a kíváncsiság volt, amelyet 50-en választottak, a második legnépszerűbb ok a szórakozás, amelyet 20-an jelöltek meg. A leggyakoribb kábítószer-kipróbálás indok az esetek nagy részében a kíváncsiság, szórakozás, illetve a társaság miatt van. Az indok nélküli fogyasztás, stressz oldás, illetve a kikapcsolódás alacsonyabb számot ért el. Az eredmények tükrében a legfőbb indokok a szociális helyzetből és az információszerzésből adódnak. Egyet kell értenem Douglas N. Husakkal, aki így ír: „Erősen kétlem, hogy a kikapcsolódás céljából történő droghasználat büntetőjogi szankcionálása igazolható lenne egy liberális politikai meggyőződésű ember számára elfogadható alapon.”¹⁴ A személyek hozzáállását több tényező alakítja ki, az egyik az, hogy a jelenlegi jogszabályok nem nyújtanak visszatartó erőt, hogy egy személy akár egy alkalommal is ne próbáljon ki kábítószer, a másik indok, hogy a társadalom fiatalabb generációi nem gondolják bűncselekménynek a kábítószer alkalmi fogyasztását, végezetül pedig a magyar társadalom alultájékozottsága. A legtöbb személy nincs tisztában azzal, hogy a kábítószer fogyasztás bűncselekmény, illetve azzal sem, hogy jogilag milyen szer minősül kábítószernek vagy új pszichoaktív szernek.

A következő grafikon a jelenlegi magyar piaci igényt mutatja meg, a kitöltőknek az volt a feladata, hogy ha kipróbáltak már valamilyen klasszikus kábítószer, vagy jogilag kábítószernek minősülő szer, akkor jelöljék be a táblázaton. Egy kitöltő több elemet is megjelölhetett, illetve egyéb lehetőséget is beírhatott az opciókhoz. Az alábbi eredmények születtek:

¹⁴ Douglas N. HUSAK: Semlegesség, autonómia, drogfogyasztás. *Fundamentum*, 2001/1.sz. (5-25)

Az ábrán látszik, a legnagyobb népszerűségnek a marihuána örvend, 111 személy nyilatkozta, hogy próbálta már a marihuánát, a második legnépszerűbb kábítószercsoport a stimulánsok voltak: az ecstasy, speed, kokain. A három szer közül az ecstasy volt a legnépszerűbb 39 fogyasztóval, a speed, vagyis amfetamin származékok 35, míg a kokain 30 jelölést kapott. A következő népszerű kategória az egyéb volt, itt nem mindenki fejtette ki, mi volt a próbált kábítószer, de itt többen is megjelölték a mefedront. A kitöltők szempontjából a legkevésbé népszerű kábítószercsoport a hallucinogének voltak, amelyből a legtöbben a piaci néven ismert varázs gombát próbálták, vagyis a pszilocibint, amelyből összesen 18 darab jelölés volt. A jelenlegi ábra nem az aktuális piac állását mutatja, ugyanis a kérdés arra irányult, hogy melyik szert próbálta ki az adott személy, azonban az nem derült ki, hogy mikor használta a kábítószer. Az általam végzett kutatás számos ponton egyezik a 2021-es Európai kábítószer jelentéssel. Ilyen hasonlóságok jelentek meg a kábítószer használat esetében is.¹⁵ Mindkét felmérésben azonosak a népszerű kábítószeresek. A kérdőívem és Európai kábítószer jelentés felmérése is a kannabiszt jelölte meg a legnépszerűbb kábítószer csoportnak, majd ezt követék a stimulánsok.

A következő két kérdés a kábítószer fogyasztásról való társadalmi visszajelzést szolgálta. Az első, hogy az adott személy hogyan vélekedik a kábítószer fogyasztásról, a másik pedig, hogy bűncselekménynek gondolja-e a kábítószer fogyasztást. A kérdéseket azért tartom szükségesnek, hogy kiderüljön, hogy az állam jogszabályozásában a bűncselekményre nyilvánítás eléri-e a célját?

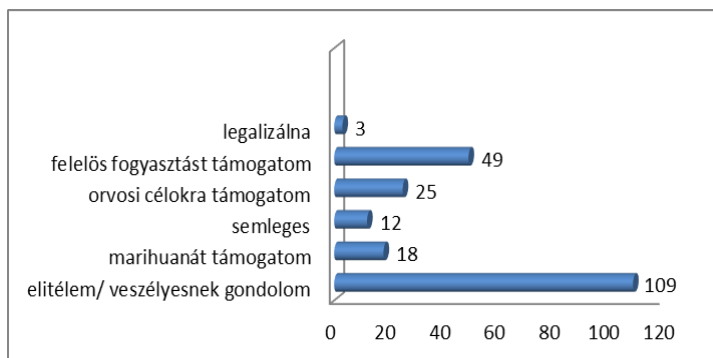
Ha nem éri el a kívánt társadalmi támogatást, egyet kell értenem Ritter Ildikóval, aki szerint: „Ha ugyanis vagy a jelenség kezelésének választott módja és/vagy az

¹⁵ EMCDDA Európai kábítószer-jelentés. Tendenciák és fejlemények. 2021, Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2021. (1-60)

ahhoz rendelt eszköz nem kap egyértelmű társadalmi támogatást, azaz hiányzik mögüle a társadalmi konszenzus akkor az oda vezethet, hogy a stressz törvények rövidtávon is nagyobb kárt okozhatnak, mint maga a jelenség”.¹⁶ A túlszabályozás és a jelenlegi társadalmi hozzáállás csak terheket teremt az igazságszolgáltatás számára és nem csökkenti a fogyasztók számát és a kábítószer kínálatot.

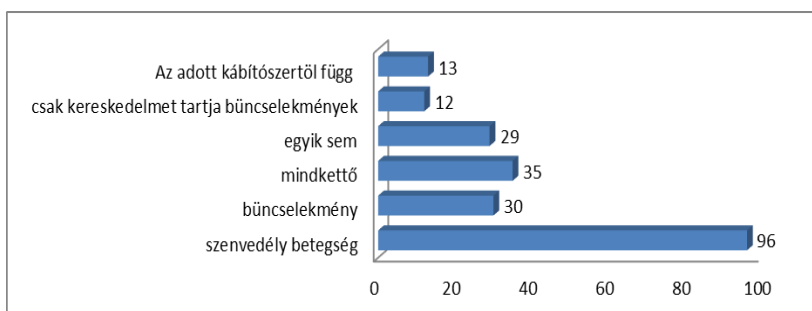
A kitöltők az alábbi válaszokat adták:

Amint az ábrán is látszik, a kábítószer fogyasztást általában veszélyesnek tartják és elítélik azt. Ezen kívül öt másik csoport született, amelyekből csak 3 kitöltő személy támogatta a teljes legalizált fogyasztást. A kitöltők egy része csak bizonyos szer fogyasztásának szabályozását engedné (pl. marihuána). Egy csoportban semlegesen állnak a fogyasztókhöz, vagy pedig a fogyasztást valami szabályok közé szorítanák. A támogatók közül a két legnépszerűbb csoport, akik orvosi célokat, vagy pedig a szabályozott fogyasztást támogatják, amely alapján a felelős „tudatos fogyasztó” létrehozása a cél. Ennek alapján kijelenthető, hogy a kábítószer fogyasztás nem egy támogatott cselekmény az országban, azonban a szabályozott fogyasztásra, orvosi felhasználásra, illetve marihuána szabályozott fogyasztására van igény a társadalomban.

Kötelességünk arról beszélni, hogy ha a társadalom elítél egy cselekményt, de a szabályozással nem ért egyet, vajon bűncselekménynek gondolja-e a kábítószer fogyasztást, vagy csak káros szenvedélynek?

16 RITTER Ildikó: „Kockázati bűncselekmények és a cannabis politika”. In: Vókó György: *Kriminológiai Tanulmányok*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015. (103-121)

A résztvevők nagy része azt a választ adta, hogy a kábítószer fogyasztást szenvedélybetegségnek tartja és mindössze 30 személy tartja bűncselekménynek, illetve 35 személy tartja szenvedélybetegségnek és bűncselekménynek. Azonban a többség nem bűncselekménynek gondolja a fogyasztást, vagy csak bizonyos kábítószeres fogyasztását gondolja annak. Egyes kitöltők viszont sem szenvedélybetegségnek, sem bűncselekménynek nem tartják a kábítószer fogyasztást, ebből a csoportból azonban 12 személy megjegyezte, hogy a kábítószer-kereskedelmet, illetve annak továbbadását ellenben bűncselekménynek vélik. Ebből levonható az egyik fő dilemma: ha a kábítószer fogyasztást, bár a társadalom elítéli, de nem tartja bűncselekménynek, szükséges-e a fogyasztást bűncselekményként szabályozni? Győrfi Tamás szerint: „mint ahogy a kábítószer fogyasztó jogainak védelme sem jelenti a magatartásnak helyeslését, úgy a magatartása helytelenítése sem vonja maga után automatikusan büntetés indokoltságát.”¹⁷

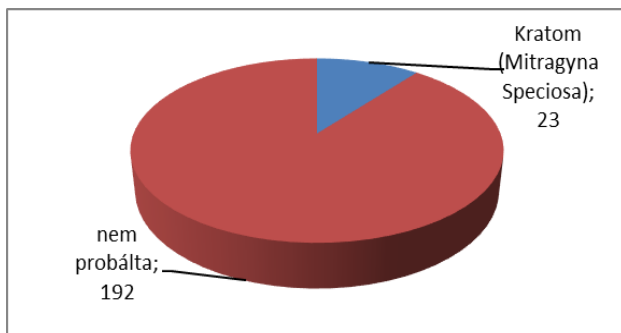
A kérdőívem következő s egyben utolsó kérdése, amely csak a klasszikus kábítószerrel foglalkozik, arra kíváncsi, hogy ha legális lenne egy kábítószer, az adott személy kipróbálná-e.

Úgy gondoltam, hogy a kérdésre azért van szükség, mert egyre több országban szabályoznak bizonyos kábítószer fogyasztást, ezért a kábítószerrel kapcsolatos büntető jog céljának a kínálatot kell elsősorban csökkentenie, nem pedig a keresletet. Lévay Miklósnak adok igazat, aki szerint „A büntetőjog szigorának a kínálat csökkentés területén kell érvényesülnie a kereslet csökkentés másodlagos szempont”. A szabályozás legfontosabb elemének az ártalomcsökkentésnek és a „kettős veszélytől” való megóvásnak lenne a célja. A megfogalmazásban a kettős veszély a kétoldalúságot jelenti, az egyik oldal a piacon való kábítószeres tisztaságának veszélye, a másik oldal, hogy a fogyasztás bűncselekmény, így aki kábítószeret fogyaszt, ki van téve a kábítószer tisztaságának, minőségének, illetve

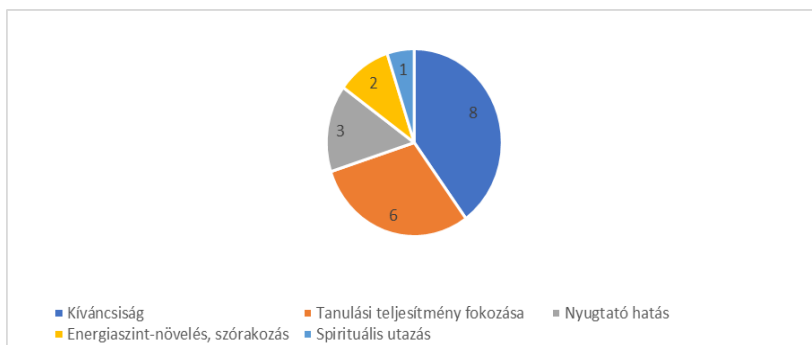
¹⁷ GYŐRFI Tamás: Drogfogyasztás és önrendelkezési jog. *Fundamentum*, 2001/1. sz. (26-34)

az igazságszolgáltatás veszélyének. Ezért gondolom én is úgy, hogy a fő célnak a kínálatcsökkentésnek kellene lennie. Arra a kérdésre tehát, hogy 'Ha legális lenne egy kábítószer kipróbálná-e?' A többség a „nem” választ adta, több mint 60% gondolta úgy, hogy ha valamely klasszikus kábítószer legális lenne, nem próbálná ki. Kijelenthető, hogy a legalizáció nem növelné a fogyasztók számát.

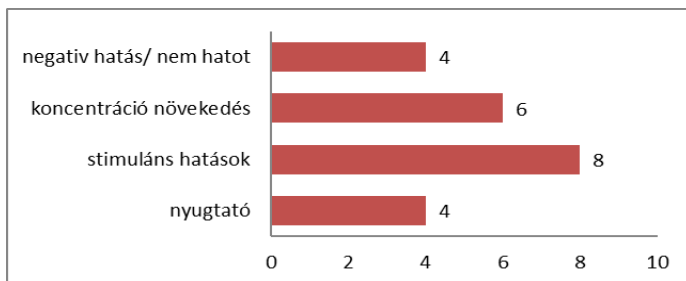
Az utolsó előtti témakörnél arra voltam kíváncsi, hogy a nem szabályozott szert hányan próbálták. A válaszadók 1 szerre adtak magasabb számot, az pedig a Kratom volt.

A válaszadók közül összesen 23 személy nyilatkozta azt, hogy próbálta már a Kratomot, melynek a kérdőíves eredménye alapján több használója van, mint a klasszikus kábítószereknek, a hallucinogéneknek. Magyarországon jelenleg még sem kábítószernek, sem pedig új pszichoaktív szernek nem minősítették, annak ellenére, hogy a 2011-es kábítószer jelentés már említést tesz róla. Mégis a következő évek legnépszerűbb függőséget okozó szere lehet a szabályozatlansága és hozzáférhetősége miatt a magyar piacon. A kérdőívemben a következő két kérdés azt vizsgálta, hogy a Kratom milyen hatást fejt ki a kipróbálóban, illetve mi volt a fogyasztás indítéka.

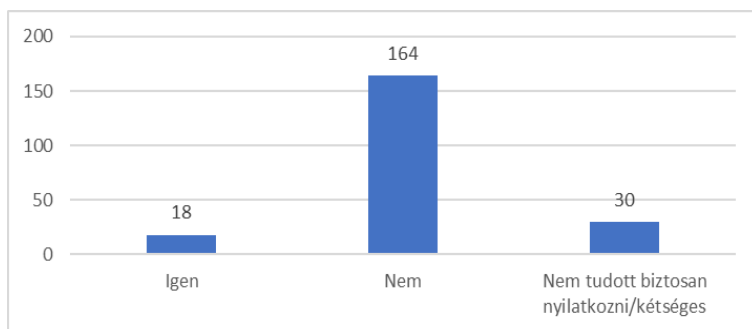

A kipróbálás vezető oka a kíváncsiság volt, azonban itt megjelenik második legnépszerűbb válaszként a tanulási teljesítmény fokozása, illetve a kikapcsolódás, a nyugtató hatás elérése. A fogyasztás indítéka hasonló volt a kábítószereknél tapasztalt eredményekhez, azonban itt felfedezhető egyfajta tudatosság fogyasztás célját illetően, hiszen a második legnépszerűbb csoport teljesítménynövelés okán fogyasztotta a szert. A következő kérdés arra irányult, milyen hatást fejtett ki a Kratom a fogyasztóknál.

A legtöbb személy úgy nyilatkozott, hogy stimuláns hatásokat észlelt magán, úgy mint a fáradékonyság megszűnése vagy „felpörgetés”. A második csoport a koncentrációs képesség megnövekedéséről számolt be. A maradék két csoportból az egyik nyugtató kellemes hatásról számolt be, míg a másik negatív vagy semmilyen hatást nem tapasztalt. Ilyen negatív hatás volt például a gyomorfájdalom, hányinger. A kapott eredményekből igazolódik, hogy egyrészt a Kratom észlelhető hatást fejt ki kipróbálóján, másrészt, hogy kialakuló fogyasztó köre van Magyarországon. A Kratom, mint veszélyforrás már megjelent a fogyasztók körében.

Kérdőívem utolsó kérdésével arra voltam kíváncsi, hogy a magyar társadalom rendelkezik e megfelelő információval, a kábítószerekkel kapcsolatban, vagy pedig köznevelés, illetve egyéb állami formátumon keresztül hozzá tud jutni a megfelelő információhoz. Az alábbi eredmény született:

A kitöltők közül 164 személy gondolja úgy, hogy sem az állam, sem a köznevelés nem nyújt semmifajta tájékoztatást, melyből használható információkhoz jutna. 30 személy nem tudta megmondani, hogy elégséges szintű információt kap-e vagy sem és 18 személy gondolja azt, hogy megfelelő tudáshoz tud jutni az államon, illetve a köznevelésen keresztül. Ezzel igazolni vélem azt az állításom, mely szerint a legtöbb személy nem rendelkezik releváns információval a kábítószerrel kapcsolatban.

Összegezve az eddigi eredményeket, a kérdőívből kiderül, hogy van igény a kábítószer fogyasztásra. A fogyasztás mögött meghúzódó ok főleg kíváncsiságból és szórakozásból ered és a többség nem bűncselekménynek tartja a kábítószer fogyasztást, hanem szenvedélybetegségnek. Ezen kívül bizonyítást nyert, hogy a fogyasztók különböző csoportokba oszthatók, így nem lehet, kijelenti, hogy minden fogyasztó függő. Megállapítható az is, hogy a Kratomnak hazánkban egyre növekvő fogyasztótábora van.

5. A jelenlegi kábítószerpiac

E fejezetben igyekszem bemutatni a jelenlegi kábítószerpiac jellemzőit és a Covid-járvány hatását a piacra.

A kábítószerpiac a Covid-járvány következtében rákényszerült a változásra, új fajta kereskedelmi módszerek jutottak nagyobb szerephez. Ezt az EMCDA 2021-es jelentése is igazolja. „Habár a kezdeti lezárások zavart okoztak az utcai alapú kiskereskedelmi kábítószerpiacokon, és előfordultak helyi jellegű hiányok az ellátásban, a dílerok és a vásárlók a jelek szerint úgy alkalmazkodtak ehhez, hogy fokozottabb mértékben használják a titkosított üzenetközvetítő szolgáltatásokat, a közösségi médiaalkalmazásokat, az online forrásokat, valamint a postai és házhoz szállító szolgáltatókat. Ez olyan aggályokra ad okot, miszerint a világhárvány egyik lehetséges hosszú távú hatása az lehet, hogy a drogpiacon még inkább digitalizálódnak”¹⁸ A lezárások következtében a kábítószer-kereskedelem az utcáról átkerült az internetre. Ritter Ildikó megállapítja, hogy a világhálóra való átállás a járvány végével is megmaradt.¹⁹ A járvány egyetlen pozitív hozama a kábítószerpiacra, hogy a kábítószer bűnözéssel összefüggő erőszakos bűncselekmények száma csökkent. Az Európában végbemenő változások, melyek a kábítószerpiacot érintették, jórészt a globalizációval és az új technológiával függenek össze.²⁰ A legújabb változások közé

---

18 EMCDDA 2021.

19 RITTER Ildikó: „Karanténban a drogpiacon? A COVID 19 pandémia hatásai a globális drogpiacon”. *Ügyészek lapja*, 2020/4-5. sz. Büntetőjog, Kriminológia.

20 VÁRI Vince: A bűnüldözés aktuális kihívása: az online kábítószerpiac. *Interdiszciplináris drogszemle* (138-160)

tartozik a kábítószer termelési és csempészési módszereiben zajló innovációk, az új kereskedelmi útvonalak létrejötte és az online piac térnyerése is. Megállapítható, hogy a világyárvány a kábítószer fogyasztás mértékére nem, de a piac működésére és a kábítószer beszerzésének módjára hatással volt, ezzel újabb kihívások elé állítva a bűnüldöző szerveket. Jelenleg a legnagyobb nehézséget az új piaci módszerek és a folyamatosan megjelenő újabb szerek okozzák.

Ritter Ildikóval értek egyet: „A recessió legnagyobb vesztesei a drogpiacon egyértelműen a dependens fogyasztók, a kábítószer-problémával küzdők, akik a szigorú korlátozások idején nem, vagy csak nehezen juthatnak szakszerű segítséghez, és akik a drogpiacon változása miatt jóval drágábban kénytelenek beszerezni az adagjukat”²¹

Levonható a következtetés, hogy a kábítószer piac digitalizálódik és a jelenlegi gazdasági helyzet miatt a kábítószer árak emelkedni fognak. Ennek következménye, hogy a piacon az olcsóbb és veszélyesebb szerek kereslete növekedni fog, így a Kratomé is.

6. Az Amerikai Egyesült Államok kábítószer és kratom szabályai

„Az Amerikai Egyesült Államokban, amióta drog politika létezik, büntető jellegű intézkedések és utólagos beavatkozás preferálása volt jellemző. Ma is többszázezer ember ül büntetés-végrehajtási intézetekben fogyasztási mennyiségű kábítószer birtoklásért. Ennek ellenére az Egyesült Államok területén bárhol könnyen beszerezhető gyakorlatilag bármilyen illegális kábítószer”²² írja Sivadó Máté.

Az Egyesült Államokban a kábítószer szövettségi szinten vannak szabályozva. A szövetségi kábítószer birtoklásbüntetést a 21 U.S. Code § 844 szabályozza, amely szerint „Tilos bármely személy által, akár tudatosan, akár szándékosan szabályozott anyag birtoklása, kivéve, ha az anyagot közvetlenül, vagy érvényes recept vagy utasítás alapján egy gyakorló orvostól szerezték be.”²³ A kábítószer-bűncselekmények meghatározása pedig a következő: a „kábítószerrel vagy vegyi anyagokkal kapcsolatos bűncselekmény” kifejezés minden olyan bűncselekményt jelent, amely megtiltja a birtoklását, terjesztését, gyártását, természetét, értékesítését, átadását, vagy birtoklásra, terjesztésre, gyártására, természetére, értékesítésére irányuló kísérletet vagy összeesküvést.

A büntetés, amelyet a birtoklásért kiszabhatnak, egy évig terjedő szabadság-

21 RITTER 2020.

22 SIVADÓ Máté: *Jelenkori drogpolitika Magyarországon és Európában, tengerentúli kitekintéssel*. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2015. (236)

23 <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/21/844>

vesztés és minimum 1000 dolláros bírság. A két büntetés kiszabható egymás mellett is, ha az adott személyt másodjára ítélik el. Ebben az esetben a büntetés legalább 15 nap, de nem több mint 2 év szabadságvesztés és minimum 2500 dollár pénzbüntetés.

Az Amerikai Egyesült Államokban a kábítószereket több fajta kategóriába sorolják és a kábítószer-kereskedelemtől a kábítószer mennyisége és fajtája alapján szabják ki a büntetést, amelyet a 21 U.S. Code § 841–a szabályoz.

A kannabisz származékok állami szinten is szabályozhatóak, ahogy Sivadó Máté írja: „Az Egyesült Államokban a szövetségi törvény értelmében a kannabisz használata, értékesítése és birtoklása illegális, de a szövetségi kormány bejelentette, hogy ha egyes államok akarják, dekriminalizálhatják a kannabisz rekreációs használatát, ha ennek pontos szabályozási rendszerét megteremtik. A szövetségi törvény indoklása szerint a kannabisz használata során nagy veszélye van a hozzászokásnak”²⁴

Az Egyesült Államokban a jelenlegi kannabisz szabályozás Bacsó Bernadett írása szerint a következő: „Jelenleg 2022-ben az Amerikai Egyesült Államok négy lakott területén, 36 államban és Kolumbiában engedélyezték az orvosi kannabisz használatát, valamint szintén Kolumbiában, 18 államban és az Amerikai Egyesült Államok két más területén a rekreációs alkalmazását is, tehát nem feltétlenül csak orvosi célra fordított felhasználását. Az Amerikai Egyesült Államokban a tagállami szabályozás mellett hatályban van a szövetségi szabályozás (federal law), amely egyrészt továbbra is tiltja a marihuána fogyasztását, másrészt magasabb rendű, mint a tagállami szabályozás. Ezáltal az USA-ban jelentős jogi kollízió jött létre.”²⁵

A Kratom problémával az USA-ban már a DEA is foglalkozott, melynek munkásságát Nagy Ivett írása alapján összegezem: „A DEA (Drug Enforcement Administration), azaz az Amerikai Egyesült Államok Kábítószer-ellenes Hivatalának célja, hogy a kábítószer csempészetet, valamint a terjesztést megállítsák. Összesen 91 külföldi hivatallal rendelkeznek a világon.”²⁶ A DEA Kratom-jelentés alapján: „A Kratom nem tartozik a szabályozott anyagokról szóló törvény hatálya alá; előfordulhat azonban valamilyen állapot a Kratom birtoklására és felhasználására vonatkozó előírások vagy tilalmak. Az FDA nem hagyta jóvá a Kratomot bármilyen gyógyászati felhasználásra. Ezen kívül a DEA a Kratomot

---

24 SIVADÓ 2015. (236)

25 BACSÓ Bernadett: A drogpolitika liberalizációjának társadalmi hatása. *Magyar Rendészet*, 2022/2. sz. (53-63)

26 Nagy Ivett: A kábítószer-bűnözés aktuális kérdései nemzetközi kitekintésben. *Magyar Rendészet*, 2021/2. sz. (83-95)

aggodalomra okot adó gyógyszerek és vegyi anyagok közé sorolta.”²⁷ A következő képen az látható, hogy az államok hogyan reagáltak a Kratom megjelenésére és állami szinten milyen szabályokat vezetnek be a Kratommal kapcsolatban.

A zöld jelzések a képen azokat az államokat jelölik, amelyek elfogadták a KCPA, vagyis a Kratom fogyasztó védelmi törvény, mely tisztázza, hogy mely szabályok mellett törvényes a Kratom-fogyasztás. A pirossal jelzett államok mutatják, ahol betiltották a Kratomot, a szürkével jelzett államok, ahol a Kratomra nem létezik még szabályozás. A KCPA törvény²⁸ iránymutatásokat határoz meg a Kratom gyártására, forgalmazására, értékesítésére, birtoklására, korhatáraitra, pénzbírságára, valamint vizsgálati és címkézési követelményeire vonatkozóan. A KCPA célja a fogyasztók biztonságának és egészségének megőrzése, a szállítók felelősségre vonása mellett. Ha a vállalkozások úgy döntenek, hogy nem tartják be a KCPA előírásait, súlyos pénzbírságra, sőt, akár büntetőjogi felelősségre is számíthatnak. Az iránymutatásokat az államok saját maguk fogadják el. A KCPA alapján ilyen jellegű iránymutatások a következők: Tilos a Kratom árusítása 18 éven aluliaknak, hamisított vagy szennyezett Kratom termék árusításának a tiltása. A 2%-nál több 7-hidroximitraginint tartalmazó Kratom termékek értékesítésének tilalma.²⁹ A Szövetségi szinten való Kratom szabályozás legnagyobb ellenzője az Élelmiszer- és Gyógyszerügyi Hatóság (FDA), aki szerint „A kratomnak nincsenek az FDA által jóváhagyott felhasználási módjai, és az ügynökség jelentéseket kapott a Kratom biztonságosságáról. Az FDA aktívan értékkel minden rendelkezésre álló tudományos információt ebben a témában, és továbbra is figyelmezteti a fogyasztókat, hogy ne használjanak olyan termékeket, amelyek a Kratom botanikai anyagot vagy annak pszichoaktív vegyületeit, a mitraginint és a 7-hidroximitraginint tartalmazzák”³⁰

27 https://www.dea.gov/sites/default/files/2020-06/Kratom-2020_0.pdf

28 <https://kratom.org/guides/kcpa/>

29 <https://kratom.org/guides/kcpa/>

30 <https://kratom.org/guides/kcpa/>

7. Olaszország kábítószer és kratom politikája

Olaszországban a kábítószereket fajtájuk szerint csoportosítják, és a kábítószer típusától függ a büntetés mértéke.³¹ A kábítószereket az Egészségügyi Minisztérium által időszakosan összeállított listákon elfoglalt helyük szerint legálisnak vagy illegálisnak minősítik; ezért a jogellenesség nem azok hatásaitól függ. A kábítószereket több csoportba sorolják be, de a besorolás alapja, hogy az adott kábítószert nehéz vagy könnyű kábítószernek ítélik meg. A kábítószer ellátással összefüggő tevékenység bűncselekmények minősül. A károsabb kábítószerek, így a kokain és a heroin esetében a kereskedés 6-20 évig terjedő szabadságvesztéssel és pénzbírsággal büntethető.³² A pénzbírság mértéke 26 000 € és 260 000 € között van. A kábítószer fogyasztás nem számít bűncselekménynek.³³ Olaszországban illegális szernek minősül a heroin, kannabisz származékok, kokain, hallucinogének, ecstasy és stimulánsok. Olaszországban a kábítószereket az 1990. évi 309. sz., egységes szerkezetbe foglalt törvény szabályozza.

A marihuána fogyasztását dekriminalizálták.³⁴ Az olaszországi kábítószer-törvény megengedi a Cannabis Sativa vetőmagok termesztését, amelyeket textilszálak előállítására vagy ipari felhasználásra szánnak, azonban ezeket tanúsítvánnyal kell ellátni és nyomon követni. Az élelmiszer-ágazatban is vannak olyan ételek, amelyeket kenderből lehet előállítani, amennyiben azok a meghatározott THC – szinten belül esnek, amelynek 0,2% és 0,5% között kell lennie ahhoz, hogy legálisnak vagy könnyűnek minősüljenek.

Az első Kratom észlelés³⁵ Olaszországban 2015-ben volt. A következő évtől listázott szerek közé került, az I. táblázatban lévő szerek közé sorolták be.³⁶ A fogyasztása nem számít bűncselekménynek, azonban a Kratom birtoklása szabálysértésnek minősül, ami szankciókat vonhat maga után. A Kratom beszerzése, listázása miatt, csakis törvénytelen úton lehetséges.

---

31 https://arnonesticomo.com/news/438/drug-laws-in-italy?utm_source=Mondaq&utm_medium=syndication&utm_campaign=LinkedIn-integration

32 <https://canestrinilex.com/en/readings/drug-offences-in-italy-detention-and-dealing/>

33 RITTER Ildikó: *Büntető jogi öngól Adalékok a Kábítószer-fogyasztók elterelésének jog -és társadalomtörténetéhez*. Országos kriminológiai intézet, Budapest, 2016. (59)

34 https://arnonesticomo.com/news/438/drug-laws-in-italy?utm_source=Mondaq&utm_medium=syndication&utm_campaign=LinkedIn-integration

35 <https://www.trovanorme.salute.gov.it/norme/dettaglioAtto?id=55669>

36 <https://kratom.org/near-me/italy/>

8. Svédország kábítószer és kratom szabályai

„A svéd drogpolitika elméleti alapja az a feltevés, hogy tiltó üzenettel megelőzhető a kábítószer kipróbálása, ha minél kevesebben próbálnak ki illegális drogot, annál kevesebben lesznek azok, akik problémás droghasználóvá, illetve függővé válnak.”³⁷ – írja Sivadó Máté. Svédország szigorú kábítószer politikájának a lényege a megelőzés, melynek következményeképp kevesebb a kábítószer kipróbáló személy, azonban a jogszabályok nem gátolják meg, hogy a fogyasztók függővé váljanak.

Svédországban a kábítószereket a Kábítószer Büntető Törvénykönyv a Narkotikastrafflag szabályozza, amit 2019-ben módosítottak utoljára. Narkotikastrafflag kábítószer bűncselekmények tartja: A kábítószer átadást, visszaélésre szánt kábítószer előállítását, átadás céljából kábítószer beszerzést, nem személyes használatra szánt kábítószer beszerzését, feldolgozását, csomagolását, szállítását, tárolását. Aki kábítószerrel eladásra kínál, kábítószerrel tárol vagy ellenértéket ad át, kapcsolatfelvételt közvetít az eladók és a vevők között, vagy más ilyen tevékenységet végez, kábítószerrel birtokol vagy használ. A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények miatt, ha a cselekményt szándékosan követik el, három évig terjedő szabadságvesztésre ítélik.³⁸ A törvény azt is kimondja, ha az 1. § első bekezdésében említett bűncselekmény a kábítószer jellegére, mennyiségére és egyéb körülményeire tekintettel csekély jelentőségűnek minősül, a könnyű kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekért pénzbüntetést vagy legfeljebb 6 hónapig terjedő szabadságvesztést kell kiszabni, ha a bűncselekmény súlyosnak minősül, a súlyos kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményt legalább 2, de legfeljebb 7 évig terjedő szabadságvesztésre büntetik. Ha a bűncselekményt különösen súlyosnak kell tekinteni, a különösen súlyos kábítószer bűncselekményt legalább 6, de legfeljebb 10 évig terjedő szabadságvesztésre büntetik.

Svédországban a törvény így rendelkezik a kábítószer megfogalmazásáról: „E törvényben kábítószer alatt olyan gyógyszer vagy egészségre veszélyes árut kell érteni, amely függőséget okozó vagy euforikus hatású, vagy olyan árut, amely könnyen átalakítható ilyen tulajdonságú vagy hatású áruvá, ilyen alapon olyan nemzetközi megállapodás értelmében ellenőrzés alá esik, amelyhez Svédország hozzájárult, vagy a kormány a törvény szerint kábítószernek minősítette”.³⁹ Egyetérttek Bacsó Bernadett-tel, aki szerint: „Ha a drogliberalizmust támogató országok közül például Hollandiát és a szigorú drogpolitikát követő országok közül

---

37 SIVADÓ 2015. (225)

38 https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/narkotikastrafflag196864_sfs-1968-64

39 https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/narkotikastrafflag196864_sfs-1968-64

Svédországot összevetjük, akkor a 2019-es adatok alapján a kábítószer okozta halálesetek száma több mint kétszer magasabb volt az utóbbi országban, ami arra enged következtetni, hogy a tiltás nem viszi előre a drogprobléma megoldását.”⁴⁰

Svédországban a Kratom listázását a kábítószer ellenőrzéséről szóló rendelet (1992:1554) tartalmazza.⁴¹ 2016 óta fogyasztása és birtoklása sérti a törvényt.

9. A kábítószer és kratom helyzet Magyarországon

A legfrissebb felmérésből, amelyet a Nemzeti Drog Fókuszpont készített, kiderül, hogy „A 2019-es OLAAP országos lakossági vizsgálat adatai szerint a 18-64 éves magyarországi népességben minden tizenharmadik személy (7,9%) fogyasztott az élete során valamilyen tiltott drogot, a 18-34 éves fiatal felnőtt populációban pedig minden hetedik fiatal felnőtt (14%). Az elmúlt évben a felnőtt (18-64 éves) népességben a valaha fogyasztók körülbelül egynegyede, a lakosság 2%-a, az elmúlt hónapban pedig 1,2%-uk használt valamilyen tiltott drogot”.⁴² A friss felmérés alapján igazolható az állításom, hogy a társadalomjelentős része kortól függetlenül használ már valamilyen kábítószer az élete folyamán. Nemzeti Drog Fókuszpont írása igazolja a kábítószer típusok népszerűségét, hiszen az én általam végzett kutatásban hasonló sorrend jött ki a kábítószer típusokkal kapcsolatban. „2020-as hullámából rendelkezünk. A budapesti 19-35 éves fiatal felnőtt népességben a vizsgált tiltott drogok közül legtöbben kannabiszt fogyasztottak eddig életük során. A kannabisz után a leginkább elterjedt, más drogokhoz képest jelentősebb élet prevalencia értékkel rendelkező tiltott szer az ecstasy, amit – a mérés standard hibáját figyelembe véve – holtversenyben az amfetamin, a dizájn-stimulánsok és a kokain követnek, s a szintetikus kannabinoidok, a mágikus gomba, illetve az LSD élet prevalencia értéke is hibahatáron belül azonos a valaha dizájn-stimulánsokat és a kokaint használók arányával.”⁴³ Fontosnak tartom megjegyezni, habár Magyarországon a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények szabadságvesztéssel büntetendő, mégis a legfrissebb adatok szerint: 2021-ben 8,82%-a (17876 fogvatartottból 1577 fő) volt érintett kábítószerrel összefüggő bűncselekményben, az 1577 főből mindössze 22% felel kábítószer birtoklása miatt.⁴⁴ A Kratom megjelenését Magyarországon, a fent említett kérdőívvel

---

40 BACSÓ 2022 (53-63)

41 <https://kratom.org/near-me/sweden/>

42 https://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2020_HU.pdf

43 https://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2020_HU.pdf

44 SOMOGYVÁRI Mihály: A kábítószer-kérdés vetületei a börtönökben. *Interdiszciplináris drogszemle*, 2021. (108-138)

próbáltam bizonyítani, azonban mivel Magyarországon a Kratom birtoklása és árulása nem bűncselekmény, így nagyobb statisztikai adatokkal nem rendelkezem. Napjainkban Magyarországon több boltban is beszerezhető a Kratom különböző csomagolásokban. A kiszerelésekben közös, hogy meg van jelölve a Kratom típusa és fel van rajta tüntetve, hogy emberi fogyasztásra nem alkalmas.

A Kratom kialakuló piacát mi sem igazolja jobban, mint a *Fővárosi Törvényszék B.1616/2017/18. Számú határozata*, mely tartalmazza a megvalósuló Kratom-kereskedelmet a vádlottak között, az első rendű vádlót meg is említi: „Egyébként Kratomot is mindig nagyobb mennyiségben vásárolt, mert ez is olcsóbb volt így, az pedig nem illegális szer.”⁴⁵

A magyar társadalomban többfajta kábítószer fogyasztói típus létezik és több népszerű kábítószer-csoport található. A hatályos büntető törvénykönyv szigorúan tiltja a kábítószer kereskedelmet, a kábítószer birtoklást és mindenfajta magatartást, ami a kábítószerhez köthető. A törvény nagy hangsúlyt fektet a kiskorúak védelmére és a kábítószer mennyiségére, azonban a kábítószer fogyasztó réteg problémáit és veszélyeit nem veszi figyelembe. A Kratom nem-szabályozása pedig rövid időn belül súlyos problémákat okozhat.

10. Konklúzió

A kutatásom célja az volt, hogy bebizonyítsam, Magyarországon a társadalomban nagyobb számú kábítószer használat van, és a használat motívuma legtöbb esetben a kíváncsiság. Ezen túlmenően ismertetni kívántam a magyar kábítószer fogyasztó alakzatokat, kábítószerrendeket, továbbá bemutatni a társadalmi hozzáállást és felhívni a figyelmet a Kratom veszélyeire. Kutatásom legfőbb következtetése az volt, hogy az államok eltérően közelítik meg és szabályozzák a kábítószer-problémát. Véleményem szerint a jelenlegi magyar kábítószer szabályozáson módosítani kell, mert nem szolgál visszatartó erőként a kábítószer használók számára, illetve a társadalom a fogyasztást elsősorban szenvedélybetegségnek tartja. A módosítás célja azonban nem lehet a legalizálás, hanem a tudatos kábítószer használat kialakítása látszik célszerűnek. Kiemelkedően fontosnak tartom a társadalommal való egyeztetést.

Kérdőíves felmérésem alapján úgy gondolom, hogy a magyar törvényhozás nehezebben hozzá férhetővé kell tennie a Kratomot. Az a véleményem, hogy Magyarországnak módosítani kell a Büntető törvénykönyvet, mivel a jelenlegi törvény nem szolgál visszatartó erőként a kábítószer fogyasztók számára és csak a bíróságok túlterhelését eredményezi. A joggyakorlatból, a jogirodalomból és a

---

45 Fővárosi Törvényszék B.1616/2017/18. Számú határozata

kábítószerrel összefüggő felmérésekből egyaránt kiderül, hogy a jelenlegi szabályok nem elégségesek a probléma megoldására, terheket teremtenek a fogyasztók számára is és az igazságszolgáltatásnak is.

Tárgyszavak: Büntetőjog, kábítószer, kábítószer-fogyasztás, vilájárvány, kábítószer politika, Egyesült Államok kábítószer politikája, Olaszország kábítószer politikája, Svédország, Magyarország kábítószer politikája, Kratom, Társadalom, jogpolitika.

Felhasznált irodalom

- Ritter Ildikó: (T)örvény A kábítószerrel való visszaélés büntetőjogi megítélésének hatásvizsgálata – 1999. március 1. után (L'Harmattan: Budapest 2003)
- Soltész Bertalan: A kábítószer-bűnözés tendenciái- A magyar és a német drogtörvény összehasonlítása (Miskolc 2011)
- Gerevich József – Veér András: Az addiktológia megosztottsága Egy lehetséges integráció vázlata (Esély 2004/4)
- Greza Ferenc – Surányi Zsuzsanna: F fiatalok szerhasználata (BUDAPEST, 2014)
- Dr. Lévy Miklós: Kábítószer-probléma és a bűnözés összefüggései (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára: Miskolc 1991.)
- World Health Organization Pre-Review Report: Kratom (*Mitragyna speciosa*), mitragynine, and 7-hydroxymitragynine (Geneva, 11-15 October 2021)
- EMCDDA A KÁBÍTÓSZER-PROBLÉMA EURÓPÁBAN ÉVES JELENTÉS 2011 (Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2011)
- Douglas N. Husak: SEMLEGESSÉG, AUTONÓMIA, DROGFOGYASZTÁS FUNDAMENTUM / 2001. 1. SZÁM
- Ritter Ildikó: „kockázati bűncselekmények és a cannabis politika” im: Dr. Vókó György Kriminológiai Tanulmányok (Budapest: Országos Kriminológiai Intézet 2015, 103-121)
- Györfi Tamás: DROGFOGYASZTÁS ÉS ÖNRENDELKEZÉSI JOG FUNDAMENTUM / 2001. 1. SZÁM
- EMCDDA Európai kábítószer-jelentés Tendenciák és fejlemények 2021 (Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2021.)
- Vári Vince: A bűnüldözés aktuális kihívása: az online kábítószerpiac Interdiszciplináris drogszemle
- Ritter Ildikó: „Karanténban a drogpiac? A COVID 19 pandémia hatásai a globális drogpiacra” ügyészek lapja 2020. évi 4-5. lapszám, Büntetőjog, Kriminológia
- Sivadó Máté: Jelenkori drogpolitika Magyarországon és Európában, tengerentúli kitekintéssel (Debrecen: Debreceni egyetem 2015)

Bacsó Bernadett: A drogpolitika liberalizációjának társadalmi hatása Magyar Rendészet 2022/2.

Nagy Ivett: A kábítószer-bűnözés aktuális kérdései nemzetközi kitekintésben Magyar Rendészet 2021/2.

Ritter Ildikó: Büntető jogi öngól Adalékok a Kábítószer-fogyasztók elterelésének jog-és társadalomtörténetéhez (Budapest: Országos kriminológiai intézet 2016)

Somogyvári Mihály: A kábítószer-kérdés vetületei a börtönökben Interdiszciplináris drogszemle

Fővárosi Törvényszék B.1616/2017/18. Számú határozata

<https://kratom.hu/>

<https://www.getsmartaboutdrugs.gov/drugs/kratom>

<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/21/844>

https://www.dea.gov/sites/default/files/2020-06/Kratom-2020_0.pdf

<https://kratom.org/guides/kcpa/>

https://arnonesicomo.com/news/438/drug-laws-in-italy?utm_source=Monday&utm_medium=syndication&utm_campaign=LinkedIn-integration

<https://canestrinilex.com/en/readings/drug-offences-in-italy-detention-and-dealing/>

<https://www.trovanorme.salute.gov.it/norme/dettaglioAtto?id=55669>

<https://kratom.org/near-me/italy/>

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/narkotikastrafflag196864_sfs-1968-64

<https://kratom.org/near-me/sweden/>

https://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2020_HU.pdf

A PÉNZMOSÁS ELLENI HAZAI FELLÉPÉS KÉRDŐJELEI ÉS KIHÍVÁSAI

1. Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben számos alkalommal módosították a pénzmosás cselekményének törvényi tényállását. A kodifikáció célja minden esetben a pénzmosás visszaszorítása és teljes mértékű felszámolása, valamint az volt, hogy a magyar törvények teljes mértékben megfeleljenek az Európai Unió és nemzetközi irányelveknek.

Kutatásom során annak az okát keresem, hogy a jelenlegi jogszabályi környezet mellett miért alacsony azoknak a bűnügyeknek a száma, amelyekben megállapítottak büntetőjogi felelősséget a pénzmosásra vonatkozóan.

Előre bocsátható az a következtetés, hogy a folyamatos technológia fejlődés következtében nagyobb figyelmet kell fordítanunk a pénzmosás korszerűbb felfogásából adódó problémákra, hiszen a NAV munkatársával készített interjúm alapján egyértelműen megállapítható, hogy a bűnözők egy-két lépéssel mindig a bűnüldözők előtt járnak.

John Walker, A globális pénzmosási áramlatok című kutatásában, úgy becsülte, hogy a világ GDP-jének 2-5%-át pénzmosásból származó jövedelem teszi ki, ez az arány azóta nöhetett² Így a banki szférában is jelentős összegek cserélnek gazdát. Kutatásomban elsősorban azon kérdésekre keresem a válaszokat, hogy vajon milyen módon tudják a pénzügyi intézetek kiszűrni azon eseteket, amelyek gyanúsnak minősülnek pénzmosás és terrorizmus finanszírozás kapcsán?

Az Európai Unió jogharmonizációjának egyik fontos célja az egységes védelmi rendszer kiépítése a tagállamokban, ami hagyományosan kiemelten kezeli a pénzmosás bűncselekményét is. Ennek érdekében a magyar jogalkotó átültette azon irányelveket, melyeket az Unió pénzmosás megelőzés érdekében előír.

---

1 Témavezető: Prof. Dr. Tóth Mihály professor emeritus, KRE ÁJK.

2 GÁL István László: A pénzmosás elleni küzdelem közgazdasági és büntetőjogi kérdései – PhD értekezés tézisei <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gal-istvan-laszlo/gal-istvan-laszlo-vedes-tezisek.pdf> (letöltés: 2022.10.02)

Fontos kiemelni, hogy a pénzmosás elleni intézményrendszer két nagy része osztható. Egyrészt a büntetőjogi oldalról a pénzügyi bűncselekmény elkövetőjét szankcionálja. Másrészt a nem büntetőjogi intézményrendszert próbálja motiválni, a pénzmosás megfékezése céljából.

2. Kutatási kérdések

Hogyan épül fel a pénzmosás elleni intézményrendszer Magyarországon?

Hogyan érdemes felépítenie a szolgáltatók kockázatértékelését, annak érdekében, hogy a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni tevékenység hatékonyabb legyen?

Mi az oka, hogy napjainkban igen alacsony számban történik vádemelés pénzmosás ügyében?

3. Módszertan

Két tudományágat is érint a pénzmosás témaköre. A pénzmosás fogalmát mind közgazdasági, mind pedig büntetőjogi szempontból fontos vizsgálni. A büntetőjog ezen a területen is az „ultima rációt”, a végső, de fontos eszközként történő igénybevételt jelenti. A kutatás szekunder kutatáson alapszik.

Büntetőjogi kérdéseket alapul véve a Büntetőjogi Törvénykönyv (továbbiakban: Btk.), illetve a fellelhető magyar források mellett az angol nyelvű szakirodalmakat is felhasználva készül a kutatás.

Az internetes források aktuális kérdéseket érintő hozzáférést biztosítanak a gyakorlati témákban, ezért azok sem elhanyagolhatók.

Banki alkalmazottként gyakorlati betekintésem van a pénzmosás megelőzés folyamatára, így az első vázlatok elkészítését követően a kollégáim gyakorlati tapasztalatai segítségével és tanácsaival igyekszem a következőkben átláthatóbb képet nyújtani a pénzmosás folyamatáról.

Megállapításaimat, a lehetséges továbblépést megkíséréltem megalapozni egy a NAV munkatársával készült beszélgetéssel is. Az interjú során a kutatási kérdésekre közösen kerestük a válaszokat.

4. A pénzmosás hazai és nemzetközi szabályozása

4.1. Hazai szabályozás

Hazánkban jelentős mértékben a '80-as évek végén jelent meg a pénzmosás. A rendszerváltás előtt, a bankrendszer fejletlensége miatt szinte lehetetlen volt a

pénzmosás. Az 1970-80-as években a banki szolgáltatások takarékszövetkezetek formájában voltak elérhetőek a lakosság számára. Az állami tulajdonban lévő társaságok kivételével nem volt lehetőség a nemzetközi ügyletelésre.³

A rendszerváltás azonban olyan társadalmi és gazdasági változást hozott magával, amely a közgazdasági értelemben vett privatizációt tette lehetővé. Az említett folyamat és az állami tulajdon magánkézbe történő juttatása lehetővé tette a kétszintű bankrendszer létrejöttét 1987. január 1-jén. A kétszintű bankrendszer létrejöttét követő években a banktitok fogalmának tág értelmezése lehetőséget jelentett a pénzmosóknak.⁴ Emellett pedig olyan gyorsan alakult ki a kétszintű bankrendszer, hogy vonzotta a legális és illegális tőkét is.

A pénzmosás elleni szabályozásra az 1990-es évek elején került sor.

Hazánkban nagyon korán, már Csemegi Károly felvetette például a csempészetből származó előny büntös eredetének leplezését,⁵ azonban ekkor a pénzmosás mai értelemben vett fogalmától ez az elgondolás távol állt. A kérdést sokáig kizárólag az orgzdaság és a (tárgyi) bűnpártolás keretei között kezelték. A jogalkotó először az 1994.évi IX. törvény 303.§-ként illesztette a pénzmosást a Btk.-ba. Közel 30 év alatt a pénzmosás büntetőjogi szabályozását 12 alkalommal módosították.

1997. évi LXXIII. tv.
1998. évi LXXXVII tv
1999. CXX tv.
2001. évi LXXI. tv.
2001. évi LXXIII. tv
2005. évi XCVI. tv.
2007. évi XXVII.tv.
2007. évi CLXII.tv
2012. évi C. tv (Btk.)
2017. évi XXXIX. tv.
2017. évi CXLIV tv
2020. évi XLIII. tv.

3 MOLNÁR Csaba: A pénzmosásról. A múlt és a jelen. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 2003, 45. évf. 6. sz. (252–255)

4 GÁL 2005.

5 CSEMEGI Károly: A bűnvádi eljárás tervezetének általános indokolása. *A Magyar Igazságügy 1882. évi évfolyamának melléklete* (7)

A kodifikáció során arra törekedett a jogalkotó, hogy adott legyen az a büntetőjogi eszközrendszer, amely által a bűncselekménnyel szerzett vagyon „tisztára mosása” megelőzhető, illetve bizonyos esetekben biztosítja a vagyon visszaszerzésének lehetőségét.

A pénzmosás büntetőjogi szabályozásának hagyományos fogalma a cselekmény nemzetközivé válása okán volt elsősorban indokolt, hiszen az alapbűncselekmény elkövetési helye és a szerzett vagyon sokszor nem azonos országban, államban helyezkedett el, ez pedig jelentős mértékben megnehezítette a szerzett vagyon elvonását és az azzal kapcsolatos intézkedéseket. A korábbi tényállások szerint a határon átnyúló pénzmosás tényét kizárólag akkor lehetett megállapítani, ha a bűncselekményből szerzett vagyon legális gazdaságba visszaforgatása bizonyítható volt.

Napjainkban a tényállás távolabb áll a bűncselekménnyel szerzett vagyon legalizálásának céljától. Csekély azon ügyek száma, amelyek esetében külföldön történt az alapbűncselekmény és hazánkban valószínűsíthető a pénzmosás. Ezeket az ügyeket sokszor megfelelő nemzetközi együttműködéssel lehet kezelni

Napjainkra az alapbűncselekmények köre minden büntetendő cselekményt felölel, s az elkövetési magatartások felölelik a korábbi orgazdaságot és részben a tárgyi bűnpártolást is.

4.2. A nemzetközi szabályozás gyökerei és alakulása, az EUROJUST 2022. októberi jelentése

A pénzmosás a kábítószer- kereskedelem növekedésével párhuzamosan jelent meg. Rövidesen a 20. század második felében meghatározó lett a pénzmosás kérdésköre. A pénzmosás terjedése és az 1970-es években egyre drasztikusabb formában megjelenő szervezett bűnözés indokolta a nemzetközi szintű szabályozást. Azonban pénzmosást szabályozó nemzetközi dokumentumok jóval később jelentek meg. 1980. június 27-én létrejött a Strasbourgi Konvenció, amely javaslat volt a bűncselekményekből származó vagyonok külföldre juttatásának megakadályozására. A tagállamok számára az alábbi tevékenységeket javasolta:

- akik számlát vagy betétet nyitnak, azon személyek azonosítása – akár meghatározott összegű pénzforgalom esetén is indokolt legyen az azonosítás (az ügyfelek azonosítására az alkalmazottakat részesítse a pénzügyi intézet megfelelő képzésben)
- a biztonsági betétet csak olyan ügyfelek vehessék igénybe, akiket a pénzintézet magas biztonsági besorolásúnak minősít
- azon bankjegyek, melyek feltehetően bűncselekményből származnak a szolgáltatók tartsák vissza

- a nemzetközi együttműködést használják előnyként és éljenek a tagállamok a lehetőséggel, hogy nemzetközi szinten harcoljanak a pénzmosás ellen⁶
Ezt követően 1988. december 20-án Bécsben 67 ország aláírta a Bécsi Konvenciót, amely a kábítószeres és más pszichotróp anyagok tiltott forgalmazását szabályozta. Ezen törvény Magyarországon az 1998. évi L. törvény került kihirdetésre. A jogalkotó interpretálta, hogy a tiltott szerek forgalmazása jelentős pénzbeli hasznot jelent az elkövetőnek. Sőt, következményként említhetjük a jogszerű gazdálkodás stabilitásának veszélyeztetését. Nem beszélve a tényről, hogy a tiltott szerek forgalmazása nemzetközi jellegű bűncselekménynek minősül.⁷ Az ENSZ Kábítószerekkel és Bűnözéssel foglalkozó Hivatala 1998-ban hozta létre a Pénzmosás elleni programot. (angolul röviden: GPML) A GPML program segítséget nyújt a jogalkalmazók számára, támogatás és oktatás formájában. Új, hasznos ismeretekre tehetnek szert a jogalkalmazók a komplex pénzügyi tranzakciók felkutatására, nyomon követésére, jogi szabályozására. A pénzmosók által alkalmazott új módszerekről, eszközökről és stratégiákról is hasznos információhoz juthatnak.⁸

Ezt követően 1988 decemberében újabb nemzetközi dokumentum járult hozzá a pénzmosás visszaszorításához. Ez a Baseli Nyilatkozat, értelmezése alapján a pénzügyintézetek egyik főbb célja, hogy ne váljanak a pénzmosás résztvevőivé. A nyilatkozat tehát olyan eljárásokat és szabályokat határoz meg, amelyeket a bankoknak és pénzügyi szolgáltatóknak kötelező jelleggel be kell vezetni a mindennapos eljárásaikba.

1989 júliusában, Párizsban hét fejlett ország létrehozta a FATF (Financial Action Task Force and Money Laundering) nemzetközi szervezetet, amely meghatározza a pénzmosás és terrorizmus finanszírozás elleni szabályozás irányadó normakövetelményeit. Folyamatos jelentéseket készítve az együttműködő országok hiányosságairól, pótolni valóiról. Így ezen országok részére részletes akciótervet kidolgozva tud javaslatot tenni.⁹

1990. november 8-án Strasbourgban az Európai Tanács tagállamai aláírták az Európai Tanácsi Egyezményt, amely a pénzmosás megakadályozásáról és a bűncselekményből származó bárminemű jövedelem felkutatásáról és

---

6 GÁL István László: *A pénzmosás*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. (37)

7 TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002. (350)

8 <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/global-programme-against-money-laundering/.html> Global Programme against Money Laundering letöltés:2022.09.30

9 <https://www.mnb.hu/felugyelet/szabalyozas/penzmosas-ellen/korlatozo-intezkedesek-szankciok/penzugyi-akciocsoport-fatf> – Pénzügyi Akciócsoport, FATF letöltés: 2022.09.29

lefoglalásáról, elkobzásáról szóló nemzetközi egyezmény. Ezen egyezmény 6. cikke alapján bűncselekmény a bűncselekményből származó vagyon elrejtése, leplezése és ha tudással bírtunk a bűncselekményből származó vagyon származásáról.¹⁰

Az EU is új módszereket és sajátosságokat irányzott elő a tagállamok számára a IV. irányelvben. Az Európai Parlament és Tanács 2015. május 20-án elfogadta a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 2015/849 irányelvet (a továbbiakban: IV. irányelv). A IV. irányelv 2015. június 26-án lépett hatályba, amelynek célja, hogy megerősítse az Európai Unióban a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni védelmi rendszert, s ezáltal hatékonyabban biztosítsa az uniós pénzügyi rendszereknek a pénzmosásra, valamint a terrorizmus finanszírozására történő felhasználásának megelőzését. A tagállamok 2017. június 26-ig voltak kötelesek hatályba léptetni azon jogszabályi rendelkezéseiket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a IV. irányelvben foglaltaknak megfeleljenek.¹¹

EU I. pénzmosás elleni irányelve 91/308/EGK

Ezen irányelv három fontos irányelvet tűzött ki célul:

- Gátat vetni a csoportos bűnözésnek és ezzel visszaszorítani a pénzmosás lehetőségét a belső piac előnyeit felhasználva
- jogharmonizáció, egységes, minden tagállam számára betartható irányelv
- Az EU a szervezett bűnözés elleni küzdelem szabályozását támogatja¹²

Az Eurojust (Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökség) 2022 októberében publikált egy jelentést, amely 6 év távlatában vizsgálja a pénzmosási ügyeket. A jelentés célja, a nemzeti hatóságok támogatása a határokon átnyúló pénzmosási ügyek kivizsgálásában. Így egy strukturált képet adjon a várható jogi és gyakorlatorientált kérdésekről és a potenciális válaszokról, ideértve az Európai Unió jogi eszközeinek kidolgozását. A jelentés így a jogi és gyakorlati kihívások azonosítása mellett a lehetséges megoldások körét is próbálja feltárni.¹³

Az Eurojust 2016. január 1. és 2021. december 31. közötti időszakban regisztrált ügyeket elemzi. Ez alatt a hat év alatt a regisztrált ügyek száma

---

10 TÓTH 2002. (351)

11 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=RO> – Az Európai Unió Hivatalos Lapja 2015.06.05 letöltés:2022.10.05

12 <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/european-union-directives.html> letöltés:2022.10.08

13 https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/eurojust_hu letöltés: 2022.11.26

folyamatosan nőtt, összesen 2870 ügyet vizsgáltak meg. Az esetek magas száma miatt a jelentés különböző aspektusokból vizsgálta az ügyeket. Így az:

- az alaphüncselekmény problémái
- összetett pénzmosási rendszerek
- pénzügyi és banki információk
- vagyonvisszaszerzés
- együttműködés harmadik világbeli országokkal
- együttműködés az Európai Ügyészséggel
- joghatósági összeütközések
- ne bis in dem problémái
- spontán információcsere.

A jelentés megfogalmazott 10 legfontosabbnak minősített jogi és gyakorlati kihívást:

1. Az alaphüncselekmény meghatározása az eltérő nemzeti jogban. Egyes országokban a pénzmosás hüncselekményének megállapításához az alaphüncselekményt is ki kell vizsgálni.
2. A kettős büntethetőség és a pénzmosás alaphüncselekményének fontossága, így:
  - a) az alaphüncselekményt mely tagállamban követték el
  - b) fontos a nemzetközi jogharmonizáció a nemzetközi vádak megteremtése érdekében, pl: kérdéses, hogy az adott alaphüncselekmény nem minősül egy adott tagállamban hüncselekménynek, hanem közigazgatási bírságnak minősül.
3. A jogharmonizáció hiánya. Nehézséget jelent az büntetőeljárás és a nemzetközi együttműködés során, ha a pénzmosást több joghatóságon keresztül végezték.
4. A kriptovaluták használatából eredő nehézségek. A kriptovaluta használata megnehezíti a nyomozást. Elengedhetetlen a kriptovaluta legális pénzzé alakításához szükséges tevékenységek és folyamatok ismerete.
5. A jelentős mennyiségű adatok elemzéséhez szükséges pénzügyi szakértelem és erőforrások hiánya a pénzmosásra használt kriptovalutákról, illetve ezek relevanciájáról többi érintett országban folyó vizsgálatok során.
6. A hüncselekményből származó vagyon tényleges tulajdonosának azonosítása. Ezt megnehezíti a fantomcégek vagy postafiókcek létezése és használata, tehát problémaként merül fel, hogy a tulajdonosok nem saját nevükben cselekszenek, annak érdekében, hogy elrejtsek a vagyon eredetét.
7. A gyakorlati szakemberek még mindig nem ismerik kellőképpen a kölcsönös elismerésről szóló rendeleteket.
8. Annak meghatározásával kapcsolatos hiányosságok, hogy egy adott országban ki minősül áldozatnak, ki jogosult kártérítésre és hogyan biztosítható az arányos kártérítés minden áldozat számára, amikor a befagyasztott összeg

nem elegendő ahhoz, hogy minden áldozatot kártalanítsanak.

9. Egyes esetek azt mutatják, hogy bár az Európai Unión belüli pénzáttalások nyomom követése logikusan kezelhető, de sok esetben, ha az EU-n kívüli együttműködésre van szükség akkor az ügy túl komplikált és a hatóságok olykor felhagynak az ilyen együttműködéssel.
10. Egy adott bűncselekmény eltérő minősítéséből adódó joghatósági összeütközések. Így pl: az egyik országban ÁFA-csalásnak minősülő cselekmény a másik országban pénzmosásnak minősül.

A jelentés azonosít tíz, a pénzmosás üldözése során releváns és bevált legfontosabb gyakorlati módszert is:

1. Európai nyomozási végzéssel vagy felszólító levéllel annak szorgalmazása, hogy mérlegeljék, indokoltnak minősül-e nyomozás indítása az alpbűncselekmény miatt is.
2. Magasan képzett szakértők alkalmazása a digitális eszközökre fókuszáló házkutatáshoz és másolat készítéséhez az elektronikus bizonyítékokról.
3. Vagyon-visszaszerzési irodák igénybevétele, még a bünyügyi nyomozás hiányában is a más országokban élő gyanúsítottaktól származó vagyon azonosítására.
4. Közös nyomozócsoport létrehozása a vagyon-visszaszerzések hatékonysága érdekében.
5. Pénzügyi vizsgálat lefolytatása céljából közös nyomozócsoport létrehozása, ha ez az érintett országok jogrendszere lehetővé teszi.
6. Nélkülözhetetlen az ügyészségek és a vagyon visszaszerzési egységek együttműködése.
7. Amennyiben lehetővé teszi az egyes tagállamok jogrendszere, úgy nemzetközi szinten együttműködési kötelezettségvállalás vagy spontán információcsera (Bűnyügyi segítségnyújtás az Európai Unió tagállamai között) a hatékony vagyonelevonás érdekében.
8. A pénzeszközök befagyasztása érvényes jogalapjának tisztázása az Eurojuston keresztül, az áldozatok kárpótlása érdekében.
9. Nemzetközi megállapodás létrehozása az olyan országokban, ahol az átvilágítási intézkedések megsértése nem minősül bűncselekménynek és nincs vállalati felelősség,
10. Az Eurojust és az összekötő ügyészek kapcsolatának bővítése, különösen a harmadik világ országaival folytatott együttműködés során.¹⁴

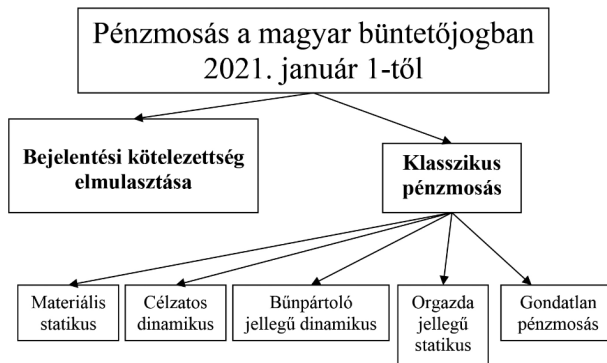
---

¹⁴ <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/eurojust-report-money-laundering-2022-exec-sum-en.pdf> letöltés: 2022.11.27.

5. A Pénzmosás fogalma

A pénzmosás nem önálló, hanem járulékos bűncselekmény, hiszen 'szükségszerűen' egy másik alapbűncselekmény kell megelőzze. Illetve az alapbűncselekményből származó jövedelmet forgatják/mossák tisztára.

A büntetőjogi szabályozás lényegét a következő ábra szemlélteti:

1. ábra forrás: Gál István László: <https://ujbtk.hu/prof-dr-gal-istvan-laszlo-a-penzmosas-uj-magyar-szabalyozasa-2021-tol/>

A következőkben azonban e dolgozat elsődleges témájának megfelelően nem a büntetőjogi tényállás elemzése a célom, hanem a banki vonatkozások vizsgálata.

A pénzügyi szervezetek által meghatározott belső szabályzat tárgyi hatálya a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozás megelőzését és a megakadályozását szolgáló tevékenységekre, az ügyfelek kockázati besorolására, átvilágítására és monitorozására, a gyanúsnak vélt pénzügyi tevékenységek bejelentésével és nyilvántartásával kapcsolatos kötelezettség végrehajtása, az ügyletek felfüggesztésére, illetve a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedésekre.

A Btk. alapján pénzügyi eszköznek minősülnek az alábbiak:

- állam által kibocsájtott értékpapír
- kötvény
- letéti jegy
- befektetési jegy
- részvény
- vagyonjegy
- közraktári jegy

A pénzmosás fő célja, hogy az elkövetők a pénzeszközöket elrejtsek a nyomozó hatóságok elől. Ezt úgy érhetik el, ha a bűncselekményből származó vagyon valódi eredetét és jogi státuszát sikerül leplezni olyan szinten, hogy az felderíthetetlené válik. Így pedig lehetőség nyílik arra, hogy az illegális úton szerzett pénzeszköz visszajusson a gazdaságba és felhasználható legyen. A magas körökben mozgó bűnszervezetek a bűncselekményből szerzett vagyont igyekeznek törvényes üzleti és pénzügyi úton tisztára mosni, általában a nemzetközi pénzügyi piacokat is felhasználva.

A pénzmosás nem önálló cselekmény, hanem járulékos, így minden esetben megelőzi valamilyen, a Büntető Törvénykönyvbe meghatározott bűncselekmény és ebből a bűncselekményből származó hasznot próbálják megforgatni. Jellemzően a következő bűncselekményekből származó jövedelem eredetét kell leplezni:

- kábítószer-kereskedelem
- illegális fegyver-kereskedelem
- embercsempészet
- prostitúció
- korrupció
- lopás
- adócsalás
- gazdasági bűncselekmények.

A fent említett bűncselekményekből származó jövedelem jellemzően magas. Kisebb összegek esetében a kétes vagyont nem komplikált beforgatni a gazdasági rendszerbe. Az elkövetők a bűncselekményből származó jövedelem 45-50%-át is hajlandók elveszíteni a pénz tisztára mosásának érdekében. Ugyanis egy megfelelően kivitelezett pénzmosási folyamatba a tranzakciók, gazdasági tevékenységek, adók is beletartoznak. A nagy mértékű „veszteség” ellenére a profitként megmentett összeg még így is igen jelentősnek minősül.

A pénzmosás egy olyan folyamat, melyet különböző fázisokra bonthatunk. Különböző modelleket ismerünk a pénzmosási folyamat leírásához. A Zünd-féle körforgásmodellhez hasonló ciklusmodell az Ackermann-féle célmodell. Azonban mind közül a legelterjedtebb a három fázis modell. Ahogy az elnevezése is utal rá, ezen modell a pénzmosás folyamatát három szakaszra osztja fel. Megkülönböztetünk tehát: elhelyezést, rétegzést és integrálást.¹⁵

---

15 PINTÉR Beatrix: A pénzmosás elleni küzdelem az új magyar büntetőjogban: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16026/pinter-beatrix-phd-2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y> letöltés:2022.11.27.

2. ábra Három fázis modell forrás: <https://www.mnb.hu/letoltes/pszafhu-rtfkonf-gali.pdf> letöltés:2022.10.11

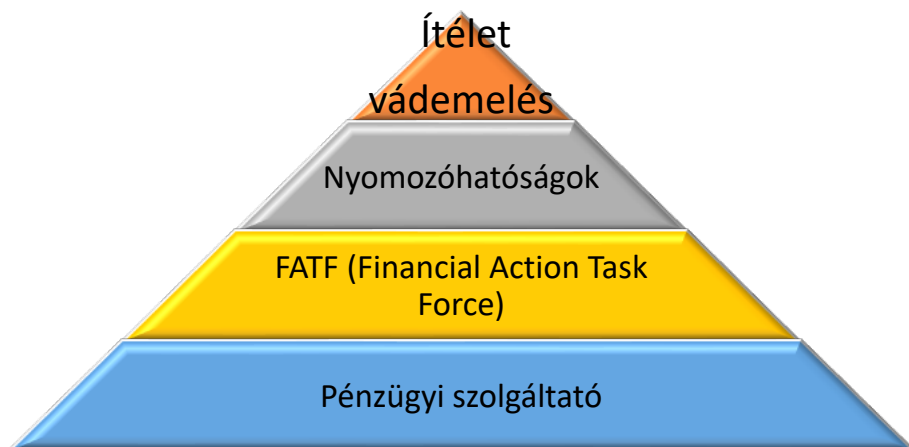
VI. A Pénzmosás elleni intézményrendszerek felépítése

Jogi háttere a nemzetközi standard alkotó a legfontosabb, a legmagasabb szinten az OECD (The Organisation for Economic Cooperation and Development) pénzügyi akciócsoportja az FATF áll. Az FATF szervezetnek vannak ajánlásai, ezeket az ajánlásokat kell átültetni az egyes országoknak a saját rendszereikbe, ez alapján kell felépíteniük a hatékony pénzmosás elleni rezsimet.

Ezen szervezetek időről-időre kölcsönösen értékeli egymás rendszereit hatékonyság szempontjából. Egyrészt van egy technikai megfelelés, másrészt pedig van egy hatékonysági megfelelés. Ezek alapján kerülnek ki azon országjelentések, pl.: valamilyen hiányosságot tártak fel.

Következő szint az EU pénzmosás elleni irányelve és az irányelvekben megfogalmazottak ratifikálása a magyar jogrendszerbe. Ezen a szinten a jogi háttér a 2017. évi LIII. a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény (továbbiakban: Pmt).

Hogyan épül fel a rendszer?

4. ábra Piramis ábra a pénzmosás elleni intézményrendszerek felépítéséről Forrás: saját szerkesztés saját elgondolás alapján

Konzekvens a piramis szintű felépítés, hiszen az FATF első alapelve a kockázat alapú megközelítés.

Az első védelmi vonalat tulajdonképpen a szolgáltatók jelentik, illetve a szolgáltatóknak a saját compliance szűrőrendszereik, bejelentési rendszerek, illetve MNB ajánlások a felügyelet részéről. Mivel minden banknak ugyanannak a jogszabályi környezetnek kell megfelelnie és a felügyeleti hatóság elvárása is mindenkire vonatkozik, ezért lehet eltérés a pénzügyi szolgáltatók belső szabályzat-rendszerében, de mindegyiknek ugyanazt a célt kell szolgálnia.

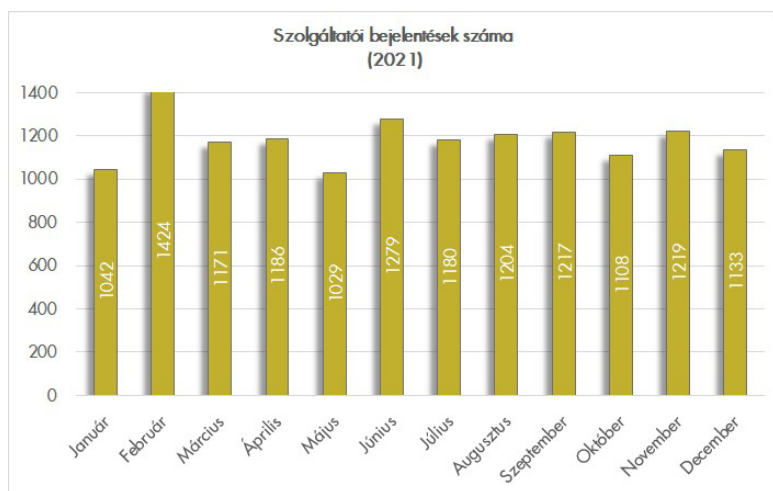
A pénzügyi szolgáltatók folyamatos szűrést végeznek sok millió tranzakción keresztül, amely naponta zajlik és ha valamelyik tranzakció gyanúsnak minősül, akkor azt bejelentik a pénzügyi információs egységnek. Pénzügyi információs egység például a Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda (továbbiakban: PEI). A világ összes országában jelen van pénzügyi információs egység. Ezeknek az ernyőszervezete az Egmont csoport.

BEJELENTÉSEK SZÁMÁNAK SZOLGÁLTATÓK SZERINTI MEGOSZLÁSA (2021)	
Bank	11501
Egyéb hitelintézet	10
Pénzváltó	664
Egyéb pénzügyi szolgáltató	1076
Befektetési szolgáltató	138
Biztosítási szolgáltató	128
Árutőzsdei szolgáltató	0
Önkéntes kölcsönös biztosítópénztár	5
Postai szolgáltató	0
Ingatlanügyletet folytató szolgáltató	3
Könyvvizsgáló	5
Könyvelő	93
Adószakértő	0
Szerencsejáték-szervező	45
Nemesfém-kereskedő	1
Árukereskedő	2
Ügyvéd	9
Közjegyző	1
Virtuális fizetőeszköz váltó platform	10
Letétkezelő pénztárca-szolgáltató	0
Kulturális javak kereskedelmével foglalkozó szolgáltató	0
Kulturális javak kereskedelmével szabadkikötőkben foglalkozó szolgáltató	0
Bizalmi vagyonkezelő vállalkozása	2
Székhelyszolgáltató	499
Összesen:	14192

5. ábra Bejelentések számának szolgáltatók szerinti megoszlása (2021) Forrás: <https://pei.nav.gov.hu/statisztikai-adatok/statisztikai-adatok-2021> letöltés: 2022. 11. 07.

A bejelentések jelentős része bankoktól érkezett. Magyarországon a PEI-hez éves szinten átlag 14 ezer bejelentés érkezik. Pmt. úgy fogalmaz, hogy pénzmosásra utaló adat, tény, körülmény észlelése esetén bejelentést tesz. A szolgáltató csak a gyanúra okot adó adatot küldi meg a PEI felé.

Vannak mintaszabályzatok az MNB is ad keretet a bankok belső szabályozására. De minden szolgáltató magának alakítja ki a szűrőrendszerét, belső szabályzatrendszerét. ami alapján elkészítenek egy belső kockázat-értékelést – ez alapján történik az ügyfél- átvilágítás is. Például előfordulhat, hogy egy adott pénzügyi szolgáltatótól érkezik a PEI felé a legtöbb bejelentés. Ennek oka lehet, hogy a belső szabályzatukban meghatározott kockázatértékelés magas, tehát a szűrőrendszerük mondhatni „túl hatékony”, így a bejelentett esetek száma is jelentős lesz. Azonban a szolgáltatók szabályrendszerét folyamatosan felülvizsgálja az MNB. A felügyelet megállapíthatja, hogy azok a gyakorlatok, amelyeket a szolgáltató kialakított a belső szabályrendszerében, azok hatékonysága megfelelőnek minősül-e. Hiszen a felülvizsgáló szerv célja a hatékonyság növelése, ez pedig nem egyenlő azzal, hogy a bankok túl szigorú szabályrendszert alkotnak.

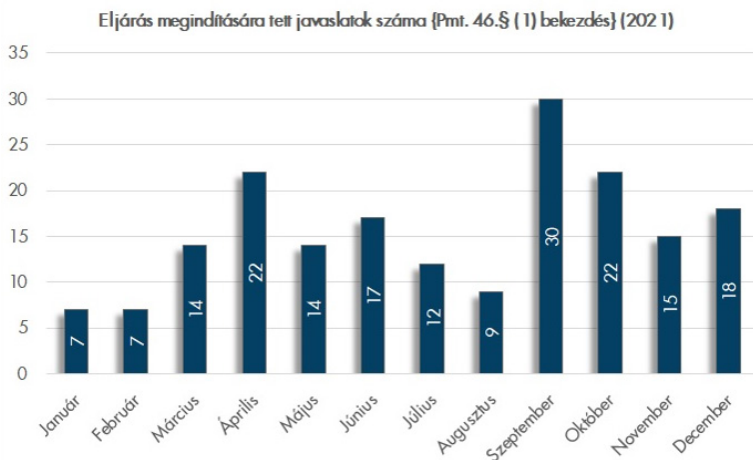

6. ábra Szolgáltatói bejelentések száma (2021) forrás: <https://pei.nav.gov.hu/statistikai-adatok/statistikai-adatok-2021> letöltés:2022.10.30.

A PEI-hez beérkezik a szolgáltatótól a bejelentés jelentős számban, ezt követően pedig – mivel hozzáférhetősége van számos adatbázishoz, így adó, vám, rendőrségi adatbázisok, cég nyilvántartásokhoz is – a PEI elemez, értékeli. A PEI ernyőszerkezete az Egmont-csoport, ez a csoport biztosítja a PEI számára, hogy viszonylag könnyen tudjon nemzetközi információ-cserébe bonyolódni. Ez azért is fontos,

mert a bűnügyi nemzetközi együttműködés ennél lényegesen kötöttebb. Ebből adódik, hogy a PEI nagyon széleskörű információ halmazra tud szert tenni, viszonylag rövid idő alatt. Azonban a PEI nem minősül nyomozó hatóságnak, szigorúan elemző és értékelő tevékenységet végez. Ezt követően a Pmt. alapján a megállapításokat információ továbbítás keretében juttatja el a nyomozó hatóságok, ügyészségek, bíróságok, nemzetbiztonsági szolgálatok részére.¹⁶

Fontos, hogy a PEI élhet a Pmt. vonatkozásában meghatározott felfüggesztési jogával és például így felfüggesztheti egy adott számlán a tranzakciókat.

7. ábra Eljárás megindítására tett javaslatok száma (2021) <https://pei.nav.gov.hu/statisztikai-adatok/statisztikai-adatok-2021> letöltés: 2022.10.30.

A PEI összesen 187 esetben tett javaslatot az eljárás megindítására a 2021-es évben. Ez a szám elenyésző a szolgáltatói bejelentések számához viszonyítva.

A piramison felfelé haladva a következő lépcső a nyomozóhatóság. A nyomozóhatóságok értékelése alapján indítja el a büntetőeljárást vagy előfordul, hogy már folyik büntetőeljárás és abba integrálja. A Pmt. alapján az ügyészség visszajelzést küldd a PEI felé az információ hasznosíthatóságát illetően. Ennek jelentős szerepe van a hatékonyság tekintetében.

Tehát a nyomozóhatósághoz érkezett információt értékelik és az információ alapján kerül megállapításra, hogy az adott ügyben pénzmosás történt, ekkor a nyomozóhatóság integrálja egy – már folyó – felderítésbe, büntetőeljárásba a PEI által közölt információkat, azonban ennek hiányában büntetőeljárást indít.

Megállapíthatjuk, hogy a 2021. évben a szolgáltatói bejelentések számát

¹⁶ Pmt. 48.§ (1)

tekintve – közel 14.000 bejelentés – a pénzmosás körében nagyon kevésnek mondható a 752 eset, amelyben eljárást kezdeményeztek.

A pénzmosás kapcsán ismertté vált bűncselekmények száma az utóbbi évtizedek során a következőképpen alakult:

	pénzmosás miatt ismertté vált bűncselekmények		
	1998-2000 (három év)	2008-2010 (három év)	2018-2020 (három év)
A három év alatt ismertté vált ügyek	1, 3, 6	62, 46, 17	241, 188, 308
Átlagos évi szám	3	42	245

(forrás: Tóth Mihály előadása a KRE ÁJK 2022. november 17-i konferenciáján)

A legfrissebb adatok szerint jelentősen nőtt a pénzmosáshoz kapcsolódó esetek száma a 2021-es évben, ennek oka, hogy 2021. január 1-jétől az gazdaság is kimeríti a pénzmosás törvényi tényállását.¹⁷

Miért fordulhat elő, hogy nem mindegyik – a nyomozóhatóság által megállapított pénzmosás és terrorizmus finanszírozás – ügyben történik vádemelés?

Magyarországon a pénzmosás tekintetében nyomozás, illetve vádemelés, ítélet abban az esetben lehetséges, ha van egy előzmény bűncselekmény, amely vagyont generáló bűncselekmény és ezt a vagyont generáló bűncselekményt a nyomozó hatóságok végig tudták bizonyítani. Tehát minden pénzmosás elleni nyomozáshoz szükséges egy előzmény bűncselekmény, amely a vagyont generálta, amit utána tisztára mostak.

Gyakran előfordul olyan helyzet, amikor nem egyértelmű, hogy ez az előzmény- bűncselekmény pontosan mi, azonban az tisztán látszódik, hogy pénzmosás történik. Például, amikor az információk szervezett elkövetésre utalnak, tényleges gazdasági cselekményeket az adott cégek vagy cég hálók, – amiken keresztül folyt a pénz – bizonyítottan nem végeznek. De az előzmény- bűncselekményről nem rendelkeznek információval, mert pl. nem Magyarországon követték el és külföldről sincs lehetőség információ bekérésére. Ebben az esetben beszélhetünk autonóm pénzmosásról (autonomous money laundering).

Tehát amikor a pénzmosás tényéről tudomásunk van, azonban nem rendelkezünk információval az előzmény-bűncselekményről, akkor az autonóm pénzmosás. Vannak azonban olyan országok, ahol lehetőség van az autonóm pénzmosás nyomozására, az ügyben szülehet vádemelés, ítélet. Így például az USA-ban is.

Megkülönböztetünk még „stand alone money laundering” ügyeket. Ez azt

¹⁷ http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2022/10/ogy_beszamolo_2021.pdf letöltés: 2022.11.08.

jelenti, hogy Magyarországon nyomozás folyik pénzmosás miatt, de az alapbűncselekményt nem Magyarországon követték el, azonban tudomása van a nyomozóhatóságnak az ügyről. Például külföldi elkövető magyar bankszámlára utalta a csalásból származó vagyont. Ilyen esetben a hazai bank és a külföldi bank – akitől érkezett az összeg – jelzi ezt a PEI részére.

Standard money laundering-ről beszélünk, amikor a pénzmosás tényéről és az alapbűncselekményről is tudomása van a hatóságnak. Például Magyarország területén történt mindkét bűncselekmény és a hatóság bizonyítani is tudja azt.

Magyarországon van az ügyészségnek egy joggyakorlata, ami alapján, ha az alapbűncselekményt végig tudják bizonyítani – például egy költségvetési csalás ügyében, amiben ítélet tud születni – akkor pénzmosással is megvádolják az elkövetői kört, ami utána bizonytalan. Hiszen kérdés, hogy a pénzmosást is végig tudja-e bizonyítani.

Előző példában említett költségvetési csalást elkövetői kör viszonylag rövid időn belül visszaforgatja a bűncselekményből származó vagyont vagy felélik azt – például aranyat, ingatlant luxusautókat vásárolnak.

Azonban Magyarországon nem jellemző, hogy a költségvetési csalásban „érdekelt” körök a komplex, professzionális pénzmosási folyamatba kezdjenek bele. Tehát nem jellemző, hogy kialakítanak professzionális hálózatot.

Hatékonyabb tehát, ha az ügyészség meg tudja vádolni az elkövetői kört az alapbűncselekmény elkövetésével és ítéletet tud hozni az ügyben, mint plusz erőforrásokat befektetni, hiszen az elkövetői kör ellen így bizonyosan nagyobb eséllyel ítéletet hirdet a bíróság.

VII. Eredmények, Kutatási kérdések megválaszolása

Hogyan épül fel a pénzmosás elleni intézményrendszer Magyarországon?

A pénzmosás elleni intézményrendszer piramisszerűen épül fel Magyarországon. Az első védelmi vonalat a pénzügyi szolgáltatók jelentik, így például a bankok. A pénzügyi szolgáltatók, ha pénzmosáshoz köthető esetet észlelnek a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) felé bejelentési kötelezettséggel rendelkeznek, amelyet a 2017. évi LIII. törvény szabályoz (Pmt.). A következő szintet a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) Pénzmosás és terrorizmus finanszírozás elleni irodája (PEI) képezi. A pénzügyi szolgáltatók által bejelentett pénzmosáshoz köthető eseteket a NAV kockázat-kezelő szoftver segítségével elemzi és a szoftver által további vizsgálatra jelölt eseteket a NAV – PEI munkatársai tovább vizsgálják és elemzik. A NAV munkatársai a tényállások alapján a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, valamint a Nemzetbiztonsági szolgálat részére eljárás indítására tehet javaslatot. Az előbb felsorolt 4 intézmény a harmadik szintet képezi. A piramis negyedik szintje a vádemelés és az ítélet.

A piramisszerű felépítés az esetek számát tükrözi hiszen a bankok a PEI felé körülbelül évi 14 000 esetet jelentenek be, amelyből évente körülbelül 187 eset kerül a harmadik szintre, míg a piramis negyedik szintjére a vádemelésre és az ítéletre, a harmadik szint eseteinek a 10%-a kerül.

Hogyan érdemes felépíteni a szolgáltatók kockázatértékelését, annak érdekében, hogy a pénzmosás és terrorizmus finanszírozás elleni tevékenysége hatékonyabb legyen?

2021-ben a pénzügyi szolgáltatók 14 000 esetet jelentettek pénzmosás gyanújával a Nemzeti Adó-és Vámhivatal (NAV) felé, viszont a NAV összesen 187 esetben tett javaslatot az eljárás megindítására. Az eljárás megindítására tett javaslatok szám elenyésző a pénzügyi szolgáltatók bejelentésének számához viszonyítva. Tehát megállapíthatjuk, hogy a pénzügyi szolgáltatók „laza” kockázatkezelési szabályozása, többlet terhet ró a NAV pénzmosással illetékes irodájára. Ha a pénzügyi szolgáltatók szigorúbb belső kockázatkezelési szabályzatot alkalmaznának, így a NAV felé tett bejelentések száma csökkenne, hiszen a szigorúbb kockázat-kezelés miatt, kizárólag a nagyobb pénzmosási kockázatot jelentő ügyeket továbbítanák a NAV felé. Ezzel a NAV munkáját megkönnyítenék, hiszen a NAV számára több idő jutna egy – egy eset átvizsgálására. A hatékonyságnövelés következtében a NAV több esetet tudna jelenteni a piramis 3. szintjére a rendőrségnek, a bíróságnak és az ügyészségnek, valamint a Nemzetbiztonsági szolgálatnak.

Mi az oka, hogy napjainkban igen alacsony számban történik vádemelés pénzmosás ügyében?

Pénzmosási ügyekben, bár növekvő számot látunk, még mindig igen alacsony a vádemelés, s ez még mindig jórészt az alapbűncselekmény bizonyíthatósága kapcsán jelent problémát. A pénzmosás gyanújával tett bejelentéseket a nyomozás során a nyomozóhatóság kivizsgálja, sokszor felderíti az alapbűncselekményt is. Mivel a pénzmosás másodlagos bűncselekmény, ennek következtében az ügyészség az alapbűncselekménnyel kapcsolatban emel vádat.

Am ha ez nem sikerül, az alapbűncselekmény „büntethetőségének” megállapítása (ennek bizonyítottsági szintje) változatlanul következetlen gyakorlatot eredményez. Kimondhatjuk tehát, hogy a hazai marasztalással végződő ügyek tekintetében nem válik el egymástól térben és időben az alapbűncselekmény és a pénzmosás. Következtetesképpen a pénzmosás- megelőzési jogszabályok legalizálás-ellenes és vagyonszázszerező funkciója a gyakorlatban olykor megkérdőjelezhető. Igazán hatékony küzdelem e területen akkor lehetséges, ha a veszélyes vagyon-legalizáló bűnös magatartásokat az alapbűncselekményt természetesen figyelembe véve, de független, külön eljárásban is értékelni lehetne.

A nemzetközi ajánlások – legutóbb az EUROJUST korábban idézett idén őszi jelentése – ebben sokat segíthetnek.

Irodalomjegyzék

Monográfiák, könyvek, tanulmányok

- Csemegi Károly: A bünvádi eljárás tervezetének általános indokolása. A Magyar Igazságügy 1882. évi évfolyamának melléklete
- Gál István László: A pénzmosás, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004.
- Gál István László: A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata. HVG-orac, Budapest, 2012
- „A pénzmosás elleni küzdelem aktuális kérdései”. Konferenciakötet, Pécs, PTE AJK, 2005
- Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002
- Molnár Csaba (2003): A pénzmosásról. A múlt és a jelen. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 45. évf. 6. sz.
- Papp Zsófia: Magyarázat a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019.
- Jacsó Judit: A pénzmosás elleni nemzetközi fellépés eszközei. Magyar Jog, 2000. 9. szám
- Jacsó Judit- UDVARHELYI Bence: A pénzmosás elleni fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban. Ügyészség szemle 2017. évi 1. szám
- Vidékiné Farkas Anikó: A pénzmosásról Ügyészek Lapja 1995. 2. szám
- Ambrus István: A pénzmosás újrahangolt tényállása és a hálapénz kriminalizálása. Büntetőjogi Szemle 2020. 2. szám

Online források

- Gál István László: A pénzmosás elleni küzdelem közgazdasági és büntetőjogi kérdései – PhD értekezés tézisei (<https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gal-istvan-laszlo/gal-istvan-laszlo-vedes-tezisek.pdf>) letöltés: 2022.10.02
- <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/global-programme-against-money-laundering/.html> – Global Programme against Money Laundering (letöltés: 2022.09.05)
- <https://www.mnb.hu/felugyelet/szabalyozas/penzmosas-ellen/korlatozo-intezkedesek-szankciok/penzugyi-akciocsoport-fatf> – Pénzügyi Akciócsoport, FATF (letöltés: 2022.09.05)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=RO> – Az Európai Unió Hivatalos Lapja 2015.06.05 (letöltés: 2022.09.12)

<https://www.mnb.hu/letoltes/pszafhu-rtfkonf-gali.pdf> letöltés: 2022.10.25

Dr. Gál István László, A pénzmosás elleni küzdelem közgazdasági és büntetőjogi kérdései, PhD értekezés, 2005 <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gal-istvan-laszlo/gal-istvan-laszlo-vedes-ertekezes.pdf> (letöltés: 2022.09.20)

<https://ujbtk.hu/prof-dr-gal-istvan-laszlo-a-penzmosas-uj-magyar-szabalyozasa-2021-tol/> (letöltés: 2022.09.02)

Az Európai Unió által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásáról, valamint ehhez kapcsolódóan egyes törvények módosításáról szóló 2017. évi LII. törvény (Kit.)

A pénzügyi és egyéb szolgáltatók azonosítási feladatához kapcsolódó adatszolgáltatási háttér megteremtéséről és működtetéséről szóló 2021. évi XLIII. törvény

Varga Judit: Pénzmosás mindennapjainkban (<https://ujbtk.hu/varga-judit-penzmosas-a-mindennapjainkban/>) letöltés: 2022.09.12

<https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/fight-money-laundering-13-2021/hu/> – A bankszektoron belüli pénzmosás elleni küzdelemre irányuló uniós fellépések széttagoltak, végrehajtásuk pedig nem megfelelő (letöltés:2022.09.25)

<https://www.mnb.hu/felugyelet/szabalyozas/penzmosas-ellen/korlatozo-intezkedesek-szankciok/penzugyi-akciocsoport-fatf> – Pénzügyi Akciócsoport, FATF

<https://controllerinfo.hu/a-penzmosas-kialakulasanak-osszefuggesei/> letöltés: 2022.10.30

http://ugyesszeg.hu/wp-content/uploads/2022/10/ogy_beszamolo_2021.pdf letöltés: 2022.11.08

III. EGYETEMES ÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTÖRTÉNETI TAGOZAT

A KÖZVETLEN DEMOKRÁCIA ÉS A NÉPSZAVAZÁS JOGTÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE ÉS MEGVALÓSULÁSA SVÁJCBAN A 19. ÉS 20. SZÁZADBAN

1. Bevezetés

A demokrácia legalapvetőbb és legszorosabb meghatározása a nép általi kormányzás, vagy a képviseleti demokráciában a nép képviselői általi kormányzás. Abraham Lincoln elnök híres kijelentése szerint a demokrácia nemcsak a nép által, hanem a népért is működik, így alapvető kihívást jelent a demokrácia leírása, miszerint a demokrácia „a nép kormánya a népért és a nép által”.² A népszavazás az alkotmányjogban és a politikatudományban gyakran tárgyalt téma, de az utóbbi években a liberális ideológiák mentén működő demokráciák sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnek a népszavazás intézményére. Az alkotmányokban, vagy más jogszabályokban a népszavazásokkal kapcsolatos rendelkezések és szabályok fontossága, valamint a tényleges gyakorlat nemzeti szinten (például: Svájcban az állam és az egyes régiók szintjén) jelentősen megnőtt, annak ellenére, hogy az egyes országok között az értelmezésben és a szabályozásban, kiugró különbségek léteznek. Svájcban a népszavazás az egyik legfontosabb demokratikus intézmény, amely ott a közvetlen demokrácia modelljeként szolgál.

A svájci politikai rendszer két legfőbb ismérve a föderalizmus és a közvetlen demokrácia. Az utóbbit fogom részletesen bemutatni dolgozatomban magyar, de többnyire idegennyelvű források segítségével. A fellelhető szakirodalom mellett tanulmányoztam a Svájci Szövetségi

---

1 Témavezető: Prof. Dr. Pókecz Kovács Attila egyetemi tanár, KRE ÁJK.

2 Abraham Lincoln, 1809. február 12. – 1865. április 15. Az Egyesült Államok 16. elnöke fogalmazta meg ezt a gondolatot. Eredeti: „...*that government of the people, by the people, for the people, shall not perish from the earth...*” (1863. november 19.) In: BASLER, ROY P. – PRATT, Marion Dolores – DUNLAP, Lloyd A (szerk.): *The Collected Works of Abraham Lincoln*. Rutgers University Press for the Abraham Lincoln Association, Springfield. 1953. (519-595) Azonban, CLIFFORD D. May 1987-es feljegyzései alapján Daniel Webster Lincoln előtt 30 évvel tette ezt a megállapítást, melyet később Lincoln idézhetett.

Léveltár online adatbázisát is.³ Több mint 261 népszavazást tartottak Svájcban az általam kiválasztott időszakban, mely 1848 és 1950 közé helyezhető. Ebből adódóan három részre bontva vizsgáltam meg az egyes alkotmánymódosítások időszakához köthető népszavazások hatékonyságát és közjogi következményeit, miközben a kantonális és országos szintek közti különbségekre is kitértem. Megvizsgáltam, hogy a nép hangjának sokszori megszólaltatása hátráltathatja-e a döntéshozókat, valamint összehasonlítottam a különböző jogalkotási időszakokat, melyek változást hoztak a népszavazás intézményének szövetségi és kantonális megítélésében is. Kutatásom során válaszokat kerestem Svájc múltját és jelenét is meghatározó események sorozatában, melyek nagy hatással voltak a kor aktuális politikai és társadalmi helyzetére.

2. A népszavazáshoz vezető út és annak várható hatásai a közpolitikára

A népszavazás a közvetlen demokrácia egy formája, amelyben a polgárok közvetlenül szavaznak politikai kérdésekről, ahelyett, hogy a választott küldöttek döntenének (képvisleti demokrácia). Kukorelli István fogalmazta meg, hogy a modern alkotmányok többsége egymás fölé helyezi a népszavazást és a népszuverenitás közvetett gyakorlására feljogosított képviselőket, azonban ezeket egymás mellérendelve kell vizsgálni az adott ország kultúrájának, valamint demokratikus és közigazgatási berendezkedésének megfelelően.⁴

Svájcban a népszavazás használata a modern állam kezdetéig nyúlik vissza, 1848-ig, amikor az ország viszonylag autonóm kantonjait szövetségi köztársasággá egyesítették. A kantonok egyesítése nehéz volt a nyelvi, – francia, német, olasz és romans – valamint a vallási különbségek miatt. Egészen a 14. század közepéig kell visszatekintenünk, ha meg akarjuk érteni a ma is kantonokból álló Svájc földrajzi és közigazgatási szerveződését. Három őskantonként ismert, Uri, Schwyz, és Unterwalden lakosai történelmük nagyobb részét szabad és egyenlő polgárokként töltötték.⁵ Azonban a nagyobb városi kantonok lakosainak más volt a jogállása az évek során. A vidéki kantonok többsége az ún. Landsgemeinde intézményében intézték közérdekű ügyeiket.⁶ Ezzel ellentétben a városi kanto-

---

3 <https://www.amtsdruckschriften.bar.admin.ch/showHierarchyContent.do>

4 KUKORELLI István: A közvetlen demokrácia „visszafejlesztésének” irányai. In: Tóth Károly (szerk.): *Dr. Szenpéteri István Egyetemi Tanár Születésének 70. évfordulójára*. Szeged, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, 1996. (324)

5 NÉMETH 2005. (366-370)

6 AJTAY Gábor: *A svájci demokrácia*. Budapest, Athenaeum, 1930. (20-150)

nok polgárai kizárták ügyeik intézéséből a vidéki népet és saját kezükbe vették a területi kérdések megvitatását.

Az 1798 és 1848 közötti időszak bizonytalanságokkal teli volt. A csonkolt és kifosztott Svájc 1798 és 1813 között Franciaország vazallusaként szolgált, így Svájcot egy mesterségesen központosított köztársaságként kormányozták, majd államszövetséggé szervezték át. Amíg Franciaország megszállta Svájcot, minden polgári és politikai egyenlőtlenséget felszámoltak, valamint reformokat hajtottak végre az igazságszolgáltatás és az oktatás területén. Emellett a társult és alárendeltként függő státuszú területeket a teljes jogú kantonok státuszába emelték.⁷

Sir Arthur Lewis, Nobel-díjas közgazdász szerint, a demokrácia elsődleges jelentése, hogy „mindenkinek, akit érint egy döntés, lehetőséget kell biztosítani, hogy rész vegyen a döntés meghozatalában akár közvetlenül, vagy közvetett módon”.⁸ A demokrácia másodlagos értelmezése alapján a „többség akaratának” kell érvényesülnie.⁹ Ebből a gondolatból kiindulva érthető, hogy a svájci jogalkotók az 1815-ös szövetségi szerződés felülvizsgálatának szükségességét már hosszú ideje érezték. 1847-ben megfogalmazott alkotmányjavaslat alapján kirajzolódott, hogy egy olyan szövetségi rendszer kialakításán kell dolgozni, amely képes a szövetségi és kantonális szinteket egymás mellé emelni.¹⁰ Azonban azt, nem lehet megengedni, hogy a kantonális struktúra a konföderáció fölé emelkedjen, mert a nemzeti jellegét elveszíti az ország és csak elszigetelt régiók fognak saját hatáskörben tevékenykedni, mely teljes szétdarabolódáshoz vezethet.¹¹ Ezen gondolatok megfogalmazódását követően megkezdődött az új alkotmány kidolgozása, melyet a 15 és fél¹² kantonban történő megszavazása után ünnepélyesen is elfogadtak 1848. szeptember 12-én. Az 1848-as alkotmány többek között kiterít a hadüzenetre, a békekötés jogára, a külügyek vezetésének szabályozására, valamint a kantonok demokratikus alkotmányozási kereteire. Az új alkotmány előírta, hogy a svájci közös törvényhozás keretei között kell az egyes kantonok alkotmányát meghatározni, ezzel is növelték az ország egységét.¹³

7 WYLER, Julius: The Formation Of The Swiss Democracy, *Social Research*, 20. sz. 2. 1953. (71-155)

8 PREMDAS, Ralph – St CRYR, Eric: *Sir Arthur Lewis: An Economic And Political Portrait*, Mona, Jamaica, Institute of Social and Economic Research. 1991. (3-80)

9 LIJPHART, Arend: *Patterns of Democracy*, Yale University Press, 2017. (20.)

10 KAJTÁR István: Svájc állam- és jogtörténetének alapvonalai In: Kajtár István – Herger Csabáné: *Egyetemes Állam-és Jogelmélet*, Dialóg Kiadó, Budapest – Pécs. 2013. (242-246)

11 Jelentés az alkotmánytervezetről (1848). Az 1847. augusztus 26-án kinevezett revíziós bizottság által benyújtott jelentés az 1848. április 8-i szövetségi alkotmánytervezetről, Bern, 1847.

12 Egy képviselője volt ezeknek a kantonoknak kettő helyett a Szövetségi Tanácsban.

13 NÉMETH, 2005. (366-370)

„[...]A felülvizsgált szövetségi alkotmány akkor lép hatályba, ha azt a szavazásban részt vevő svájci állampolgárok többsége, valamint a kantonok többsége elfogadta.”¹⁴

Az új alkotmány kiemelte, hogy senki sem gyakorolhat politikai jogokat egynél több kantonban, ez vonatkozik a népszavazatok többszöri leadására is, így ezzel a közvetlen demokrácia jogi szabályozásait is megalapozták.¹⁵

2.1. A közvetlen demokrácia 19. századi megítélése

Svájcban és Franciaországban is a népjogok kiterjesztésére tett erőfeszítéseket a természetjogi individualista felfogás következményének kell tekinteni, amely nemcsak az egyének szabadságjogait kívánja garantálni, de az állami döntésekhez is társítani akarja azt.¹⁶

A népi ellenzéki áramlatok olyan eszközt szerettek volna a kezükben tartani, amely lehetővé teszi, hogy szükség esetén megakadályozza a vezető liberális többség által meghozott jogalkotási aktusokat, még azok hatályba lépése előtt.¹⁷

Gyakran az ellenzők és ellenlábások szavai világitanak rá legjobban a reformista mozgalmak lényegére. 1868-ban, nem sokkal a zürichi demokraták békés forradalma után Jakob Dubs,¹⁸ Svájc szövetségi tanácsosa megjelentette a „Die schweizerische Demokratie in ihrer Fortentwicklung” („A svájci demokrácia evolúciója”) című munkáját. Ennek az írásnak egyetlen célja az volt, hogy megakadályozza a népszavazás bevezetését. A zürichi reformista mozgalom rendkívüli erejének tudatában Dubs jól tudta, hogy többé nem lehet megakadályozni a népjogok kiterjesztését. Liberálisként, a haladás híveként azonban attól tartott, hogy a népszavazás törvénykezési stagnáláshoz és ennek többszörös negatív következményeihez vezethet. Írásában Dubs új népjogok egész sorát javasolta, amelyek megvalósulása „kompenzálhatja” a törvényhozási népszavazás bevezetéséről való lemondást.¹⁹ Más politikusok is felszólaltak Dubs ellenkezését kihasználva, Peter Simpel²⁰ 1868-ban azt írta, hogy „Doktor Dubs, az állam nagy bölcse elárasztja a népet mindenféle joggal, szabadsággal és formális hatáskörrel, amelyek súlya alatt a nép megfullad.” Majd egy ifjú ügyvéd bírálata bizonyult a legkritikusabbnak

14 Saját fordítás az 1848-as svájci szövetségi alkotmányból, 114. cikk.

15 111-114. cikk.

16 ERDŐS Csaba: A közvetlen demokrácia fogalmának nyomában. *Jog Állam Politika: Jog- És Politikatudományi Folyóirat*, 2018. (21-35)

17 KÖLZ, Alfred: *Histoire Constitutionnelle de la Suisse Modern*. Stämpfli Publications SA, Bern, 2013. (34-37)

18 Jakob Dubs (1822-1879)

19 DUBS, Jakob: *Die Schweizerische Demokratie In Ihrer Fortentwicklung*. 1868. (1-80)

20 *Állnevet használva fogalmazta meg véleményét.*

mind közül. Carl Hilty szintén 1868-ban megjelent „A demokrácia teoretikusai és idealistái” című pamfletjében egy fontos gondolatot fogalmazott meg a népszavazásról: „Ez a kő, amit az építők nem akartak, lett rendszerük sarokköve”.²¹

Összességében a népszavazást gyakran féknek tekintik, amely kompromisszumra kényszerít és lehetetlenné teszi a többségi akaratot. Azonban sokszor inkább a politikai hatalom elleni fellépés egyik leghatékonyabb eszköze, mely biztosítja, hogy a polgárok által megválasztott képviselők valóban a nép akaratát érvényesítsék a parlamentben, nem pedig az önös politikai és gazdasági érdekeiket.

3. A népszavazás típusai

Svájcban három típusát különböztetjük meg a népszavazásnak. Kötelező, fakultatív és népi kezdeményezés útján fejthetik ki véleményüket közvetlen módon a polgárok. Emellett különbséget teszünk a szavazás kiterjedését illetően is. Megkülönböztethető aszerint is, hogy szövetségi vagy kantonális szinten történik egy kérdés eldöntése.²² Az első 1848-as szövetségi alkotmányban kizárólag csak az alkotmánymódosítás során alkalmazható népszavazás volt rögzítve. Ezt követően 1874-ben a konföderáció elfogadta a fakultatív népszavazást, melynek első megjelenése a Zürichi kantonban történt, ennek alkalmazása 1869-re datálható. A népi kezdeményezést, iniciatívát is már megemlítették ekkor, azonban ez csak az 1891-es alkotmánymódosítást követően lépett hatályba. Tiltott tárgyköröket nem fogalmaznak meg konkrétan a jogalkotók, ugyanis a nemzetközi jogi normák (ius cogens) alapján határozzák meg a népszavazásra nem alkalmas kérdések körét. A három népszavazási formát a mai napig alkalmazzák a Szövetségi Svájcban, ezek összehasonlítására szolgál az *I. sz. Melléklet* is, mely részletesen bemutatja a továbbiakban tárgyalt népszavazási formákat.²³

3.1. Kötelező és fakultatív referendum

Alkotmányos ügyekről és fontosabb nemzetközi szerződésekről országos népszavazást kell tartani; a szavazók népszavazást is kiírhatnak a Szövetségi Nemzetgyűlés

---

21 HILTY, Carl: *Theoretiker und Idealisten der Demokratie* (A demokrácia teoretikusai és idealistái). Bern, 1868.

22 SERDÜLT, Uwe: A közvetlen demokrácia helyzete és közvetlen gyakorlata Svájcban. In: Szabó Zsolt (szerk.): *Szabadság és felelősség, tanulmányok a közvetlen demokráciáról*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2013. (68-79)

23 SZENTE Zoltán: A Népi Kormányzás, avagy A Közvetlen Demokrácia. In: Mezey Barna – Sente Zoltán: *Európai parlamentarizmus-és alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. (318-320)

által elfogadott törvény megtámadására, az elfogadástól számított 100 napon belül 50 000 aláírás beszerzésével. A népszavazás sikeréhez meg kell szereznie a nemzeti szavazatok és a kantonok többségének általános többségét.²⁴ A kisebbségek védelmét, a protestáns és a katolikus kantonok közötti kompromisszum részeként írták bele az 1848-as alkotmányba. Ez a kisebb, vidéki katolikus kantonok érdekében történt, és kikötötte, hogy az alkotmány bármilyen módosításához a szavazatok kétharmados többségére szükség van. Ez azt jelzi, hogy nemcsak a nép, hanem a kantonok többségi voksa is kell. A kantonok lakossága az idők folyamán egyre sokszínűbbé vált, és a kettős többség kritikája ezzel a tendenciával együtt fejlődött. Az Appenzell kantonban található Innerrhodenben egy szavazatnak negyvenszer nagyobb súlya van, mint a Zürich kantonban leadott egyetlen szavazatnak.²⁵

A törvényhozásban alkalmazott népszavazás értéke a konföderációban és a több kantonban nagyon eltérő. Szövetségi szinten minden alkotmánymódosítás esetében kötelező a népszavazás. Valamennyi általános hatályú törvény esetében a fakultív formát alkalmazzák. 1874-től 1895-ig száznyolcvankét törvényből húszban nyújtottak be indítványt a népszavazásért.²⁶ Ebből a húsz törvényből a nép hatot elfogadott és tizenegyet elutasított. Ugyanebben az időszakban a népnek benyújtott alkotmánymódosítások közül hatot ratifikáltak, négyet pedig elutasítottak. Tehát, ha a parlament mindkét háza egyetért azzal, hogy a benne foglalt javaslat nincs pontosan megfogalmazva, akkor rendes jogalkotási tervet dolgoznak ki, amelyet jóváhagyásra benyújtanak a választók és a kantonok számára. Ha a kantonok többsége jóváhagyja, törvényre emelkedik. Ha a szövetségi parlament nem ért egyet a javaslattal, a kérdést a nép elé terjesztik. Ha a szavazók többsége támogatja a felülvizsgálatot, akkor a szövetségi parlamentnek a kezdeményezésben javasolt irányvonalakon törvényjavaslatot kell kidolgoznia és a szavazók elé terjesztenie. Ha a törvényjavaslatot a választók és a kantonok többsége is jóváhagyja, törvény lesz.²⁷ Svájcban nincs országos hatáskörrel bíró alkotmánybíróság, a parlamentre száll át a kezdeményezés formai megfelelőségének felülvizsgálata, és annak biztosítása, hogy ne sérüljön kötelező nemzetközi jog, valamint, hogy a kezdeményezés csak egy, világosan megfogalmazott témát tartalmazzon.²⁸ A parlament érvénytelennek nyilváníthat egy népi kezdeményezést részben vagy egészben, ha nem teljesíti ezeket a minimum standardokat. Ez eddig csak négy alkalommal fordult elő, a 20. század végén.

---

24 Szövetségi Alkotmány III. Fejezet: 111-113. cikkely, (100)

25 SERDÜLT, 2013. (68-79)

26 KÖLZ, 2013. (250-350)

27 AJTAY, 1930. (115-120)

28 AJTAY, 1930. (115-132)

A szövetségi szintű fakultatív népszavazás már kevésbé ilyen elfogadott, sokkal nehezebb eredményes népszavazást elérni ilyen minőségben, ugyanis számtalan esetben halt hamvába a kezdeményezés. A fakultatív törvényalkotási népszavazást 1874-ben, a nemzetközi szerződésekről szóló fakultatív népszavazást pedig 1921-ben vezették be. Az egy évnél hosszabb ideig érvényes és alkotmányos alapokon nyugvó sürgősségi szövetségi rendeletekre vonatkozó utólagos népszavazást 1949-ban hozták létre.²⁹ Az 1874-es alkotmány szerint Szövetségi törvényekről, rendeletek felülvizsgálatáról és új törvények javaslatáról lehetett fakultatív népszavazást tartani. Ehhez a szavazati joggal rendelkezők 30 000 aláírására van szükség vagy 8 kanton kezdeményezésére. Fakultatív népszavazást országos és kantonális szinten is tarthattak, melyek eredményességének megállapítására általános többségre volt szükség, amennyiben elfogadták a javaslatot vagy a törvényt, akkor az hatályba lépett, ha elutasították, akkor megsemmisítették.³⁰ Az 1874-ben bevezetett törvényhozási népszavazás a parlamentben kisebbségben lévők egyetlen fegyvere volt. 1891-ig a többségben levőknek összesen csak hat törvényt sikerült elfogadtatnia, míg a konzervatív és föderalista frakciók által kezdeményezett népszavazásokon tizenhárom elbukott. Annak érdekében, hogy a népnek ne csak az elutasítás kifejezésére, hanem a konstruktív beavatkozásra is lehetősége legyen, bevezették a népi kezdeményezést az 1891-es alkotmánymódosítással.

A fakultatív népszavazások bevezetésére azért volt szükség, mert a kötelező népszavazások sokasága már túlzott megterhelést jelentett az államapparátusnak, szükség volt szétválasztani az alkotmányhoz kapcsolódó kérdések megtárgyalását és egyéb országos vagy kantonális törvények felülvizsgálatát, illetve javaslatát.

3.2. A népi kezdeményezési jog

A népi kezdeményezésről szóló törvény már az 1874-es alkotmánymódosításban szerepelt, azonban csak 1891-es módosítással lépett hatályba. A nép közvetlen törvénykezdeményezése nem vonatkozik a Konföderációban a rendes jogalkotásra, hanem ötvenezer választópolgárnak van lehetősége arra, hogy az Alkotmány módosítását javasolja, akár tágan, akár teljes és végleges formában. Először a nép elé kell terjeszteni a kérdést, hogy kell-e ilyen módosítást tenni, és ha a nép

---

29 KLEY, Andras: Constitution fédérale, In: *Dictionnaire historique de la Suisse (DHS)*, version du 03.05.2011, német fordítás. Elérés: 2022.11.15. <https://hls-dhs-dss.ch/fr/articles/009811/2011-05-03/>.

30 Loi fédéral concernant les rotations populaires sur les lois et arrêtés fédéraux. <https://www.amtsdruckschriften.bar.admin.ch/viewOrigDoc/10063228.pdf?id=10063228&cache=1669407373886>.

megszavazza, akkor a meglévő Képviselőház kapja meg a feladatot, hogy a módosítást megfelelő formába öntse, annak ellenére, hogy már jelezte, hogy nem támogatja az intézkedést. Ha a javaslatot megfogalmazták, majd elfogadták, akkor a Szövetségi Gyűlés azonnal hozzákezd a módosítás kidolgozásához. Ha azonban a javaslatot a Szövetségi Gyűlés elutasítja, a kérdést először a nép elé kell terjeszteni. A petíció benyújtóinak viszont nem kell a Gyűlés méltányosságára támaszkodniuk szándékuk megvalósítása érdekében. Ehelyett szabadon felajánlhatják a módosításukat annak befejezett formájában, és követelhetik, hogy azt azonnal a nép és a kantonok elé terjesszék elfogadásra. Ilyen esetben a Képviselőház a maga részéről szabadon javasolhatja a törvényjavaslat elutasítását, vagy pedig a népszavazás pillanatában egy egyedi lehetőséget ajánlhat fel a népnek, hogy fontolja meg.³¹ Ezt az alkotmánymódosítás III. Fejezetében, a 121. cikkelyben rögzítik. Ezt általános többséggel lehet megszavazni, valamint a fél kantonok szavazatait fél szavazatnak minősítik. Ezt követően az eredménytől függve kihirdetik a törvényt, módosítják vagy hatályon kívül helyezik azt.³²

A szövetségi kezdeményezésnek azt a változatát, amely előírja, hogy az alkotmánymódosítást azonnal a nép elé kell terjeszteni jóváhagyásra, ha azt meghatározott számú petíciót aláíró személy teljes és végleges formában benyújtja, Svájcban a közvetlen népi jogalkotás hívei azzal az indokkal támogatták, hogy a szövetségi kezdeményezésnek ez a formája jelenti a közvetlen népi jogalkotás koncepciójának legátfogóbb aktualizálását. Tehát a népi kezdeményezések lehetővé teszik az egyének számára, hogy olyan ügyek ellenőrzését indítványozzanak, amelyeket a kormányok mellőznek. A polgárok a kezdeményezések révén olyan programokat javasolhatnak, amelyeket a politikai elit elhanyagolt. A képviseleti demokráciák információs előnnyel rendelkezhetnek a közvetlen demokráciákkal szemben, de a közvetlen demokráciákban – például a népszavazásokon és kezdeményezéseken alapuló demokráciákban – a polgárok nagyobb befolyással rendelkeznek képviselőik felett.³³

4. Kötelező népszavazások országos és kantonális szinten 1848 és 1911 között

Kutatásom során fontos volt, hogy olyan jogtörténeti korszakot vizsgáljak meg, mely nemcsak a jogalkotás terén hozott újdonságot a választott ország számára, de

---

31 Loi fédéral VI.

32 1874-es Szövetségi Alkotmánymódosítás, III. Fejezet: 121. cikkely.

33 FELD, P. Lars – GEBHARD, Kirchgassner – KAI, Konrad – VERDIER, Thierry: *The Political Economy of Direct Legislation: Direct Democracy and Local Decision-Making*. Oxford University Press, 2001. (342)

a szomszédos országok alkotmányos tevékenységében is fontos szerepet játszott. Svájcban az első szövetségi alkotmányt követő időszakban számos olyan kérdés került a polgár elé, amelyeket kezdetben elutasítottak, de a társadalmi berendezkedésben bekövetkező változások hatására évekkel később mégis elfogadtak, és törvényre emelkedtek. Az 1848-as Szövetségi Alkotmány lehetővé tette, hogy a polgárokhoz kerüljön a Szövetségi Alkotmány felülvizsgálati joga. Ez 50 000 svájci állampolgár aláírásával, vagy a Szövetségi Gyűlés egyik szekciójának felülvizsgálati kérelmének visszautasításával történhetett meg. Ebben az esetben, általános többségi szavazásra bocsájtják országos szinten, majd a szavazatok tükrében vagy felülvizsgálják az adott részletét az alkotmánynak, vagy a Szövetségi Tanácsban a megújítását kezdeményezik.³⁴

4.1. Kötelező országos népszavazások 1848 és 1911 között

Az első referendumok melyeket, az 1848-as Szövetségi Alkotmány kihirdetését követően tartottak, a választók többsége elutasította. *(Lásd: II. sz. Melléklet).* Szinte mindegyik kérdésben kifejezetten megosztott volt a véleménynyilvánítás aránya. Az esetek nagy részében pár százalékon múlt, hogy a később már elfogadott kérdésben az igenek százalékos arány többséget élvezzen. Gazdasági vonatkozású alkotmánymódosításokról tartott népszavazások esetében az igenek eloszlása kantononként eltérő volt. Zürich kantonban leadott 29 544 szavazatból 92% igen volt, míg az egyik legtöbb lélekszámmal jegyzett Bern kanton lakosainak szavazataiból csak 38,6% támogatta a lottó és szerencsejáték betiltását. A napjainkban is az egyik legnagyobb kantonnak minősülő Grisons (Graubünden) kantonban leadott 12 703 szavazatból 11% támogatta a javaslatot. Szintén 1866-ban tartott kötelező népszavazás eredményeiben is kirajzolódik a kantonok álláspontja az államszervezettel kapcsolatos kérdésekben is. Az egyes büntetésfajták betiltásáról szóló referendumot országos szinten elutasították, ugyanis összesítve csak 34,2%-a volt igen szavazat a leadott voksoknak. A korábbi példában kiválasztott Zürich és Grisons kanton összehasonlítását végeztem el ebben az esetben is, mely szerint az előbbi kantonban a kérdést 85%-ban támogatták, addig az utóbbiban ismét hatalmas elutasítás fogadta a kérdést. Grisons kanton 12 744 leadott szavazataiból csak 4% fogadta el ezt a népszavazási kérdést.³⁵ A népszavazásokon aktívan szavazó polgárok számán látható, hogy a kötelező népszavazások esetében hasonló lelkesedéssel vesznek részt minden szavazáson.

---

34 Szövetségi Alkotmány (1848): *Révision de la Constitution fédérale*, 111-113. cikkely

35 www.atlas.bfs.admin.ch elérés: (2022.09.23.)

1890-ben elsőprő többséggel fogadták el azt az alkotmánymódosítást, amely felhatalmazást adott a munkások kötelező biztosítását célzó szövetségi jogszabály megalkotására. A módosítást azért ratifikálták, mert előírta, hogy a munkásoknak biztosítással kell rendelkezniük. 1891-ben a nép megszavazta a szövetségi alkotmány olyan módosítását, amely a szövetségi kormányt feljogosította egy nemzeti bank létrehozására és a pénzkibocsátás kizárólagos jogára.³⁶ Ez a módosítás a nemzeti banknak adta meg a kizárólagos bankjegykibocsátási jogot. Sikeresen elfogadtak egy másik módosítást is, ezúttal egy védővám bevezetését engedélyezte azzal a szándékkal, hogy nyomást gyakoroljanak Franciaországra. Azok az emberek, akiknek nem tetszett a szövetségi tisztviselők számának jelentős növelésének gondolata, vagy akik elleneztek a vasutak állami tulajdonba vételét, ugyanebben az évben lobbiztak egy olyan alkotmánymódosítás ellen, amely felhatalmazta volna a Konföderációt a Központi Vasúttársaság részvényeinek megvásárlására.³⁷ A javaslatot elsőprő többséggel elutasították a szavazáson.

A baleset-és betegbiztosítás tárgyköre is kiemelkedő volt a 20. század elején. Azért vizsgálom ebben fejezetben, mert ennek a kérdésnek az eldöntése is erősen kapcsolódott az alkotmányos népszavazások köréhez. Valamint bebizonyosodik azon feltevés, amely szerint az elutasított kérdések évekkel később elfogadásra kerültek.

1900. május 20-án országos népszavazást tartottak a „Loi Forrer”-ről³⁸ Ez a törvény előírta volna, hogy minden munkavállalónak rendelkeznie kell egészség- és balesetbiztosítással. Tíz évnyi vita után a törvényt végül a parlament mindkét háza elfogadta, a források szerint egyetlen ellenvéleményt megfogalmazva. A közelgő népszavazás előtt ezt a kérdést a sajtóban és a nyilvános fórumokon több hónapon keresztül erőteljesen és magas szinten vitatták. Már nyolc vagy kilenc hónappal azelőtt is széles körben várták, hogy a törvényjavaslatot el fogják utasítani, és az elmúlt hónapokban senkinek sem volt kétsége afelől, hogy az ellenállás elsőprő lesz. Az eredmény azonban felülmúlta a várakozásokat: 486 459 választópolgár szavazott, 339 253 ellene és 147 206 mellette.³⁹ Az eredményt kantonokra bontva vizsgálva láthatjuk, hogy huszonegy kanton szavazott az intézkedés ellen, és mindössze egy kanton szavazott mellette. Hiába volt nagy mértékben negatív fogadtatása ennek a javaslatnak, közel 10 évvel később már hatályba lépett az erre épülő jogszabály, melyet a kor szellemével haladó társadalom is könnyedén elfo-

---

36 Votes de la Suisse: elérés: (2022.06.12.) <https://swissvotes.ch/votes?page=16>.

37 HAZELTINE, M.W: *The Referendum and Initiative in Switzerland*, North American Review, 1907. (13-202)

38 Ludwig Forrer nevéhez fűződő törvény (1845-1921), aki egy svájci politikus volt.

39 Votes de la Suisse: (2022.06.12.) <https://swissvotes.ch/votes?page=16>.

gadott.⁴⁰ Ennek köszönhetően 1911-ben született meg a jogszabály a betegség- és balesetbiztosításról.⁴¹ Ez a törvény nem tette kötelezővé a biztosítást, inkább azt határozta meg, hogy a betegpénztárak milyen körülmények között részesülhetnek állami támogatásban, állami segítségben. A törvény minden kantonnak lehetőséget biztosított arra, hogy saját határain belül kötelezővé tegye a biztosítást; azonban csak 8 kanton tervezte, hogy élni kíván ezzel a rendelkezéssel.⁴²

Ebben az időszakban vizsgált népszavazások alapján látható, hogy a polgárok nem a tárgykörök alapján vesznek részt a népszavazásokon. Azok, akik érdeklődnek a közügyek iránt többnyire minden kötelező országos vagy kantonális népszavazáson részt vesz. Az igen szavazatok arányát tekintve, megállapítható, hogy vannak olyan kantonok, melyek szinte egy országos kérdést sem fogadnak el, ez visszavezethető a lokális problémákra vagy a kormányzat iránti szimpátiára is.

4.2. A kantonális népszavazások gyakorlata 1848 és 1911 között

Svájcban a kantonok közti diverzitás nem csak a nyelvek és kultúrák sokaságának keveredését jelenti, hanem az egyes kantonok szokásait és jogalkotási eljárásait is megoszthatja. A föderalizmust általában kétféle országban használják: viszonylag nagy országokban és plurális társadalmakban. Svájc számos kantonból áll, alkotmánya erősen centralistának minősíthető. Ezt a tényt, 1870-ben már a magyar országgyűlés vitáin is kiemelték.⁴³ Ha a politikai határokat úgy húzzuk meg, hogy azok közelítsék a társadalmi határokat, akkor a szövetség egészének heterogenitása az alkotóegységek szintjén nagyfokú homogenitássá alakul át. Más szóval, az inkongruens föderalizmus kevésbé plurálissá teheti a plurális társadalmat azáltal, hogy viszonylag homogén, kisebb területeket hoz létre. Svájcban lényegesen kisebb a nyelvi sokszínűség a kantonokban, mint országos szinten. Csak három kanton, Bern, Fribourg és Wallis két nyelvű, és Grisons az egyetlen kanton, amely három hivatalos nyelvvel rendelkezik. A Svájci Államszövetség négy nyelvet ismer el hivatalos nyelvként, de az ország huszonhat kantonjából csak huszonkettő (és egy fél kanton) hivatalosan egynyelvű. Ezért a demokrácia

40 O'BRIEN, E. W.: *The Recent Swiss Referendum*. Charity Organisation Review 8, sz. 1900. (43; 33–35)

41 Loi fédérale sur l'assurance en cas de maladie et d'accidents, (1911) 1912. február 4-én volt a népszavazás, melyet 54%-os igen szavazattok arányával elfogadtak. Összesen 839 212-en vettek részt a szavazáson. Forrás: <https://www.bk.admin.ch/ch/f/pore/va/19120204/det71.html> elérés: (2022.10.05.)

42 BONCZ Imre – SEBESTYÉN Andor: *Tanulmány, Medicina Könyvkiadó Zrt. Budapest, 2015.* (294)

43 STIPTA István: *Törekvések a vármegyék átalakítására*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995. (146-147)

megfelelő működéséhez olyan testületre van szükség, amely a nyelvi és nemzetiségi különbségek jelentette akadályok ellenére is képes közvetíteni a nép akaratát.⁴⁴

A kantonok felosztását és terjedelmét összetetten módon határozták meg az 1848-as, majd a módosított 1874-es alkotmányban. A szövetségi alkotmány első cikke mindenekelőtt kijelenti, hogy „Svájc 22 szuverén kantonjának népe, a jelenlegi szövetség által kötve alkotja a svájci konföderációt”.⁴⁵ A valóságban azonban a kantonok száma nem 22, hanem 25 volt, mivel 1848 előtt három kanton – Bazel, Appenzell és Unterwalden – különböző politikai és vallási okokból két részre oszlott. Bár technikailag minden kanton és félkanton egy államot alkot, az alkotmány csak 22 kanton nevét tartalmazza, és a félkantonokat csak zárójelben említi. Azt is megfogalmazza az alkotmány, hogy a konföderáció célja, hogy fenntartsa a belső rendet és harmóniát, növelje a szövetségeselek szabadságát és védelmezze jogaikat, valamint jólétüket.⁴⁶

A Svájc-hoz hasonló szövetségi rendszerekben egy javaslat elfogadásához nemcsak az országos szavazatok többségére van szükség, hanem az államok/kantonok többségében leadott szavazatok többségére is.⁴⁷ Ez segít fenntartani a status quo-t és a kormány álláspontját. Ez jelentős vétőjogot ad a viszonylag kis népességű államok kezébe, amelyek akár a szövetségi egységek többségét is alkothatják. Ebben a rendszerben mind a demokratikus, mind a föderális eszmék megmaradnak, és lehetséges, hogy a területi kisebbségeket hatékonyabban védik az elsöprő népi fölényvel szemben, feltéve, hogy legalább néhány egységben többséggel rendelkeznek. Hasonló következményekkel járnak azok a rendelkezések is, amelyek szerint a népszavazás csak akkor tekinthető hitelesnek, ha a leadott szavazatok száma meghalad egy bizonyos küszöbértéket. Ez általában a választók vagy az előző általános választásokon szavazók 50 százalékát jelenti, bizonyos esetekben, a népi kezdeményezésnél a fél kantonok szavazatait csak fél szavazatnak veszik a szövetségi szavazáson.⁴⁸

Sokszor az a kritika éri a népszavazást, hogy a nép helytelenül jár el, és szükségtelenül beavatkozik a törvényhozás munkájába, visszaélve a számára biztosított szavazati joggal. Svájcban a fokozatosan bevezetett népszavazási formák azt tükrözik, hogy a társadalmi igények bővültek, már nem lehetett minden törvényt országos szinten megvitatni, a kantonok autonómiája is igényelte már

---

44 ELDRIDGE, Colin Clifford: *Amicable Agreement Versus Majority Rule: Conflict Resolution in Switzerland*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1974. (89-312)

45 1874. április 19-i népszavazás alapján elfogadott, 1874-es szövetségi alkotmány fordítása.

46 1848-as alkotmány 2-3. cikkelye, (2022.10.04.) <https://www.admin.ch>.

47 VOLPI, Mauro: *Referendum e iniziativa popolare*, Fascicolo n. 2/ 2016. (6.) (2022.11.05.) https://www.costituzionalismo.it/download/Costituzionalismo_201602_567.pdf.

48 MOREL, 2012: (501-528)

a saját hatáskörben szervezett népszavazások bevezetését. Azonban az országos és kantonális népszavazásokat összevetve az évek során a polgárok részvétele a szövetségi szintű népszavazásokon jelentősebb volt. Ennek eredménye a kérdés fontosságából ered, hiszen a szövetségi alkotmánymódosításhoz kapcsolódó kérdések mindenkire kiterjednek.

5. Az 1874-es alkotmánymódosítást követő időszak népszavazásai a 20. század közepéig

Az 1874-es alkotmányhoz vezető út viszonylag nyugalmasabbnak bizonyult az első szövetségi alkotmányhoz képest, mivel Svájc számára az 1848-as alkotmány közel két évtizedes belső békét hozott el. 1869-re tehető az első olyan kezdeményezés, mely már a többi országhoz képest is modernnek számított Svájc történelmében egy újabb fordulópontot hozott. Napjainkban rutinnak minősülő svájci fakultatív referendum bevezetésre került, melynek alapja a zürichi joggyakorlat volt, amely szerint a kanton polgárai szavazhattak a törvények szentesítéséről. Valamint megjelent a népi kezdeményezés, mely törvényindítványozási jogot adott a lakosság kezébe.⁴⁹

5.1. Az 1874-es alkotmánymódosítást követő időszak Svájcban

Az 1848-as alkotmányt június 6-án terjesztették a svájci polgárok elé szavazására, majd az 1866. január 14-i újabb népszavazással felülvizsgálták, de a javasolt kilenc tárgykörből csak egyet fogadtak el a polgárok. A kormányzat ezután az alkotmány általános felülvizsgálatát fontolgatta, majd a szövetségi közgyűlés 1869-ben megnyitotta a vitát – 1872. május 5-én jóváhagyták a felülvizsgálati projektet. Az 1872. május 12-i népszavazás azonban negatív eredményt hozott: 260 859 nem szavazattal 255 609 igen ellenében a kérdést elutasították. Érdekeség, hogy az ellenzék szavazata még 96,4%-ot is elérte Uri kantonban.⁵⁰ 1874-ben újra népszavazásra bocsátották a kérdést, ekkor már nagyobb arányban szavaztak igennel és el is fogadták az állampolgárok az új alkotmányt és módosításait. Az 1874-es alkotmányban rögzítették a fakultatív törvényhozási és felülvizsgálati népszavazást, melyet később az egyes alkotmánymódosítások során külön tárgykörökhöz is kötöttek.⁵¹ 1949-ben bevezették az 1874-es fakultatív népszavazás

---

49 NÉMETH 2005. (366-370)

50 KÖLZ, Alfred: *Quellenbuch zur neuen schweizerischen Verfassungsgeschichte*. Band 2, Bern. 1996.

51 36. cikkely d.) pontja: „A Szövetség 40 svájci frank éves díjat vet ki a Svájcban vagy külföldön nyilvántartásba vett, 3,5 tonnát meg nem haladó össztömegű gépjárművekre és pótkocsikra

másik formája is, amely a sürgősségi rendeleteket követő népszavazásokat írta elő. A törvény szerint, korlátozottan kell tekinteni azoknak az általános hatályú szövetségi rendeleteknek a hatályát, amelyek hatályba lépése nem tűr halasztást (a második világháború alatt hozott döntések többsége ilyen volt). A két tanács összes tagjának többségi határozatával azonnal hatályba léptethetők. Ha 50 000 aktív állampolgár vagy nyolc kanton népszavazást kér, a sürgősséggel hatályba léptetett szövetségi rendeletek a Szövetségi Gyűlés általi elfogadástól számított egy év elteltével érvényüket veszítik.⁵² Az 1874-es alkotmány 1999-ig maradt hatályban sok módosítás segítségével, amíg a ma is hatályos alkotmány fel nem váltotta.⁵³

5.2. Népszavazások 1925 és 1950 között

A második világháború alatt a sürgősségi döntésekhez (vézhelyzeti záradék)⁵⁴ használt gyorsított eljárás, közel száz döntésben került meg a népszavazást, amely korábban több hetes procedúra során jutott csak el a szavazókhoz. 1949-től kezdve, a Parlament által kihirdetett alkotmányellenes sürgősségi döntésekről egy éven belül kötelezően kettős többségre épülő szavazást kellett tartani. Amennyiben, alkotmányba nem ütköző törvényekről volt szó, akkor csak fakultatív népszavazást lehetett kezdeményezni, melyhez az állampolgárok 50 000 aláírására és egyszerű többségére volt szükség.⁵⁵

Az első világháború után Svájcra is változásokkal teli időszak köszöntött be. Az 1925-ben kötelező referendumként előterjesztett kérdés a külföldi állampolgárok és letelepedőkről, (*Lásd: III.sz. Melléklet*) magas arányban elfogadásra került. Az általam előzetesen kijelölt időszakot vizsgálva (1925-1950) kirajzolódik, hogy igen kevés kötelező referendum került a lakosság elé ebben az időszakban, összesen kettő. A népi kezdeményezések terén sem volt aktív a lakosság, ugyanis csak egy ilyen indítványoztak még jóval a második világháború kitérőse előtt. 1928. december 12-én ez a kezdeményezés a tanfolyamok termei/pályák megőrzésére irányult, melyet 51,92%-os arányban el is fogadtak.⁵⁶

---

az első és másodosztályú országos közutak használatáért. A díj mértéke általános szövetségi rendelet útján, fakultatív népszavazás útján módosítható, amennyiben ezt a közúti közlekedés költségei indokolják.”

52 Szövetségi Tanács döntése az 1874-ben bevezetett sürgősségi döntések megváltoztatásáról: <https://www.amtsdruckschriften.bar.admin.ch/viewOrigDoc/10091595.pdf?id=10091595&cache=1669468795058>

53 1874. május 29-i alkotmány, többek között ez az alkotmány hozta létre: A svájci szövetségi bíróságot.

54 1874-es Alkotmánymódosítás, 89. cikk (3) d.) bekezdése.

55 SERDÜLT, Üwe 2013. (68-79)

56 <https://swissvotes.ch/>

Az ezt követő időszakban már a közelgő háború miatt a népszavazás tárgyköre főleg a hadászat és egyéb logisztikai kérdések körül forgott. 1935-ben az ország fakultatívan ítélezhetett a katonaság átalakításáról szóló népszavazáson.⁵⁷ Az első világháború hatása és a nemzetközi helyzet fokozódása a lakosság véleményén meglátszott, közel 55% igennel szavazott. Érdekes, hogy a kantonális eloszlás ingadozó volt. Az ország közepén található kantonok igen aránya sokkal alacsonyabb volt, mint a határ menti kantonok százalékos eredményei. Ez a jelenség valószínűleg abból fakadhatott, hogy az ország védvonalain fekvő települések lakosai sokkal jobban tartottak a közelgő katonai veszélyektől, mint az ország bölcsőjében kényelmesen élő honfitársaik. Azonban, nem jelenthető ki, hogy minden hadászati előterjesztést támogattak volna a lakosok. Példaként említhetjük a táblázatban szereplő katonai előképzéssel kapcsolatos népszavazást, melyet 1940-ben elutasítottak⁵⁸.

Az utolsó megvizsgált népszavazás, az 1950-ben visszautasított intézkedésről szólt, melyben a lakásépítést akarta ösztönözni a kormány. Talán ez betudható a háború által hátrahagyott ingadozó gazdasági helyzetnek is, mely még a mindig stabil fiskális lábakon álló Svájc számára is érezhető volt. Ide kapcsolódik, hogy közel 30 évvel később 1989-ben a svájci választók kétfelét az egyhez arányban elutasították azt a javaslatot, amely szerint a hagyományosan semleges országnak meg kéne szüntetnie a 700 éves hadseregét.⁵⁹ Felmerül a kérdés, hogy egyáltalán, hogyan kerülhetett ilyen kezdeményezés népszavazási fázisba. Az a tény, hogy a svájci választók 35 százaléka megszavazta a hadsereg megszüntetésére irányuló kezdeményezést, elgondolkodtatta a kormányt is. Hiszen Svájc védelmi kiadásai évente mintegy 5 milliárd dollárt tesznek ki, és a jól képzett hadsereg – amely 1815 óta nem vívott háborút – a legmodernebb katonai felszereléssel rendelkezik.⁶⁰ Talán az ehhez hasonló kezdeményezések kérdőjelezik meg, hogy ésszerű-e ekkora hatalmat a nép kezébe helyezni, hiszen, ha ez a javaslat elfogadásra került volna Svájc geopolitikai és nemzetbiztonsági problémákkal találta volna magát szemben.

Az 1874-es alkotmánymódosítás új eszközt helyezett a polgárok kezébe. A fakultatív népszavazás bevezetése a kantonok számára is felgyorsította a néppel történő együttműködést. Bizonyos pártok és kantonok számára azonban ellenér-

---

57 Az 1907. április 12-i katonai szervezetről szóló törvényt módosító szövetségi törvény (A katonai kiképzés átszervezéséről)

58 Az 1907. április 12-i katonai szervezetről szóló törvény 103. és 104. cikkét módosító szövetségi törvény. (A katonai előkészítő kiképzés kötelezettsége)

59 "When Switzerland clipped its army's wings" (2022.11.03.) https://www.swissinfo.ch/eng/politics/30-years-ago_when-switzerland-clipped-its-army-s-wings/45391310

60 The Washington Post (1989): Switzerland Votes to Retain Army (2022.11.02.) https://www.swissinfo.ch/eng/politics/30-years-ago_when-switzerland-clipped-its-army-s-wings/45391310

zéseket váltott ki a többségi szavazathoz való ragaszkodás. Az arányos képviselőt egyenlőséget teremtené az eltérő lakossal rendelkező kantonok számára. Véleményem szerint, ezeknek a népszavazásoknak az elutasítása is azért történt, mert nem a polgárok számával arányos mandátummal szavaztak az egyes kantonok. Ez egy paradox helyzetet teremtett. Valamint, a sürgősségi döntés használatának szabályozása bemutatta, hogy az emberek igénylik a közvetlen demokrácia intézményét, a népszavazást. Egyes második világháborús fakultatív országos népszavazások eredményei pedig, alátámasztják azt a felvetésem, mely szerint a lokális érintettség mindig hatással van az országos szavazásokra. Tehát minden szövetségi szinten bevezetendő törvényről, amely a kantonok helyzetéből adódóan lokális probléma, érdemesebb volna kantonális szinten népszavazást tartani.

6. A kantonális és szövetségi szintű népszavazások összehasonlítása és hatékonyságuk a döntéshozatalban

A szubszidiaritás eszméjének megfelelően a svájci kantonok és települések jelentős autonómiával rendelkeznek. Svájcban a szubnacionális közvetlen demokrácia sok esetben fejlettebbnek minősül, mint az országos közvetlen demokrácia. A kantonális szinten – az országos szinttől eltérően – a törvényhozás és az alkotmánymódosítások mellett a parlament fontosabb egyedi intézkedéseire és közigazgatási döntéseire is lehet népszavazással válaszolni. Kantonális szinten is van lehetőség a törvények kezdeményezéssel történő reformjára (nemzeti szinten a kezdeményezések csak az alkotmányt módosíthatják), és a kantonok mintegy harmadában a törvények (nemcsak az alkotmány) bármilyen módosítását szavazásra kell bocsátani. A fakultatív népszavazás vagy kezdeményezés feltételei azonban kantononként eltérőek, ahogyan az is, hogy milyen rendszerességgel élnek a közvetlen demokrácia intézményével.⁶¹ Bernben például az 1869-től 1910-ig tartó közel 40 éves időszak alatt a berni népszavazásra bocsátott összesen 147 törvényjavaslatból 36 elbukott, míg 111-et elfogadtak.⁶² Ugyanezen időszak alatt kilenc különböző kísérletet tettek a népi kezdeményezés alkalmazására, de csak négyszer volt sikeres. Ebből az utolsó népszavazás az 1910-es volt, mely népi kezdeményezés volt az arányos rendszer alkalmazására a nemzeti tanácsi választásokon. Bern kanton szavazatot leadó polgárainak 59,5%-a elutasította

---

61 LADNER, Andreas: Switzerland: Subsidiarity, Power-Sharing, and Direct Democracy. In: Hendriks, Frank – Lidström, Anders – Loughlin, John (szerk.): *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*. Oxford University Press, 2010. (196-218)

62 (<https://swissvotes.ch/>).

ezt a kezdeményezést.⁶³ Az 1848-as és 1874-es alkotmányok szerint a kantonális autonómia nyilvánvalóan elsőbbséget élvezett. Azonban 1874 óta mintegy 140 alkotmánymódosítás során a kantonok egykor kiterjedt hatásköreit fokozatosan a szövetségi kormányzatra ruházták át. Ez a centralizációs megközelítés végül csökkentette a kantonok autonómiáját.

Svájcban a népszavazás kifejezetten hatékony, és sok népszerűtlen törvény elfogadását akadályozza meg. Többnyire azokat a törvényeket szavazzák meg, amelyek általában radikális tendenciát mutatnak. A munkavállalók és munkáltatókra kiterjedő törvények módosításával kapcsolatos kezdeményezéseket a szavazók általában elutasítják. Azt híhetjük, hogy az ilyen tárgykörbe tartozó törvények a nép egészének jóváhagyását élvezik. Azonban ez megkérdőjelezhető. Példaként említhető, hogy 1870-ben egy kantonális törvényről tartott népszavazás, amely napi tizenkét órára korlátozta volna a gyárakban a munkaidőt, valamint megvédte volna a gyárakban dolgozó nőket, és megtiltotta volna a tanköteles gyermekek foglalkoztatását, elutasították. Az oktatási előnyöket javító törvények közül sok ugyanerre a sorsra jutott.⁶⁴ Azonban nem arra kell következtetni, hogy minden ilyen törvényt elutasítanak, hanem éppen ellenkezőleg, hogy a nép sokkal lassabban fogadja el őket, mint a törvényhozás. Erre kiváló példa az a népszavazási javaslat bukása, melyet a betegség- és balesetbiztosítást szervező törvénytervezet szenvedett. A törvénytervezet hatalmas előkészületek és tanácskozás után megbukott a népszavazáson, annak ellenére, hogy a törvényhozók többsége elfogadta, így csak évek múlva léphetett életbe a törvény.

7. Záró következtetések

Dolgozatom során összevettem az alkotmánymódosításokhoz köthető korszakok népszavazásait, megvizsgáltam a szövetségi és kantonális népszavazás közti különbségeket, és megfigyeltem a népszavazás hatékonyságát, a döntéshozatalban. A népszavazás megszünteti a kompromisszumot és stabilitást generáló korlátozókat, és növeli az egyének jelentőségét a komplexebb döntések meghozatalával. Tehát a jog dinamikája és a demokratikus berendezkedés folyamatos oda-vissza harca csak akkor marad mozgásban, ha képesek egymás mellett aktív szerepet játszani a döntéshozatalban.

Svájc egy különleges ország, mely egyedülálló a népszavazások gyakoriságának tekintetében. Megfigyeltem, hogy minden kötelező, sok esetben fakultatív vagy akár a népi kezdeményezés többsége olyan tárgyköröket ölelt fel melyeket a pol-

63 LADNER, 2010. (196-218.)

64 PANCAKE, Loyd: *The History Of The Switzerland Referendum And The Initiative*. 1884 (1-12)

gárok többsége, ha nem is az első véleménynyilvánítás során, de az elkövetkező években elfogadott. Ez a népszavazás erőteljes politikai folyamatának bizonyítéka. A politikai szavazás nem a vitafolyamat végeredménye, hanem a folyamat egyik időközi következménye. A parlamentarizmus alap gondolata szerint az állampolgárok akarata érvényesül, azzal, hogy az általuk választott képviselők döntenek az egyes kérdésekről a parlamentben.⁶⁵ Azonban ez a rendszer is számos esetben akadályba és ellentmondásba ütközhet, mivel nem mindig tükrözi a választók véleményét. Ennek a kiigazítására jött létre a népszavazás, mely képes ezt a hatalmat kivenni a parlament kezéből és akár a kisebbségben lévő párt által nem támogatott törvények ellehetlenítésére is. Svájcban is számos esetben került le a napirendről olyan kérdés, mely a törvényhozók szerint fontos volt, azonban a nép elutasításába ütközött. A kérdés hibás megfogalmazása, valamint a helyi érintettség kiterjedése okozta ezt. Ez kívülről szemlélve úgy tűnhet, hogy más országok parlamentáris törvényhozásával ellentétben itt túl sok időt hagynak elveszni azzal, hogy népszavazásra bocsátják a kérdést és csak ezek után lehet hatályba léptetni egy adott törvényjavaslatot vagy más rendelkezést. Azonban, a bemutatott példák segítségével kirajzolódik ennek az állításnak az ellentéte. Ez is azt bizonyítja, hogy egy olyan ország számára, mely föderális alapokon áll, elengedhetetlen a kantonok közti különbségek kiküszöbölésére a polgárok rendszeres bevonása a demokráciába.

Az általam vizsgált témáról elmondható, hogy a hazai jogtörténészek és alkotmánytörténettel foglalkozók körében ritkán vizsgált kutatási terület. Eredményeim és a felhasznált forrásaim által, olyan oldalát kívántam bemutatni a svájci közvetlen demokráciának, amely egy mélyebb, alaposabb és átfogóbb képet nyújt az ez iránt érdeklődők számára.

Felhasznált magyar nyelvű szakirodalom jegyzéke:

AJTAY Gábor: *A svájci demokrácia*. Budapest, Athenaeum, 1930.

BONCZ Imre – SEBESTYÉN Andor: Tanulmány, *Medicina Könyv Kiadó Zrt.* Budapest, 2015.

BÓNIS Péter – GÖNCZI Katalin – KONCZ Ibolya Katalin – STIPTA István (2019): *Egyetemes állam- és jogtörténet. 2. bővített és átdolgozott kiadás*, Stipta István (szerk.) Budapest, Patrocínium Kiadó, 2019. (263-276.)

CSINK Lóránt: Közvetlen Demokrácia, In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs – CSINK Lóránt (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*, Budapest, HVG–ORAC Kiadó. 2020. (139-151.)

---

65 TRÓCSÁNYI, et al. 2020. (83)

- ERDŐS Csaba: A közvetlen demokrácia intézményei, In: SMUK Péter (szerk.): *Alkotmányjog I.* Universitas, Győr, 2014. (208–209.)
- ERDŐS Csaba: A közvetlen demokrácia fogalmának nyomában, *Jog Állam Politika: Jog- És Politikatudományi Folyóirat*, 2018. (21-35.)
- KAJTÁR István: Svájc állam- és jogtörténetének alapvonalai, In: KAJTÁR István – HERGER Csabáné: *Egyetemes Állam-és Jogelmélet*, Dialógus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013. (242-246.)
- KOMÁROMI László: Közvetlen demokrácia (Direct Democracy), In: CSINK, Lóránt – SCHANDA, Balázs (szerk.): *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*, Pázmány Press Budapest, 2017. (223-243.)
- KUKORELLI István: A közvetlen demokrácia „visszafejlesztésének” irányai, In: TÓTH Károly (szerk.): *Dr. Szenpéteri István Egyetemi Tanár Születésének 70. évfordulójára*, Szeged, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi, 1996.
- NÉMETH István: Svájc, In: VADÁSZ, Sándor (szerk.): *19. Századi Egyetemes Történelem*, 2005.
- STIPTA István: *Törekvések a vármegyék átalakítására*, Budapest, Osiris Kiadó, 1995. (146-147.)
- SZABÓ István: A közvetlen demokrácia gyökerei történelmi alkotmányunkban, In: BIRHER Nándor – MISKOLCZI-BODNÁR Péter – NAGY Péter – TÓTH J. Zoltán: *Studia In Honorem István Stipta 70*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2021. (471-480.)
- SZENTE Zoltán: A Népi Kormányzás, avagy A Közvetlen Demokrácia, In: MEZEY Barna – SZENTE Zoltán: *Európai parlamentarizmus-és alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- WENZEL Gusztáv: *Egyetemes Európai Jogtörténet*, A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Buda, 1869.

Felhasznált idegennyelvű szakirodalom jegyzéke:

- BASLER, Roy P. – PRATT, Marion Dolores – DUNLAP, Lloyd A.: *The Collected Works of Abraham Lincoln*. Rutgers University Press for the Abraham Lincoln Association, Springfield, 1953. (519-595.)
- BEAUD, Olivier: La diète suisse de 1815 à 1848, *Commentationes Historiae Ivris Helveticae* Vol.2. Stämpfli Publikationen AG, Bern. 2008. (85-106.)
- DUBS, Jakob: *Die Schweizerische Demokratie in Ihrer Fortentwicklung*, Whitefish, Montana, Kessinger Publishing, 1868.
- ELDRIDGE, Colin Clifford: *Amicable Agreement Versus Majority Rule: Conflict Resolution in Switzerland*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1974.

- ERLANGER, Simon: The Politics Of »Transmigration«: Why Jewish Refugees Had To Leave Switzerland From 1944 To 1954”, *Jewish Political Studies Review* 2006/18. (1-2)
- FELD, P. Lars – GEBHARD, Kirchgassner – KAI, Konrad – VERDIER, Thierry: *The Political Economy of Direct Legislation: Direct Democracy and Local Decision-Making*, Oxford University Press, 2001.
- HANGARTNER, Yvo & KLEY, Andreas: *Die demokratischen Rechte in Bund und Kantonen der Schweizerischen Eidgenossenschaft*, Bern, St. Gallen, Universitäten St. Gallen und Bern kiadó, 2000.
- HAZELTINE, M.W.: The Referendum and Initiative in Switzerland, *North American Review*, 1907. (13-212.)
- HILTY, Carl: *Theoretiker und Idealisten der Demokratie (A demokrácia teoretikusai és idealistái)*, Entgegnungen auf die von Herrn Bundesrath Dr. Dubs verfasste Schrift über die Fortentwicklung der schweizerischen Demokratie (Válaszok a szövetségi tanácsosnak, Jakob Dubs írásos tanulmánya a svájci demokrácia további fejlődéséről), Bern, 1868.
- KÖLZ, Alfred: *Quellenbuch zur neuen schweizerischen Verfassungsgeschichte*, Band 2, Bern, 1996.
- KÖLZ, Alfred: *Histoire Constitutionnelle de la Suisse Modern*, Stämpfli Publications SA, Bern, 2013.
- KRIESI, Hanspeter, – H. TRECHSER, Alexander: *The politics of Switzerland: continuity and change in a consensus democracy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.
- LADNER, Andreas: *Switzerland: Subsidiarity, Power-Sharing, and Direct Democracy*. In: Szerk: HENDRIKS, Frank – LIDSTRÖM, Anders – LOUGHLIN, John: *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*, Oxford University Press, 2010. (196-218.)
- LIJPHART, Arend: *Patterns of Democracy. Government Form and Performance in Thirty-Six Countries*, New Heaven, Yale University Press, 2017.
- MAISSEN, Thomas: *Histoire de la Suisse*, Villeneuve d’Ascq, Presses universitaires du Septentrion, 2019. (145-147.)
- MOREL, Laurence: Referendum, In: ROSENFELD, Michel – SAJÓ András (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, 2012. (501-528.)
- O’BRIEN, E. W.: The Recent Swiss Referendum, *Charity Organisation Review* 1900/8. (43.)
- PREMDAS, Ralph – ST CRY, Eric: *Sir Arthur Lewis: An Economic And Political Portrait*, Mona, Jamaica, Institute of Social and Economic Research, 1991.

- RAPPARD, E. William: The Initiative and the Referendum in Switzerland, *The American Political Science Review*, Vol. 6, No. 3, American Political Science Association, 1912. (345-366.)
- ROSANVALLON, Pierre: *La démocratie inachevée*, Histoire de la souveraineté du peuple en France, Paris: Gallimard, 2000.
- SERDÜLT, Uwe: A közvetlen demokrácia helyzete és közvetlen gyakorlata Svájcban, In: SZABÓ Zsolt (szerk): *Szabadság és felelősség, tanulmányok a közvetlen demokráciáról*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest. 2013. (68-79.)
- WYLER, Julius: The Formation Of The Swiss Democracy, *Social Research*, 1953/20. sz. (2.)

Felhasznált források:

- „Votes”, (2022.09.24.), <https://swissvotes.ch/votes?page=16>.
1874. április 19-i népszavazás alapján elfogadott, 1874-es szövetségi alkotmány fordítása elérés: 2022. szeptember 11. <https://www.verfassungsgeschichte.ch/ch.html>
1874. május 29-i svájci alkotmány
1999. évi Szövetségi alkotmány, (AS 1999 2556)
1999. évi Szövetségi Alkotmány, <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr>
- A Svájci Államszövetség szövetségi alkotmánya (1848) a következő forrásból: Offizielle Sammlung der das schweizerischen Staatsrecht betreffenden Aktentücke, Bundesgesetze, Verträge und Verordnungen seit der Einführung der neuen Bundesverfassung vom 12. 9. 1848 bis zum 8. 5. 1850, 2. kiadás, Bern 1850, p. 3 ff. Felülvizsgálati szöveg a következő helyről: Alfred Kölz (szerk.), Quellenbuch zur neueren Schweizerischen Verfassungsgeschichte, II. kötet: 1848-tól napjainkig, Bern 1996, 125 f. o.
- 1848-as alkotmány 2-3. cikkelye, (lásd: <https://www.admin.ch>.)
- Bundeskanzlei BK, „Svájci referendumok”, (2022.09.24.)
- Chancellerie fédérale ChF, „Droits politiques”, (2022.09.24.) <https://www.bk.admin.ch/bk/fr/home/politische-rechte/pore-referenzseite.html>.
- DEGEN, Bernard: *Référendum populaire*, In: Dictionnaire historique de la Suisse (DHS), version du 2011, német fordítás, (2022.11.16.) <https://hls-dhs-dss.ch/fr/articles/010387/2011-12-23/>
- DESLANDRES, Maurice: *A népszavazásról és a népi kezdeményezésről Svájcban* Stéphane Schott szövege, Jus Politicum, n°3, 1894. (2022.11.20.) <http://juspoliticum.com/article/Du-referendum-and-of-a-nepszeru-kezdemeny>

- zés-Svájcban-1894-text-presented-by-Stephane-Schott-171.html Forrás: <https://www.bk.admin.ch/ch/f/pore/va/19120204/det71.html> <https://www.amtsdruckschriften.bar.admin.ch/viewOrigDoc/10063228.pdf?id=10063228&cache=1669407373886>
- IGNOTUS, Hugo: *Referendum*, Nyugat című folyóirat, 1910. (2022.09.11.) <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00070/02074.htm>
- KAUFMANN, Bruno: *La via della democrazia diretta moderna in Svizzera*, 2019. elérés: (2022.06.01.) <https://www.houseofswitzerland.org/it/swissstories/storia/la-della-democrazia-diretta-moderna-svizzera>
- KLEY, Andras: *Constitution fédérale*, In: *Dictionnaire historique de la Suisse (DHS)*, version du 03.05.2011, német fordítás. (2022.11.15.) <https://hls-dhs-dss.ch/fr/articles/009811/2011-05-03/>
- Loi fédéral concernant les rotations populaires sur les lois et arrêtés fédéraux.
Loi fédérale sur l'assurance en cas de maladie et d'accidents, (1911) 1912. február 4-én volt a népszavazás, melyet 54%-os igen szavazattok arányával elfogadtak. Összesen 839 212-en vettek részt a szavazáson.
- PANCAKE, Loyd: *The History Of The Switzerland Referendum And The Initiative*, 1884. (2022.11.03.): <https://core.ac.uk/download/pdf/86641346.pdf>
- Svájci Szövetségi Levéltár online adatbázisa, (2022.11.22.) <https://www.amtsdruckschriften.bar.admin.ch/showHierarchyContent.do>
- Számadatok, elérés: 2022. augusztus 21.: (<https://swissvotes.ch/>)
- The Washington Post: *Switzerland Votes to Retain Army*, 1989. (2022.11.02) https://www.swissinfo.ch/eng/politics/30-years-ago_when-switzerland-clipped-its-army-s-wings/45391310
- VOLPI, Mauro: *Referendum e iniziativa popolare*, Fascicolo n. 2/ 2016. (6.) (2022. 11.05.) https://www.costituzionalismo.it/download/Costituzionalismo_201602_567.pdf
- When Switzerland clipped its army's wings” Elérés: (2022.11.03.) https://www.swissinfo.ch/eng/politics/30-years-ago_when-switzerland-clipped-its-army-s-wings/45391310

Melléletek:

I. Számú Melléklet: A különböző alkotmányok által bevezetett népszavazások szabályozásai

A népszavazás törvényének éve	<i>1848-as Szövetségi Alkotmány</i>	<i>1874-es alkotmánymódosítás</i>	<i>1891-es alkotmánymódosítás</i>
Típus	Kötelező referendum (votation)	Fakultatív referendum	Népi kezdeményezés
Tárgykör	Szövetségi Alkotmány felülvizsgálata	Szövetségi törvények, rendeletek felülvizsgálata és javaslata	Alkotmány részletes felülvizsgálata
Kezdeményezés	<ol style="list-style-type: none"> 50 000 svájci állampolgár aláírással Szövetségi Gyűlés egyik szekciójának felülvizsgálati kérelmének visszautasításával 	<ol style="list-style-type: none"> 30 000 svájci állampolgár aláírással 8 kanton kérésére 	50 000 svájci állampolgár aláírással
Kiterjedése	Országos	Országos és kantonális	Országos és kantonális
Következménye	Szövetségi Tanács megújul, felülvizsgálaton dolgozik	Törvények hatályba léptetése vagy megsemmisítése	Új alkotmány, aktuális alkotmány egyes cikkeinek <i>hatályon kívül helyezése</i> vagy <i>módosítása</i>
Megszavazása	Általános többség	Általános többség	Általános többség (fél kanton, fél szavazat)

(saját fordítás; Forrás: *Constitution de la Confédération suisse (és módosításai)* 1848: Alkotmány 111-113. cikkelye, 1874: XXVI. Szövetségi törvény, 1891: Alkotmány 121. cikkelye forrás: <https://www.amtsdruckschriften.bar.admin.ch/showHierarchyContent.do> elérés: 2022. november 11.)

II. Számú Melléklet: Megvizsgált kötelező népszavazások 1848-1866 között

A népszavazás tárgya	Dátum	Jogi forma	Szakpolitika	Eredmény	Igenek aránya
A Svájci Államszövetség szövetségi alkotmánya	1848.09.12	Kötelező referendum	Alkotmányos	Elfogadva	72,83%
Lottó és szerencsejáték tilalma	1866.01.14.	Kötelező referendum	Gazdasági	Elutasítva	44,03%
Szellemi tulajdon védelme	1866.01.14.	Kötelező referendum	Gazdasági, kulturális	Elutasítva	43,66%
Az egyes büntetésfajták kizárása	1866.01.14.	Kötelező referendum	Államszervezet	Elutasítva	34,19%
A zsidók és a honosítottak egyenjogúsága a letelepedés tekintetében	1866.01.14	Kötelező referendum	Vallás, alkotmányos kérdések	Elfogadva	53,23%

(saját fordítás, forrás: <https://swissvotes.ch/>)

III. Számú Melléklet: Megvizsgált népszavazások 1925 és 1950 között

A népszavazás tárgya	Dátum	Jogi forma	Eredmény	Igenek aránya
A külföldi állampolgárok tartózkodásáról és letelepedéséről szóló határozat	1925.10.25.	Kötelező referendum	Elfogadva	62,21%
A dohánytermékek adóztatásáról szóló törvény	1931.12.06.	Fakultatív referendum	Elutasítva	49,89%
A katonai kiképzés átszervezése	1935.02.24.	Fakultatív referendum	Elfogadva	54,16%
A kötelező katonai előképzés bevezetése	1940.12.01.	Fakultatív referendum	Elutasítva	44,27%
Szövetségi vasutakról szóló törvény	1945.01.21.	Fakultatív referendum	Elfogadva	56,71%
A lakásépítési tevékenységet ösztönző intézkedések	1950.01.29.	Fakultatív Referendum	Elutasítva	46,29%

(saját fordítás, forrás: <https://swissvotes.ch/>)

Tárgyszavak: népszavazás, közvetlen demokrácia, Svájci Szövetség Alkotmány, föderalizmus, centralizált, népi kezdeményezés, fakultatív népszavazás, kantonok, szubnacionális

IV. EURÓPAI JOGI TAGOZAT

AZ EURÓPAI PARLAMENT AMBICIONÁLT ÉS VALÓS SZEREPÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA A 7. CIKKES ELJÁRÁS ÉS A KONDITIONALITÁSI RENDELET SZERINTI ELJÁRÁS KAPCSÁN

1. Bevezetés

Az Európai Unió az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 2. cikke értelmében a jogállamiság és a demokrácia elvein alapuló, nemzetközi jogi státusszal rendelkező különleges szervezet. Tekintettel a tagállamok közös alkotmányos hagyományaira, ezek az elvek minden tagállam alkotmányos rendszerének alapját képezik. Egy értékközösség részeként ezek biztosítása és védelme az EU egyik legfőbb érdeke és kötelezettsége. Továbbá a jogállamiság és a demokratikus elvek szerint szervezett politikai rendszer minden olyan tagállam kötelezettsége, amely az Uniós Szerződésből származik. A jogállamiság értékének aláása rendszerszintű problémákhoz vezethet, amelyek veszélyeztetik a szabadság, a biztonság és a bűnüldözés birodalmát.

„Az Európai Unió maga is a jogállamiságra épül, és valamennyi uniós intézkedés a Szerződéseken alapul, amelyeket az összes tagállam önként és demokratikusan hagyott jóvá. A jogállamiság központi jelentőséggel bír Európa jövője szempontjából, mivel fontos szerepet játszik az Unió polgárai bizalmának fenntartása, és az uniós politikák hatékony megvalósítása tekintetében.”²

2018 óta fokozottabb figyelemmel kísérjük a híreket, mivel minden harmadik hír a 7. cikk es eljárásról, valamint a jogállamisági mechanizmusról szól hol helyesen, hol némi csúsztatással.

---

1 Témavezető: dr. Tóttős Ágnes megbízott oktató, KRE ÁJK.

2 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak és a Tanácsnak, Az Unión belüli jogállamiság további erősítése, Az aktuális helyzet és a lehetséges további lépések, 1. oldal., Bevezetés, 3. bekezdés, COM(2019) 163 final, 2019.4.3., Brüsszel, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0163&from=EN> letöltve: 2022. 11. 06.

Jelen dolgozatom ezekre a „csúsztatásokra” vagy félreértésekre keresi a választ és a 7. cikkes eljárásban és a kondicionalitási rendelet bemutatásánál arra kívánok rámutatni, hogy az Európai Parlamentnek milyen szerepei is vannak a fent említett eljárásokban, avagy milyen szerepeket kíván magáénak tudni.

A téma aktualitása és az eljárások újdonsága, mondhatni gyerekcipőben járása végett érdemesnek tartottam foglalkozni a témával, mivel nem csak a jogászok, de még maguk a jogalkotók számára sem egyértelmű az eljárások gyakorlati végrehajtásának részletei, hiszen nem volt még példa korábban ilyen eljárások lefolytatására.

Kutatásomban kizárólag ezen eljárások eljárásjogi vonatkozásait kívánok vizsgálni, mivel e jelenleg is folyamatban lévő eljárások kapcsán egyelőre korai lenne azokról tartalmi értékelést adni.

Vizsgálni fogom magát az eljárások kereteit, kinek milyen szerepet osztottak, magának az Európai Parlamentnek milyen szerep jutott, és milyen szerepet ambicionál akár a jogi kereteken túl, valamint gyakorol-e a politikai nyomásgyakorlást a döntésmeghozatal előmozdítása érdekében.

Az Európai Parlament feladatait tekintve három fő feladatot lát el:³ jogalkotási feladat, melyben az Európai Unió Tanácsával együtt a Bizottság általi javaslatokat elfogadj,⁴ határoz valamennyi nemzetközi megállapodás elfogadásáról,⁵ ellenőrzi a Bizottság stratégiai tervét ellenőrzi és felkéri egyes jogszabályjavaslatok előterjesztésére.⁶

Felügyeleti feladataihoz tartozik a demokratikus ellenőrzés az összes uniós intézmény felett, a Bizottság elnökének megválasztása, valamint a biztosi testület jóváhagyása, kivizsgálja az uniós polgárok által benyújtott petíciókat, és egyéb vizsgálatokat indíthat.⁷ A Bizottság és a Tanács részére intézhet kérdéseket. A

---

3 Európai Parlament Mi a feladata? https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-parliament_hu letöltve: 2022. 11. 06.

4 Európai Parlament Jogalkotás https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-parliament_hu letöltve: 2022. 11. 06.

5 Európai Parlament Felügyelet https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-parliament_hu letöltve: 2022. 11. 06.

6 Európai Parlament Költségvetés https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-parliament_hu letöltve: 2022. 11. 06..

7 Európai Parlament Összetétel https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-parliament_hu letöltve: 2022. 11. 06.

harmadik fő feladathoz sorolandó a költségvetés kialakítása a Tanáccsal együtt és az EU hosszú távú költségvetésének a jóváhagyása.⁸

Mivel a Parlament egyéb vizsgálatindítási szereppel is rendelkezik, így a két vizsgált eljárásban a Parlament a legnagyobb szerepet a 7. cikkes eljárásban, azon belül is az (1) bekezdés szerinti eljárásban kapta. A 7. cikk (1) bekezdés szerinti eljárásban eljáráskezdeményező szereppel rendelkezik a Parlament. Ehhez társulnak a Parlament különböző állásfoglalásai is, melyben jogállamisági kritikákat fogalmaznak meg és nyilvánítják ki észrevételeiket, valamint felhívják a Bizottságot az esetleges intézkedésekre.

2. EUSZ. 7. cikk szerinti eljárás

Először az Amszterdami Szerződésben jelent meg egy új szankciós mechanizmus annak biztosítására, hogy az alapvető jogok és más európai alapelvek és értékek, mint például a demokrácia, a jogállamiság, az egyenlőség és a kisebbségek védelme az EU-tagállamok által védett és a tagállamok által kiszabott jogszabályok keretein belül maradjanak⁹ Ezzel az Európai Unió egy új eljárást iktatott be a Szerződésbe. Lényege, hogy felhatalmazza az Európai Uniót, hogy a fent említett értékek súlyos és tartós megsértése esetén beavatkozzon olyan területeken, amelyek általában a tagállamok hatáskörébe esnének. *Az eljárás célja az alapjogok védelmének, valamint a demokrácia, a jogállamiság és a kisebbségek jogainak védelme.*

A Nizzai Szerződésben új fontos kiegészítés került bevezetésre, mégpedig az egyértelmű veszélyeztetés. Fontos, hogy itt már nem kizárólag a bekövetkezett jogsértés miatt indítható el az eljárás, hanem már akkor is hogyha maga ennek a veszélye megjelenik valamelyik tagállamon belül.¹⁰ A jelenleg hatályos EUSZ 7. cikk szerint:

(1) A Tanács, a tagállamok egyharmada, az Európai Parlament vagy az Európai Bizottság indokolással ellátott javaslata alapján, tagjainak négyötödös többségével és az Európai Parlament egyetértésének elnyerését követően megállapíthatja, hogy fennáll az egyértelmű veszélye annak, hogy egy tagállam súlyosan megsérti a 2. cikkben említett értékeket. Mielőtt ilyen megállapítást tenne, a Tanács meghallgatja

---

8 Európai Parlament hogyan végzi a munkáját? https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-parliament_hu letöltve: 2022. 11. 06..

9 AZ EUSZ 2. cikke szerinti értékek védelme, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/146/az-eusz-2.-cikke-szerinti-ertekek-vedelme-az-eu-ban> letöltve: 2022. 11. 01..

10 Nizzai Szerződés 1. cikk, https://www.parlament.hu/irom37/9171/alapszerzodes/xvi_12001c-hu.pdf letöltve: 2022. 11. 01.

a kérdéses tagállamot, és ugyanezen eljárásnak megfelelően ajánlásokat tehet neki.

A Tanács rendszeresen ellenőrzi, hogy azok az okok, amelyek alapján ilyen megállapítást tett, továbbra is fennállnak-e.

2.1. Az eljárás jogi háttere

Első lépésben különbséget kell tennünk az EUSZ 7. cikk (1) és a (2) bekezdés között. Az (1) bekezdés az úgy nevezett megelőző szakasz, mely szerinti eljárásoknál a tagállamban fennáll a veszélye a 2. cikkben rögzített értékek megsértésének, míg a (2) bekezdés szerint a tagállam súlyosan és tartósan megsérti az EUSZ 2. cikkben megfogalmazott értékeket.

Az EUSZ (1) bekezdés szerinti eljárás megindításának három lehetséges módja van: a) a tagállamok 1/3-a, b) az Európai Parlament vagy c) az Európai Bizottság indokolással ellátott javaslata alapján indulhat meg.

Az EUSZ három nagy csoportra bontja ezeket a szerepköröket: *javaslattevő, jóváhagyó és döntő és végrehajtó* csoport.¹¹

A 7. cikkes eljárásban az alábbiak szerint kerülnek csoportosításra a szerepkörök: a 7. cikk (1) bekezdésnél a javaslattevők az Európai Parlament, az Európai Bizottság vagy a tagállamok 1/3-a, jóváhagyó az Európai Parlament, döntő és végrehajtó pedig a Tanács. A 7. cikk (2) bekezdésnél a javaslattevők csoportjába tartozik az Európai Bizottság vagy a tagállamok egy harmada, a jóváhagyó csoportba tartozik maga az Európai Parlament és a döntő és végrehajtó csoportba soroljuk az Európai Tanácsot.¹²

Az eljárás több lépcsőből áll, melynek valamennyi pontjában beállhat az egyezség. Az első lépésnek tekinthetjük az Uniós alapértékek megsértésének a veszélye áll fenn, jelen helyzetben a Tanácsnak van lehetősége megállapítani. Ahhoz, hogy a Tanács ezen fellépést megtehesse ahhoz a tagállamok egyharmadának, vagy az Európai Parlamentek, vagy az Európai Bizottságnak a kezdeményezésére van szükség.¹³

A veszély észlelését követően a Tanács csak akkor állapíthatja meg a 7. cikk (1) bekezdés szerinti megsértés veszélyét, ha a Tanács tagjainak négyötödös többsége

---

11 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/19/az-europai-parlament-hataskorok> (letöltve 2022. 09. 17.)

12 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/19/az-europai-parlament-hataskorok> (letöltve 2022. 09. 17.)

13 EUSZ 7. cikk (1) bekezdés, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2b-f140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF (letöltve 2022. 09. 17.)

és az Európai Parlament egyetértése megvan¹⁴ Fenti feltételek együttes megléte szükséges a tanácsi megállapításra. Ez a megállapítás csak azután valósul meg, ha a jogsértő tagállammal a tárgyalások eredménytelenek maradnak és a jogsértés továbbra is fennáll vagy a jogsértés veszélye fennállhat.

A 7. cikk (2) bekezdés esetében már a magát az alapértékek súlyos és tartós megsértését állapítja meg az Európai Tanács, melyet azt követően tud megállapítani, ha a tagállamok egyharmada vagy az Európai Bizottság javaslata alapján a Parlament egyetértéssel elfogad.¹⁵

Mint említettem mielőtt a Tanács a 7. cikk (1) bekezdés alapján az értékek súlyos megsértésének veszélyét megállapítaná, meghallgatja a kérdéses tagállamot. A Tanács az eljárás eredményeként nemcsak a veszélyt állapíthatja meg, de ajánlásokat¹⁶ is tehet az érintett számára, hogy a lehetőségét megteremtse annak, hogy az EUSZ. 2. cikk szerinti értéksértés megszűnjön.

Következő lépésként, az EUSZ 7. cikk (2) bekezdés értelmében, ha az ajánlások ellenére a tagállamok nem változtatnak vitatott, az EU alapértékeit „egyértelműen veszélyeztető” politikájukon, akkor az Európai Tanácsnak van jogosultsága a fellépésre. A tagállamok egyharmadának vagy az Európai Bizottság javaslata alapján az Európai Tanács – valamint, ha az Európai Parlament is egyetértését adja- egyhangúlag kimondhatja, hogy az adott tagállamban az alapvető uniós értékek súlyos és tartós megsértése áll fent. Ennek megállapítása megalapozza az érintett tagországokkal szembeni szankciók kiszabását.¹⁷ Természetesen ebben a folyamatban a tagállamoknak is lehetőséget kell adni arra, hogy állást foglaljanak, ami egyben végső esélyt ad a konfliktus tárgyalásos megoldására, elmarasztalás és szankciók nélkül.¹⁸

Ezt követő lépésként, ha a Tanács megállapítást tesz a tekintetben, hogy a jogsértés súlyos és tartós az esetben szankciókat vezethetnek be a 7. cikk (3)

---

14 Michal Bobek Főtanácsnoki indítványa, C-650/18 Magyarország kontra Európai Parlament, 2. oldal 1-5 bekezdés (letöltve 2022. 09. 25.) <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=234961&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=484059>

15 EUSZ 7. cikk (2) bekezdés (letöltve: 2022. 09. 25.)

16 EUSZ 7. cikk (1) bekezdés https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2b-f140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF letöltve: 2022. 11. 01

17 Fekete Balázs: Alternatív kommentár az EUSZ 7. cikkéhez, https://orac.hu/index.php?route=blog/post&blog_id=91#_ftn56 letöltve: 2022. 11. 01.

18 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Article 7 of the Treaty on European Union. 5–6. o., letöltve: 2022. 11. 03. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0606&from=EN>

bekezdés alapján melyből kifolyólag akár a Tanácson belüli szavazati jogot is felfüggeszthetik.¹⁹

2.2. Európai Parlament jogi háttere az eljárásban

Az Európai Parlament az EUSZ 7. cikk (1) bekezdés szerinti eljárás egyik kezdeményezője lehet indokolással ellátott javaslat elkészítésével. Amennyiben nem az Európai Parlament a kezdeményezője az eljárásnak a 7. cikk (1) vagy a (2) bekezdés szerinti eljárások vonatkozásában, akkor a tagállamok 1/3-a vagy az Európai Bizottság készíti el az indokolással ellátott javaslatot, melyet a Parlament elé beterjesztenek. Az eljárás kezdeményezését követően az (1) bekezdés vagy a (2) bekezdés általi megállapítások előfeltétele az Európai Parlament egyetértése az eljárás megindításáról.

Tehát a Parlament szerepköre az eljárási szakaszok között a következőképpen határozható meg: az EUSZ 7. cikk (1) bekezdés szerinti megelőző szakaszban, mikor csak a veszély fennállásának a megállapításáról beszélünk, az EUSZ. lehetőséget ad a Parlamentnek az eljárás kezdeményezésére. Az EUSZ 7. cikk (2) bekezdés szerinti, már a súlyos és tartós megsértés megállapítása esetén az EP-nek nincs kezdeményező funkciója, ugyanakkor egyetértését az Európai Tanács be kell szerezze a döntést megelőzően. Az EUSZ 7(3) szerinti szankciós szakaszban pedig már semmilyen szerepet nem szán a Szerződés az Európai Parlamentnek.²⁰

2.3. Magyarország és az Európai Parlament kapcsolata a 7. cikkes eljárásban

Az első jogállamisággal kapcsolatos jelentés 2013. június 24-én készült el Rui Tavares által. Magának a jelentésnek a célja egy alapszerződés ellenes eljárás megindítása lett volna, amit ma a 7. cikkes eljárásnak hívunk.

Az EP folyamatos nem tetszését fejezte ki a Magyarországon történő politikai hozzáállás tekintetében, így fenti indokokra hivatkozva döntött úgy 2017. május 17-én 678 jelenlévő képviselőből 393 mellett és 221 ellene szavazattal elfogadott állásfoglalásában, hogy az Állampolgári Jogi-, Bel- és Igazságügyi Bizottságot (LIBE) külön jelentés elkészítésére kéri fel annak érdekében, hogy a Tanácsot a 7. cikk (1) bekezdés alapján Magyarországgal kapcsolatos intézkedésre felhívó, indokolással ellátott javaslatról szavazzon plenáris ülés keretei között. Ebben az

---

19 EUSZ 7. cikk (3) bekezdés letöltve: 2022. 11. 01

20 Bokros Attila: A jogállamiság fogalma és a jogállamiság értékét védő eljárások az Európai Unió jogában, 33. o. Themis, 2016, https://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2016_jun.pdf, letöltve: 2022. 11. 05.

állásfoglalásban a képviselők úgy vélték, hogy Magyarországon fennáll az EUSZ. 2. cikkében rögzített értékek megsértése.²¹

A jelentés első verzióját Judith Sargentini zöldpárti képviselő készítette. A LIBE Bizottság a nyilvánosság számára 2018. április 12-én ismertette a különjelentés tartalmát,²² majd ezt követően 2018. április 27-én tartott az ügyben a LIBE Bizottsága egy meghallgatást. Az ülést megelőző csütörtökön Antonio Tajani házelnök véleményt kért az EP jogi szolgálatától,²³ hogy a kérdéses ügyben a szavazás során figyelembe kell-e venni a tartózkodó szavazatokat az előírt kétharmados többség megállapításakor.

Az Európai Parlament 2018. szeptember 12-i plenáris ülésén szavaztak a Sargentini-jelentés elfogadásáról. Magyarország 2018. szeptember 10-i levelében úgy nyilatkozott, hogy a kormány szerint a tartózkodó szavazatokat is figyelembe kell venni a parlamenti állásfoglalásról való szavazáson.²⁴

Magyarországi nyilatkozat után még aznap a Parlament főtitkárhelyettese elektronikus e-mailben tájékoztatta a parlamenti képviselőket arról, hogy a szavazatszámállásakor a tartózkodó szavazatok nem lesznek számolva a kétharmados többségbe csak a mellette vagy ellene leadott szavazatokat fogják figyelembe venni.²⁵

Így 2018. szeptember 12-én tartott Parlamenti plenáris ülésen a képviselők 448 mellett szavazattal, 197 ellene szavazattal és 48 tartózkodással elfogadta a LIBE Bizottság állásfoglalását.

2.4. Az EP ambicionált szerepe a 7. cikkés eljárásban

Fontos megjegyezni: jelenleg az EUSZ. 7. cikke tekintetében csak az (1) bekezdés szerinti eljárás van folyamatban Magyarországgal szemben, amely kizárólag az értékek súlyos megsértése veszélyének megállapítására irányulhat, nem pedig a

---

21 Az Európai Parlament 2017. május 17-i állásfoglalás a magyarországi helyzetről, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0216_HU.html letöltve: 2022. 11. 05.

22 Infostart: Súlyos bíráló Magyarországnak, 2018. április 12., <https://infostart.hu/kulfold/2018/04/12/sulyos-biralat-magyarorszagnak>, letöltve: 2022. 11. 06.

23 Bruxinfo: mégsem lesz plenáris szavazás a Sargentini-jelentésről szerdán?, 2018. szeptember 8., <https://infostart.hu/kulfold/2018/09/08/megsem-lesz-pleraris-szavazas-a-sargentini-jelentesrol-szerdan#>, letöltve: 2022. 11. 05.

24 Michal Bobek főtanácsnoki indítványa C-650/18: 2020. december 3., 15. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=234961&mode=lst&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=HU&cid=942290#Footref16> letöltve: 2022. 11. 06.

25 Michal Bobek főtanácsnoki indítványa C-650/18: 2020. december 3., 16. pont

megsértés megállapítására és szankciók kiszabására. Mint korábban kifejtettem az eljárás lefolytatására kizárólag a Tanácsnak van jogköre, a Parlament csak kezdeményezheti az eljárás megindítását. Ezen jogkörből való kimaradásukat nehezményezve az EP 2020. január 16-i állásfoglalásában (446 támogató és 178 ellenző szavazattal elfogadva) igen aggasztónak tartja, hogy a „...meghallgatások általános szabályai az indokolással ellátott javaslat benyújtása tekintetében nem biztosítanak ugyanolyan bánásmódot a Parlament számára, mint a Bizottság és a tagállamok egyharmada számára.”...²⁶ Kifogásolja tehát a Parlament, hogy annak ellenére hogy bár a tagállamok egy csoportjához és a Bizottsághoz hasonlóan kezdeményezője lehet az eljárásnak, ugyanakkor az eljárás lefolytatása során csak informális párbeszédet folytathat. Érvelésében arra hivatkozik tehát a Parlament, hogy megilleti a kezdeményezési jog az EUSZ. 4. cikk (3) bekezdése alapján és ezen jog alapján indokolt a hivatalos tanácsi ülésre történő meghívása a Parlamentnek.²⁷

Összességében a fenti nyilatkozat az alábbiak szerint foglalható össze: a Parlament egyenlő jogokat és eljárási jogállást kíván magának szerezni a 7. cikk (1) bekezdése alapján,²⁸ igényt tart a kezdeményezési jog mellett a hivatalos tanácsi üléseken való részvételre, valamint kéri a Bizottságot az azonnali és teljeskörű tájékoztatásra az eljárás valamennyi szakaszában.

3. A kondicionalitási rendelet

Az Európai Bizottság a 2018. május 2-én jogalkotási javaslatot terjesztett elő a tagállamokban a jogállamiság tekintetében fennálló, általánossá vált hiányosságok esetén az Unió költségvetésének védelméről szóló európai parlamenti és tanácsi rendelet megalkotása céljából.²⁹ A Bizottság szükségesnek látta egy olyan rendelet

---

26 Az EP 2020. január 16-i állásfoglalása az EUSZ 7. cikkének (1) bekezdése alapján Lengyelországgal és Magyarországgal kapcsolatban folyamatban lévő meghallgatásokról, 2. bekezdés, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0014_HU.pdf , letöltve: 2022. 11. 06.

27 Az EP 2020. január 16-i állásfoglalása az EUSZ 7. cikkének (1) bekezdése alapján Lengyelországgal és Magyarországgal kapcsolatban folyamatban lévő meghallgatásokról, 2. bekezdés, letöltve: 2022. 11. 06.

28 Az EP 2020. január 16-i állásfoglalása az EUSZ 7. cikkének (1) bekezdése alapján Lengyelországgal és Magyarországgal kapcsolatban folyamatban lévő meghallgatásokról, 2. bekezdés, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0014_HU.pdf letöltve: 2022. 11. 06..

29 Európai Bizottság javaslata a tagállamokban a jogállamiság tekintetében fennálló, általánossá vált hiányosságok esetén az Unió költségvetésének védelméről, 1. szakasz 3. bekezdés, 2018. május 2., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018PC0324&from=HU> , letöltve: 2022. 11. 06.

megalkotását, mely az Unió források védelme érdekében, megfelelő védelmi intézkedéseket hoz azon tagállamok miatt, akiknél felmerülhet a jogállamiság megingása, és ezzel elkerüljék, hogy pénzügyi hiányt okozzanak az Unió számára.³⁰ Ebben a javaslatban a Bizottság megemlíti a Parlamentet is miszerint „minden szakaszba teljes mértékben be kell vonni.”³¹

A Parlament 2018. november 14-i állásfoglalásában³² a Bizottság május 2-i javaslatát „jövőbeli tárgyalások kiindulópontjaként”³³ tekinti, azonban november 14-ig a Tanács még nem fejtette ki álláspontját a bizottsági javaslatról, mely az EU források védelmére vonatkozna.

Az Európai Parlament 2019. október 10-i, 2021-2027 közötti időszakra vonatkozó pénzügyi keretről szóló állásfoglalásában már megjegyezte, hogy „.... megerősíti, hogy új mechanizmust kell bevezetni az uniós költségvetés védelme érdekében ott, ahol nem tartják tiszteletben a jogállamiságot vagy ahol rendszer-szintű veszély fenyegeti az EUSZ 2. cikkében rögzített uniós értékeket, és ahol ez sérti vagy veszélyezteti a hatékony és eredményes pénzgazdálkodás elveit vagy az Unió pénzügyi érdekeinek védelmét...”³⁴

A költségvetés védelmét szolgáló feltételrendszer ideiglenes elfogadására 2020. november 5-i politikai megállapodásra alapszik. Itt a Tanács és a Parlament ideiglenes megállapodást kötött az új feltételrendszerről, ami az Unió költségvetés védelmét fogja szolgálni.³⁵

A 2020. december 10-i megállapodás alapján a Bizottság tájékoztatta a Parla-

---

30 Európai Bizottság javaslata a tagállamokban a jogállamiság tekintetében fennálló, általánosság vált hiányosságok esetén az Unió költségvetésének védelméről, 1. szakasz 6. bekezdés, 2018. május 2., letöltve: 2022. 11. 06.

31 Európai Bizottság javaslata a tagállamokban a jogállamiság tekintetében fennálló, általánosság vált hiányosságok esetén az Unió költségvetésének védelméről, 1. szakasz 6. bekezdés, 2018. május 2., letöltve: 2022. 11. 06.

32 Időközi jelentés a 2021–2027-es időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről – A Parlament álláspontja a megállapodás érdekében, 2. Pont, 2018. november 14., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0449_HU.pdf, letöltve: 2022. 11. 08.

33 Időközi jelentés a 2021–2027-es időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről – A Parlament álláspontja a megállapodás érdekében, 2. Pont, 2018. november 14., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0449_HU.pdf, letöltve: 2022. 11. 08.

34 Az Európai Parlament 2019. október 10-i állásfoglalása a 2021–2027 közötti időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről és a saját forrásokról: ideje megfelelni a polgárok elvárásainak, 6. pont, 2019. október 10., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0032_HU.pdf, letöltve: 2022. 11. 08.

35 Az EU Tanácsa sajtóközlemény: Költségvetési feltételrendszer: a Tanács elnöksége és a Parlament tárgyalói ideiglenes megállapodást értek el, 2020. november 5., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/11/05/budget-conditionality-council-presidency-and-parliament-s-negotiators-reach-provisional-agreement/>, letöltve: 2022. 11. 08.

mentet, hogy tárgyalt a tagországokkal a jogállami mechanizmusok alkalmazásáról, és abban az esetben, ha valamely tagállam a rendeletet megtámadja a bíróságon, akkor az eljárási szabályok csak az EUB ítélete után fogják véglegesíteni.³⁶

A Bizottság javaslatát az Európai Parlament és az Európai Tanács 2020. december 16-án rendelettel fogadta el, melynek a teljes neve az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete (2020. december 16.) az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszerről (a továbbiakban: kondicionalitási rendelet).³⁷

3.1. *A kondicionalitási eljárás alapja és menete*

A kondicionalitási rendelet fő célja, hogy meghatározza azokat az uniós költségvetési védelmi szabályokat, amik akkor alkalmazhatóak, ha egy tagállam a jogállamiság elveit megsérti (EUSZ. 2.cikk). Lényegében a 7. cikkes eljárás kiegészítő eljárása a kondicionalitási eljárás. Az EU számos eszközt és eljárást fejlesztett ki a jogállamiság és annak alkalmazásának előmozdítására, beleértve a civil társadalmi szervezetek pénzügyi támogatását, az európai jogállamisági mechanizmust és az uniós igazságügyi eredménytáblát, valamint a jogsértési pereket és az EUSZ 7. cikkét. elfogadási folyamat – annak biztosítása, hogy az uniós intézmények magatartása hatékonyan reagáljon.³⁸ A rendeletben meghatározott mechanizmusok kiegészítik ezeket az eszközöket azért, hogy biztosítsák az uniós költségvetés védelmét a jogállamiság elveinek az uniós költségvetés hatékony és eredményes pénzgazdálkodását vagy az EU költségvetési érdekeinek védelmét érintő megsértése ellen. Fontos különbséget tenni a 7. cikkes és a 2020/2092 rendeleti eljárás között: a 7. cikkes eljárásnál a Tanácsban lévő szavazati jog vonható meg, míg a kondicionalitási rendeletnél az uniós források kifizetése függeszthető fel az eljárás lezárultával. Az eljárás megfelelő alkalmazása érdekében a Bizottság egy iránymutatást adott ki, melyben taglalta az eljárás elfogadásának a feltételeit, az jogállamiság megsértésének eseteit, az előzetes kapcsolatfelvételt és nem utolsó sorban az eljárás megszüntetésének a menetét.

---

36 Maszol.ro: Nincs vétó: megszületett a megállapodás az uniós költségvetésről, 2020. december 10., <https://maszol.ro/kulfold/136051-frissitve-nincs-veto-megszuletett-a-megallapodas-az-uni-os-koltsegvetes-r-l>, letöltve: 2022. 11. 08.

37 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszerről <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R2092&from=hu>, letöltve: 2022. 11. 08.

38 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszerről (14) bekezdés

A rendelet 2. cikkében olvasható fogalom meghatározások között szerepel maga a jogállamiság is,³⁹ ezzel keretet adva, hogy az Európai Unió miként vélekedik a jogállamiságról.

A 4. cikk rendelkezik arról, hogy abban az esetekben kell megfelelő intézkedéseket hozni, ha a 6. cikkel megállapítást nyer, hogy a jogállamiság elveinek valamely tagállamban történő megsértése kellően közvetlenül érinti az uniós költségvetéssel való hatékony és eredményes pénzgazdálkodást vagy az Unió pénzügyi érdekeinek védelmét, vagy ennek a kockázata komolyan fennáll.⁴⁰

A 6. cikk foglalkozik az eljárás menetével. Az eljárásban a Bizottság állapíthat meg jogállamiság elveinek a megsértését, melyről szóló megállapítását az érintett tagállam számára kötelező írásos értesítést küldenie.⁴¹ Ebben az értesítésben a Bizottságnak meg kell jelölnie azokat a megállapításokat, amelyekre alapozta a megállapításait. Az értesítés kiküldésével egyidőben a Bizottságnak tájékoztatnia kell a Parlamentet és a Tanácsot, hogy az érintett tagállam részére írásbeli értesítést küldött.⁴² Az Európai Parlament a Bizottságtól kapott információk alapján felkérheti a Bizottságot, hogy a megállapításokról párbeszédet folytassanak.

Az érintett tagállam az írásbeli értesítés kézbesítésétől számított legalább 1 hónapon, legfeljebb három hónap elteltével a kért információkat és dokumentumokat a Bizottság részére megküldi, valamint a Bizottság által megküldött javaslatokra észrevételeket, módosításokat tehet, valamint az értesítésben megfogalmazott megállapításokra korrekciós intézkedéseket tehet a jogsértés megszüntetése érdekében.

Az érintett tagállam a kért információk és javaslatai megküldése után a Bizottság kellő alaposággal megvizsgálja és figyelembe veszi őket a döntésében. Itt a Bizottságnak olyan döntése van, hogy a kapott információk alapján szükséges-e benyújtani a megfelelő intézkedésekről szóló végrehajtási javaslatát⁴³ (2020/2092 rendelet 4. cikk alapján).⁴⁴

---

39 2020/2092 rendelet az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszer-ről, 6. oldal 3. cikk <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R2092&from=hu>, letöltve: 2022. 11. 08.

40 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete (2020. december 16.) az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszer-ről 7. oldal 4. cikk

41 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete (2020. december 16.) az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszer-ről, 8. oldal 6. cikk,

42 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete (2020. december 16.) az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszer-ről, 8. oldal 6. cikk, (1) bekezdés

43 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete (2020. december 16.) az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszer-ről, 9. oldal 6. cikk (6) bekezdés

44 2020/2092 rendelet az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszer-ről, 7.

A 6. cikk (9) bekezdése úgy fogalmaz, hogy ha a Bizottság úgy látja, hogy a 4. cikkben foglalt feltételek megvalósulnak és a tagállam a fenti, (5) bekezdés szerinti korrekciós intézkedéseket nem a megfelelően teljesítik akkor az tagállami észrevételt kézbesítésétől számított 1 hónapon belül vagy nem kap a Bizottság tagállami észrevételt, akkor késedelem nélkül megküldi a Tanács részére a megfelelő intézkedésekről szóló végrehajtási határozatjavaslatát benne a konkrét bizonyítékokkal és indokokkal.⁴⁵

A Tanács ezen határozatjavaslatot a kézbesítéstől számított 1 hónapon belül elfogadja. A Tanácsnak a rendelet megengedi, hogy minősített többséggel módosítsa a Bizottság javaslatát és végrehajtási határozat alapján a módosított szöveget elfogadhatja.⁴⁶

3.2. Európai Parlament és a Bizottság vitája az új jogállamisági mechanizmus alkalmazásának megindításának időszereiről

Az Európai Parlament ezen ítéletet tudomásul véve a 2021. június 10-i állásfoglalásában⁴⁷ aggodalmát fejezte ki, hogy egyre több jel utal arra, hogy fennáll a veszélye annak, hogy egyes tagállamok visszaélnek az uniós forrásokkal és hogy a Tanács ezidáig érdemi lépéseket nem tett a 7. cikk szerinti eljárásban Lengyelország és Magyarország vonatkozásában. Sürgetését fejezte ki a soron következő elnökség (Szlovénia) felé, hogy rendszeres meghallgatások szervezése elengedhetetlen az eljárás folytatásához, így arról intézkedjék, valamint a Tanács konkrét ajánlásokat, valamint határidőket tűzzön ki az érintett tagállamok számára.⁴⁸

Felszólította a Bizottságot, hogy gyors reakciót vár el egyes tagállamokban fennálló súlyos jogállami megsértések vonatkozásában, valamint hogy haladéktalanul tegyen eleget a 2020/2092 rendelet szerinti kötelezettségének és ezzel egyidejűleg megfelelően tájékoztassa a Parlamentet.⁴⁹

---

oldal (2) bekezdés

45 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete (2020. december 16.) az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszerről, 8. oldal 6. cikk (9) bekezdés

46 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete (2020. december 16.) az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszerről, 8. oldal 6. cikk (11) bekezdés

47 Az Európai Parlament az EUB 2021- június 3-i ítéletét tudomásul vették a 2021. június 10-i állásfoglalásukban.

48 A jogállamiság helyzete az Európai Unióban és a jogállamiságra vonatkozó feltételrendszerről szóló (EU, Euratom) 2020/2092 rendelet alkalmazása, 5. pont, 2021. június 10., letöltve: 2022. 11. 08.

49 A jogállamiság helyzete az Európai Unióban és a jogállamiságra vonatkozó feltételrendszerről szóló (EU, Euratom) 2020/2092 rendelet alkalmazása, 4. pont, 2021. június 10., <https://>

A Bizottságnak ezen felhívásra a hivatalos válasza az volt, hogy ameddig megfelelő irányelv nincs kidolgozva a jogállamisági mechanizmus kapcsán, hogy mikor lehet alkalmazni, milyen jogsértéseknél és mikor melyik lépés következik addig nem lehet érdemben eljárást indítani.⁵⁰

David Sassoli, az EP Elnöke 2021. június 23-án felszólító levelet küldött Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnökének, melyben felszólította a Bizottságot, hogy azonnal és teljeskörűen kerüljön alkalmazásra a kondicionális rendelet általi eljárás.⁵¹ Amennyiben határidőben (61 nap) nem reagál a Bizottság a felszólító levélre, úgy tájékoztatta az EP a testületet, hogy az EUB-hez fog fordulni.⁵²

A Bizottság ezen felszólításra 2021. augusztus 23-i levelében⁵³ azt a választ adta, hogy ez egy úttörő új mechanizmus, mellyel az Európai Unió először alkotott meg és sosem használt. Egyetért a Parlament azon álláspontjával, miszerint maradéktalanul kell alkalmazni az eljárást és biztosítja a Parlamentet arról, hogy ezen eljárás alkalmazásra fog kerülni.

2021. október 29-én Sassoli sajtóközleményében bejelentette, hogy a Parlament jogi szolgálata a keresetet benyújtotta az Európai Unió Bírósága felé.⁵⁴

E mentén végigmenve az alábbiakat lehet megállapítani: Az EP 2021. június 23-án felszólító levelet küldött a Bizottság részére, hogy foglaljon állást a tekintetben, hogy miért nem indult meg a jogállamisági mechanizmus Lengyelország

---

www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0287_HU.pdf, letöltve: 2022. 11. 08.

50 Körömi Csongor: Beperelné az Európai Parlament a Bizottságot, ha nem kezdi el alkalmazni a jogállamisági mechanizmust, 2021. június 10., <https://telex.hu/kulfold/2021/06/10/europai-parlament-jogallamisagi-mechanizmus-vita-europai-bizottsag-birosag-cseh-katalinkosa-adam>, letöltve: 2022. 11. 09.

51 Iván András: Az EP elnöke felszólító levelet írt az Európai Bizottságnak a jogállamisági feltételrendszer alkalmazását követelve, 2021. június 23., <https://telex.hu/kulfold/2021/06/23/europai-parlament-bizottsag-sassoli-von-der-leyen-jogallamisagi-eljaras> letöltve: 2022. 11. 09.

52 Iván András: Az EP elnöke felszólító levelet írt az Európai Bizottságnak a jogállamisági feltételrendszer alkalmazását követelve, 2021. június 23., <https://telex.hu/kulfold/2021/06/23/europai-parlament-bizottsag-sassoli-von-der-leyen-jogallamisagi-eljaras> letöltve: 2022. 11. 09.

53 Jorge Liboreiro: MEPs in new threat to sou Commission over makint EU cash handouts conditional, 2021. szeptember 24., <https://www.euronews.com/my-europe/2021/08/25/eu-commission-misses-deadline-to-trigger-rule-of-law-mechanism-and-faces-potential-lawsuit> letöltve: 2022. 11. 09.

54 Barna Benedek: Az EU parlamentje perel, amiért még nem indult jogállami eljárás a magyar és lengyel kormányok ellen, 2021. október 29., <https://egriugyek.hu/mindenki-ugye/az-eu-parlamentje-perli-a-bizottsagot-amiert-meg-nem-indult-jogallami-eljaras-a-magyar-es-lengyel-kormany-ellen> letöltve: 2022. 11. 09.

és Magyarország ellen. A Bizottság erre a hivatalos felkérésre 2021. augusztus 24-én érdemben állást foglalt.

A Bizottság a válasz megküldésével a kereset elfogadhatóságát már meggátolta. Így a 2021. október 29-én beadott keresetlevél sorsa az uniós jog és bírói gyakorlat alapján, az elfogadhatóság tekintetében – véleményem szerint – elutasításra kerülne.

Az Európai Parlament 2022. május 18-án arról tájékoztatta a Bíróságot,⁵⁵ hogy visszavonja a keresetét a Bizottsággal szemben, mivel a Bizottság 2022. április 27-én⁵⁶ hivatalosan is megindította a jogállamisági mechanizmust Magyarországgal szemben.

4. Értékelés

Összegzésként elmondható, hogy az Európai Parlamentnek a 7. cikk (1) bekezdés szerinti, az EUSZ 2. cikkben rögzített értékek súlyos megsértésének veszélye fennállásának megállapítására irányuló eljárásban eljárásindító szerepe van, melyben a mellette és ellene szavazatok számlálása alapján kiadott 2/3-os minősített többség szükséges. Ezen eljárás a Parlamentnek mind jogi, mind politikai minőségben is jelentős szerepet ad, mivel megindítás tekintetében ő kéri fel a javaslat elkészítését a megindításhoz. Emellett a 7. cikk (1) bekezdés szerinti eljárás végén a Tanács csak azzal a feltétellel hozhat a veszélyt megállapító döntést, hogy az Európai Parlament egyetértését adja mindehhez. Nem egyértelmű ugyanakkor, hogy az eljárás során milyen eljárási lépések során követheti nyomon az EP az érintett tagállamok magatartását, így különösen, hogy jelen lehet-e a meghallgatások során.

A 7. cikk (1) bekezdéssel szemben a 7. cikk (2) és (3) bekezdés szerinti eljárás során már koránt sincs olyan hangsúlyos szerepe az Európai Parlamentnek. Míg a tagállamok egyharmada, illetve a Bizottság továbbra is kezdeményezőként jelenik meg az említett két bekezdés szerinti eljárásban, amelynek célja megállapítani, hogy valamely tagállam súlyosan és tartósan megsérti az EUSZ 2. cikkben említett értékeket, addig az Európai Parlament már nem kapta meg a kezdeményezési jogot e súlyosabb következményekkel járó eljárás során.

A kondicionalitási eljárás tekintetében a Parlament kiemelt szerepet nem kapott, hiszen az eljárás sokkal speciálisabb, a költségvetési források felhasználásához

---

55 Hvg.hu: Az EP csendben visszavonta a keresetet, már nem perelnek a jogállamiság ügyében, 2022. augusztus 2., https://hvg.hu/gazdasag/20220802_ep_per_europai_bizottsag_jogallamisag_letoltve: 2022. 11. 09.

56 Eurologus: Bejelentették Brüsszelben: indul a jogállamisági eljárás, Magyarország még idén forrásokat veszíthet, 2022. április 27., https://hvg.hu/eurologus/20220427_Bejelentettek_Brusszelben_indul_a_jogallamisagi_eljaras_letoltve: 2022. 11. 09.

kötődő jogállamisági aggályok kapnak benne központi kérdést. Ugyanakkor a Bizottságnak mindenről tájékoztatnia szükséges a Parlamentet. Az így megszerzett információhalmazt nyilvánvalóan a politikai nyomásgyakorlás keretében tudja a saját érdekei mentén hasznosítani, amelynek eredményeképpen szoroson nyomon követi elsősorban a Bizottság lépéseit, és számon is kéri az esetleges kései cselekvéseket.

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy mindkét eljárás rendkívül gyerekcipőben jár, mivel eddig a 7. cikkes eljárásra eddig még nem volt rá precedens, így nem tudnak kellőképpen megfelelően eljárni, valamint a kondicionalitási rendelet alkalmazása azért nehéz, mivel egy nemrégiben megalkotott mechanizmusról van szó, melyről a Bizottság az iránymutatást alig pár hónapja készítette el és ebből kifolyólag próbál lassabban haladni vele.

Így az Európai Parlament, kiváltképp a kondicionalitási eljárásban más szerepét nem tudja gyakorolni, mint a politikai nyomás gyakorlását, melyről sokszor gondolják azt, hogy a jogi kereteket is képes áttörni a Bizottság befolyásolása érdekében. A Bizottság ennél az eljárási rendnél kifejezetten az alaposságra törekszik. A Parlament a kondicionalitási rendelet hatálybalépése óta többször is megindította volna az eljárást a körülmények alapos felmérése nélkül, melyből érzékelhető a hirtelen, de nagy „ütés” mérés az adott tagállamra.

Felhasználat irodalom

Internetes dokumentumok:

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak és a Tanácsnak, Az Unión belüli jogállamiság további erősítése, Az aktuális helyzet és a lehetséges további lépések, 1. oldal. Bevezetés, 3. bekezdés, COM(2019) 163 final, 2019.4.3., Brüsszel, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0163&from=EN>

Európai Parlament feladata: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-parliament_hu

AZ EUSZ 2. cikke szerinti értékek védelme, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/146/az-eusz-2.-cikke-szerinti-ertekek-vedelme-az-eu-ban>

Nizzai Szerződés 1. cikk, https://www.parlament.hu/irom37/9171/alapszerzodes/xvi_12001c-hu.pdf

Az Európai Parlament hatáskörei <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/19/az-europai-parlament-hataskorok>

EUSZ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2b-f140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF

Michal Bobek Főtanácsnoki indítványa, C-650/18 Magyarország kontra Európai Parlament, 2. oldal 1-5 bekezdés <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=234961&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=484059>

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Article 7 of the Treaty on European Union. 5–6. o., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003D-C0606&from=EN>

Bokros Attila: A jogállamiság fogalma és a jogállamiság értékét védő eljárások az Európai Unió jogában, 33. o. Themis, 2016, https://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2016_jun.pdf

Az Európai Parlament 2017. május 17-i állásfoglalás a magyarországi helyzetről, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0216_HU.html

Michal Bobek főtanácsnoki indítványa C-650/18: 2020. december 3. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=234961&mode=lst&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=HU&cid=942290#Footref16>

Az EP 2020. január 16-i állásfoglalása az EUSZ 7. cikkének (1) bekezdése alapján Lengyelországgal és Magyarországgal kapcsolatban folyamatban lévő meghallgatásokról https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0014_HU.pdf

Az EP 2020. január 16-i állásfoglalása az EUSZ 7. cikkének (1) bekezdése alapján Lengyelországgal és Magyarországgal kapcsolatban folyamatban lévő meghallgatásokról https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0014_HU.pdf

Európai Bizottság javaslata a tagállamokban a jogállamiság tekintetében fennálló, általánossá vált hiányosságok esetén az Unió költségvetésének védelméről, 2018. május 2., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018PC0324&from=HU>

Időközi jelentés a 2021–2027-es időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről – A Parlament álláspontja a megállapodás érdekében, 2018. november 14., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0449_HU.pdf

Az Európai Parlament 2019. október 10-i állásfoglalása a 2021–2027 közötti időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről és a saját forrásokról: ideje megfelelni a polgárok elvárásainak, 2019. október 10., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0032_HU.pdf

Az EU Tanácsa sajtóközlemény: Költségvetési feltételrendszer: a Tanács elnöksége és a Parlament tárgyalói ideiglenes megállapodást értek el, 2020. november 5., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/11/05/budget-conditionality-council-presidency-and-parliament-s-negotiators-reach-provisional-agreement/>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2092 rendelete az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszerről <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R2092&from=hu>

A jogállamiság helyzete az Európai Unióban és a jogállamiságra vonatkozó feltételrendszerről szóló (EU, Euratom) 2020/2092 rendelet alkalmazása, 2021. június 10., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0287_HU.pdf

Fekete Balázs: Alternatív kommentár az EUSZ 7. cikkéhez, https://orac.hu/index.php?route=blog/post&blog_id=91#_ftn56

Újságcikkek

Infostart: Súlyos bírálat Magyarországnak, 2018. április 12., <https://infostart.hu/kulfold/2018/04/12/sulyos-biralat-magyarorszag-nak>, megtekintés ideje: 2022. 11. 06.

Bruxinfo: mégsem lesz plenáris szavazás a Sargentini- jelentésről szerdán?, 2018. szeptember 8., <https://infostart.hu/kulfold/2018/09/08/megsem-lesz-ple-naris-szavazas-a-sargentini-jelentesrol-szerdan#>

Maszol.ro: Nincs vétó: megszületett a megállapodás az uniós költségvetésről, 2020. december 10., <https://maszol.ro/kulfold/136051-frissitve-nincs-veto-megszu-letett-a-megallapodas-az-unios-koltsegvetes-r-l>

Körömi Csongor: Beperelné az Európai Parlament a Bizottságot, ha nem kezdi el alkalmazni a jogállamisági mechanizmust, 2021. június 10., <https://telex.hu/kulfold/2021/06/10/europai-parlament-jogallamisagi-mechanizmus-vi-ta-europai-bizottsag-birosag-cseh-katalin-kosa-adam>

Iván András: Az EP elnöke felszólító levelet írt az Európai Bizottságnak a jogállamisági feltételrendszer alkalmazását követelve, 2021. június 23., <https://telex.hu/kulfold/2021/06/23/europai-parlament-bizottsag-sassoli-von-der-leyen-jog-allamisagi-eljaras>

Jorge Liboreiro: MEPs in new threat to sou Commission over makint EU cash handouts conditional, 2021. szeptember 24., <https://www.euronews.com/my-europe/2021/08/25/eu-commission-misses-deadline-to-trigger-rule-of-law-mechanism-and-faces-potential-lawsuit>

Barna Benedek: Az EU parlamentje perel, amiért még nem indult jogállami eljárás a magyar és lengyel kormányok ellen, 2021. október 29., <https://egriugyek.hu/mindenki-ugye/az-eu-parlamentje-perli-a-bizottsagot-amiert-meg-nem-indult-jogallami-eljaras-a-magyar-es-lengyel-kormany-ellen>

Hvg.hu: Az EP csendben visszavonta a keresetet, már nem perelnek a jogállamiság ügyében, 2022. augusztus 2., https://hvg.hu/gazdasag/20220802_ep_per_europai_bizottsag_jogallamisag

Eurologus: Bejelentették Brüsszelben: indul a jogállamisági eljárás, Magyarország még idén forrásokat veszíthet, 2022. április 27., https://hvg.hu/eurologus/20220427_Bejelentettek_Brusszelben_indul_a_jogallamisagi_eljaras

Tárgyszavak: Európai Unió joga, 7. cikk szerinti eljárás, Európai Bizottság, Kondicionalitási rendelet, Jogállamiság

V. INFOKOMMUNIKÁCIÓS JOGI TAGOZAT

A BLOKKLÁNC TECHNOLÓGIA ÉS A JOG – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ADATVÉDELEMRE ÉS AZ OKOS SZERZŐDÉSEKRE

1. Bevezetés

A blokklánc technológia több mint húsz éve elkezdte térnyerését, amit az utóbbi évtizedben rohamosan folytat. A technológia ismerete viszont megosztó társadal-munkban. Van, aki csupán egy hívószóként tekint rá, de van, aki látja a technoló-giával járó paradigmaváltozást, a technológia térnyerését és a jövőbeli szerepét. A blokklánc az új internet! Hangzik el a mondat. Ami a tényleges igazságot tükrözi, azt a következőkben jogi aspektusból igyekszem indokolni.

Az internet megjelenésével az adatok elérése, megosztása, tárolása, gyűjtése új szintre emelkedett. Az elmúlt pár évtizedben – számítógépek magas kapaci-tása és a technológia fejlődése miatt – lehetőség nyílt a nagymennyiségű adatok gyors feldolgozására. Az internet lényegében adatok összessége, amely földraj-zilag különböző helyszínekről elérhető. Cégbirodalmak irányítják az internet felhasználói körét és figyelik online jelenlétüket, rögzítik megosztott adataikat és felhasználói szokásaikat. A vállalatok saját előnyükre fordítva használják ki a felhasználók tudatlanságát és meggondolatlan lépéseiket. Az online jelenléttel az internet felhasználói felépítik virtuális személyiségüket a digitális térben, ezen adatok digitalizált formában való megjelenése már-már vagyontárgynak minősül.

Az internet működésével mára már beleszól magánéletünkbe és veszélyezteti a személyes adatok védelmét, amit az általános adatvédelmi rendelet (GDPR) megalkotásával kívánt rendezni az Európai Unió. Azonban a rendelet előtt is megjelent az igény az információk titkosítására, megbízható módon való keze-lésére és tárolására, az adatvagyon védelmére.

A megoldást – az elosztott főkönyvi technológia leghatékonyabb megnyilvánu-lási formája – a blokklánc technológia megalkotása hozta el. Ugyanis a blokklánc technológián alapuló adatbázis a biztonságon alapszik, transzparens működést

---

1 Témavezető: Dr. Tóth András tanszékvezető-helyettes, KRE ÁJK. A dolgozat a 36. OTDK Ál-lam- és Infokommunikációs Jogi Tagozatban különdíjban részesült.

biztosítva. A blokkon tárolt adatokat kódolt formában rögzíti és többek közt ebben rejlik ereje.

Dolgozatomban bemutatom a blokklánc technológia² fő összetevőit lényegre törően. A technológia tanulmányozása során világosan kitűnt, hogy a legnagyobb problémát a törléshez való jog követelményének való megfeleltetés okozhatja, ennek kapcsán bemutatok néhány megoldási javaslatot.

Dolgozatom második felében a blokklánc technológia eddigi legeredményesebb formáját, az okos szerződést igyekszem áttekinteni. Az okos szerződés működését és lényegét követően megvizsgálom annak szerződéses jogi vetületét a Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Ptk.) kötelmi jog általános részét alapul véve.

Betekintést nyújtok az okos szerződés folyamatába annak létrejöttétől a véglegesítéséig. Végezetül néhány ágazatot kiemelve bemutatom a blokklánc technológia lehetséges alkalmazását és az okos szerződések felhasználási területét, egy-egy gyakorlati példán keresztül.

Célkitűzésem a dolgozat megírásával a blokklánc technológia és speciálisan az okos szerződések fontosságának bemutatása, figyelemfelhívás a rapid változásokra, ahogy az megváltoztatja mindennapjainkat – mindezt jogi szempontból vizsgálva. Végezetül azt a következtetést szeretném levonni, és azt az eredményt mutatom be, hogy a technológia fejlődését a jogi szabályozásoknak érdemes szorosan nyomon követniük.

2. A blokklánc technológia

A blokklánc technológia az első megjelenéstől kezdve folyamatosan szélesebb teret nyer és mélyül el a köztudatba. Múltja visszavezethető egészen az 1990-es évek elejéig, amikor Stuart Haber kriptográfus és társa, W. Scott Stornetta elsőként írtak a kriptográfiailag biztosított blokkok láncáról. Ez az algoritmus már abszolút felismerhető blokkláncként.

A blokklánc, ahogy a nevéből is lehet rá következtetni, blokkokból álló láncolat, amelyek adatot tartalmaznak. A blokklánc technológiában minden blokk kapcsolódik egymáshoz. A blokklánc biztonságos működését a proof-of-work³ mechanizmusa is támogatja. Lelassítja az új blokk megalkotását, illetve titkosítja a rögzített adatot, amely a lánc megtörése nélkül nem távolítható el onnan. Például a Bitcoin esetében 10 perc szükséges minden új blokk időbélyegzéséhez.⁴ Továbbá

---

2 Alapvetően a Bitcoin-rendszert veszem alapul

3 Jelentése: a munka bizonyítéka. Ezen a protokollon alapszik többek között a Bitcoin, Ethereum. (ld. <https://cryptofalka.hu/proof-of-work-proof-of-stake/>) (2023.08.30.)

4 NAKAMOTO: i.m. (4)

ez a hitelesítési algoritmus olyan folyamatot eredményez, aminek megismétlése nélkül nem változtatható meg a blokklánc. A blokklánc technológia az elosztott főkönyvi technológia⁵ egyik tipikus megjelenési formája, amely egy „elosztott, megosztott, titkosított adatbázisként szolgál, és úgy tárolja az információkat, hogy azokat ne lehessen megváltoztatni.”⁶ Az információ ezáltal nem egy központi helyen van tárolva, és ebből fakad többek közt a rendszer megdönthetlensége is.

Ebből eredeztethetők a blokklánc technológia főbb attribútumai is, azaz az elosztott, decentralizált, transzparens, nyilvános és titkosított. Továbbá megváltoztathatatlan, automatizált és biztonságosan módon működik, hiszen az „adatokkal végzett műveletek hitelesítése a hálózaton algoritmikus alapú önellenőrző mechanizmusokkal biztosított.”⁷

A blokkláncon egy központi entitás felügyelete helyett csak felhasználók közt működő, ún. peer-to-peer⁸ hálózatot alkotnak a felhasználók. A blokkláncon gyakorlatilag a felhasználókat csomópontokként (eredeti megfelelője: nodes) tekintjük, ami általában egy számítógép, amelyről a felhasználó becsatlakozik. Minden új csatlakozónak⁹ a számítógépén a blokklánc teljes másolata elérhető lesz, így csomópontokként, ellenőrizni tudják a más felhasználók által megtett műveleteket, és az új blokkok hozzáadását is a konszenzus szabályainak megfelelően hitelesítik. A felhasználók „digitális aláírásukkal” látják el a blokkokban tárolt adatokat, ez alapján meghatározható az, hogy az adott blokkban tárolt adathalmaz feletti rendelkezés és hozzáférés joga kit illet meg.¹⁰ A láncszerűen felépülő, folyamatosan növekvő adatbázishoz minden új adatot blokkban adnak hozzá. A blokkokban tárolt adatokkal végzett valamennyi művelet naplóját is blokkokban tárolják és az így kialakult műveletek naplóját „blokk történetnek” hívjuk.¹¹ A csomópontok kommunikálnak egymással és minél több csomópont

5 Distributed Ledger Technology (DLT)

6 European Central Bank. (2017) *How could new technology transform financial markets? 19th April 2017.*

7 ESZTERI Dániel: *Blokklánc és mesterséges intelligencia: két új technológia az adatvédelmi megfelelés kapujában.* In: *Az Infotörvénytől a GDPR-ig* (szerk.: Szabó Endre Gyöző), Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2021. (146–147)

8 Jelentése: felhasználó és felhasználó közti adatátvitel (ld. <https://coinmixed.eu/mi-az-a-p2p-a-peer-to-peer-technologia/>) (2022.12.05.)

9 Csomópontot, a legtöbb blokkláncon bárki létrehozhat. Vegyük példának a Bitcoin esetét, amennyiben a Bitcoin hálózaton szeretne csomópontot (CRYPTO:BTC) futtatni, a Bitcoin Coe szoftver letöltésével megteheti azt. (ld. <https://www.fool.com/investing/stock-market/market-sectors/financials/blockchain-stocks/blockchain-node/>) (2023.08.30.)

10 A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság állásfoglalása a blokklánc („blockchain”) technológia adatvédelmi összefüggéseivel kapcsolatban

11 ESZTERI Dániel: *Az új technológiák megjelenésének hatása a személyes adatok védelmére: gépi*

van jelen a blokkláncon, annál biztosabb a decentralizált működés.¹² Amennyiben egy csomópont kiesik a hálózatból – az elosztott hálózatot nem érinti – a rendszeren belül azonnal át tudja venni egy másik csomópont annak feladatait.¹³

A rendszerben végzett műveletek publikusak, amivel alátámasztható a szisztéma transzparens működése is. A blokklánc technológiában tárolt adatok kezelése viszont titkosított, és a felhasználók is megőrizhetik benne anonimitásukat. Úgynevezett kriptográfiai eljárás segítségével rejtjelezzik az információt. Minden felhasználó rendelkezik egy privát és egy publikus kulcspárral.¹⁴ A kulcspár felfogható úgy is, mint egy bankszámlaszám és annak jelszava. A tranzakcióhoz ugyanis szükség van egy számlaszámra (publikus kulcs), amelyre a feladó például összeget küld, és a másik oldalon az összeghez jelszó (privát kulcs) beírásával fér hozzá a címzett. A publikus kulcsot a privát kulcsból generált számsorból képezik, amely szabadon közzé tehető, hiszen nem lehet belőle visszafejteni a privát kulcsot. Azonban ez mit sem ér a privát kulcs használata nélkül, mivel ennek segítségével titkosítható minden adat. Ebből adódóan a privát kulcs egy olyan matematikai számsor, ami jelszóként funkcionál.¹⁵

A blokklánc technológia alkalmazása kiiktatja a harmadik felet és a közvetítői díjakat. Megteremti a bizalom nélküli bizalom paradoxonát működésével. Satoshi szerint a hagyományos rendszer alapvető problémája, hogy a működéséhez meg kell bízni egy harmadik félben, amely magas vulnerabilitással járhat. A blokklánc segítségével viszont nincs szükség központi helyen való nyilvántartásra, amely fokozhatja a személyes adatok biztonságát.¹⁶ A blokklánc technológia bármilyen adat kezelésére alkalmas, sőt azok tárolására is.¹⁷

---

tanulás, blokklánc, internet-of-things, agyhullám-olvasás (10)

12 <https://www.fool.com/investing/stock-market/market-sectors/financials/blockchain-stocks/blockchain-node/> (2023.08.30.)

13 GYÖRFI András: *Kriptopénz ABC*. Budapest HVG Könyvek, 2019. (57–59)

14 ESZTERI Dániel: A blokklánc mint személyes adatkezelési technológia GDPR-megfelelőségeről. *Állam- és Jogtudomány*, 2020/4. sz. (27)

15 Blockchain Magyarország Egyesület: *Koncepció a hazai blokklánc ökoszisztéma működése és fejlesztése érdekében* 2019. (10)

16 <https://p2pfoundation.ning.com/forum/topics/bitcoin-open-source> (2023.08.30.)

17 ESZTERI Dániel: Az új technológiák megjelenésének hatása a személyes adatok védelmére: gépi tanulás, blokklánc, internet-of-things, agyhullám-olvasás. In: Péterfalvi Attila (szerk.): *Szemelvények az információs jogokról – a rendszerváltástól napjainkig*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2021. (9)

3. GDPR alapjai

A személyes adatokkal történő tevékenységek közül dolgozatomban az adatkezeléssel, illetve az adatfeldolgozással foglalkozom. Ennek érdekében elengedhetetlen a rendeletbe foglalt fogalommeghatározásról írni, a rendelkezés tárgyi és területi hatályát ismertetni. Ezenkívül konkretizálni az esetleges alanyokat, alapelveket és kifejtetni az adatvédelmi jogalapot és joghatóságot a blokkláncon.

A személyes adatok jogszerű kezelését biztosíthatja az érintett hozzájárulása, miután az érintett tájékoztatást kapott az adatkezelőtől, az adatkezelés minden részletéről és jogairól, az adatkezelést megkezdheti.

Az érintett hozzájárulása egy olyan önkéntes, konkrét és megfelelő tájékoztatáson alapuló egyértelmű kinyilvánítás, amellyel az érintett kétséggkívül kifejezi, hogy beleegyezik az őt érintő személyes adatok kezelésébe.¹⁸ Az érintett hozzájárulása már jogalapot képezhet a jogszerű adatkezeléshez, azonban az adatkezelés jogalapját a jogszabály is elrendelheti kötelező jelleggel, illetve más adatkezelési jogalapok is alkalmazhatóak a GDPR 6. cikke alapján.

Az adatkezelés során felmerülő alanyi kör további szereplőit az adatkezelő és adatfeldolgozó egészíti ki. Az adatkezelő egy olyan természetes vagy jogi személy, avagy bármilyen szerv, amely meghatározza a személyes adatok kezelésének céljait és eszközeit önállóan vagy másokkal együtt.¹⁹

Ezenkívül az adatkezelő mindig a saját nevében és döntéseivel összhangban jár el. Az adatok kezelésével kapcsolatban ő az, aki felelősségre vonható. Ezzel szemben az adatfeldolgozó úgy kapcsolódik az adatkezelő személyéhez, hogy ő az adatkezelő nevében kezeli a személyes adatokat a két fél közt fennálló adatfeldolgozói szerződés alapján. Adatfeldolgozó lehet szintén természetes személy, jogi személy vagy bármilyen szerv.²⁰

A rendelet szerint, a benne foglalt előírásokat kell alkalmazni minden olyan személyes adatkezelésre, amely részben vagy egészben automatizált módon történik, valamint olyan személyes adatoknak a nem automatizált módon történő kezelésére is, amelyek valamilyen nyilvántartási rendszer részét képezik, vagy amelyeket egy nyilvántartási rendszer részévé kívánnak tenni.²¹

---

18 GDPR 4. cikk 11. pont

19 GDPR 4. cikk 7. pont

20 GDPR 4. cikk 8. pont

21 GDPR 2. cikk (1)

4. A törléshez való jog és a blokklánc technológia

A blokklánc technológiája alapvetően biztosítja a blokkokban tárolt adatok védelmét, azonban ez nem egyenlő azzal, hogy a GDPR alapelveivel teljes mértékben kompatibilis volna. A blokklánc esetében egyedi esetek és alkalmazások létezhetnek, amelyek külön kompatibilisek az általános adatvédelmi rendeletben előírtakkal. Azonban a blokklánc típusú adatkezelés tekintetében felmerül számos probléma, amely némi ambivalenciát eredményez a GDPR-nak való megfeleltethetőség szempontjából.²² A rendeletben előírt alapelveknek érvényesülniük kell minden adatkezelés során, egyszerre és egymásra tekintettel. Ezenkívül az adatkezelőnek kérésre igazolnia kell azt, hogy tevékenysége megfelel az alapelveknek.²³

A következőkben, a jelen kötetbe illeszthető szűk terjedelmi korlátok betartása végett csupán a törléshez való jog dilemmáját fejtem ki, abból a megfontolásból, hogy ennél csúcsosodik ki a legjelentősebb probléma.

A helyesbítéshez való jog mellett a törléshez való jog központi részét képezi a GDPR-nak, valamint az információs önrendelkezési jognak fontos megvalósítási eszköze. A blokklánc technológia sajátosságaiból fakadóan a törlés lehetősége pusztán egy privát, engedélyezett blokklánc hálózatán oldható meg, azonban a nyilvános blokkláncon a decentralizáció megőrzése érdekében biztosítani kell, hogy a blokkláncon végrehajtott műveleteket mindenki láthassa és a hálózat ezt ne felejtse el.²⁴

A GDPR úgy rendelkezik az ún. elfeledtetéshez való jogról, amely szerint az érintett jogosult arra, hogy kérésére az adatkezelő indokolatlan késedelem nélkül törölje a rá vonatkozó személyes adatokat, az adatkezelő pedig köteles arra, hogy az érintettre vonatkozó személyes adatokat indokolatlan késedelem nélkül törölje, ha bizonyos esetek fennállnak²⁵ figyelembe véve az elérhető technológiát és a megvalósítás lehetőségét.²⁶

Ezzel a rugalmassággal a blokklánc fejlesztők olyan megoldásokat építenek a hálózatba, amelyek lehetővé teszik az adatok törlését a főkönyvből.²⁷ Különböző

---

22 A thematic report prepared by The European Union Blockchain Observatory and forum: Blockchain and the GDPR 28.

23 PÉTERFALVI Attila – RÉVÉSZ Balázs – BÚZÁS Péter (szerk.): *Magyarázat a GDPR-ról* Wolters Kluwer, Budapest, 2018. (108)

24 A thematic report prepared by The European Union Blockchain Observatory and forum: Blockchain and the GDPR 25. (elérhető: https://www.eublockchainforum.eu/sites/default/files/reports/20181016_report_gdpr.pdf) (2023.08.30.)

25 GDPR 17. cikk (1) a)–f)

26 GDPR 17. cikk (2)

27 <https://www.privacyunited.com/casestudy> (2022.12.05.)

megoldások, álláspontok és ítéletek figyelhetők meg a közelmúltból, amelyek közül az alábbiakban pár alternatív megoldást is kifejték.

Egy megoldási javaslat a tranzakciók levágása a blokkláncon, ami főként a privát blokkláncokat célozza meg. Arra vonatkozóan merült fel ez a megoldás, ha a személyes adatokat egy bizonyos ideig meg kell őrizni a láncon az adatvédelmi törvények előírásának megfelelően. A folyamat szerint meghatározott idő után törlődnek a blokklánctól azok az adatok, amik egy bizonyos időpont előtt kerültek fel.²⁸ Például, ha a szabályozás úgy szól, hogy a blokkláncon tárolt adatok időtartama nem haladhatja meg a 7 évet, akkor a blokkláncot szabályozó keretrendszer előírhatja, hogy a meghatározott időtartam után minden résztvevő törölje a régebbi adatblokkokat. Alternatív megoldásként jelentetik meg a blokkláncon tárolt adatok visszafordíthatatlan titkosítását. Ebből a megközelítésből a személyes adatokat tartalmazó hash²⁹ értékek megmaradnak a blokkláncon, de a hashben lévő személyes adatok „törlődnek” a kulcs eltávolításával, amely lehetővé tenné a hash kód visszafejtését. A titkosítással történő törlés további előnye, hogy megőrzi a blokklánc megváltoztathatatlan természetét, mivel magán a blokkláncon nem módosítja az adatokat.³⁰

Az Európai Unió Bírósága azt a kijelentést tette, hogy a törléshez való joggal kompatibilis az adat megsemmisítése. Alátámasztja ezt a következő ügy is, ugyanis a Nowak ügyben a főtanácsnok rámutatott arra, hogy a vizsgáló³¹ jogosult legyen az adatkezelésért felelős személytől egy későbbi időpontban kérni a dolgotban foglalt személyes adatainak törlését, azaz megsemmisítését.³² A Google Spain ügyben hozott EUB ítéletében a személyes adatok törlése az érintett személyes adatainak az eltávolításával egyenrangúnak lett megítélve.³³

Az elfeledtetéshez való jog kötelezettségeinek érvényesítése iránti vágyat mi sem bizonyítja jobban, mint egy holland sebész esete. Az orvos eljárást indított annak érdekében, hogy lekerüljön az ún. feketelistáról. Ugyanis, amikor az orvos nevét beírta valaki a Google keresőbe, első találatként a neve a fekete listán jelent meg. A felperes, az elfeledtetéshez való jog követelményére alapozva megnyerte a pert a Google-el szemben.³⁴

---

28 Emanuel PALM. *Master's thesis of Implications and impact of blockchain transaction pruning*, Examensarbete, 2017.

29 A hash egy adatokból készült biztonságos ujjlenyomat a blokkláncon.

30 The Right to be Forgotten Meets the Immutable, A Practical Guide to GDPR-Compliant Blockchain Solutions 13.

31 95/46/EK irányelv 12. cikkének b) pontja alapján

32 C-434/16 sz. *Ügy Peter Nowak v. Data Protection Commissioner* [2017] EU:C:2017:994, para 55

33 C-131/12. sz. *ügy. Google Spain SL és Google Inc. kontra Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) és Mario Costeja González*, [2014], ECLI:EU:C:2014:317.

34 <https://www.theguardian.com/technology/2019/jan/21/dutch-surgeon-wins-landmark->

A CNIL egyetért abban, hogy technikailag nehéz megfelelni az adatvédelmi rendeletnek, ezért technikai intézkedések alkalmazását javasolja a személyes adatok elfeledtetésére. Technikai intézkedés gyanánt az „elégetés” funkciójára³⁵ hivatkozott a blokkláncon történő törléshez való jog kapcsán,³⁶ amely feloldhatja a törlés problémakörét. A privát kulcs törlésére gondolt a francia adatvédelmi hatóság az elégetés alatt, olyan módon, hogy az adatok ugyan megmaradnak a blokkláncon, viszont az adat dekódolásához való kulcsot elégetve, ellehetetleníték azok olvashatóságát, így az adathoz való hozzáférés lehetősége végérvényesen elveszne. Ez a művelet az elfeledtetéshez való jog érvényesítését eredményezheti a blokkláncon.³⁷ Ezt alátámasztja az a vélemény is, amely szerint a megfelelő módon titkosított személyes adat, amihez senkinek sincs hozzáférése, nem tartozik továbbiakban a GDPR hatálya alá és ezzel elveszti a rendelet által jelentett jogi garanciákra való érdemességét.³⁸

Az álláspont publikálása óta megjelent egy új fogalom pár, amely az általános adatvédelmi rendeletben megjelenő törlést az elégetésre váltotta a következőképpen:

Adatbázis: CRUD	BigchainDB ³⁹ : CRAB
Create = létrehoz	Create = létrehoz
Read = olvas	Retrieve =letölt
Update =módosít	Append =hozzáfűz
Delete =töröl	Burn =eléget

3. ábra: *CRUD vs. CRAB*

5. Az okos szerződések

A blokklánc technológia felhasználásával az okos szerződések képesek az adatok és események rögzítésére. Dr. Varsányi Károly megfogalmazását alapul véve „az intelligens szerződés egy olyan elektronikus formában történik, amik alapján az elektronikus

---

right-to-be-forgotten-case-google (2023.08.30.)

35 Eszteri Dániel szerint ez a módszer nem feleltethető meg a GDPR törlés fogalmának (ld: <https://jog.tk.hu/blog/2021/04/eszteri-daniel-eloadasa>) (2023.08.30.)

36 CNIL: Solutions for a responsible use of the blockchain in the context of personal data 8–9.

37 Eszteri Dániel: *A blokklánc mint személyes adatkezelési technológia GDPR-megfelelőségéről* 44.

38 Kuan HON W. et. al: „Who is Responsible for ‘Personal Data’ in Cloud Computing? The Cloud of Unknowing, Part 2”, Queen Mary School of Law Legal Studies Research Paper No. 77. 2011. (18)

39 Német eredetű startup

szerződésben szigorúan meghatározott digitális tranzakciók megfelelő sorrendben történő megvalósulása – és bizonyos körülmények teljesülése – esetén automatikusan lépnek életbe. Teljes egészében vagy részben elektronikus formában megkötött megállapodás, amely automatizálható és végrehajtható a számítógépes kóddal. Habár egyes részek emberi bemeneti és irányítási ellenőrzést igényelhetnek, és amelyek szintén végrehajthatók a szokásos jogi módszerekkel vagy mindkettő keverékével.”⁴⁰

Nick Szabo, kriptográfus és informatikus az 1990-es években alkotta meg az okos szerződés fogalmát. Eszerint ő írt elsőként olyan adatfeldolgozási műveletet, amely automatikus egy elosztott hálózaton. Abból adódóan, hogy működésük decentralizált, biztosítva vannak a hamisítás ellen és önérvényesítőik. Az okos szerződések fogalmát, Nick Szabo a következőképpen határozta meg: „ezen szerződések voltaképpen ígérek sora, beleértve azokat a protokollokat is, amelyeken belül a felek teljesítik a többiek számára az ígéretet”.⁴¹ A protokollokat⁴² általában számítógépes hálózaton futó programokkal, vagy a digitális elektronika egyéb formáival valósítják meg, így ezek a szerződések „okosabbak”, mint a papír alapú elődeik, valamint alkalmazásuk nem utal mesterséges intelligencia használatára.⁴³

Nick Szabo szerint a legegyszerűbb módon egy automata mechanizmusához lehet hasonlítani. A kriptográfus ezzel arra utal, hogy az első okos szerződés az első automata használatával jelent meg.⁴⁴ Ugyanis, egy automata működési formája biztonságos és egyszerű jogügyletet eredményez. Az automata működése az okos szerződés ügyletének természetére is utal, hiszen kiszámítja és kiadja a változtatásokat, valamint az ügyfél termékválasztását. Az okos szerződés működése e szerint az úgy nevezett „ha ez, akkor az” függvényeken alapulnak, bizonyos programkódok használatával biztosítva az automatikus működést.⁴⁵ A „ha ez, akkor az” algoritmus könnyebb megértését segítve, úgy kell elképzelni, ha Lili elkészítette a megrendelést, akkor kifizeti őt a megrendelő.

40 <https://fintechzone.hu/blokkklanc-jogi-alapfogalmak/> (2023.08.30.)

41 Nick SZABO: *Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets*. 1996.

42 Protokoll= üzenetek sorozata az ügynökök között (ld.: https://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_glossary.html) (2023.08.30.)

43 Smart contracts= (ld.:https://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_glossary.html) (2023.08.30.)

44 Első automata: <https://www.elixirofknowledge.com/2014/06/ancient-coin-operated-holy-water.html>, az első modern automatát viszont 1883-ban, Percival Everett tervezte meg képeslapok kiadására. (ld.: <https://www.mentalfloss.com/article/68270/worlds-first-vending-machine-dispensed-holy-water>) (2023.08.30.)

45 *Smart Contracts: 12 Use Cases for Business & Beyond. A Technology, Legal & Regulatory Introduction* – Foreword by Nick Szabo. Chamber of Digital Commerce, 2016. (3)

Az intelligens szerződések által feldolgozott adatokat és a szerződésben lefuttatott műveleteket a hálózati csomópontok ellenőrzik. Az okos szerződésben megjelenő adatok a blokkláncban ugyanúgy rögzítésre kerülnek, mint ahogy más blokkban tárolt adatok. Az intelligens szerződésekben tárolt és a csomópontok által ellenőrzött adat lehet például a szerződő felek bankszámlaszáma, összege, releváns dátumok (pl. határidők), egyéb feltételek, kapcsolódó személyes adatok (pl. nevek), sőt egyéb szöveges információ (pl. kivonat, rövid üzenet).⁴⁶

Az okos szerződés alkalmazása talán a leghasznosabb és legnagyobb felhasználási módja a blokklánc technológiának. Ahogy ez a gyakorlatban is látható, a blokklánc technológia 2. generációja is bizonyította a blokklánc életképességét, pontosabban Vitalik Buterin 2015-ben megteremtette az okos szerződések alkalmazását az Ethereum blokklánc alapú platformján.⁴⁷

6. A hagyományos szerződések és okos szerződések kapcsolata

A következőkben megvizsgálom az intelligens és a hagyományos szerződések kapcsolatát a jelenlegi jogszabályokat alapul véve, különös tekintettel a Magyarországon hatályban lévő kötelmi jogszabályok előírásaira. A klasszikus értelemben vett kötelmi jogot a technológia fejlődése felülírhatja vagy ennek hatására új kiegészítő szabályok alkotását teheti szükségessé.⁴⁸ Az okos szerződés vizsgálata előtt, az elektronikus szerződéskötési lehetőség jogi szabályozását elengedhetetlennek tartom kiemelni, miszerint az okos szerződésekre vonatkozóan a jogalkotás még nem lépett a konkrét szabályozás kialakításában.

Ezáltal az Ptk. elektronikus úton történő szerződéskötésre vonatkozó különös szabályai és a 2001. évi CVIII. törvény⁴⁹ – amely szintén tartalmaz az elektronikus szerződéskötésre vonatkozó rendelkezéseket – jogi aspektusból méltán tekinthető az okos szerződések egyfajta elődjének.

Az elektronikus úton történő szerződéskötéskor az elektronikus utat biztosító fél köteles a szerződéskötésre vonatkozó jognyilatkozatának megtételét megelőzően a másik fél számára tájékoztatást nyújtani a technikai lépésekről. Többek közt arról, hogy a megkötött szerződés írásba foglalt szerződésnek minősül-e. Az

---

46 Filatova, N. (2020) *Smart contracts from the contract law perspective: outlining new regulative strategies*, International Journal of Law and Information Technology, Volume 28, Issue 3, Autumn 2020. (220–222)

47 Buterin, V. *A Next-Generation Smart Contract and Decentralized Application Platform* 2013.

48 SZUCHY Róbert: *A kötelmi jog kihívásai az új technológiák nyomán – okosszerződések és a blokklánc – technológia* (GI, 2019/1-2., (151–160))

49 Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló törvény

elektronikus utat biztosító fél rögzíti-e a szerződést, továbbá, hogy a szerződés utóbb hozzáférhető lesz-e.⁵⁰ A feleknek különösen figyelniük kell a hibás adatbevitel megelőzésére. A törvény rendelkezése lehetőséget ad a feleknek az ellenőrzésre, ugyanis „Az elektronikus utat biztosító fél köteles megfelelő eszközökkel biztosítani, hogy a másik fél az adatok elektronikus rögzítése során felmerülő hibákat szerződési jognyilatkozatának megtételét megelőzően kijavíthassa. Ha az elektronikus utat biztosító fél e kötelezettségnek nem tesz eleget, a másik fél szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja.”⁵¹

Ezáltal a szerződéskötés abban az esetben hatályosul, amennyiben ez a feltétel teljesül, azaz az elektronikus úton tett szerződési jognyilatkozat akkor válik hatályossá, amikor az a másik fél számára hozzáférhetővé válik. Ez utóbbit az elektronikus utat biztosító fél köteles a másik fél szerződési jognyilatkozatának megérkezését elektronikus úton késedelem nélkül visszaigazolni. Amennyiben a másik félhez nem érkezik meg késedelem nélkül a visszaigazolás, úgy a szerződés teljesítésére nem kötelezhető és mentesül az ajánlati kötöttség alól a fél.⁵²

7. Az okos szerződés négy létszakasza

Az okos szerződések esetében egy klasszikus írásbeli szerződés tartalmi meghatározása történik, kódolt formában és elektronikusan, aminek eredményeképpen joghatást váltanak ki.⁵³ Ebből következik az, hogy az okos szerződés az elektronikus dokumentum jellemzőit viseli magán, ez az elektronikus formában tárolt szöveges tartalom.⁵⁴

Az okos szerződés jogi formában való megvalósulásához szükség van a hagyományos szerződés összetevőire is. Ilyeténképpen az ajánlatra, annak elfogadására és a szolgáltatásért járó ellenszolgáltatásra. Ezen elemek összességével válhat ténylegesen jogi szerződéssé az okos szerződés és válhat ki joghatásokat. Miszerint, ha a felsorolt elemek közül akárcsak az egyik is hiányzik, csupán egy folyamatról beszélhetünk.

Az új típusú szerződési forma négy létszakasszal rendelkezik. A létszakaszok ismertetése előtt, fontos meghatározni, hogy kódolt, avagy hibrid formában valósul meg az okos szerződés. Ugyanis amennyiben kódolt formában rögzítik a felek a szerződés elemeit, vélelmezünk egy előzetes szóbeli akaratnyilvánítást.

50 Ptk. 6:82. §

51 Ptk. 6:83. §

52 Ptk. 6:84. §

53 LABAN CZ Eszter: Innováció a szerződési jogban: smart contract. In: Gellén Klára (szerk.): *Gazdasági tendenciák és jogi kihívások a 21. században*. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2018. (159)

54 eiDAS 3.cikk 35.pont

A hibrid formában megvalósuló szerződések esetében a felek között van egy klasszikus értelemben vett szerződéskötés, írott formában, amit hozzákapcsolnak az okos szerződéshez. A szóbeli megállapodás az írásbeli előzménnyel ellentétben problémát jelenthet a kikényszeríthetőség kérdéskörében. Elvégre, ha a szerződő felek között probléma merül fel, a szóbeli megegyezés gyakorta feledésbe merülhet, ezáltal megnehezíti a probléma helyes megítélését.⁵⁵

A kikényszeríthetőség megítélése problémát jelenthet az okos szerződések esetében, azonban nem zárja ki a peres eljárás indítását a felek részéről, amennyiben igényérvényesítésre kerülne sor. Jogosan veti fel a kikényszeríthetőség kérdését Labancz Eszter is az okos szerződések vonatkozásában. Álláspontja szerint az okos szerződések alkalmazása során az állam kikényszeríthetőség alternatívájáról érdemes beszélni, a kikényszeríthetőség hiánya helyett.⁵⁶ Az okos szerződések létrejötte négy lépésből áll. Elsőként a felek létrehozzák a szerződést. Megállapodnak a szerződés tartalmában és céljaiban. Miután véglegesítették a tartalmat, kódolt formában feltöltik az okos szerződést a láncre. Ezt követően a blokkláncon lévő csomópontok ellenőrzik, és ha többségük hitelesítette a blokkot, az okos szerződés végrehajtható stádiumba kerül.

Szekunder fázisban az okos szerződést lefagyasztják, zárolják. Ebben a fázisban az érintett felek digitális pénztárcája befagyasztásra kerül mindaddig, amíg a csomópontok -mintegy irányító testületként – ellenőrzik a végrehajtás előfeltételeinek teljesülését. Ez a folyamat a szoftver belső működésében zajlik.

A végrehajtás során a résztvevő csomópontok beolvassák az elosztott főkönyvben tárolt okos szerződéseket. Amennyiben hitelesíthető volt az okos szerződés integritása, a kód végrehajthatóvá válik. Ezt követően az új blokk-ként hozzáadásra kerül a blokklánchoz és – konszenzus mechanizmusával – a csomópontok a szerződési feltételek szerinti teljesítést újra ellenőrzik a blokkláncon.

Utolsó lépésként a zárolt digitális javak feloldásra kerülnek, és megtörténik azok átszállása a szerződés feltételei szerint, amit szintén a csomópontok ellenőriznek a konszenzus mechanizmusának biztosításával. Ennek eredményeként az okos szerződés életciklusa lezárult, a tranzakció végrehajtásra került a zárolás, végrehajtás és véglegesítés során és a folyamatot a továbbiakban a blokklánc tárolja.⁵⁷

Az okos szerződés létrejöttét tekintve technikailag egyoldalú jognyilatkozatról van szó. Az egyik felhasználó tölti fel a blokkláncre és csak azután szerez érvényt, ha azt az okos szerződést blokkba integráltan validálták. A validátor⁵⁸ azonban

---

55 STEFÁN Ibolya: *Az okos szerződések létrejöttének és érvénytelenségének kérdései* in: Miskolci jogi szemle 16. évfolyam (2021) 3. szám (2. különszám) 306.

56 LABAN CZ I.M. 2018. (155)

57 <https://www.geeksforgeeks.org/life-cycle-of-smart-contract/>(2023.08.30.)

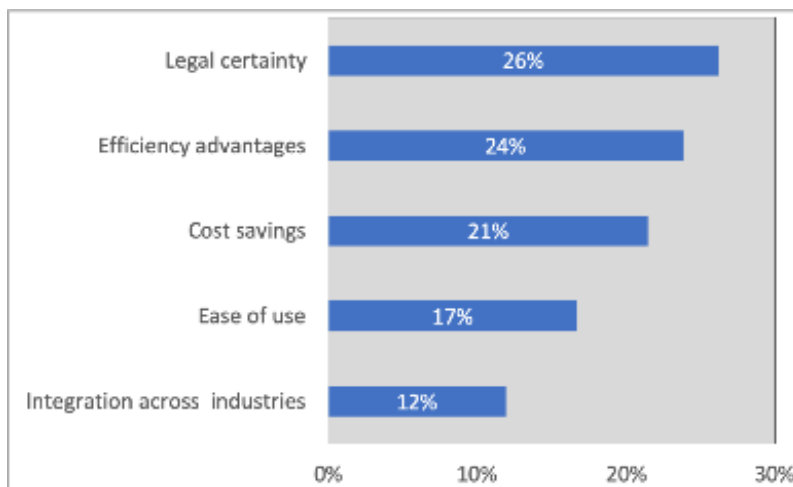
58 Validátor az a csomópont, aki a blokkláncon végzett műveleteket feldolgozza és ellenőrzi. (ld. <https://www.dlabs.hu/kriptoszotar/validator/>)(2023.08.30.)

nem az okos szerződés tartalmát fogadja el, hanem a műszaki érvényességét ellenőrzi a funkciói lefuttatásával. Annak ellenére, hogy technikailag egyoldalú jognyilatkozatról van szó, az intelligens szerződés jogilag kötelező érvényű lehet. Ugyanis, ha a szerződéskötéskor bizonyos feltételek⁵⁹ teljesülnek, érvényessé válik.⁶⁰

8. Felhasználási területek és gyakorlati példák

A blokkláncon működő intelligens szerződések képesek racionalizálni az üzleti folyamatokat, leegyszerűsíteni a szerződéskötési műveletet és kiváltani a jelenleg elengedhetetlennek tűnő bizalmi szereplőket az ügyletkötésből tiszta és programozható tulajdonságainak köszönhetően. Az alábbiakban az okos szerződéseknek az egyes felhasználási megvalósulásait mutatom be.

Az Európai Bizottság tanulmánya⁶¹ is indokolja az okos szerződések alkalmazásának realitását. Ugyanis a megkérdezett blokklánc szakértők közül az okos szerződés alkalmazásának jelentőségét az ösztönző elemek közül a jogbiztonság és az okos szerződések biztosította előnyök hatékonyságát indokolták.

4. ábra: Kutatási bizonyíték az okos szerződések alkalmazásának ösztönző elemeiről

59 ajánlat, ajánlat elfogadása és a szolgáltatásért járó ellenszolgáltatás

60 Dr. Thibault SCHREPEL, LL.M. *Smart Contracts and the Digital Single Market Through the Lens of a „Law+Technology” Approach* 32.

61 European Commission: Study on Blockchains, Legal, governance and interoperability aspects (SMART 2018/0038) 140.

A továbbiakban három ágazatot mutatok be. Szándékosan leegyszerűsítve, az olvasó számára szeretnék egy képet alkotni az új technológia adta lehetőségekről, amelyeket a gyakorlatból kiragadott élő példákkal szemléltetek.

Ellátási láncok	Biztosítások	Közigazgatás, kormányzás
Internet of Things elektronikai eszközök okos szerződést írhatnak a termék útjáról. Rögzíti a termék útját, valós idejű láthatóságot biztosít. Csökkenti a csalások számát. ⁶²	Ágazati tevékenységek automatizálásával fogyasztók számára kedvezőbb helyzetet teremt. Szerződésben meghatározott feltételek bekövetkeztekor az érintett amire vonatkozólag megköötte a biztosítást, arra irányulva a rendszer automatikusan elindítja a beprogramozott folyamatot. ⁶³	A kormányok az elosztott főkönyv technológia alkalmazását a folyamatok racionalizálására, a csalások csökkentése érdekében, az adatok biztonságos tárolására, a szavazás befolyásmentes magvalósítására ⁶⁴ vagy akár az adózás egyszerűsítésére. Ezenkívül blokkláncon alapuló, biztonságosan őrzött adatbázist hozhatnak létre, amely az állampolgárok személyes adatait tárolja. Az adózás tekintetében az okos szerződések felgyorsíthatják az adóbeszedés folyamatát is.
VaccineGuard-elosztott adatcsere-platform az oltási kampányokra. ⁶⁵ Adapt Intations-felhőalapú eszközkövetés és felügyelet. ⁶⁶	AXA ⁶⁷ -repülőjázat késést követő kártalanítás ⁶⁸	Észtország-digitális köztársaság ⁶⁹ Grúzia-blokklánc technológia alkalmazása földtulajdon nyilvántartásához, ingatlan ügyletekhez. ⁷⁰

5. ábra: Néhány felhasználási terület és gyakorlati példa

62 Smart Contracts: 12 Use Cases for Business and Beyond, Prepared by: Smart Contracts Alliance – In collaboration with Deloitte, An industry initiative of the Chamber of Digital Commerce, December 2016. (31–32)

63 [https://scalablesolutions.io/news/smart-contract-applications-and-use-cases/\(2023.08.30.\)](https://scalablesolutions.io/news/smart-contract-applications-and-use-cases/(2023.08.30.))

64 [https://scand.com/company/blog/the-role-of-smart-contracts-in-the-government-sector/\(2023.08.30.\)](https://scand.com/company/blog/the-role-of-smart-contracts-in-the-government-sector/(2023.08.30.))

65 [https://guardtime.com/vaccineguard\(2023.08.30.\)](https://guardtime.com/vaccineguard(2023.08.30.))

66 [https://www.adaptideations.com/about\(2023.08.30.\)](https://www.adaptideations.com/about(2023.08.30.))

67 [https://www.businessinsider.com/axa-turns-to-smart-contracts-for-flight-delay-insurance-2017-9\(2023.08.30.\)](https://www.businessinsider.com/axa-turns-to-smart-contracts-for-flight-delay-insurance-2017-9(2023.08.30.))

68 <https://www.propertycasualty360.com/2020/01/24/how-blockchain-and-smart-contracts-will-disrupt-insurance/?slreturn=20221003164100> (2023.08.30.)

69 [https://e-estonia.com/story/\(2023.08.30.\)](https://e-estonia.com/story/(2023.08.30.))

70 <https://exonum.com/story-georgia> (2023.08.30.)

9. Összegzés

A jogalkotás leköveti a világ rezduléseit. A blokklánc technológiát tanulmányozva a GDPR egyes részei alapján, észlelhető volt számos feloldhatatlan ellentét, amit vélhetőleg a jognak szükséges lekövetnie valamilyen speciális megoldással. Ugyan a digitális korban a felgyorsult világot aligha tudja időben nyomon követni a jogalkotás, nincs más út a teljes megfeleltethetőség jegyében. Jelen rezümé összegzően szólt a blokklánc technológia jelentőségéről, kifejtettem a törléshez való jog dilemmáját.

A téma tanulmányozása során úgy tapasztaltam, hogy mihamarabbi szabályozások szükségesek blokklánc technológiát alkalmazó megvalósulási módokra és az okos szerződések tekintetében is. A blokklánc technológia számos lehetőséget biztosít a hétköznapi problémák megoldására is, ennek előmozdításához viszont elengedhetetlen a szabályozás a jogalkotótól. Például az okos szerződések vonatkozásában fontos volna a jogvédelmet biztosítani a felek számára, rendezni a felelősségi kérdéseket, megállapítani a bírósági hatáskört stb.⁷¹ Hiszen a megvizsgált GDPR rendelet szabályozásai sok esetben nem hatnak effektíven a technológiai fejlődésre, és számos összeférhetlenség jelenik meg már a rendeleti alapelvek által megkövetelt elemek és a blokklánc technológia attribútumai között az adatvédelem szempontjából. Az adatvédelmi elemek vizsgálata azt bizonyítja, hogy van megoldás az adatvédelmi rendeletnek való megfeleltetésre, azonban ez főként eseti jelleggel valósítható meg. Továbbá előrevetíti azt, hogy jelenleg amíg nincs konkrét követhető szabályozás a technológia tekintetében, az adatkezelő és az adatfeldolgozó érdekét az diktálja, hogy már a működés kialakítása során figyelemmel kísérik az adatvédelmi megfelelést.⁷²

Ezenfelül dolgozatomban áttekintettem az okos szerződés létrejöttét érintő kérdéskört. Az intelligens szerződések tanulmányozása – hasonlóképpen az adatvédelemnek való megfeleltetéshez – azt a következtetést engedte levonni, mely szerint érdemes az okos szerződések létrehozása során is úgy eljárni, hogy a jelenlegi szerződési jog előírásainak megfelelően legyenek létrehozva. Mindez – amíg nincs megalkotva a jogszabályi háttér – megoldást nyújthat a biztonságos alkalmazásra, megelőzi a problémák sorozatát és növeli a technológia szélesebb körben való elterjedését is. A jelenlegi tendencia szerint elsődlegesen a hibrid megoldások nyerhetnek teret a gyakorlatban, amely szerint például egy munkaszerződés esetében a könnyen digitalizálható elemek (pl. munkaidő nyilvántartás,

---

71 Blockchain Magyarország Egyesület: Konceptió a hazai blokklánc ökoszisztéma működése és fejlesztése érdekében 2019. (29)

72 ESZTERI i.m. 2020 (5)

nyilvántartások kezelése, munkabér) okos szerződésben kerülhetnek rögzítésre, azonban a kódsorral nehezebben leírható fogalmak (pl. jóhiszeműség és tisztesség követelménye, titoktartási kötelezettség, munkavállaló méltányos érdekeinek figyelembevétele a munkaszervezés körében) a klasszikus értelemben vett szerződések részét képezhetik, amely az előzetes tájékoztatási kötelezettségben rejlő kihívásokat kiküszöbölné.⁷³

Reményeim szerint hamarosan kikerül az úgynevezett sűrű zónából ezen harmadik fél közbenjárását – sok esetben – kizáró hálózat, amit méltán övez bizonytalanság társadalmunk jelentős számú rétegeiben. Ehhez meglátásom szerint szükséges egy általánosan elfogadott szabályozás, avagy az eddigi szabályozások módosítása, az új technológiát figyelembe véve. Ugyanakkor a blokklánc technológia paradigmaváltása miatt nehéz lehet a jelenlegi jogrendszert úgy alakítani, hogy minden eleme beilleszkedjen a már létező struktúrába. Emiatt az olyan típusú jogszabályi rendszerrel rendelkező országoknak, mint Magyarország, érdemes lehet Málta példáját követni, mivel az önálló szabályozás⁷⁴ megalkotása alapul szolgálhat az ökoszisztéma működésének, illetve Málta példájára az önálló hatóság felállítása segítheti a blokklánc technológiát alkalmazó vállalkozások működését.⁷⁵

---

73 FERENCZ Jácint: Jogalkotás a munkaviszonyok szolgálatában. NKE, Budapest, 2019. (ld. https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12946/Ferencz_Jacint_Jogalkotas_a_munkaviszonyok_szolgalataban_2018.pdf?sequence=3 (2023.08.30.))

74 Virtuális pénzügyi eszközökről szóló törvény (VFAA, Virtual Financial Assets Act)

75 Blockchain Magyarország Egyesület: Koncepció a hazai blokklánc ökoszisztéma működése és fejlesztése érdekében 2019. (60)

VI. JOG- ÉS ÁLLAMBÖLCSELETI TAGOZAT

Füzesséri Fanni¹

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA SZABÁLYOZÁSÁVAL KAPCSOLATOS ETIKAI-JOGI KÉRDÉSEK

Prológus

*„A technológia önmagában nem fogja nekünk megtanítani azt,
hogyan is kellene azt használnunk.”²
Yuval Noah Harari*

A mesterséges intelligencia (továbbiakban MI) egy semleges eszköz, amelyet lehet jóra és rosszra is használni. Vajon mit értünk „jó” és „rossz” fogalmán? Továbbá mi alapján döntsön a jogalkotó akkor, amikor egy MI-t szabályozó döntést kell meghoznia? Honnan tudható, hogy mi a jó – az emberek számára – egy olyan technológiánál, amely napról-napról folyamatosan fejlődik? Így rögtön felvetődik a legérzékenyebb kérdések egyike, hogy milyen módon lehetséges ezen technológiák ellenőrzése, illetve a felhasználásuk szabályozása? A dolgozatban interdiszciplináris keretek között vizsgálom az MI szabályozásával és fejlődésével kapcsolatos kérdéseket. Kutatásomban elsősorban nem az alkotmányjogi szempontok a döntőek, hanem olyan morális és etikai elvek alapján való megközelítés, mely megkönnyítheti a jogalkotók munkáját. Jelenleg én is azt a véleményt erősítem, hogy amíg egy törvényt egy tollvonással vissza lehet vonni, a morális alapon nyugvó elméletek időtállóbbak ebben a változékony környezetben is, mivel az elveink kevésbé gyorsan változnak. Céloom, hogy rávilágítsak az MI biztonságos használatára, előnyeire és velejáóira, valamint a tudás megőrzésére és továbbadására. Elsősorban az MI-vel kapcsolatos etikai dilemmákat vizsgálom, mint például a villamos-probléma³ és annak változatai. Valamint bemutatom a Turing-tesztet és a denevér-kísérletet, végül pedig megpróbálkozok egy új gondolat-kísérlet létrehozására is, mely a „víztározó-probléma” nevet kapja. Feltevésem

---

1 Témavezető: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán dékán, tanszékvezető egyetemi tanár KRE ÁJK; külső konzulens: Dr. habil. Remek Éva habilitált egyetemi docens NKE HHK. A dolgozat a 36. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Jog- és Állambölcseleti Tagozatában különdíjat ért el.

2 Yuval Noah HARARI: <https://www.citatum.hu/idezet/109458> (2022.07.01.)

3 angolul „The Trolley Problem”

szerint a MI gyakorlati használata markáns etikai elvek rögzítését, jogi rezsimet és létrehozásával kapcsolatos komplex szabályozást is igényel.

1. A mesterséges intelligencia (MI) jellemzői

Az MI egyre inkább az életünk része, egy nagyon gyorsan fejlődő, folyamatosan alakuló tudomány. Komplexitásából adódóan nagyon sok tudományterületet érint, ezért a jognak is törekednie kell a folyamatos, szakaszos szabályozására. A történelem során az emberek mindig féltek az új dolgoktól, legyen az egy technikai vívmány vagy egy új törekvés, és ez a félelem sokszor meggátolta az embereket abban, hogy könnyebbé tegye az életüket. A MI-től ma is sokan tartanak a gépek lázadásának valósággá válása miatt. Gondoljunk csak arra, hogy egy jogi szerződésíró program a felügyeletünk alatt milyen szabadságot és gyorsaságot adhat az ügyfelek és a jogászok életében is. Napjainkban már el sem tudjuk képzelni az életünket technológia nélkül. Ahogyan most képtelenek vagyunk elképzelni az életünket víz, villany és fűtés nélkül, úgy a jövőben hasonlóan elképzelhetetlen lesz az MI nélküli élet. Ezt is, mint mindent, lehet jól és rosszul is használni.

1.1. Az MI fogalma

Mit nevezünk MI-nek? A tudomány művelői és tudósai között jelenleg nincs egyetértés. A Encyclopaedia Britannica definíciója szerint „egy digitális számítógép vagy számítógép-vezérelt robot azon képessége, hogy az intelligens lényekhez általánosan társított feladatokat végezzen.”⁴

1.1.1. Algoritmusok

Mit hívunk pontosan algoritmusnak? Olyan megoldási módszer vagy lépéssorozat, mely egy meghatározott feladatot hajt végre előre beprogramozott lépések alapján.⁵ Nemcsak a matematikai számításokat hívjuk algoritmusoknak, hanem minden olyan módszert, mellyel problémákat oldhatunk meg. Tehát egy recept is egy algoritmus, hiszen bármikor megismételjük a folyamatot, ha ugyanazokat a hozzávalókat ugyanolyan mennyiségben a recept szerint leírt módon tesszük, akkor ugyanazt a végeredményt kapjuk.

---

4 Brian John COPELAND, artificial intelligence. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence> (2022. 11. 07.)

5 KIRÁLY Zoltán: *Algoritmuselmélet*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, Typotex, 2014.

1.1.2. Az MI, a gépi tanulás és a mélytanulás hármasa

Az MI, a gépi tanulás (továbbiakban ML), és a mélytanulás (továbbiakban DL) hármasa teljesen összefügg, ugyanis az MI része az ML, melynek szintén egy kisebb részhalmaza a DL. Az ML „egy olyan megközelítés, amely a számítógépeket és a gépeket arra képzi ki, hogy a múltbeli adatokból tanuljanak, így képesek meghatározni a jövőbeli adatokat vagy viselkedést.”⁶ Ilyen például a döntési fa (ami egy olyan döntési módszer, ahol minden egyes lehetőséget feltüntetünk egy adott problémára, ezt használják a gépek programozása mellett döntéselemzéseknel és vitáknál is), vagy más modellezési technikák (például kép- és hangfelismerési technikák, chatbotok). Ide tartoznak a virtuális asszisztensek, melyek segítenek befejezni egyes feladatokat, illetve kiszűrni a spam e-maileket.⁷ A DL „lényegében egy három vagy több rétegből álló neurális hálózat (azaz többrétegű rejtett hálózatok). Ezek a hálózatok megpróbálják szimulálni az emberi agy viselkedését – bár messze nem éri el annak képességeit –, lehetővé téve, hogy nagy mennyiségű adatból ’tanuljanak’.”⁸ Tehát a DL nem más, mint a neurális hálózatok segítségével tanuló algoritmus, mely a meglévő, hatalmas mennyiségű adatokat elemzi.⁹ Ide tartoznak az ún. ajánlórendszerek (amelynek célja, hogy a felhasználó előzményei vagy kedvelései alapján megjósoljon vagy javasoljon tartalmakat), illetve az arcfelismerő rendszerek.¹⁰ Habár a DL bizonyos problémáknál ugyan elér jobb eredményt az ML-nél, azonban hatékonysága megkérdőjelezhető, mivel több számítási kapacitásra van szüksége. A DL során „megengedjük” a gépnek, hogy saját magát tanítsa (nagy részben emberi felügyelettel/utasításokkal), azért hogy a lehető legjobb eredménnyel végezze el a feladatát. Érdeemes kiemelni az ML technológiára épülő ChatGPT nevű programot, mely 2022 novemberétől szinte letarolta az internetet, azóta már applikációval is működik.¹¹ A ChatGPT „széleskörű általános ismeretekkel és szakterületi tapasztalattal rendelkezik és képes követni a természetes nyelven megfogalmazott összetett utasításokat, és nehéz problémákat is pontosan megoldani.”¹² Habár a chatbot egyszerűbb kérdésekre

---

6 Hind ALASKAR & Tanzila SABA, 2021. *Machine Learning and Deep Learning: A Comparative Review*. 10.1007/978-981-33-6307-6_15. 1 o. (2023. 08. 07.)

7 Hind ALASKAR & Tanzila SABA 2021. (5)

8 IBM <https://www.ibm.com/topics/deep-learning> (2023. 08. 07.)

9 Yann LECUN, Yoshua BENGIO & Geoffrey HINTON: *Deep learning*. Nature 521, 436 o. (2015). <https://doi.org/10.1038/nature14539> (2022.10.04.)

10 Hind ALASKAR & Tanzila SABA 2021. (6)

11 ChatGPT <https://openai.com/blog/chatgpt/> (2023. 01. 29.)

12 OpenAI, <https://openai.com/product> (2023.08.07)

másodpercek töredékén belül válaszol,¹³ az oktatásban a plagizálás miatt egyre több iskolában kezdték betiltani, például Franciaországban,¹⁴ illetve Kínában már be is tiltották arra hivatkozva, hogy a „gépek számos emberi funkciót elavulttá tehetnek.”¹⁵

1.1.3. Tudat, tudatosság

Miért gondolják sokan, hogy a gépek egyszer tudatossá válnak úgy, mint az emberek? Erre a kérdésre csak akkor fogunk tudni pontos választ adni, ha már az idegtudomány megfejtette, mi az a „természetes” tudat. A tudomány jelenlegi állása szerint a tudatosság az agy elektromos tulajdonságaira vonatkozik, azonban még nincs a tudósok által egységesen elfogadott álláspont. Az, hogy melyik elektromos tulajdonság nyújtja a legtermékenyebb magyarázó alapot a tudat megértéséhez, továbbra is nyitott kérdés.¹⁶ Azért fontos a tudat, tudatosság fogalmának megértése, mert kérdéses, hogy a gépek, amiket építeni fogunk, vajon létre fognak-e hozni tudatot, vagy képesek vagyunk-e ilyen gépeket építeni egyáltalán. Ha igen, akkor azokat a gépeket külön elővigyázatossággal, más szabályokkal kell megterveznünk, nehogy visszafordíthatatlan kárt okozzanak. Ha pedig nem sikerülne ilyet építeni (ami azt is jelenti, hogy csak „természetes” tudat létezik, mesterséges tudat nem), akkor eggyel könnyebb dolga lesz a szakembereknek, hiszen „csak” annyit kell elérniük, hogy minél hatékonyabb, gyorsabb, és kényelmesebb rendszereket tervezzenek, amelyek jó szolgálatot tesznek, tehetnek az emberiségnek.

1.2. A mesterséges intelligencia fajtáinak elhatárolása

Többféle megközelítés alapján tudjuk az MI típusait differenciálni. Az egyik szerint két típusát különböztetjük meg: szoftveralapú rendszereket és beépíthető hardvereszközöket. „A mesterséges intelligencián alapuló rendszerek lehetnek kizárólag szoftveralapú rendszerek, amelyek a virtuális világban működnek (pl. hangszisztemek, képelemző szoftverek, keresőprogramok, hang- és arcfelismerő rendszerek), illetve a mesterséges intelligencia beépíthető hardvereszközökbe is

---

13 például házi feladat megoldása vagy versírás; illetve használják marketingreklámoktól kezdve akadémiai kutatómunkákig is

14 Top French University <https://www.reuters.com/technology/top-french-university-bans-use-chatgpt-prevent-plagiarism-2023-01-27/> (2023. 01. 29.)

15 <https://cybernews.com/news/china-chatgpt-ban-ai-fears-trade-war> (2023.08.07.)

16 Wu WAYNE: *The Neuroscience of Consciousness*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward Nouri ZALTA, 2018. <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/consciousness-neuroscience/> (2022.10.10.)

(pl. fejlett robotok, autonóm járművek, drónok és a tárgyak internetéhez kapcsolódó alkalmazások).¹⁷ Neil Wilkins szerint azonban az MI-nek két különböző jelentése van:

- ANI (Artificial Narrow Intelligence, magyarul „szűk MI”): olyan összetett feladatokat képes végrehajtani, valamint olyan döntéseket tud hozni, amelyekre beprogramozták.¹⁸
- AGI (Artificial General Intelligence, magyarul „általános MI”): emberi gondolkodásra képes gépek.¹⁹

Azonban Wilkins mellett Mihail Caradaica is rámutat, hogy az AGI létezésére még nincs kézzelfogható bizonyítékunk. Jootaek Lee szerint kiemelt figyelmet kellene fordítanunk az AGI-ra, hiszen várhatóan ezzel a fajta intelligenciával is számolnunk kell majd. Még egy harmadik elemmel is érdemes kiegészíteni a sort:

- ASI (Artificial Superintelligence, magyarul „szuperintelligencia”): Lee szerint az ASI eszébe jutna, hogy újra tervezze saját magát, hogy még intelligensebbé váljon.

I. J Good 1965-ös hipotézise szerint „az ultraintelligens gép olyan gép, amely messze felülmúlja bármely ember bármilyen okos szellemi tevékenységét”.²⁰ Az ASI jelenleg nem elfogadott és nem bizonyított (és lehetséges, hogy nem is lesz); ezért sem kell attól tartanunk, hogy jön a világvége, hiába próbálják a hollywoodi filmek így lefesteni az MI-t. A leírtakból látható, hogy hogy jelenleg még nincs elég információnk sem az MI fajtáiról, sem a tudatról, tudatosságról, sem az érzelmek pontos leírásáról vagy az „érző lények” meghatározásáról. Érdemes lehet az elkövetkezendő években nemcsak a robotikát fejleszteni és kutatni, hanem az idegtudományt is, ha jobban meg akarjuk érteni a gépeket és felelősségteljesebben szabályozni őket.²¹

17 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának Mesterséges intelligencia Európa számára. COM(2018) 237 final/2, Brüsszel, 2018.6.26. (1) [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2018\)237&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2018)237&lang=en) (2022.07.01.)

18 Mihail CARADAICA: *Artificial Intelligence and inequality in European Union*, Europolity 14, no. 1, 2020. (11) https://www.researchgate.net/publication/343859215_Artificial_Intelligence_and_inequality_in_European_Union (2022.10.15.)

19 Neil WILKINS: *Artificial Intelligence: What You Need to Know About Machine Learning, Robotics, Deep Learning, Recommender Systems, Internet of Things, Neural Networks, Reinforcement Learning, and Our Future* 2019. Chapter 1. ISBN: 1795408561. E-book

20 Irving John GOOD: *Speculations Concerning the First Ultraintelligent Machine. Advances in Computers*, Volume 6, 1966. (31–88) <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0065245808604180> (2022.10.30.)

21 Tom MACPHERSON, Anne CHURCHLAND, Terry SEJNOWSKI, James DiCARLO, Yukiyasu

2. A mesterséges intelligenciával kapcsolatos elméletek

2.1. A Turing-teszt

Alan Turing, a híres matematikus nevéhez fűződik ez a gondolatkísérlet, mely szerint a kérdező feladata megállapítani, hogy egy másik szobában lévő személy, akinek nem hallja sem a hangját és nem is látja őt, ember vagy számítógép. Ahhoz, hogy ezt meg tudja állapítani, kérdéseket kell feltennie a kérdezőnek, és a tesztalanynak természetesen erre válaszolnia kell (hazudhat is, ha úgy dönt). Amennyiben a kísérletben szereplő emberek 30%-át meg tudja téveszteni a gép (tehát ők elhiszik, hogy egy hús-vér emberrel beszélgettek), a teszt sikeres. Ez azt fogja bizonyítani, hogy képesek lehetünk létrehozni gondolkodó gépeket.²² Ez azonban koránt sincs így, hiszen attól, hogy egy másik személyt átvert a gép, még nem feltétlenül fog önálló döntéseket hozni. A Eugene Goostman névre hallgató számítógépes program „sikeresen” átment a Turing-teszten 2014-ben, ám ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy az MI öntudatra ébredt volna.²³ Továbbá a Yoav Shoham stanford-i professzor által létrehozott online kísérletben, amíg lehetett, én is kipróbáltam, hogy vajon meg tud-e téveszteni a gép. Az eredményekből pedig az derült ki, hogy az emberek 68%-a tippelt helyesen.²⁴ Az eddigi információnk alapján tehát attól, hogy egy gép szinte a tökéletes válaszokat adja, még nem garancia arra, hogy ő egy „valódi ember”, hiszen amíg egy gép lehet egy program is – test és tudatosság nélkül –, addig a hús-vér emberben megtalálható az a képesség, mely szerint minden kérdésre önálló választ ad, valamint fizikai testtel is rendelkezik.

2.2. A denevér-kísérlet

Thomas Nagel 1974-es tanulmányában ismerteti a denevér- kísérletet, mely a test-elme problémát vizsgálja. A gondolatkísérlet fő kérdése: Milyen lehet

---

KAMITANI, Hidehiko TAKAHASHI & Takatoshi HIKIDA: *Natural and Artificial Intelligence: A brief introduction to the interplay between AI and neuroscience research*. Neural Networks. Volume 144, December 2021. (603-613) <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0893608021003683> (2022.10.03.)

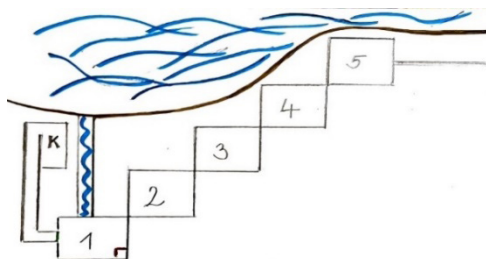
22 Alan Matheson TURING: *Computing Machinery and Intelligence*, Mind, vol. 49, 1950. (433-460) <https://turing.owlstown.net/publications/21> (2022.10.16.)

23 Kevin WARWICK & Huma SHAH: *Passing the Turing Test Does Not Mean the End of Humanity*. Springer, June 2016. https://www.researchgate.net/publication/288684694_Passing_the_Turing_Test_Does_Not_Mean_the_End_of_Humanity (2022.10.16.)

24 AI21studio (2023. 08. 06.)

denevéreknek lenni? Szerinte az állatok egy része is tudatos, de csak azok a fajok, amelyek rendelkeznek tapasztalatokkal és emlékeznek is ezekre. Képzeljük el, milyen lehet denevéreknek lenni! Milyen lehet tájékozódni? Érezni? Fejjel lefelé aludni? Éjszaka repülni? Szúnyogokkal táplálkozni? A denevérek úgynevezett ekholokáciával rendelkeznek, amely segít nekik úgy tájékozódni, hogy a tárgyakról visszaverődő hangok alapján tudják, melyik tárgy pontosan milyen messze van. Nagel szerint nemcsak lehetetlen elképzelni, hogy pontosan milyen lehet az élet denevérként, de valójában sohasem élhetjük át és sohasem szerezhetünk valódi szubjektív tapasztalatot. Elvégre abban sem lehetünk biztosak, hogy egy másik embernek milyen tapasztalatai (fájdalmai, örömei) lehetnek, hiszen ezek teljesen különbözőek lehetnek a mieinktől. Azonban a gondolatkísérlet nem azt vizsgálja, hogy megtapasztalhatjuk-e egymás „éltapasztatait”, hanem hogy vajon a tudatosság bebizonyítható-e egyáltalán. Mivel nem tudunk elvonatkoztatni a saját tapasztalatainktól, így azt sem állíthatjuk biztosan, hogy a tudatot le lehet vezetni egy fizikai kísérlet során.²⁵

2.3. A víztározó-probléma

Ebben a publikációban megpróbálok létrehozni egy gondolatkísérletet, melynek a „víztározó-probléma” nevet adom.²⁶ Képzeljünk el egy hatalmas víztározót, amelybe egy 100 fős látogatócsoport érkezik. A műszaki vezető egységesen 20-20 fős csoportokra osztja a látogatókat. Ebben a gondolatkísérletben Ön lesz a műszaki vezető. Miután a csoportok elkezdték a látogatást az 5. teremmel kezdve és haladnak lefelé a többi terembe, egy műszaki hiba miatt a rendszer automatikusan lezárja az ajtókat és a csoportok nem tudják elhagyni a termeket. A rendszer úgy van felépítve, hogy miután az 1. terem megtelik vízzel, majd a 2., 3., 4. és 5. terem

25 Thomas NAGEL: *What Is It Like to Be a Bat?* *The Philosophical review*, Vol. 83, No. 4., October 1974. (435-450) https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/iatl/study/ugmodules/humananimalstudies/lectures/32/nagel_bat.pdf (2022.11.03.)

26 1. ábra: a szerző saját rajza

is víz alá kerül, a bent lévők pedig megfulladnak. Az 1. teremben csak a műszaki vezető tartózkodott, amikor az ajtó lezárult. A 2. teremben a 20 fős csoportban a teljes családja (élettársa és 3 gyermeke) is ott tartózkodik a vendégek között. Ön tudja, hogy lehetősége van megmenteni mindenkit, de ez némi kockázattal is jár. Az 1. teremben lévő piros kar átfordításával a szobában lévő vizet átírányíthatja a 2. terembe, így ki tudja nyitni az 1. teremben lévő biztonsági ajtót (bal oldalt), és fel tud menni az irányító központba (bal középen, K felirattal), hogy teljesen elzárja és leengedje a vizet az összes teremből. Azonban nem biztos, hogy lesz elég ideje felmenni a fenti szobába, így lehetséges, hogy a 2. teremben lévő embereket előnti a víz. Viszont, ha nem tesz semmit, akkor is előnti az összes termet a víz, és beleértve Önt is mindenki meghal. (Először az 1., majd a 2., 3., 4. és 5. termet fogja előnteni a víz a nyomás miatt.) Tehát döntenie kell, hogy veszélyezteti-e a 2. szobában lévő 20 ember életét a szeretettel együtt, vagy pedig abban bízunk, hogy a hibát hamarabb észlelik a kollégái, és a kellő időben megérkezik a külső segítség, azonban erre az eshetőségre kevés az esély, és téreőrő sincs a termekben. Hogyan fog dönteni? A kísérletben 5 lehetőség közül választhatunk:

- a) Azonnal cselekszünk, így sikerül megmenteni mindenkit.
- b) Kis idő elteltével cselekszünk, mivel nem tudtunk azonnal dönteni, így csak késve érkezünk az irányítószobába, ekkor mi és a 3.,4.,5. teremben lévők túléltek, de sajnós a 2. teremben lévők nem (így az ott tartozó személyek, köztünk a családtagjaink sem éltek túl).
- c) Nem teszünk semmit, de időben megérkezik a külső segítség, így sikerül mindenkit megmenteni, habár erre nagyon kicsi az esély.
- d) Nem teszünk semmit, és sajnós a külső segítség késve érkezik, így a 2. terem kivételével a többséget megmentjük.
- e) Nem teszünk semmit, a külső segítség későn vagy egyáltalán nem érkezik meg, így senkit sem sikerül megmenteni.

Hogyan döntött végül? A dilemma valójában arról szól, hogy mennyire különbözik az emberi döntéshozatal az MI döntéseitől és hogy mennyire fontos tényező az idő. Ugyanis az emberekkel ellentétben az MI szinte végtelen információval rendelkezik, melyből a lehető leggyorsabb módon ki tudja számítani a legjobb végeredményt. Ebben az dilemmában bárhogyan dönt az ember, az MI mindig jobban fog dönteni, amely jelen esetben a többség életét pozitívan befolyásolja. Egy másik megközelítés szerint pedig azért van szükség az MI fejlesztésének támogatására, mert szintén az időtényező miatt több pozitívum lehetséges, mint negatívum: például amikor az MI kevesebb, mint 30 másodpercen belül 95%-

os pontossággal meg tudja állapítani a kezdeti stádiumú bőrrákot,²⁷ amire az ember nem lenne képes. A kísérlet, habár nem tér ki a szabályozás fontosságára; szeretném hozzátenni, hogy a veszélyek elkerülése miatt rendkívül fontos. Veszély mindig is volt, van és lesz. A kérdés az, hogy mi hogyan tudjuk az esélyeket optimalizálni, és a lehető legjobb döntéseket meghozni. Úgy gondolom, hogy az MI a döntések meghozatalánál több hasznot hajtana, mint amennyi rosszat tenne. Hiszen gondoljunk bele, ha az MI nélkül oldjuk meg a problémát, akkor is fennáll a lehetőség, hogy egy külső tényező miatt halnak meg emberek. Például lehetséges, hogy egy rosszindulatú hacker általi vírus; egy terrorista által eltérített repülő vagy egy rosszindulatú kolléga miatt nem fog tökéletesen működni a rendszer; ám erre megoldásként lehetne egy kart vagy gombot beépíteni, amellyel manuálisan egyszerűen leállítható a rendszer, így csökkentve a veszélyt. Ugyanis, ha ezt a kísérletet nézzük, akkor az emberi tényező miatt lehet, hogy rosszul fogunk dönteni, emiatt pedig emberek fognak meghalni. Ha az MI döntene vagy segítene a döntésben, akkor kevesebb lenne a hibaszázalék. Tehát a tényleges emberi tényezők vagy egyszerű gépi hibák miatt is sokan válnának áldozatokká. Egyébként miért gondoljuk azt, hogy a fejlesztés során mindenképp egy „gonosz” MI-t fogunk létrehozni? Vagy a gép önmaga egy „rosszindulatú” MI-vé fog válni? Miért nem azt feltételezzük, hogy az öntudatra ébredt MI „jóindulatú” lesz? Magunkból indulunk ki? Amennyiben majd egy „rosszindulatú” személy titkon kifejleszt egy „gonosz” MI-t, a kormányok valószínűleg képesek lesznek majd megállítani. Azonban mi fog akkor történni, ha ténylegesen sikerül az MI-nek önmagát létrehozni, és „gonosz” lesz? Ebben az esetben a kormányoknak azon kellene gondolkodniuk, hogyan tudnák létrehozni az MI „jóindulatú” változatát, hiszen más eszközzel nem fognak tudni ellene fellépni. Az MI fejlesztésének betiltása nem fogja tudni megakadályozni a „rosszindulatú” személyt egy ilyen gép megalkotásában (vagy magát a gépet), hiszen őt nem fogják érdekelni a szabályok. Jelen tudásunk alapján az a legvalószínűbb forgatókönyv, hogy az MI nem fog „életre kelni”, azonban lehetséges, hogy akár bosszúból valaki majd épít egy „gonosz” MI-t. Így ez a kockázat nem elhanyagolható. Visszatérve a gondolat-kísérletre, lehetséges, hogy az emberek többsége az a) opciót választaná, mely szerint vezető a lehető leggyorsabban cselekszik, átengedi a vizet a 2. terembe, és gyorsan felmegy a vezérlőpultba, ahol elhárítja a hibát, így mindenki megmenekül. Ez valójában nagyon optimista feltételezés, hiszen gondoljunk csak magunkra,

---

27 Ishwar MALHI & Zenas YIU: *Algorithm based smartphone apps to assess risk of skin cancer in adults: critical appraisal of a systematic review*. British Journal of Dermatology Volume 184, Issue 4. 2020. (638-639) <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/bjd.19502> (2022. 11. 07.)

hogy bizonyos krízishelyzetekben a leghatározottabb emberek is milyen gyorsan leblokkolnak és segítség nélkül képtelenek gyors és önálló döntések meghozatalára. A kísérlet azt próbálja érzékeltetni, hogy ahogyan az életben is, a nagyon nehéz helyzetekben, azonnali döntésekre van szükség. Az MI fejlesztésénél sincs ez másképp. Dönthetünk úgy, hogy nem csinálunk semmit, mint a c), d) és e) opcióban. Dönthetünk úgy, hogy nem használjuk ki az MI előnyeit, mert félünk attól, hogy esetleg rosszul is elsülhet. Azonban ilyenkor azt is számba kell venni, hogy mennyi jóról mondunk le. Valójában az MI-nél sincs másképp, hiszen a többségünk nem szeretne visszamenni és újra barlangban élni, hanem szeretne még jobban, kényelmesebben és biztonságosabban élni. Ehhez viszont az kell, hogy kipróbáljunk új dolgokat, természetesen a *megfelelő szabályozás* mellett, különös tekintettel felmérve a már említett kockázatokat. A szabályozás pedig igenis fontos építőköve a technológia fejlődésének, de nem szabad, hogy a túlszabályozás hátráltassa a fejlődést. Mivel e gondolat-kísérletben érzelmi szálak is jelentősen megjelennek, a döntés a vezető számára nagyon nehéz. Ezek a tényezők jelentősen befolyásolják a döntési idő hosszát. A gondolat-kísérletben szinte az egyik legfontosabb elem a leg rövidebb időn belüli helyes döntés. Mivel az idő emberéleteket menthet meg, az MI döntése jelentősen lecsökkentheti az áldozatok számát. Az MI nem használ érzelmi szálakat, ezért gyorsabb, és a legtöbb emberi élet megmentésére törekszik. Itt is előfordulhat, hogy olyan emberek is meg fognak halni, akik érzelmileg kötődnek a döntéshozó emberhez, de ezzel szemben a legideálisabb helyzetet vezényli végig az MI.

A történelem során az ember erőszakos lényként viselkedett, mert úgy kellett viselkednie, hiszen a túlélés volt számára az elsődleges cél. Azonban ma már megoldható lenne egy olyan rendszer kialakítása, amely a túlélésen túlmutat. Jelenleg a kezünkben van az MI-vel az a „fegyver”, mely szerint ezt a fajta erőszakot le lehetne csökkenteni 0-hoz közelire, hiszen az MI sok területen menthetné meg az embereket; pl. mint láthattuk az orvostudományban, valamint az elosztási rendszer szempontjából (a megfelelő mennyiségű élelmiszer előállítás, valamint elosztása, mely csökkenthetné a kidobandó élelmiszerek hatalmas mennyiségét; ugyanis a becslések szerint globálisan évente egy fő körülbelül 121 kg élelmiszert dob ki, amely 931 millió tonnának felel meg 2019-es adatok szerint).²⁸

---

28 United Nations Environment Programme (2021). Food Waste Index Report 2021. Nairobi. (70) Table 24.

3. A mesterséges intelligencia etikai és jogi szemszögből

3.1. Az etika, morál és az erkölcs fogalma

Érdemes különbséget tennünk az etika, erkölcs és a morál között. Az etika „erkölcsfilozófia, az erkölcsileg jó és rossz, illetve erkölcsileg helyes és helytelen dolgokkal foglalkozó tudományág”.²⁹ Ezzel szemben az erkölcs olyan komplex jelenség, amelyet több síkon úgy is meghatározhatjuk, mint a társadalmi együttélés korlátai.³⁰ Az erkölcs valójában a társadalom által közösen elfogadott normákat jelentik. Olyan magatartási kódexek, melyeket a többség elfogad, aszerint éli az életét és igyekszik betartani. A viselkedések országonként, régióként, akár családonként is változhatnak. Mindig egy adott közösség dönti el, hogy mit tart etikusnak. A morál valójában szinonimaként is használható az erkölccsel: a morál valójában egy nagyobb közösség cselekvésmódja (ezalatt erkölcsösséget értünk). Ezzel szemben a moralitás, mint az egyén erkölcsös viselkedése a meghatározó.³¹ Például, amikor egy személy úgy dönt, hogy átadja a helyét a buszon, általában egy idősebb embernek vagy egy terhes hölgynek. H. L. A. Hart szerint kétféle morált különböztetünk meg: közmorált és kritikai morált.³² A közmorál szerint a többség által elfogadott normák tekinthetőek morálisnak. Ezzel szemben a kritikai morál egy úgymond magasabb szintű morál, a közmorál „továbbfejlesztése”, mely szerint logikailag levezetett erkölcsi elvek tartoznak ide. Hart szerint a közmorál olyan mély szintre süllyedt, amely a társadalmi morált teljes egészében ellehetetleníti, ez azt jelenti, hogy az embereket nem érdeklik a közösségi értékek, csak az egyéni érdekeit tartja szem előtt. Az eddig meghatározott erkölcsi, etikai és morális közegekben az MI nem szerepelt, mivel ez egy új tudomány, ezért meg kell vizsgálnunk, hogy a közösségek, melyekben élünk, hogyan fogják tudni beépíteni a saját normáik közé. Az emberiség egyik első jelentős szembesülése az MI-vel az önvezető autók (vagy részben önvezető autók) megjelenése kapcsán vetődik fel, mely a lakosság szemében első körben pozitív lehetőségként jelentkezett, majd amint megtörténtek az első balesetek, az emberek megijedtek.

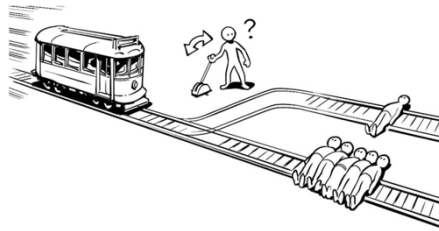
29 Peter SINGER. ethics. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/ethics-philosophy> (2022. 11. 07.)

30 HÓRUCZI László: *Bevezetés az etika és morál történetébe* Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Kiadó, Szeged, 1994. (26-29)

31 HÁRSING László: *Bevezetés az etikába (Introduction to Ethics)*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997. (8-10)

32 Herbert Lionel Adolphus HART: Positive and critical morality. In *Law, Liberty, and Morality*, 1963. (17-24) Redwood City: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9781503620612-004>

3.2. A villamos-probléma és változatai

Az eredetileg filozófiai gondolkísérletként létrehozott villamos-probléma (angolul The Trolley Problem) kísérletet ma gyakran szokás emlegetni az önvezető autók etikai és jogi szabályozásával kapcsolatban.³³ Az eredetileg Philippa Foot által létrehozott és Judith Jarvis Thomson által elhíresült gondolkísérletben egy vonat száguld a síneken, ahol 5 ember tartózkodik. A mozdonyvezető megpróbál fékezni, de a fék elromlott, és elájul. Ön, aki pont a váltókarnál áll, látja ezt, és megvan a lehetősége, hogy átfordítsa a kart egy másik vágányra, ahol csak 1 ember van. Meghúzná a kart, hogy megmentesen 5 életet?³⁴ Ennek a kísérletnek az analógiájára jött létre az MIT³⁵ szervezésével az interneten is elérhető „Moral Machine” (magyarul etikus gép) névre keresztelt kísérlet,³⁶ ahol a kutatók szerették volna ezt a kérdést kiterjeszteni minél több ember számára, így a honlapon bárki kipróbálhatja. A gondolkísérletek arra hivatottak, hogy segítsenek nekünk megtalálni a helyes utat. Ez a célja a villamos-problémának is, amelyek segíthetnének az önvezető autók és egyéb MI-vel kapcsolatos jogi szabályozások eldöntéséhez. Ez azonban tévedés lehet. Lawlor azt sugallja, hogy különböző megközelítésekből kellene vizsgálnunk ezeket a kérdéseket. Lehetséges, hogy ezek a kísérletek inkább hátráltatnak, mintsem segítenek a jogalkotóknak jó döntéseket hozni? Ahogyan láthattuk a villamos-probléma kísérletben, ha csak az emberek számát vesszük alapul, akkor láthatjuk, hogy 5 embert megmenteni etikusabb, mint „csak” 1 embert, amennyiben lehetőségünk van rá.

33 2. ábra: <https://www.mcsweeney.net/articles/a-passengers-one-star-review-of-the-trolley-ride-from-the-trolley-problem> (2022.11.28.)

34 Judith Jarvis THOMSON: The Trolley Problem. *The Yale Law Journal*, 94(6), 1985. (1395–1415) <https://doi.org/10.2307/796133> (2022. 11. 26.)

35 Massachusetts Institute of Technology amerikai egyetem rövidítése

36 Moral Machine <https://www.moralmachine.net/> (2022.07.01.)

3.3. *Transzplantációs változat*

Nézzük a Lawlor szerint „transzplantációnak” nevezett esetet: Egy sebészről van szó, akinek 5 betege szervátültetésre vár. Véletlenül pont egy fiatalember jön be a klinikára, és pont a megfelelő vércsoporttal rendelkezik. A sebész pontosan tudja, hogyha a megfelelő szerveket kivenné attól az egy betegőtől, meg tudná menteni a másik 5 beteget 1 ember feláldozásával. Ez a változat egyedül arra figyelmeztet bennünket, hogy bár érzelmileg azt mondanánk a villamos-probléma esetén, hogy 5 ember életét megmenteni logikusabb lenne 1 helyett, mi lenne, ha úgy tennénk fel a kérdést, hogy megölnénk-e 1 emberi életet, hogy megmentünk vele 5-öt? Lenne jogunk elvenni egy ártatlan életét is? Természetesen nem, nem lenne. Habár a villamos-probléma esetében felvetődhetett bennünk a kérdés, hogy morálisan talán úgy döntsünk, hogy mégis áldozunk fel egy embert, és úgy véltük, hogy ez a folyamat védhető és magyarázható, ezzel hivatalosan egy gyilkossághoz asszisztálunk: ezt pedig semmilyen körülmények között nem tehetjük meg. Thomson felteszi a kérdést a két probléma összehasonlításával kapcsolatban: Miért van az, hogy a járókelő elfordíthatja a kart a villamos-probléma kísérletben, de a sebész nem távolíthatja el a fiatalember szerveit? Lawlor szerint nem jó kérdést tesszünk fel. Szerinte nem feltétlenül kell összehasonlítanunk a két esetet, hiszen teljesen más változók vannak mindkettőben. Valójában az eredeti villamos-probléma kísérletben azért mentenénk meg 5 embert, mert a legkevesebb rosszat szeretnénk okozni, hiszen nincs olyan opció, hogy megmenthetünk mindenkit. Ezzel szemben azonban, amikor egy emberi élet elvételéhez asszisztálunk, azt nem tehetjük meg! Hiszen itt dönthetünk arról, hogy senki ne sérüljön meg, és reménykedhetünk abban, hogy a donorok még időben megfelelő szervekhez jutnak. (A jövőben a technológia segítségével mesterséges szervek nyomtatása is lehetségessé válik, ami nagymértékben leeredukálhatja a halálozási rátát.³⁷) Lawlor szerint nem érdemes a villamos-problémát alapul venni az önvezető autók szabályozásával kapcsolatban.³⁸ Ezt azzal támasztja alá, hogy a transzplantációs változatban említett érv szerint, nem elfogadható 1 embert megölni azért, hogy megmentünk 5 másikat. És ez még akkor sem elfogadható, ha a villamos-problémára hivatkozva hoznának egy törvényt, mely szerint ez morális és racionálisan is védhető lenne. Így arra a

---

37 Vladimir MIRONOV, Vladimir KASYANOV, Christopher DRAKE, Roger R. MARKWALD (2008, February) *Organ printing: Promises and challenges*. *Regenerative Medicine* 3(1):93-103. DOI:10.2217/17460751.3.1.93 PubMed (2022.11.25.)

38 Rob LAWLOR: *The Ethics of Automated Vehicles: Why Self driving Cars Should not Swerve in Dilemma Cases*; *Res Publica*, 28. 2022 193–216 o. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11158-021-09519-y> (2022.10.01.)

megállapításra jut, hogy az automatizált járműveket semmiképpen sem szabad kitérésre programozni dilemmás esetekben, amikor 1 vagy 5 ember közül kellene választani. Ezzel az állítással én sem tudok vitatkozni. A felsorolt kísérletekből kiderül, hogy az MI programozásánál nem sérülhet az az alapelv, miszerint az MI semmilyen körülmények között nem dönthet az emberi élet kioltása mellett. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy egy baleset esetén nem lesznek halálos áldozatok, ám erre a döntésre a programozók *nem* hatalmazhatják fel az MI-t.

3.4. *Területek, ahol a mesterséges intelligencia elveheti a munkánkat*

Mi lesz azokkal az ügyvédekkel, akiket kirúgnak a munkájukból, mert egy jogi szerkesztő program elvégzi helyettük a munkát? Vajon ugyanaz lesz velük, mint a kamionsofőrökkel, akiket kiváltják az önvezető autók? Már most is jól látható, hogy a technológia az ügyvédi munkakörökbe is beszivárgott, ezáltal joggal félhetünk, hogy az MI a jogászok munkáját is átveheti a jövőben. Ma már az internet segítségével egy-egy jogi kérdésre választ kaphatunk, nem csak laikusoktól, hanem akár jogi szakemberektől is ingyenesen (például „pro bono” konzultációs napok keretében, vagy a Facebookon különböző jogi csoportokban), valamint értékelhetjük őket különböző applikációkon keresztül (például Google Maps). Magyarországon még nem, azonban az Egyesült Államokban már működnek egyedi segítségnyújtások is (eLawyering) az automatizált jogi dokumentumszolgáltatások mellett, továbbá olyan oldalak is, ahol az ügyvédek versenyztetik az ügyfelek minél hatékonyabb szolgáltatásának elvégzésére (Lawtendr).³⁹ A jelenlegi magyar törvények szerinti szabályozást betartva azonban már elérhetőek bizonyos digitális ügyintézésre szakosodott ügyvédi irodák, olyan szolgáltatással kiegészülve, mint például az online, érintés- és papírmentes ügyintézés (SimpLEGAL).⁴⁰ Ebből is látható, hogy elsősorban olyan jogi szolgáltatások terét fogja érinteni az MI, mint amilyen a jogi dokumentumok szerkesztése, jogi átvilágítás és jogszabály vagy precedenskeresés.⁴¹ Egyes előrejelzések szerint nem kell félnünk, hogy átveszik majd a munkánkat a robotok,⁴² mások szerint azonban igen. Levy és Murmane 2004-es kutatásukban azt vizsgálták, hogy melyek azok a szakmák, melyeket a jövőben érinteni fog az automatizáció. Az derült ki, hogy például kamionvezetésre

---

39 TÓTH András: *Technológia jog – Új globális technológiák jogi kihívásai*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2016. (38)

40 SimpLEGAL Ügyvédi Iroda. (2022. 12. 01.)

41 TÓTH (39)

42 Dana REMUS & Frank S. LEVY: *Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law*. December 30, 2015, 4. <http://ssrn.com/abstract=2701092> (2022.11.02.)

nagyon kevés esélyt láttak a megkérdozettek. A Google és a Tesla pedig már be is bizonyította, hogy ez a valóság,⁴³ hiszen az önvezető kamionok elterjedésével egyre több sofőr fogja elveszteni a munkáját. Ebből következően azt érdemes átgondolni: vajon melyek azok a szakmák, amelyekről ma azt hisszük, hogy biztosan nem válhatnak ki a technológia segítségével? Igazunk lehet? Vagy tévedhetünk-e, ahogyan a kamionvezetők?

Összegzés

E dolgozatban megvizsgáltam azokat a régi és jövőbeli kutatásokat, melyek hivatottak jobban megérteni a MI-t, és az ezzel kapcsolatos szabályozásokat. Emellett igyekeztem körbejárni, hogy milyen fontos szerepe van az etikai dilemmáknak és szabályozásoknak a döntéshozatalban, illetve megalkottam egy saját dilemmát, melynek azóta is dolgozom a továbbfejlesztett változatán („víztározó probléma 2.0”). S végül megvizsgáltam, hogy hány van veszélyei az MI alkalmazásának, azonban ki is lehet javítani vagy továbbfejleszteni, amivel az előnyünkre válhatnak. Emellett nem volt célom vizsgálni, hogy milyen veszélyei vannak a direkt szabályozásnak, amikor egy ország a saját érdeke miatt akár a másik ország kárára is használhatja az MI-t, mint lehetséges érdekérvényesítési eszközt. Ennek elkerülésére két megoldás lehetséges: egy átfogó nemzetközi szabályozás vagy saját MI fejlesztés. Egy ilyen zéró-összegű játszmában a saját kárunkra döntés sem kerülhető el, amellyel ugyan lassítjuk a fejlődést, de túlélünk; hány ezáltal kevesebb pénz jut az életbevágóan fontos fejlesztésekre. Célom az volt ezzel az írással, hogy rávilágítsak az MI biztonságos használatára, s ezáltal az előnyeire. Beszédese számomra egy emlékkép, nevezetesen az a beszélgetés édesapámmal, miszerint neki több órát kellett gyalogolnia a könyvtárba, hogy kikölcsönözzön és elolvasson egy könyvet, szemben a jelenlegi helyzettel: feloldjuk a telefonunkat, és másodpercek töredéke alatt rá tudunk keresni egy kulcsszóra. Világunk ma lehetőségek tárházát adja számunkra, annak ellenére, hogy nem mindenki számára elérhető. (A felmérések szerint 2017-ben a világ népességének több, mint 50%-a számára nem elérhető az internet.⁴⁴) A dolgozatban összegyűjtöttem azokat az elgondolásokat, melyek szorosan kapcsolódnak az MI-hez, majd pedig

---

43 Frank LEVY – Richard MURNANE: *The New Division of Labor: How Computers are Creating the Next Job Market*. Princeton University Press, Princeton, 2004; Dormehl: *The Formula*. 225–6.

44 Max ROSER, Hannah RITCHIE & Esteban ORTIZ-OSPINA (2015) – „Internet”. Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: <https://ourworldindata.org/internet> <https://ourworldindata.org/internet#the-internet-s-history-has-just-begun> (2022.12.01.)

bemutattam kutatásaimból levonható következtetéseimet, eredményeimet. Kulcselemnek tekintetem, hogy a szabályozás rendkívül fontos eleme a technológia fejlődésének. Arra próbáltam rávilágítani, hogy amikor nehéz döntést kell hoznunk, akkor kénytelenek vagyunk dönteni. Itt nem az a kérdés, hogy döntsünk-e vagy sem. Az MI már velünk van. Azt érdemes végig gondolni, hogy mit nyerhetünk azzal, ha nem akadályozzuk meg a fejlesztést, természetesen előírt szabályozások mellett. Az elmúlt időszakban egyre több információ látott napvilágot a szabályozórendszerek kialakításának fontosságával kapcsolatban. Az egyik lehetséges javaslatom egy olyan univerzális axiómarendszer kialakítása lenne, mely szerint az MI-t egy bizonyos számú megdönthetetlen univerzális axióma szabályozná, és nem a különböző országok törvénykezési rendszerei. Ezt az egyezményt, melyben rögzítik az MI etikus beprogramozásának alapszabályait, pedig az atomsorompó egyezményhez⁴⁵ hasonlóan minél több országnak elengedhetetlen lenne aláírnia. Összegzésképpen elmondható, – Justitia⁴⁶ példájából bizonyossá válik – hogy az a jó jogrendszer, amely az egyenlőség és az igazságosság irányába billenti a mérleg serpenyőjét. Azt ma még nem tudjuk, hogy a robotok tényleg okosabbak lesznek-e az összes embertől, vagy sem, de azt tudjuk, hogy mire van szüksége az embereknek a 21. században: lakhatásra, élelemre, tiszta vízre és levegőre, illetve orvosi ellátásra. Ehhez segíthetne hozzá minket a technológia, mely nemcsak vágáalom kellene, hogy legyen, hanem a jövő generációjának egyik kiemelt problémája, ami folyamatosan készenáll arra, hogy megoldják. Ehhez pedig az kell, hogy az emberek belássák, hogy a technológia önmagában semleges. Arról, hogy jól vagy rosszul használjuk, pedig minden egyes nap MI döntünk.

Ön hogyan fog dönteni ezután?

Irodalomjegyzék

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának Mesterséges intelligencia Európa számára. COM(2018) 237 final/2, Brüsszel, 2018.6.26. 1 o. [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2018\)237&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2018)237&lang=en) (2022.07.01.)

AI21studio <https://www.ai21.com/blog/human-or-not-results> (2023. 08. 06.)

Alan Matheson TURING: *Computing Machinery and Intelligence*, Mind, vol. 49, 1950. 433-460 o. <https://turing.owlstown.net/publications/21> (2022.10.16.)

---

⁴⁵ angolul Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)

⁴⁶ Joghistoria XIX. évfolyam, 3. szám (2015. március). (8), Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Magyar Állam-és Jogtörténeti Tanszék

- Brian John COPELAND, artificial intelligence. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence> (2022. 11. 07.)
- ChatGPT <https://openai.com/blog/chatgpt/> (2023. 01. 29.)
- Cybernews <https://cybernews.com/news/china-chatgpt-ban-ai-fears-trade-war> (2023.08.07.)
- Dana REMUS & Frank S. LEVY: *Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law*. December 30, 2015, 4. <http://ssrn.com/abstract=2701092> (2022.11.02.)
- Frank LEVY – Richard MURNANE: *The New Division of Labor: How Computers are Creating the Next Job Market*. Princeton University Press, Princeton, 2004; Dormehl: The Formula. 225–6.
- HÁRSING László: *Bevezetés az etikába (Introduction to Ethics)*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997. 8-10 o.
- Herbert Lionel Adolphus HART: Positive and critical morality. In *Law, Liberty, and Morality*, 1963. (17-24 o). Redwood City: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9781503620612-004>
- Hind ALASKAR & Tanzila SABA, 2021. *Machine Learning and Deep Learning: A Comparative Review*. 10.1007/978-981-33-6307-6_15. 1 o. (2023. 08. 07.)
- HÓRUCZI László: *Bevezetés az etika és morál történetébe* Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Kiadó, Szeged, 1994. 26-29 o.
- IBM <https://www.ibm.com/topics/deep-learning> (2023. 08. 07.)
- Irving John GOOD: *Speculations Concerning the First Ultraintelligent Machine*. *Advances in Computers*, Volume 6, 1966. 31-88 o. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0065245808604180> (2022.10.30.)
- Ishwar MALHI & Zenas YIU: *Algorithm based smartphone apps to assess risk of skin cancer in adults: critical appraisal of a systematic review*. British Journal of Dermatology Volume 184, Issue 4. 2020. 638-639 o. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/bjd.19502> (2022. 11. 07.)
- Jogtörténeti XIX. évfolyam, 3. szám (2015. március). 8. o., Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Magyar Állam-és Jogtörténeti Tanszék
- Judith Jarvis THOMSON: The Trolley Problem. *The Yale Law Journal*, 94(6), 1985, (1395–1415 o.) <https://doi.org/10.2307/796133> (2022. 11. 26.)
- Kevin WARWICK & Huma SHAH: *Passing the Turing Test Does Not Mean the End of Humanity*. Springer, June 2016. https://www.researchgate.net/publication/288684694_Passing_the_Turing_Test_Does_Not_Mean_the_End_of_Humanity (2022.10.16.)

- KIRÁLY Zoltán: *Algoritmelmélet*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, Typotex, 2014
- Max ROSER, Hannah RITCHIE & Esteban ORTIZ-OSPINA (2015) – „Internet”. Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: ,<https://ourworldindata.org/internet>’ <https://ourworldindata.org/internet#the-internet-s-history-has-just-begun> (2022.12.01.)
- Mcsweeney’s <https://www.mcsweeneys.net/articles/a-passengers-one-star-review-of-the-trolley-ride-from-the-trolley-problem> (2022.11.28.)
- Mihail CARADAICA: *Artificial Intelligence and inequality in European Union*, *Europolity* 14, no. 1, 2020, 11. o. https://www.researchgate.net/publication/343859215_Artificial_Intelligence_and_inequality_in_European_Union (2022.10.15.)
- Moral Machine <https://www.moralmachine.net/> (2022.07.01.)
- Neil WILKINS: *Artificial Intelligence: What You Need to Know About Machine Learning, Robotics, Deep Learning, Recommender Systems, Internet of Things, Neural Networks, Reinforcement Learning, and Our Future* 2019. Chapter 1. ISBN: 1795408561. E-book
- OpenAI, <https://openai.com/product> (2023.08.07)
- Peter SINGER. ethics. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/ethics-philosophy> (2022. 11. 07.)
- Rob LAWLOR: *The Ethics of Automated Vehicles: Why Self driving Cars Should not Swerve in Dilemma Cases*; *Res Publica*, 28. 2022 193–216 o. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11158-021-09519-y> (2022.10.01.)
- SimpLEGAL Ügyvédi Iroda. <https://simplegal.hu/hu/> (2022. 12. 01.)
- Thomas NAGEL: *What Is It Like to Be a Bat? The Philosophical review*, Vol. 83, No. 4., October 1974, 435-450 o. https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/iatl/study/ugmodules/humananimalstudies/lectures/32/nagel_bat.pdf (2022.11.03.)
- Tom MACPHERSON, Anne CHURCHLAND, Terry SEJNOWSKI, James DICARLO, Yukiyasu KAMITANI, Hidehiko TAKAHASHI & Takatoshi HIKIDA: *Natural and Artificial Intelligence: A brief introduction to the interplay between AI and neuroscience research*. *Neural Networks*. Volume 144, December 2021, 603-613. o. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0893608021003683> (2022.10.03.)
- Top French University <https://www.reuters.com/technology/top-french-university-bans-use-chatgpt-prevent-plagiarism-2023-01-27/> (2023. 01. 29.)
- TÓTH András: *Technológia jog – Új globális technológiák jogi kihívásai*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2016. 38. o.

United Nations Environment Programme (2021). Food Waste Index Report 2021. Nairobi. 70. o. Table 24.

Vladimir MIRONOV, Vladimir KASYANOV, Christopher DRAKE, Roger R. MARKWALD (2008, February) *Organ printing: Promises and challenges. Regenerative Medicine* 3(1):93-103. DOI:10.2217/17460751.3.1.93 PubMed (2022.11.25.)

Wu WAYNE: *The Neuroscience of Consciousness*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward Nouri ZALTA, 2018. <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/consciousness-neuroscience/> (2022.10.10.)

Yann LECUN, Yoshua BENGIO & Geoffrey HINTON: *Deep learning*. Nature 521, 436 o. (2015). <https://doi.org/10.1038/nature14539> (2022.10.04.)

Yuval Noah HARARI: <https://www.citatum.hu/idezet/109458> (2022.07.01.)

Tárgyszavak: AGI, algoritmus, ANI, ASI, ChatGPT, erkölcs, etika, gépi tanulás, mélytanulás, mesterséges intelligencia, morál, tudat

VII. MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI TAGOZAT

Kiss Virág¹

A SZOVJET HÁZASSÁGI JOG HATÁSA A MAGYAR JOGRA AZ 1950-ES ÉVEK ELEJÉN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A BONTÓJOGRA

1. Bevezetés

Jelen dolgozat azt a témakört vizsgálja, hogy miként hatott a szovjet ideológia és jog a magyar családjogra és a házassági jogra, különös tekintettel a házasság felbontásának szabályaira. Ehhez az 1952. évi IV. törvény előtti időszak bemutatására is szükség volt, vagyis a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvény vizsgálatára. A témaválasztásomat az indokolta, hogy egyrésztől izgalmasnak tartottam végig vezetni azokat a változásokat, amelyek során a hazai jogrendszerünk házassági és családi joga átszabályozódott, sok más egyéb reformszabály mellett, másrésztől, hogy mi történt abban az időszakban, amikor az Alkotmány már szocialista tételeket rögzített, de még az 1894. évi házassági törvény volt hatályban, vagyis, hogy található-e bármiféle szocialista ideológiai utalás az írott jog ellenére a bontóperekben.

Azt is szeretném megemlíteni, hogy a téma vizsgálata amiatt is fontos, mivel a házasság intézménye a társadalom egyik alapja.

Levéltári kutatásokat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, valamint a Budapest Fővárosi Levéltárában végeztem. A Budapesti Királyi Törvényszéknek az 1945–1950 közötti iratai nagyon töredékesen maradtak fent, így a gyakorlat elemzésénél a Fővárosi Bíróság 1950–55 közötti időszakának archivált emlékei nagyobb arányban jelennek meg. Fontos, hogy ezek a perakták is javarészt töredezttek, sporadikusak voltak. A vonatkozó joggyakorlatot illetően mintegy 50 per anyagát vizsgáltam meg.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában az 1952. évi IV. törvény kodifikációs anyagait kutattam, valamint rendkívül fontos forrásnak bizonyultak a Legfelsőbb Bíróság döntéseit összegyűjtő lajstromkönyvek és iratanyagok is.

---

¹ Témavezető: Dr. Nagy Péter PhD, mb. tanszékvezető, adjunktus, KRE ÁJK. A dolgozat a 36. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Magyar Állam- és Jогtörténeti tagozatában III. helyezést ért el.

Összegezve célkitűzéseimet, tehát szeretném a szocialista házasság felbontásának magyar szabályozását és gyakorlatát elemezni különös tekintettel a szovjet ideológia ítélkezésre gyakorolt hatásaira az 1950-es évek legelején. Ehhez azonban nélkülözhetetlennek tartom, hogy ne tegyek említést a házasság megkötéséről is, ugyanis a házasság létrejötte nélkül nem tudnánk annak felbontásáról sem beszélni. A dolgozatomban ezért tehát a fő vonal a házasság felbontásának elemzése lesz, és a megkötés szabályozása pedig egy mellékvonal, amely a házassági bontójog vizsgálatát segíti majd. Ugyanígy szükségesnek látom a szovjet ideológia és házassági jog alapvonalainak rögzítését, ugyanis hazánkban is ez szolgál mintául a törvényalkotás során. Dolgozatomban röviden kitérek a szovjet blokk országainak vonatkozó jogfejlődésének rövid bemutatására, mivel így még jobban megvilágítható a magyar fejlődés mibenléte.

2. A szovjet házasság ideológiai alapja

A korabeli szovjet szakirodalom képviselői közös állásponton voltak azt illetően, hogy a szovjet ideológia felépítéséhez és megőrzéséhez nélkülözhetetlen az erős család, amelynek elsődleges feladata az elvhű, hazafias, szocialista nézeteket valló ifjak kinevelése. Slánsky Pál 1956-ban megjelent tanulmányában összegzi a szocialista család feladatait a gyermeknevelés területén. Már fiatalabb korban fontos volt kialakítani a tisztelet érzetét a gyermekekben, akik először csak szüleiket, majd az oktatóikat, később – ahogy nőtt, és szélesedett a látókörük – a munkásokat és a dolgozó népet is értékként kezelték. Tehát a nevelés elméleti alapjai között nemcsak a jövő fáradhatatlan fejlesztése és a stabilizálás megteremtése, de a központi ideológián nyugvó rendszert megalkotó „hősök” tisztelete is fontos szerepet játszott. Slánsky szerint a szovjet házassági jog szakított a polgári jogi felfogással, és felismerte a házasság és a család közötti kapcsolatot. Mivel az állam biztosítani akarta az ideológiai nézetek fennmaradását a jövő generációjának eszközül vételével, ezért magára vállalta a gyermekek nevelését és eltartását.² Ez a törekvés inkább elméleti síkon valósult meg, míg a gyakorlat sok esetben mást mutatott. Azt azonban el kell ismerni, hogy a családi segélyezésre a korábbiaknál nagyobb gondot fordítottak. Ennek a család megszilárdítása miatt is kiemelt fontossága volt, Szverdlov megfogalmazása szerint „az állam a családban látja a gyermekek helyes és egységes nevelésének biztosítékát”³ és „a családot erősítve az állam saját magát erősíti, saját erejét, saját hatalmát növeli.”⁴

2 SLÁNSKY Pál: A család szerepe a szocialista hazafiasságra való nevelésben. *Szocialista Nevelés*, 1956/3. sz. (3–10)

3 G. M. Szverdlov: *Anyaság, házasság, család a Szovjetunióban*. Budapest, Szikra, 1946. (16)

4 G.M. Szverdlov 1946. 16. o.

Bucharin szerint a szocialista ideológia egyik alappillére az, hogy a gyermek a társadalomé, és nem a szülőé. Az állam igyekszik a nőket is bevonni a munka világába és kivonni őket a családban betöltött tradicionális pozícióikból azzal, hogy a nevelés egy részét magára vállalja.⁵ Ezzel szemben a gyakorlat sokszor azt mutatta, hogy a nőknek az alacsony fizetések miatt kényszerből kellett elmennie dolgozni, mert a családapa fizetése nem volt elegendő a megélhetéshez.

A Szovjet Kommunista Párt magyarázatot ad mindezek okára. A nevelést azért vonták el a család védelme alól, mert a szocialista gazdaság felépítése egy fiatal nemzedéken múlik, akiket ez a rendszer tud ennek megfelelően terelgetni az úton. Minél előbb megértették a gyermekek, hogy a társadalomban játszott szerepük nagyobb, mint a családban betöltött pozíciójuk, annál könnyebben jutott el az ország a végcél felé: a szocialista eszmék folytonosságának biztosításának irányába. Akadnak olyan nézetek is, amelyek értelmében a család intézményét a kommunista párt hivatott felváltani.⁶

Az átvállalás csupán elméleti felvetés, hiszen a gyakorlatban erről aligha beszélhetünk. Az állam minél kevesebb ilyen jellegű anyagi nehézséget szeretett volna magának tudni, ezért igyekezett ezt az egyébként önállóan átvállalt feladatot a gyermekek szüleinek végső soron visszajuttatni. Emiatt az apaság kérdése is máshogy alakult: a gyermekeknek apát kellett találni. Azért, hogy az állam ismét mentesüljön a kialakított szociális háló alappilléreinek teljesítése alól, kiépítette a szülő-gyermek kölcsönös eltartásának rendszerét, illetve a mostoha apa és mostoha anya, rokonok, testvérek és nagyszülők felelősségi körét. Összességében tehát az állam által ígért segítségek teljesítése is a családi biztonságra építkezett.⁷

A szovjet család célja mindezek fényében a gyermek érdekeinek biztosítása volt, amelyeket a család intézményének feladatkörébe utalt, ami pedig a polgári kori családi szerepekre emlékeztet. Aleksandra M. Kollontai elképzelése alapján a polgári városokat és lakóházakat új lakóházakkal helyettesítenék, közös terekkel bennük.⁸ A lakóhelyek kialakításától kezdve mindenben megmutatkozik, hogy a fő cél a gazdaság szocialista kiépítésén fáradozó társadalomban egy olyan szemléletet kialakítani, amely csak és kizárólag a szocializmus tételeinek megvalósításán fáradozik, és nincsenek magán jellegű vágyai. A nagy közös terekkel bíró lakóhelyeket is eszerint tervezték.⁹

5 HORVÁTH Attila: A szovjet család- és házassági jog. *Iustum Aequum Salutare*. 2008/3. (58)

6 Pl. G. Gojhbeg szerint. Idézi: HORVÁTH Attila 2008. (57–61); CZIGLÁNYI Aladár: A házasság és család a szovjet tükrében. *Magyar Jogi Szemle*, 1933/4. sz. (131)

7 CZIGLÁNYI Aladár 1933. (131)

8 CZIGLÁNYI Aladár 1933. (136–137)

9 HORVÁTH Attila 2008. (57–61); TÚRAI Tünde: A család intézménye a szocialista hatalmi

Mindamellet, hogy a lakások kialakításával a nagyobb közösség erősítésére törekedtek, egy nagyon fontos problémára is választ adtak: a többzres lakáshányra.¹⁰

Régen a kommunák¹¹ tagjai szabadon, vagy nézeteiktől motiváltan választották a közösségi együttélést, itt a lakásszervezés okán a szovjet polgárok is hasonlóan tettek, amelynek célja az volt, hogy ne a családi, hanem a kommunák, a munkahelyi, az iskolai stb. közösségi élmények erősítsék a társadalomban való lét otthonosságát a lakókban.¹²

Moszkvában az állam Kollontai elgondolását 1000 rubellel támogatta, miszerint szülőkötől csecsemőkötükben elvennék gyermekeiket és az állami intézményekben nevelnék őket, majd hétévesen a munkásiskolában kezdhetnék meg oktatásukat.¹³

Kollontai elgondolása nem valósult meg, hiszen az általa vázolt életforma az ember természetével ellentétes. A sikertelensége természetesen sokakban kérdéseket vetett fel, de a vezetők ezt a polgári jog leszabdalni való maradványainak tudták be.¹⁴

A gyermekekben látták a tökéletesített, „polgári csökevényektől” mentes, idealizált állam megvalósításának eszközét.

A családot azonban a szovjet házasság alapozta meg,¹⁵ és ez a házasság már nem csupán a vagyoni viszonyok eredménye volt.¹⁶ Benkő Gyula 1956-ban megjelent tanulmányában rögzítette, hogy a szocialista ideológiai felfogásnak az volt az egyik eredménye, hogy a házasságot két egyenjogú ember életközösségének tekintették, a kor szellemét átító családalapítási célzattal felruházva.¹⁷ A házasság a társadalom egyik elkülönülő részévé vált, amelyből kialakult a család, vagyis boldog élet színtere. Ennek a boldog állapotnak az elérése azért volt fontos, mert így a család az ideológiának biztos talaja lehetett. Benkő Gyula szerint a „kapitalista eszmék” térnyerése okán változhatott meg a házasság célja ilyen nagy mértékben, hiszen

---

diskurzusban. In: Szabó Á Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok, Fial kutatók a népi kultúráról*. Kolozvár, Kriza János Néprajzi Társaság 2002. (193)

10 KELLER Márkus: Család és közösség a tömeges lakásépítésben. In: Rainer M. János (szerk.): *„Hetvenes évek” Magyarország a jelenkorban*. Budapest, 1956–os Intézet Alapítvány, 2020. (99–101)

11 SOMLAI Péter: *Társas és társadalmi*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2008. (100–102)

12 SOMLAI Péter 2008. (100–102)

13 CZIGLÁNYI Aladár 1933. (136–137)

14 CZIGLÁNYI Aladár 1933. (137)

15 Amely családból gyermekek származnak majd, akik a modell kiépítésben létfontosságú szerepet töltenek be.

16 HORVÁTH Attila 2008. (56)

17 Szükségszerű a gyermeknemzés, hogy legyen, aki ki tudja építeni az ideológiát.

ahogyan azt Engels is elmondta, a régi berendezkedésekben a házasság nem volt egyenlő a szerelemmel, hanem vagyoni alapú struktúra volt. Álláspontja szerint az anyagi javak megszerzése hajtotta a feleket, és nem az érzelmek, ezért a szerelmet sokan a házasságon kívül keresték. Mivel a kapitalizmusban proletár életfeltételek uralkodtak, és az embereknek sem termelőeszközeik, sem tulajdonképpeni vagyonuk nem volt, a nő és a férfi is a munkás, vagy dolgozó réteget erősítette, így végeredményként kialakult az anyagi szempontoktól mentes szerelmen alapuló kölcsönös és egyenjogú formája a házasságnak, amely a boldogságot volt hivatott elérni, ahol a gyermek is boldogan élhet.¹⁸

Összegezve tehát nincs tőke, nincs, ami ellehetetlenítené a családi élet boldogságát: mindenki – a férfi és a nő is – dolgozik,¹⁹ emiatt a kapitalista alárendeltséget megszüntető nézetek térnyerésével kialakult az egyenlőség: a párválasztás hajtóereje már a kölcsönös vonzás volt.²⁰ A nőt nemcsak az tartotta vissza az egyenjogúsítástól, hogy nem dolgozhattak. Nagyrészt a szovjet nézetek térnyerése előtt háztartásbeliek voltak: ez megakadályozta a munkába állásukat, vagyis az önálló egzisztencia megteremtésének lehetőségét és az egyenlő jogok kivívását. Az ideológia lehetőséget biztosít arra, hogy a kollektív birtoklás és közös gazdálkodás révén kialakítsa a nagy társadalom háztartását.²¹ Magyarul a nőknek megszűntek a korábban nekik utalt feladataik: dolgozhattak, egyenlőek lehettek, és ennek jegyében választhatták meg párjaikat is. A szabadságnak a házasság felbontásának területén is érvényesülnie kellett. A boldogtalan családban, a felek együtt maradása romlott viszonyokat eredményezett volna, emiatt a boldogság kialakításához a válás szabadsága építő jellegű, mintsem romboló tevékenység.²²

A nők szerepe nem csupán a munkában való részvétel volt, a másik igen fontos feladatköre a biológiai reprodukciós feladat: ezt nem a gyermekek szeretete motíválta, a nukleáris családnak munkaerő termelő funkciót tulajdonítottak, amely a stabilitásnak is fontos pontja volt a lojalitás mellett. A lojalitás fontosságát minél nagyobb embertömeghez el kellett juttatni: a népességyarapodásnak köszönhetően a lojális bázis kiszélesedett, amelyre igen nagy szükség volt, hiszen így tudtak alapot teremteni az ideológiai tételeknek.²³ A gyermekvállalás tehát állampolitikai kérdéssé vált. A gyermek nevelését két fő szintéren kellett biztosítani: egyrésztől

---

18 BENKŐ Gyula: A házasság, a család jelentősége az egyén, a társadalom számára. *Természet és Társadalom*, 1956/3. sz. (167–168)

19 Anyagi nehézségek miatt is kedvező munkába állításuk.

20 TURAI Tünde 2002. (189)

21 Uo. (190)

22 Uo. (190)

23 Uo. (195; 200)

a gyermek otthonában, otthoni neveléssel, másrésről a tanintézmények ebbe történő beavatkozásával. Az intézmény nevelői kijelölték a szülőknek azt az utat, amelyet nekik otthon is követniük kellett, valójában egyfajta képzésben is részesültek, az állam támogatott különféle programokat és bemutatókat, tanfolyamot, amelyek azt célozzák, hogy bemutassák az anyáknak a jó és rossz módszereket a gyerekneveléshez.²⁴ Ez az állam számára a legkézenfekvőbb megoldásnak bizonyult. A nevelőintézetek állami kézben voltak, tehát az államnak kontrollja volt a nevelők által javasolt nevelési elvek felett, és módjában állt beavatkozni ezáltal a társadalom kisebb önálló egységébe is: a családi nevelésbe.²⁵ A nők a Dolgozó Nők lapjában is olvashattak nevelési tanácsokat, amelyek a lojális utódok, hazafik kineveléséről szóltak.²⁶

Az állam úgy képzelte el a társadalmat, mint egy nagy családot, amelyben az állam a szülő: dönt, irányít és gondoskodik. A szülők e felállásban az állam gyermekei, akik felé engedelmességgel tartoznak. A testvérek, pedig a dolgozó nép és a munkásosztály voltak. Eszerint a család (társadalom) tagjai kölcsönösen felelősek egymásért.²⁷

A szovjet ideológiában tehát nagy szerep jutott a házasságnak, mivel ez alapozta meg a családot, amely együttélési formába a gyermekek születtek és fejlődtek. Ezt bizonyítja az is, hogy a polgári jogból mintegy kiemelték a családjogot, amely a házasság szabályozásával is foglalkozott és új jogágot alkottak belőle.²⁸

2.1. *Lenin és az 1917-es dekrétum*

Az antiklerikális lenini dekrétum az egyházi házasságkötést megszüntette, csak a polgári házasságnak lehetett létjogosultsága. Bevezetésre került a szabad házasság is, amelyről: „[...] Lenin kijelentette: „Nem lehet demokratikus szocialista az, aki nem követeli azonnal a válás teljes szabadságát [...]”.²⁹

Az 1917-es dekrétumot a forradalom után két hónappal alkották meg. Az, hogy szinte elsőként hozták létre, igazolja a család és a házasság fontosságát. A házasságok érvényességi kelléke volt, hogy anyakönyvi hivatalban kellett őket megkötni, az egyházi házasságkötés már magánügy volt, nem keletkeztetett sem

---

24 Becky L. GLASS – Margaret K. STOLEE: *Family Law in Soviet Russia, 1917–1945*. Journal of Marriage and Family, 1987/4. (895)

25 TURAI Tünde 2002. (197)

26 Uo. (197)

27 Uo. (194)

28 HORVÁTH Attila 2008. (55–57)

29 HORVÁTH Attila 2008. (59)

jogokat, sem kötelezettségeket a házastársakra nézve. A házasság mindkét fél kérelmére felbontható volt. A dekrétum a válás szabadságát hirdette. A gyakorlatban a házassági köteléki felbontások száma megugrott. A feltételeket később azonban szigorították, amely a válások számának csökkenését eredményezte. E mögött az a szemléletbeli változás húzódott meg, hogy az erős családi élet megalapozója az időtálló házasság.³⁰ A házasság közös megegyezéssel, vagy az egyik fél kérelmére volt felbontható. A per gyorsan zajlott. A gyermekek felügyeletét az a fél kapta, amelyik szimpatizált az ideológiával. A házasság felbontásánál az egyik legfontosabb döntési szempontot a gyermek érdekei jelentették. Ha a gyermek érdekeit és nevelését sértette az adott életközösség fenntartása, úgy felbonthatóvá vált a házasság, mivel a gyermek érdekei voltak a legfontosabbak.³¹ A december 18-as dekrétum a házasságban született és az azon kívül világra jött gyermekeknek is azonos jogállást biztosított.³²

A jog a szovjet államban a politika kifejeződése volt, a dekrétumok is politikai programokat fogalmaztak meg. Ez persze azt is jelentette, hogy a szabályozás nem volt hézagmentes. Számos kérdés maradt megválaszolatlan, például, hogy a dekrétum előtt kötött egyházi házasságokhoz miként viszonyul az állam.

Erre adott választ az 1918 október 22-én az anyakönyvről, házasságról, családról és gyámságról szóló törvénykönyv, a szovjet állam első kódexe.³³ Az 1918-as törvénykönyv az 1917-es dekrétum előtt megkötött házasságokat legalizálta. Ez a törvény is kimondta, hogy az érvényes házasságokat az anyakönyvi hivatalban kell kötni,³⁴ részletesebben szabályozta a házasság semmisségének kimondását is. Alapelvei között szerepeltek a nők és férfiak egyenlősége személyi és vagyoni területeken, a házasság önkéntessége és szabadsága, a nők és a gyermekek védelme, a gyermekek és a szülők egyenlősége.³⁵ A családjogi kódexbe foglalták, hogy a család alapja a leszármazás, nem pedig a házasság, amelyből eleinte azt levezették.³⁶ Ennek a törvények fontos célja volt az egyház és az állam szétválasztását elősegíteni.³⁷

---

30 G. M. Szverdlov 1946. (29)

31 HORVÁTH Attila 2008. (61–63)

32 CZIGLÁNYI Aladár 1933. (130)

33 FICZERE Lajos: A szovjet családjogi jogalkotás fejlődésének irányairól. *Állam- és Jogtudomány*, 1984/3. sz. (448)

34 Anyakönyvi hivatalok létrehozásának, hatáskörének szabályozását is tartalmazza, illetve az anyakönyvi bejegyzések folyamatát is.

35 FICZERE Lajos 1984. (449)

36 HORVÁTH Attila 2008. (59)

37 FICZERE Lajos 1984. (447)

A házasság témakörében a változások folytonosságát az 1926-i törvény biztosította, amely két kérdéscsoporttal foglalkozott: a nem regisztrált házasságok érvényesnek minősítésével és a válással. Ez utóbbi pedig még egyszerűbbé vált: biztosították az egyoldalú házasság felbontást, amelyek az anyakönyvi hivatalban azonnal felbonthatóvá váltak.³⁸

2.2. Sztálin és a házassági jog

Sztálin hatalomátvétele után világossá vált, hogy az államnak nincsenek megfelelő eszközei arra, hogy a családot helyettesíteni tudja, nagy számban voltak jelen a társadalomban árva gyerekek, akik a megélhetés reményében folytonosan bűncselekményeket követtek el.³⁹

Sztálin mindezt belátva megreformálta a megöröklött rendszert, és a korábbiaknál jobban védeni kezdte a családot és a házasságot. A mérsékelt változások mellett ellenben szigorító intézkedéseket is bevezetett: a családtagoknak előírták a feljelentési kötelezettséget.⁴⁰

Sztálin a házasság bontását is megnehezítette, amire azért volt szükség, mert az 1917-es dekrétum alapján nagy számban bontották fel házasságukat az emberek,⁴¹ az új családjogi törvénnyel, a bírói illetékek nőttek,⁴² az abortusz igénybevételéhez való lehetőséget pedig kizárták.⁴³ Ellenben növelték a családi pótlékot. Több bölcsődét, óvodát ígértek, ahol a gyermekeket az állam foglalkoztatja.⁴⁴ Az örökbefogadásra ismét lehetőség nyílt, az örökbefogadottak később ugyanolyan jogállással rendelkeztek, mint a szülők vér szerinti gyermekei. 1944-től a házasság felbontására csak komoly indokból kerülhetett sor, a válás nem pusztán egy levél megküldése volt az anyakönyvi hivatalnak, per keretében zajlott, ahol a konfliktusok ismertetésére is sort kerítettek. Amennyiben a gyermeknek építőbb volt a

---

38 HORVÁTH Attila 2008. (60)

39 Uo. 61.o.; Somlai könyvében olvasható, hogy F. Dzserdzsinszkij az ilyen gyerekek integrálására kezdett a kommunaalapítás témájáról gondolkozni. SOMLAI Péter 2008. (111–112)

40 HORVÁTH Attila 2008. 61–63. o. Sejtve a hazaárulás szándékát az adott családtagnak kötelező volt feljelenteni az államra veszélyes rokonát. Ez is felülírja egyébként a házastársak, családtagok egymáshoz való viszonyát, hiszen mindezek felett az állam primátust élvez. Ez az állami fölény is meghatározta a családjogot, és meghatározta továbbá azt is, hogy az ilyen rebellis egyénnel meg kell szakítani a kapcsolatot. V. M. Molotov lánya kiváló példa erre, aki anyját a nép ellenségének titulálta, és elidegenedését fejezte ki tőle.

41 G. M. Szverdlov 1946. (30)

42 FICZERE Lajos 1984. (455)

43 Ezzel is fokozva a gyermekek születését.

44 SOMLAI Péter 2008. (112)

család, így a házasság fenntartása, úgy a bíróság a házasság felbontására irányuló kérelmet nem volt köteles teljesíteni.⁴⁵

3. A szovjet házassági jog

A szovjet házassági jog alakulása és kiforrott szabályozása mintául szolgált hazánkban, épp ezért ezekről alább említést teszünk. A szovjet jogrendszeren felsorakoztat néhány olyan területet, amelyek kevésbé ismertek, a házassági jog talán kifejezetten ilyen.⁴⁶

A következő két fő pont elemzésére fog sor kerülni az alább ismertetett rendeletek, határozatok, szabályok vizsgálata során: az egyik ilyen a házasság megkötésnek aktusa lesz, ezen belül is az anyakönyvezés, mint érvényességi elem rövid vizsgálata,⁴⁷ illetve a házasság felbontásának szabályozásának kifejtése és változásainak áttekintése lesz.

Az 1918. évi törvény 1926-ig hatályban volt, ekkor olyan társadalmi és gazdasági változások történtek, amelyek a családra és a házasságra is kihatottak, emiatt az új életmóddal összhangban lévő szabályzat megalkotására volt szükség.⁴⁸

Az 1927. évi szovjetorosz házassági jogi, családjogi, gyámságjogi kódex célkitűzései három pontot sorakoztatnak. Az első a gyermekek és az anyák védelme, az őket védelmező intézményi hálózat kiépítésében és stabilizálásában látják a kulcsot, valamint a különböző jogsegélyezésben, a második ilyen a gyermekáldás növelése, ezeket segélyezéssel és az abortusz tilalmával próbálták serkenteni, és a harmadik a család megerősítése volt.⁴⁹

A dolgozat tematikai keretei miatt csupán néhány fontosabb rendelkezés vizsgálatára van lehetőség.

Az anyakönyvezés opcionálisan választható, deklaratív hatályú volt. Azokat, akik nem regisztrálták házasságukat ugyanolyan jogok illették, mint azokat, akik regisztrálták azt. A bíróságnak jogában állt megállapítani, hogy a tényleges együttélés házasságnak számít-e.

Erre vonatkozóan a gyakorlatban már voltak olyan jellemzők, amelyek a házasság fennállásának megállapítását egyértelműsítették, ilyenek voltak például a közös együttélés, közös háztartás, közös gyermeknevelés stb. A bíróság azonban

---

45 HORVÁTH Attila 2008. (61–63)

46 NÉVAI László: A házassági jog legújabb fejlődése a Szovjetunióban. *Jogtudományi Közlöny*, 1946/3–4. sz. (51)

47 Hiszen a megkötés aktusa nélkül a felbontásról sem beszélhetnénk.

48 FICZERE Lajos 1984. (450)

49 NÉVAI László 1946. (51)

regisztrált házasság esetén tényleges házasságot nem ismerhetett el, ennyiben tehát az anyakönyvezett forma elsődlegessége mutatható ki.⁵⁰ Érdekes azonban, hogy mindezek ellenére is – az egyébként kétséget kizáró bizonyíték, vagyis az anyakönyv megléte esetén – volt mód arra, hogy házasság létre nem jöttét is bizonyítani tudják a felek peres úton.

A második pont – a dolgozat fő kérdése – a házassági kötelékek bontása.⁵¹ A házasság felbontásának tág teret hagytak, ahogyan korábban is, nemcsak közös megegyezéssel, de egyéni nyilatkozaton is alapulhatott.⁵² Ezt a felbontást szintén szabad elhatározásból be lehetett jegyeztetni, de kötelezően csak akkor kerül sor az anyakönyveztetésre, ha a megszűnés kérdéses, és bírói úton szükséges azt megállapítani.

Felbontás során a megegyezésüket is bejegyezték, amely azért is volt fontos a későbbiekben, mivel az végrehajtható közokiratnak minősült. A megegyezés végrehajthatóságának azért van nagy jelentősége, mert ez a megegyezés nem csupán a felek sorsát, de a gyermekek sorsát is meghatározta. A bontás során fontos megállapítani a gyermekekkel kapcsolatos tárgyköröket is: melyik gyermek melyik szülőhöz kerül majd, ki fogja, és milyen mértékben fogja az eltartási költségeit finanszírozni, ki fogja nevelni a gyermekeket. Ha nem született közöttük egyezés, akkor a gyermek ideiglenes elhelyezéséről azonnali hatállyal döntést hozott a bíróság. Az ilyen jellegű döntések fókuszában a gyermek érdeke áll, és próbálták annak a szülőnek adni a gyermek felügyeleti jogát, aki nevelését is gondosan és megfelelően terelgetné. Ez emlékeztethet az Orosz Szocialista Föderatív Tanácsköztársaság Legfelső Bíróság 1931-es határozatára, amely azt a célt tűzi ki a bíróságoknak, hogy a gyermekek érdekei és nevelésük biztosítása legyen az elsődleges szempont döntéshozataluk során.⁵³

A gyermekek érdekei tehát középpontba kerültek a fent kifejtett ideológiai irányok mentén. Minél erősebb, boldogabb és teljesebb a család, annál jobban biztosítva van a gyermekek nevelése, ha ez csak az egyik szülővel lesz stabilabb, úgy a házasságot felbontják és azt a szülőt jelölik ki, amelyik biztosítja majd ezt a nevelést.

Alapvetően nagy szabadság és az állami beavatkozástól mentesség jellemezte a szovjet házassági jogot, de mivel ezt az állam szerint annak polgárai nem tudták eléggé értékelni, így az 1936-os június 27-i rendelettel szigorítottak a vonatkozó szabályokon.⁵⁴

---

50 Az Orosz Szocialista Föderatív Tanácsköztársaság Legfelső Bírósága Elnökségének 1935. szeptember 16–17-i határozata mondja ki. NÉVAI László 1946. (52)

51 NÉVAI László 1946. (53–55)

52 FICZERE Lajos 1984. (453)

53 NÉVAI László 1946. (53–54)

54 NÉVAI László 1946. (54)

3.1. Az 1936. június 27-i rendelet

A Szovjetunió egész területén hatályban lévő családi viszonyokat szabályozó 1936. június 27-i rendeletnek nyolc fejezete volt, a gyermekvédelem, az anyavédelem, az elvetélés, és a családvédelem témaköre szintén szerepelt benne. Az első ösz-sz-szövetségi szintű jogszabályban⁵⁵ a változások abban mutatkoztak meg, hogy a tartásdíj meg nem fizetése esetén⁵⁶ a kiszabandó büntetések súlyosbodtak, a házasság felbontására vonatkozó szabályokon pedig annyit szigorítottak, hogy a megszüntetést az anyakönyvi hivatalban lehetett véghez vinni, ahol mindkét fél jelenléte kötelezővé vált.⁵⁷ A házastársakat meg is kellett hallgatni, amely alapján az anyakönyvvezető dönthetett⁵⁸ a felbontásról. A bontás anyakönyvbe történő bevezetését díjhoz kötötték,⁵⁹ amelyek mértéke progresszívan nőtt:⁶⁰ az első X volt, a második már 3X, a harmadik pedig 6X-re emelkedett (ahol X=díj). A családi állapotot a személyi okmányokban is szerepeltették.⁶¹

3.2. Az 1944. július 8-i változások

„A házasságkötésnek és a házastárs megválasztásának kérdésében minden házasságképes kort elért állampolgár teljesen szabadon és önállóan határoz.”⁶² A házasságkötésnek azonban érvényességi elemei közé tartozott a korábban bemutatott anyakönyvezés intézménye is.⁶³ A rendelet megjelenéséig tényleges házassági kapcsolatban élők utólag regisztrálhatták házasságukat, a tényleges együttélés kezdetéig visszamenőleges hatállyal. A személyi igazolványokba bevezették az anyakönyvezett házasság mellett a házastárs vezetéknevét, keresztnévét, az apa nevét, valamint a születési évét is.⁶⁴ A törvény létrehozása után kötött nem regisztrált házasságokra ez nem vonatkozott, nem orvosolható ex tunc hatállyal. Amennyiben a regisztráció nem történt meg, a házasság érvénytelennek számított.

---

55 FICZERE Lajos 1984. (454)

56 A gyermek tartásdíjának kifizetése szintén a gyermek érdekét szolgálja, amely a szovjet szocializmusban fókuszpontban volt.

57 G. M. Szverdlov 1946. (30)

58 FICZERE Lajos 1984. (454)

59 Uo. (454)

60 G. M. Szverdlov 1946. (30)

61 NÉVAI László 1946. (54–55); FICZERE Lajos 1984. (454), G. M. Szverdlov 1946. (30)

62 G. M. Szverdlov 1946. (24)

63 NÉVAI László 1946. (55–56)

64 NÉVAI László 1946. (52)

Ezekkel a változásokkal az anyakönyvezés konstitutív hatályúvá vált.⁶⁵

A következő nagyobb fontos változás az volt, hogy a bírákat is bevonták a felbontás elbírálásába.⁶⁶ A házasság felbontásáról a bíró nyilvános tárgyaláson hozott döntést, de a házaspár kérelme esetén,⁶⁷ ezt zárt ülésen is lefolytathatták. A házasság felbontására csak komoly ok alapján kerülhetett sor.⁶⁸

A bírónak azt kellett vizsgálnia, hogy kívánatos-e a házasság fenntartása a felek között (hiszen annak fényében, hogy az emberek érdekeit próbálják érvényesíteni, nem kíván a szabályozás taxatív felsorolások között keresgélni a felbontási okok közül, és ebben igyekeznek megtartani kezdeti szabadságukat). A feldúlt házasság következtében, a megegyezésen alapuló megszüntetés okán, vagy a konkubinátusban élő házaspár helyzetének megelégedése miatt is kezdeményezheti a felbontást. Külön bontóokokat nem sorakoztatott fel a törvény, inkább a feldúltsági elvet követte.⁶⁹

4. A házassági jog a szovjet blokk országaiban, különös tekintettel Csehszlovákiára és Lengyelországra

A szovjet házassági jog általunk kiemelt elemeinek bemutatását követően fontos szót ejteni a környező országok vonatkozó jogfejlődésére is, különös tekintettel Csehszlovákiára és Lengyelországra, ahol a szocialista nézetek ugyancsak integrálódtak a házassági és családjog területén a jogszabályokba és a gyakorlatba.

A csehszlovák és lengyel országok a forradalmakkal felszabadultak a kapitalista és német fasiszta szabályozás alól,⁷⁰ ekkor kezdődött meg az új társadalmi rendek kialakítása szovjet segítséggel, amely a családi jog területén is hatalmas változásokat hozott.

A családi nevelés kiemelkedő szerepet tölt be a csehszlovák területen is. A gyermekek nevelése ismét az ideológiai folytonosságot volt hivatott megőrizni, épp ezért a szocialista hazafias nevelés már egy új típusú hazafiaságot testesített meg, mint fogalmi elődje. Ez a család és a szülőföld szeretetét jelenti, a dolgozó nép, a munkások megbecsülését, az ország gazdaságának és szépségeinek, valamint vívmányainak értékelését. Ezt viszont a családi környezet segítségével és az iskolai nevelőmunkával lehet kialakítani a gyermekekben.⁷¹

65 FICZERE Lajos 1984. (455)

66 RÉVAI Tibor: A házasság felbontása a Szovjetunióban. *Jogtudományi Közlöny*, 1950/7–8. sz. (238–242); FICZERE Lajos 1984. (455); G. M. Szverdlov 1946. (30)

67 G. M. Szverdlov 1946. (30) Felek közös megegyezésén alapulhatott.

68 Uo. (30)

69 Uo. (30)

70 PAP Tibor: A csehszlovák és lengyel népi demokráciák új házassági joga (I.). *Jogtudományi Közlöny*, 1951/5. sz. (273) (a továbbiakban: PAP Tibor 1951a).

71 SLÁNSKY Pál: A család szerepe a szocialista hazafiaságra való nevelésben. *Szocialista Nevelés*,

Minden családi történés kihatással van a gyermek fejlődésére, ez alátámasztja az otthoni nevelés fontosságát, nem elegendő csak az iskolai oktatás. A csehszlovák nevelési törekvéseknek van néhány hibája is Slánsky Pál szerint. A pedagógusok nem ismerik a nevelő munkáiknak a célkitűzéseit, vagy nem építenek megfelelő kapcsolatot a családtagokkal, így megbomlik a nevelőmunka folytonossága, vagy a család politikai elmaradottsága okán keletkeznek hiányosságok a tanítatásba. Az is előfordulhatott, hogy az igyekezet és a fáradhatatlan törekvés a nevelőkből hiányos, de a maximalista és formalista nézeteket megjelenítő tankönyveket is lehet okolni. A nevelők nehézségei közé tartozott még az is, hogy nem volt kidolgozott nevelési módszertan, mégis elvárták tőlük a tökéletes nevelési gyakorlatot.⁷²

A végcél az volt, hogy megalakuljon a hazafias nevelésben részesülő generáció szovjet szocialista erkölcsöket valló osztálya a jövőben. Ehhez pedig elengedhetetlen volt a család és a nevelők összefogott célszerű, rendszeres, szervezett és irányított gyermeknevelése.⁷³

A cél szintén hasonló volt, mint a fentebb leírt szovjet mintában. Az ideológiai alapok lefektetése után annak megerősítése. Az eszközök is azonosak voltak: a házasságból létrejövő erős család és a gyerekek.

A Csehszlovák Népköztársaság Alkotmánya rögzítette az állam családjogi feladatait: az államnak védenie kellett az anyaságot, a házasságot és a családot. A család volt az alapja a nemzeti fejlődésnek, amely miatt az új társadalmi pillérek lefektetésekor a legelső törvényhozási intézkedések egyike volt a családjog megreformálása. A szabályozásnak ki kellett térnie a nők és férfiak közötti egyenjogúság kialakítására, a házasság szabad és önkéntes megalkotására, valamint a házasság és az egyház különválasztására.

Csehszlovákiában 1950 január 1-én lépett életbe az 1949 december 7-i törvény, amely egy átfogó szabályozást biztosított a családjogot illetően, és elősegítette továbbá a jogrend átalakítását abból a célból, hogy a dolgozó népnek kedvező legyen és erősíteni tudja a politikai és gazdasági hatalmának továbbfejlesztését is. A házasság megkötése, a házasfelek jogai és kötelezettségei, a bontás szabályozása, a szülő-gyermek viszonya, az apaság megállapítása, a szülői hatalom, örökbefogadás, a tartási kötelezettség is szabályozásra került, ezen felül pedig a gyámság intézményét is megreformálták.⁷⁴

Lengyelországban ezzel párhuzamosan zajlottak az események és 1950 október 1-én lépett életbe az 1950. június 27-i új családjogi törvény. Alexej Cepicka, volt

---

1956/3. sz. (3)

72 SLÁNSKY Pál 1956. (4–6)

73 Uo. (9–10)

74 PAP Tibor 1951a (274)

csehszlovák igazságügyminiszter aláírtatta, hogy az új családjogot a lengyel igazságügyminisztériummal összedolgozva alkották meg és javarészt meg is egyezik a lengyel szabályozással. Tehát ez a két törvény szinte azonos volt, különösen mivel a családjogi törvényüket az együttműködés fényében hozták létre. Cepicka szerint mivel az előfeltételek nagyon közelítettek egymáshoz, így a házasság és család területén felmerült problémákat lehetőség volt együttes erővel orvosolni.⁷⁵

Az általános elvek mellett itt is rögzíteni kell a szovjet házassági jog mentén felvázolt két fő nyomvonalunkat: az anyakönyvezés és a házasság felbontásának szabályait.

4.1. Az anyakönyvezés

A lengyel és a csehszlovák szabályozás szerint a házasság akkor volt érvényes, ha azt a polgári tisztviselők előtt kötötték meg a felek.⁷⁶

Lengyelországban az 1945. évi dekrétumban kimondták, hogy jogi jelentősége az egyházi házasságnak nincs.⁷⁷ A házasságkötésre az a polgári tisztviselő (anyakönyvvezető, vagy nemzeti bizottság) volt jogosult, amely az egyik fél lakóhelye szerint illetékes. Amikor házasságkötésre megjelentek a tisztviselő előtt a feleknek be kellett mutatniuk a személyi okmányaikat, ki kellett jelenteniük, hogy nem állnak fenn házassági akadályok, és egymás egészségügyi állapotáról tudnak. Ezen felül, amennyiben már előzetesen házas volt az adott fél, az azt megszüntető, vagy érvénytelenítő okmányát is be kellett mutatnia.⁷⁸ A megkötés két tanú jelenlétében a tisztviselő hivatalában történt meg.

A törvények érdekessége, hogy a házassági nyilatkozat megtétele meghatalmazás útján is történhet, ha valamely nyomós ok ezt indokolta. Ezek a törvények relatív és abszolút házassági akadályokat is ismertek. Ehelyütt csupán ezek felsorolására szorítkozom, mivel részletesebb tárgyalásuk szétfeszítené a dolgozat tematikai kereteit. Abszolút akadály volt a lelkibetegség vagy elmeegyeség, a kiskorúság, valamint, ha valaki már házas volt.⁷⁹ Relatív akadálynak volt tekinthető,

---

75 Uo. (274)

76 Uo. (274–276): Eltérés e kettő között, hogy míg Lengyelországban az anyakönyvvezető, addig Csehszlovákiában a helyi nemzeti bizottság előtt történik a házasság törvényes megkötése.

77 Természetesen egyházi házasságot Lengyelországban is lehetett kötni.

78 Ha valamelyik szükséges irat beszerzését elháríthatatlan akadály gátolja, akkor a lengyel törvény szerint a bíróságtól felmentést kaphatnak a felek.

79 Az 1950. évben közzétett csehszlovák büntetőtörvénykönyv 206.§-a kettős házasság tilalmát két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetni rendeli. LOSONCZY István: Hozzászólás néhány család elleni büntetthez, de lege lata és de lege ferenda (I). *Jogtudományi Közlöny* 1952/3. sz. (99)

ha a felek között fennállt a rokonság bizonyos foka. Egyes esetekben hivatalból történt a házasság érvénytelenítése (kettős házasságnál például), máskor pedig a házasfelek joga volt, hogy érvényteleníteni kívánják-e a házasságot (egyenesági rokonoknál például).

Az anyakönyvezésben a szovjet-szocialista minta ugyanúgy fellelhető: a kezdeti szabadság után megszilárdítják a házasság kötésére vonatkozó szabályokat, az egyházi házasság szerepét is csökkentik, a férfi és a női egyenjogúsítás gyakorlati megvalósulására is nagy hangsúlyt fektettek.

4.2. A házasság felbontása

A házasság felbontására vonatkozó szabályok⁸⁰ a csehszlovák és lengyel törvénykönyvek Válás című harmadik fejezetben voltak találhatóak. Mindenekelőtt ki kell jelentenünk, hogy a lengyel és csehszlovák törvények azt a szocialista nézetet erősítették, hogy a gyermekek érdekei mindenek felett álltak. A felbontás csak akkor volt lehetséges, ha valamely komoly, jelentős, fontos okból kifolyólag az együttélés teljes és állandó feldúltsága állt be. A házas feleknek nemcsak egyéni jogai és kötelezettségei voltak, amint házasfelekké váltak társadalmilag is megnőtt a jelentőségük, társadalmi jogok is illették és ilyen kötelezettségek is terhelték őket (ilyen például a gyermekek érdekeit szolgáló együttélési kötelezettség is). A kötelezettségeik is inkább a gyermek érdekeihez, annak neveléséhez voltak köthetőek, hiszen még mindig az állt központban, hogy megfelelő szocialista nevelés magjának a gyermek(ek) szülei megfelelő táptalajt biztosítsanak. A csehszlovák és lengyel törvények éppen ezek miatt megállapították azt, hogy a házasság bontására nincs lehetőség azokban az esetekben, amikor a felbontással a kiskorú gyermek érdekei sérülnének, vagy a nevelésében kár állna be. A házasság folytonosságában és tartósságában tehát kiemelkedő társadalmi érdeket láttak.

A házasság felbontására csak nagyon szűk keretek között volt lehetőség a két országban, mégpedig azért, mert a társadalom számára szilárd alapra volt szükség, ahol a jövő generációját helyesen nevelhetik, ezt pedig egy olyan berendezkedésben nem érhetik el, amely elzárkózna a házasság felbontásától, hiszen az a társadalmi erkölcsökkel, nézetekkel ellentétes lenne. Ez az álláspont közös a szovjet válással kapcsolatos nézetekkel.

A felbontás mindkét fél kezdeményezhette a bíróságon. A vétkesség kérdéséről az olvasottak alapján elmondható, hogy a házasság nem volt felbontható a

---

80 PAP Tibor: A csehszlovák és lengyel népi demokráciák új házassági joga (II). *Jogtudományi Közlemény* 1951/6. sz. (328–330) (a továbbiakban: PAP Tibor 1951b) alapján ismertetem a felbontás szabályait.

feldúltságában kizárólag vétkes fél kérelmére, csupán abban az esetben, ha ebbe a másik fél is beleegyezett. Tehát a vétkes és nem vétkes fél érdekeinek összevetése során a társadalmi és egyéni kötelességeit szem előtt tartó, nem vétkes fél érdekei élveznek elsőbbséget. Amennyiben ez a házastárs is úgy gondolta, hogy a házasság együttélése tarthatatlan volt, csak ebben az esetben van joga a bíróságnak a felbontásra irányuló kérelemnek helyt adni. A lengyel törvény szerint a vétkes fél kérelme is elegendő, ha a felek hosszú idő óta külön élnek és a társadalmi szempontok ezt indokoltá teszik.⁸¹

Egyik törvény sem tartalmazott taxatív felsorolást a bontóokokról, inkább egy általános fentebb leírt szabályt rögzítettek, vagyis már nem a vétkességi, hanem a feldúltsági elv alapján bírálták el a bontópereket. Ez is közös pontja a szovjet-szocialista családjoggal. Megint csak a gyermekek érdekeihez igazodva azt is megállapíthatjuk, hogy a törvény azokban az esetekben nem engedte a házasság felbontását, ha az a gyermekek rendes nevelésére nagy befolyással lenne.⁸² A szocializmus egyik alapegysége, hogy a magánérdekeket a társadalmi érdekek alá pozicionálja, így érthető, hogy a társadalom számára lényeges egészséges, rendes, hithű gyermek nevelése került előtérbe az egyéni felbontásra irányuló érdekekkel szemben.⁸³

5. Az alkotmányos szocializmus

A szovjet blokk országaiból bemutatott példákat követően fontosnak tartom, hogy a magyar szabályozást és joggyakorlatot elsőként az Alkotmányban meghatározott elvek bemutatásával kezdjem.

Az 1949. évi XX. törvény⁸⁴ Magyarország első írott alkotmánya volt. Az ún. sztálini alkotmány a hatalom egységesítésére törekedett, épp ezért a törvényhozásnak kiemelkedő szerepet tulajdonított. Rövid idő alatt elkészült az alkotmánytervezet is, amely Szabó Imre és Beér János nevéhez fűződik. Mintául szolgált hozzá az 1936-os szovjet alkotmány, bizonyos részeket lefordítva emeltek át, ennek okára a későbbiekben ki is térek. 1949. augusztus 20-án kihirdették a gyorsan megalko-

---

81 PAP Tibor 1951b (328–329)

82 Természetesen, ha a felek közötti diszharmonia sem olyan mértékű, hogy megkeserítse a gyermek későbbi nevelését, valamint sorsát.

83 Mindkét fél vétkessége esetén a bíróság abban a mértékben szabják ki a vagyomból való részesedésüket, amilyen mértékben a felek annak létrejöttéhez hozták hozzá. Ennek kiszámításánál nagyon fontos figyelembe vennünk azt is, hogy a gyermek nevelésének és a közös háztartással kapcsolatos egyéni munka is gyarapítja a házasság közös vagyonát. PAP Tibor 1951b (328–329)

84 1949. évi XX. törvény a magyar népköztársaság alkotmánya.

tott, és egyhangúlag megszavazott alkotmányt, amely megfosztotta az embereket bizonyos jogaiktól. Az ideológia jogi alapjait erősítették az állampolgári jogok semmibe vételével is. Ugyan elméletben az állampolgárok jogait deklarálták, sőt még ki is szélesítették a gazdasági, szociális, kulturális jogokkal, de a gyakorlatban ezek egyáltalán nem érvényesültek, hiszen sem jogi háttér, sem eszköz, sem biztosíték nem segített érvényre juttatni azokat.⁸⁵

Az 1946. évi X. törvénycikk az emberi alapjogok hatályosabb védelméről kimondja a következőket: az a közhivatalnok, aki a hivatali minőségében (eljárással vagy intézkedéssel) másnak természetes és elidegeníthetetlen jogát törvénytellenesen megsérti büntettet követ el, amelyet a jogalkotó szabadságvesztéssel, hivatalvesztéssel és politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével szankcionál.⁸⁶

Ilyen természetes és elidegeníthetetlen jogok voltak különösen: „a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesülési és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában.”⁸⁷

Mivel az államjog töltött be központi szerepet, és ennek minden jogág alárendeltje volt,⁸⁸ épp ezért nehézkes volt az emberi jogok érvényesülése, hiszen az a magánjog törzsanyaga, így a szocialista államjog nem ismer el, és nem is biztosítja ezen emberi jogok érvényesülését.⁸⁹

Mindezek fényében megállapítható, hogy a személyi szabadságot érintő jogok sérültek. A lelkiismereti és a vallási szabadsághoz fűződő jogok is sérültek az egyházban bevezetett változásokkal, és az ateista ideológiai neveléssel. A művelődés jogkörét áthatotta a kor szelleme: a személyi kultusz bevezetése és a szabad hangvételű írások kiszorítása, minden művészeti ágba benyomult a szocializmus eszményképe, és végül: kiszorította a polgárokat az állam irányításából, s mindezeket megtámasztotta alkotmányosan.

A családjog sem maradt befolyástól mentes terület. Az állam ezt is szabályozni kezdte a szovjet-szocialista alkotmány mintájára.

---

85 MEZEY Barna: *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. (274–275)

86 1946. évi X. törvénycikk az emberi alapjogok hatályosabb védelméről.

87 I. törvénycikk Magyarország államformájáról. Az 1946. évi Országos Törvénytar, 1946/1. sz.

88 Nem véletlen tehát az állami akarat és ideológia érvényesülése a családjog területén sem.

89 A házasság is inkább társadalmi funkciót lát el, az állami érdekek megvalósulását szolgálja, s nem az egyéni akartot érvényesítik.

Érdekes azonban, hogy Beér János és Szabó Imre pont ennek ellentétjeként fogja fel az Alkotmány tételeit: vagyis ez az alkotmány az, mely törvénybe iktatta az állampolgári jogokat.⁹⁰ A magyarázatából ki szeretném emelni az állampolgárok jogai és kötelességei című részt, ez a 45–61. szakaszokat foglalja magában.

A Magyarázat azzal kezdődik, hogy utalnak arra, hogy a kapitalizmusban az emberei jogok csupán a nagytőkéseknek voltak biztosítva, és ezek uralmának érvényesítése okán megfosztották a társadalom többi rétegét a szabadságjogaiktól. Az ilyen dolgozói réteg kizsákmányolásán alapuló, a tőkésék uralmát védő modellben nem valósulhatnak meg az állampolgári jogok. A magyarázatból kiderül, hogy ez csupán a kapitalista elnyomás alóli felszabadítással mehet végbe. A Szovjet Alkotmány példa a munkásosztállyal megvalósított dolgozói felszabadításra.

Az állampolgárok jogairól az 1946. évi I. tc. már említést tesz bevezetőjében, de törvénybe való iktatásuk – ahogyan ezt említettem – az 1949. évi alkotmánnyal valósult meg.⁹¹

Mivel az alkotmány 3. §-ában foglaltak alapján az állam szervezi a társadalom erőit a szocialista építésre,⁹² az ideológia megteremtésének az eszközei – a szocialista minták alapján – a megfelelő családi nevelésben részesedő gyermekek voltak. Emiatt alkotmányosan védték a családot és a házasságot is.⁹³ Ahogyan a szovjet, úgy a hazai alkotmányunk is a benne foglalt jogok tényleges biztosításának módját is képes megjelölni.⁹⁴ Erre utal a Magyarázat következő idézete is „[...] nem üres szövegek nálunk alkotmányunknak a házasság és a család intézményének védelméről, továbbá az ifjúság érdekeinek védelméről szóló rendelkezései, mert a Magyar Népköztársaság egész rendszeréből következik s az alkotmányból is félreérthetetlenül kiviláglik, hogy államunk ezt a védelmet eddig is hathatósan biztosította és a jövőben egyre nagyobb mértékben biztosítja.”⁹⁵ Ez egyben azt is kifejezésre juttatta, hogy nem a szocializmus a gyermekvédelem létrehozója, a polgári viszonyok között is érvényesült a gyermekek érdekvédelme, de a szocializmus más kontextusba helyezte ezt. Felhasználta a már meglévő gyermekvédelmi intézményt arra, hogy a maga számára kedvezően hasznosíthassa.

Az 50. §-ban először a női és férfi egyenjogúsítást biztosították, amely amiatt jelentős, hiszen ez alapozza meg majd a nem vagyoni alapon szerveződő, vagyis bol-

90 BEÉR János–SZABÓ Imre: *A Magyar Népköztársaság Alkotmánya. Az 1949: XX. törvény és magyarázata*. Budapest, Hírlap, Szaklap- és KVK. r.t. (93)

91 BEÉR –SZABÓ 1949. (91–95)

92 BEÉR János: *A Magyar Népköztársaság alkotmánya*. Állam és Közigazgatás, 1949/5–6. sz. (319)

93 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya 51.§ (a továbbiakban: 1949. évi XX. törvény)

94 BEÉR –SZABÓ 1949. (94–95)

95 Uo. (97)

dog és erős család alapját a szocialista ideológia szerint. Az egyenjogúsítás jegyében megtörtént a munkafeltételek férfiakkal azonos biztosítása, a terhes nőknek járó fizetett szabadságnak és az anyaság és a gyermek védelmének alkotmányos rögzítése is. Az anya- és gyermekvédelmi intézmények is kiépültek.⁹⁶ A gyermekek fejlődésére és nevelésére, illetve érdekeiknek védelmére is kellő hangsúlyt fektettek. Amellett pedig, hogy a gyermekeket, mint a jövő építőit védték, nem feledkeztek meg a munkásosztályról és dolgozó népről sem, akiket mintegy kiemeltek a társadalomból.⁹⁷

Az alkotmány vizsgálatának fontosságát támasztja alá, hogy az 1952. évi IV. törvény célkitűzéseiben is hivatkozik rá. Az „Alkotmány 50–52.§-ai⁹⁸ alapján népi demokráciánk társadalmi rendjének és szocialista erkölcsi felfogásának megfelelően szabályozza és védje a házasság és a család intézményét, biztosítsa a házasságban és a családi életben a nők egyenjogúságát, a gyermekek érdekeinek védelmét és előmozdítsa az ifjúság fejlődését és nevelését.” idézi Szladits Károly is *Az új családjogi törvény bemutatása és méltatása* című előadásának írásos változatában.⁹⁹

6. Az 1952. évi IV. törvény előzményei

Az 1894. évi házassági törvény¹⁰⁰ és az 1877. évi gyámtörvény¹⁰¹ jelentették a Csjt. előzményeit. számunkra azonban a Házassági törvény felbontásra és megkötésre (anyakövezésre) vonatkozó szabályokat kell kiemelnem.

6.1. *A házassági törvény álláspontja az anyakönyvezésről*

A házasságot kötelező volt polgári tisztviselő előtt megkötöni.¹⁰² Ellenkező esetben nem volt érvényesnek tekinthető a házasság. A házasságot azelőtt az anyakönyvve-

96 Uo. (98)

97 1949. évi XX. törvény 2. §, 3. §, 56. §.

98 1949. évi XX. törvény 50. § „(1)A Magyar Népköztársaságban a nők a férfiakkal egyenlő jogokat élveznek. (2) A nők egyenjogúságát szolgálják: munkafeltételeiknek a férfiakéval azonos módon való biztosítása, a terhesség esetére a nőknek járó fizetett szabadság, az anyaság és a gyermek fokozott törvényes védelme, továbbá az anya- és a gyermekvédelmi intézmények rendszere. 51. § A Magyar Népköztársaság védi a házasság és a család intézményét. 52. § A Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére; következetesen védelmezi az ifjúság érdekeit.”

99 SZLADITS Károly: *Az új családjogi törvény bemutatása és méltatása*. A MTA társadalmi–történeti tudományok osztályának közleményei, 1953/1–2. sz. (12)

100 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról (a továbbiakban: Ht.)

101 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről

102 Ht 29. §.: Polgári tisztviselő lehet az anyakönyvvezető, a rendezett tanácsú város polgármestere, a törvényhatóság első tisztviselője, a főszolgabíró és az osztrák–magyar monarchia diplomáciai képviselője is, vagy, akit a közhiedelem annak tartott.

zető előtt kellett megkötni, akinek a kerületében a házaspár egyikike, vagy mindkettő lakott, illetve tartózkodási helye szerint e kerületbe voltak megtalálhatók. Főszabály szerint a házasságkötés aktusa nyilvános volt és az erre kijelölt hivatalos helyiségben történt. A törvény kimondta, hogy a házasságkötő felek szabad akarata az egyik kelléke volt a házasság megkötésének, így tehát sem a kényszer, tévedés vagy megtévesztés okán kötött házasságot nem lehetett szabad beleegyezésnek tekinteni, amellyel egyébként a házasságot volt szükséges megkötni. A felek két tanú jelenlétével személyesen kijelentették a polgári tisztviselő előtt, hogy házasságot szeretnének kötni, ezután a polgári tisztviselő a feleket házastársakká nyilvánította.

6.2. *A házasság felbontásának szabályai*

A házasság megszűnhetett valamelyik fél halálával,¹⁰³ vagy bírói felbontással. Ez utóbbinak felsorolt esetköreit taglalta a törvény 76–80§-a.¹⁰⁴ Lehetséges volt a házasság felbontását indítványozni, ha az egyik fél házasságtörést¹⁰⁵ vagy természet elleni fajtalanáságot követett el, illetve, ha új házasságot kötött akkor, amikor még előző házassága fennállt.

Az a fél is folyamodhatott a bírósághoz felbontás ügyében, akit házastársa szándékosan, okatlanul hagyott el, de olyankor is joga volt a bontást kérvényezni, ha a másik fél élete ellen tört volna, vagy testi épségét, vagy egészségét veszélyeztetően súlyosan és szándékosan bántalmazott volna. Ha a házastársat a házasság megkötése után halálra, vagy minimum 5 év fegyházra vagy fogházra ítélték, akkor ezen esetekben is felbontható volt a házasságuk.¹⁰⁶

Amennyiben a fél a házassági kötelezéseit megsértette, a házastárs családjához tartozó gyermekek bármelyikét bűncselekmény elkövetésére buzdította, vagy erkölcstelen életvitelre törekedett rábírnival, vagy arra rá is bírta, aki maga is erkölcstelen életet folytatott, aki a házasságkötés utáni 5 évnél rövidebb börtönbüntetésre vagy fegyházban letöltendő szabadságvesztésre, illetve vétség miatt fogházra ítéltetett, attól a másik fél elválhatott.¹⁰⁷

---

103 Holtnyilvánítás esetén, amikor az elő házastárs új házasságot köt a régi megszűnik, kivéve, ha az új házaspár egyikike tudta, hogy a holtak nyilvánított él.

104 A felsorolt esetkör: Ht. 76–80. §.

105 Akivel a fél a házasságát feldúlta, azzal házasságkötése tiltandó.

106 Kivéve, ha a házasságkötő fél a házasság megkötése előtt követte el és erről a másik fél tudott.

107 Ez utóbbi esetekben csak akkor bontható fel a házasság, ha a házassági viszony annyira megromlott volna, hogy a másik félre nézve az életközösség elviselhetetlenné válna. A fél, aki a vétkes cselekményébe beleegyezett nem kezdeményezheti a felbontást. A kereseti jog megbocsátással megszűnhet főszabály szerint. Ettől eltérni a gyermek érdekében lehetséges, illetve harmadik személyre is bízhatja a gyerekeket.

Az ítéletben meg kellett állapítani a vétkes fele(ke)t.

A gyermektartást a bíróság és a gyámhatóság is megállapíthatta. Amennyiben a bíróság a fenti kérdésben nem tudott dönten, akkor a gyámhatóság számára átadta ezt a feladatot.¹⁰⁸

6.3. A törvény módosításai

A Házassági törvényt és a Gyámtörvényt 1945-ben több helyen is módosították 6800/1945. M. E. sz.,¹⁰⁹ valamint a 10.470/1945. M. E. sz. rendeletekkel. A házasság szabályozásával kapcsolatban még két rendelet jelent meg ebben az évben: az 1945. évi 7600. M.E. sz. rendelete,¹¹⁰ amely a házasságkötés körében felmerült egyes szabálytalanságok orvoslásáról szólt, valamint az 1945. évi 20.310. B.M. sz. rendelet, aminek témája a házassági perekben és az azokkal kapcsolatos eljárások során használt helyhatósági bizonyítványok kiállítása volt. Törvényeket csak a házasságon kívül született gyermek jogállásáról¹¹¹ alkottak, és megszületett az 1946. évi XII törvény is, amely a volt rendi megkülönböztetésekből eredő egyes házassági vagyoni jogi és öröklési jogi szabályok hatályának megszüntetéséről¹¹² szólt.¹¹³ A 200/1945 M.E. rendelet¹¹⁴ eltörölte azokat a tilalmakat, amik a zsidók házasságkötésre vonatkoztak (az 1941. évi XV. törvény bizonyos részeit¹¹⁵). A 8600/1945. évi M. E. sz. rendelete¹¹⁶ a Szovjetunióban kötött házasságokat ex tunc érvényesnek tekintette.¹¹⁷ És az 1949. évi 18. törvényerejű rendelet is módosított a törvényen.

A 10.470.1945. M.E. sz. rendelet¹¹⁸ témakörét illetően a gyámságot öleli fel, ez a Gyámtörvény módosítása volt. A nagykorúság, a szülői hatalom, a nők gyám-

---

108 HERGER Csabáné: *A nővértől az állami anyakönyvvezetőig: A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2006. (217–234)

109 Ht., valamint az ezzel kapcsolatos eljárási rendelkezések kiegészítése és módosítása tárgyában.

110 NIZSALOVSKY Endre: *A magyar családi jog*. Budapest, Közjegyzői Akadémia Kiadó, 2019. (67)

111 1946. évi XXIX. törvénycikk a házasságon kívül született gyermek jogállásáról.

112 1946. évi XII. törvénycikk a volt rendi megkülönböztetésekből eredő egyes házassági vagyoni jogi és öröklési jogi szabályok hatályának megszüntetéséről.

113 WEISS Emília: *Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása*. Polgári Jogi Kodifikáció 2000/2. sz. (4–13)

114 Magyarország Rendeletek Tára 1945. (28–30) (Továbbiakban: MRT.)

115 1941. évi XV. törvénycikk a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről

116 MRT. 1945. (744)

117 NIZSALOVSKY Endre 2019. (66)

118 Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 10.470. M. E. számú rendelete egyes személyi és családi jogi rendelkezésekről. MRT. 1945. (920–923)

sága, az ellenőrző gyámság, az intézeti gyámság, a hivatásos gyámság topikokat, valamint a távollévők részére kirendelt gondnok képviseleti jogkörét taglalja, és vegyes rendelkezéseket is találunk benne.

Az 1949. évi 18. törvényerejű rendelet megszüntette a kihirdetést és az az alóli felmentésre vonatkozó szabályokat, és kimondta, hogy a házasságkötési szándékukat az illetékes anyakönyvvezetőnek kell bejelenteni. Ekkor a házasságkötési szándékukról, valamint arról, hogy nem áll fenn házassági akadály kötelesek nyilatkozni. Ezt a házasságot a bejelentést követő harminc nap után és egy év előtt kellett megkötni, ezután hatályát veszti.

1945. évi 7600. M.E. sz. rendelet¹¹⁹ az egyik legfontosabb rendelkezése az volt, hogy az 1941. október 10. és 1945. július 31. között kötött olyan házasságokat, amelyeket a felek valamelyikének a lelkésze kötött¹²⁰ azt megelőzően, hogy azok polgári tisztviselő előtt házasságot kötöttek volna, azokat is polgári tisztviselő előtt megkötött házasságnak kellett tekinteni. E kötést be is lehetett anyakönyveztetni a felek kérelmére. A lelkész székhelye szerint illetékes anyakönyvvezető volt az, aki állami házassági anyakönyvbe bejegyezte a házasságot.¹²¹ A fent említett összeadás után, de még e rendelet hatályba lépte előtt, ha valamelyik fél új házasságot kötött harmadik személlyel, de azt már polgári tisztviselő előtt, úgy a polgári tisztviselő előtt kötött házasságot kellett érvényesnek tekinteni. A Házassági törvény szerint semmis volt a házasság, ha megkötését nem a saját kerülete szerinti polgári tisztviselő előtt kötötték a felek.¹²² Ezen a szabályon a rendelet annyit módosított, hogy az így kötött házasságok már nem váltak semmissé.¹²³

Az 1945. évi 20.310. B.M. sz. rendelete¹²⁴ a helyhatósági bizonyítványok kiállítására jogosultak körét szabályozta. Nagy – és kisközségekben erre a községi elöljáróság, városokban a polgármester, Budapesten pedig a kerületi elöljáró volt jogosult. A bizonyítvány kiadására az a hatóság volt illetékes, amely területén a felek laktak, ennek hiányában az, amelynek területén bármelyik házastárs lakott. Bizonyítványt csak az adatok igazolása után lehetett kiállítani.

---

119 Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 7600. M.E. sz. rendelete a házasságkötésben felmerült egyes szabálytalanságok orvoslásáról. MRT. 1945. (710–711)

120 NIZSALOVSZKY Endre 2019. (67) A Ht. 123§-a alapján nem indult ellene bünvád.

121 NIZSALOVSZKY Endre 2019. (66–67)

122 Ht. 41. § a) bekezdés.

123 Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 7600. M.E. sz. rendelete a házasságkötésben felmerült egyes szabálytalanságok orvoslásáról. MRT. 1945. (710–711)

124 A belügyminiszter 1945. évi 20.310. M.E. sz. rendelete a házassági perekben és az azokkal kapcsolatos eljárások során használt helyhatósági bizonyítványok kiállításáról. MRT. 1945. (1039–1040)

A 6800/1945. M.E. sz. rendelet¹²⁵ – Nizsalovszky Endre szavaival élve – a házasság felbontása kérdéskörét illetően az „1894:XXXI. t. c.-től alapján eltérő elvi alapra helyezte a bírói felbontás intézményét, anélkül, hogy a házastársak jogviszonyát egyébként közvetlenül érintette volna”.¹²⁶ Ez a rendelet az alábbi változásokat hozta, amelyek jelen dolgozat szempontjából talán a leglényegesebb változtatásoknak számítanak.

A Házassági törvény által lefektetett egy éves életközösség visszaállítására irányuló időtartamot három hónapra szűkítette a rendelet egy év alatti életközösség visszaállítása helyett.

A 20. §-t a rendelet hatályon kívül helyezte, a 85. § utolsó bekezdésben foglaltakkal együtt, miszerint a házasságtörés miatt vétkes felet eltiltották attól, hogy összeházasodjon azzal, akivel házasságot tört. A 20. § értelmében, pedig tilossá vált a házasságkötés azok között, akik házasságtörést követtek el, s ez okból a felbontó ítélet házasságkötésüktől eltiltotta őket.

A rendelet a 99.§ utolsó bekezdését is megváltoztatta: az ágytól és asztaltól való különélést a korábbi minimum hat hónapos és maximum egy éves időtartamot a felére, vagyis legalább három hónapra és legfeljebb hat hónapra kiszabhatóvá módosította.

E rendelet bevezeti az alább felsorolt bontóokokat is.

Ha az életközösség megszűnésétől számított öt év eltelt anélkül, hogy a házastársak az életközösséget visszaállították volna, akkor bármelyik fél, vétkességre tekintet nélkül érvényesíthette kérelmét a házasság felbontását illetően. Ilyenkor a névviselésről, tartásról, kiskorú gyermek elhelyezéséről és tartásáról való mérlegelése során az életközösség alatt és megszűnését követő magatartások és körülmények szerinti méltányos döntést hozta meg a bíróság.¹²⁷

Ha a házastárs már a házasság fennállása alatt elmebetegségben szenvedett, ami megjósolhatóan nem javult volna, akkor is kérhette a házasság felbontását a másik fél, kivéve, ha ezt az elmebetegséget ő maga okozta. Az elmebeteg férj tartást igényelhetett a feleségétől.

Ha a házasságkötés óta már minimum két év eltelt, és a házastársak közös kérelmükkel, megegyezésük alapján fel szerették volna bontani a házasságot, erre is volt lehetőség. A megállapodásnak ki kellett térnie például a névviselésre, tartásra és a vagyoni jogi kérdéseket is rendezni kellett bennük.

---

125 MRT. 1867–1945. Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 6.800. M. E. számú rendelete a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk, valamint az ezzel kapcsolatos eljárása rendelkezések kiegészítéséről és módosításáról. (636–638)

126 NIZSALOVSKY Endre 2019. (16)

127 Ht. 90 és 92–97. § alapján

A Házassági törvényben korábbi rendszeréhez képest az 6800/1945. M.E. sz. rendelet megkönnyítette a házasság felbontását. A szocialista ideológia egyik pillére az volt, hogy a válást hozzáférhetővé kellett tenni a boldogtalan emberek számára, ennek az igénynek azonban a Házassági törvény taxatív felsorolt okai nem feleltek meg.

6.4. A Házassági törvény a gyakorlatban az 1950-es években az 1952. évi IV. törvény hatályba lépéséig

A jogalkotó csak a 1952. évi IV. törvénnyel reagált a családban, házasságban megjelenő és bekövetkező változásokra törvényi szinten az 1950-es évek elején, ám az ideológia már ezelőtt jelen volt. A Házassági törvényt az a kritika érte az 1952-es törvény vitauülésén, hogy elavult, hiszen az akkori berendezkedés embe-reinek kapcsolatát célozta, amelyek a vagyoni előnyök szerzésére irányultak.¹²⁸

A házassági jog a magyar magánjogban azon kevés területek közé tartozott, amelyet már a 19. század végén kodifikáltak, így a Házassági törvény a vonatkozó joggyakorlat legalapvetőbb jogszabálya volt egészen az 1950-es évekig, amely azonban a régi értékeket és elveket tükrözte. Az 1949-es alkotmányban megjelen-tek a családot érintő olyan védendő értékek, amelyek már a szocialista ideológia miatt váltak kiemelkedően fontossá. Az alkotmányt átítatják az ilyen ideológiai nézetek. Hatályban volt tehát egy már szovjet mintájú alkotmány, de emellett ugyanúgy hatályban volt a Házassági törvény is, amely nem illeszkedett a szovjet elgondolásba. Míg a legfelsőbb szinten, az alkotmány szintjén megtörtént a jog „szovjetizálása”, addig a törvények szintjén képtelenség volt ezt az új ideológiát végig vezetni gyorsan, így még számos olyan „folt” maradt a jogi szabályozásban, amelyek úgymond a két „rendszer” között ragadtak. A Házassági törvény szövege a szocializmus előtti viszonyokat és értékeket jelenítette meg, de alkalmazni azt abban a Magyarországon kellett, ahol a szovjet-szocialista ideológia térnyerése már megtörtént.

Épp ezért fontosnak tartottam áttekinteni a felsőbbíróságok gyakorlatát, és a levéltári forráskutatás során is primer kérdés volt, hatott-e a szocialista ideológia az alkotmány elfogadását követően, de az 1952. évi családjogi törvény hatálybalé-pése előtt. Ezért a perakták vizsgálatánál fontos szempont volt, hogy van-e valami olyan utalás vagy kijelentés az iratanyagok között, amelyek rávilágítanak arra, hogy hiába a házasság és család szovjet mintára való megreformálásának hiánya, a szocialista ideológiai elvek már érvényesültek a gyakorlatban.

---

128 Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott országgyűlés naplója, II. kötet. Budapest, 1959. (1074–1075)

A következő, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának a Legfelsőbb Bíróság iratai között megtalált egyik perén keresztül szeretném bemutatni, és végül összegezni a következtéseimet a felvetett kérdéssel kapcsolatban.

Béres Gyula és Béres Gyuláné Oszlányi Emília házasság felbontása iránt kérelme egészen a Legfelsőbb Bírósághoz is eljutott.

A felperes, Béres Gyula amiatt kívánta a házasságát felbontani, mert felesége szándékosan megbontotta életközösségüket azzal, hogy elköltözött a közös otthonukból, és a bírói meghagyásnak sem tett eleget, amelynek tárgya az életközösség visszaállítása volt. A nő a kereset visszautasítását kérte, mert nem alaptalanul költözött el, férje goromba volt vele, többször neki, és másoknak is kijelentette, hogy az asszonyt nem akarta, és nem is akarja. A nőt megrugdosta, megverte, úgyszólván kitaszította a házukból. A férj békítőleg sosem kereste, és arra a kérésre pedig, hogy miért nem tett eleget a bírói meghagyásnak azt a választ adta, hogy mivel férje már egy másik nővel igen szoros kapcsolatba került, akivel a feleperes össze is költözött, (ennek a nőnek a férje mindeközben hadifogságban volt) nem érezte úgy, hogy az életközösségük visszaállításának helye lett volna. A bíróság megállapította, hogy az életközösség a felperes magatartása okán szűnt meg, és keresetét elutasította. A másodfok ezt az ítéletet helybenhagyta, majd innen került az ügy a Legfelsőbb Bírósághoz.

Az alsóbíróságok a felperesnek a Házassági törvény 77. szakaszának a) pontjára alapított bontókeresetét elutasították, mivel az alperes terhére ezt a bontóokot nem lehetett megállapítani. Az alsó bíróságoknak ezt az álláspontját a Legfelsőbb Bíróság helyesnek vélte. Ennek ellenére a házasságot mégis felbontotta, mert úgy látta, hogy ez a döntés felel meg a szociális igazságnak. Az indokolásban a következő érvelés olvasható: „Alkotmányunk 51.§-a szerint a Magyar Népköztársaság a házasság és a család intézményét védi. Ebből nyilvánvaló, hogy a házasság fenntartása ma is közérdek. A népi demokráciában ám a közérdek csak az olyan házasság fenntartásához fűződhetik, amely a társadalmi rendeltetését be tudja tölteni.”¹²⁹ És mivel a férj harmadik féllal élt együtt, az alperes pedig nem mutatott hajlandóságot az életközösségük helyreállítására, ez a házasság képtelen lett volna betölteni a társadalmi rendeltetését, és így fenntartásának semmi célja sem lett volna.

„(...) Ennek az esetnek a megoldása a H.t. rendelkezéseinek szigorú betartása mellett lehetetlen. A szocialista törvényesség azonban nem jelenti a múlt törvényeinek betűjéhez való merev ragaszkodást”¹³⁰ a múlt jogszabályait – az

---

129 HU-MNL-OL-XX-5-b-P.III.1143/1950 Béres Gyula és Béres Gyuláné Oszlányi Emília házasság felbontása

130 HU-MNL-OL-XX-5-b-P.III.1143/1950 Béres Gyula és Béres Gyuláné Oszlányi Emília házasság felbontása

indokolás szerint – a per idején tevékenykedő bírónak az alkotmány alapelvein átszűrve kell alkalmazni, úgy, hogy ezzel a társadalmi rendet erősíteni tudják, ebből kifolyólag a Legfelsőbb Bíróság a felek házasságát az alperes vétkessége kimondása nélkül felbontotta.

Ez a per tulajdonképpen választ ad a dolgozat fő kérdésére. A Legfelsőbb Bíróság joggyakorlatát áttekintve arra a megállapításra jutottam, főként e fenti peranyagra támaszkodva, hogy már az 1952. évi IV. törvény hatálybalépése előtt a bíróságoknak olyan döntéseket kellett meghozniuk, amelyek összhangban voltak az Alkotmány elveivel, vagyis a szocialista tételekkel.

A jogalkotó nagyban támaszkodott a bírói mérlegelésre, hiszen az írott jogszabálytól való elrugaszkodásra ad teret számukra. Valójában azonban a szocialista nézetek biztosításának – a törvényességi beépülésük hiánya miatt – a családjog és házasság területén az eszközei a bírók voltak, akiknek eltérést engedtek a Házassági törvénytől. Célkitűzésként fogalmazták meg a bírók számára: a szabad jogalkalmazás célja a társadalmi rend szolgálatának kell, hogy eleget tegyen. „A bíróságok tágan értelmezték jogfejlesztési tevékenységüket, és nem a Ht.-n, hanem az Alkotmányon alapuló ítélkezést folytattak. A Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálta a Kúria által hozott teljes ülési határozatokat, jogegységi döntvényeket és elvi határozatokat. E felülvizsgálat eredményeképp kimondta a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa, hogy a család és a házasság intézményének védelme érdekében a házasság csak olyan komoly és alapos ok fennállása esetében bontható fel, amely mellett a házasság fenntartása ellentétben állnak a kommunista erkölcsökkel. A Legfelsőbb Bíróság szerint az Alkotmány rendelkezéseiből nem következik a valóban megromlott házasságok fenntartása.”¹³¹

Annak ellenére, hogy a Családjogi törvényt még nem alkották meg, az ún. sztálini alkotmányt, az 1949-es Alkotmányt igen, amelyre e fent leírt perben is hivatkoztak, és amely legitimálta a bírónak a törvénytől való eltérés jogosultságát, továbbá amely már bevezeti a család és a házasság védelmét, amelyek megnyitják az olyan perek előtti utat, ahol alapvetően bontásra nem kerülne sor, de bontásra kerülhet sor, ha a társadalom érdeke ezt kívánja, és fordítva.

---

131 CSERBÁNE NAGY Andrea: *A házassági jog kodifikációi (PhD értekezés)*. Miskolc, 2012. (64)

7. Az 1952. évi törvény

7.1. Az 1952. évi IV törvény indokolása

Az 1952. évi IV. törvénnyel az írott jog is átalakult és magába építette azokat az elemeket, amelyek a Szovjetunió házassági jogára is jellemzőek voltak.

A törvény indokolásából képet kaphatunk a szovjet ideológia magyar beépülésének jellegzetességeiről.¹³² Eszerint a gazdasági és társadalmi változásoknak köszönhetően az állampolgárok házassági és családi élete is módosult. Már nem az elavult gazdasági elemek voltak a megkötés mozgatórugói: sokkal inkább a férfi-női egyenlőség jegyében alakuló vonzalmon alapuló közösség, mely során a kapcsolat fő célja a szocialista társadalom erősítését képező generáció megfelelő nevelése. Az írott jog ezeket a változásokat nem követte, emiatt a hiányokat rendeletekkel és törvényekkel igyekezett pótolni, de a társadalmi rend ilyen átfogó átalakulása szükségessé tette tehát a házassági, családi, gyámsági és gondnoksági jog egységes szocialista felfogású átszabályozását. A törvény javaslata a házasság, a család és a gyámság joganyagát foglalja magába, beépítve egyúttal ezekbe a szovjet-szocialista jog jellegzetességeit és a szomszédos népi demokráciák jogának fejlődését. A törvény javaslata az Alkotmánnyal összhangban érvényre juttatja a nők egyenjogúságát, egyszerűsíti a házasságkötés és az érvénytelenségi szabályokat, a bontást fontos és alapos okhoz köti. Az elavult nézeteket megszünteti, hiszen már csak általános megfogalmazást találunk a felbontás esetkörüre, és nem taxatív felsorolt lehetőségek közül kell választanunk. A körülmények mérlegelése válik fajsúlyossá a felbontás szempontjából.¹³³

7.2. Vita a törvényjavaslatról

Csala László az országgyűlés 50. ülésén, 1952. május 29-én ismertette a törvényt, lényegében előadta, hogy a változások, amiket a szocializmus hozott, azok kialakították az új dolgozó ember képét is, akinek egy boldog családi háttér biztosítására van szüksége, hogy a termelésben és a szocialista nézetek építésében, erősítésében

---

132 HU-MNL-OL-XIX-E-1-c-672/1952 és HU-MNL-OL-XIX-E-1-c-1527/1952 az 1952. évi IV törvény kodifikációs anyaga, 1949–57 Törvényjavaslat a házasságról, a családról és a gyámságról: Indokolás a házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvényjavaslatához. Országgyűlési irományok, 1949. 52–68. sz. II. kötet

133 1949–57 Törvényjavaslat a házasságról, a családról és a gyámságról: Indokolás a házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvényjavaslatához. Országgyűlési irományok, 1949. 52–68. sz. II. kötet (109–110)

is minél hatékonyabban részt tudjon venni. A volt törvények, így a Házassági törvény is elavult, hiszen az akkori berendezkedés embereinek kapcsolatát célozta, amelyek a vagyoni előnyök szerzésére irányultak. Az állam mostani elhatározása a társadalmi fejlődés fejlesztése. A törvények ezt segítik: az 1952. évi IV. törvény is. A házasság nem kényszer és érdek befolyásolta szerveződés, hanem szabad, egyenjogú emberek életközösségévé vált.

Csala László gondolataira Pála Károlyné és Halász Aladár reagáltak. Pála Károlyné szerint a családok nálunk is a szovjet családra kezdenek hasonlítani, olyan kis közösségekké formálódnak, amelyek a nép érdekeivel összhangban, és az állam fejlődésén, a szocializmus hazai felépítésén fáradoznak. Ez a törvényjavaslat szocialista ideológia fényében szabályozza a házasság megkötésének és felbontásának szabályait. A házastársak (későbbi szülők) felelőssége, hogy gyermekeik is ilyen elhivatottan tevékenykedjenek a nézetek és a berendezkedés erősítésén. Az ilyen modell kialakítását célzó javaslat tökéletesítheti a szovjet ember mintájának adaptálását. Mindezek fényében elmondható a törvényjavaslatról, hogy a fent említett nevelési feladatainak eleget tesz a házasság és a család védelmével, a nők egyenjogúsításával és a gyermekek érdekvédelmével. A Magyar Dolgozók Pártja a felsorakoztatott okok miatt e javaslatot elfogadta. Halász Aladár is hasonló észrevételt tett.

A parlamenti tárgyaláson valódi vita nem történt, hiszen a hozzászólók a törvényjavaslatot mindenféle vita nélkül elfogadták. Az országgyűlési ülésen felszólalók csak az egyetértésüket fejezték ki, ellenvéleményük nem volt. A hozzászólások is az indokolásban elhangzottakra emlékeztettek.

Az Országgyűlés a házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvényjavaslatot pedig elfogadta, ezzel megszületett az 1952. évi IV. törvény.¹³⁴

7.3. Az 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról

Az 1952. évi IV. törvény megalkotása után, 1953-ban a Polgári Törvénykönyv (a későbbi 1959. évi IV. törvény) kodifikációja is megindult. Annak ellenére, hogy ilyen közeli időpontban zajlott a kodifikációs munka, nem merült fel a Csjt. polgári törvénykönyvbe való beillesztése.¹³⁵ Ez az elkülönítés is a szovjet-szocialista ideológia pontjában leírt különválasztásra emlékeztet, a szovjetek a polgári jogból kiemelték a családjogot, ezzel alkotva új jogágot.

A törvény három részből állt: az első a házasságról, a második a családról, a harmadik pedig a gyámságról szóló szabályokat tartalmazza.

---

134 Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott országgyűlés naplója, II. kötet. Budapest, 1959. (1092)

135 SZEIBERT Orsolya (szerk.): *Weisz Emília családjog és öröklési jogi kodifikációs tanulmányai*. Budapest, Elte Eötvös Kiadó, 2017. (14)

A törvény első szakasza összefoglalta annak célját: „1. §. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvénynek az a célja, hogy az Alkotmány 50–52. §-ai alapján, népi demokráciánk társadalmi rendjének és a szocialista erkölcsi felfogásnak megfelelően szabályozza és védje a házasság és a család intézményét, biztosítsa a házasságban és a családi életben a nők egyenjogúságát, a gyermekek érdekeinek védelmét és előmozdítsa az ifjúság fejlődését és nevelését.”¹³⁶

Kiköti továbbá, hogy az 1952. évi IV. törvényt úgy kell alkalmazni, hogy a kiskorú gyermekek érdekei ne sérüljenek, jogaik biztosítva maradjanak, viszont kijelenti azt is, hogy a társadalmi és egyéni érdekek összhangjának sértetlensége nélkül szükséges azt alkalmazni. A társadalmi rendeltetésüknek megfelelően van lehetőség a törvényben nevesített jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezni.¹³⁷

Az 1952. évi IV. törvény kodifikációs anyagának ismertetése után ismét az anyakönyvezés és a felbontás tárgykörét szükséges megvizsgálunk, hogy lássuk, miként szabályozta ezeket a kérdéseket a magyar jogrendszer, amelyben már a szocialista ideológia volt a meghatározó.

7.4. Az anyakönyvezés

A házasság akkor jött létre, ha a felek együttesen az anyakönyvvezető előtt személyesen kijelentették házasságkötési szándékukat, akár a Házassági törvény hatálya alatt. Ezt az anyakönyvvezető az anyakönyvbe bejegyezte.¹³⁸

A megkötés aktusa előtt szükséges volt a házasságra kelő feleknek arról nyilatkozniuk, hogy házassági akadály közöttük nem állt fenn, illetve igazolniuk kellett a házasságkötés feltételeit.¹³⁹

A házasságkötés nyilvános, és két tanú jelenlétében történt meg, akár a csehszlovák és lengyel területeken.¹⁴⁰

Az az anyakönyvvezető rendelkezett illetékességgel a kötésre, amelyik működési területén a házasulók bármelyike lakott.¹⁴¹ Ezek tudatában kijelenthetjük, hogy az anyakönyvezés szabályai többízben hasonlóságot mutatnak a szovjetek szabályozásával és a lengyel-csehszlovák jogrenddel is.

---

136 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról. Magyar Közlöny, 1952/48. sz. (461) (továbbiakban: Családjogi törvény)

137 Családjogi törvény

138 Családjogi törvény 2. § (1)–(2)

139 Családjogi törvény 3.§ (1)

140 Családjogi törvény 2.§ (3)

141 Családjogi törvény 4.§ (1)

7.5. A felbontás kérdésköre

A törvény számunkra második vizsgálandó része a házasság felbontása.¹⁴² Ez a házasság megszűnésének eseteit szabályozta. A házasság megszűnése kétféle úton történhetett, az egyik fél halálával, vagy annak bírósági úton történő felbontásával.

A házasságot a felek közösen is felbonthatták, de külön is kezdeményezhette valamelyik házastárs, ha a házasság felbontásának szándékát valamely komoly és alapos okra vezették vissza, illetve, ha helyrehozhatatlanul és teljesen megromlott a házasesetük.¹⁴³ A kiskorú gyermek érdekét figyelembe kellett venni az eljárás során, de ennek már ideológiai szempontból volt jelentősége. A bíróságoknak törekedniük kellett arra, hogy olyan döntést hozzanak meg, amely szolgálja az ifjúság nevelésének védelmét.

A házaseset teljes és helyrehozhatatlanul való megromlása elég tág fogalom. A Legfelsőbb Bíróság 3. sz. irányelve¹⁴⁴ szerint erre utalt egy, a felbontásra irányuló, végleges, szabad, komolyan megfontolt, befolyásmentes és egyező akarattal történő nyilatkozás.¹⁴⁵ Ez a bontás megállapítása során lényeges körülmény volt, hiszen ebből a legtöbb esetben a házaseset végleges és teljes megromlására lehetett következtetni, a bírának az ilyen esetekben is meg kellett győződniük a kötelék helyrehozhatatlanságáról.¹⁴⁶ A bírói ítéleteknek a házassággal és a családdal kapcsolatos perekben nevelő hatásai voltak, és képesek lehettek felszámolni azt az elmaradást, amelyet még a szocialista normák és fogalmak teljes be nem épülése keletkeztetett a családjog területén. A bírák a Csjtv. 18. §-ának értelmezése során más-más álláspontot képviseltek. A bíróságok egyes tényállásokat, mint például az iszákosság vagy a különélés bontóokként kezdtek tekinteni, és nem vizsgálták a körülményeket, amelyek a házasság viszonyában álltak be, így arra sem kerestek választ, hogy van-e egyáltalán remény a házasság fenntartására.¹⁴⁷

Az irányelv felhívja továbbá a figyelmet arra is, hogy a család megszilárdítására szükség van, de a társadalmilag értéktelen házasságok fenntartásához a közösségnek nem párosul érdeke.¹⁴⁸

Az irányelv rámutatott azokra a társadalmi és gazdasági körülményekre is, amik miatt a házasságok válással végződhetnek. Eszerint még uralkodtak a polgári

---

142 Családjogi törvény 18-22.§

143 Családjogi törvény. 18. §.

144 A Családjogi Törvény Magyarázata. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1971. (a továbbiakban: CSJTM.) 147. o. (BH 1964/8.; PJD II. 373.; PEM 11. o)

145 CSJTM. (147)

146 Uo. (146–147)

147 Uo. (150)

148 Uo. (157)

eredetű jogi felfogások, illetve az a felfogás is hatott még, amely a férji hűtlenséget enyhébben bírálta el, holott a szocialista ideológia ezt mindkét nemnél ugyanolyan mértékben elítélte. A dolgozó nők már (mivel megélhetésüket nem csak férjüktől látták biztosítottak) kevesebbet túrtek, de többet vártak el. A személyes vonzalom megszűnése is ilyen ok lehetett. A csupán formai házasságot, amelyből kivészett az érzelem, ahol ellentétek vannak, ahol a közös érdek megszűnt, az káros és értéktelen létező, vagyis a társadalom számára nem hasznos, de a megromláshoz más emberi és társadalmi körülmények is elvezethettek. Ezért a törvény a bíróságoknak engedélyezte az olyan házasságok felbontását, amelyek már nem tudnának a társadalom előrevitelében segíteni.¹⁴⁹

A komoly és alapos ok esetén, ahogyan azt említettem, a házasság felbontható volt, viszont olyan egyedi okról aligha lehetett beszélni, amely a körülmények mérlegelése nélkül megalapozná a bontást.¹⁵⁰ Az irányelv indokolása kifejti, hogy a komoly és alapos ok megvalósulását a házastársak közötti viszony végleges megromlása és helyrehozhatatlan állapota jelezte. Benkő Gyula álláspontja a komoly és alapos okokról a következő volt: „komoly és alapos ok sohasem lehet valamilyen tény, hanem mindig csak valamilyen helyzet, amelynek kialakításában természetesen különböző tényeknek, eseményeknek lehet szerepe, ezek azonban sohasem szemlélhetők elszigetelten, hanem csakis az ügy elbírálásának időpontjában kialakult helyzet szempontjából.”¹⁵¹ Ezt az állásfoglalást az Legfelsőbb Bíróság gyakorlata is rögzítette.¹⁵²

Ami a gyermekek érdekvédelmét illette, az irányelv ezzel kapcsolatban is fontos szempontokat fektetett le: „A közös kiskorú gyermek érdeke, hogy szülei együttesen neveljék, azonban a helyrehozhatatlanul elromlott házasság a gyermek fejlődésére káros hatással lehet. A közös gyermek érdeke azt is megkívánja, hogy a szülők fenn nem tartható házassága minél kisebb megrázkódtatással szűnjék meg.”¹⁵³ A gyermek fejlődésére szolgál a harmonikus, boldog családi együttélés és a szülők közös gyermeknevelése. A gyermek későbbi kiforrott személyisége függött a családi neveléstől, emiatt a bíróságnak vizsgálnia kellett, hogy a házasság fenntartása vagy felbontása hogyan hat a gyermekre. A gyermek érdekeinek veszélyeztetése komoly és alapos ok lehetett, vagyis a gyermek érdekvédelem és a komoly és alapos okok vizsgálata között kapcsolat volt. Ha valaki iszákos vagy erkölcstelen életet élt, az káros a gyermek erkölcsi nézeteinek kialakulására,

---

149 Uo. (157–158)

150 Uo. (158)

151 Uo. (158–159)

152 Uo. (158–159)

153 Uo. (166)

a nevelési, fejlődési folyamatokban is negatív hatást gyakorolhatott, ilyenkor valószínűleg a gyermek érdekeit az szolgálta jobban, ha csupán egy, de erkölcsös szülő neveli. Ez a nevelés nem jelentette kizárólagosságot, vagyis a másik szülő is a gyermek életében maradhatott és szerepet játszott abban. Ezért a gyermek érdeke volt az is, hogy a szülők között ne álljon fent rossz kapcsolat a válás után sem.¹⁵⁴

Az 1952. évi IV. törvényt az különbözteti meg a Házassági törvénytől, hogy egyszerűbb szövegezésű volt, valamint szerkezete is közérthetőbbé tette. Mindezen változások a házassági kapcsolatok módosulása miatt mentek végbe. A férfi és női egyenjogúsítás is kiemelkedő szerepet játszott ezen kapcsolat átalakulásában, amelyet az Alkotmány is deklarált. A vétkességi elv helyett már a feldúltsági elvet jelenítette meg az 1952.évi IV. törvény, amely lényegesen könnyített ezen elv bevezetésével a házasság felbontásán, amely mögött a szocialista ideológiai tételek húzódnak meg: a válás pozitívan is hathat a családokra, így a gyermekekre, és azok nevelésére is, amelyre szükség is volt, hiszen a gyermeknek boldog családi háttérre volt szüksége, amelyet olykor az egyik szülő nagyobb fokban tudott biztosítani, mint adott esetben egy teljes családi állapotot.

7.6. *A magyar bírósági gyakorlata*

A vizsgált levéltári anyagokban a bíróság a házasság felbontása iránti perekben az anyakönyvezés időpontja és bejegyzési száma szerint jelölték a házasságot az ítéleti részben, például dr. László Barnabásnak és Reuter Carman Máriának az 1953. június 19-én a Budapest XI. kerületi anyakönyvvezető előtt kötött és 489. folyószámú házassága esetében.¹⁵⁵ Mivel az anyakönyvezés érvényeségi elem, így ennek szerepeltetése a házasság érvényességét igazolta.

Azt a következtetést is levontam, hogy a felekre nézve a névviselés¹⁵⁶ és a tartás kérdésben is döntést hozott a bíróság a megegyezésük hiányában.¹⁵⁷ Az életközösség megszűnése is meghatározásra került a perekben, amelynek az elhidegülés megállapításában volt fontossága.

A házasságok felbontásakor a bíróságok a 1952. évi IV. törvény 18. §-ára hivatkoztak, amely szerint a „házasságot komoly és alapos ok esetén bármelyik házastárs kérelmére – az erre megszabott előkészítő eljárás és per lefolytatása

---

154 Uo. (166–167)

155 HU–BFL–XXV–4–b–36047/1955 dr. László Barnabás és dr. Reuter Carman Mária házasság felbontása

156 Ilyenkor a törvény 26.§-ára hivatkoztak.

157 Azt is bele kell írni, ha a házastárs a tartást nem igényli.

után – fel kell bontani.”¹⁵⁸ A megvizsgált perek alapján megállapítható, hogy az e szakaszba foglaltakat valóban követték a bíróságok, és minden általam olvasott esetben megállapították azt, hogyha bontásra került sor, hogy a felek közötti viszony helyrehozhatatlanul megromlott, és a házasság fel van dúlva.

Komoly és alapos okok miatt pedig a házasság felbontható. A komoly és alapos okok mérlegelése a kiskorú gyermekek érdekei szerint történtek. „Annak elbírálásánál, hogy a házasság felbontására van-e komoly és alapos ok, a közös kiskorú gyermek érdekét is figyelembe kell venni.”¹⁵⁹

Az ilyen okokat megalapozta a levéltári források értelmében például másik nőért/férfiért való elhagyás,¹⁶⁰ a tetteges bántalmazás,¹⁶¹ de az is, ha a feleség nem látta el urát (például nem főzött neki),¹⁶² ha valaki házasságkötés előtt olyan okot hallgatott el, amely befolyásolta volna a másik felet a házasság megkötésében.¹⁶³ A szülőkkel, más rokonokkal való együttélés is sok esetben vezetett az ilyen okok megalapozásához, hiszen ilyenkor az a fél, aki rokonaival együtt élt, sokszor inkább velük osztotta meg gondolatait, és férjét/feleségét hanyagolta.¹⁶⁴ Amikor valakit szabadságvesztésre ítélték, mint például Ács Jánost is, méghozzá 10 évre, az is megteremtette azokat a feltételeket, amelyek a házastársak elhidegüléséhez vezettek.¹⁶⁵ A szóban forgó perben az is döntő fontosságú ok volt, hogy Viszt Mária, Ács János felesége közel került egy másik férfihoz. Az anyagi jellegű vitákból kiinduló ellentétek fokozódása is megronthatta a harmonikus légkört.¹⁶⁶ Azt az irányelvi álláspontot is megtestesítették az olvasott perek, hogy nem egy okra hivatkozva bontották fel a kérelmező felek házasságát, hanem a körülmények mérlegelése, sőt bizonyítás lefolytatásának igénybevételével.

Két, számomra igen érdekes esetet szeretnék bemutatni: az egyik ilyen Sparas Gizella és férje, Szalózi Lajos között lezajlott házasság felbontási per.

A konfliktust – amely válóper alapjául szolgált – az okozta a felek között, hogy a férj ivott, a nő pedig mindig késő éjszakáig dolgozott, és csak munka után ért haza. Ezek miatt egymásnak gyakorta szemrehányásokat is tettek, mígnem a

---

158 Családjogi törvény 1952/48. sz. (461)

159 Uo. (461)

160 HU-BFL-XXV-4-b-31896/1955 Ács János és Viszt Mária házasság felbontása

161 HU-BFL-XXV-4-b-34227/1955 Cserép Erzsébet és Steiner Károly házasság felbontása

162 HU-BFL-XXV-4-b-32084/1955 Bocskói Lajos és Veskovits Mária házasság felbontása

163 HU-BFL-XXV-4-b-32084/1955 Bocskói Lajos és Veskovits Mária házasság felbontása,
V. Mária férje elhallgatta, hogy vérbaja van.

164 HU-BFL-XXV-4-b-32691/1955 Németh Klára és Dr. Nagy Sándor József házasság felbontása

165 HU-BFL-XXV-4-b-31896/1955 Ács János és Viszt Mária házasság felbontása

166 HU-BFL-XXV-4-b-34227/1955 Cserép Erzsébet és Steiner Károly házasság felbontása

férj vulgáris szóhasználat után tettelesen is bántalmazta feleségét. A viszonyuk odáig fajult, hogy egyik alkalommal a férj egy téglával akarta feleségét fejbe verni, amelyet kiskorú gyermekük akadályozott meg. Mivel ez a próbálkozása nem vezetett eredményre, ezután karóval kezdte el feleségét ütni. A nő kombinéban mászott ki az ablakon keresztül, hogy mentse magát. A szomszédok korábban ezt a férfit többször is feljelentették a rendőrségen. Ezen események megtörténtéből a felek teljes elhidegülése olvasható ki, és hogy a házasság súlyos feldúltsága okán az éltközösség helyreállításra nincs lehetőség. A szóban forgó per indokolásából kiolvasható, hogy a házasságból hiába, hogy a társadalom érdeke inkább a házasság fenntartásához fűződik, az adott körülmények között ezt a házasságot fenntartani már lehetetlen lenne, így a bíróság a kiskorú gyermek érdekeit a házasság felbontása mellett és biztosítottak látja. A felek közötti házasságot felbontotta.¹⁶⁷

A másik felbontási per, amelyet ki kívánok emelni Rauchwerk Alice és férje, Lantos László között zajlott.

A rendes családi életet élő házaspár viszonyában a problémák, gyermekük születése, valamint Lantos Lászlón végrehajtott agyműtét (az autóbalesetben szerzett sérülése miatt) után kezdődtek. Viselkedései abban mutatkoztak meg, hogy más magatartást tanúsított, a feleségével közömbös volt, aki ez időszaka alatt végig türelmes volt vele, továbbá azt is javasolta, hogy látogasson fel egy orvost, ha idegileg nem érzi jól magát. A feleség hanyagolásával párhuzamban idegen nőkkel kezdett el foglalkozni, később feleségének javaslatot tett nemi életük még egy, illetve még két személlyel való bővítésére. A feleség ettől elzárkózott. 1954-ben a felek vacsorát tartottak, a férj a meghívott házaspárok párcserjét javasolta az estére a feleségének, aki ezután megszakította férjével való életközösségét. A bíróság megállapította, hogy az alperes magatartása miatt ellehetetlenült a rendes házasesetük, az életközösség visszaállítására nem volt lehetőség. A közös gyermeket az anyánál helyezték el,¹⁶⁸ mivel az apa erkölcstelen életmódot kívánt, és feltételezhetően azt is kíván a továbbiakban is folytatni és emiatt nála a gyermek nevelése veszélyben lenne.

Minden indok miatt persze nem bontottak fel házasságot,¹⁶⁹ az alaptalan ok bemutatását pedig Pápai István Budai Etelkától való válásra irányuló kérése alapján fogom bemutatni. Pápai István arra hivatkozott, hogy felesége Budai Etelka kiállhatatlan természetű, folyamatosan veszekedést generál, tudálékos és erőszakos jelleme van, róla rossz, alaptalan híreket terjesztett, és ártási szándékkal főnökének is ilyeneket mondott. A bíróság tanúkat hallgatott meg, akik az

---

167 HU-BFL-XXV-4-b-32977/1955 Sparas Gizella és Szalóczi Lajos házasság felbontása

168 HU-BFL-XXV-4-b-34847/1955 Rauchwerk Alice és Lantos László házasság felbontása

169 Hiszen, ha a boldog és erős család csak megingott, még volt esély az állapot újbóli felállítására.

ellenkezőjét állították. A férj sem bizonyította az állítását tényekkel. A feleség mindezen támadásokat a férj felől tagadott, sőt, az alperes fél még a házassági életközösség visszaállítására is hajlandóságot mutatott. Ezen okokból az elsőfokú bíróság nem állapította meg, hogy házasságuk olyannyira feldúlt lenne, hogy azt már ne lehetne helyrehozni, és komoly és alapos ok hiányában, valamint mivel nem hidegültek el egymástól fent említett esetekkel ellentétben, így a házasság felbontása nem történt meg. A felperes nem elégedett meg ezzel a döntéssel, így a Legfelsőbb Bírósághoz fordult, amely helyben hagyta az elsőfokú bíróság ítéletét.¹⁷⁰ A házasságukból gyermek még nem született. Azonban, fennállt annak a lehetősége, hogy közöttük a viszony javulásnak indulhatott volna és a bíróságok előfeltételezése szerint erre minden lehetőség fennállt, így boldog alapjai lehettek volna a jövőben megszületendő gyermekkel kialakított családjuknak, amelyben a gyermekük olyan emberanyaggá válhatott volna, amely hasznos lett volna a társadalomnak. Ez a megállapítás szintén visszatükrözi szocialista ideológia házassággal kapcsolatos tételeit és alátámasztja azt a megállapítást, hogy az ideológia hatott a gyakorlatra.

8. Összegzés

A szocialista ideológia áttekintése után azokat az észrevételeket fogalmaztam meg, hogy a gyermekek érdekvédelme kiemelkedően fontos volt amiatt, mert így igyekeztek biztosítani a rendszer fennmaradását. Ez a szempont a szocialista blokk országaira is hatást gyakorolt, köztük Magyarországra is. Amiatt, hogy a gyermekeknek erős és boldog családot kellett biztosítani, a válást hozzáférhetőbbé kellett tenni, mint a Házassági törvény hatályának idejében volt. Így azokon a területeken, ahol ezen szocialista ideológia térnyerése megvalósult, szükséges volt a házasságot és családot érintő jogszabályok megváltoztatása.

A köztes időszak joggyakorlatának elemzése során a Legfelsőbb Bíróság egyik indokolásában talált állásfoglalás volt a középpontban, amelyben kifejtette iránymutatását az átmeneti időszakot¹⁷¹ illetően. Azt a következtetést vontam le, hogy már ekkor is, főként az Alkotmányra támaszkodva, hoztak olyan döntést a bíróságok a házasság felbontásának kérdéséről, amelyeket a szocialista ideológiai elvekre alapoztak. Ez az indokolás pontosan levezette annak az okát, hogy miért kell, és miért szükséges az írott jogtól eltérően alkalmazni a törvényt a felbontás kérdésében, amely megalapozta ezt az állításomat.

---

170 HU-BFL-XXV-4-b-33359/1955 Pápai István és Budai Etelka házasság felbontása

171 Értsd: még a Házassági törvény hatályában, de már az Alkotmány hatályba lépése után.

Hazánkban a házassági jogra és családjogra vonatkozó változásokat az 1952. évi IV. törvény biztosította, amely már célkitűzéseiben megfogalmazta, hogy a szovjet alkotmány mintájára elkészült Alkotmány 50–52. §-ai alapján, védi a házasság és a család intézményét, népi demokrácia társadalmi rendjének és a szocialista felfogásnak megfelelően szabályozza azt. Azt is rögzítette, hogy biztosítania kell a házasságban és a családi életben a nők egyenjogúságát, a gyermekek érdekeinek védelmét és elő kell mozdítania az ifjúság nevelését és fejlődését is, amely célkitűzések – mivel nevesítetten az alkotmány egyes szakaszaira hivatkoznak – a szocialista ideológiai elképzeléseknek teljességgel megfeleltek.

A joggyakorlat elemzése során kimutatható volt, hogy a bírósági döntések visszatükrözték a szocialista ideológia házassággal kapcsolatos tételeit, tehát az ideológia közvetlenül hatott a gyakorlatra.

Felhasznált irodalom

1. Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

HU–MNL–OL–XX–5–b–P.III.1143/1950 Béres Gyula és Béres Gyuláné

Oszlányi Emília házasság felbontása

HU–MNL–OL–XIX–E–1–c–672/1952 és HU–MNL–OL–XIX–E–

1–c–1527/1952 az 1952. évi IV törvény kodifikációs anyaga

Budapest Főváros Levéltár

HU–BFL–XXV–4–b–31896/1955 Ács János és Viszt Mária házasság felbontása

HU–BFL–XXV–4–b–32084/1955 Bocskói Lajos és Veskovits Mária házasság felbontása

HU–BFL–XXV–4–b–32691/1955 Németh Klára és Dr. Nagy Sándor József házasság felbontása

HU–BFL–XXV–4–b–32977/1955 Sparas Gizella és Szalóczi Lajos házasság felbontása

HU–BFL–XXV–4–b–33359/1955 Pápai István és Budai Etelka házasság felbontása

HU–BFL–XXV–4–b–34227/1955 Cserép Erzsébet és Steiner Károly házasság felbontása

HU–BFL–XXV–4–b–34847/1955 Rauchwerk Alice és Lantos László házasság felbontása

HU–BFL–XXV–4–b–36047/1955 dr. László Barnabás és dr. Reuter Carman Mária házasság felbontása

2. Jogszabályok

1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről
1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról
1941. évi XV. törvénycikk a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről
- Magyarországi Rendeleték Tára 1867–1945. Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 6.800. M. E. számú rendelete a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk, valamint az ezzel kapcsolatos eljárása rendelkezések kiegészítéséről és módosításáról.
- Magyarországi Rendeleték Tára 1945:
- Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 10.470. M. E. számú rendelete egyes személyi és családi jogi rendelkezésekről.
- Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 7600. M.E. sz. rendelete a házasságkötésben felmerült egyes szabálytalanságok orvoslásáról.
- A belügyminiszter 1945. évi 20.310. M.E. sz. rendelete a házassági perekben és az azokkal kapcsolatos eljárások során használt helyhatósági bizonyítványok kiállításáról.
1946. évi X. törvénycikk az emberi alapjogok hatályosabb védelméről
- I.törvénycikk Magyarország államformájáról. Az 1946. évi Országos Törvénytár, 1946/1. sz.
- 1946.évi XXIX. törvény a házasságon kívül született gyermek jogállásáról.
1946. évi XII. törvénycikk a volt rendi megkülönböztetésekből eredő egyes házassági vagyoni jogi és öröklési jogi szabályok hatályának megszüntetéséről.
- 1949–57 Törvényjavaslat a házasságról, a családról és a gyámságról: Indokolás a házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvényjavaslatához. Országgyűlési irományok, 1949. 52–68. sz. II. kötet
1949. évi XX. törvény – a magyar népköztársaság alkotmánya
- 1949–57 Törvényjavaslat a házasságról, a családról és a gyámságról: Indokolás a házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvényjavaslatához. Országgyűlési irományok, 1949. 52–68. sz. II. kötet.
1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról. Magyar Közlöny 1952/48. sz.

3. Szakirodalom

- A Családjogi Törvény Magyarázata. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1971.
- BECKY L. Glass – MARGARET K. Stolee: *Family Law in Soviet Russia, 1917–1945*. Journal of Marriage and Family, 1987/4.
- BEÉR János: *A Magyar Népköztársaság alkotmánya*. Állam és Közigazgatás, 1949/5–6. sz.
- BEÉR János–SZABÓ Imre: *A Magyar Népköztársaság Alkotmánya*. Az 1949: XX. törvény és magyarázata. Budapest, Hírlap, Szaklap- és KVK. r.t.
- BENKŐ Gyula: *A házasság, a család jelentősége az egyén, a társadalom számára*. Természet és Társadalom, 1956/3. sz.
- CZIGLÁNYI Aladár: *A házasság és család a szovjet tükrében*. Magyar Jogi Szemle, 1933/4. sz.
- CSERBÁNÉ Nagy Andrea: *A házassági jog kodifikációi (PhD értekezés)* Miskolc 2012
- G. M. Szverdlov: *Anyaság, házasság, család a Szovjetunióban*. Budapest, Szikra, 1946
- FICZERE Lajos: *A szovjet családjogi jogalkotás fejlődésének irányairól*. Állam- és Jogtudomány, 1984/3. sz.
- HORVÁTH Attila: *A szovjet család- és házassági jog*. Iustum Aequum Salutare. 2008/3.
- HERGER Csabáné: *A növételtől az állami anyakönyvvezetőig: A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2006.
- KELLER Márkus: *Család és közösség a tömeges lakásépítésben*. In: Rainer M. János (szerk.): „Hetvenes évek” Magyarország a jelenkorban. Budapest, 1956–os Intézet Alapítvány, 2020.
- LOSONCZY István: *Hozzászólás néhány család elleni büntetthez, de lege lata és de lege ferenda (I)*. Jogtudományi Közlöny 1952/3. sz. 99. o.
- MEZEY Barna: *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003
- NÉVAI László: *A házassági jog legújabb fejlődése a Szovjetunióban*. Jogtudományi Közlöny, 1946/3–4. sz.
- NIZSALOVSZKY Endre: *A magyar családi jog*. Budapest, Közjegyzői Akadémia Kiadó, 2019.
- Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott országgyűlés naplója, II. kötet. Budapest, 1959. PAP Tibor: *A csehszlovák és lengyel népi demokráciák új házassági joga (I)*. Jogtudományi Közlöny, 1951/5. sz.
- PAP Tibor: *A csehszlovák és lengyel népi demokráciák új házassági joga (II)*. Jogtudományi Közlöny 1951/6. sz.

- RÉVAI Tibor: *A házasság felbontása a Szovjetunióban*. Jogtudományi Közlöny, 1950/7–8. sz.
- SLÁNSKY Pál: *A család szerepe a szocialista hazafiasságra való nevelésben*. Szocialista Nevelés, 1956/3. sz.
- SOMLAI Péter: *Társas és társadalmi*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2008.
- SZEIBERT Orsolya (szerk.): *Weisz Emília családjog és öröklési jogi kodifikációs tanulmányai*. Budapest, Elte Eötvös Kiadó, 2017
- SZLADITS Károly: *Az új családjogi törvény bemutatása és méltatása*. A MTA társadalmi–történeti tudományok osztályának közleményei, 1953/1–2. sz.
- TURAI Tünde: A család intézménye a szocialista hatalmi diskurzusban. In: Szabó Á Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok, Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság 2002
- WEISS Emília: *Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása*. Polgári Jogi Kodifikáció 2000/2. sz.

Tárgyszavak: Családjog, Házassági jog, Házasság felbontás, Bontójog, Házassági Törvény, A Magyar Népköztársaság Alkotmánya

Liptai Kristóf Tamás¹

A KÜLÖNLEGES JOGREND HATÁSA A MAGYAR MAGÁNJOG FEJLŐDÉSÉRE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ADÁSVÉTELI SZERZŐDÉSRE VONATKOZÓ SZABÁLYOKRA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

1. Bevezetés

A dolgozat célja, bemutatni hogyan hatott a különleges jogrend (ahogy akkor hívták: a kivételes hatalom) az adásvételi szerződésekre vonatkozó szabályokra az első világháború idején. Első sorban a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. törvénycikk történeti előzményeit, valamint hatását fogom vizsgálni a magyar magánjog fejlődésére, s ennek felhatalmazása alapján keletkezett két rendeletet, ami a leginkább hatással volt az adásvételi szerződések alaki kellékeire. Az adásvételi szerződések fejlődését három nagyobb részre bontottam: a háború előtti és alatti időszakra, valamint sorsukat a háború befejezését követően, illetve a kivételes hatalom történeti előzményeit mutatom be, tartalmi korlátok miatt röviden. Végezetül egy joggyakorlati példával ismertetem a vonatkozó rendeleteket a gyakorlatban.

Az adásvételi szerződésekre való szűkítést az indokolja, hogy a tulajdonjog átruházásával kapcsolatban is több jogszabály látott napvilágot az első világháború alatt, amelyek együttes részletes tárgyalása szétfeszítené a dolgozat kereteit.

2. A kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXVIII. törvénycikk születése és hatása a magánjogra

Fontosnak tartom megemlíteni azokat a történelmi előzményeket, amelyek az 1912. évi LXVIII. törvénycikk bevezetését megelőzték. Megjegyezném, hogy ez csak rövid felvázolása az okoknak, részletes elemzése a terjedelmi korlátok miatt nem lehetséges.

Európa szerte szövetségek jöttek létre. 1882-ben a Német Birodalom, Olaszország és az Osztrák-Magyar Monarchia között létrejött a hármass szövetség, amelyhez

---

¹ Témavezető: Dr. Nagy Péter, mb. tanszékvezető, adjunktus, KRE ÁJK.

az első világháború alatt Bulgária és az Oszmán Birodalom is csatlakozott. Az 1904. április 8-án Londonban Franciaország és Anglia által aláírt megállapodás szerint a két nagyhatalom szövetségre lépett, megalapítva ezzel az antant hatalmak szövetségét. Ugyancsak fontos megemlíteni az 1912 és 1913 között zajlott első balkáni háborút az Oszmán Birodalom ellen.² A nagyhatalmi politikában fokozódó feszültség és jelentkező konfliktusok a magyar jogalkotóra is hatást gyakoroltak.

2.1. Az 1912. évi LXIII. törvény születése és fogadtatása

1906-ban kezdeményezték a rendkívüli jogrendről szóló törvény megalkotását, akkor még sikertelenül. Tisza István miniszterelnöksége alatt a Nemzeti Munkapárt már kész volt a közös hadsereg megerősítését szolgáló törvényeket elfogadni.³

A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló törvény tervezete végül 1912-ben került a képviselőház elé, amelynek megvitatására nem került sor, mivel az ellenzék a döntési folyamat hátráltatása miatt kizárták a képviselőház munkájából.

A magyar országgyűlés akkoriban aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a kivételes hatalom útján a közös hadügyminiszter és a közös hadsereg vezetése a magyar kormány kihagyásával intézkedhessen. Emiatt a törvény a háborús viszonyok között is teljes egészében a kormány hatáskörében hagyta az intézkedési jogot, és a katonai hatóságok helyett a polgári hatóságok kezében maradt a közigazgatás irányítása.

Az Alsóház az 1912. december 9-én tartott 422. országos ülésen tárgyalta a tervezetet Tisza István elnöklete alatt, majd egyhangúan igennel szavazattal elfogadta a kivételes hatalomról szóló törvény tervezetét, amelyet ezt követően megküldtek a Főrendiháznak.

1912. december 14-én tartották a Főrendiház 24. ülését, ahol az Alsóházhoz képest már érdemi vita alakult ki a törvényjavaslatot illetően.

Végül 1912. december 16-án megküldték a királyhoz a törvénytervezetet a szentesítésre.

Így került sor a javaslat képviselőház általi gyorsított eljárásban történő elfogadására, amelyet Ferenc József jóváhagyásával, 1912. december 9-én megszavaztak.⁴

---

2 MAJOROS István: Nemzetközi kapcsolatok 1789–1914. In: Vadász Sándor (szerk.): *19. századi egyetemes történelem 1789–1914. Európa és az Európán kívüli országok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2011. (55–73)

3 KELEMEN Roland: *Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi geneziséről*, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2017. (28)

4 Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országos gyűlés képviselőházának naplója, XVII. kötet. Budapest, Athenaeum, 1913. (342)

A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. törvény⁵ széles körű felhatalmazást biztosított a végrehajtó hatalom számára, és erős határvonalat húzott az alapjogok minimumai köré. A törvény tehát megteremtette a kormány számára a mozgásteret a kivételes hatalom idejére.

Kicsivel a 422. országos ülés előtt a kivételes törvények végrehajtásához szükséges rendeletek összeállítását a miniszterelnöknek az igazságügy miniszterhez intézett 1912. november 22-i keltezésű irata is sürgette. A miniszterelnök azt írta, hogy „[...] tekintettel a külpolitikai helyzetkomolyságára, feltétlenül szükséges, hogy az e törvényjavaslat alapján kibocsátandó összes rendkívüli intézkedések az egyes érdekelt szakminisztériumok bevonásával sürgősen oly módon készíttessenek elő, hogy azok haladék nélkül kibocsáthatók legyenek.”⁶ A miniszterelnök ezért egy másik, 1912. november 26-ra meghirdetett tanácskozást hívott össze. Végül a tanácskozásra csak 2 évvel később, 1914-ben került sor.

1914. május 23-án a honvédelmi miniszter átiratában, a j-25.b jelzésű rendlettervezet tartalmazó „Tájékoztató az 1912. évi LXIII. Törvénycikk alapján a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről, a magyar szentkorona Országainak területére” c. szolgálati könyv tervezetét készítette, amelyet a belügyminiszternek nyújtott be.⁷

A tanácskozások 1914. június 20-án fejeződtek be, majd július 23-án a végleges jogszabálygyűjteményt elfogadták. A dolog most már valóban sürgőssé vált, hiszen a háború kitörése ekkor már minden pillanatban várható volt, hiszen éppen ezen a napon nyújtották át a szerb nagykövetnek a háború kirobbanásában oly nagy szerepet játszó ismert ultimátumot.

A Tájékoztatót július 26-án küldte meg a belügyminiszter az ország főispánjainak, a törvényhatóságok első tisztviselőinek és az alispánoknak.⁸

2.2. A törvény hatálya

A kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXVIII. törvénycikk indokolásának preambuluma szerint, a kormány már a kiegyezést követően is szükségesnek látta egy esetleges háború bekövetkezte esetén a kivételes hatalomról szóló intézkedések kilátásba helyezését.

---

5 A továbbiakban: Kit.

6 TóTH Árpád: *A kivételes hatalom bevezetésének problémái a dualizmus idején*. Szeged, 1974. (462); Magyar Tudományos Akadémia Levéltára, D6945.

7 TóTH i. m. (462)

8 Uo. (464)

A jogalkotó a továbbiakban akként érvelt, hogy egy ilyen törvény bevezetésére azért volt szükség, mert értelemszerűen a háború veszélyeztette a polgári lakosságot, a közigazgatási életet, a jogbiztonságot, valamint a személy- és vagyonbiztonságot.⁹

A törvény három fejezetből és 32 §-ból állt. Alább azonban csak a téma szempontjából legfontosabb rendelkezéseket áll módomban ismertetni.

Az első szakasz elrendelte a kivételes hatalom alkalmazását a háború idején, ugyanakkor ezt a felhatalmazást már a háború veszélye esetén is megadta, azonban szigorúan a szükségesség-arányosság elve alapján. A törvény továbbá azt is rögzítette, hogyha a kivételes hatalom alapján tett intézkedéseket bevezetik, de a háború négy hónapon belül nem tör ki, úgy ezen intézkedéseket hatályon kívül kell helyezni (kivéve persze, ha az országgyűlés nem járul hozzá a fenntartásához).¹⁰ Az indokolás szerint erre azért volt szükség, mert lehetetlen belátni, hogy milyen kivételes intézkedésekre lenne szükség háborús fenyegetés esetén. A kivételes hatalmat azonban csak a körülményekhez képest szükséges mértékben lehet alkalmazni.¹¹

A 2. § szerint az intézkedések körét, hatályuk területét és a hatályba lépés időpontját a minisztérium állapítja meg, továbbá a minisztérium köteles az állam hivatalos lapján a rendelkezéseit közzétenni, továbbá minden olyan községben a helyben szokásos módon kihirdetni. A tárgyi hatály még ennél is szűkebb volt, hiszen csak a háborús helyzetre és a felkészülésre szorítkozott. Az időbeli hatály szerint pedig a kivételes hatalmi intézkedések legfeljebb négy hónapig maradhattak hatályban, ha háború nem törne ki. A törvény indokolása pedig hozzátette, hogy az állampolgároknak joguk volt hozzáférni és tudomást szerezni a kivételes hatalomból folyó intézkedésekről.¹²

A törvény megfogalmazása szerint a háború befejeztével megszűnik a kivételes hatalom, a 3. § pedig akként rendelkezik, hogy a törvényben foglalt intézkedések hatályukat veszítik, és a már folyamatban lévő ügyekre nézve is a rendes törvényes állapotnak kellett helyre állnia.¹³

Ez azt jelenti, hogy háborús időkre statáriumot is hirdethetnek, ami csak különleges helyzetekben alkalmazható, de ha visszaáll a rendes jogrend, a folyamatban lévő büntető- és polgári ügyeket is a rendes jogrend szellemében kell folytatni.

A kivételes hatalmat végül 1914. július 26-án vezették be. A miniszterelnök, Tisza István kijelentette, hogy a kivételes intézkedések egy részét a magyar szent

---

9 1912. évi LXIII. törvénycikk indokolása, preambulum.

10 Kit. 1. §

11 1912. évi LXIII. törvénycikk indokolása 1. §.

12 1912. évi LXIII. törvénycikk indokolása 2. §.

13 Kit. 3. §.

korona egész területére, más kivételes intézkedéseket pedig az ország területének meghatározott részére rendeljék el.¹⁴

2.3. Az 1912. évi LXVIII. törvény hatása a magánjogra

A kivételes hatalom kihirdetésével a törvényhozó kiterjesztette a kormány rendeletalkotási jogosítványait, továbbá a bíróságok is bizonyos ügyekben egyszerűsített eljárási rendet követhettek.¹⁵ A háborúra való felkészülés a magyar gazdaság működésében is éreztette a hatását, ezzel együtt következett be a magánjogi jogviszonyok átalakítása is.¹⁶

A háború közvetlen veszélyének fényében szükség volt a gazdasági viszonyokra való beavatkozásra, aminek az volt az oka, hogy a hadsereg igényeit ki kellett elégíteni.¹⁷ A hadügyminisztérium még 1910-ben kezdeményezte (külön törvényben) az 1912. évi LXVIII. törvénycikk képében a hadiszolgáltatást. A törvény szerint a polgári lakosságot dologi vagy személyes szolgáltatásra lehetett kötelezni a hadsereg részére, kártalanítás ellenében, szintúgy a katonák élelmezését és a katonák elszállásolását biztosítani, természetesen kártalanítás fejében. A jogalkotó a honvédelmi miniszter hatáskörébe utalta ezt a kérdést, miszerint mikor lehet, illetve milyen időszakban lehet ilyen dologi és személyi szolgáltatásokat igénybe venni. Valamint a lakosság köteles volt (térítés fejében) közlekedéshez és a hírközléshez szükséges eszközök, például a távírók, járművek átengedése a hadsereg részére.

---

14 Tisza bejelentése szerint a magyar szent korona egész területére vonatkozó kivételes rendelkezések: a fegyveres erő kötelékébe tartozó egyének részére útlevelek kiadásának beszüntetése; a Szerbiával szemben fennálló útlevel kötelezettségnek Montenegróra való kiterjesztése; a hadköteles férfiszemélyek kivándorlásának egy évre általában való megtiltása; a postagalambok tartásának korlátozása; a postai forgalom ellenőrzése. Végül az 1912. évi LXVIII. törvénycikk 18–27. §-a a háborús büntetőjogot léptette életbe. TÓTH: i. m. (562)

15 PÉTERVÁRI Máté: A kivételes hatalom magánjogi viszonyokra gyakorolt hatása és a csődönkívüli kényszerezegység bevezetése Magyarországon. In: Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *Szküllia és Kharübdisz között. Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól.* Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2020. (151)

16 Uo. (151)

17 KELEMEN Roland: A kivételes hatalom szabályozásának elméleti rendszere, honvédelmi kapcsolódásai és megvalósulása a dualizmus kori Magyarországon. In: Farkas Ádám (szerk.): *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései.* Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. (85)

Almási Antal úgy fogalmazott, hogy ezekben az esetekben a magánjogba behatolt a „közjogi szellem”, amelynek alapját a háború által az állam létének megtámadása adta.¹⁸

Ebben az időben a megszorító szabályozás a lakosság mindennapjaira is hatással volt, a különleges hatalomról szóló törvényben a jogalkotó rendelkezett az élelmiszerek hatósági árszabásáról a katonai célok érvényesítése és a közellátás érdekében.¹⁹ A hatósági ármaximalizálás területi hatálya az egész ország területére kiterjedt, hiszen, ha csak ott rendelnének el ármaximalizálást, amely területre az állomány bevonul, úgy a lakosságot kvázi ellehetetlenítenék a háború miatt elszabadult élelmiszerárak.²⁰ Így valósult meg a háború nyomán a szerződési szabadság szükséges korlátai a szabadpiaci működésben az állam által, melyet a jogalkotó is elismert, viszont ily módon igyekezett gátat szabni az árak túlzott emelkedésének. Aki e törvényi rendelkezést megszegte, az kihágás miatt 600 koronás pénzbüntetéssel, vagy két hónapig terjedő elzárással büntették.

A törvény jelentős mértékben korlátozta a szabadságjogokat. A dolgozatom szempontjából legfontosabb terület a tulajdonhoz való jog és a személyi szabadsághoz fűződő jog korlátozása volt. A kormány megtilthatta vagy korlátozhatta a fegyverek, lőszer, lőpor stb. birtoklását és elrendelhetette a beszolgáltatását, valamint ha felmerült a gyanú, hogy valaki lőfegyvert, vagy más hasonló tárgyat jogosulatlanul birtokol, a megállapítás céljából a kérdéses személynél házkutatás és motozás rendelhetek el.²¹

Korlátozták a vállalkozáshoz való jogot is. A minisztérium elrendelhetette a legszükségesebb élelmiszerek és beszerzési cikkek hatósági áras megállapítását, mindezt azért, mert Bosznia anektálása idején az élelmiszerárak aránytalan mértékben megemelkedtek, így a katonák élelmezése rendkívüli nehézségeket eredményezett.²²

Az új egyesületek vagy fiókegyesületek alakításának korlátozása, betiltása könnyebbé vált. Már meglévő egyesületek gyűlése ellenőrizhették, működésüket korlátozhatták vagy akár fel is függeszthették. Azokat a kereskedelmi társaságokat, amelyek nem álltak hatósági ellenőrzés alatt, rendőri ellenőrzés alá vonhatták, amennyiben működésük jogszabályba ütközött. Ebben az esetben a gyűléseket be is tilthatták.²³

18 ALMÁSI Antal: *A háború hatása a magánjogra*. Budapest, Franklin-Társulat, 1917. (17)

19 Kit. 7.§ (4) bekezdés.

20 TÓTH Árpád: *A hatósági árszabályozás és az árdrágító visszaélések problémái az első világháború idején Magyarországon*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 1988. 38. Tom., 20. Fasc., (255–256)

21 Kit. 7.§ (1) bekezdés.

22 Kit. 7.§ (4)–(6).

23 Kit. 9.§ (1) bekezdés.

Ha az illetékes ügyészség úgy ítélte meg, hogy az adott sajtótermékkel a hadviselés érdekét érintő bűncselekmény valósul meg, a szétküldést megtilthatta és az előállított köteles volt büntetőjogi felelősségéről tájékoztatni.

3. Az adásvételre vonatkozó szabályok és a különleges jogrend

3.1. Az adásvételre vonatkozó szabályozások a háború előtt

A dualizmus korában Magyarországnak még nem volt egységes polgári törvénykönyve, így az adásvétel és a további magánjogi jogügyletekről a kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk²⁴ rendelkezett, valamint a még mindig jelentős szerepet játszó szokásjogon keresztül hatással volt az akkori magánjogra a német polgári törvénykönyv, az osztrák polgári törvénykönyv és a drezdai javaslat.²⁵

Az adásvétel megkötéséhez arra volt szükség, hogy a felek mind a vétel tárgyában, mind pedig a vételárban megegyezzenek. Ez azonban nem zárta ki azt, hogy az adásvételt adott esetben csakis az egyik fél részéről történő teljesítéssel tekintsek megkötöttnek. Az effajta szerződések teljesítése a világháború előtt még nem volt alakszerűséghez kötve, azonban az 1886. évi VII. törvénycikk 22. §-a akként rendelkezett, hogy a házastársak és a jegyesek között létrejött adásvételi szerződés érvényességéhez közjegyzői okiratra volt szükség.²⁶ Ez a törvénycikk a királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. törvénycikket egészítette ki és módosította.

Az adásvételi szerződésben a vevő köteles volt a vételárat megfizetni, amelyet az adásvétel tárgyát szolgáló dolog átruházásakor kellett teljesítenie.²⁷ Akkor is alkalmazható volt a szabály, ha a felek kifejezetten írásban vagy ráutaló magatartással hallgatólagosan hitelezésben állapodtak meg. A vevő köteles volt az árut átvenni és az átvétellel járó költségeket viselni.

Az ingatlan adásvételi szerződések esetén az ingatlan tulajdonjogának megszerzésére helyezte a hangsúlyt a jogalkotó, viszont az eladót a tulajdon átruházás eredményének tényleges előidézésére nem kötelezte, tehát az eladót a törvény a dolog tulajdonának átruházására kötelezte. Az ingatlan adásvételi szerződésnek

---

24 1875. évi XXXVII. törvénycikk kereskedelmi törvény 336–367. §.

25 ZLINSZKY Imre: *A magyar magánjog mai érvényben különös tekintettel a gyakorlat igényeire.* Budapest, Franklin Társulat, 1899. (640–647)

26 1886. évi VII. törvénycikk az 1874: XXXV. tc. módosításáról és kiegészítéséről, 22. §

27 FODOR Ármin: *Magyar magánjog, III. Kötet.* Budapest, Singer és Wolfner Kiadása, 1898. (400–401)

is célja volt, hogy az ingatlan a vevőé legyen.

Az ingatlanra vonatkozó tulajdonátruházó szerződés akkori szabályozása szerint a telekkönyvbe való bejegyzés az ingatlan tulajdonjogának megszerzésének az előfeltétele volt.²⁸

Az ingatlan átruházására vonatkozó gyakorlat szerint, ha írásbeli szerződést megkötöttek, de az elidegenítésre vonatkozó anyagi kellékekkel nem rendelkezett és arra alkalmas okirat sem volt, a tulajdonjog megítélése iránt pert kellett indítani, amelyben az alperesnek kellett bizonyítania azt, hogy ő az ingatlan tulajdonosa, illetve kötelező volt telekkönyvi kivonatot felmutatni.²⁹

Az eladót az átruházás eredményének bekövetkezéséért szavatosság terhelte, valamint ingatlan adásvétel esetén az eladó szavatolt továbbá a jelzálogjog és dologi terhek tekintetében is, de az ingatlant terhelő közszolgáltatások tekintetében nem.

Valamint a Kúria megállapította azt is, az osztrák Ptk. alapján az eladott ingatlanra bejegyzett jelzálog terhéért az eladó szavatolni tartozik, illetve az eladót terheli a bizonyítási kötelezettség, hogy a vevő a terheket átvállalta.

Fontos kiemelni, hogy – ahogyan korábban már említettem – amíg nem volt egységes magánjogi kódex, a magyar jogban leginkább az osztrák polgári törvénykönyvet, valamint a kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikket alkalmazták.

Az adásvétel tekintetében teljes formaszabadság érvényesült, nem volt kötelező ingatlan elidegenítését írásba foglalni, viszont telekkönyvbe kellett a tulajdon átruházás tényét jegyeztetni, a vételárat és a vétel tárgyát, valamint ha az ingatlan meg volt terhelve, akkor ennek a tényét is.

3.2. Az ingatlan adásvételére vonatkozó rendelkezések az első világháború alatt

Ahogyan a korábbiakban bemutattam, az első világháború előestéjén, illetve a háború alatt a magyar magánjog szabályai jelentős módosításra kerültek, bár ezek a rendelkezések akkor csak átmeneti jellegűnek tűntek.³⁰

A második Wekerle-kormány bukását követően Tisza István vezetésével megalakult a Nemzeti Munkapárt, a választások során fölényes győzelmet arattak és

---

28 FODOR: i. m. (404–405)

29 EMÖDY Dániel: *A magyar magánjog tankönyve, I. kötet*. Sárospatak, Steinfeld Béla, 1892. (182)

30 STIPTA István: A tulajdonátruházás szabályozása a két világháború közötti Magyarországon. In: Štenpien, Erik – Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2015. (34–35)

1917-ig kormánypártként működtek Magyarországon, ezek után rövid időre Esterházy Móric került a miniszterelnöki székbe, majd 1917. augusztus 20-án ismét Wekerle Sándor lett a miniszterelnök, aki többek között a birtokpolitika fontosságának is hangot adott.³¹

Az ország harminckét megyéjében 1917 őszén a harmadik Wekerle-kormány megszüntette a szabad birtokadást és a 10 évnél hosszabb időre szóló bérbeadást és kimondta az állam elővásárlási jogát.³²

Az 1917. október 12-én kiadott 1917. évi 4000. M. E. sz. rendelet jelentős mértékben korlátozta az ingatlanok forgalmát. A rendelet első szakasza értelmében ingatlant csak a hatóság hozzájárulásával lehetett elidegeníteni, vagy tíz évet meghaladó időre bérbe adni.³³ Ez alól kivétel jelentett az az eset, amikor az ingatlan törvényhatósági joggal felruházott területen volt található, a felek egyike az állam, törvényhatóság volt, vagy ha bizonyítják, hogy a felek egymás egyenesági rokonai, és kisajátítás esetén.³⁴

A hozzájárulást a földművelésügyi miniszter a belügyminiszter egyetértésével adhatta meg. Jogorvoslattal a negyedik szakasz rendelkezése értelmében a földművelésügyi miniszterhez lehetett fordulni, közérdekből indított fellebbezés esetén a törvényhatóság tisztii ügyésze, gazdasági felügyelő és az erdőfelügyelő, ha erdőről volt szó, részére lehetett fellebbezni.³⁵

Ez a visszerthes jogügylet hatósági hozzájárulás nélkül érvénytelen volt, valamint a földművelésügyi miniszter kiköthette, hogy csak az általa kiadott hozzájárulásával lehetett ingatlant elidegeníteni.

A rendelet hatálya nem terjedt ki a hatályba lépésének napja előtt létrejött jogügyletekre, aki pedig ezeket a rendelkezéseket megszegte, kihágást követett el és hat hónapig terjedő elzárással volt büntetendő, valamint kétezer koronáig terjedő pénzbüntetéssel volt sújtható.³⁶

---

31 ZSUGYEL János: A haza és haladás gondolatának integritásáért folytatott küzdelem Wekerle Sándor életművében. In: *Magyarországi kormányprogramok 1867–2002, I. kötet*. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2004. (388–419)

32 BALATON Petra: Régiófejlesztés: egy elfeledett állami hivatal nyomában. In: Makkai Béla (szerk.): *A felvidék krónikása – Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére. Nemzeti tér – Törésvonalakkal*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó, 2015. (47–50)

33 4000/1917. M. E. rendelet az ingatlanok forgalmáról, Rendeletek Tára, Budapest, 1917. (2167–2171) Hatályba lépett: 1917. október 12-én.

34 BALOGH Sándor: A magyar állam és nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993. In: *Törvények és rendelkezések*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2002. (212–215)

35 Uo. (213)

36 Uo. (214)

Ami a rendelet területi hatályát illeti, a rendelet harminckét vármegyére terjedt ki. A rendelet 1917. november 1-jén lépett hatályba.³⁷

A rendelet hatályba lépését követően az ingatlanforgalmi korlátozást a kirendeltség végezte a Bihar, Temes, Torontál és Bács-Bodrog vármegyékben előfordult ingatlan-adásvételi ügyeket. Kisebb ügyekben hatósági hozzájárulás nélkül döntöttek.³⁸

Az első világháború alatt egyre több magyar föld került a különböző nemzetiségek birtokába, főleg Erdélyben és Felvidéken, de bizonyos mértékben Kárpátalján is, a Wekerle-kormány által kibocsátott rendelet pedig ezt igyekezte mérsékelni annak érdekében, hogy a magyar földtulajdonosok földje magyar kézben is maradjon.

A föld adásvételének megnehezítése, az állam elővételi joga lassította a magyar kézben lévő birtokok elidegenítését, jobban védve azt. 1918-ban a rendelet területi hatályát több vármegyére is kiterjesztették.³⁹

3.3. Az ingatlanvétel különös alakszerűségei a kivételes hatalom idején és a 4420/1918. M. E. rendelet

Ebben a fejezetben azt vizsgálom, hogy hogyan hatott a kötelmi jogra, azon belül is az ingatlanvételre a különleges jogrend. Ennek keretében ismertetem a legfontosabb feltételeket és alaki kellékeket.

1918 őszén született meg az ingatlanokra vonatkozó magánjogi szabályokat egészítő 4420/1918. M. E. számú rendelet, amelyet az 1912. évi LXIII. törvénycikk, valamint az 1914. évi L. törvénycikk felhatalmazása alapján alkotott meg a kormány.

A rendelet szerint az ingatlant elidegenítő jogügylet érvényességéhez a jogügylet okiratba foglalása szükséges, szintén ez az alaki kötelezettség vonatkozik a szerződéskötést megelőző előzetes megegyezésre.⁴⁰

A rendelet három kivételt tesz ez alól. A fentebb említett szabály nem vonatkozik azokra a jogügyletekre, amelyeket a rendelet hatályba lépése napjáig: a jogügylet a szükséges jóváhagyás kieszközölése, a vagyónátruházási illeték kiszabása vagy a birtokos személyében bekövetkezett változásnak a földadó-kataszteri munkálatokban keresztlüvetése végett a megfelelő helyre már bejelentettek, valamint ha az elidegenített ingatlant a szerző fél birtokba vette, végül, ha a szóbeli úton létrejött jogügylet teljesítése iránt a pert megindították.

---

37 Uo. (215)

38 BALATON: i. m. (47)

39 Uo. (215)

40 4420/1918. M. E. sz. rendelet, az ingatlanokra vonatkozó magánjogi szabályok kiegészítéséről. *Rendeletek tára 1918*, Budapest, 1918. (2162-2164) Hatályba lépett: 1918. 10. 15-én

Nóvumot jelentett, hogy a telekkönyv bejegyzés alapjául szolgáló okiraton a tanú nő is lehet. A telekkönyvi bejegyzést az igazságügy miniszter által megállapított esetekben a telekkönyvi hatóság vagy kiküldöttje okiratba foglalhatja.

Fontos kérdés, hogy miért volt szükséges megalkotni ezt a rendeletet röviddel az első világháború befejezése előtt. A rövid válasz erre az, hogy az ingatlanokat ne idegenítsék el kellő megfontolás nélkül.⁴¹ A rendelet hatályba lépése előtt formszabadság uralkodott, a kormány ezért igyekezett gátat szabni a visszaélések elszaporodása elé. Fontos szempont volt még a polgári törvénykönyv tárgyában benyújtott törvényjavaslat miniszteri indoklásában is. A földműves osztályt igyekeztek védeni, hiszen nekik a földbirtoktól függ az életük; a föld meggondolatlan eladása pedig beláthatatlan veszélyeket rejt magában, mint más ingóság elidegenítése.⁴² Az okirat kiállítása a józan meggondolásra ösztönzi az eladót; az okirati kellek elejét veszi annak a veszélynek, hogy a földbirtokos szóbeli nyilatkozat alapján, meggondolatlanul veszítse el a földjét.⁴³

A minisztériumi rendelet születésének körülményei további fontos adalékokkal szolgálhatnak. Ezt a minisztériumi rendeletet az akkori miniszterelnök, Wekerle Sándor adta ki, 1918. október 15-én, 19 nappal a padovai fegyverszünet, és 16 nappal Tisza István halála előtt. Wekerle Sándor 1918. október 16-án lemondott miniszterelnöki posztjáról, egy nappal a 4420/1918. M. E. rendelet kiadása után, azonban az uralkodó ezt nem fogadta el, így október 23-ig hivatalban maradt a Nemzeti Tanács megalakulásáig, amikor Károlyi Mihály vette át az ország irányítását.⁴⁴

A Tanácsköztársaság alatt megváltozott mind a gazdasági, mind a tulajdoni rend, és ennek megteremtésében lényeges szerepet játszott az állam. Mivel a proletárok hittek a sikeres világforradalom eszméjében, ezért csak „átmeneti gazdaságban” gondolkodtak. Megváltoztatták a tulajdonjog, a bérlet, a haszonélvezetre való szabályokat, csakúgy, mint az adásvételre vonatkozóakat. Bár szocialista polgári jogot nem építettek ki, csak a szocialista állam berendezési alapokat fektették le: a szociális, tulajdoni stb. intézményeket államosították. A Forradalmi Kormányzótanács hatályon kívül helyezte a 4420/1918. M. E. rendeletet és minden közintézményt, köztük a lakóházakat is államosította. A Forradalmi Kormányzótanács XXXVIII. sz. rendeletével a közép- és nagybirtokokat államosították, csak a kis- és középbirtokok maradtak magántulajdonban.⁴⁵

---

41 Ingatlan elidegenítéséről szóló okirat kellekei. *Jogtudományi Közöny*, 1921/6. sz. (48)

42 *Igazságügyi Közöny*, 1925/3. sz. (36)

43 *Igazságügyi Közöny*, 1925/ 3. sz. (33)

44 ZSUGYEL: i. m. (10)

45 ASZTALOS László: A tulajdoni rend a Tanácsköztársaság idején. In: *Jogtörténeti értekezések, a Tanács hatalom jogpolitikája 1919-ben*. Budapest, Magyar Jogász Szövetség, 1979. (70–77)

A Tanácsköztársaság bukását követően az ingatlanokra vonatkozó magánjogi szabályok kiegészítéséről 4420/1918. M. E. rendelet sorsa bizonytalan volt. Az újra kezdődő bíróságok gyakorlatára hamar hatást gyakorolt, a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXXVI. törvénycikk 77. §-a végül hatályában is fenntartotta.⁴⁶ A törvény indokolása szerint a rendelet a törvény céljával megegyezett, ezért azt fenntartotta a hatályában. Az indoklás azt a kiegészítést is hozzá tette, hogy az oszthatlan családbirtokról szóló rendelkezések a régebbi, rendeleti alapokon létesített haditelekre is megfelelő alkalmazhatók a részletesebb kidolgozás miatt.⁴⁷

3.4. A rendelet bírálata és továbbélése a háború után

Ahogy korábban említettem a rendeletet alkalmazták a bíróságok. Ugyanakkor, ahogy később, a joggyakorlat bemutatásánál részletesen is tárgyalni fogom, igazán jelentős hatást csak az 1920-as évek elejétől gyakorolt. Ezt a hatást leginkább a Kúria jogegységi tanácsának döntvényén, valamint a rendeletet ért kritikán keresztül lehet bemutatni, ezért ezeket külön, még a rendelet sorsát bemutató fejezetben elemzem.

A magyar királyi Kúria jogegységi tanácsa 1925-ben megalkotott 27. számú polgári döntvényében tisztázta a háborút követő néhány évben felvetődött kérdéseket. A Kúrai ügy határozott, hogy az ingatlant elidegenítő jogügylet akkor is érvényes, ha az okiratban nincsen benne a felek között létrejött megállapodásnak minden része. Elég volt az ingatlan és az ellenszolgáltatás megjelölése, ha pedig az átruházás ellenszolgáltatás nélkül történt, ennek a körülménynek ki kellett kitűnnie belőle.⁴⁸

A Kúria ellentétes elvi álláspontot foglalt el abban a kérdésben, miszerint érvényes-e az ingatlant elidegenítő jogügylet, ha nem tartalmazza a felek megegyezésének minden részét, például a vételár megfizetésének idejét vagy módját. Ezért a Kúria elnöke az elvi kérdés eldöntésének biztosítása végett a jogegységi tanács elé utalta. A jogegységi tanács az elvi kérdés a 4420/1918. M. E. rendelet 1. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés értelmének megállapítását tette szükségessé.

A jogegységi tanács kiemelte, hogy a rendelet kibocsátása előtt a magyar jogban az osztrák polgári jog mintájára az ingatlant elidegenítő adásvételi jogügyletekre

---

46 A földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXXVI. törvénycikk 77. §.

47 1920. évi XXXVI. törvénycikk indokolása, 77. §

48 A magyar királyi Kúria jogegységi tanácsának 27. számú polgári döntvénye. *Kereskedelmi jog*, 1925/5. sz. (63)

teljes formaszabadság uralkodott. Az ingatlanokra vonatkozó szerzési ügyletről írt okiratot csak a telekkönyvi bejegyzés miatt volt szükséges készíteni, de annak hiánya nem tette érvénytelenné a jogügyletet.⁴⁹ Csak a háború második felében kibocsátott 4000/1917. M. E. rendelet⁵⁰ írta elő, hogy bizonyos ingatlanokat a rendeletben név szerint megjelölt nemzetiségi vármegyék és városok területén csak hatósági hozzájárulással lehetett elidegeníteni.

A jogegységi tanács szerint azt a kérdést, hogy melyek a szerződés anyagi kellékei, azokat a fennálló anyagi jog egyes ügyletekre vonatkozó rendelkezései döntenek el. A vételt, mint a legfontosabb ügyletet a kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk 336. §-a szabályozta, mivel a magánjog átfogó kódex híján a szokásjogra támaszkodott.⁵¹ A törvény szerint bármely ingó vagy ingatlan dolog vétel tárgyában a jogügylet már azzal létrejön, ha a felek a vétel tárgyában és a vételárban megegyeztek és a felek a jogügylet létrejöttét nem tették megegyezéstől függővé.⁵²

A vétel tárgyában való megállapodás és a vételár volt az okirat legkisebb, szükséges alaki tartalma, ha pedig az átruházás ellenszolgáltatás nélkül történt, ezt az okiratban fel kellett tüntetni. Ez alól kivétel képzett, ha maguk a felek állapodtak meg abban, hogy a szerződés csak írásba foglalás esetén legyen érvényes, végül a felek szabadon köthettek az adásvételre vonatkozólag egyéb megállapodásokat.⁵³

Magát a rendeletet érte kritika, erre tekintettel szeretném ismertetni Ifj. Fazakas Mihály, székelykeresztúri ügyvédjelölt bírálatát az erdélyi részekkel kapcsolatban.⁵⁴ Fazakas ebben kifejtette, hogy a rendelet ésszerűségét az biztosítja, hogy az ingatlanok kivételesen súlyos anyagi értéke van, az ingó dolgok sokszoros értékemelkedésével szemben.⁵⁵ A szerző úgy véli, hogy a rendelet csak az ügylet bizonyíthatósága miatt rendelt el okirati kényszert, vagyis csak óvatossági szempontot követett.

A rendelet előtt az ilyen ügyleteket főként szóban kötötték meg, az ügyvédjelölt mégis felteszi a kérdést, hogy ezen túl miért nem lehet szóban megállapodni a

---

49 Uo. (63)

50 4000/1917. M. E. rendelet az ingatlanok forgalmáról, *Rendeletek Tára*, Budapest, 1917. (2167-2171) Hatályba lépett: 1917. október 12-én.

51 A magyar királyi Kúria jogegységi tanácsának 27. számú polgári döntvénye. *Kereskedelmi jog*, 1925/5. sz. (63)

52 A kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk, 336. §.

53 A magyar királyi Kúria jogegységi tanácsának 27. számú polgári döntvénye. *Kereskedelmi jog*, 1925/5. sz. (65)

54 FAZAKAS Mihály: A 4420/1918. M. E. sz. rendelet bírálat. *Magyar Jogi Szemle*, 1943/22. sz. (670–673)

55 Uo. (670)

vétel tárgyában és a vételárban. Szerinte ez a helyzet megkérdőjelezte a rendelet értelmét, mivel ilyen esetben egy hiányos, téves vagy színlelt okiratba foglalt szerződés esetében a jogügylet érvényes lesz, a felek valóságos akaratát azonban csak a szóbeli szerződés fogja tükrözni. Ebben az esetben maga a gyakorlati élet cáfolt rá a rendelet ésszerűségére, mivel az ingatlanra vonatkozó örökösök közötti osztálynál, hagyatékról való lemondásnál az akaratnak éppen annyira megfontoltnak kell lennie, mint az adásvételnél.

Fazakas kérdésként tette fel azt is, hogy indokolt-e a magánokiratot az ingatlan elidegenítési szerződés kizárólagos bizonyító eszközének minősíteni? Állítása szerint gyakran előfordult, hogy adásvételi pereknél a tanúvallomás volt a döntő bizonyíték. Másik, a szóbeliség melletti érveként hozta fel, hogy a szóbeli végrendelet esetén, ha négy tanú közül, ha egy meghal, egy másik pedig ellentmond, de a maradék kettő tanúnak egybehangzó a vallomása, akkor a szóbeli végrendelet így is érvényes lesz.⁵⁶ Végül rávilágított a Kúria egyik álláspontjára, miszerint ha a vevő a férjtől vásárolt ingatlant a tulajdonos nő tudtával huzamos időn át háborítatlanul birtokban tartja, a szerződést a hitves nem hatálytalaníthatja, ez az állapot pedig olyan értékű, hogy nem szükséges közjegyzői okirat. Így az ingatlan első vevője, mint tulajdonos részesül védelemben a második vevővel szemben. De a bírált miniszterelnöki rendelet útját állta annak, hogy a birtokbavétel az ügylet megfontoltságának és létrejöttének bizonyítékául szolgálhasson.⁵⁷

Újabb érv Fazakas részéről az írásbeliség megszüntetése ellen, hogy a szerződést érvénytelenítő következmények csak azokat sújtják, akik elmulasztották a szerződést írásba foglalni, de ebben az esetben ez a gondatlanság elősegíti a szerződést szegő fél szándékát, ez már jogpolitikai szempontot sért, mert itt a mulasztott fél szenved el a szerződészegés következményeit.⁵⁸ Gyakorlati példát hozva elmondja, hogy a hétköznapokban az eladó általában nem a szóbeli ügylet megkötése után áll el a szerződéstől, hanem a gazdasági állapotokban bekövetkezett értékelődés után, amikor a vételár az ingatlannak már csak egy hányadát éri el. Ebben a helyzetben az eladó inkább az ingatlannak az 1/3-ából visszafizeti a vételárat és a 2/3-os nyereséget megtartja. Ezzel megvalósul az alaptalan gazdagodás, mert amilyen arányban gazdagodott az eladó, oly mértékben károsult a vevő.⁵⁹ Fazakas szerint ott kell megszűnnie az írásbeli alakiságnak, ahol ezt a reálügylet ereje a leginkább megköveteli. Álláspontja szerint a 4420/1918. M. E rendelet abban a korban nem kívánatos visszasságokat okozott, amely joghézagokat eredménye-

---

56 Uo. (671)

57 Uo. (672)

58 Uo. (672)

59 Uo.

zett, és évégett a gyakorlati életben és kijátszó volt a miniszterelnöki rendelet.⁶⁰

Az 1928. évi magánjogi törvényjavaslat szerződések alaki kellékeire vonatkozó szabályok szerint szerződést rendszerint bármely alakban meg lehet kötni, kivéve, ha a törvény ehhez meghatározott alakot nem szabott, mert akkor az ilyen alakban kötött szerződés semmis volt.⁶¹ Ha a szerződést nem megfelelő alakban kötötték, és a törvény mást nem rendelt, akkor is érvényessé vált a szerződés a teljesítés által, ha telekkönyvi bejegyzés szükséges volt, a bejegyzéssel megerősített teljesítés által, valamint kötelező írásbeliség esetén szükséges volt, hogy a felek belefoglalják a szerződésbe minden olyan megegyezést, amely a szerződés lényegéhez tartozik.⁶² Végül fontos, hogy a szerződési okiratot mindegyik fél sajátkezű aláírásával ellássa, két tanú előtt.⁶³

4. A joggyakorlat

Sok esetben az 1920-as évek második felében is olyan perek folytak, amelyek alapvetően az 1910-es évek végén kialakult jogkérdéshez, vagy vitához voltak köthetők.

Az első, a Kúriát megjárt ügy a már tárgyalt elvi döntésben is kulcsszerepet játszott.⁶⁴ A Kúria ezt a döntését 1921. november 16-án, már a világháborút követően hozta, a jogvita pedig a háborút lezáró békét megelőzően indult.

Az adásvételi szerződést még 1919. március 13-án kötötték meg és a felek április első felére tűzték ki a vételár teljes megfizetését és az ingatlant is ekkor adta volna át az eladó. Április folyamán azonban a felperes az ingatlan átvételére, a fizetésre és a szerződés megkötésére nem jelentkezett az alperesnél, az alperes pedig az ingatlan tehermentesítése mellett nem hívta fel a felperest az átvételre, annak megfizetésére és a végleges szerződés kiállítására. Jogtalan előnyt a Kúria azonban nem állapított meg, mert az ügyletet a tanácsköztársaság alatti jogrend hatálya alá tartozott.⁶⁵ A határidő tekintetében a szerződés teljesítését az augusztus 4 utáni megszüntetéstől szorgalmazhatták, annyi ideig (25 napig) ameddig abban április hónapban megegyeztek, vagyis a március 21-én keletkezett április 15-ig tartó 25 napot augusztus 4-től számítva augusztus 29-ig kell számítani. Mivel

---

60 Uo. (672–673)

61 1928. évi magánjogi törvényjavaslat 960. §.

62 1928. évi magánjogi törvényjavaslat 961–962. §.

63 1928. évi magánjogi törvényjavaslat 963. §.

64 SZLADITS Károly: *Magánjogi döntvénytár, XV. kötet*. Budapest, 1923. (20–22)

65 4038/1919. M. E. rendelet, a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról, 3.§: Az elévülés határidejébe, valamint a jogok érvényesítésére vagy fenntartása megállapított határidőbe nem számítható be az az idő, amely alatt a rendes bíróságok működése szünetelt

március 21-én jött létre a tanácsköztársaság és az idézett rendelet értelmében ez a határidő nem számít bele. Tehát a jogi késedelemben és augusztus 29-én állt be.

Az alperes gazdasági lehetetlenülésre hivatkozott, ezért nem tudta az okiratot kiállítani és az ingatlan átadni, hivatkozott még arra, hogy a vételárat anyagbeszerzésre szeretne volna még áprilisban költeni, mert akkor olcsóbb. Végül az inflációra és az ingatlan drágulásra is hivatkozott.

A bíróság azonban ezeket a tényeket nem mérlegelte és a tényállást nem állapította meg, valamint emiatt a Kúria sem állapította meg az alperes szolgáltatástól mentesítő gazdasági lehetetlenülés fenn vagy fenn nem állását.

Összefoglalva, az ingatlan adásvételi ügylet kellékeiről a jogegységi döntvény figyelembe vette a mindennapi élet gyakorlati kérdéseit is, miszerint: „Az ingatlan elidegenítő jogügylet akkor is érvényes, ha az okirat a jogügyletben résztvevő feleken felül megjelöli az ingatlan és ellenszolgáltatást, ha pedig az átruházás ellenszolgáltatás nélkül történik, ez a körülmény kitűnik belőle.”⁶⁶

Fontos a döntvény indokolása, miszerint az okirat nem tartalmazhat kevesebbet, mint amennyi az ügylet érvényes létrejöttéhez elengedhetetlenül szükséges. Valamint az ingó vagy ingatlan dolog vétele tárgyában a jogügylet már azzal létrejön, ha a felek mind a vétel tárgyára, mind az árra nézve megegyeztek.⁶⁷

Az ingatlan elidegenítése érvényességéhez az ügyletek okiratba foglalása szükséges, kivételes intézkedés lévén, azt kiterjesztőleg értelmezni és alkalmazni nem lehet. Mivel nem volt ellenkező rendelkezés, ezért az olyan adásvételi jogügylet is érvényes, amit két különböző helyen, de teljesen egyező példányban, olyan módon állítottak ki és írtak alá, hogy a vevőnek átadott példányt csak az eladó, a másikat, az eladónak átadott példányt csak a vevő írta alá.

A Kúria indokolásában még azt is hozzá tette, hogy a fentebb említett körülmények ellenére is a szerződés érvényes volt, valamint a fellebbezési bíróság nem sértett jogszabályt, amikor megállapította a felek között létrejött, a két okiratba foglalt előzetes megállapodás érvényességét.

5. Összegzés

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az adásvételi és ingatlan elidegenítési jogügyletek kötelező okiratba foglalásának kérdése az első világháború alatt különösen fontos intézkedések és rendeletek megalkotására ösztönözte az akkori jogalkotót, hiszen a háború alatt is Magyarországon a szóbeli ingatlan adásvételi

66 Jogegységi döntvény az ingatlan adásvételi ügylet kellékeiről. *Polgári Jogi Közlöny* 1925. (81)

67 ANTALFY Mihály: Vétel, csere. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog 4. Kötelmi Jog, különös rész*, Budapest, Grill, 1942. (204)

megállapodás különös veszélynek tette ki a földműves osztályt, amely a világháború idején tág teret engedett a visszaéléseknek. A kormány a 4000/1917. M. E. rendelettel írta elő, hogy egyes nemzetiségi vármegyék területén ingatlanokat csak hatósági hozzájárulással lehet elidegeníteni, tették mindezt a magyar földművesek védelmében, hogy ne kerüljenek nemzetiségi kézre, illetve a magyar föld védelmében is.

A dolgozatban bemutattam és elemeztem a 4420/1918. M. E. rendeletet, amely tovább szigorította a földek és ingatlanok elidegenítését az adásvételi szerződés kötelező írásba foglalásával, amelyet a Tanácsköztársaság idején a hatályon kívül helyeztek, de az 1920. évi XXXVI. törvénycikkkel újra beépítették a joggyakorlatba, illetve az e rendelet alapján kelt joggyakorlati példákból is láthatjuk, milyen nagy jelentősége volt a kötelező írásba foglalásnak. Azt is bemutattam, hogy a két világháború között a rendelet hogyan élt tovább.

A rendelet hatást gyakorolt az ingatlanok adásvételi szerződésének ma is meglévő alaki kellékeire, mivel a kötelező írásba foglalást jogszabályi szinten először a 4420/1918. M. E. rendeletet tette kötelezővé.

Felhasznált források

1. Jogszabályok

1875. évi XXXVII. törvénycikk kereskedelmi törvényről

1886. évi VII. törvénycikk az 1874: XXXV. tc. módosításáról és kiegészítéséről

1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről

1912. évi LXIII. törvénycikk indokoklása

1920. évi XXXVI. törvénycikk a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről

1928. évi magánjogi törvényjavaslat

4000/1917. M. E. rendelet az ingatlanok forgalmáról

4420/1918. M. E. rendelet, az ingatlanokra vonatkozó magánjogi szabályok kiegészítéséről

4038/1919. M. E. rendelet, a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról

2. Szakirodalom

MAJOROS István: Nemzetközi kapcsolatok 1789–1914. In: Vadász Sándor (szerk.): *19. századi egyetemes történelem 1789–1914. Európa és az Európán kívüli országok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2011. 55–73. o.

- KELEMEN Roland: *Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi genezisééről*, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2017, 28. o. Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országos gyűlés képviselőházának naplója, XVII. kötet. Budapest, Athenaeum, 1913. 342. o.
- TÓTH Árpád: *A kivételes hatalom bevezetésének problémái a dualizmus idején*. Szeged, 1974. 462. o. Magyar Tudományos Akadémia Levéltára, D6945.
- PÉTERVÁRI Máté: A kivételes hatalom magánjogi viszonyokra gyakorolt hatása és a csődönkívüli kényszeregyezés bevezetése Magyarországon. In: Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *Szkuilla és Kharübdisz között. Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2020. 151. o.
- KELEMEN Roland: A kivételes hatalom szabályozásának elméleti rendszere, honvédelmi kapcsolódásai és megvalósulása a dualizmus kori Magyarországon. In: Farkas Ádám (szerk.): *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 85. o.
- ALMÁSI Antal: *A háború hatása a magánjogra*. Budapest, Franklin-Társulat, 1917. 17. o.
- TÓTH Árpád: *A hatósági árszabályozás és az árdrágító visszaélések problémái az első világháború idején Magyarországon*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 1988. 38. Tom., 20. Fasc., 255–256. o.
- ZLINSZKY Imre: *A magyar magánjog mai érvényben különös tekintettel a gyakorlat igényeire*. Budapest, Franklin Társulat, 1899.
- FODOR Ármin: *Magyar magánjog, III. Kötet*. Budapest, Singer és Wolfner Kiadása, 1898. 400–401. o.
- EMÖDY Dániel: *A magyar magánjog tankönyve, I. kötet*. Sárospatak, Steinfeld Béla, 1892.
- STIPTA István: A tulajdonátruházás szabályozása a két világháború közötti Magyarországon. In: Štenpien, Erik – Miskolczy Bodnár Péter (szerk.): *A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2015.
- ZSUGYEL János: A haza és haladás gondolatának integritásáért folytatott küzdelem Wekerle Sándor életművében. In: *Magyarországi kormányprogramok 1867–2002, I. kötet*. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2004.
- BALATON Petra: Régiófejlesztés: egy elfeledett állami hivatal nyomában. In: Mak-kai Béla (szerk.): *A felvidék krónikása – Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére. Nemzeti tér – Törésvonalakkal*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó, 2015.

- BALOGH Sándor: A magyar állam és nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993. In: *Törvények és rendelkezések*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2002.
- Ingtalan elidegenítéséről szóló okirat kellékei. *Jogtudományi Közlöny*, 1921/6. sz. *Igazságügyi Közlöny*, 1925/ 3. sz.
- ASZTALOS László: A tulajdoni rend a Tanácsköztársaság idején. In: *Jogtörténeti értekezések, a Tanács hatalom jogpolitikája 1919-ben*. Budapest, Magyar Jogász Szövetség, 1979.
- A magyar királyi Kúria jogegységi tanácsának 27. számú polgári döntvénye. *Kereskedelmi jog*, 1925/5. sz.
- FAZAKAS Mihály: A 4420/1918. M. E. sz. rendelet bírálata. *Magyar Jogi Szemle*, 1943/22. sz.
- SZLADITS Károly: *Magánjogi döntvénytár, XV. kötet*. Budapest, 1923.
- Jogegységi döntvény az ingatlan adásvételi ügylet kellékeiről. *Polgári Jogi Közlöny* 1925.
- ANTALFY Mihály: Vétel, csere. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog 4. Kötelmi Jog, különös rész*, Budapest, Grill, 1942.

Vörös Gréta Renáta¹

A NŐI HALLGATÓK MEGJELENÉSE A HAZAI JOGÁSZ KÉPZÉSBEN A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIA PÉLDÁJÁN

1. Bevezetés

1.1. *A téma bemutatása, szakmai és módszertani célkitűzések*

Kutatásom témája tágabb értelemben a jogász hivatásrend történetéhez kötődik, a választott jövőbeli foglalkozásom egyik fontos hivatástörténeti kérdését érinti. Ezen belül is egy sajátos területet, a nők állam- és jogtudományi képzésének hazai történetét tekintem át. Ezt a tárgykört már többen érintették, de az én témaválasztásom abban a tekintetben új, hogy a nők jogi oktatásának kezdeteit képező intézmény, a Kecskeméti Református Jogakadémia történetét feltáratlan levéltári források felhasználásával vizsgálom. A kutatás során feltártam és feldolgoztam a jogi főiskolán indult nem jogász szakokon folyó, nőket érintő államszámviteli képzést is.

A kutatói figyelem körén eddig kívül eső intézményi anyakönyvek, egyéni kérvények, és hivatalos nyilvántartások alapján azt igyekszem kimutatni, hogy a jogi karok és jogakadémiák tanrendjében és oktatási gyakorlatában milyen előzményei voltak a nők oktatásának és a korabeli hivatási előmeneteli rendjének. A kutatás áttekintő jelleggel a 19-20. századi hazai jogi képzőhelyekre, a honi egyetemek jogi- és államtudományi karaira, és részletesebben a jogakadémiákra terjed ki. Ezen belül is különös tekintettel leszek a Kecskeméti Református Jogakadémiára.

A kutatás fő célja és alapvető módszertani célkitűzése az eddig ismeretlen források feltárása, főleg az eddigi kutatások során mellőzött levéltári dokumentumok felhasználása. A tárgyválasztásomat befolyásolta az is, hogy a jogtudományi szakirodalomban csekély számú másodlagos feldolgozás található a nők és a progresszív társadalmi irányzatok azon hosszú küzdelméről, mely lehetővé tette részvételünket a jogászképzésben. Nagyné Szegvári Katalin jogtörténész

---

¹ Témavezetők: dr. Schlachta Boglárka Lilla tanársegéd, Prof. Dr. Stipta István professor emeritus KRE ÁJK.

ugyan monografikus igénnyel és számos részletre kiterjedően foglalkozott a nők képzési egyenjogúságát érintő tárgykörrel, de éppen a jogásképzés területén és a primer források felhasználása terén maradtak még megválaszolatlan kérdések. Ez a hiány egy TDK kutatás keretében természetesen nem pótolható, de mostani dolgozatommal és a későbbi kutatásaim során törekszem ennek – legalább részleges – pótlására.

A kecskeméti jogásznőkre vonatkozó adatokat a Bács-Kiskun megyei Levéltár és a Kecskeméti Egyházközség Levéltára fondjaiból, a jogakadémiai évkönyvekből és a helyi lapok tudósításaiból gyűjtöttem. Ezek alapján a jogakadémia 1861 és 1949 között beiratkozott 7436 hallgatójából elkülönítettem a női hallgatókat, és megkerestem azokat a kérelmeket és egyéb iratokat, amelyek adatokat szolgáltatnak a tanulás motivációiról és egyéb – hivatástörténeti szempontból releváns – körülményeiről. A számszerűsíthető, és tudományosan is értékelhető adatokat összesítettem, és ezeket grafikonokkal illusztráltam. Felhasználtam a korabeli tudományos művek kapcsolódó megállapításait, és törekedtem a sajtóban tükröződő társadalmi viszhang bemutatására is.

1.2. *A női hallgatók megjelenése a magyar egyetemeken*

A nők társadalmi szerepe hazánkban az 1848-49-es forradalom során került előtérbe. A korszakban kiemelkedő szerepet töltött be Teleki Blanka, akit a mai napig említenek a magyar nőnevelés úttörőjeként. Teleki Blanka nem csak a választójog megszerzésében látta az egyenjogúság megvalósulását, hanem az egyetemek kapuit is meg kívánta nyitni a nők előtt. Kiáltványokon keresztül igyekezett felhívni arra a figyelmet, hogy a nők nem csak mint családon belül tevékenykedő háziasszonyként tudnak érvényesülni a társadalomban, hanem értelmiségi pályákon is legalább ugyanúgy helyt tudnak állni, mint férfi társaik.² További kiemelkedő szerepet töltött be Veres Pálné is, akinek a nevéhez kötjük a dualizmus alatt legfontosabb szerepet játszó polgári nőegyleti mozgalom megindítását, melyben felszólítja a nőket aktív közrehatásra a nőnevelés ügyének javítása érdekében, és további célként fogalmazta meg a nők munkaviszonyainak rendezését.³

Az 1880-as években a nők jogaiért folyó küzdelemben visszaesés figyelhető meg, amely főleg a kor politikai és kultúrpolitikai viszonyainak alakulásával, Tisza Kálmán kormányzati rendszerének kiépülésével volt összefüggésben. A „generális”

---

2 NAGYNÉ SZEGVÁRI Katalin – LADÁNYI Andor: Nők az egyetemeken I. Küzdelmek a nők egyetemi tanulmányaiért. *Felsőoktatástörténeti Kiadványok* 4, (a továbbiakban: Nők az egyetemen 1976.) Budapest, 1976. (7-8)

3 NAGYNÉ SZEGVÁRI 1969. (132-133)

bukása után a liberális reformok előtérbe kerültek, így újra felvetődött a nők művelődési jogainak kiterjesztése, egyetemi tanulmányainak lehetővé tétele.⁴

A vallás- és közoktatási miniszter 1895 évi 67.719 sz. előterjesztésére az uralkodó – a minisztertanács hozzájárulásával – 1895. november 18-án, Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával megengedte a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerési pályákra való felkészülés érdekében a felsőbb tanintézetekre történő felvételét, és megnyílt a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerési kar a nők előtt. Érdekesség, hogy a tárcavezető eredetileg valamennyi kart meg akarta nyitni a nők előtt, de az uralkodó csak ezt a három pályát engedélyezte.⁵

Ezek a kezdeményezések azonban nem voltak elegendők ahhoz, hogy megszűnjenek azon vélemények, melyek teljesen elzárkóznak a nők magasabb szellemi képezésétől.

Makay István: A modern nőnevelés és ennek következményei című művében e gondolatokat rögzítette:

„A női stréber láttára undor fog el, mert tudom, hogy ezzel nem akarja saját tudása folytán helyzetének javítását elérni, hanem alkalmat akar szolgáltatni hiúságának legyezgetésére... az ilyen nőben akár villanylámpával is kereshetjük az egyik legszebb női tulajdonságot, a fenséget.”⁶

A feministák a hivatalos köröktől sorra kaptak elutasítást, méltánytalan mellőzést; még Gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter is magánbeszélgetések során „képtelenségnek” minősítette azt, hogy megnehezítik a nőknek az egyetemre való bejutását, azonban hivatalos formában nem állt ki a nők felsőoktatási képzése mellett.⁷

1.3. A nők jogi tanulmányainak perspektívái a huszadik első felében

1.3.1. Az első világháború hatása a hallgatók összetételére

Az első világháború évei során szárnyra kapott a nők egyetemi tanulmányainak kibővítéséért folytatott harc.⁸ A 20. század második évtizedében jelentős növekedést figyelhetünk meg az egyetemi tanulmányokat folytató nők számában, továbbá társadalmi bázisuk is változáson ment keresztül; a női értelmiségi hivatástudat

4 GYÖRGY Aladár: Nők, mint orvosok. *Fővárosi Lapok*, 1891. szeptember (28. évf.), 260. sz. (1); Nők az egyetemen 1976. (18-20)

5 BÓKA Zsolt: Nők az egyetemeken. *Evangelikus élet*, 72. évf., 1. sz., (7)

6 NAGYNÉ SZEGVÁRI 1969. (397)

7 Uo. (399)

8 Uo. (399)

megegyesített, az emancipációért folytatott harc ismét lendületre kapott.⁹

1917-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter a feminista kérését öt egyetemnek küldte meg annak érdekében, hogy kifejhessék véleményüket a témáról. A Budapesti Tudományegyetem Jogi Karának tanácsa azt a többségi álláspontot alakította ki, hogy ezen túl ugyanolyan feltételek mellett iratkozhatnak be az egyetem jogi fakultására, mint ami feltételek jelen vannak a bölcsészeti és az orvosi karokon.

Az antifeminista társadalmi erők közé tartoztak a katolikus egyház hivatalos körei is.¹⁰ A korabeli keresztény egyházak ugyan a nőképzés szükségességét elfogadták, azonban jelentős területeken különböztek nézeteik a polgári feminizmusétól: míg a feminista – habár nem azonosnak, de – egyenrangúnak tekintik a férfit és a nőt; míg a keresztények a nőt alacsonyabb rendű lénynek tekintik.¹¹

1.3.2. A nők tanulmányainak alakulása a két forradalom idején

Magyarországon a dualizmus bukása után tudott megvalósulni a nők főiskolai képzésének egyenjogúsítása, tekintettel arra, hogy az új rezsim felsőoktatási politikájának fő célkitűzése a felsőoktatás demokratizálása volt, tehát lehetővé tették az egyetem kapuinak megnyitását a dolgozó nép előtt is.¹² Mindez úgy tudott végbe menni, hogy az 1918-as polgári demokratikus forradalom során Lovász Márton miniszter 206.626/1918. sz. rendeletével a nőknek az egyetemre teljes és korlátozás nélküli felvételét engedélyezte.¹³

A két forradalom a női értelmiség növekedését eredményezte; jelentős volt a nőhallgatók létszámának növekedése, az 1918/1919-es tanévre már 1676 női hallgató folytatott egyetemi tanulmányokat. Nem figyelhető meg fellendülés azonban a jogi karokon és a jogakadémiákon; a beiratkozott nők száma csupán 150 volt, a hallgatók mindössze 3.54%-a volt.¹⁴ Azonban a polgári demokratikus köztársaság idején kiadott rendelet a Tanácsköztársaság bukása után hatályát veszítette. Ezek után a kérdés újra a Horthy korszakban vetődött fel, ahol ismét megváltozott politikai légkörben folytatódott a harc a nők egyetemi képzéséért.¹⁵

9 Uo. (398)

10 Uo. (402-403)

11 RÁCZNÉ HORVÁTH Ágnes: *A keresztény nőmozgalom a XX. század elején Magyarországon*. Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. 1991. (108-109)

12 NAGYNÉ SZEGVÁRI Katalin: *Út a nők egyenjogúságához*. Magyar Nők Országos Tanácsa/Kossuth Könyvkiadó, 1981, (a továbbiakban: NAGYNÉ SZEGVÁRI 1981.) (175-176)

13 NAGYNÉ SZEGVÁRI 1969. (411)

14 NAGYNÉ SZEGVÁRI 1981. (176)

15 NAGYNÉ SZEGVÁRI 1969. (412)

Az 1920. évi I. törvénycikk 9. §-a által megszünt a nők jogi felsőoktatásban való részvételének lehetősége. A törvény rögzítette, hogy az „*ügynevezett népköz-társaság és tanácsköztársaság szerveinek néptörvény, rendelet vagy más elnevezés alatt kibocsátott mindennemű rendelkezései érvénytelenek*”, mely végrehajtása során az 5230/1922. ME rendelet által megszüntette a nők jogi képzésének lehetőségét biztosító 1918-as norma alkalmazhatóságát is.¹⁶

Érdeemes továbbá figyelembe venni az 1920. évi XXV. tc. megjelenését az egyetemeken és főiskolákon bevezetett „zárt szám”-ről (numerus clausus). Ugyan a törvény csak a zsidókra vonatkozólag fogalmaz meg nyíltan megkülönböztetést, de a nőkre nézve a törvény végrehajtási rendelkezéseinek értelmezésével korlátozást eredményezett.¹⁷

A szigor tovább fokozódott a nők tanulmányait illetően az 1927. augusztus 28-i 63.000-IV. VKM rendelet 3. §-a által, mely a nőknek a tudományegyetemekre, a műegyetemre és az egyetemi közgazdaságtudományi karra való felvételének szabályozta. A rendelet nem győzte hangsúlyozni, hogy a jog- és államtudományi karokra egyáltalán nem lehet női hallgatót felvenni.¹⁸

2. Nőhallgatók a Kecskeméti Református Jogakadémián

2.1. A jogakadémiákról

A jogakadémiák és a joglyceumok a jogtanítás speciális felsőoktatási intézetei voltak, melyek kialakulása a protestáns oktatásügy aktivitásának volt köszönhető, és melyek a gimnáziumok és az egyetem közötti átmeneti fokozatot képviselték. A protestáns törekvések sikerével kapcsolatban Foglár Györgynek, az egri katolikus joglyceum alapítója az alábbi gondolatokat fogalmazta meg: „*legyenek katolikus jogtudók, s a főpapok, katolikus urak ne kénteleníttessenek, miként eddig, jogaik védelmét a katolikus ügyvédekre bízni, s velők még titkos okmányait is közölni*”.¹⁹

---

16 HOMICSKÓ Árpád Olivér – NÁNÁSI László – STIPTA István – TÖRÖ Csaba Attila: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története 1875-1949*. Budapest, Patrocinium, 2019, (a továbbiakban: HOMICSKÓ – NÁNÁSI – STIPTA – TÖRÖ 2019.) (194)

17 NAGYNÉ SZEGVÁRI 1981. (187)

18 HOMICSKÓ – NÁNÁSI – STIPTA – TÖRÖ 2019. (196)

19 MEZEY Barna: Egyetemek és jogakadémiák. In: Kajtár István – Pohánka Éva (szerk.): *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833-1923: A 2009. október 16-án Pécsen tartott tudományos konferencia tanulmányai*. (a továbbiakban: MEZEY 1995.) (13); HALMAI István: A Kecskeméti Református Jogakadémia a polgári kori főiskolák rendszerében. 1875-1944. *Acta Akademicae Pedagogiae Agriensis*. (Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei). Eger, 1995. (25).

A 18. század során alakultak ki az intézményes, önálló jogakadémiák, bár mellettük továbbra is működtek az egyes főiskolákon jogi tanszékek. A jogakadémiák azon jogi stúdiumokra fókuszáltak, és oktattak, melyek a gyakorlati jogász tevékenységéhez szükségesek voltak.²⁰

A neoabszolutizmust követően kerültek fókuszba a felekezeti és állami jogakadémiák. Működésük meglehetősen hasonló volt, tekintettel, hogy a kiegyezéssel Magyarországon az egységes szabályozási konstrukció szellemében a kultusz-kormányzat egy modellbe igyekezett betagolni a különféle képzési formákat. „*A dualizmus oktatási szerkezetében definiált formájukban a jogakadémiák feladata volt ugyan az állam és jogtudományok oktatása, az iskolák elvégzése azonban nem jogosított a tudori fokozat viselésére: a jogakadémiák nem rendelkeztek a promotio és habilitatio jogával, tudori szigorlatot nem fogadhattak el, egyetemi magántanári fokozatot sem adományozhattak.*”²¹

Ugyan az 1874. évi reform a jogakadémiák és az egyetemek közelítésére törekedett, az igazságügyi kormányzat – a jogi műveltség minőségét féltve a jogakadémiáktól az ügyvédi vizsgák bevezetésével – a jogtudományi karokra helyezte a hangsúlyt, a jogtudóságot megjelölve alkalmazási feltételként a szakmában, melynek következtében megvalósulni látszott a jogakadémiák lassú elsorvadása, elnéptelenedése, az oktatás színtelenedni kezdett. A jogakadémiák közül csak három maradt fent a második világháborút követően; a római katolikus egri, az Eperjesről Miskolcra költözött evangélikus, továbbá a kecskeméti református jogakadémia. Mezey Barna úgy véli, figyelemre méltó, hogy egyetlen állami jogakadémia sem élte túl a második világháborút.²²

Az 1949. évi átalakulások hatására végül a három jogakadémiát a jogász-tultermelésre történő hivatkozással megszüntették, csakúgy, mint a debreceni jog- és államtudományi kar működését függesztették. Ennek hatására radikálisan visszaesett a hallgatók száma, mely megfélelmett az állam és a jog elhalásáról szóló marxi tanítás értelmezésének. Eszerint kevesebb jogászra és államigazgatási szakemberre van szükség a szocializmus építése során.²³

---

20 MEZEY 1995. (14)

21 [id.] TRÓCSÁNYI László: A jogakadémia helye és szerepe a magyar jogéletben. *Állam- és Jogtudomány* 1982. 2. sz.; MEZEY Barna: Egyetemek és jogakadémiák. *Győri Tanulmányok*, tudományos szemle, 20/1998, (a továbbiakban: MEZEY 1998.) (15-16)

22 MEZEY 1998. (16); Vö: BELOHOROSZKY Gábor: Protestáns nemzeti nőnevelés érdekében. *Evangélikus Egyház és Iskola*, 14. évf., 1893. (79-80)

23 MEZEY 1998. (17); Vö: FINKEY Ferenc: A jogakadémiák megszüntetése és a jogioktatás gyökeres reformja. *Magyar Jogi Szemle*, 1.sz., 14. évf. 1923. január 1. (135-143)

2.2. Jogakadémia Kecskeméten

Új korszak kezdődött 1828-ban a kecskeméti református gimnázium életében, amikor a kecskeméti református egyház önálló iskolaépület felállítását határozta el és kérte, hogy az egyházkerület Kecskemétet jelölje ki főiskolája helyéül, melyhez az egyházi előjárók segínyt ajánlottak fel. Ezzel párhuzamosan Nagykőrösön is hasonló kezdeményezés indult, de 1835-ben a királyi jóváhagyás Kecskemét mellett döntött és az iskolát főiskolai rangra emelték. A magyarországi református Konvent 1840-ben a többi egyházkerületben lévő anyaiskola – mint például Debrecen, Sárospatak és Pápa – közé sorolta a kecskeméti főiskolát is.

1860-ban kezdődött meg a harmadéves bölcsészhallgatók jogi oktatása, majd 1862 júniusában elhatározták a 2. évfolyam indítását, és a jogi szaktárgyak előadására Csilléry Benő ügyvédet, Pest megyei ügyészt tanárrá választották. Ezek után bekövetkezett a kecskeméti gimnázium bölcsészeti 3. osztályát két fakultásra osztása: egyiket a négyéves pesti teológia, másikat a kétéves jogi szak első évének tekintették. 1863 őszén jelentették be a három évfolyamos jogakadémia szervezését a Helytartótanácsnak, ami majd 1864. március 31-én 26109. sz. alatt érkezett leirat a szervezést jóváhagyta, azzal az utasítással, hogy a kecskeméti jogakadémia végzett hallgatói a pesti, eperjesi vagy nagyváradai állami vizsgabizottság előtt bírói vizsgát tehetnek. Csak 1875-ben valósult meg a négy évfolyamos jogi képzés.²⁴

2.3. A jogakadémia női hallgatói számának vizsgálata

A korabeli sajtó ironikus cikke szerint Kecskemét városa azért is híres város az Alföldön, mert az ottani református jogakadémiának van több kisasszony-hallgatója:

„S a professzor urak nagyon kegyetlenek: nem élik be azzal, hogy a kecskeméti jogakadémiának ez a nevezetessége van, még azt is akarják, hogy a jogász kisasszonyok komolyan látogassák az előadásokat. Legutóbb a jogakadémia fekete tábláján nagyon udvariatlan hirdetés jelent meg, a mely felhívja a jogász kisasszonyokat, hogy látogassák rendszeren az előadásokat és tegyék le az alapvizsgálatot. Persze könnyű a professzor uraknak: ők már nem járnak bálba és így merészségüket nem lehet megtorolni egy-egy kosárral.”²⁵

24 Nőhallgatók a kecskeméti jogakadémián: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 1917. szeptember 9. (402); BÁLINTNÉ MIKES Katalin: *A kecskeméti Református Jogakadémia évkönyvei*. Repertórium In: *Bács-Kiskun megye múltjából. VIII.* Kecskemét, 1983, (a továbbiakban: BÁLINTNÉ MIKES 1983.) (10-12)

25 *Budapesti Hírlap*, 1895. november. 15. évf., 305. sz. (10)

A Budapesti Hírlap is jóízű humorral regéli el, hogy jogakadémiánk büszke lehet, mert ennek van több nőhallgatója.²⁶ Arról is olvashatunk, hogy a nőhallgatók a jogakadémiára ritkán járnak, annál gyakrabban találkoznak tanáraikkal a jogászesztélyeken.²⁷

A Pesti Hírlap arról tudósított, hogy a kecskeméti jogakadémián jelenleg két, érettségig tett kisasszony van, akiknek az „akadémiai maguktartása dicséretes.” A lap szerint fölvételük a kar egyhangú, liberális megállapodása folytán, a lehető legegyszerűbb módon történt.

*„Miután a szabályok nem tiltják a fölvételt, a tanárok e szokatlan tényrt csak utólag hozták a miniszter tudomására. Ebből látható hogy a fölvétel még olyszerü korlátozás alá sem esik mint az egyetemen. De hát ugyan mire való is volna a korlátozás? Hát csak a férfiaknak szabad magukat képezni? Más dolog az, hogy a tanfolyam bevégezése után mit szándékoznak tenni! A jogász kisasszonyok neve különben Curtutiu Helen és Valéria nővérek. Mindketten I. éves joghallgatók, s mindketten oly szorgalmasak, hogy „ösjogoncok”-ká semmi esetre sem fognak válni.”*²⁸

A legelső női hallgatók tehát az 1894-1895-ös tanévben iratkoztak be – Curtutiu Hermina és Valéria – folytatva a családi hagyományt, és mint nyilvános rendes hallgatók, három félévet töltöttek a Jogakadémián. Erre a mozzanatra országszerte figyeltek fel a napilapok; ez az „egyedüli főiskola ma az országban, amelynek női hallgatói is vannak”, akik „szorgalmasan hallgatják az előadásokat”²⁹ A Pécsi Közlöny is kiemelte, hogy

*„A kecskeméti jogakadémiának van egy olyan specialitása, a mely az ottani jogász-élet kellemességeit valószínűleg növeli. Ez a specialitás két nőhallgató. Curtutiu Hermin és Valéria kisasszonyok, Curtutiu aradi ügyvéd leányai, kik ez időszerint mint rendes hallgatók iratkoztak be az intézetbe és természetesen az összes hallgatók között a legszorgalmasabbak. A vállalkozó szellemü kisasszonyok nagy buzgalommal böngészik a korpusz jurist.”*³⁰

Mindezek ellenére a „Pesti Napló” kritikusan jegyezte meg; „bár még egyáltalán nem bizonyosak abban, hogy diplomájuk alapján és tudományukkal a magyar igazságszolgáltatást szolgálhatják. Egyébként lehetséges, hogy ez nincs is szándékukban.”³¹

26 *Kecskeméti Lapok*, 1895/45. sz. (2)

27 *Pesti Napló*, 1895/305. sz. (2)

28 *Pesti Hírlap*, 1895/150. sz. (8)

29 HOMICSKÓ Árpád Olivér: A kecskeméti Jogakadémia szervezete. In: Homicskó Árpád – Nánási László – Stipta István – Törő Csaba: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875-1949.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2019. (17-70; 190-191)

30 *Pécsi Közlöny*, 1894/119. sz. (4)

31 *Pesti Napló*, 1894/287. sz. (3)

Később az is helyet kapott a napilapokban, hogy a női hallgatók elmulasztották letenni az „*alapisvizsgálatokat*”, továbbá mivel „*a Jogakadémiára ritkán járnak*”, megszakadt a képzésben való részvételük.³²

Ebben az időszakban a nők már több jogi oktatási intézményben is megjelentek; a pécsi püspöki joglíceumban 1912-ben iratkozott be az első nő rendkívüli hallgatóként, majd a következő évben három nő is megkezdte tanulmányait, immáron miniszteri engedéllyel. Ezzel párhuzamosan az eperjesi jogakadémia 1913-ban rögzítette, hogy női hallgatókat is felvesznek rendkívüli hallgatóként.³³ A „Magyarország” című lap Eperjesről az alábbiakról tudósított: „*A kollégiumi jog- és államtudományi kar dr. Hebelt Ede jogakadémiai tanárindítványára kimondotta, hogy nőket is felvesz rendkívüli hallgatókul a jogtudományi karra. Hajnal Ilonkát már fel is vették a kar kebelébe. Az eperjesi kollégium az első, mely nőhallgatók felvételét engedélyezte.*”³⁴ Láttuk az előzőekben, hogy az első Kecskeméti illeti ezen a téren.

A kecskeméti Jogakadémián is megjelentek rendkívüli vagy vendéghallgatóként nők, előbbire már a Jogakadémia 1878. évi rendtartási szabályzatának 28. § a) pontja biztosított lehetőséget beiratkozni azoknak, akik „*arra, hogy rendes hallgatókul beiktattassanak vagy előjegyeztethessenek, elégséges alappal nem bírnak, mégis bizonyos tanfolyamot oly célból kívánnak hallgatni, hogy ez nekik a beiktatás kellékeinek későbbi megszervezése esetén utólagosan, mint rendes hallgatóknak beszámíttassék.*” Így a Jogakadémián egy külön, féléves oktatási formában, fakultatív tárgyként speciálkollégium keretében heti két órában előadott államszámviteltan képzés keretén belül kezdték meg tanulmányaikat a női hallgatók; az 1913-1914-es tanévben már tízen is beiratkoztak.³⁵ 1914 és 1918 között vendéghallgatóként részt vett a rendes jogi képzésben – az akkor már bölcsészdoktorátussal rendelkező – Mellinger Kamilla, aki az alapisvizsgákat is sikeresen teljesítette. Erre lehetősége a rendtartási szabályzat 28. § b) pontja alapján volt, mely a vendéghallgatóság feltételeit rögzítette (kellő előkészültségű tanulók egyes tantárgyakat hallgathatnak csak saját további kiképeztetésükre vagy egyéb közművelődési érdekből).

Az előbbieken utaltam rá, hogy Wekerle-kormány 1917. szeptember 28-i ülésén fogadta el gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternek a

32 *Pesti Napló*, 1895/305. sz. (2) idézi: HOMICSKÓ 2019. (17-70; 190-191)

33 NÁNÁSI László: A Jogakadémia hallgatóinak létszáma és összetétele: In: Homicskó Árpád – Nánási László – Stipta István – Törő Csaba: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875-1949.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar 2019. (a továbbiakban: NÁNÁSI László 2019.) (191-192)

34 *Magyarország*, 1913/242. sz. (9); *Ügyvédek Lapja*, 1913/42. sz. (2); lásd még: NÁNÁSI László 2019. (191)

35 NÁNÁSI László 2019. (191-192)

nők jogi és műszaki karokon való tanulására tett javaslatát, majd az Országos Jogakadémiai Tanári Egyesület 1917. október 24-i választmányi ülésének határozata is kérvényezte, a jogakadémiák kapu is nyíljanak meg a nők előtt, azonban az ennek megengedésére irányuló előterjesztés az uralkodóhoz elbírálatlanul maradt.³⁶ A „Szeged és vidéke” című lap az alábbiit rögzítette:

„Apponyi Albert gróf rendeletével, amelyet a nőknek a jog- és államtudományi szakra való bocsátása ügyében intézett az egyetemekhez, a napokban foglalkozott a debreceni egyetem tanácsa. A tanács kimondta, hogy a jogi fakultást meg kell nyitni a nők előtt, de csakis korlátozással. Az egyetem tanácsának véleménye szerint bírói és magasabb közigazgatási állásokban nőket nem kellene foglalkoztatni.”³⁷

A jogi pálya teljesen megnyíltnak látszott a nők előtt, mikor Lovász Márton vallás- és közoktatásügyi miniszter 1918. december 7-én kelt 206626. sz. rendeletével lehetővé tette a nők jogi tanulmányait,³⁸ és határozott a nők egyetemi és jogakadémiai felvétele korlátozásának eltörléséről. A VKM rendelet rögzítette, hogy a női hallgatók a férfi hallgatókkal megegyező feltételek mellett iratkozhatnak be az egyetemek világi karaira, a műegyetemre és a jogakadémiákra.³⁹

Az 1918/19-es tanév a második félévben két nő – Buday Dezsóné és Munkácsy Erzsébet – iratkozott be, de mindketten kimaradtak. Egy évvel később három, 1920/21-ben 4, 1921/22-ben pedig kilenc nőhallgatója volt a jogakadémiának. A folyamat azonban az 5230/922. ME sz. rendelet által megszakadt; kizárták a nőket a jogi képzésből, de lehetővé tette, hogy akik elkezdték, be is fejezzék tanulmányaikat. Sajnálatos módon csak négy női hallgató tudta ezt kihasználni, köztük Koncz Erzsébet az első kecskeméti ügyvédnö.⁴⁰

A legtöbb női hallgató (12) 1922-1923-ban iratkozott be, de ez után meglehetősen csekély számban kezdték meg tanulmányaikat: 1927 és 1944 közt egy, vagy egy női hallgató sem jelentkezett a tárgyak hallgatására.⁴¹

Az 1945. augusztus 16-i 6660. ME rendelet ugyan csak az egyetemi jogi karokra engedélyezte a női hallgatók beiratkozását, azonban Kecskeméten ismét megjelentek a rendes női hallgatók: 1945-ben nyolcan iratkoztak be, mely hallgatók közt volt olyan is, aki a már elkezdett, de megszakított jogi tanulmányait kívánta folytatni. Az 1946. évi XXII. törvény megjelenése után 1946-1947. tanévben négyen, 1947-1948-ban hatan, és 1948-1949-esben tizenegyen iratkoztak be. Az

---

36 Uo. (193)

37 *Szeged és Vidéke*, 1917/231. sz. (5)

38 BÁLINTNÉ MIKES 1983. (27)

39 HOMIČSKÓ – NÁNÁSI – STIPTA – TÖRŐ 2019. (194)

40 BÁLINTNÉ MIKES 1983 (27)

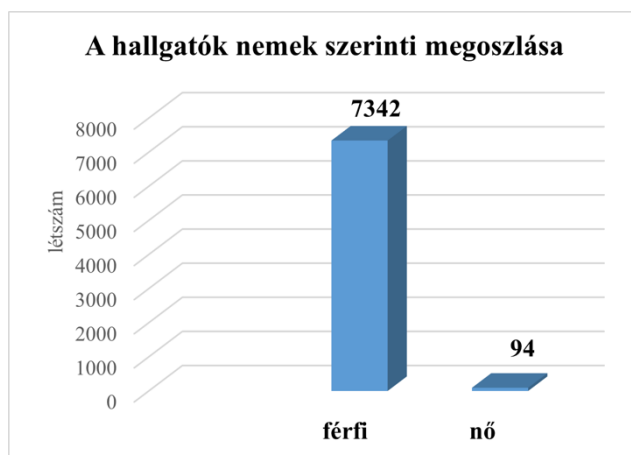
41 NÁNÁSI László 2019. (192)

államszámviteltani képzésre pedig az 1945-1946-os és 1947-1848-as tanévekben egy-egy, 1948-1949-ben pedig négy női hallgató iratkozott be.⁴²

2.4. Adatok a Kecskeméti Református Jogakadémia női hallgatóról

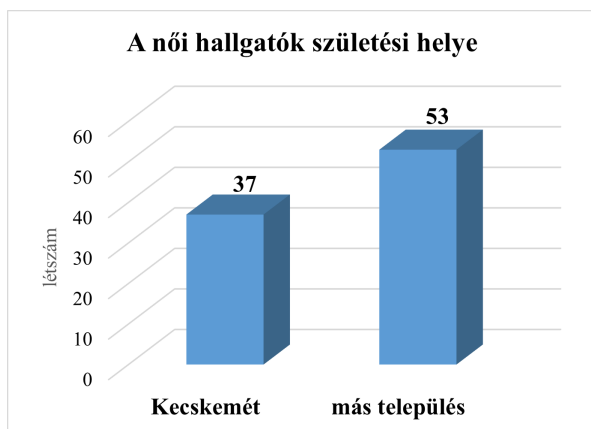
Az tanulmány jelen fejezetében a Kecskeméti Református Jogakadémia női hallgatóira vonatkozó adatokat ismertetem és elemzem. A Kecskeméti Református Jogakadémia képzésein az 1861 és 1949 közötti tanévekben összesen 7436 hallgató vett részt. A kutatómunkám során vizsgáltam a hallgatók adatairól készült kézjegyzéket,⁴³ amelyből a női hallgatókra vonatkozó adatokat gyűjtöttem ki. A feldolgozott adatokat diagramok segítségével az alábbiakban szemléltetem.

Az összesen 7436 hallgató nemek szerint arányát vizsgálva, láthatjuk, hogy összesen 7342 férfi, illetve 94 női hallgató tanult a Jogakadémián az 1861 és 1949 közötti tanévekben. A kimutatáson is jól látható, hogy a vizsgált 88 év alatt a női hallgatók száma alig haladta meg az összlétszám 1%-át.

42 HOMICSKÓ – NÁNÁSI – STIPTA – TÖRŐ 2019. (196 -197)

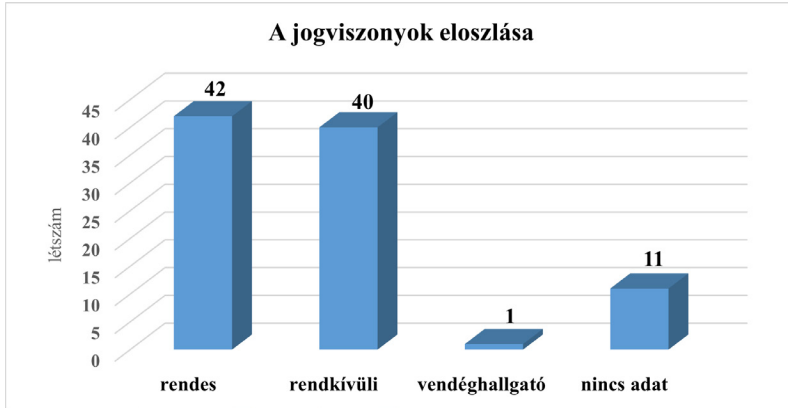
43 HU MNL BKML VIII. 1. A Kecskeméti Egyetemes Református Jogakadémia iratai 1861-1949.

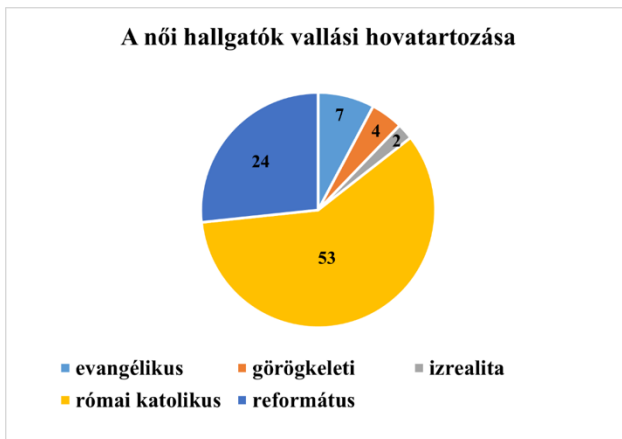
A következő szempont a női hallgatók születési helyének vizsgálata. Összesen 37 női hallgató született Kecskeméten, míg 57 női hallgató más településről származott, négy hallgató esetében a születési helyet a vonatkozó iratok nem rögzítették.

Balassagyarmat	1	Kúla	1
Balatonkiliti	1	Lacháza	1
Bánfalva	1	Losonc	1
Bánlak	1	Mácsa	2
Beodra	1	Máramarossziget	1
Beszterce	1	Megyaszó	1
Brassó	1	Monor	2
Budapest	6	Nagylak	1
Cece	1	Nagyvárad	1
Cegléd	2	Nyitra	1
Ceglédbercel	1	Palicsfürdő	1
Endrőd	1	Rákospalota	1
Esztergom	1	Rutka	1
Fülöpszállás	1	Szeged	2
Gyertyánliget	1	Szentes	1
Gyón	1	Szolnok	3
Izsák	1	Vác	1
Kalocsa	1	Vajkóc	1
Kapuvár	1	Zenta	1
Kisszeben	2	Zichyfalva	1
Komárom	1		

Az női hallgatók születési helyei településekre lebontva látható, valamint az adott településről származó hallgatók számát is jelöltem. A legmagasabb arányban a Budapestről érkezett hallgatók voltak, tehát pontosan hat hallgató volt budapesti születésű. Budapestet Szolnok követte három hallgatóval. Majd Cegléd, Kisszeben, Mácsa, Monor, Szeged következett két-két hallgatóval.

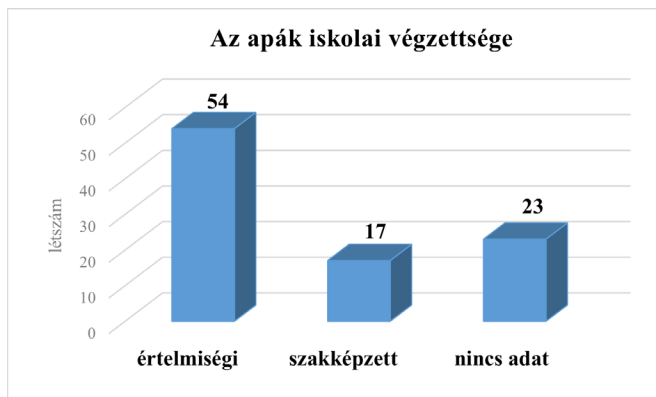

A vizsgált női hallgatók jogviszonyait tekintve a rendes (42) és a rendkívüli (40) hallgatói státusz kifejezetten kiegyenlített arányba voltak, azonban 11 hallgató státuszáról nem rendelkezünk adattal. Mellinger Kamilla volt az egyedüli vendég-hallgató, aki az 1913 és 1918 közötti tanévekben volt a Jogakadémia hallgatója.

A kördiagramon a női hallgatók vallási státusát láthatjuk. A diagram jól szemlélteti, hogy a női hallgatók több mint fele vallotta magát római katolikus vallásúnak. Annak ellenére, hogy a Jogakadémia a református értékrendet követte, a női hallgatók közül csupán 24-en gyakorolták a református vallást. A többi honos vallás csekélyebb arányban jelent meg a hallgatók között: evangélikus hét fő, görögkeleti négy fő, izraelita vallású csupán két fő volt. Négy női hallgató eseté-

ben nem volt adat a vallási hovatartozással kapcsolatban. Felekezeten kívülinek, egyetlen hallgató sem vallotta magát.⁴⁴

Az apák iskolai végzettségét elemezve megállapíthatjuk, hogy túlnyomó részben értelmiségi szülők lányai folytattak jogi tanulmányokat. Értelmiségi kategóriába soroltam többek között: az orvos, ügyvéd, állami tisztviselő, bírói hivatásokat, míg a szakképzett körbe: a molnárségéd, a földműves, az autófuvvarozó és a szerelő foglalkozásokat rendeztem. Az apák foglalkozására vonatkozó adat 23 hallgató esetében hiányzott.

A szülők helyzetének meghatározó szerepét az alábbi elemzés találóan foglalja össze.

„A pályaválasztás kérdése tehát éppen csakis a középosztály lányainak kérdése: elsősorban a tisztviselők, hivatalnokok leányaié. Azért mondom, hogy kereskedő, iparos, gazdálkodó leánynál csak másodsorban kérdéses, mert azoknak atyjuk üzemeiben kellene foglalkozást találniok s ez a nők által is támogatott intenzív ipari és gazdasági termelés volna talán leghelyesebb megoldása a mai lehetetlenül súlyos, válságos gazdasági helyzetnek. [...] Következnek sorban a hivatalnokok, tisztviselő, az u. n. értelmiségi osztály leányai, itt lehet némileg irányadó az apa foglalkozási köre. Kivéve a kivételes tehetségeket, akik zene, festés, tanulás, vagy bármi téren különösen kitűnnek, azok oly pályát válasszanak, hogy tehetségük minden áron és módon érvényesüljön a maga irányában. [...] Az értelmiségi pályák közül a mai szomorú időkben legkevesebb célja van az egyetemi végzettséggel járó pályáknak. Itt nyílik legkevesebb kilátás állás nyerésére, hacsak az Isten különös kegyelméből hamarosan vissza nem szerezzük a határainkat. De tehetséges leányok, olyan esetben, ha azt a

⁴⁴ HERGER Csabáné: *Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2010. (254)

*luxust megengedhetik maguknak, hogy diplomájukat fiókjukba zárva megélhetésüket oly pályán biztosítsák, melyhez kevesebb előkészület is elég volna: ám végezzenek gimnáziumot és egyetemet. A magasabb műveltség, szélesebb látókör, kincs lesz akkor is egész életükre, ha kamatait pénzben nem kapják vissza. A hivatalnoknői, kezelőnői pályák aránylag legkevésbé megfelelők. Teljesen elvonják a nőt a családjától, csekély jövedelem, egyoldalú munkakör, ezek hátrányai. [...]*⁴⁵

Az 1920-ban megjelent cikk látványosan szemlélteti a kor gondolkodását: ugyan becsülendő, ha a nő tanulmányokat folytat, az mégis luxusnak számít, annak kihasználását és hasznosítását bizonytalannak látja.

2.5. A női hallgatók felvételi kérelmei

Általánosságban elmondható, hogy a felvételi kérelmükben a női hallgatók – az előírások szerint – mellékeltek az érettségi bizonyítványukat. Érdekesség, hogy nem csak az eminens, kitűnő tanulók jelentkeztek, hanem voltak közepes átlaggal, sőt, az 1940-es években már kifejezetten átlag alatti teljesítménnyel rendelkező jelentkezők is. Utóbbira példa Horváth Erzsébet Mária, akinek bizonyítványában nem csak, hogy az elégséges érdemjegy dominált, de „*Magyar nyelvből és irodalomból*” ismétlő vizsgát kellett tennie a gimnázium teljesítésének érdekében.⁴⁶ Ezzel szemben Polcz Edit bizonyítványa tele volt jeles érdemjeggyel, az egyedüli kivételek a „*Természetrájsz*”, és a „*Magaviselet*” tantárgyak voltak, ahol „csupán” jó minősítést szerzett.⁴⁷ Nagy Katalin, aki 1931/1932 I. félévében nyerte felvételét, szintén majdnem teljesen kitűnő bizonyítványát mellékelte felvételi kérelméhez, mely okirat alján a következő szerepelt: „*A fentiek szerint a követelményeknek jól megfelelővén, őt a tudományegyetemeknek és a főiskolák nők részére engedélyezett tanulmányaira érettnak nyilvánítjuk. Erről neki az Angolkisasszonyok kecskeméti r. k. leánygimnáziuma pecsétjével és aláírásunkkal előállított jelen bizonyítványt kiadjuk.*”⁴⁸

Voltak, akik a felvételük érdekében külön fogalmaztak a dékánnak egy kérelmet, azonban ennek hiánya volt a jellemzőbb. Amennyiben kérelmet csatolt a felvételiző, az az esetek túlnyomó részében rövid, de lényegre törő volt: „*Tekintetes Tanári Kar! Alulírott Nóta Judit kecskeméti lakos a csatolt okmányok alapján*

45 FARAGÓ Béláné: Leányaink jövőjéről. II., *Reformátusok lapja*, VI. évf., Kecskemét, 1920. június 27., 26. sz. (111-112)

46 Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltár (a továbbiakban: MNL BKML) VIII. 1. KREL VI./4 A kecskeméti református jogakadémia iratai, felvételi kérelmek (1944-1947), 4. doboz, Horváth Erzsébet Mária.

47 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. A kecskeméti református jogakadémia iratai, felvételi kérelmek mellékletei. L-SZ., 109. doboz, Polcz Edit.

48 Uo. 109. doboz, Nagy Katalin.

tisztelettel kérem a Jogakadémia első évfolyamának első félévére való felvételemet. Tisztelettel: Nóta Judit.”⁴⁹ Voltak, akik nevesítették a csatolt okmányokat:

„Mély tisztelettel kérem a tekintetes Dékáni Hivatalt, hogy engem az 1945/46. isk. évre a jogakadémia első évfolyamára, rendes hallgatónak felvenni szíveskedjék. Kérésem támogatására a következő okmányokat mellékeltem: A., Gimnáziumi érettségi bizonyítványomat, B., Erkölcsi bizonyítványomat, C., Születési anyakönyvi kivonatomat és D., Hatósági vagyoni bizonyítványomat. Kérésem megismétlése mellett maradtam a tekintetes Dékáni Hivatalnak, Kecskemét, 1945, aug. 29-én. Teljes Tisztelettel: Bakos Katalin”⁵⁰

Egyesek a kérelemben érveket sorakoztattak fel a felvételük oldalán:

„Kérésem támogatására bátorodom felhozni, hogy 1939-ben az Angolkisasszonyok Leánygimnáziumban érettségiztem. Öskeresztény családból származom. Jelenleg az országos Társadalombiztosítási Intézet, Kecskeméti Kerületi Pénztáránál mint kisegítő irodai munkaerő vagyok alkalmazva. Az államszámvitel elvégzése jövőm szempontjából elhatározó fontossággal bír.”⁵¹

Bán Mihályné Juhász Mária a következő levelet csatolta kérelméhez:

„Méltóságos Dékán Úr! Alulírott Bán Mihályné Juhász Mária, szegedi lakos, azon alázatos kéréssel fordulok Méltóságodhoz, hogy szíveskedjék engem az 1943/44. tanévre a Jogakadémia államszámviteltanra rendes hallgatóként felvenni. [...] A fentiek alapján felvételem engedélyezését remélve vagyok Méltóságodhoz. [...]”⁵². Mellékelt iratait azonban (csak úgy, mint számos hallgatótársa) 1944-ben vissza is kérte: „Nagyságos Vasváry Sándor Questor Urnak, Tisztelettel kérem beiratkozásom alkalmával benyújtott okmányaim visszaküldését, mivel rendkívüli helyzet következtében előállt igazoltatásuk alkalmával szükségem van rájuk. Amennyiben okmányaim kiadása az Akadémia szabályai szerint nehézségekbe ütközne, legalább származásomra való összes iratokat lkeresztlevel, házasságlevel, szülők és nagyszülők keresztlevellel/ póstafordultával visszaküldeni szíveskedjék. Mély Tisztelettel: Bán mihályné számgyakorolnok.”⁵³

A második világháború időszakának környékén a felvételizni kívánó hallgatók az eddigieknél is különösebb figyelmet fordítottak vallási hovatartozásuk hangsúlyozására. Szabó Erzsébet Ilona Klotild a következőt fogalmazta meg:

49 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. A kecskeméti református jogakadémia iratai, felvételi kérelmek (1944-1947), 4. doboz, Nóta Judit.

50 Uo. 4. doboz, Bakos Katalin.

51 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. Kecskeméti református jogakadémia felvételi kérelmek (1943-44), 3. doboz, Pásztor Terézia

52 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. A kecskeméti református jogakadémia iratai, felvételi kérelmek (1920-1943), 2. doboz, Bán Mihályné Juhász Mária.

53 Uo.

„Mély tisztelettel az alulírott azon kéréssel fordulok a tekintetes Dékáni Hivatalhoz, hogy engemet államszámviteli rendkívüli hallgatónak felvenni méltóztassék. Mély tisztelettel bejelentem elemei iskolámat a kecskeméti Református Tanítónőképző Gyakorlóiskolájában kezdettem meg és végeztem el, utána a Kecskeméti Református Leánygimnáziumba iratkoztam, ahol 1939. évben az érettségi vizsgálatot jó eredménnyel letettem. 1939. október 1-én a M. Kir. Földmívelésügyi Minisztérium szolgálatába kerültem a Kecskeméti Növényegészségügyi Körzethez /Kecskemét Rákóczi út 6. sz. / és 1942. december 31-ével véglegesítettem és jelenleg is itt működöm, mint tisztviselő. Szolgálati érdekből óhajtom letenni az államszámviteli vizsgát és éppen ezért tisztelettem kérem rendkívüli államszámviteli hallgatónak való felvételemet. Mély tisztelettel becsatolom alább felsorolt dokumentumokat: [...]. Tisztelettel bejelentem, hogy Nagyszüleim is őskeresztény családból származnak, rom. kath. vallásuk és a rom. kath. szertartás szerint kötöttek házasságot. Ezeket az iratokat eredetiben bemutattam a M. Kir. Földmívelésügyi Minisztériumban árráságom igazolásakor és az iratokat vissza kellett küldenem, mert Nagynéném fia [...] és ugy Nagybatyám, mint Unokabatyám birtokában vannak, minthogy azok katonatisztek. Amennyiben a tekintetes Dékáni Hivatal követeli ezek bemutatását, ugy közjegyzőileg hitelesített másolatát fogok beszerezni és azt a tek. Dékáni Hivatalnak pótlólag fogom bemutatni. Családunk árrásága azonban több ízben igazolást nyert, mert Nagybatyám [...] és unokabatyám [...] árráságának igazolásakor is bemutattak. Édesatyám Szabó Lajos, a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara h. igazgatója árráságát is igazolta a M. Kir. Földmívelésügyi Minisztériumnál, [...]. Mély tisztelettel kérem az előadottak figyelembevételével államszámviteli rendkívüli hallgatónak leendő felvételemet [...].”⁵⁴

Volt olyan női hallgató is, aki közvetlenül hivatkozott a Kultuszminiszter rendeletére: „Kérésem támogatására felhozom, hogy a Kultuszminiszter Úr engedélyezte nőhallgatóknak a jogi fakultásra való felvételét. Annál is inkább szeretnék Kecskemétre iratkozni, lévén családunk régi kecskeméti család.”⁵⁵

A felvételi kérelmekhez számos (férfi és női hallgatói is) csatolta születési anyakönyvének kivonatát, működési bizonyítványát, erkölcsi bizonyítványát, azonban az igazán alapos kérelmező – például Szabó Erzsébet Ilona Klotild – mellékelték édesanyjuk, édesapjuk, nagyszüleik születési anyakönyvi kivonatát, sőt, a szülők és a nagyszülők házassági anyakönyvi kivonatát is.⁵⁶ A hatósági erkölcsi

54 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. Kecskeméti református jogakadémia felvételi kérelmek (1943-44), 3. doboz, Szabó Erzsébet Ilona Klotild

55 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. A kecskeméti református jogakadémia iratai, felvételi kérelmek (1944-1947), 4. doboz, Sárközy Flóra.

56 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. Kecskeméti református jogakadémia felvételi kérelmek

bizonyítványt a magyar rendőrség állította ki, melyben rögzítették, hogy az adott hallgató „a rendelkezésre álló adatok szerint büntetve nem volt. Erkölcsei magaviselete rendőri szempontból kifogástalan.” A Kecskeméten kiállított bizonyítvány alján meg kellett jelölni, hogy a rendőrség a fél kérelmére milyen célból adta ki az okiratot, melyhez „iskola”⁵⁷, „főiskolai felvétel”⁵⁸, „egyetemi felvétel”⁵⁹ vagy „akadémiai felvétel”⁶⁰ címszót írták.⁶¹ Akadt olyan jelentkező, aki erkölcsi bizonyítványát a kecskeméti református gróf Tisza István gimnázium igazgatójától kérte, mely az alábbiakat rögzítette: „Erkölcsi magaviselete és nemzethűsége kifogástalan. Főiskolai tanulmányokra alkalmas.”⁶²

Elvértve akadt olyan jelentkező, aki csatolta hatósági bizonyítványát, amely rögzítette –amennyiben rendelkezett– ingatlanát, ingóját (legtöbb esetben „házi bútor”), egyenes állami adóját, jövedelmét vagy keresetét.⁶³

2.6. A női hallgatók leckekönyvének vizsgálata

A leckekönyv első lapján a Felvételi igazolvány található, ami megjelölte a hallgató nevét, apjának nevét, születési évét, vallását, középiskolai bizonyítványának számát. A férfi hallgatóknál elég volt megjelölni, hogy bizonyítványuk alapján került felvételre a hallgató, de a nők esetében ez nem volt elegendő: a legtöbb esetben a sorok közé szorították, hogy a „[...] bizonyítvány és 131846/1913-as a Kult. vall.- és közokt. min. alapján”,⁶⁴ vagy esetleg „a kiállított [...] bizonyítvány és a vkm. 1629t8/1918. IV. sz. a. kelt rendelete alapján”⁶⁵ rendkívüli vagy rendes hallgatói közé szabályszerűen felvételre. Abban az esetben nem látták szükségesnek a rendeletre való hivatkozást, amennyiben a női hallgató már rendelkezett valamilyen végzettséggel: a „bizonyítvány” szót áthúzták, és fölé írták, hogy „tanítónői oklevél alapján” nyert felvételt a hallgató.⁶⁶

(1943-44), 3. doboz, Szabó Erzsébet Ilona Klotild

57 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. A kecskeméti református jogakadémia iratai, felvételi kérelmek (1944-1947), 4. doboz, Pataki Klára Margit.

58 Uo. 4. doboz, Benkő Klára.

59 Uo. 4. doboz, Horváth Erzsébet.

60 Uo. 4. doboz, Pál Klára.

61 Uo. 4. doboz, Pataki Klára Margit, Benkő Klára, Horváth Erzsébet, Pál Klára.

62 Uo. 4. doboz, Bakos Katalin Klára, Nóta Judit.

63 Uo. 4. doboz, Bakos Katalin.

64 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. Kecskeméti református jogakadémia Leckekönyv, Demcsák Ilona.

65 Uo. Mészáros Margit.

66 Uo. Kálmán Margit; Pataki Klára.

Érdekességként említhető, hogy levéltári kutatás során bármelyik női hallgató leckekönyve a kezembe került, az élénk piros színű volt, míg a férfi hallgatóké túlnyomó részt fekete, esetenként sötétkék, sötétzöld, vagy bordó volt. További érdekesség, amely az akkoriban szerkesztett leckekönyvek férfi-centrikusságát szemlélteti, hogy a pontozott rész után, ahova a hallgató nevét kellett írni, minden esetben „úr” követte a pontozott részt, az apa megjelölésénél pedig a pontozott részt a „fia” szó követte. Egyes esetekben az „úr” szót áthúzták, de több leckekönyvbe is ott maradt helytelenül.

A vizsgálati jegyzőkönyv rögzítette a hallgatók alapvizsgálati eredményeit. Minden félévben készült ilyen jegyzőkönyv, ahol bármiféle rendszerezés nélkül (véleményem szerint az alapján, hogy milyen sorrendben érkeztek a hallgatók) rögzítették a hallgató adatai mellett, hogy „szótöbbséggel”, vagy „egyhangúlag” képesítették.⁶⁷

2.7. A női hallgatók tanulmányi teljesítményei

A férjhez menetel és családalapítás – mint a kor egyik legjelentősebb követelménye – számos női hallgató tanulmányait megnehezítette, sok esetben el is lehetetlenítette. Ennek következményeképpen inkább volt gyakori, hogy nem fejezték be a női hallgatók a tanulmányaikat. Voltak, akik el sem jutottak az alapvizsgák letételéhez, egyesek az elsőt – akár másodikat, vagy harmadikat is – letették, de a teljes követelményrendszert ritkán teljesítették.

Ennek ellenére voltak, akik kiválóan teljesítettek: az 1920-1921. tanévben az első alapvizsgán Szabó Erzsébet, 1921-1922-ben a másodikon Kiss Margit (aki mellesleg öt jogakadémiai alapítvány ösztöndíját is elnyerte) vizsgázott kitüntetéssel, míg 1922-1923-ban a második, majd 1923-1924-ben a harmadik alapvizsgán ért el ilyen eredményt Ebert Irma.

A jogakadémia egyik legsikeresebb női hallgatója Koncz Erzsébet volt, aki 1922-1925 között elvégezte a jogakadémiát, mindhárom alapvizsgát letéve, majd 1927-ben megszerezte a doktorátust. Tanulmányai után Kecskeméten az ügyvédi kamara titkárnője lett, és 1933-ban az egységes bírói és ügyvédi szakvizsgát is letette, melyek után felvette fel tagjai közé a helyi kamara. Koncz Erzsébet éveken át praktizált, továbbá megszervezte és vezette a polgármesteri hivatalban a szociális ügyosztályt, valamint részese lett a városi igazoló bizottságnak.⁶⁸

Az 1945-1949. tanévekben tanult női hallgatókat illetően hasonló volt a

67 MNL BKMLVIII. 1. KREL VI./4. A kecskeméti református jogakadémia Vizsgálati jegyzőkönyv 1920/2, Kiss Margit.

68 HOMICSKÓ – NÁNÁSI – STIPTA – TÖRŐ 2019. (194)

tendencia: egyesek sikeresen vették az akadályokat és teljesítették a 4 éves képzés követelményeit, azonban akadtak, akik csak féléveket tudtak elvégezni. Ennek oka immáron nem csak a családi állapot megváltozása lehetett, hanem döntő tényező volt a Kecskeméti Református Jogakadémia 1949-es megszüntetése is.⁶⁹

3. Összegzés

A döntő fordulatot az 1945. augusztus 16-i 6660. ME rendelet hozta, mely az egyetemi jogi karokra megengedte a női hallgatók jelentkezését, azonban érdekes módon ez nem terjedt ki a jogakadémiákra.⁷⁰ Azután, hogy 1895. november 18-án a bölcsészettudományi és orvos-tudományi karok megnyitották a nők előtt és így a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészi pályákra való alkalmazás lehetővé vált számukra, már nem volt tartható a jog- és államtudományi karok merev elzárása a női hallgatók előtt.⁷¹ Így a több évtizedes szakadatlan küzdelem után 1945 őszétől a nők a jogi stúdiumok látogatására is engedélyt kaptak, majd az 1946. évi XXII. törvénycikk megteremtette a teljes egyetemi jogegyenlőséget, kivéve (a képzés jellegéből fakadóan) a római katolikus hittudományi karok terén. A törvénycikk rögzítette, hogy a nők „*az egyetemek valamennyi karára, valamint a főiskolákra hallgatókul a megállapított létszám keretén belül minden korlátozás nélkül felvehetők*”.⁷²

Forrás és irodalomjegyzék

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára VIII.1. A Kecskeméti Egyetemes Református Jogakadémia iratai
Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára VI/4. Kecskeméti Református Jogakadémia

---

69 NÁNÁSI László 2019. (197); Uo: A Kecskeméti Református Jogakadémia hallgatói (1875–1949). Hírös históriák. Ősz 3. (44-49)

70 HOMICSKÓ – NÁNÁSI – STIPTA – TÖRŐ 2019. (196)

71 Dr. MÁRTONFFY Károly: Jogi oktatásunk új rendje. *Városi Szemle*. 32. évf. 1946. (422) Mártonffy idézi Schwarz Gusztávot: »A jogi studium a maga természete szerint részben történeti, részben bölcsészeti, közelebbről logikai és etikai természetű. Ha tehát a nők történészek és bölcsészek lehetnek, az anyag természetében nincs ok, miért ne tanulhatnak eredményesen a jogot is« írja Schwarz Gusztáv már a század elején. A nők jogi studiumáról. *Jogállam*, II. évf. 1903.

72 BÓKA Zsolt: Nők az egyetemeken. *Evangelikus élet*, 2007/1. sz. (7)

Szakirodalom:

- Bálintné Mikes Katalin: A kecskeméti Református Jogakadémia évkönyvei. Repertórium Bács-Kiskun megye múltjából, VIII. Kecskemét, 1983.
- Halmi István: A Kecskeméti Református Jogakadémia a polgári kori főiskolák rendszerében. 1875-1944. Acta Academiae Pedagogiae Agriensis. (Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei). Eger, 1995.
- Homicskó Árpád Olivér: A kecskeméti Jogakadémia szervezete. In: Homicskó, Árpád; Nánási, László; Stipta, István; Törő, Csaba: A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875-1949 Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar 2019.
- Homicskó Árpád Olivér – Nánási László – Stipta István – Törő Csaba Attila: A Kecskeméti Református Jogakadémia Története 1875-1949. Budapest, Patrocinium, 2019.
- Mezey Barna: Egyetemek és jogakadémiák. Győri Tanulmányok. 20/1998.
- Mezey Barna: Egyetemek és jogakadémiák. In: Kajtár, István; Pohánka, Éva (szerk.) A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833-1923: A 2009. október 16-án Pécsen tartott tudományos konferencia tanulmányai.
- Nagyné Szegvári Katalin: A nők művelődési jogaiért folytatott harc hazánkban (1777-1918), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1969.
- Nagyné Szegvári Katalin: Út a nők egyenjogúságához. Magyar Nők Országos Tanácsa/ Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981.
- Nánási László: A Jogakadémia hallgatóinak létszáma és összetétele: In: Homicskó, Árpád; Nánási, László; Stipta, István; Törő, Csaba A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875-1949. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2019.
- Nagyné Szegvári Katalin, Ladányi Andor: Nők az egyetemeken I. Küzdelmek a nők egyetemi tanulmányaiért. Felsőoktatástörténeti Kiadványok 4, Budapest, 1976.
- Ráczné Horváth Ágnes: A keresztény nőmozgalom a XX. század elején Magyarországon. Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. 1991.

Szaklapok:

- Belohorszky Gábor: Protestáns nemzeti nőnevelés érdekében. Evangélikus Egyház és Iskola, tizenegyedik évfolyam, 1893.

- Bóka Zsolt: Nők az egyetemeken. *Evangélikus élet*, 72. évf., 1. szám, 2007. december 9.
- Finkey Ferenc: A jogakadémiák megszüntetése és a jogioktatás gyökeres reformja. *Magyar Jogi Szemle*, I. szám, IV. évf. Budapest, 1923. január 1.
- Mártonffy Károly: Jogi oktatásunk új rendje. *Városi Szemle*. 32. évf. 1946.
- Szegvári Katalin: A magyar feminista mozgalom a század elején. *Valóság* 6. évf. 4. szám (1963.),
- [id.] Trócsányi László: A jogakadémia helye és szerepe a magyar jogéletben. *Állam- és Jogtudomány* 1982. 2. sz.

VIII. MUNKAJOGI TAGOZAT

„SPICLI” VAGY KÖZÉRDEKŰ BEJELENTŐ? A WHISTLEBLOWING MUNKAJOGI DIMENZIÓI

1. Bevezető

Mit tenne, ha a munkahelyén valamilyen jogellenes cselekményre lenne figyelmes? Merné jelenteni vagy félve a következményektől inkább elfordítaná a fejét? Dolgozatom középpontjában a whistleblowing áll, melynek szó szerinti magyar fordítása: megfújni a sípot, felhívni a figyelmet valamilyen munkahelyi rendellenességre. A sípot általában egy szervezet tagja, volt tagja, alkalmazottja vagy a szervezettel kapcsolatba kerülő személy „fújja meg”, ráirányítva a figyelmet egy jogellenes, közérdeket sértő vagy veszélyeztető, esetleg másoknak kárt okozó vagy etikátlan viselkedésre.² A whistleblowereket – a magyar fordításban: bejelentő személyeket – a történelem során gyakran „jutalmazták” megtorlással és a „besúgó”, „áruló” megbélyegzéssel, azonban a jogalkotó - felismerve a szerepüket a közérdek védelme, az átláthatóság, valamint a helytelen menedzsment elleni harcban – „pártfogásba vette” őket, jogszabályokban biztosítva számukra a védelmet.

Dolgozatomban elsőként a whistleblowing történetét kutatom, felvázolom fejlődésének irányait, valamint összehasonlító elemzésben rávilágítok az amerikai és az európai szabályozás főbb eltéréseire és ezek okaira is.

A dolgozatom második részében az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019-ben elfogadott, 2019/1937 irányelvét (2019. október 23.) az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről (a továbbiakban: Irányelv)³ vonom elemző vizsgálat alá, bemutatva főbb karakterjegyeit, kiemelve a legjelentősebb munkajogi implikációit, valamint összevetem az Irányelv filozófiáját az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos - munkajogi kontextusú - esetjogával.

1 Témavezető: Prof. Dr. Kun Attila, tanszékvezető egyetemi tanár, KRE-ÁJK. A dolgozat a 36. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Munkajog 1. tagozatában I. helyezést ért el, illetve elnyerte a Doktoranduszok Országos Szövetségének Különdíját.

2 KUN Attila: A whistleblowerek védelme – különös tekintettel a munkajogi aspektusokra. In: *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2011. szeptember, II. szám, IV. évf. (113)

3 Az Irányelv magyar nyelvű változata: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937> (2022.11.28.)

A dolgozat aktualitása egyértelmű, lezárásának időpontjáig a hazai átültetés még nem történt meg, noha annak határideje közel egy éve lejárt. A harmadik részben – mely tulajdonképpen a dolgozat konklúziója – két nagyobb kérdéskörrel foglalkozom. Egyrészt, hogy hogyan lenne érdemes átültetni az Irányelvet a hazai jogrendszerbe úgy, hogy annak jogpolitikai céljai a lehető leghatékonyabban érvényesülhessenek, reflektálva többek között a környező országok megoldásaira. Másrészt górcső alá veszem a hazai munkavállalói érdekképviseleti szervezetek tárgyban aktivitását és lehetőségeit arra keresve a választ, hogy milyen szerepet kellene játszaniuk az Irányelv implementációja során, hogy alapvető funkciójukból kiindulva a lehető legszélesebb munkajogi (és azon túli) védelmet harcolják ki a bejelentők részére. Céлом, hogy az Irányelv hazai jogharmonizációja kapcsán – széleskörű nemzetközi kitekintés alapján – artikuláljak bizonyos alapvető elvárásokat, orientációs pontokat, elsősorban munkajogi perspektívából. A munkajogi fókusz jelentőségét nézetem szerint két fő körülmény támasztja alá. Egyrészt a jól működő whistleblowing-kultúra akár a munkajogi szabályok – egyebekben „ezer sebből vérző” – kikényszerítésének, ellenőrzésének („compliance”) is lehet egy addicionális eszköze, támogatója. Másrészt a bejelentők hatékony munkajogi védelme bizonyosan támogathatja a whistleblowing működését.

Röviden a módszerről: a whistleblowing szabályozásának vizsgálatát a komplex megértéshez kizárólag az egyes jogágakon (lásd egyebek mellett: munkajog, adatvédelmi jog, alapjogok tana, közigazgatási jog stb.) átívelő interdiszciplinaritás igényével lehet és kell megtennünk. Dolgozatomban igyekeztem a lehető legtöbb oldalról vizsgálni a jelenséget, nagy hangsúlyt fektetve a történelmének megismerésén túl a nemzetközi kitekintésre, valamint a nemzetközi és hazai jogtudomány álláspontjainak feltérképezésére, hiszen ezek ismerete, illetve kvalitatív igényű elemzése elengedhetetlen ahhoz, hogy helyes, előremutató jogi álláspontra jussunk a jövő jogalkotását illetően.

2. A whistleblowing értelmezési kerete

Jogsértések bármely szervezetben előfordulhatnak. A visszasságok észleléséhez legideálisabb helyzetben a szervezet munkavállalói, illetve a szervezettel kapcsolatba kerülő személyek vannak, azonban a munkaviszony alapvető sajátossága a felek egyenlőtlen helyzete,⁴ a munkavállalók sok esetben gazdaságilag ki vannak szolgáltatva azzal a szervezettel szemben, akitől munkájuk folytán ténylegesen

---

4 Vö: GYULAVÁRI Tamás: A munkajogi szabályozás rendszere. In: Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*. Ötödik átdolgozott kiadás, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2020. (18)

függnek,⁵ ebből kifolyólag a megfelelő védelem hiányában komoly dilemma elé néznek, hogy felfedjék-e a jogsértésre vonatkozó információt. A megtorlástól való félelem eltántoríthatja őket a bejelentés megtételétől, emiatt az információ nem jut el a megfelelő személyhez, szervhez, akik felléphetnének ellene, így fennáll a közérdek súlyos sérelmének kockázata.⁶ „A visszaélést bejelentők, azaz azok, akik a munkakörnyezetükben tudomásukra jutott visszaélésekről beszámolnak (az érintett szervezeten belül vagy valamely külső hatóság számára) vagy információkat tesznek közzé (a nyilvánosság számára) segíthetnek a közérdeket fenyegető olyan veszélyek vagy károk megelőzésében és felderítésében, amelyek egyébként rejtve maradnának.”⁷ A whistleblowerek védelme voltaképpen elengedhetetlen feltétele a demokratikus, tiszta és korrupciómentes közéletnek.

3. A whistleblowing történeti gyökerei: nemzetközi áttekintés

3.1. Az amerikai szabályozás fejlődése

3.1.1. A modern törvények előképe

Habár jogalkotási kezdemények a VII. századi Angliában is fellelhetők,⁸ a jogintézmény kultúrája, a whistleblowing szabályozás gyökerei Amerikában fejlődtek ki, a kontinenst szokás a modern whistleblowing „bölcsojének” is nevezni.⁹ Az Egyesült Államok első közérdekű bejelentőket védő törvénye közel egyidős a Függetlenségi Nyilatkozattal, 1778-ra datálható. Előzménye egy hadihajó legénysége által tett bejelentés volt, melyben beszámoltak a kapitányuk által elkövetett

---

5 Irányelv 36. preambuluma

6 KUN Attila: Bejelentővédelem és munkavállalói véleménynyilvánítási szabadság az új uniós „Whistleblowing Irányelv” tükrében; In: Pál Lajos (szerk.): *A véleménynyilvánítás szabadsága és korlátai a munkajogviszonyban*, Budapest, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2022. (82)

7 Európai Bizottság: A visszaélést bejelentők védelme https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/whistleblowers-protection_hu (2022.06.22.)

8 A VII. században a király nyilatkozata alapján amennyiben egy szabad ember „bejelentette” azt, ha egy másik szabad ember Sabbath idején dolgozott -amikoris tilos volt a munka – akkor a bejelentő igényt formálhatott a jogsértőre kiszabott büntetés felére, illetve a jogsértő munkával szerzett díjra is. Ezt tekinthetjük az első olyan szabályozásnak, ahol a jogalkotó jutalmat ígért a törvénysértés bejelentéséért, érdekeltté téve a közembereket a közérdekű bejelentések megtételében. <https://www.whistleblowersinternational.com/what-is-whistleblowing/history/> (2022.06.22.)

9 AMBRUS István: A panaszok és a közérdekű bejelentések hazai szabályozásának történeti fejlődése. *Közjogi Szemle*; 2019/1. (25-36)

jogsértésekről, a hadifoglyokkal szemben fogatosított embertelen bánásmódról, valamint kínzásokról. A kapitány befolyásos család tagjaként büntetőeljárást indított a bejelentők ellen, akiket becületsértés miatt börtönbe is zártak. A bejelentők ezután petíciót intéztek a Kongresszushoz, amelyben állították, hogy hitték, és még mindig hiszik, hogy a bejelentés megtételével nem tettek egyebet, mint a rájuk rótt kötelezettség teljesítése. A Kongresszus ennek hatására fogadta el az első, bejelentésekről, illetve a bejelentők védelméről szóló törvényt, amely többek között minden ember alapvető kötelezettségei közé emelte, hogy a közérdek megóvása érdekében jelentsenek minden jogsértést, amelyet tisztviselő, állami alkalmazott – vagy bárki, aki az állam szolgálatában áll – követett el. A Kongresszus ezen kívül vállalta a legénység jogi védelmének finanszírozását, hogy hatékonyan fel tudjanak lépni az őket ért vádakkal szemben.¹⁰

3.1.2. False Claims Act

A következő nagy előrelépés az amerikai jogalkotásban az 1863-ban elfogadott, ún. False Claims Act (a továbbiakban: FCA) volt, amelyre a polgárháború során megnövekedett korrupciós bűncselekmények és a polgárháborúból való méltánytalan profitálás miatt volt szükség. A törvény lehetővé tette bármely állampolgár számára, hogy az állam nevében a saját, illetve az állam érdekében bírósághoz fordulhasson, amennyiben tudomása volt állami szerződéssel összefüggő csalásról. Ezek voltak az ún. qui tam¹¹ keresetek, melynek pontos fordítása: a király nevében.¹² Az egyes megnyert perek után a kereset indítója a büntetés 15-25%-ára, valamint ügyvédi költségeire is igényt tarthatott.¹³ A törvény hatékonyságát mi sem szemlélteti jobban, mint William Langer, Észak-Dakota Szenátorának kijelentése: „Mily sérelem történik Amerikában, ha 10.000 ügyvéd egyszerre asszisztál az Állami Ügyészségnek felgördíteni a háború során elkövetett csalásokat?”¹⁴ 1986 és 2021 között közel 70 milliárd dollár értékben születtek bírósági ítéletek és egyezségek a FCA hatálya alatt.¹⁵

10 Stephen M. KOHN: *The Whistle-blowers of 1777*. Washington, NY Times 2011. <https://www.whistleblowers.org/wp-content/uploads/2018/11/1777whistle-blowers.pdf> (2022.06.10.)

11 A 'qui tam' a 'qui tam pro domino rege quam pro se ipso in hac parte sequitur' latin mondat rövidítése

12 False Claims Act (Qui Tam) Whistleblower FAQ <https://www.whistleblowers.org/faq/false-claims-act-qui-tam/> (2022.06.28.)

13 FCA 31 U.S.C. § 3730 (d)(1)

14 Saját fordítás, J. Randy BACK: The False Claims Act and the English Eradication of Qui Tam Legislation, *North Carolina Law Review*, V. 78, N. 3. Article 2.

15 Az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának jelentése: <https://www.justice.gov/opa/>

3.1.3. Whistleblower Protection Act (1989); Sarbanes-Oxley Act és a Dodd-Frank Act

A bejelentőket védő törvényhozási munkálatok a Richard Nixon elnök bukásához is vezető Watergate-botrány¹⁶ után lendültek fel igazán. Az Egyesült Államok whistleblowing-történelmének következő nagy állomása az 1989-ben elfogadott Whistleblower Protection Act (WPA) volt, amely az első, modern értelemben vett bejelentőket védő törvény, nagy hiányossága volt viszont, hogy csak a közszféra munkavállalói számára biztosította a védelmet.¹⁷ A hiányosságot orvosolva, a magánszféra bejelentőinek védelmét a 2002-ben elfogadott Sarbanes-Oxley Act (SOX) teremtette meg. A szabályozás szükségességére több nagyobb botrány – ENRON, Worldcom – hívta fel a figyelmet, melyek esetlegesen elkerülhetők lettek volna, amennyiben egy munkavállaló a jogsértő magatartásról időben közérdekű bejelentést tesz az illetékes felügyeleti szerv felé. A SOX hatálya kiterjed minden olyan részvénytársaságra, melynek részvényeit az Egyesült Államok valamely tőzsdéjén jegyzik, illetve ezen vállalatok leányvállalataira is kiterjesztette a védelmet. A szabályozás így több európai, köztük magyarországi vállalatot is érintett, azonban a törvény extraterritoriális hatálya vitatott volt.¹⁸ A törvény megerősítette a bejelentők védelmét, intézményesítette a belső bejelentési rendszereket, bátorította az anonim bejelentéseket, illetve büntetőjogi szankciókat vezetett be a megtorlókkal szemben.¹⁹ A SOX végül a kritikák kereszttüzébe került, ugyanis szűk alanyi köre miatt nem jelentett igazi megoldást a magánszféra bejelentői számára. A Bíróság több ítéletében is kimondta, hogy a tőzsdén nem jegyzett vállalatok alkalmazottai, nem részesülhetnek a SOX hatálya alatt védelemben.²⁰

Végül, részben a hiányosságok kiküszöbölése érdekében 2010-ben elfogadták a Dodd-Frank-törvényt, amely több ponton is módosította a SOX-ot. Többek között előtérbe helyezte a külső bejelentési csatornákat és ún. „bounty” -t (fej-

---

pr/justice-department-s-false-claims-act-settlements-and-judgments-exceed-56-billion-fiscal-year (2022.07.01.)

16 A Watergate-botrányról bővebben: <https://www.britannica.com/event/Watergate-Scandal> (2022.10.14.)

17 Az Egyesült Államok Fogyasztói Termékbiztonsági Bizottsága: <https://www.cpsc.gov/About-CPSC/Inspector-General/Whistleblower-Protection-Act-WPA> (2022.08.08.)

18 Lásd: Compagnie européenne d'accumulateurs, illetve Mc'Donalds esete Franciaországban, ahol a belső bejelentési rendszer felállítása francia adatvédelmi törvényekbe ütközött volna, így a létesítésük engedélyezését a francia adatvédelmi hatóság elutasította.

19 KUN 2011. (116)

20 Lásd: Rao v. Daimler Chrysler Corp., Case No. 06-13723, 2007 <https://casetext.com/case/rao-v-daimler-chrysler-corporation> (2022.08.09.)

pénzt) ígért azoknak, akik bejelentéseiket az Értékpapír- és Tőzsd bizottság felé teszik meg.²¹ Az érintett vállalatok körét kiterjesztette a tőzsdén jegyzett vállalatok leányvállalataira is, amelyek pénzügyi információi bele vannak foglalva az érintett vállalat konszolidált pénzügyi jelentésébe. További előrelépésként aposztrofálható a SOX-hoz képest az az újítás, miszerint már nem szükséges, hogy a bejelentő észszerűen bízjon az általa bejelentett cselekmény jogellenességében, így tulajdonképpen a törvény bármely jóhiszemű munkavállalói bejelentést védelem alá helyez.²²

3.2. *Európai helyzetkép: az Irányelv előtti idők*

3.2.1. Nemzetközi alapok

A bejelentők védelme Európában az Irányelv megszületése előtt partikuláris, nemzetenként eltérő volt, továbbá az egyes országok jogrendszerében is a fragmentált szabályozás volt a jellemző, mindössze egy maroknyi országban – például Franciaország, Magyarország, Olaszország, Hollandia stb. – fogadtak el átfogó, komplex védelmet nyújtó, kifejezetten a bejelentők védelmére megalkotott törvényt.²³ Figyelemre méltó, hogy a Transparency International²⁴ által 2016-ban publikált, az Unióban végzett felmérés során a válaszadók 35%-a nyilatkozta azt, hogy amennyiben tudomása lenne valamilyen korrump cselekményről, akkor azt a következményektől való félelem miatt nem merné jelenteni. Voltak olyan országok, ahol ez a szám elérte az 50%-ot is.²⁵

A közérdekű bejelentők védelmét több alapjogi jellegű nemzetközi dokumentum is deklarálja, tulajdonképpen mint a demokrácia, a transzparencia és a korrupcióelleni küzdelem fundamentumát. Univerzális síkon a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 1982. évi 158. sz. Egyezménye rögzíti, hogy panasz benyújtása vagy a munkáltatóval szembeni, jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés állítólagos megsértésével kapcsolatos eljárásban való részvétel, illetve az illetékes közigazgatási

---

21 Sarbanes-Oxley Act Sec. 922. (1)

22 Alan D. BERKOWITZ – Claude M. TUSK – J. Ian DOWNES – David S. CAROLINE: Whistleblowing. *Employee Relations Law Journal*, Aspen Publisher, Vol. 36., No. 4. Spring 2011. (16)

23 OECD: New Frontiers in Detection: Empowering whistleblowers and facilitating voluntary disclosure, 2016. <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Anti-Bribery-Ministerial-Whistleblowers-Disclosure-Discussion-Paper.pdf> (2022.07.17.)

24 A Transparency International egy korrupció elleni küzdelem javítását célzó globális szervezet

25 Transparency International: European citizens want to speak up – but fear the consequences, 2016. <https://www.transparency.org/en/news/european-citizens-want-to-speak-up-but-fear-the-consequences> (2022.06.18.)

hatósághoz benyújtott fellebbezés nem képezheti elbocsátás okát.²⁶ A közérdekű bejelentők védelmével kapcsolatban fogalmaz meg további elvárásokat az Egyesült Nemzetek Szervezetének Korrupcióellenes Egyezménye²⁷, illetve – európai tekintetben, regionális szinten – az Európa Tanács Korrupcióról szóló Polgári Jogi Egyezménye²⁸ is. Szintén fontos dokumentum a Miniszterek Tanácsának 2014-ben elfogadott ajánlása, melyben a részes államok részére fogalmazták meg a legfontosabb kívánalmakat a whistleblowerek védelmét illetően.²⁹

3.2.2. Anglia mintaszabályozása

Európa talán legátfogóbb szabályozásával az Egyesült Királyság rendelkezik, és habár ma már nem tagja az Uniónak, jogalkotása példaként szolgált több ország számára is.³⁰ Sajátos munkajogi vonatkozású körülmény, hogy itt a jogalkotási szükséghelyzetet a munkahelyi balesetek magas száma hívta életre. Óriási visszhangot kiváltó katasztrófa volt többek között a P&O komp balesete 1987-ben, amely 193 emberéletet követelt, illetve a Piper Alpha olajfűró felrobbanása, amely 167 áldozatot követelt.³¹ Az utólagos vizsgálatok megállapították, hogy az alkalmazottak minden esetben tudtak a balesetet előidéző szabálytalan működésről, azonban vagy féltek felszólalni, vagy nem volt olyan elérhető csatorna számukra, ahol aggodalmaiknak hangot adhattak volna.³² A joghézag kitöltése céljából került elfogadásra 1998-ban az ún. Public Interest Disclosure Act (PIDA), mely átfogó, kódex-jellegű szabályozást tartalmaz a bejelentésekkel és a bejelentők védelmével kapcsolatban.³³ Hatálya kiterjed a köz-, illetve a magánszférára, valamint a nonprofit szektor többségét is lefedi.

---

26 Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO). Munkaviszony Megszüntetéséről Szóló 158. sz. Egyezménye, 1982. 5. cikk

27 Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Korrupció elleni Egyezménye, 2003. 33. cikk

28 Polgári jogi Egyezmény a korrupcióról, Strasbourg, 1999. 9. cikk

29 A Miniszterek Tanácsának 2014-ben elfogadott ajánlása: <https://rm.coe.int/16807096c7> (2022.07.23.)

30 A brit törvényt a Guardian 1999-ben a világ legátfogóbb/legmegfelelőbb törvényének titulálta

31 Petra BURAI: People behind stories – Portrayal of Whistleblowers by Hungarian Online Media and its Impact on the Anti-corruption Policy Process. https://www.eth.mpg.de/3729982/People_behind_stories.pdf (2022.10.21.)

32 DOBOS Csaba – GULYÁS Attila: A bejelentőrendszer szerepe az integritás erősítésében, a bejelentések vizsgálata és bejelentővédelem, 2015. (21) https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/a-bejelento-rendszer-szerepe-az-integrita-s-ero-si-te-se-ben_-a-bejelente-sek-vizsga-lata.pdf (2022.09.06.)

33 Kun 2011. (117)

Az amerikai törvényekhez képest szélesebbre szabták a védett bejelentések körét és nóvumként bevezették a fordított bizonyítást: amennyiben a munkavállalót a bejelentését követően bármilyen retorzió éri, a munkáltató köteles bizonyítani azt, hogy az általa alkalmazott hátrány nincs összefüggésben a munkavállaló bejelentésével.³⁴ A védelem feltételeként szabták, hogy a bejelentő észszerűen feltételezze, hogy bejelentése a PIDA hatálya alá esik, a cselekményt elkövették, vagy valószínűsíthető, hogy el fogják követni és bejelentését a köz érdekében teszi.³⁵ A Babula v. Waltham Forest College ügyben³⁶ a fellebbviteli bíróság kimondta, hogy a bejelentőt akkor is megilleti a védelem, ha utóbb kiderül, hogy az általa bejelentett cselekmény nem történt meg, azonban alapos oka volt hinni, hogy a PIDA tárgyi hatálya alá tartozó cselekmény történt, vagy valószínű, hogy történni fog és bejelentését a köz érdekében, jóhiszeműen tette.

3.2.3. Európai helyzetkép, különös tekintettel a Visegrádi országokra

Európa szabályozására az Irányelv elfogadása előtt elsősorban a szabályozatlanság volt jellemző, 2018-ban az Európai Unió mindössze 10 tagállamában volt átfogó, bejelentőket védő törvény.³⁷ Sok esetben ezek a törvények csak a közszféra munkavállalóit fedték le, hatályuk nem terjedt ki a magánszféra bejelentőire. Habár egységes szabályozásról Európán belül nem beszélhetünk, azonban az Emberi Jogok Európai Bíróságának tevékenysége nyomán egységes joggyakorlatról igen, melyet a későbbiekben részletesen is elemezni fogok.

Szűkebb régióknra tekintettel érdemes még megvizsgálunk a Visegrádi országok – Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Magyarország – Irányelv előtti gyakorlatát is. A Cseh Köztársaságban, illetve Lengyelországban az Irányelv előtt nem fogadtak el átfogó jogszabályt a közérdekű bejelentők védelmére. A védelem elsősorban általános jogi elveken, valamint a Cseh Köztársaságban az Alkotmány-

---

34 Norm KEITH – Shane TODD – Carla OLIVER: An International Perspective on Whistleblowing. *Criminal Justice* 2016/3. (14-36)

35 HAJDÚ József – LUKÁCS Adrienn: *Whistleblowing és a közösségi média szerepe a korrupció elleni fellépésben*. Integritás Tanulmányok 13., NKE, 2018. (71-72) https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/15016/Whistleblowing%20%C3%A9s%20a%20k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi%20m%C3%A9dia_2019.pdf?sequence=1 (2022.08.17.)

36 Babula v. Waltham Forest College Ügy: <https://www.personneltoday.com/hr/whistleblowers-reasonable-belief-is-sufficient-babula-v-waltham-forest-college-2007-ewca-civ-174/> (2022.08.06.)

37 Európai Bizottság: Whistleblower Protection. 2018. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/placeholder_11.pdf (2022.08.24.)

bíróság gyakorlatán, Lengyelországban pedig a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatán, azaz bírói jogon alapult. Magyarország és Szlovákia ezzel szemben egy-egy átfogó törvényt fogadott el a bejelentők védelmére, mely Magyarországon a 2013. évi CLXV. törvény (Pkbt.), mely mind a magán, mind a közszférát lefedi, azonban – elsősorban a jogvédő szervezetek, valamint a civil szervezetek részéről – így is gyakran bíróságok középpontjába kerül, főként csekély gyakorlati hatékonysága okán. Szlovákiában jelenleg egy 2019-ben elfogadott törvény van hatályban, mely a Bejelentővédelmi Hivatal – egy országos, független közigazgatási szerv – felállításáról is rendelkezett, aminek feladata biztosítani a védelmet mind a köz-, mind a magánszféra bejelentői számára.³⁸

3.2.4. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata

A retorziót, illetve megtorlást elszenvedők a hazai jogorvoslati lehetőségek ki-merítése után a sérelem orvoslása céljából az 1950. november 4-én Rómában kelt Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény) 10. cikkében deklarált véleménynyilvánítás szabadságának égisze alatt fordulhatnak az EJEB-hez. A bíróság célja az Egyezmény által garantált szabadságjogok érvényre juttatása; több évtizedes működése során stabil joggyakorlatot dolgozott ki a közérdekű bejelentők védelmére vonatkozóan, mely gyakorlat iránymutatásul szolgált az Irányelv megalkotása során is.³⁹ Habár az Egyezményben garantált alapvető szabadságjogok elsősorban az állammal, illetve annak közhatalmi ak-tusaival szemben hivatottak védelmet nyújtani, azonban az Egyezményben ga-rantált alapjogoknak érvényesülniük kell a magánfelek közötti relációkban is.⁴⁰⁴¹ Ezt az EJEB első ízben 1981-ben mondta ki a Young, James és Webster kontra Egyesült Királyság ügyben,⁴² így biztosítva magánjog körébe lépő munkajogi jogviszonyokban is a védelmet.

---

38 Zbigniew HAJN – Dagmara SKUPIEN: Bejelentők védelme a munkahelyen a Visegrádi Csoport országaiban, Franciaországban és Szlovéniában – módosítási javaslatok; Lódz-Kraków 2021. (12-15)

39 Lásd: V. ABAZI – F. KUSARI: Comparing the proposed EU Directive on Protection of Whistleblowers with the Principles of the European Court of Human Rights, Strasbourg Observers, 2018. október 22. <https://strasbourgobservers.com/2018/10/22/comparing-the-proposed-eu-directive-on-protection-of-whistleblowers-with-the-principles-of-the-european-court-of-human-rights/> (2022.07.04.)

40 GÁRDOS OROSZ Fruzsina: *Alkotmányos polgári jog?: Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban*. Budapest-Pécs: Dialóg – Campus Kiadó, 2011. (215)

41 Lásd bővebben: KISS György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. Justis Bt., Pécs, 2010.

42 Young, James and Webster v. United Kingdom No. 7601/76, 7806/77 1982. október 18.

A közérdekű bejelentőket megillető védelem kontúrjait az EJEB egy ikonikus jogeset, a Guja kontra Moldova ügyben⁴³ dolgozta ki, mely ügyben a Bíróság egy elvi jelentőségű döntést hozott és amely során a közérdekű bejelentők védelmét a véleménynyilvánítás szabadságából vezette le.⁴⁴ Az ügy tényállása szerint a kérelmező, Jacob Guja Moldovában a Legfőbb Ügyészség sajtóosztályának vezetője volt, aki 2003-ban bizalmas leveleket adott át a sajtónak. A levelek írói ismert politikusok voltak, címzettjei pedig a legfőbb ügyész, illetve annak helyettese, akiket a levélben arra szólítottak fel, hogy személyesen járjanak közbe négy rendőr ügyében, akik ellen büntetőeljárás indult jogellenes fogvatartás és a fogvatartottak bántalmazása miatt. A levelek nyilvánosságra kerülése miatt a kérelmezőt munkahelyéről elbocsátották, aki visszahelyezése iránt sikertelen pert indított, majd ezután az EJEB-hez fordult.

A Bíróság egyhangúlag kimondta az Egyezmény 10. cikkének, a véleménynyilvánítás szabadságának megsértését. Az ítélet rendelkező részében a Bíróság sorra vette azokat a feltételeket, melyek megvalósulása esetén a közérdekű bejelentők védelemben részesíthetők.⁴⁵ Az EJEB elismerte, hogy a munkavállalók lojalitással és diszkrécióval tartoznak munkáltatóik irányába, mely következik egyrészt a munkajog személyes jellegéből, másrészt pedig abból, hogy valamennyi munkaviszonybéli kapcsolat a felek kölcsönös bizalmán alapszik. A munkavállaló ún. „hűségi” kötelezettsége elengedhetetlen a munkáltatói célok eléréséhez,⁴⁶ azonban vannak olyan információk, melyek kiszivárogtatásához, közzétételéhez erős társadalmi érdek fűződik. A Guja által átadott levelek olyan, a demokráciában alapvető kérdéseket vetnek fel, mint a hatalmi ágak szétválasztásának tényleges megvalósulása, a politikusok által elkövetett visszaélések, illetve a közintézményekbe vetett bizalom megingása. A Bíróság ezen okok miatt úgy találta, hogy a levelek nyilvánosságra hozatalához olyan erős társadalmi érdek fűződött, amely meghaladja a munkáltató felé gyakorolt hűségi kötelezettséget.⁴⁷

A Bíróság elvárásként fogalmazta meg a jóhiszeműséget a közérdekű bejelentés megtételénél, így aki önös érdek miatt, bosszúból vagy személyes sértettségből teszi meg bejelentését az nem részesülhet a védelem magas szintjében.⁴⁸ Kimondta,

---

43 Guja v. Moldova No. 14277/04 2008. február 12.

44 VARGA László Bánk: Az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről szóló irányelv javaslat versenyjogi vonatkozásai. *Európai Jog*, 2019/5. (22-27)

45 Vizsgálandó szempontok: 1. bejelentett információ közérdekűsége és 2. hitelessége, 3. a bejelentő motivációja, 4. bejelentési csatornák használata, 5. a bejelentéssel összefüggésben a munkáltatónak felmerült kára, és 6. a kiszabott szankció arányossága.

46 14/2017. AB határozat [30.] bek.

47 Guja v. Moldova ítélet indokolása [74. bekezdés]

48 Guja v. Moldova ítélet indokolása [93-94. bekezdés]

hogy a külső csatornához – jelen esetben a médiához – fordulás amolyan ultima ratio a közérdekű bejelentések megtételénél, ugyanis feltétele, hogy se belső se külső bejelentési csatorna ne legyen elérhető, vagy alappal feltételezhető, hogy az elérhető fórumokhoz fordulás nem hozna eredményt.⁴⁹

Végül minden hasonló ügynél vizsgálni kell a kérelmezővel szemben alkalmazott joghátrány arányosságát. Guját az eset miatt munkahelyéről elbocsátották, mely kétségtől az egyik legsúlyosabb joghátrány, amely egy munkavállalót érhet a munkahelyi visszasságok kapcsán tett bejelentése miatt. A Bíróság úgy találta, hogy egy ilyen súlyos joghátrány alkalmazása visszatartó erejű a többi munkavállalóra nézve, hogy közérdekű bejelentéseiket megtegyék, emiatt kártérítést ítélt meg a kérelmezőnek az őt ért retorziók miatt.^{50 51}

A magánszféra bejelentői számára is nyitott az út az EJEB-hez, ha bejelentésük miatt megtorlás érte őket úgy, mint a Heinisch kontra Németország ügyben,⁵² melynek kérelmezője egy idősothton ápolónője volt, aki munkáltatója ellen tett büntetőfeljelentést miután szervezetén belül többször eredménytelenül jelezte az intézményen belüli ellátás hiányosságait. A kérelmezőt elbocsátották arra hivatkozva, hogy „súlyosan megsértette” a munkavállaltól elvárható lojalitást.⁵³ Az EJEB ennél az ügynél is megállapította az Egyezmény 10. cikkének megsértését, mellyel megerősítette a whistleblowerek munkajogi védelmének elvét a véleménynyilvánításhoz való jog talaján.^{54 55}

Európában a 2010-es években a whistleblowing nyomán kiobbant több, nemzetközi visszhangot kapó botrány (pl.: Panama iratok, Luxleaks botrány) kvázi katalizátorként funkcionáltak az Irányelv megalkotásához. Ezek az esetek ráirányították Európa figyelmét a bejelentők közérdek megóvásában játszott kardinális szerepére, felerősítve azokat a hangokat, amelyek egy, az egész Unióra egységesen kiterjedő irányelv elfogadását követelték.⁵⁶

49 Guja v. Moldova ítélet indokolása [81. bekezdés]

50 Dawud Savannah Rose: Nem szól szám, nem fáj fejem? https://arsboni.hu/nem-szol-szam-nem-faj-fejem/#_ftn8 (2022.10.21.)

51 KÓCZIÁN Sándor: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos ítéletei. Jogeset-összefoglaló gyűjtemény I. rész, 2016. (175-178) https://nmhh.hu/dokumentum/192022/Az_EJEB_szolasszabadsaggal_kapcsolatos_iteletei_I_resz.pdf (2022.07.08.)

52 Heinisch v. Germany No. 28274/08; 2011. július 21.

53 KÓCZIÁN 2016. i. m. (183)

54 KUN 2011. i. m. (117-118)

55 További ügyek pl.: Kudeshkina v. Russia No. 29492/05, 2009. február 26.; Bucur and Toma v. Romania No. 40238/02, 2013. január 8.

56 ETUC: LuxLeaks case – EU Directive needed. 2018. <https://www.etuc.org/en/pressrelease/luxleaks-case-eu-directive-needed> (2022.09.23.)

4. Eltérő társadalmi, jogpolitikai percepciók

Az amerikai, illetve az európai szabályozás több ponton is találkozik, azonban ebben a fejezetben a két kontinens szabályozásának fundamentális különbözőségeire mutatok rá, illetve azok hátterét kívánom feltárni.

Egy 2009-ben publikált kutatás⁵⁷ rávilágított arra, hogy a whistleblowerekről kialakított nézet kultúráról kultúrára változik és ezt a nézetet sok esetben a történelem determinálja. Európa keleti – elsősorban posztszocialista – országában figyelhető meg a legélesebben, hogy a kommunizmus idején állandósult besúgórendszer, valamint tömeges feljelentgetések emlékei diszkomfortérzetet generáltak a bejelentőkkel szemben. Amerikában ezzel ellentétben a közérdekű bejelentőkre gyakran hősként tekintenek, a Times magazin például 2002-ben Sherron Watkinst, – számviteli csalásai miatt kirobbant botrányáról elhíresült Enron Corporate Development alelnökét – választotta az év emberének, miután nyilvánosságra került, hogy Watkins az általa feltárt visszasságokról több ízben tett belső bejelentést azok orvoslása céljából. Miután az Enron vezetősége ugyanúgy szerves része volt a csalásnak, a problémák orvoslása sosem valósult meg, azonban az eset felhívta a figyelmet a magánszféra külső bejelentési rendszereinek hiányosságaira.⁵⁸

Valószínűleg a fentebb vázolt nézetbéli különbségekből vezethető le az ösztönzők alkalmazásának dilemmája is. Míg Európában egyfajta elvárás, hogy a bejelentés katalizátora a közérdek védelme legyen, addig Amerikában nem vetik el a pénzügyi ösztönzők alkalmazását, ahhoz kevésbé fűződnek negatív előítéletek.⁵⁹

Az Irányelv előtt belső bejelentési csatornák kötelezően csak az Amerikai Egyesült Államokban léteztek. Ennek a legfőbb oka Európában a szigorú adatvédelmi szabályozásban keresendő, ugyanis amíg az amerikai törvények megengedőbbek adatvédelem terén, addig – elsősorban az Unióban – a magánélet- és a személyes adatok védelme alapvető emberi jogok, azokat a jogalkotó szigorú szabályozása alá vonta. Ennek alátámasztására a legjobb példa két vállalat, a Compagnie européenne d'accumulateurs és a McDonald's ügye Franciaországban. A két cég

---

57 Transparency International: *Alternative to Silence – Enhancing Whistleblower Whistleblower Protection in 10 European Countries*. 2009. (Vizsgált országok: Bulgária, a Cseh Köztársaság, Észtország, Magyarország, Írország, Olaszország, Lettország, Litvánia, Románia és Szlovákia.) Letölthető: <https://www.transparency.org/en/publications/alternative-to-silence-whistleblower-protection-in-10-european-countries> (2022.10.21.)

58 DOBOS – GULYÁS 2015. i. m. (16)

59 Európai Parlament: *Korrupció és összeférhetetlenség az Európai intézményekben: a bejelentők hatékonysága* (2011-es tanulmány) https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/62584/att_20110520ATT19912-3167883330391760355.pdf (2022.08.19.)

az amerikai SOX-nak megfelelően franciaországi leányvállalataiknál szerettek volna belső bejelentési csatornákat felállítani, amelyek adott esetben alkalmasak lettek volna anonim bejelentések fogadására is. A rendszer felállításához engedélyt kértek a francia adatvédelmi hatóságtól, amely azonban elutasította a kérelmüket. Indokolásukban kifejtették, hogy ellentétes az Európai Unió jogával és a francia adatvédelmi joggal az olyan rendszerek kialakítása és fenntartása, amely a munkavállalók személyes adatait az okból gyűjti, hogy a vállalaton belüli visszaéléseket feltérképezze. A hatóság külön kockázatként értékelte, hogy a rendszer lehetőséget teremt az anonim bejelentésekre, ugyanis ez megnyitja az utat a munkavállalók rágalmozásához, stigmatizálásához.⁶⁰

Végeredményben nem kívánok állást foglalni abban, hogy az amerikai vagy az európai megközelítés a hatékonyabb vagy jobb, mindkettőnek megvannak a maga előnyei és hátrányai, azonban pozitívan értékelendő, hogy az Európai Bizottság az Irányelv megalkotása során mindkét kontinens joggyakorlatából ihletett merített és kamatoztatta azok jó gyakorlatait.

5. A Whistleblowing Irányelv

5.1. Az egységes szabályozás megszületése

Az irányelv javaslat kidolgozásakor a globális legjobb gyakorlatra építettek, mind az EJOB gyakorlatát, mind pedig a Miniszterek Tanácsának 2014-es ajánlását felhasználták, azzal a céllal, hogy megteremtsék a bejelentők védelmének egységes európai keretrendszerét azokon a területeken, amelyeknek egyértelmű uniós dimenziója van, és ahol a jogérvényesítésre gyakorolt hatás a legerősebb.⁶¹ A Bizottság 2018. április 23-án nyújtotta be az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvre irányuló javaslatát. Vera Jourova, az Európai Bizottság jelenlegi alelnöke igazi 'game changer'-ként, 'forradalmi változást hozóként' jellemezte a javaslatot. Véleménye szerint „ebben a globalizált világban, ahol a profit maximalizálása valódi kísértést jelent, hogy a növekedés a jog rovására menjen, támogatnunk kell azokat az embereket, akik készek kockázatot vállalni azért, hogy az uniós jog megsértése napvilágot lásson.

---

60 Dénes Erzsébet: Whistleblowing: bejelentés vagy beárulás? In: *Munkajog*, HVG-Orac, 2020/4., 37-44.o.

61 KUN Attila: Közérdekű bejelentés és compliance: az új uniós „Whistleblowing irányelv” munkajogi implikációjáról. In: Peres Zsuzsanna – Bathó Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére: Labor est etiam ipse voluptas*; Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. (699-708)

Tartozunk ezzel becsületes polgárainknak.”⁶² A javaslatot 2018. október 23-án, rendes jogalkotási eljárás keretében fogadták el, és 2019. december 16-án lépett hatályba. A tagállamoknak 2021. december 17-ig kellett nemzeti jogrendszerükbe átültetniük.

5.2. Az Irányelv célkitűzése

Az Irányelv első cikkében azt a célt tűzi ki maga elé, hogy „meghatározott területeken javítsa az uniós jog és szakpolitikák érvényesülését olyan közös minimumszabályok megállapítása révén, amelyek az uniós jog megsértését bejelentő személyek magas szintű védelméről rendelkeznek.”⁶³ Habár nem vitatható, hogy az Irányelv munkavállaló védelmi ambíciójú, azonban nem kerülheti el a figyelmünket a célkitűzés megfogalmazása, mely implicit módon azt sugallja, hogy a bejelentők védelme elsősorban az európai uniós jog érvényesítésének eszköze, csupán instrumentális szereppel bír.⁶⁴

5.3. Tárgyi hatály

Az Irányelv tárgyi hatályát tekintve az uniós jog konkrétan megjelölt szakpolitikai területeire vonatkozó bejelentéseket védi, a mellékletben zárt, taxatív felsorolásban megjelölt uniós jogi aktusok relációjában.⁶⁵ Az Irányelvet a legtöbb kritika szűk tárgyi hatálya miatt érte, abból érthetetlen módon kihagyták az uniós munkajogot, az uniós munkavédelmi előírásokat, illetve az uniós szociális jogi aktusokat is. Erre reagálva az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság az irányelvjavaslathoz készített véleményében⁶⁶ felhívta az Európai Bizottság figyelmét ezen hiányosság orvoslására és a jogalap felülvizsgálatára, hogy abban az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 153. cikkére hivatkozással a munkavállalók jogai megjelenjenek. Optimizmusra ad okot azonban a 27. cikk (3) bekezdése, melynek értelmében a Bizottság 2025. december 17-ig jelentést

---

62 Whistleblower protection: Commission sets new, EU-wide rules; Press release 2018.április 23. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_3441 (2022.08.22.)

63 Irányelv 1. cikk

64 Vigjilencia ABAZI: The European Union Whistleblower Directive: A ‘Game Changer’ for Whistleblowing Protection? *Industrial Law Journal*, 49. évf. 2020/4. sz. (645-646)

65 Érintett szakpolitikai területek pl.: közbeszerzés; pénzügyi szolgáltatások, termékek és piacok stb. (Irányelv 2. cikk (1) bekezdés a) pont)

66 Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye az európai parlamenti és tanácsi irányelvre az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2019:062:FULL&from=EN> (2022.10.18.)

nyújt be az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, amelyben értékeli az irányelvet átültető nemzeti jog hatását. Ennek keretében megvizsgálja többek között, hogy van-e szükség olyan kiigazításokra, amelynek célja a hatály kiterjesztése más uniós jogi aktusokra is.

5.4. Személyi hatály

Az Irányelv nem kíván jogi definícióval szolgálni a szakirodalomban elterjedt „whistleblower” kifejezésre, habár a preambulum eredeti, angol nyelvű szövegében több helyen is ily módon utal a bejelentőkre. Ennek oka vélhetően a szó más nyelvekre történő fordításának nehézségében rejlik.⁶⁷ Ehelyett a „bejelentő személy” fogalmát határozza meg az értelmező rendelkezések között, aki egy „olyan természetes személy, aki munkavégzéssel kapcsolatos tevékenységével összefüggésben szerzett, jogsértésre vonatkozó információt bejelent vagy nyilvánosságra hoz.”⁶⁸ Azon személyek, akik a munkavégzéssel kapcsolatos tevékenységük során jutnak a visszásságról szóló információhoz különleges jogi védelemre szorulhatnak, tekintettel arra, hogy fennáll a munkavégzéssel összefüggő megtorlás veszélye. Ez következik egyrészt a munkaviszony egyenlőtlen természetéből, másrészt a bejelentő személyek gyakori gazdasági függéséből.⁶⁹ Ez alapján indirekt módon levezethető, hogy a jogalkotó miért zárja ki a jogi személyeket a védett alanyok köréből. Habár kétségtelen, hogy egy jogi személyt is érhet megtorlás egy általa tett közérdekű bejelentés miatt, azonban mivel nem áll fenn gazdaságilag kiszolgáltatott helyzet fontos elkülöníteni ezt a csoportot a természetes személyektől. Véleményem szerint ez az exklúzió helyénvaló, ugyanis ahogyan Zbigniew Hajn és Dagmara Skupien is érvel tanulmányában, a jogi személyek által tett bejelentések külön jogszabályt igényelnének.⁷⁰

Üdvözlendő továbbá, hogy az Irányelv nem kíván különbséget tenni a közszféra és a magánszféra bejelentői között, a védett személyek körét nyitott, exemplifikatív felsorolással jelöli ki, mely felsorolást az átültetés során sem szabad lezárni, biztosítva a védelmet minden olyan személynek, aki megfelel a kritériumoknak.⁷¹

A 4. cikk (4) bekezdésében az Irányelv meghatározza azon személyek körét – élesen elválasztva őket a bejelentőktől – akiket a bejelentőkhöz fűződő kapcsolatuk

---

67 Dagmara SKUPIEN: Towards a Better Protection of Workplace Whistleblowers in the Visegrad Countries, France and Slovenia. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2021. (30)

68 Irányelv 5. cikk 7. pont

69 Irányelv 36. preambuluma

70 HAJN – SKUPIEN 2021. i. m. (25)

71 SKUPIEN 2021. i. m. (32)

miatt fenyegethet megtorlás. Ilyen személy lehet egy szakszervezeti munkatárs, aki jogi tanáccsal látja el a potenciális bejelentőt, vagy éppen a bejelentő egy kollégája, akit a bejelentő bátorítása miatt megtorlás fenyeget. Adott esetben a védelmet szolgáló intézkedés alkalmazandóak a segítőkre is.⁷²

A bejelentői minőség önmagában nem elegendő az Irányelv nyújtotta védelemhez, a 6. cikk többletkövetelményeket támaszt, úgy, mint az előírt bejelentési csatornák használata, illetve, hogy a bejelentő személynek alapos oka legyen feltételezni, hogy a közzétett információ a bejelentés pillanatában igaz volt és hogy az az Irányelv hatálya alá tartozik. Növum, hogy az új szabályozás nem tartalmaz előírást a bejelentés mögött meghúzódó motiváció vizsgálatára. Míg korábban az EJEB gyakorlata folytán a véleménynyilvánítás égisze alatt a bejelentő abban az esetben volt jogosult a védelem magas szintjére, amennyiben a bejelentése jóhiszemű volt, addig az Irányelv a bejelentett információ igazsága esetén irrelevánsnak minősíti a bejelentő motivációját. Véleményem szerint ez egy pozitív előrelépés, ugyanis az Egyesült Királyság bíróságainak gyakorlatának fényében a whistleblower számára nagyon nehéz a cselekedete mögött meghúzódó jóhiszeműséget bizonyítani, emiatt is helyezték hatályon kívül 2013-ban a PIDA azon rendelkezését, mely a védelem feltételül előírta a bejelentő jóhiszeműségét.⁷³ Emellett amennyiben a Bizottság nem tért volna el az EJEB gyakorlatától félt lett volna, hogy a feltárt információ helyett az informátor motivációja kerül a vizsgálat középpontjába.⁷⁴

Konklúzióként megállapítható, hogy az Irányelv személyi hatályát a Bizottság széleskörűen, expanzív módon határozta meg, biztonságot nyújtva ezzel nem csak a bejelentő személyek széles körének, hanem az őt segítő, vele kapcsolatban álló egyéb szereplőknek is, megteremtve ezzel a biztonságos bejelentés egyik alappilléret.

5.5. Érintett személyek

E ponton muszáj egy pillanatra megállnunk és megvizsgálunk a közérdekű bejelentések másik oldalát. Az Irányelv azt a természetes vagy jogi személyt, akinek vagy amelynek a bejelentés vagy nyilvánosságra hozatal keretében a jogsértést

---

72 Irányelv 4. cikk (4) bekezdés

73 Wim VANDEKERCKHOVA: Is it freedom? The Coming About of the EU Directive on Whistleblower Protection, *Journal of Business Ethics*, 2022. <https://doi.org/10.1007/s10551-021-04771-x> (2022.10.14.)

74 Dave LEWIS: The EU Directive on the Protection of Whistleblowers: A Missed Opportunity to Establish International Best Practices? *E-Journal of International and Comparative Labour Studies*, Volume 9, No 1, January 2020. Letöltve: https://ejcls.adapt.it/index.php/ejcls_adapt/article/view/848 (2022.10.25.) (18)

tulajdonítják, vagy akit vagy amit az említett személlyel kapcsolatba hoznak érintett személynek nevezi.⁷⁵ Az érintett személyek a szabályozás láttán jogosan tehetik fel a kérdést, hogy a széleskörű védelem mennyire nyitja meg a kapukat a rosszindulatú, akár tudatosan hamis bejelentések előtt? Egy-egy bejelentés – függetlenül annak igazságtartalmától – sértheti az érintett jogalany jóhírnévhez való jogát, titoktartási érdekeit, gyakran jár együtt pénzügyi kockázattal és akár ügyfelei bizalomvesztésével is. Ennek kiküszöbölése a rendszer hitelességének is fundamentuma, így több preambulumbekzdés is tartalmaz erre nézve instrukciókat. Többek között az Irányelv kizárja a védelmet olyan személyek esetében, akik a nyilvánosság számára elérhető információt tesznek közzé, megalapozatlan pletykát vagy szóbeszédet jelentenek be.⁷⁶ Felhívja a tagállamok figyelmét arra, hogy a bizonyítottan tudatosan hamis, jogsértésre vonatkozó információt bejelentőkkel szemben szankcióra van szükség, amely szankció arányosságával biztosítani kell, hogy a potenciális bejelentőkre nézve ne legyen visszatartó hatású. Emellett a tagállamoknak intézkedéseket kell előírniuk az ilyen jellegű bejelentésekből származó károk megtérítésére is.⁷⁷ Ahogyan a preambulom 33. bekezdése fogalmaz: „Az EJEB ítélkezési gyakorlatában kialakult kritériumoknak megfelelően meg kell találni az egyensúlyt egyrészt a munkáltatóknak a szervezetük irányításához, valamint érdekeik megvédéséhez fűződő érdeke, másrészt a közérdek sérelemmel szembeni védelme között.” A jog számára nem újdonság, hogy ellentétes érdekek között kell egyensúlyoznia és megtalálnia a középutat jelentő szabályozást – ahogyan azt később kifejttem, – az Irányelv az egyensúly megtartása érdekében több garanciális szabályt is biztosít az érintett személyek védelme érdekében úgy, hogy közben a whistleblowerek védelme sem szenved csorbát.⁷⁸

5.6. Bejelentési csatornák

5.6.1. Belső bejelentési csatorna

Az Irányelv a bejelentés módját illetően a három pilléres szerkezetet kívánja intézményesíteni, három bejelentési csatornát nevesítve: az elsődleges belső, az autonóm, tagállami hatáskörben kijelölendő külső, illetve a szigorú feltételekhez kötött, ultima

---

75 Irányelv 5. cikk 10. pont

76 Irányelv 43. preambulom bekezdés

77 Irányelv 23. cikk (2) bekezdés, illetve preambulom 102. bekezdés

78 Felicia KAIN: Whistleblowing and labour law: The Whistleblower Directive – development, content and obstacles. *Italian Labour Law e-Journal*, Issue 2, Vol. 13, 2020.

ratio jellegű nyilvános bejelentési csatornát.⁷⁹ Az EJEB is három bejelentési csatornát ismer, azonban míg érdemi különbséget nem tesz a külső és belső bejelentés között, addig az Irányelv hierarchiát állít fel közöttük és már a külső, hatósághoz tett bejelentést is feltételekhez köti, ösztönözve a whistleblowereket, hogy elsősorban a probléma forrásánál tegyék meg bejelentésüket.⁸⁰ A belső bejelentés hatására ugyanis az információ elsődlegesen azon személyek köréhez jut el, akik a leginkább képesek a problémát kivizsgálni és hatáskörrel rendelkeznek annak orvoslásához. A belső csatornák elsődlegessége a közérdekű bejelentéssel érintett jogalanyok érdeke is, hiszen így lehetőségük nyílik a jogsértés megszüntetésére anélkül, hogy az külső szervek tudomására jutna vagy nyilvánosságot kapna. Ez különösen vonatkozik azokra az esetekre, amikor a bejelentő úgy véli, hogy a probléma kezelhető vállalaton belül és nem áll fenn megtorlás kockázata.⁸¹

Az Irányelv legfőbb nívuma, illetve az egyik legplasztikusabb motívuma, hogy a belső bejelentések vállalatokon belüli kultúráját megteremtve kötelezően előírja a belső bejelentési csatornák működtetését mind a magán, mind a közszféra jogalanyai számára, amennyiben az általuk foglalkoztatottak száma eléri az 50 főt.⁸²

5.6.2. Külső bejelentési csatorna

Az Irányelv a tagállamok feladatkörébe utalja, hogy jelöljenek ki vagy hozzanak létre egy közigazgatási szervet, amelyet hatáskörrel és illetékességgel ruháznak fel az Irányelv hatálya alá tartozó jogsértésekkel kapcsolatos információk fogadására és a bejelentések megfelelő nyomon követésére. Míg több különálló, ágazatonként eltérő szerv esetén bizonytalanságot okozhat a potenciális bejelentők számára annak eldöntése, hogy adott esetben melyik szerv rendelkezik hatáskörrel és illetékességgel, addig jó megoldás lehet egy központi szerv létrehozása, amely a beérkezett bejelentéseket megvizsgálja, majd az érintett hatóság felé továbbítja. Ma Magyarországon az Alapvető Jogok Biztoságnak Hivatala (a továbbiakban: AJBH) tölti be ezt a szerepet, s mint külső, központi bejelentő csatorna, 280 hatósággal áll kapcsolatban.⁸³ Akár egy központi, akár több önálló szerv látja el ezt a feladatot követelmény, hogy a végrehajtói hatalomtól független legyen és törvényes legitimitással rendelkezzen.⁸⁴

---

79 KUN 2021. i. m.

80 ABAZI – KUSARI 2018. i. m.

81 Irányelv 47. preambulum bekezdés

82 Irányelv 8. cikk

83 HAJN – SKUPIEN 2021. i. m. (37)

84 Uo. (38)

A bejelentő közvetlenül a külső csatornához fordulhat, amennyiben az érintett szervezetnél nincs belső bejelentési csatorna, vagy azt már igénybe vette, de észszerű időn belül nem orvosolták a problémát. A bejelentő akkor is fordulhat közvetlenül a külső csatornához, ha a megtorlás veszélye fenyegeti vagy amennyiben a jogsértéssel szemben külső hatóság eredményesebben fel tud lépni. Ilyen eset lehet az, amikor magához a jogsértőhöz kellene intéznie a belső bejelentést, s emiatt fennáll a bizonyítékok elrejtésének vagy megsemmisítésének kockázata. További ok lehet az, ha uniós vagy nemzeti jog előírja a bejelentő számára, hogy bejelentését a nemzeti illetékes hatósághoz intézze, például bűncselekmény elkövetése esetén.⁸⁵

5.6.3. Nyilvános bejelentés

Utolsóként szót kell ejtenünk a szigorú feltételekhez kötött, ultima ratio jellegű nyilvánosságra hozatalról, melyet az Irányelv három vagylagos feltétel bekövetkezte esetén részesít védelemben. Nyilvánossághoz fordulás esetén az Irányelv hatálya alatt védelemben részesül a bejelentő, amennyiben olyan jogsértésre hívja fel a figyelmet, amely a közérdeket közvetlenül vagy nyilvánvalóan fenyegeti, például, amikor visszafordíthatatlan kár kockázata áll fenn. Védelemben kell részesíteni továbbá a bejelentőt abban az esetben is, amikor azért fordul a nyilvánosság felé, mert alapos okkal hihette azt, hogy egy belső vagy külső bejelentés nem orvosolná érdemben a problémát vagy pedig a fennáll a megtorlás kockázata. Ilyen eset lehet az, amikor a jogsértő szervezet összejátszik a felügyeleti szervvel. A nyilvánosság felé tett bejelentést megalapozza továbbá az is, ha sem a belső sem a külső bejelentés esetén nem történt határidőn belül megfelelő intézkedés.⁸⁶ Ebben a meghatározásban az olyan fogalmak, mint a „közérdeket közvetlenül vagy nyilvánvalóan fenyegető veszély”, illetve „a visszafordíthatatlan kár kockázata” vagy a „nem történt megfelelő intézkedés” olyan meghatározások, melyeket nagyon nehéz értelmezni és nem egyértelmű azok alkalmazásának mikéntje. Ezen fogalmak értelmezésének keretét a bírói jogalkalmazás hivatott megteremteni, azonban addig amíg ez nem történik meg az efféle bizonytalanságok a bejelentők védelmének meggyengülésével fenyegetnek.⁸⁷ Az Irányelv preambulumának 45.

---

85 Irányelv 61., 62. preambulumban bekezdése

86 Irányelv 15. cikk (1) a) b)

87 Vö. D. SENCUR PEČEK: How to improve the Protection of Employees – Whistleblowers in Slovenia by Implementing the EU Whistleblower Protection Directive. In: D. Skupien (szerk.): *Toward a better protection of Workplace Whistleblowers in the Visegrad Countries, France and Slovenia*, Lódz, 2021.

bekezdése példálózó felsorolást ad a nyilvános közzététel fogalmára, így ide kell érteni azt, ha a bejelentő a nyilvánosságnak közvetlenül vagy online platformokon vagy a közösségi médiában osztja meg az információkat. Félreérthető módon a felsorolásban szerepelnek a szakszervezetek is, azonban kritikusan kell értékelni ezt a felsorolást, ugyanis nyilvánosságra hozatalnak ebben az esetben az minősül, ha a bejelentő egy szakszervezeti gyűlésen hozza nyilvánosságra az információt minden tag előtt. Ettől el kell vonatkoztatnunk azt az esetet, amikor a bejelentő egy szakszervezeti aktivistát bizalmasan keres meg és kér tőle tanácsot, segítséget. Ez utóbbi esetben a szakszervezeti alkalmazott segítőnek minősül és őt is védelemben kell részesíteni.⁸⁸

5.7. Az Irányelv védelmi rendelkezései

Végül pedig szót kell ejtenünk a védelmi intézkedések két csoportjáról: a támogató intézkedésekről és a megtorlás elleni védelemről. A támogató intézkedések között az Irányelv előírja a bejelentők részére a megfelelő tájékoztatás, tanácsadás, illetve szükség esetén jogi tanácsadás nyújtását, valamint esetlegesen pszichológiai és pénzügyi támogatást is. A bejelentők, illetve a velük kapcsolatban álló személyek a támogató intézkedések mellett is komoly kockázattal nézhetnek szembe egy-egy bejelentés megtételével, így az Irányelv előírja a tagállamok részére, hogy biztosítsák a bejelentő személyek személyazonosságának titokban tartását – azt az illetékes hatóság, illetve hatáskörrel rendelkező munkatárson kívül – a bejelentő kifejezett hozzájárulása nélkül ne fedjék fel. A titoktartási kötelezettség vonatkozik továbbá minden további olyan adatra, amelyből közvetlenül vagy közvetve kikövetkeztethető a bejelentő személye.⁸⁹

A megtorlás elleni védelmi intézkedések voltaképpen és elsősorban a munkajogi védelmet jelentik. Ennek körében az Irányelv kötelezi a tagállamokat, hogy tiltsák a védett személyekkel szembeni megtorlást, az azzal való fenyegetést és annak kísérletét is. A megtorlás elleni védelem kiterjed mind a közvetlen, mind pedig a közvetett megtorlásra, az arra való biztatásra és annak tűrésére is.⁹⁰

Véleményem szerint az Irányelv egyik gerince, hogy felrúgja „Onus probandi incumbit actori” (aki állít, az bizonyít) elvet és bevezeti a „fordított” jellegű bizonyítást. Ez a rendelkezés biztosítja, hogy amennyiben a whistleblower hátrányt ér bejelentését követően, a megtorló kizárólag akkor mentesül a felelősség alól,

---

88 ABAZI 2020. i. m.

89 Irányelv 16. cikk (1)(2) bekezdések

90 Irányelv 87. preambulum bekezdés

ha bizonyítja, hogy magatartása indokolt volt⁹¹, az általa tett intézkedés semmiképpen sem kapcsolódik a bejelentéshez.⁹² Jelenleg hazánkban hasonló bizonyítás csak a diszkriminációs eljárások tekintetében alkalmazandók,⁹³ azonban a bejelentők veszélyeztetett helyzetére tekintettel véleményem szerint ez a rendelkezés szükségszerű és legitimálható.

Részösszegzésként kiemelném, hogy az Irányelv a bejelentők védelmének minimumszabályait rögzíti, törekszik a koherens és egységes szabályozás megteremtésére úgy, hogy közben tiszteletben tartja az Unió és a tagállamok közötti hatáskör megosztás elvét. A Bizottság bátorítja a részes államokat, hogy ne elégedjenek meg a minimum standardokkal, hanem szabják szélesebbre a védelmet a lefektetett alapelvek mentén,⁹⁴ illetve terjesszék ki a tárgyi hatályt.⁹⁵ A whistleblowerek védelme mellett, hogy a korrupciómentes közélet alapja a prevenció eszköze is, így a tagállamok részéről a megfelelő implementáció elengedhetetlen az Uniós jog megfelelő érvényesüléséhez, a bejelentők magas szintű védelméhez, így végeredményben ahhoz, hogy az Irányelv által felvázolt célkitűzések megvalósulhassanak.

6. Magyarország jelenkori szabályozása és gyakorlata

6.1. A jogintézmény gyökerei

A magyar jogtörténetben panasz- és javaslatételről szóló jogforrásokat már az 1222-es Aranybullában is találhatunk, amely szerint a király minden évben Szent István napján megjelent Székesfehérváron, hogy átvegye a nép petícióit és meghallgassa a panaszosokat. Ha a király nem tudott jelen lenni, akkor a nádor helyettesítette.⁹⁶

Magyarországon elsőként a közérdekű bejelentésekről, javaslatokról és panaszokról szóló 1977. évi I. törvény (a továbbiakban: régi Panasztörvény) nyújtott

---

91 Irányelv 93. preambulum bekezdés

92 Transparency International: Building on the EU Directive for Whistleblower Protection, Analysis and recommendation. 2019. https://transparency.eu/wp-content/uploads/2020/11/2019_EU_whistleblowing_EN.pdf (2022.09.09.)

93 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról 19. §.

94 Press release 2018. i. m.

95 Communication from the commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee, COM(2018) 214 final; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0214> (2022.08.29.)

96 FÖLDESI Tamás: Adalékok a petíciós jog történetéhez. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények*, 1993. 11. sz. (15-26)

átfogó jellegű szabályozást a területen.⁹⁷ Habár a törvény a szocialista időkben született és a célkitűzések között kötelező jelleggel megjelent a szocialista erkölcs és gazdaság védelme, bizonyos szempontokból azonban mégis modern szemléletű, előremutató jogszabálynak tekinthető.⁹⁸ Bevezette a közérdekű bejelentő fogalmát, védelmi rendelkezéseket fogalmazott meg a bejelentőkre nézve, valamint támogatta az anonim bejelentéseket is.⁹⁹ A törvény hazánk uniós csatlakozásával veszítette hatályát, amely után a közérdekű bejelentések szabályozására vonatkozó rendelkezéseket egy saláta törvény passzusai között helyezték el.

A következő, kifejezetten a közérdekű bejelentések szabályozására megalkotott törvényre 2009-ig kellett várni.¹⁰⁰ Ezen törvény legfőbb nívuma, hogy az amerikai szabályozást alapul véve meg kívánta honosítani az ösztönzők rendszerét Magyarországon¹⁰¹, azonban nem volt olyan szerv, amely gondoskodott volna a jogszabályban foglaltak végrehajtásáról, kikényszerítéséről, így a törvény alkalmazhatatlannak bizonyult, *lex imperfecta* lett.

6.2. A hatályos szabályozás

Az Alaptörvény XXV. cikke deklarálja, hogy „mindenkinek joga van ahhoz, hogy egyedül vagy másokkal együtt írásban kérelemmel, panasszal vagy javaslattal forduljon bármely közhatalmat gyakorló szervhez.”¹⁰² Ezen alapjogok törvényi kereteinek megteremtésére, illetve a jogbiztonságot veszélyeztető helyzet felszámolására és a közérdekű bejelentők védelmének megteremtésére¹⁰³ elfogadták a 2013. évi CLXV. törvényt a panaszokról és közérdekű bejelentésekről (a továbbiakban: Pkbt.),¹⁰⁴ mely 2014. április 1-jén lépett hatályba.

---

97 A 2013. évi CLXV. törvény általános indokolása

98 AMBRUS 2019. i. m.

99 SKUPIEN 2021. i. m. (116)

100 2009. évi CLXIII. törvény a tisztességes eljárás védelméről, valamint az ezzel összefüggő törvénymódosításokról

101 Samu Nagy Dániel: Infojegyzet 2013. 26. sz. 3. o.; http://www.parlament.hu/documents/10181/59569/Infojegyzet_2013_26_kozerdeku_bejelentések.pdf/ca01a3dd-abca-446a-a12a-60ec33ea7f69 (2022.09.30.)

102 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XXV. cikk

103 Pkbtv. általános indokolása

104 2013. évi CLXV. törvény a panaszokról és közérdekű bejelentésekről

6.2.1. A Pkbt. hatálya

A Pkbt. az értelmező rendelkezések között definiálja a közérdekű bejelentés fogalmát, amely „olyan körülményre hívja fel a figyelmet, amelynek orvoslása vagy megszüntetése a közösség vagy az egész társadalom érdekét szolgálja.”¹⁰⁵ Közérdekű bejelentést bárki tehet,¹⁰⁶ az Irányelvvel ellentétben nem elvárás, hogy a megszerzett információhoz a bejelentő munkavégzéssel kapcsolatos tevékenységével kapcsolatban jusson. A törvény ehhez a személyi hatályhoz igazodva fogalmazza meg a védelmi rendelkezéseit is, amikor kimondja, hogy a közérdekű bejelentőt – a rosszhiszeműség esetét leszámítva – nem érheti hátrány a panasa vagy közérdekű bejelentése miatt.¹⁰⁷ Minden, a közérdekű bejelentőre hátrányos intézkedés, amelyre a bejelentésre tekintettel kerül sor jogellenes akkor is, ha egyébként jogszerű lenne. A védelmi rendelkezésekből kitűnik, hogy az Irányelvvel ellentétben a bejelentővel kapcsolatban álló személyek, annak segítői, illetve rokonai kiszorulnak a személyi hatály alól, őket semmiféle védelem nem illeti meg a Pkbt. hatálya alatt.¹⁰⁸

6.2.2. Belső bejelentési csatorna

A törvény a magánszféra antikorrupciós intézkedéseinek támogatására lehetőséget biztosít a munkáltatók, valamint azok gazdasági társasági formában működő tulajdonosai részére, hogy saját, ún. belső visszaélés-bejelentési rendszert állítsanak fel.¹⁰⁹ A belső bejelentési csatornák célja a foglalkoztató szervezetek jogszerű és prudens működésének elősegítése, mely hatékony eszköznek bizonyulhat egyrészt a visszaélések belső, hatékony kivizsgálásához, másrészt pedig a prevenció eszközeként is funkcionálhat. Azért, hogy a belső visszaélés-bejelentő rendszer adatvédelem kompatibilis legyen az üzemeltetőt bejelentési kötelezettség terheli a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hivatala felé, valamint az adatkezeléssel járó többletkövetelményeknek is meg kell felelniük.¹¹⁰

---

105 Pkbtv. 1. § (3) bekezdés

106 Pkbtv. 1. § (4) bekezdés

107 Pkbtv. 3. § (2) bekezdés

108 Kun 2021, i. m. 119.o.,

109 Pkbt. 14. §

110 Lásd: Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság tájékoztatója a munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeiről https://www.naih.hu/files/2016_11_15_Tajekoztato_munkahelyi_adatkezelesek.pdf (2022.10.31.)

6.2.3. A Pkbt. kritikái

A Transparency International még javaslati fázisban fogalmazta meg a tervezett szabályozással összefüggő álláspontját, melyben annak több potenciális gyengeségére is rávilágított. A kritika középpontjában a közérdekű bejelentők megvédéséért, valamint az általuk tett bejelentések kivizsgálásáért elsődlegesen felelősséget vállaló hatóság/szerv kijelölését hiányolták. Véleményük szerint a bejelentések hatékony elintézése, valamint a bejelentők védelme ennek hiányában nem biztosítható megfelelőképpen. A szabályozásból hiányolták azt a kitétel, hogy a közérdekű bejelentést jóhiszeműen megtevő személy ellen eljárás ne legyen indítható (például a munkáltató által) a bejelentéssel feltárt üzleti titok, gazdasági titok vagy minősített adat megsértése miatt. Véleményük szerint aggodalomra ad okot továbbá az is, hogy a törvény megtorlást tiltó rendelkezése konkrét végrehajtási intézkedések hiányában üres deklaráció, a bizonyítási teher megfordítása nélkül egy munkahelyi megtorlás esetén a munkavállalót terheli annak bizonyítása, hogy az általa elszenvedett hátrány alkalmazására a közérdekű bejelentésére tekintettel került sor.¹¹¹

A kifejtett aggodalom jogos, tekintettel egy releváns 2009-ben született Legfelsőbb Bírósági ítéletre. A tényállás alapján a munkavállaló 2002-ben közérdekű bejelentést tett, melyben munkáltatója szabálytalan működésére kívánta felhívni a figyelmet. Az Országos Munkabiztonsági és Munkaügyi Főfelügyelőség (a továbbiakban: OMMF) a vizsgálat során nem tárt fel szabálytalanságot, így az akkor hatályban lévő törvény – a Régi Panasztörvény – alapján felfedték a bejelentő kilétét. A munkáltató ezután felmondást közölt a munkavállalóval, melynek indokolásában többek között megjelölte a közérdekű bejelentést is. Mind az első-, mind pedig a másodfokú munkaügyi bíróság kifejtette, hogy az alperes ezen érvelése nem okszerű, mert a munkavállalóknak joguk van a munkáltatónál felmerült valós vagy vélt szabályszegések miatt vizsgálatot kezdeményezni. A Legfelsőbb Bíróság azonban felülvizsgálatában arra a következtetésre jutott, hogy mivel az OMMF szabálytalanságot nem tárt fel, így az alperes alappal minősíthette a bejelentést rosszhiszeműnek, a megfelelő munkahelyi légkör fenntartásához fűződő érdekét súlyosan sértőnek. Álláspontom szerint a Legfelsőbb Bíróság ezen érvelése következetlen tekintettel arra, hogy az alperes semmilyen módon nem bizonyította a felperes rosszhiszeműségét, illetve annak fényében is, hogy a bírósági iratok alapján a felperes a 2002-es közérdekű bejelentését megelőzően is tett közérdekű bejelentést a munkáltatója szabálytalan működésére vonatkozóan, mely során az OMMF szabálytalanságot tárt fel és büntetést is szabott ki a munkáltatóra.¹¹²

111 Transparency International véleménycikke: <https://transparency.hu/kozszeaktor/kozerdeku-bejelentok-vedelme/allasfoglalások-kutatasok/> (2022.10.17.)

112 BH 2009.8.255.

A fentiekén túl az alapvető jogok biztosa egyik jelentésében¹¹³ aggodalmát fejtette ki a veszélyeztetett bejelentőkre vonatkozó szabályozás tisztázatlansága, adekvát szabályozás hiánya miatt. A Pkbt. 19. §-a felhatalmazza az igazságügyi minisztert arra, hogy a veszélyeztetett közérdekű bejelentők számára nyújtható támogatásokat, valamint azok folyósításának szabályait rendeletben állapítsa meg, mellyel az igazságügyi miniszter a mai napig adós maradt.

6.3. *Egyéb bejelentésekkel kapcsolatos szabályozás*

A 2022. évi XXVII. törvény rendelkezik egy független, autonóm államigazgatási szerv, az Integritás Hatóság felállításáról. Az Integritás Hatóság működését 2022. november 19. napjáig kezdte meg és minden olyan esetben jogosult fellépni, amikor álláspontja szerint a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező szervek nem lépnek fel hatékonyan csalás, összeférhetetlenség, korrupció és egyéb jogsértés vagy szabálytalanság esetén, amely érinti az uniós pénzekkel kapcsolatos hatékony és eredményes pénzgazdálkodást, valamint az Európai Unió érdekeit. A hatóság feladatkörét érintő jogsértés, illetve szabálytalansággal kapcsolatosan bárki tehet majd panaszt vagy bejelentést. Ezen szerv gyakorlati hatékonyságának utólagos értékelése a jövő kutatójának feladata, azonban érdemes figyelemmel követni tevékenységét, illetve azt, hogy a hazai whistleblowing rendszerhez miképpen tud majd kapcsolódni, milyen szerepet hasít ki a közérdek megóvásának feladatából.

Emellett jelenleg van egy törvényjavaslat¹¹⁴ a Parlament előtt a bejelentők védelméről és a közérdekvédelmi eljárásról, amelyet korábban – jelentős részben hasonló tartalommal – már 2015-ben is benyújtottak, azonban akkor nem került elfogadásra. A törvényjavaslat nagyobb védelmet kíván biztosítani bejelentőknek, bizonyos előremutató rendelkezései – mint a bizonyítási teher megfordítása stb. – egy komplexebb, hatékonyabb törvény megalkotásának vázát, alapját jelenthetik. Véleményem szerint azonban helyesebb lenne egy kifejezetten az Irányelvet átültető törvény alkotni, annak hatályát kiterjeszteni, így elkerülve a töredékes szabályozás okozta jogbizonytalanságot.

---

113 Alapvető Jogok Biztosának a tárgykörben készített jelentése: https://www.ajbh.hu/documents/10180/2602747/Jelent%C3%A9s+egy+k%C3%B6z%C3%A9rdek%C5%B1+bejelent%C5%91+vesz%C3%A9lyeztetetts%C3%A9g%C3%A9r%C5%91+1873_2017/da2510cb-5353-cab8-b063-eef3dd38e03b?version=1.0 (2022.10.11.)

114 T/1211. A bejelentők védelméről és a közérdekvédelmi eljárásról <https://www.parlament.hu/irom42/01211/01211.pdf> (2022.10.31.)

6.4. A hazai munkaügyi bíráskodás kapcsolódásai

A közérdekű bejelentő az általa feltárni kívánt információ közlésével a véleménynyilvánítás szabadságához való alapjogát gyakorolja.¹¹⁵ A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozásával a hatályos 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) 8. § (3) bekezdése foglalkozik és kimondja, hogy a munkavállaló nem tanúsíthat olyan magatartást, amely a munkáltató jó hírnevét, jogos gazdasági vagy szervezeti érdekét sérti vagy veszélyezteti.¹¹⁶ A kérdéssel mélyrehatóbban foglalkozott az Alkotmánybíróság is a 14/2017. (VI. 30.) határozatában alkalmazva az EJEB által a Guja kontra Moldova ügyben kimunkált tesztet (lásd fentebb).¹¹⁷

A közérdekű bejelentőket a közölt információ jellegére tekintettel a védelem magas szintje illeti meg, alapjogukban csak nagyon szűk körben korlátozhatók. Erre tekintettel nem jellemző, hogy a munkáltató a közérdekű bejelentésre tekintettel alkalmazna hátrányos jogkövetkezményt, általánosabb, hogy egy másik, jogszerűnek tűnő indokra hivatkozik, mely a rendeltetésszerű joggyakorlás alapelvének megsértése, valamint a joggal való visszaélés megvalósítása. Joggal való visszaélés különösen, ha a formálisan jogszerűnek tűnő, valós és okszerű indokolás mögött a munkáltató valódi célja a munkavállaló véleménynyilvánításának elfojtása.¹¹⁸ Különösen nehéz helyzetbe kerül ilyenkor a munkavállaló, hiszen őt terheli annak bizonyítása, hogy közérdekű bejelentést tett, őt ezután kár érte és a kettő között okozati összefüggés áll fenn. A joggal való visszaélés megvalósulását jól példázza egy 2021-es jogeset,¹¹⁹ mely ügyben a felperes több munkavállalóval együtt büntetőfeljelentést tett munkáltatójuk ellen, aki ezután jogszerűen megindokolt felmondással élt. Az ügyben bizonyítható volt, hogy a munkáltató a büntető feljelentés megtételében részes összes munkavállalót hasonló jogszerűnek tűnő indokkal elbocsátotta, így megvalósítva a joggal való visszaélést.

Előrelépésként aposztrofálható hazánkban az Országgyűlés elé benyújtott azon törvényjavaslat, amelynek elfogadása és hatályba lépése esetén 2023 elejétől

---

115 GUBA Veronika: Ha én egyszer kinyitom a számat – a véleménynyilvánítás szabadsága és a visszaélés-bejelentés. In: Pál Lajos – Petrovics Zoltán (szerk.): *Visegrád 19.0 – A XIX. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest 2022. (76-108)

116 Lásd bővebben: PÁL Lajos (szerk.): *A véleménynyilvánítás szabadsága és korlátai a munkajogviszonyban*. HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2022.

117 Lásd: Fővárosi Ítéltábla Mf.1.32.232/2021.

118 KMKv. 2017.5 A Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégiumának 5/2017 (XI. 28.) KMK véleménye a joggal való visszaélés tilalmának megsértésével kapcsolatos munkaügyi perekben felmerült egyes kérdésekről

119 BH 2021.7.205.

módosulnak az Mt.-ben a bizonyítás szabályai a joggal való visszaélés tilalmának megsértésére alapított keresetek esetén. A tervezet értelmében az igény érvényesítője csak a joggal való visszaélés alapjául szolgáló tény, illetve az őt ért kárt bizonyítja, a másik fél pedig a felelősség alóli mentesüléshez az okozati összefüggés hiányát köteles bizonyítani.¹²⁰ Ez már önmagában is egy komoly előrelépés, hiszen szakít azzal a gyakorlattal, hogy a megtorlást elszenvedett félnek kelljen a hátrány jogellenességét bizonyítania, azonban véleményem szerint ez sem elegendő, a bejelentések ösztönzéséhez elengedhetetlen, a közérdekű bejelentőkre vonatkozó speciális szabályok bevezetése, valamint a támogatási és védelmi intézkedések bővítése.

7. Jogharmonizációval kapcsolatos javaslatok, avagy a dolgozat konklúziója

7.1. Bevezetés

A dolgozat lezárásának pillanatában a tagállamok közül mindössze 10 ültette át saját nemzeti jogrendszerébe az Irányelvet, habár a transzpozíciós határidő közel egy éve lejárt. A mulasztó tagállamokkal szemben – így hazánkkal szemben is – a Bizottság megindította a kötelezettségszegési eljárást, a jogharmonizáció kérdése napról-napra egyre sürgetőbbé válik.¹²¹

Az Irányelvek az elérendő célok tekintetében kötelezőek, a forma és eszköz megválasztása során a tagállamok széles diszkrécióval rendelkeznek.¹²² Tekintettel arra, hogy hazánkban ma is törvényi szinten vannak szabályozva a közérdekű bejelentések, az átvétel során sem szabad alacsonyabb jogforráshoz nyúlni. A jogalkotó dönthet emellett, hogy egy új kerettörvényt alkot a Pkbt. helyett és a legfontosabb szakpolitikai területeket érintő rendelkezéseket az egyes ágazati törvényekben (ideértve az Mt.-t is a munkajogi kapcsolódások tekintetében) helyezi el, azonban véleményem szerint helyesebb lenne a Pkbt. átfogó módosításával Irányelv-konformmá tenni a hazai szabályozást. A jogszabályok átláthatóságát, a normavilágosság elvének érvényesülését és a jogbiztonság megvalósulását szolgálhatja, ha a jogalkotó egy átfogó, koherens jogszabályban rendezi a tárgykört. Dolgozatom jelen fejezetében az átültetéssel kapcsolatos, *de lege feranda* javaslataimat kívánom megfogalmazni, reflektálva a környező országok szabályozási megoldásaira, feldolgozva a nemzetközi szervezetek, illetve a szakirodalom

---

120 T/1845. <https://www.parlament.hu/irom42/01845/01845.pdf> (2022.11.22.)

121 Európai Bizottság: kötelezettségszegési eljárási csomag; https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/inf_22_3768 (2022.10.31.)

122 Váray Ernő – Papp Mónika: Az Európai Unió joga. Budapest, 2016. 233. o.

tárgybani javaslatait. Céлом, hogy a javaslataim mentén egy olyan jogszabály körvonalait jelöljem ki, amely alkalmas a közérdekű bejelentések hazai védett környezetének megteremtésére.

7.2. *Javaslat a tárgyi hatály kiterjesztésére*

Az Unió - korlátozott hatáskörére tekintettel - a tárgyi hatályt rendkívül szűkre szabta, csak bizonyos uniós jogi aktusokra terjesztette ki. Egy laikus ember számára különös nehézséget jelenthet annak eldöntése, hogy egy általa észlelt visszaesség bejelentése vajon védelem alá esik-e. Ez a jogbizonytalanság eltántoríthatja a potenciális bejelentőket a bejelentésük megtételétől, amely végső soron az Irányelv céljainak neutralizálásához vezethet. Erre a veszélyre a Számvevőszék is felhívta a figyelmet javaslatában és habár kifejtette, hogy a megfelelő tájékoztatás és jogi tanácsadás segíthet kiküszöbölni a bizonytalanságot, azonban a leghatékonyabb megoldás mégis a tárgyi hatály kiterjesztése lenne.¹²³ A Bizottság az Irányelv elfogadása után nyilatkozatában bátorította a részes államokat, hogy ne elégedjenek meg a minimum standardokkal, a lefektetett alapelvek mentén szabják szélesebbre a védelmet, illetve terjesszék ki a tárgyi hatályt a nemzeti rendelkezésekre, „egy nemzeti szintű átfogó és koherens keret biztosítása céljából.”¹²⁴

Figyelemreméltó, hogy az átültetést elvégző 10 tagállamból 9 döntött a tárgyi hatály kiszélesítése mellett, azonban a többi ország törvénytervezeteit megvizsgálva számuk valószínűsíthetően nőni fog. A tárgyi hatály kiterjesztésének mértéke nagyon széles skálán mozog; míg a belga, finn és lengyel tervezet az Irányelv által lefedett szakpolitikai területek nemzeti jogszabályaira terjesztené ki a védelmet, addig a horvát, francia, ír és lett törvények a korábbi gyakorlatukhoz hasonlóan szélesre szabták a védett bejelentések körét és védelmet biztosítanak minden közérdeket érintő nemzeti jogszabály megsértésének bejelentői számára is.¹²⁵ A dán törvény a közérdeket nem érintő súlyos jogszabálysértést is bejelenthetővé teszi, különösképpen kiemelve a munkahelyi szexuális zaklatást.¹²⁶ Magyarországon a nemzetközi javaslatokkal összhangban, követve a Pkbt. szabályozási hagyomá-

---

123 A Számvevőszék 4/2018. sz. véleménye az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvre irányuló javaslatról

124 COM(2018) 214, i. m. (12)

125 Marie TERRACOL – Ida NOWERS: Are EU countries failing to protect Whistleblowers? 2021. <https://www.transparency.org/en/blog/eu-countries-failing-protect-whistleblowers> (2022.11.02.)

126 Nazanin AFSHAR – Kaleigh HARTIGAN: Denmark Aims to Expand Whistleblower Protection to Include Sexual Harrassment in the Workplace. 2020. <https://www.jdsupra.com/legalnews/denmark-aims-to-expand-whistleblower-77600/> (2022.11.16.)

nyait javasolnám a tárgyi hatály kiterjesztését minden hazai és uniós jogszabály megsértésére. Ez a megoldás ötvözné a Pkbt. széles tárgyi hatályát az Irányelv által garantált széleskörű védelemmel, így megteremtve a kiterjedt, átfogó és koherens szabályozást.

7.3. Az anonimitás dilemmája

Az Irányelv a tagállamok hatáskörébe utalja annak eldöntését, hogy engedélyezik-e az anonim bejelentéseket az Irányelv hatálya alatt.¹²⁷ Az anonim bejelentések tekintetében mind pro, mind kontra lehet érvelni. Kontra például, hogy a teljesen anonim bejelentések esetén nehezebb a bizonyítás, a vizsgálódás, hiszen a bejelentőhöz nem lehet kérdést intézni. A munkáltatók legnagyobb aggálya a rosszindulatú bejelentések elharapózása lehet, mely végeredményben mindig együtt jár a jóhírnév romlással, pénzügyi kockázatokkal, rombolja egy szervezet belső kohézióját és belső szolidaritását.¹²⁸ Egy, a témában készült kutatás azonban rámutatott arra, hogy az ettől való félelem nagyobb, mint a bekövetkeztének valószínűsége. Általánosan elmondható, hogy az anonim bejelentések engedélyezése nagyobb társadalmi haszonnal jár, mint kockázattal,¹²⁹ hiszen olyan személyek is bejelentést tesznek, akik a védelmi intézkedések ellenére is félnek névvel felszólalni.

Ma Magyarországon anonimitást az AJBH biztosít úgy, hogy az erre irányuló kérelem esetén a bejelentő személyes adatait megőrzik, a kivizsgálást végző hatóságok felé pedig a bejelentések anonim kivonatát továbbítják. Ez a megoldás megfelelő lehet az Irányelv hatálya alá tartozó bejelentések esetében is, hiszen a tény, hogy a bejelentők adatait nem továbbítják a kivizsgálást végző szervek felé nagyobb biztonságérzetet adhat a bejelentőknek, azonban visszatartó erejű is egyben a hamis bejelentésekkel szemben. Az AJBH éves beszámolóí alapján¹³⁰ a bejelentők körülbelül 80%-a kéri adatai anonim kezelését. Véleményem szerint ez egyértelműen mutatja, hogy az anonim bejelentések engedélyezésére van igény, így az Irányelv hatálya alatt tett bejelentések esetében is szükséges ezt biztosítani.

---

127 Irányelv 6. cikk (2) bekezdés

128 KUN 2013. i. m. (122)

129 Lásd: Robust Internal Reporting Program: First to know. 2004. (14-15) https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-02/first_to_know_0.pdf (2022.11.29.)

130 AJBH éves beszámolóí: <https://www.ajbh.hu/eves-beszamolok> (2022.11.18.)

7.4. A munkavállalói érdekképviseltek szerepvállalása

Az Irányelv rendszerében a munkavállalói érdekképviselati szervezeteknek marginális szerepe van, azonban mint a munkajogviszonyok, munkaügyi kapcsolatok meghatározó szereplőinek, jelentőségüket hiba lenne elhanyagolni. Véleményem szerint a szakszervezetekkel, üzemi tanáccsal, általában a szociális partnerekkel való együttműködés, illetve a kollektív alku a jogszabály hatékonyságának alapköve lehetne.

Ezeknek a szervezeteknek már az átültetés során kiemelt aktivitást kell tanúsítaniuk, bele kell szólítani a jogharmonizáció irányainak alakításába annak érdekében, hogy a bejelentők számára a lehető legszélesebb és leginkább gyakorlat-konform védelmet harcolják ki. A jogalkotónak ezzel párhuzamosan fel kell ismernie a szakszervezetekkel folytatott kommunikáció és egyeztetés jelentőségét annak biztosításához, hogy az Irányelvben rejlő teljes potenciál kiaknázható legyen,¹³¹ az átültetés ne csak az országra szignált kötelezettség teljesítéséről szóljon, hanem annak hatékony érvényesülése is biztosított legyen.

A munkavállalói érdekképviseltek másik kulcsfontosságú feladata a munkáltatókkal való együttműködés lesz annak érdekében, hogy szervezeten belül hatékony belső bejelentési kultúrát alakítsanak ki, mely mind a munkavállalók, mind pedig a munkáltatók számára gyümölcsöző lehet. Ehhez a hazai jogi környezet elméletileg adott, hiszen analógiaként hívható fel, hogy az Mt. előírja, hogy a munkavállalók üzemi tanácsot választanak, ha a foglalkoztatottak száma eléri az 50 főt. Így elviekben minden olyan szervezetnél, ahol kötelező lesz belső bejelentési csatornát létesíteni kellene, hogy létezzen munkavállalói érdekképviselati szervezet. Az Mt. ezen előírása *lex imperfecta*, így érvényesülése is problematikus. Mindenesetre a belső bejelentési csatornák kialakításánál, működtetésénél indokolt lenne az Mt.-nek erős érdekképviselati kontrollt intézményesítenie (például dedikált együttdöntési¹³², de legalább véleményezési jog¹³³ az üzemi tanács számára, célzott szankcióval biztosítva).

A munkavállalók számára előnyös, ha a munkáltatójuk aktívan együttműködik a szakszervezetekkel, hiszen a munkahelyen ezek a szervezetek a munkavállalók bizalmasai, a bejelentők szívesen fordulnak hozzájuk, ha visszássággal kapcsolatos információ birtokába kerülnek.¹³⁴ Az együttműködés a munkáltató számára

---

131 ABAZI 2020. i. m.

132 Vö.: Mt. 263. §

133 Vö.: Mt. 264. §

134 David LEWIS – Wim VANDEKERCKHOVE: Trade Unions and the Whistleblowing Process in the UK: An Opportunity for Strategic Expansion? 2018. *Journal of Business Ethics*, Springer,

is biztosít előnyöket, hiszen a munkavállalók bizalmát élvező belső bejelentési rendszer megelőzheti a negatív következményekkel járó külső, illetve nyilvános bejelentéseket.¹³⁵ Az Eurocadres¹³⁶ által a szakszervezetek részére készített átfogó javaslatában például részletesen foglalkozik szerepvállalásuk fontosságával, kedvező pozíciójukból eredően ugyanis képesek biztosítani a bejelentőket arról, hogy a hallgatásnak van egy biztonságos alternatívája, képesek nyomást gyakorolni annak érdekében, hogy a felmerült vádakát kivizsgálják, tanácsadással és támogatással pedig a belső bejelentési kultúra kialakításában vállalhatnak fontos szerepet.¹³⁷

Pozitívan értékelendő például Horvátország azon megoldása, miszerint kötelezően előírja a munkáltatók számára a szakszervezetekkel való együttműködést a belső bejelentési rendszerek kialakításánál. Ezen szervezetek hiányában a munkáltatóknak kötelezően be kell vonnia a munkavállalókat a folyamatba, például úgy, hogy a belső bejelentések fogadásával megbízott személyt a munkavállalók választják, ezzel biztosítva a belső bejelentési kultúrába vetett bizalmat.¹³⁸

7.5. Bejelentési csatornákkal kapcsolatos gyakorlati javaslatok

Az Irányelv legfőbb nívója, hogy kötelezően előírja a bejelentési csatornák létesítését azon foglalkoztató szervezetek számára, akik legalább 50 fő munkavállalót foglalkoztatnak. Kétségtelen, hogy ez a kényszerítő jellegű, újdonság erejű előírás fogja a legnagyobb kihívás elé állítani a munkáltatókat, hiszen munkajogi, adatvédelmi, illetve compliance kihívásokat is felvet. Az Irányelv a belső bejelentési csatorna működtetésének két módját nevesíti: egyrészről a vállalatok kijelölhetnek e célra „házon belül” egy személyt vagy szervezeti egységet, biztosítva feladatkörüknek függetlenségét, és azt, hogy ne álljon fenn összeférhetetlenség, másrészt a szervezetek megbízhatnak egy külső, harmadik felet.

A Pkbt. német mintára igyekezett meghonosítani a bejelentővédelmi ügyvéd jogintézményét itthon, aki tulajdonképpen egy külső, bejelentéseket fogadó személy, azonban immár közel tíz év távlatából kijelenthető, hogy a jogintézmény nem igazán tudott gyökeret verni hazánkban. Erre tekintettel véleményem szerint elsődlegesen a „házon belüli” megoldások kerülnek majd előtérbe, a jogalkotó-

---

Vol. 148. (835)

135 Stephen Stubben – Kyle Welch: Evidence on the use and efficacy on internal whistleblowing system. 2020. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3273589 (2022.11.19.)

136 Az Európai Szakszervezeti Szövetség szervezete, európai szociális partner

137 Eurocadres: Whistleblowing toolkit – best practice guide. 2020. <https://www.eurocadres.eu/publications/whistleblowing-toolkit-eurocadres-best-practice-guide/> (2022.11.19.)

138 Mia Kalajdžić: Whistleblowing protection and reporting channels in Croatia. <https://cms.law/en/int/expert-guides/whistleblower-protection-and-reporting-channels/croatia> (2022.11.27.)

nak is ezt lenne indokolt preferálnia. Az ehhez kapcsolódó (munka)jogi keretek kialakítása és HRM (humán erőforrás menedzsment) folyamatok kidolgozása rendkívül hangsúlyos lesz a jövőben, valódi proaktivitásra szorítja az államot kívül a munkáltatókat is.

Szeretnék továbbá rámutatni az Irányelv azon hiányosságára, hogy habár előírja a foglalkoztató szervezetek számára a belső bejelentések fogadásának, nyomonkövetésének és kivizsgálásának kötelezettségét, azonban arról nem rendelkezik egyértelműen, hogy kötelességük gondoskodni a bejelentők védelméről is.¹³⁹ Ezt a hiányosságot véleményem szerint a nemzeti jogalkotónak mindenképpen szükséges orvosolnia, a jogszabálynak *expressis verbis* tartalmaznia kell, hogy a foglalkoztató szervezeteknek felelőssége a bejelentők védelme, és támogatása.

7.6. *Megtorlókkal szembeni fellépés*

Az Irányelv 19. cikkében felhívja a tagállamokat, hogy írjanak elő hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat azokkal a természetes vagy jogi személyekkel szemben, akik akadályozzák, vagy megkísérlik megakadályozni a bejelentést; megtorlást vagy zaklatásszerű eljárást indítanak a védett személyekkel szemben, illetve azokkal szemben is, akik megsértik a titoktartási kötelezettséget. Pozitívan értékelendő Franciaországban az a szabályozás, miszerint három év szabadságvesztéssel és 45,000 eurós pénzbírsággal fenyegetik azokat, akik diszkriminálják a whistleblowereket. Írország is hasonló szigorral lép fel a megtorlással szemben: akit védett bejelentése miatt kirúgnak és a bíróság keresetének helyt ad, akár 5 évnyi munkabérnek megfelelő kártérítést is megítélhetnek részére, illetve kérheti eredeti munkahelyére, eredeti munkakörébe való visszahelyezését. Azokkal a személyekkel szemben, akiknél az eredeti pozícióba történő visszahelyezés nem opció – például állásra jelentkezőknél – a kártérítés mértéke elérheti a 15,000 eurót is.¹⁴⁰

Szintén említést érdemel a korábban kifejtett „fordított” jellegű bizonyítás is, mely véleményem szerint nagyon fontos preventív funkcióval rendelkezik. Ennek biztosításához elengedhetetlen, hogy az átvétel során *expressis verbis* „kimondás-sára” kerüljön, hogy ha a közérdekű bejelentőt bejelentését követően megtorlás éri a megosztott bizonyítás érvényesül. Nem szabad, hogy ez a rendelkezést – a korábban említett törvényjavaslat elfogadása esetén – a joggal való visszaélés passzusa mögött bújjon meg.

---

¹³⁹ Transparency International 2019. i. m. (9-10)

¹⁴⁰ Integrity Line: Expert Guide on Whistleblowing Laws in the EU. 2022. Letöltve: <https://www.integrityline.com/expertise/white-paper/eu-whistleblowing-directive/> (2022.11.27.)

Magyarországon az 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) még tartalmazta a közérdekű bejelentő üldözése tényállást, mint bűncselekményt, azonban 2012. február 1. napjától a jogalkotó szabálysértéssé minősítette azt és a 2012. évi II. törvényben (Szabálysértési törvény) helyezte el. Véleményem szerint tekintettel arra, hogy egy-egy bejelentés nyomán a bejelentő súlyos kockázatot vállal, – elveszítheti a munkáját, kettétörhet a karrierje, a jogi procedúra negatív hatással lehet az egészségére – az Államnak minden erővel, akár a büntetőjog eszközével is fel kell lépnie a megtorlókkal, a bejelentést akadályozó személyekkel, illetve azokkal szemben is, akik a bejelentők adatait szándékosan nyilvánosságra hozzák. Ez az egész rendszer hitelességének fundamentuma, enélkül a bejelentők hatékony védelme elképzelhetetlen.

8. Összegzés

A történelem során a bejelentő személyek számos alkalommal bizonyították szerepük fontosságát a közérdek megóvásában, azonban a „síp megfújása” sokszor komoly kockázatokkal jár. A bejelentő személyek védelme, ahogyan e rövid tanulmány során több ponton is hangsúlyoztam, a demokrácia, a transzparencia és a korrupció elleni küzdelem fundamentuma. Dolgozatom megalapozásaként feltérképeztem a whistleblowing szabályozásának fejlődési irányait, elvégeztem a különböző szabályozások kvalitatív elemzését, illetve a jogszabályi környezet áttekintésén túl a bírói gyakorlat bemutatására is nagy hangsúlyt fektettem. Dolgozatom címválasztása a téma megosztó jellegére kívánja felhívni a figyelmet, illetve arra a tényre, hogy Európában sok országban nemcsak jogszabályi, hanem kulturális változásra is szükség van ahhoz, hogy a bejelentőkhöz fűződő viszony pozitív irányba mozdulhasson el. A téma aktualitása egyértelmű, az Unió által 2019-ben elfogadott Irányelv megteremtette a véleménynyilvánítás szabadsága alapjogot védő jogi infrastruktúra alapjait, így jelenleg minden szem a tagállami jogalkotókra szegeződik, hogy a jogalkotási lehetőséggel élve képesek lesznek-e egy átfogó, cizellált jogszabály megalkotására, mely a bejelentők részére nyújtott széleskörű védelmen túl akár kulturális változás előidézésére is képes lesz. Dolgozatom célja a whistleblowing jelenség általános elemzésén túl, hogy a hazai jogalkotó számára fogalmazzam meg tárgyban javaslataimat. Habár a téma interdiszciplinális jellegű, melyhez igazodva végeztem a kutatást, azonban javaslataimat elsősorban a munkajog szemüvegén keresztül fogalmaztam meg. Megoldási javaslataim fényében véleményem szerint egy olyan jogszabály körvonalait sikerült kirajzolnom, mely alkalmas a bejelentések hazai védett környezetének megteremtésére. Reményeim szerint a jogharmonizációt egy széleskörű szociális párbeszéd fogja megelőzni és

kísérni, illetve egy széleskörű jogi diskurzus fog kibontakozni a témát illetően, amelyhez jelen dolgozattal én magam is hozzá kívánok járulni.

Irodalomjegyzék:

Felhasznált hazai szakirodalom:

- Ambrus István: A panaszok és a közérdekű bejelentések hazai szabályozásának történeti fejlődése. *Közjogi Szemle*; 2019/1.
- Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1873/2017. számú ügyben: https://www.ajbh.hu/documents/10180/2602747/Jelent%C3%A9s+egy+k%C3%B6z%C3%A9rdek%C5%B1+bejelent%C5%91+vesz%C3%A9lyeztetetts%C3%A9g%C3%A9r%C5%91+1873_2017/da2510cb-5353-cab8-b063-ee-f3dd38e03b?version=1.0 (2022.10.11.)
- Burai Petra: People behind stories – Portrayal of Whistleblowers by Hungarian Online Media and its Impact on the Anti-corruption Policy Process. https://www.eth.mpg.de/3729982/People_behind_stories.pdf (2022.10.21.)
- Dawud Savannah Rose: Nem szól szám, nem fáj fejem? https://arsboni.hu/nem-szol-szam-nem-faj-fejem/#_ftn8 (2022.10.21.)
- Dénes Erzsébet: Whistleblowing: bejelentés vagy beárulás? In: *Munkajog*, HVG-Orac, 2020/4.
- Dobos Csaba – Gulyás Attila: A bejelentőrendszer szerepe az integritás erősítésében, a bejelentések vizsgálata és bejelentővédelem, 2015. 21.o., https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/a-bejelento-rendszer-szerepe-az-integrita-s-ero-si-te-se-ben_-a-bejelente-sek-vizsga-lata.pdf (2022.09.06.)
- Földesi Tamás: Adalékok a petíciós jog történetéhez. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények*, 1993. 11. sz.
- Gárdos Orosz Fruzsina: *Alkotmányos polgári jog?: Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban*. Budapest-Pécs: Dialóg – Campus Kiadó, 2011.
- Guba Veronika: Ha én egyszer kinyitom a számat – a véleménynyilvánítás szabadsága és a visszaélés-bejelentés. In: Pál Lajos – Petrovics Zoltán (szerk.): *Visegrád 19.0 – A XIX. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai*, Wolter Kluwer Hungary, Budapest 2022.
- Gyulavári Tamás: A munkajogi szabályozás rendszere. In: Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*. Ötödik átdolgozott kiadás, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2020.
- Hajdú József – Lukács Adrienn: Whistleblowing és a közösségi média szerepe a korrupció elleni fellépésben. *Integritás Tanulmányok* 13., NKE, 2018.
- Kiss György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. Justis Bt., Pécs 2010.

- Kóczyán Sándor: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos ítéletei, Jogeset-összefoglaló gyűjtemény I. rész. 2016. https://nmhh.hu/dokumentum/192022/Az_EJEB_szolasszabadsag_gal_kapcsolatos_iteletei_I_resz.pdf (2022.07.08.)
- Kun Attila: A whistleblowerok védelme – különös tekintettel a munkajogi aspektusokra. In: *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2011. szeptember, II. szám, IV. évf.
- Kun Attila: Bejelentővédelem és munkavállalói véleménynyilvánítási szabadság az új uniós „Whistleblowing Irányelv” tükrében; In: Pál Lajos (szerk.): *A véleménynyilvánítás szabadsága és korlátai a munkajogviszonyban*, Budapest, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2022.
- Kun Attila: Közérdekű bejelentés és compliance: az új uniós „Whistleblowing irányelv” munkajogi implikációiról. In: Peres Zsuzsanna – Bathó Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére: Labor est etiam ipse voluptas*; Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 699-708. o.
- Pál Lajos (szerk.): *A véleménynyilvánítás szabadsága és korlátai a munkajogviszonyban*. HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2022.
- Váray Ernő – Papp Mónika: Az Európai Unió joga. Budapest, 2016.
- Varga László Bánk: Az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről szóló irányelv javaslat versenyjogi vonatkozásai. *Európai Jog*, 2019/5.

Felhasznált nemzetközi szakirodalom:

- Abazi, Vigjilencia – Kusari, Flutura: Comparing the proposed EU Directive on Protection of Whistleblowers with the Principles of the European Court of Human Rights, Strasbourg Observers, 2018. október 22.
- Abazi, Vigjilencia: The European Union Whistleblowing Directive: A 'Game Changer' for Whistleblowing Protection? *Industrial Law Journal*, Volume 49, Issue 4, december 2020.
- Afshar, Nazanin –Hartigan, Kaleigh: Denmark Aims to Expand Whistleblower Protection to Include Sexual Harrasment in the Workplace. 2020. <https://www.jdsupra.com/legalnews/denmark-aims-to-expand-whistleblower-77600/> (2022.11.16.)
- Alan D. Berkowitz – Claude M. Tusk – J. Ian Downes – David S. Caroline: Whistleblowing. *Employee Relations Law Journal*, Aspen Publisher, Vol. 36., No. 4. Spring 2011.
- Back, J. Randy: The False Claims Act and the English Eradication of Qui Tam Legislation, *North Carolina Law Review*, V. 78, N. 3. Article 2.

- Eurocadres: Whistleblowing toolkit – best practise guide. 2020. <https://www.eurocadres.eu/publications/whistleblowing-toolkit-eurocadres-best-practice-guide/> (2022.11.19.)
- Európai Bizottság: Communication from the commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee, COM(2018) 214 final; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0214> (2022.08.29.)
- Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye az európai parlamenti és tanácsi irányelvre az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről. 2019. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2019:062:-FULL&from=EN> (2022.10.18.)
- Európai Parlament: Korrupció és összeférhetetlenség az Európai intézményekben: a bejelentők hatékonysága (2011-es tanulmány) https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/62584/att_20110520ATT19912-3167883330391760355.pdf (2022.08.19.)
- Európai Számvevőszék 4/2018. sz. véleménye az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvre irányuló javaslatról. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv%3A-OJ.C_.2018.405.01.0001.01.HUN&toc=OJ%3AC%3A2018%3A405%3A-FULL (2022.09.09.)
- Hajn, Zbigniew – Skupien, Dagmara: Bejelentők védelme a munkahelyen a Visegrádi Csoport országában, Franciaországban és Szlovéniában – módosítási javaslatok; Lódz-Kraków 2021.
- Integrity Line: Expert Guide on Whistleblowing Laws in the EU. 2022. Letöltve: <https://www.integrityline.com/expertise/white-paper/eu-whistleblowing-directive/> (2022.11.17.)
- Kain, Felicia: Whistleblowing and labour law: The Whistleblower Directive – development, content and obstacles. *Italian Labour Law e-Journal*, Issue 2, Vol. 13, 2020.
- Kalajdžić, Mia: Whistleblowing protection and reporting channels in Croatia. <https://cms.law/en/int/expert-guides/whistleblower-protection-and-reporting-channels/croatia> (2022.11.27.)
- Keith, Norm – Todd, Shane – Oliver, Carla: An International Perspective on Whistleblowing. *Criminal Justice* 2016/3.
- Kohn, Stephen M.: *The Whistle-blowers of 1777*. Washington, NY Times 2011. <https://www.whistleblowers.org/wp-content/uploads/2018/11/1777whistle-blowers.pdf> (2022.06.10.)

- Lewis, Dave – Vandekerckhove, Wim: Trade Unions and the Whistleblowing Process in the UK: An Opportunity for Strategic Expansion? 2018. *Journal of Business Ethics*, Springer, Vol. 148.
- Lewis, Dave: The EU Directive on the Protection of Whistleblowers: A Missed Opportunity to Establish International Best Practices? *E-Journal of International and Comparative Labour Studies*, Volume 9, No 1, January 2020.
- OECD: New Frontiers in Detection: Empowering whistleblowers and facilitating voluntary disclosure, 2016. <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Anti-Bribery-Ministerial-Whistleblowers-Disclosure-Discussion-Paper.pdf> (2022.07.17.)
- Osterhaus, Anja – Fagan, Craig: Alternative to Silence – Enhancing Whistleblower Whistleblower Protection in 10 European Countries. Transparency International, 2009. <https://www.transparency.org/en/publications/alternative-to-silence-whistleblower-protection-in-10-european-countries> (2022.10.21.)
- Skupień, Dagmara: Towards a Better Protection of Workplace Whistleblowers in the Visegrad Countries, France and Slovenia. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2021.
- Stubben, Stephen – Welch, Kyle: Evidence on the use and efficacy on internal whistleblowing system. 2020. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3273589 (2022.11.19.)
- Terracol, Marie – Nowers, Ida: Are EU countries failing to protect Whistleblowers? 2021. <https://www.transparency.org/en/blog/eu-countries-failing-protect-whistleblowers> (2022.11.02.)
- Terracol, Marie: Building on the EU Directive for Whistleblower Protection, Analysis and recommendation. Transparency International, 2019. https://transparency.eu/wp-content/uploads/2020/11/2019_EU_whistleblowing_EN.pdf (2022.09.09.)
- Vandekerckhova, Wim: Is it freedom? The Coming About of the EU Directive on Whistleblower Protection, *Journal of Business Ethics*, 2022.

Fontosabb honlapok, internetes források:

- A jogharmonizációról: <https://www.whistleblowingmonitor.eu/> (2022.11.15.)
- A Watergate-botrányról: <https://www.britannica.com/event/Watergate-Scandal> (2022.10.14.)
- AJBH éves beszámolóí: <https://www.ajbh.hu/eves-beszamolok> (2022.11.18.)
- Angliai szabályozás gyökerei: <https://www.whistleblowersinternational.com/what-is-whistleblowing/history/> (2022.06.22.)

- Az Egyesült Államok Fogyasztói Termékbiztonsági Bizottsága: Whistleblower protection. <https://www.cpsc.gov/About-CPSC/Inspector-General/Whistleblower-Protection-Act-WPA> (2022.08.08.)
- Az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának beszámolója a FCA hatékonyságáról: <https://www.justice.gov/opa/pr/justice-department-s-false-claims-act-settlements-and-judgments-exceed-56-billion-fiscal-year> (2022.07.01.)
- ETUC: LuxLeaks case – EU Directive needed. 2018. <https://www.etuc.org/en/pressrelease/luxleaks-case-eu-directive-needed> (2022.09.23.)
- Európai Bizottság: kötelezettségzegési eljárási csomag: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/inf_22_3768 (2022.10.31.)
- Európai Bizottság: Whistleblower Protection. 2018. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/placeholder_11.pdf (2022.08.24.)
- False Claims Act (Qui Tam) Whistleblower FAQ <https://www.whistleblowers.org/faq/false-claims-act-qui-tam/> (2022.06.08.)
- Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság tájékoztatója a munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeiről https://www.naih.hu/files/2016_11_15_Tajekoztato_munkahelyi_adatkezelesek.pdf (2022.10.31.)
- Robust Internal Reporting Program: First to know. 2004. https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-02/first_to_know_0.pdf (2022.11.28.)
- Samu Nagy Dániel: Infojegyzet 2013. 26. sz. 3. o.; http://www.parlament.hu/documents/10181/59569/Infojegyzet_2013_26_kozerdeku_bejelentések.pdf/ca01a3dd-abca-446a-a12a-60ec33ea7f69 (2022.09.30.)
- Transparency International állásfoglalása a 2013. évi CLXV. törvényjavaslatáról: <https://transparency.hu/kozszeaktor/kozerdeku-bejelentok-vedelme/allasfoglalasok-kutatasok/> (2022.10.17.)
- Transparency International: European citizens want to speak up – but fear the consequences, 2016. <https://www.transparency.org/en/news/european-citizens-want-to-speak-up-but-fear-the-consequences> (2022.06.18.)

Felhasznált jogszabályok, jogi dokumentumok:

1977. évi I. törvény a közérdekű bejelentésekről, javaslatokról és panaszokról
2009. évi CLXIII. törvény a tisztességes eljárás védelméről, valamint az ezzel összefüggő törvénymódosításokról
2013. évi CLXV. törvény a panaszokról és közérdekű bejelentésekről
2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről
2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

Az Alkotmánybíróság 14/2017. (VI. 30.) AB határozata
T/1211. A bejelentők védelméről és a közérdekvédelmi eljárásról <https://www.parlament.hu/irom42/01211/01211.pdf> (2022.09.10.)
T/1845. Egyes foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról <https://www.parlament.hu/irom42/01845/01845.pdf> (2022.10.10.)
KMKv. 2017.5 A Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégiumának 5/2017 (XI. 28.) KMK véleménye a joggal való visszaélés tilalmának megsértésével kapcsolatos munkaügyi perekben felmerült egyes kérdésekről
Európai Parlament és a Tanács 2019-ben elfogadott, 2019/1937 irányelve az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről
A nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) Munkaviszony Megszüntetéséről Szóló 158. sz. Egyezménye (Termination of Employment Convention) (1982)
Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Korrupció elleni Egyezménye (2003)
Polgári jogi Egyezmény a korrupcióról, Strasbourg (1999)
A Miniszterek Tanácsának 2014-ben elfogadott ajánlása: <https://rm.coe.int/16807096c7> (2022.10.17.)
Public Interest Disclosure Act 1998, UK
False Claims Act 1863, USA
Whistleblower Protection Act 1989, USA
Sarbanes-Oxley Act 2002, USA
Dodd-Frank Act 2010, USA

Esetjog:

U. S. District Court, Rao v. Daimler Chrysler Corporate, Case No. 06-13723, 2007
<https://casetext.com/case/rao-v-daimler-chrysler-corporation> (2022.09.08.)
England and Wales Court of Appeal, Babula v. Waltham Forest College Case. 2007.
<https://www.personneltoday.com/hr/whistleblowers-reasonable-belief-is-sufficient-babula-v-waltham-forest-college-2007-ewca-civ-174/> (2022.11.21.)
ECtHR, Young, James and Webster v. United Kingdom No. 7601/76, 7806/77
1982. október 18.
ECtHR, Guja v. Moldova No. 14277/04 2008. február 12.
ECtHR, Heinisch v. Germany No. 28274/08; 2011. július 21.
Legfelsőbb Bíróság Mfv. II. 10.718/2007. [BH 2009.8.255.]
Fővárosi Ítéltábla Mf.1.32.232/2021.
Kúria Mfv.X.10.170/2020. [BH 2021.7.205.]

A MUNKAIDŐ NYILVÁNTARTÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI

1. Bevezetés

„Talán nem túlzás azt állítani, hogy nincs még egy olyan munkaügyi dokumentum, amely körül annyi bizonytalanság lenne, mint a munkaidő-nyilvántartás körül. A külső szemlélő számára akár partikulárisnak tűnő probléma a gyakorlatban a munkaügyi ellenőrzések során messze a legnagyobb arányban tesz szükségessé valamilyen intézkedést a hatóság részéről. A munkaidő-nyilvántartással kapcsolatos hatósági intézkedések jelentős számának talán leggyakoribb oka, hogy a kapcsolódó követelmények jogszabályba foglalása a mai napig csak részlegesen történt meg.”² A 2021 októberében Visegrádon, immár 18. alkalommal megtartott Magyar Munkajogi Konferencia (a továbbiakban: visegrádi konferencia) szerkesztett előadásainak egyike fogalmazta meg konklúzióként ezeket a munkaidő megszervezéséhez kapcsolódó gondolatokat, amelyek egyben a dolgozatom vizsgálatának fókuszát képezik.

A munkaidő-nyilvántartással kapcsolatban kiválasztott témám aktualitását az is adja, hogy a Kúria Jogegységi Panasz Tanácsa 2022-ben egy kiemelt jelentőségű, a szakmában nagy visszhangot keltő határozatot³ hozott, melyben egyértelmű iránymutatást ad a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) munkaidő-nyilvántartási kötelezettségre vonatkozó egyes szabályainak értelmezéséről. A Kúria döntése egyrészt feloldotta a korábbi kúriai döntések közötti ellentmondásokat, egyúttal a munkaidő-nyilvántartás olyan két meghatározó témakörével foglalkozik, amely bizonytalanságot, értelmezési nehézséget okozott az érintettek – elsősorban a munkáltatók, közvetetten a munkavállalók, valamint a hatóságok és bíróságok – számára.

---

1 Témavezetők: Prof. Dr. Kun Attila tanszékvezető egyetemi tanár, KRE ÁJK; dr. Pál Lajos György megbízott oktató, KRE ÁJK.

2 MÁRIÁS Attila: A munkaügyi-nyilvántartás. In: *Visegrád 18.0. A XVIII. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai* (szerk.: PÁL Lajos – PETROVICS Zoltán). Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2021. (93)

3 Kúria Jogegységi Panasz Tanácsának 1/2022. Jogegységi határozata (Jpe.IV.60.014/2022/9.)

A vizsgálatom tárgyát az elmélet és a gyakorlat egységében szeretném bemutatni. Ezt szem előtt tartva kvalitatív kutatási módszer keretében, dokumentum- és tartalomelemzés formájában tervezem a jogi normák elemzését, a témával foglalkozó szakirodalom és a bírósági esetjog feldolgozását, a hatósági ellenőrzések eredményeinek összegzését, továbbá a vizsgált témakörök összefüggéseinek feltárását.

Kiinduló hipotézisem az, hogy a munkaidő-nyilvántartás törvényi szabályozása a jogalkalmazást illetően csak a főbb kereteket határozza meg, ennek következtében túl általános, részben hiányos, valamint lehetőséget nyújt a téves értelmezések térnyerésére is. Mindez hozzájárul a hatósági intézkedést, vagy adott esetben peres eljárást generáló – olykor rendszerszintű – hibák elkövetéséhez, ami visszavezethető arra is, hogy a munkaerő-piaci szereplők számára nem, vagy csak korlátozottan érhetőek el a jogkövető magatartás elősegítését szolgáló egyéb „hivatalos” szempontú támogatások, iránymutatások.

A fentieknél szűkebb körre koncentrálna a másik hipotézisem a munkaidő-nyilvántartás szabályszerű és jogszerű kritériumoknak való megfelelésségét vizsgálja. A munkaviszonyban a munkavégzés, mint teljesítés meghatározott időtartamban és időpontban történik, amely jellegénél fogva nem esik egybe a munkáltató és a munkavállaló között kötött, sok tekintetben keret-jellegű megállapodással (munkaszerződéssel), túlmutat azon. A munkaidő nyilvántartásnak alkalmasnak kell(ene) lennie arra, hogy mind a tényleges teljesítés, mind a jogszabályi korlátozásoknak való megfelelés visszaidézhető legyen belőle, ami a valós adatokon alapuló ellenőrzést is lehetővé teszi. Mindezek okán úgy vélem, hogy a munkaidő-nyilvántartási kötelezettség értelmezésével kapcsolatban kiadott új jogegységi határozatnak a naprakészség elvére vonatkozó döntése vitatható. Véleményem szerint az eseményszerű rögzítés tudná garanciális jelleggel biztosítani a munkavállalók esetleges igényérvényesítését, továbbá a munkáltatók kötelezettségének valós és hiánytalan teljesítését, ellentétben az aznapi, de azon belül utólagosan is megengedhető rögzítéssel szemben. Valószínűsíthetőnek tartom, hogy az eseményszerű, azaz valós időben történő munkaidő-nyilvántartás vezetésére vonatkozó kötelezettség a gondatlan vagy szándékos mulasztások előfordulási arányára is jelentős, pozitív hatást gyakorolna.

A dolgozatom az alábbi struktúrát követi:

- A bevezető gondolatokat követően a munkaidő, illetve a munkaidő-nyilvántartás fogalmi és szabályozási környezetének átfogó jellegű, alapozó igényű ismertetésére kerül sor.
- A pályamunkám sarokkövét a gyakorlati tapasztalatok feldolgozásáról szóló fejezetek foglalják magukban. Először elemzem a munkaidő-nyilvántartás joggyakorlatának sajátosságait, ennek során kitérek egyes bírósági jogesetek

áttekintésére és értékelésére is. Majd ezt követően a hatósági ellenőrzések megállapításait összegzem a dogmatikai, elvi alapokkal, dilemmákkal összefüggésben. Kitérek a témakör adatvédelmi összefüggéseire (különösen a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság gyakorlata tükrében).

- Kiemelt jelentősége okán önálló fejezetben ismertetem, elemzem és értékelem a Kúrai Jogegységi Panasz Tanácsának a munkaidő-nyilvántartás törvényi szabályozásának értelmezésére vonatkozó 2022. évi jogegységi határozatát.
- A záró fejezetben az egyes fejezetek összegzésének szintetizálása mellett a bevezetőben megfogalmazott hipotézisekre adott válaszok kerülnek összefoglalásra, valamint az elemzés eredményeinek birtokában új javaslatok megfogalmazását tervezem, amely a jelenleg is fennálló problémák vagy hiányosságok esetén nyújthat lehetőséget a későbbi – de lege ferenda – jogalkotás számára, vagy akár a jogi eszközökön túlmutató megoldások alkalmazására.

2. A munkaidő nyilvántartás joggyakorlati szempontjai

A munkajog polarizált jellege miatt számos konfliktusos helyzet adódik, melynek során a munkaviszonnyal összefüggésben munkaügyi vita alakulhat ki. A munkaidő-nyilvántartásnak – teljesítve a közjogi és magánjogi funkcióit – meg kell felelnie a hitelesség, az ellenőrizhetőség és a naprakészség elvének. A következő pontokban pár példán keresztül ismertetek és röviden értékelek tárgybani jogeseteket a bíróság, a hatóság és a munkajog neves szakértői által elfogadott és rendszeresen behivatkozott elvek mentén, kiegészítve az adatkezelésre, adatvédelemre vonatkozó elvárások témakörével.

2.1. A munkáltatói felelősség elve, a munkaidő-nyilvántartás vezetéséért való felelősség

Az Mt. konkrétan nem rendelkezik arról, hogy kinek kell kitöltenie a nyilvántartást, azt szabályozza, milyen adatokat kell nyilvántartani és azt, hogy a nyilvántartás vezetése munkáltatói feladat.

A munkáltatói felelősség elve lényegében arra ad választ, hogy a munkaidő nyilvántartás elkészítése kinek a feladata, továbbá, hogy a nyilvántartás hiányos vezetésével kapcsolatos felelősség kit terhel. A munkáltató rendelkezhet úgy, hogy minden munkavállaló maga köteles vezetni a munkaidejével kapcsolatos adatokat, azonban egy hatósági ellenőrzés során az ezzel kapcsolatos mulasztás vagy hiányosság a munkáltató felelőssége.⁴

⁴ MÁRIÁS Attila: Munkaidőkeret kalauz 2.0. Segédlet a munkaidőkerettel kapcsolatos szabályok gyakorlati alkalmazásához. 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Munkaügyi Akadémia Bt., 2020. (201)

A *Kúria Mfv.II.10.668/2014.* számú ügyben hozott ítélete kapcsolódik a munkáltatói felelősségének elvéhez. “Az adott ügyben a munkavállalók személy- és vagyónőr munkakörben álltak a munkáltató alkalmazásában. Foglalkoztatásuk munkaidőkeretben, vezénylés szerint történt. A munkaidőkereten felül végzett jelentős mennyiségű túlmunkára hivatkozással, elmaradt munkabér és késedelmi kamat megfizetésére kérték kötelezni a munkáltatót. A munkáltató ugyan a kereset elutasítását kérte, de nem csatolta valamennyi, a felperesek foglalkoztatására vonatkozó iratot, így különösen a munkaidő-beosztást, a szolgálati vezénylést, a szolgálati naplót, a fegyverkönyvet és a menetlevelet, arra hivatkozással, hogy azok megsemmisültek. A teljes körű megállapíthatóságának hiánya a munkáltató terhére esik. A Kúria döntése szerint nem eshet a munkavállaló hátrányára az a körülmény, hogy a munkáltató a törvény által előírt munkaidő-nyilvántartási kötelezettségének nem tett eleget, illetve egyéb okból a per során nem tudta a bíróság rendelkezésre bocsátani a munkaidő-nyilvántartásával kapcsolatos dokumentációt. A bíróság ilyen esetben a közvetett bizonyítékok értékelésével állapíthatja meg a munkavállaló által teljesített túlmunka idejét”.⁵

A fenti jogeset rámutat arra, hogy a munkáltatót semmilyen körülmény nem mentesíti a munkaidő-nyilvántartásra vonatkozó vezetés kötelezettsége alól, azaz a bírósági eljárás során bizonyítási kötelezettség terheli a nyilvántartás meglétét illetően. Amennyiben a munkaidő-nyilvántartás hiányos, vagy nem áll rendelkezésre, azért kizárólag a munkáltató viseli a felelősséget, függetlenül attól, hogy annak vezetését kire bízta. A munkáltatói felelősség elve további elvárások mentén is megfogalmazódik, többek között a nyilvántartásban kötelezően vezetendő adatok körének összeállítására vonatkozóan, Úgy vélem, hogy az ellenőrzési tapasztalatok is alátámasztották azt a tényt, hogy ezek hiányossága okán sokszor ellenőrizhetetlen a munka- és pihenőidőre vonatkozó szabályok betartása, valamint a számfejtett munkabér megalapozottsága. A munkáltató döntési jogköre, hogy a nyilvántartást egy vagy több dokumentum tartalmazza (például munkaidőbeosztás és jelenléti ív), ezeknek együttesen kell tartalmazniuk minden olyan adatot, amit a jogszabály előír. Mindez összefüggést mutat a későbbi pontban tárgyalt hitelesség és ellenőrizhetőség elvárásaival is.⁶

---

5 BANKÓ Zoltán és mtsai.: Nagykommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2021. (471)

6 A munkáltatói felelősség elvéhez kapcsolódó további példaként említhető jogesetek: *Kúria Mfv.II.10.246/2012/6.*; *Kúria Mfv.III.10.396/2012/4.*; *Kúria Mfv.II.10.343/2012/4.*; *Kúria Mfv. II. 10.363/2015.*; *Kúria Mfv. 10.517/2017/3.*

2.2. A naprakészség elve

A munkaidő nyilvántartásnak meg kell felelnie a hitelesség, ellenőrizhetőség és a naprakészség elvének. A munkáltató a munkaidő kezdetét és végső időpontját köteles rögzíteni, a kezdő időpont késedelmes rögzítése nem zárja ki azt, hogy a munkaidő tartama még aznap rögzítése kerüljön.⁷

Az *EBD2014. M.3.* számú ítélet tartalmazza, miszerint a munkavállalónak kell bizonyítani, hogy a túlmunkát a munkáltató elrendelte, vagy az elvégzett munka szükséges volt. A tényállás szerint a felperesek egy üdülőingatlanban laktak, takarítást, karbantartást végeztek, a munkahelyükön életvitelszerűen tartózkodtak, ebből következően nem lehet elkülöníteni a tényleges munkaidőt a szabadidőtől, illetve a szabadságtól. Általuk sem vitatottan a napi nyolc órai munkát nem meghatározott munkaidőben látták el, a munkáltató munkaidő-beosztást a számukra nem adott, az általuk munkában töltött időt nem ellenőrizte. A felperesek pihenőnapokon és munkaszüneti napokon is végezhetek munkát, ez azonban nem jelenti azt, hogy ez túlmunka volt. Nem igazolt ugyanis, hogy ez a munkavégzés amiatt történt, mert a feladatot csak egy adott időpontban lehetett teljesíteni, vagy felperesek a munkaidő beosztásukat alakították úgy, hogy azt a tevékenységet akkor végzik el, amikor számukra kedvezőbb az időbeosztás. A munkáltató kötelezettsége a nyilvántartások vezetése, de ezek hiányát a 2004-ben létesített jogviszonyuk fennállása alatt felperesek nem kifogásolták. Felperesek saját célra vezettek nyilvántartást, az ebben foglaltakat a munkáltatói jogkör gyakorlójával azonban nem igazoltatták. A több évi munkavégzés során a jogviszonyuk megszűnéséig nem éltek túlmunkabér-igénnyel. A döntés alapján a túlmunkáért járó díjazás azonban csak akkor illeti meg a munkavállalót, amennyiben a túlmunka konkrét időpontja és időtartama igazolt, azt a munkáltató írásban elrendelte, vagy a munkavállaló a végzett munka szükségességét igazolni tudja. A túlmunkadíj feltételezésekre, következtetésekre alapítottnan nem jár a munkavállalónak. (*Veszprémi Törvényszék 3. Mf. 20.365/2013.*)

A bírósági gyakorlat szerint a munkavállalót terheli a bizonyítás, amennyiben a rendkívüli munkaidő teljesítésére vonatkozóan igényérvényesítésével kapcsolatos vita merül fel, azaz igazolni szükséges, hogy „a munkáltató elrendelte-e a rendkívüli munkaidőt, vagy az adott munka elvégzése szükséges volt. Ezen túlmenően szükséges a rendkívüli munkaidő-teljesítés időpontjának és tartamának bizonyítása

---

7 PÁL Lajos: A munka és pihenőidő. In: KOZMA Anna – LŐRINCZ György – PÁL Lajos: *A munka törvénykönyvének magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2020. (472)

is, ami szintén a munkavállaló terhére esik.”⁸ A törvényszék ítéletében olvasható tényállás a naprakészség szempontjából rámutat arra, hogy a rendkívüli munkaidő speciális szabályozása a munkaidő-nyilvántartást kiemelt szerepbe helyezi. Ez a munkáltató felelősségén túl a munkavállalók alapvető érdeke, ugyanis – annak elrendelése mellett – a rendkívüli munkaidő teljesítésének ténye és időtartama a nyilvántartásban rögzített adatok birtokában igazolható. A vizsgált jogeset azt mutatja, hogy a munkavállalók és a munkáltató hosszú időszakon keresztül nem voltak érdekeltek abban, hogy a munka- és pihenőidő tekintetében jogszerűen járjanak el, több pontban megsértve a munkaviszonyra vonatkozó jogszabályi előírásokat.

A bemutatott jogeset a naprakészség elvén kívül szorosan kapcsolódik a munkáltató felelősségének, valamint a hitelesség elvéhez is. A naprakész vezetésre vonatkozó elvárás a munkaidő-nyilvántartásra vonatkozóan különböző jogértelmezéseket eredményezett, amelyben jelentős változásokat hozott az idei év bírósági joggyakorlata. Összességében megállapítható, hogy a nyilvántartás naprakész vezetése nem biztosítható, ha a munkavállaló utólag tölti ki a jelenléti ívet. A naprakész vezetés indokoltságát adja az is, hogy bármely munkavállaló a munkáltató engedélyével távol lehet a munkahelyétől, ha viszont a távollét időtartama, a ledolgozás formája nem derül ki a nyilvántartásból, akkor a távollét időtartama munkaidőnek, a ledolgozott munkaidő pedig adott esetben rendkívüli munkaidőnek minősülhet.

2.3. A hitelesség, ellenőrizhetőség elve

A hatályos magyar szabályozás tételesen nem tartalmazza, hogy a munkaidő-nyilvántartásoknak mind az ellenőrző hatóság, mind pedig a munkavállalók által ellenőrizhetőnek kell lenniük, valamint azokat a munkavégzés helyén szükséges vezetni. Az említett visegrádi konferencián több felvetés fogalmazódott meg a téma kifejtése kapcsán, amely a nyilvántartás hitelességére, az aláírás biztosítására irányult, illetve arra, hogy van-e a munkavállalónak joga a munkaidő-nyilvántartás másolatához.⁹ A törvény alakisági előírást nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a munkaidő nyilvántartást hogyan, milyen formában és kinek kell vezetni. „Léteznek erre vonatkozó nyomtatványok, szerkeszthet ilyet a munkáltató maga is, vezetheti elektronikusan és papír alapon, de rábízhatja a munkavállalóra is. A lényeg, hogy abból utólag minden munkanapra hitelesen visszaidézhető legyen az, hogy a munkavállaló mikor, mennyit dolgozott, mikor volt szabadságon. Ez

8 PÁL Lajos 2020. (459)

9 MÁRIÁS Attila 2021. (13)

utóbbi esetben lényeges azonban, hogy a munkáltatónak a munkavállalói nyilvántartást hitelesíteni kell, hiszen az Mt. 134. §-a a nyilvántartási kötelezettséget a munkáltatóra terheli, egy esetleges ellenőrzés esetén azzal neki kell számot adni és arra megőrzési kötelezettség is terheli.”¹⁰ A munkaidő nyilvántartás tekintetében követelmény, hogy az összevethető legyen a munkabér elszámolással, mert a munkabért a munkavállaló által ténylegesen teljesített rendes és rendkívüli munkaidő alapján kell elszámolni, ezért a munkaidő nyilvántartás adataival egyeznie kell az elszámolásnak. Ez biztosítja a munkavállaló számára az elszámolás helyességének ellenőrizhetőségét.

Ehhez kapcsolódik a *Kúria Mfv.II.10.225/2012/6. számú ítélete*, amely rögzíti, hogy az ápolónői munkakörben dolgozó felperes más igényérvényesítésekkel egyetemben rendkívüli munkavégzés ellenértéke iránt indított pert a munkáltatója ellen. A felvett tényállás alapján a rendkívüli munkavégzést a mágneskártyás beléptetőrendszer adataival kívánta igazolni, mert a jelenléti ívet nem a valóságnak megfelelően töltötték ki, az ún. átfedési időt nem tartalmazza. A nappalos és az éjszakai beosztás egységesen 7 óras váltással történt, ezért a munkavállaló a betegek ápolására vonatkozó dokumentáció átadását és a váltótárs megérkezéséig tartó időt is rendkívüli munkaként kívánta elszámolni. Az ítélet szerint a beléptetőrendszer rendeltetése nem a munkaidő nyilvántartása volt, annak adatait az alperes már nem tudta a perben szolgáltatni. A felperesnek kellett volna bizonyítania az általa kitöltött és munkahelyi felettese által ellenjegyzett jelenléti ívvel szemben, hogy az ott rögzítettektől eltérő időtartamban végzett munkát, ennek a kötelezettségének azonban eleget tenni nem tudott. Az alperes hivatkozott arra, hogy a beléptetőrendszer a munkahelyre történő érkezés, távozás, valamint a napközbeni mozgás regisztrálására szolgált. Ennek alátámasztására csatolta a „Tájékoztató a beléptetőkártárkák használatáról” elnevezésű iratot és hivatkozott a Kollektív Szerződés a munkahelyi jelenlét igazolására vonatkozó rendelkezésére. Ha a munkavállaló a jelenléti íven valótlan adatokat tüntetett fel és azt hosszabb időn keresztül nem jelezte, azaz pontosan mikor, milyen tartamú túlmunkavégzés történt a részéről, annak teljes körű bizonyítási lehetőségének hiánya az ő terhére esik. A rendkívüli munkavégzés ellenértékére vonatkozó keresetet az elsőfokon eljáró bíróság elutasította, a másodfokon eljáró bíróság a döntést helyben hagyta, a Kúria pedig a másodfokú ítéletet hatályban tartotta.

---

10 TASS Edina: A munkaidő-nyilvántartási kötelezettség a bírói gyakorlatban. In: *QUID JURIS? Ünnepi kötet a Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete megalakulásának 20. évfordulójára* (szerk.: BANKÓ Zoltán – BERKE Gyula – TÁLNÉ MOLNÁR Erika). Budapest-Pécs, Kúria, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete 2018. (465)

A fenti jogeset mutatja, hogy a munkaidő-nyilvántartás vezetése kapcsán eltérő álláspont jelenik meg a munkáltató és a munkavállaló között arra vonatkozóan, hogy a teljesített munkaidő rögzítése kizárólag a jelenléti íven történik, vagy a beléptetőrendszer által rögzített adatok is a teljesített munkaidőt igazolják.¹¹ A hitelesség elve az egyes bírósági ítéletekben, mint általános követelmény jelenik meg. Ez a jogeset - felvetve a munkáltató felelősségét is - rámutat, hogy hitelesség oldaláról megkérdőjelezhetők a jelenléti ívben rögzített adatok (nem a tényleges munkavégzésre vonatkozó adatokkal töltötték fel, az előkészítő és befejező tevékenységet, mint a műszakátadást nem tartalmazza), ezáltal a túlmunka ténye nem igazolható belőle.

2.4. Adatkezelés, az adatvédelemre vonatkozó elvárások

A munkaidő-nyilvántartás adatainak kezelése során a célhoz kötöttséget (pl. bérszámfejtés a munkabér fizetési kötelezettség teljesítésével összefüggésben) és a szükségességet, mint adatvédelmi alapelveket minden művelet során figyelembe kell venni.¹² A célhoz kötöttség alapelveből fakadó gyakorlati követelmény, hogy nem lehet túl tág, általános fogalmakkal körülírni, minden egyes adatkezeléshez világos és egyértelmű célt kell rendelni. A szükségesség-arányosság alapelveből fakadó gyakorlati követelmény, hogy csak a szükséges mértékű adatkezeléssel járhat, időbeli korlátozottság mellett.¹³ A munkavállalók személyiségi jogai sem sérülhetnek a munkaidő-nyilvántartás vezetése során. Ezt alátámasztja az adatvédelmi biztos *ABI-945-2/2011/P* számú ügyben tett megállapítása, miszerint elfogadhatatlan az a gyakorlat, amelynek során a nyilvántartásban fel kell tüntetni, hogy az adott munkavállaló milyen egyéni szükséglet céljából szakította meg a munkavégzést.¹⁴

A munkaidő-nyilvántartások működtetése egyre jobban eltolódik a modern informatikai rendszerek irányába, sokszor biometrikus vagy egyéb azonosítást használnak, amelyek a személyek fizikai vagy viselkedésbeli egyedi tulajdonságain alapulnak. Előnye, hogy integrált rendszerben tudja kezelni a munkavállalókhoz kapcsolódó nyilvántartásokat (munkaidő elszámolás, bérkielégítés számítása és

11 A hitelesség, ellenőrizhetőség elvéhez kapcsolódó további példaként említhető jogesetek: *Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.841/2010/4.*; *Kúria Mfv.II.10.363/2015.*; *Kúria Mfv.II.10.825/2011/5.*; *Mfv.II.10.646/2011/4.*

12 ARANY-TÓTH Mariann: Személyes adatok kezelése a munkaviszonyban. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2016. (2)

13 NAIH tájékoztatója a munkahelyi adatkezelések követelményeiről. 2016.10.28. (4-6) https://www.naih.hu/files/2016_11_15_Tajekoztato_munkahelyi_adatkezelesek.pdf (2022.10.16.)

14 ARANY-TÓTH Mariann 2016. (11)

bérszámfejtés, szabadságok, túlórák stb.), gyors és pontos személyazonosítást tesz lehetővé, képes megjeleníteni a dolgozók munkával töltött idejét is.¹⁵ A személyek automatikus azonosítását, hitelesítését és ellenőrzését szolgáló rendszerek még körültekintőbb eljárást igényelnek a munkáltatóktól az adatok védelme és a személyiségi jogok sérülésének elkerülése terén. Az Mt. szabályozza, hogy a munkavállaló biometrikus adata az érintett azonosítása céljából mely esetben kezelhető, ha az valamely dologhoz vagy adathoz történő jogosulatlan hozzáférés megakadályozásához szükséges [Mt. 11. §]. „[M]egállapítható, hogy általánosságban a biometrikus rendszerek alkalmazása nem elengedhetetlen és nem a legkíméletesebb eszköz a munkavállalók ellenőrzésénél. Így például az ujjlenyomatot munkaidő-nyilvántartással kapcsolatban megállapítható, hogy a munkavállalók ellenőrzését mint célt más, a magánszférát kímélőbb módszerekkel is el lehet érni, ezért ebből a célból nem lehet biometrikus rendszert bevezetni.”¹⁶ A NAIH-hoz beérkezett egyik panasz anonimizált vizsgálati eredménye¹⁷ is részletesen foglalkozik a munkahelyen alkalmazott elektronikus megfigyelőrendszer alapvető körülményeivel és az adatkezeléssel. A bejelentés szerint a munkahelyen kamerával rögzítik a munkavállalók mozgását, ugyanakkor a munkavállalóktól nem kértek és nem kaptak nyilatkozatot arra vonatkozóan, hogy rögzíthetnek és tárolhatnak róluk felvételt, felvetve ezzel a személyiségi jogokkal történő visszaélés gyanúját. A vizsgálat megállapította, hogy a cég nem tartotta be a munkahelyeken alkalmazott elektronikus megfigyelőrendszer alapvető követelményeiről szóló NAIH nyilvános ajánlásában¹⁸ megfogalmazottakat. Az uniós jog értelmezése alapján csak pontosan körülhatárolt esetekben, garanciális követelmények betartásával lehet korlátozni a munkavállaló magánszféráját, amit a belső szabályzatban kell megfogalmazni, továbbá a munkavállalókat az elektronikus megfigyeléssel összefüggő adatkezelésről is tájékoztatni szükséges.

A fejezet zárásaként összegezhető, hogy a munkaidő-nyilvántartás szabályozása a vezetés mikéntjének részleteire vonatkozóan nem tartalmaz alakírási és formai előírásokat, többek között nem kell egy dokumentumban vezetni, nem tartalmaz a vezetés módjára, a fellelhetőségének meghatározására vonatkozó kötöttséget

---

15 Öszi Arnold: A biometria alapú munkaidő-nyilvántartás elmélete és gyakorlata. Hadmérnök. VI. évfolyam 1. szám, 2011. (91-95)

16 NAIH 2016. (36)

17 Alapvető Jogok Biztosának Hivatala. <https://www.ajbh.hu/documents/10180/992228/780414.pdf/8d52b57f-a560-2d16-a857-d9324346ec55?version=2.0&t=1536719400007&> (2022.10.23.)

18 NAIH ajánlása a munkahelyen alkalmazott elektronikus megfigyelőrendszer alapvető követelményeiről. 2013.01.23. <https://www.naih.hu/files/Ajanlas-a-munkahelyi-kameras-megfigyeles-1.pdf> (2022.10.16.)

sem. A munkaidő-nyilvántartásnak a törvényben meghatározott követelményeknek megfelelően kell tartalmaznia a törvény előírt adatokat, ezért alapos ismeretet követelnek meg az adatkezeléssel szemben támasztott követelményekről. A munkaidő-nyilvántartás adatai személyes adatok, így különösen fontos a jogszerű adatkezelés kialakítása, amely nem korlátozódik le a munkáltató és a munkavállaló között létrejött megállapodás időtartamára, mert ki kell terjednie a munkahelyi felvételi eljárásra és a munkaviszony megszűnését követő megőrzési időszakra vonatkozóan is.

Az elektronikus munkaidő-nyilvántartások, különösen azt integrált rendszerek adatkezelése kapcsán is több komoly dilemma merül fel. Milyen formában tudják az adatokhoz való korlátozott és célzott hozzáférést biztosítani az adatkezelők és más külsős személyek (hatósági ellenőrök, informatikai rendszer karbantartói), de problémaként merül fel a nyilvántartásban rögzített adatok utólagos korrekciójának, „kozmetikázásának” hitelessége, az informatikai beavatkozások széleskörű (és kreatív) technikai lehetőségei is. A nyilvántartott munkaidő, a teljesített munkaidő, munkaközi szünet kontextusában az elektronikus térfigyelő rendszerek használatának jogszerűségéhez elengedhetetlen a kamerás megfigyelés szükségességének megfelelő alátámasztása az ún. érdekmérlegeléses teszt keretében, a megfelelő garanciális követelmények biztosítása, a pontos részletszabályoknak a munkáltató belső szabályzatában rögzítése és a munkavállalók teljesskörű tájékoztatása.

3. A hatósági ellenőrzések rendszere, a munkaidő-nyilvántartásra vonatkozó megállapítások

2021. március 1-jétől lépett hatályba¹⁹ a foglalkoztatást elősegítő szolgáltatásokról és támogatásokról, valamint a foglalkoztatás felügyeletéről szóló 2020. évi CXXXV. törvény (a továbbiakban: Fftv.), amely rögzíti, hogy „a foglalkoztatásra irányuló jogviszonyt szabályozó jogszabályok minimumkövetelményeinek foglalkoztató általi megtartását a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság ellenőrzi” [Fftv. 7. § (1) bekezdés]. „Minimumkövetelménynek kell tekinteni a törvény alkalmazása szempontjából a foglalkoztatásra irányuló jogviszonyra vonatkozó jogszabályok azon rendelkezéseit, amelyektől a felek nem térhetnek el [...], valamint azon rendelkezéseket, amelyek közösségi jogszabályon alapuló kötelezettséget állapítanak meg”²⁰. A minimumszabályok közé tartoznak a munkaidőre, pihenőidőre, ezek

---

19 Hatályon kívül helyezte a munkaügyi ellenőrzésről szóló 1996. évi LXXV. törvényt (Met.).

20 Végső előterjesztői indokolás a foglalkoztatást elősegítő szolgáltatásokról és támogatásokról, valamint a foglalkoztatás felügyeletéről szóló 2020. évi CXXXV. törvényhez. Indokolások Tára. A Magyar Közlöny melléklete. 158. szám. 2020. december 16. (1859)

nyilvántartására irányadó kötelező rendelkezések is. Kiemelném a munkaidő-nyilvántartás szerepét, amelyet a hatóság bizonyítékként értékel a munkavállaló és a munkáltató nyilatkozata közötti ellentmondás esetén, bár a nyilvántartás vezetése a munkáltató kötelezettsége, de a munkavállaló szempontjából – az esetleges igényérvényesítés során – is garanciális jelentőséggel bír. Ennek érdekében elengedhetetlen a munkavállaló oldaláról is annak valós adatokkal történő folyamatos vezetése, vagy amennyiben ezt a munkáltató végzi, akkor a munkáltató által berögzített adatok ellenőrzése, az esetleges hibák azonnali jelzése.

3.1. A foglalkoztatás-felügyeleti hatóság 2022. I. félévi ellenőrzési tapasztalatai

A 2022. I. félévi foglalkoztatás-felügyeleti ellenőrzések tapasztalatairól szóló Jelentés²¹ alapján a hatóság 8.185 ellenőrzés alá vont munkáltató 68 százalékánál tárt fel munkaügyi jogsértéseket, amely az ellenőrzés alá vont munkavállalók (27.442 fő) 59%-át érintették. Ezen számok függvényében érdemes vizsgálni a tipikus jogsértések között megjelenő munkaidő-nyilvántartást. A jelentés megállapítása szerint a korábbi évekhez hasonlóan a munkaidő-nyilvántartás hiányával, vagy adatainak valótlan rögzítésével kapcsolatos szabálytalanságok gyakoriak, a jogsértések gyakran összefüggést mutatnak és elfedik az esetleges munkabérrel, munka- és pihenőidővel kapcsolatos szabálytalanságokat is. A munkaidő-nyilvántartás hiányossága vagy hiánya miatt nem ellenőrizhető a pihenőidőre, pihenőnapra, munkaszüneti napon történő munkavégzésre vonatkozó szabályok betartása és a pótlékfizetés teljesítése sem, ezzel közvetetten a munkavállalók alapvető jogai sérülnek. A munkaerő-nyilvántartásban előforduló tipikus jogsértések:

- Több napon át is hiányzik a bejegyzés a munkavégzés kezdetéről vagy befejezéséről a „jelenléti ívről”.
- Nincs munkaidő-nyilvántartás, ami főleg az építőiparra jellemző. Az ágazatban nem tartják fontosnak a munkaidő vezetését és a munkavállalókkal gyakran fix napi bérben állapodnak meg, függetlenül a ledolgozott óraszámától. Általában arra hivatkoznak, hogy a munkaterületen nem tudják megfelelően tárolni a nyilvántartást, így emiatt nem tudnak bemutatni jelenléti ívet az ellenőrzések alkalmával.
- A fentieknél nehezebben bizonyítható, egyéb súlyos jogsértésekhez kapcsolódó eset, amikor a nyilvántartást látszólag naprakészen vezetik ugyan, ám annak tartalma nem felel meg a tényleges munkavégzésnek. Gyakran a rendkívüli munkavégzést, vagy a munkaidő egyenlőtlenségét kívánják formális mun-

21 TIM jelentése a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság 2022. I. félévi ellenőrzési tapasztalatairól. (1., 9.) http://www.ommf.gov.hu/index.php?akt_menu=172&chir_reszlet=868 (2022.11.08.)

kaidő-nyilvántartással leplezni.

- Az elektronikus úton vezetett nyilvántartások esetében is előfordultak a naprakészséggel, a tartalom valóságnak megfelelőségével, hitelességével kapcsolatos szabálytalanságok.

3.2. A foglalkoztatás-felügyeleti hatóság 2021-ben lefolytatott akcióellenőrzésének tapasztalatai

A foglalkoztatás-felügyeleti hatóság 2021.06.21-07.30 között lefolytatott akcióellenőrzéséről szóló Összefoglaló jelentés²² is tartalmaz a munkaidő-nyilvántartásra vonatkozó megállapításokat a gyakorlatban feltárt szabálytalanságokról:

- Kiemelkedő a hamis, illetve kettős munkaidő-nyilvántartások száma.
- A munkáltató nem rögzíti a nyilvántartáson a munkaidő kezdő és befejező időpontját (ez a látszólag csekély szabálytalanság leplezi legtöbbször a napi maximális munkaidő túllépését, illetve a rendkívüli munkavégzést).
- A hiányos nyilvántartás mögött figyelmetlenség, feledékenység, a következetesség hiánya mutatkozik, szándékosság nem feltételezhető a munkáltatók részéről.
- Szándékos munkáltatói magatartásra utal viszont, amikor a munkaidő-nyilvántartás nincs a munkavégzés helyén, ami leggyakrabban azt jelenti, hogy egyáltalán nincs is ilyen nyilvántartás a munkáltatónál.
- Rendszerint nem veszik komolyan sem a foglalkoztatók, sem pedig a munkavállalók a munkaidő-nyilvántartás vezetését, vélhetően azért, mert nem a jelenléti íven feltüntetett munkaidő képezi a bérszámfejtés alapját, így annak vezetését plusz tehernek veszik. A munkavállaló nem az azon feltüntetett órák után kéri, illetve kapja a bérét, hanem az általa vagy esetleg a művezető által vezetettek alapján.

3.3. A munkaiügyi hatóság 2016-ban lefolytatott céllellenőrzésének tapasztalatai

2016-ban országos céllellenőrzés lefolytatására került sor a munkaidővel, pihenőidővel és ezek nyilvántartásával kapcsolatos szabályok érvényesüléséről, melynek Összefoglaló jelentése²³ külön nevesítette a munkaidő-nyilvántartással kapcsolatos

---

22 ITM összefoglaló jelentése – a munkavállalók jogviszonyának rendezettsége érdekében a foglalkoztatásra vonatkozó alapvető szabályok érvényre juttatására irányuló akcióellenőrzéséről, 2021.06.21.-07.30. (4, 10, 20-22) http://www.ommf.gov.hu/index.php?akt_menu=172&hir_reszlet=815 (2022.11.20.)

23 Az NGM összefoglaló jelentése – a munkaidővel, pihenőidővel és ezek nyilvántartásával

szabályok betartását, mint vizsgálandó szempontot. Legfontosabb megállapításként hangsúlyozza a jelentés, hogy a munkaidő-nyilvántartási kötelezettség megszegése továbbra is a leggyakoribb szabálytalanság. A napi, heti munkaidővel, illetve a pihenőidővel kapcsolatos szabálytalanságokkal összefüggésben rögzítették, hogy a jogsértések bizonyítása a munkaidő nyilvántartás hiányában nehéz, így vélelmezhetően nagyobb számban fordulnak elő ilyen jellegű szabálytalanságok. A munkaidő-nyilvántartás nem megfelelő vezetése, vagy annak teljes hiánya azonban nem csak ezeket a jogsértéseket „rejtik el”, de nem ellenőrizhető emiatt a rendkívüli munka, a munkaszüneti napon történő munkavégzésre vonatkozó szabályok betartása és a pótlékfizetés teljesítése, illetve a szabadság kiadása sem, ezáltal a munkavállalók alapvető jogai sérülnek. Általánosságban is megállapították a munkáltatók jogszabályismeretének hiányosságát.

3.4. Egy munkajogi eszközökre irányuló kutatás munkaidő-nyilvántartásra vonatkozó megállapításai

A fenti adatokhoz kapcsolható egy 2018-ban lefolytatott célzott kutatásról²⁴ készült tanulmány, amely a szabálykövető munkáltatók helyzetének kérdéskörét elemezve kitért a munkaidő-nyilvántartás hatósági ellenőrzésére vonatkozó tapasztalatokra is. A munkáltatókkal és a szakszervezetekkel folytatott interjúk megerősítették, hogy a szabálykövető munkáltatókra nagy nyomás hárul. Egyrészt eszköztelenek a kötelezettségszegő munkavállalókkal szemben, ami azon helyzetekben – mint a munkaidő-nyilvántartás vezetése is – hordoz jelentős kockázatot, amikor azok szabályszegése miatt a munkáltató felel, ezen felül olykor jelentős túlterheltséget okoz magának a munkáltatónak is egyes szabályok követése, betartása.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a különböző típusú hatósági ellenőrzésekről készült jelentések mindegyike leggyakrabban előforduló jogsértésként nevesíti a munkaidő-nyilvántartással kapcsolatban feltárt szabálytalanságokat. A bírósági jogesetekkel összehasonlítva látható, hogy a jogsérelmek jellemzően a hatósági ellenőrzések által is megállapított szabálytalanságokkal párhuzamot mutatnak. A több évre visszanyúló ellenőrzések igazolják, hogy a munkaidő nyilvántartással kapcsolatos problémák hosszú ideje és sokszor strukturálisan, rendszerszinten fennállnak

---

kapcsolatos szabályok céllenőrzéséről, 2016. október 17. – november 4. (1-7., 10-15.) http://www.ommf.gov.hu/index.php?akt_menu=172&hir_reszlet=546 (2022.11.20.)

24 HALMOS Szilvia – KÁRTYÁS Gábor: A munkaerőhiány és feloldásának munkajogi eszközei egy empirikus vizsgálat tükrében. In: *Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére* (szerk.: BANKÓ Zoltán és mtsai.). Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019. (152, 167)

és jellemzően ugyanazon szabálytalan működésből adódnak. Jelentős azok aránya – kiemelten az építőipari ágazatban –, akik nem tartják magukat érdekeltnek a jogszerűtlen működés felszámolásában, ami több szempontból is aggályos. A munkáltatókkal készült interjúk alapján is igazolást nyert, hogy a munkaidő-nyilvántartással kapcsolatos szabálytalanságokat jellemzően nem sújtja a hatósági ellenőrzést követő, visszatartó erővel bíró szankció. A munkaidő-nyilvántartásra vonatkozó szabályozási környezet áttekintése, a bírósági esetjog felhozott példái, továbbá a hatósági ellenőrzések megállapításai egyöntetűen feltárták a munkaidő-nyilvántartás vezetése során jellemzően előforduló hibák okait, kimutatták azok gyakoriságát és a szabálytalanul működő munkáltatók széleskörű érintettségét.

4. A Kúria 1/2022. Jogegységi határozatának jelentősége, a munkaidő-nyilvántartásra gyakorolt hatása

2022. június 27-én a Kúria Jogegységi Panasz Tanácsa az 1/2022. Jogegységi határozatában döntést hozott a munka törvénykönyve munkaidő nyilvántartási kötelezettségre vonatkozó szabályainak értelmezéséről. A döntés kiindulópontja volt, hogy a Bírósági Határozatok Gyűjteményében a munkaügyi hatósági ellenőrzéssel összefüggő, Kúria által meghozott két ítélet eltérő megállapításokat, részben ellentétes követelményeket tartalmazott a munkaidő-nyilvántartás munkavégzés helyszínén tartásával összefüggésben:

- A *Kfv. 38.354/2018/6.* számú ítéletben foglaltak szerint az Mt. 134. §-a szerinti a munkaidő-nyilvántartás naprakész vezetésének követelménye nem feleltethető meg az eseményszerűség követelményének. A munkaidő-nyilvántartás naprakész vezetése és annak ellenőrzése fogalmilag csak az ellenőrzéssel érintett munkanapra vagy a múltra nézve értelmezhető.
- A *Kfv. 37.156/2019/5.* számú ítéletben foglaltak szerint az Mt. 134. §-a szerinti a munkaidő nyilvántartás naprakész vezetésének követelményéből nem vonható le az a következtetés – tételes jogszabályi rendelkezés hiányában –, hogy a munkaidő-nyilvántartásnak a munkavégzés helyén ténylegesen elérhetőnek kell lennie.

Az első döntés az egyedi ügyre vonatkozóan állapította meg, hogy a munkaidő-nyilvántartást a munkavégzés helyszínén kell tartani, és elvi értelemben rögzítette, hogy a naprakész vezetés követelménye nem jelent eseményszerűséget. A második döntés pedig azt állapította meg, hogy erre vonatkozó jogszabályi rendelkezés hiányában nem következik a munkaidő-nyilvántartás naprakész vezetéséből az, hogy annak a munkavégzés helyén ténylegesen elérhetőnek kell lennie.

Máriás a jogegységi határozat vonatkozásban megállapítja a következőket: „A hatósági elvárások és kapcsolódó bírósági gyakorlat sok esetben vitatható és az egyes bíróságok között sincs minden esetben teljes körű egyetértés az ellenőrzési gyakorlat megítélése kapcsán, ugyanakkor fontos kiemelt gondossággal kezelni a kérdést, még olyan esetekben is, amikor külső szolgáltató közreműködésével elektronikus úton történik a munkaidő nyilvántartása, ugyanis a munkaidő beosztások mellett a munkaidő nyilvántartás az a dokumentum, melyet minden egyes munkaügyi ellenőrzésen vizsgálnak.”²⁵ Az 1/2022. Jogegységi határozat rögzíti, hogy bár az Mt. 134. §-a kifejezetten nem írja elő a munkaidő-nyilvántartás munkavégzés helyszínén tartásának munkáltatói kötelezettségét, ugyanakkor a munkáltatónak – a nyilvántartási kötelezettség szabályozási céljára tekintettel – objektíven, megbízhatóan, naprakészen és mindezek ellenőrzését lehetővé tévő módon kell vezetnie. A Kúria álláspontja szerint az Mt. vonatkozó szabályaiból megállapítható, hogy a naprakészség törvényi követelménye valójában nem a munkaidő-nyilvántartás vezetésének az időbeliségéhez, hanem annak a tartalmához kötődő követelményt jelent. Ezért elfogadható, ha napi munkaidő kezdetét csak a munkaidő végén rögzítik a nyilvántartásban, naprakésznek tekinthető, ha az ellenőrzés pillanatában aznapra vonatkozóan még nem szerepelnek benne hiánytalanul a jogszabály által kötelezően előírt adatok. Kimondja azt is, hogy a munkaidő-nyilvántartás naprakészsége és annak fellelhetőségi helye között nincs közvetlen összefüggés, nem vonható le alappal olyan következtetés sem, hogy azt a munkavégzés helyszínén kell tartani. Erre utal egyebekben az Mt. azon rendelkezése is, amely lehetővé teszi a munkaidő-nyilvántartás napi vezetésének mellőzését, ha az írásban közölt munkaidő-beosztástól nincs eltérés. A munkavégzés helyszínének sokszínűsége (pl. változó helyszín, távolról végzett munka) miatt a munkavégzés módszerére (pl. elektronikus, manuális, központi, helyi), körülményeire és jellegére tekintettel kell lenni a munkaidő nyilvántartásra vonatkozó kötelezettség teljesítésének megállapítása során. Ebből adódik az, hogy az ellenőrizhetőségét az adott ellenőrzés során, de nem feltétlenül a munkavégzési helyszínén kell biztosítani.

A fentieket összegezve elmondható, hogy egyrészt nem szükséges ténylegesen a munkavégzés helyszínén tartani a munkaidő-nyilvántartást, továbbá nem szükséges a valós idejű (eseményszerű) rögzítés, de a munkaidő kezdő és befejező időpontját az adott napon dokumentálni kell. Ugyanakkor feltételként jelentkezik, hogy akkor szabályszerű a munkáltató eljárása, ha az általa választott, a tevékenységének

---

25 MÁRIÁS Attila: Munkaidő nyilvántartás a Kúria legutóbbi ítéletének tükrében. Munkaügyi Portál. 2016.09.19. <http://munkaugyiportal.hu/munkaido-nyilvantartas-kuria-legutobbi-iteleteinek-tukreben/> (2022.11.21.)

sajátosságaihoz igazodó rögzítés módszer megfelel a naprakészség, megbízhatóság, objektivitás és ellenőrizhetőség elvének. Ezen követelményeken felül a munkáltatók alkalmazhatnak további, szigorúbb szabályozási elvárásokat, de a hatósági ellenőrzések ilyen esetben a belső szabályozó szerinti további követelményeknek való megfelelést is ellenőrizni fogja.

Látható, hogy a most elemzett jogegységi határozat több bírósági jogeset, hatósági ellenőrzés tényállása során feltárt jogsértésekre, továbbá a munkáltatók által jelzett nehézség esetére megoldást kínál a munkaidő nyilvántartás tárolásának helyszínére és a vezetésre vonatkozó időbeli elvárások kapcsán, amely jelentős könnyebbséget, rugalmas működést nyújt a munkáltatók és a munkavállalók részére. A foglalkoztatás-felügyeleti hatóság ellenőrzéseinek hitelességét is megkérdőjelezi, hogy a munkaidő-nyilvántartásra vonatkozó, azonos jogértelmezést igénylő kérdésben eltérő megállapításokat tettek, a jogegységi határozat kiemelt jelentősége ezen eltérő jogértelmezés megszüntetésében rejlik. Tekintettel arra, hogy a munkaidő-nyilvántartásban rögzített adatok garanciális jellegűek a munkavállaló számára az igényérvényesítés oldaláról, a munkáltató számára pedig a bizonyítási kötelezettség teljesítésének szempontjából, ezért a jogalkalmazás egységessége elengedhetetlen.

A vizsgált témám, a munkaidő-nyilvántartás szempontjából előnyként azt tudom kiemelni, hogy a jogegységi panasz eljárás, mint új jogorvoslati eszköz felhívta a figyelmet az ítélkezési gyakorlat kiszámíthatóságának és egységességének fontosságára. Ezzel szemben vitathatónak vélem a dolgozatomban részletezett, adott ügyre vonatkozó jogegységi határozat azon részét, miszerint nem követelmény a munkaidő-nyilvántartás eseményszerű vezetése. Az adott napon bármikor, azaz utólag történő rögzítés lehetősége továbbra is nyitva hagyja a nem valós időpontokban és időtartamban történő munkavégzés igazolását. Mindez – ahogy az egyes jogesetek és hatósági ellenőrzések is alátámasztották – eredményez(het)i a munka- és pihenőidőre, továbbá a díjazásra vonatkozó szabályok megsértését, lehetőséget nyújt akár a ténylegesen elvégzett munka utólagos eltitkolására is.

5. Záró gondolatok – összegzés

„A munkaidőre vonatkozó szabályozás egyike a munkajog legérzékenyebb területeinek, az ezzel összefüggő szabályok ugyanis mindkét fél mind a munkáltató, mind a munkavállaló alapvető érdekeit érintik, így nem véletlen, hogy ez a munkaügyi kapcsolatok egyik legkonfliktusosabb területe.”²⁶ PÁL

26 PÁL Lajos: Munkaidő, pihenőidő. GINOP-5.3.3-15 konstrukció keretében készült Alternatív Vitarendezést segítő kiadvány. Budapest, HVG Orac Kiadó, 2020. (4)

(2020a) által összefoglalt munka- és pihenőidőre vonatkozó gondolat jellemzi a munkaidő-nyilvántartás helyzetét is. A pályamunkám keretében végzett kutatás eredménye rámutat arra, hogy a munka- és pihenőidőre vonatkozó törvényi garanciák a gyakorlatban sokszor nem érvényesülnek. A munkaidő-nyilvántartásra vonatkozó szabályozási környezet áttekintése, a bírósági esetjog felhozott példái, továbbá a hatósági ellenőrzések megállapításai egyöntetűen feltárták a munkaidő-nyilvántartás vezetése során jellemzően előforduló hibák okait, kimutatták azok gyakoriságát és a szabálytalanul működő munkáltatók széleskörű - már-már rendszerszintű - érintettségét. A hatósági ellenőrzésekről szóló jelentések a leggyakrabban előforduló jogsértésként nevesítik a munkaidő-nyilvántartással kötelezettségek megszegését, a jellemzően ugyanazon szabálytalan működésből adódó problémák hosszú évekre visszamenőlegesen folyamatosan fennállnak. A bírósági szakaszba eljutott jogesetek tényállásai a munkaidő-nyilvántartásra vonatkozó hatósági ellenőrzéseken feltárt jogsértések típusaival nagyfokú azonosságot mutatnak, általában sérül a hitelesség, az ellenőrizhetőség és a naprakészség elve. A munkaidő-nyilvántartásával foglalkozó szakirodalmak is részletesen foglalkoznak jogértelmezési kérdésekkel az Mt. által nem szabályozott területeken, amelyek párhuzamba állíthatók a hatósági ellenőrzések és a bírósági eljárások során feltárt szabálytalanságokkal.

A fentiek alapján igazolást nyert a hipotézisem arra vonatkozóan, hogy a munkaidő-nyilvántartás törvényi szabályozásának túl általános, részben hiányos, keretjellegű szabályozása a jogalkalmazást illetően lehetőséget nyújt a téves értelmezések térnyerésére, mindez hozzájárul a hatósági intézkedést, vagy végső esetben peres eljárást generáló – olykor rendszerszintű – hibák elkövetéséhez. Mindezt csak fokozhatja az informatikai megoldások (és azok olykor igen kreatív megoldásainak) elterjedése a területen. A munkaerő-piaci szereplők számára a jogkövető magatartás elősegítését szolgáló hiteles módszertani szempontú támogatások, iránymutatások elérhetőségére és alkalmazhatóságára vonatkozóan közvetlen választ nem adtak a megvizsgált dokumentumok, de a kisebb, első alkalommal, vagy nem rendszeresen előforduló jogsértések – ellenőrzéskor előforduló – jelentős száma azt mutatja, hogy létjogosultságuk indokolt lenne.

A hipotézisem vizsgálata során olyan új következtetésre is jutottam, hogy a jelenleg magas arányú munkaidő-nyilvántartást érintő jogsértések kapcsán hatékonyabb hatósági fellépésre lenne szükség. A jogalkalmazás során rendelkezésre álló lehetőségek véleményem szerint elégségesek, ugyanakkor az alkalmazásuk nem elég célravezető. Úgy vélem, hogy – a fokozatosság elvének betartásával – a további jogsértések elkövetésének visszatartó erejét biztosító szankciók következetesebb érvényesítésére **van** szükség a hatósági ellenőrzések során, továbbá ezt a

célt szolgálná a jogsértő munkáltatókra irányuló előzetes bejelentés nélkül történő többszöri helyszíni ellenőrzés is. Mindez hozzájárulna a következetesen előforduló gondatlanságot és a szándékosságot elkerülő jogszerű működéshez. Egyúttal ennek kapcsán rögtön megjegyezném, hogy a naprakészség elvének – amelyre a másik hipotézisem irányul – jogértelmezése kapcsán 2022-ben megjelent jogegységi panasz határozat vélhetően nem segíti elő a munkáltatók „trükközésének” megszüntetését, a munkaidő-nyilvántartásban az aznapi utólagos rögzítés továbbra is alkalmas lehet a valós munkavégzés elfedésére erre irányuló érdekek és szándékok esetén. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy számszerűségében magas arányt mutat azon jogsértések száma, amelyek esetlegesen, vagy első alkalommal fordulnak elő. Az ehhez vezető okok sokfélék lehetnek, például a munkáltatók leterheltsége, hatályos jogszabályok hiányos ismerete. Új javaslatként fogalmaznám meg a módszertani jellegű, egységes, könnyű kereshetőséget biztosító hiteles tájékoztatók rendszeres megjelentetését, jogesettár kialakítását, továbbá a hatósági ellenőrzési szempontsor nyilvánossá tételét, amely a jogkövető magatartásban érdekelt munkáltatók számára nyújthatna hatékony segítséget. Ennek háttérét véleményem szerint a szakmai irányítást végző minisztériumok és a Kúria együttműködésében felállított, külső szakértőkkel kibővített munkacsoport rendszeres tevékenysége eredményeként lehetne biztosítani.

A másik hipotézisemben megfogalmazottak szerint a munkaidő-nyilvántartási kötelezettség értelmezésével kapcsolatban kiadott új jogegységi határozatnak a naprakészség elvére vonatkozó döntése vitatható. Megfogalmaztam azon véleményemet, miszerint az eseményszerű rögzítés tudná garanciális jelleggel biztosítani a munkavállalók esetleges igényérvényesítését, továbbá a munkáltatók kötelezettségének valós és hiánytalan teljesítését, ellentétben az aznapi, de azon belül utólagosan is megengedhető rögzítéssel szemben. Ez a hipotézisem – a fentebb már részletezett – megállapítások mellett elméleti síkon igazolást nyert, a hatályos szabályozás gyakorlati megvalósulásának vizsgálata visszaigazolta azt, hogy az eseményszerű, azaz valós időben történő munkaidő-nyilvántartás vezetésére vonatkozó kötelezettség a gondatlan vagy szándékos mulasztások előfordulási arányára is jelentős, pozitív hatást gyakorolna. A kérdés gyakorlati szempontjait az új jogegységi határozat mentén alakuló jogalkalmazási gyakorlat fogja megmutatni.

Pályamunkám lezárásaként megjegyezném, hogy a munkaidő-nyilvántartás aspektusait kizárólag a több irányú, komplex megközelítés, majd az egyes jelenségek mögött meghúzódó okok mentén lehet feltárni, mélységében megismerni.

Szakirodalom és forrásjegyzék

Tudományos művek

- ARANY-TÓTH Marianna: Személyes adatok kezelése a munkaviszonyban. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2016.
- BALOGH Mónika: A munkaiügyi compliance audit. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2015.
- BANKÓ Zoltán és mtsai.: Nagykommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2021.
- FICSOR Krisztina – PATYI András: A jogegységi panasz eljárás mint a jogegység biztosításának eszköze a Kúria gyakorlatában. *Kúriai Döntések* 2022/8. – Fórum. Jogtár, 2022.
- FODOR T. Gábor: A Munka Törvénykönyve munka- és pihenőidő szabályozásának uniós jogi megfeleléséről. *Magyar Munkajog. E-folyóirat* 2. sz., 2016.
- GYULAVÁRI Tamás: A munkajogi szabályozás rendszere. In: *Munkajog* (szerk. GYULAVÁRI Tamás). Ötödik, átdolgozott kiadás. Budapest, Elte Eötvös Kiadó, 2019.
- HALMOS Szilvia – KÁRTYÁS Gábor: A munkaerőhiány és feloldásának munkajogi eszközei egy empirikus vizsgálat tükrében. In: *Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére* (szerk.: BANKÓ Zoltán és mtsai.). Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019.
- JAKAB Nóra: A munkajog és a polgári jog kapcsolata a jogpolitika tükrében. *Magyar Jog. A Magyar Jogász Szövetség folyóirata*, 62:(1), 2015.
- KÁRTYÁS Gábor: A munkaidő szabályok veszélyhelyzet idején. Megvéd vagy gúzsba köt? *Magyar Munkajog. E-folyóirat* 1. sz., 2020.
- KÁRTYÁS Gábor – PETROVICS Zoltán – TAKÁCS Gábor: Nagykommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez. Budapest, Wolters Kluwer Kft., Új Jogtár, 2021.
- KISS György: A munkajog rendszere, szerkezete. In: *Munkajog* (szerk. Kiss György). Budapest, Dialóg Campus, 2020.
- KUN Attila: A munkaidő nyilvántartásának főbb szempontjai. *Munkaiügyi Szemle*, 2005/10.
- KUN Attila: Az új munka törvénykönyve. In: *A magyar jogrendszer állapota* (szerk.: JAKAB András). MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016.
- MÁRIÁS Attila: Munkaidő nyilvántartás a Kúria legutóbbi ítéletének tükrében. Munkaiügyi Portál. 2016. szeptember 19.
- MÁRIÁS Attila: Munkaidőkeret kalauz 2.0. Segédlet a munkaidőkerettel kapcsoso-

- latos szabályok gyakorlati alkalmazásához. 2. átdolgozott kiadás. Munkaügyi Akadémia Bt. Budapest, 2020.
- MÁRIÁS Attila: A munkaügyi-nyilvántartás. In: *Visegrád 18.0. A XVIII. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai* (szerk.: PÁL Lajos – PETROVICS Zoltán). Digitális kiadás. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2021.
- OROSZ Márta: A munkaügyi ellenőrzés új korszaka – Foglalkoztatás-felügyelet a gyakorlatban. Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., Budapest, 2021.
- OSZTOVITS András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? *Magyar Jog*, 2020/2.
- ŐSZI Arnold: A biometria alapú munkaidő-nyilvántartás elmélete és gyakorlata. *Hadmérnök*. VI. évfolyam 1. szám, 2011.
- PÁL Lajos: A teljesített munkaidő fogalma és a teljesítés elmulasztásának jogkövetkezménye. *Pécsi Munkajogi Közlemények*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 2017/2.
- PÁL Lajos: A munka és pihenőidő. In: KOZMA Anna – LŐRINCZ György – PÁL Lajos: *A munka törvénykönyvének magyarázata*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2020.
- PÁL Lajos: Munkaidő, pihenőidő. 2020.06. hóban a GINOP-5.3.3-15 konstrukció keretében készült Alternatív Vitarendezést segítő kiadvány. HVG Orac Kiadó, Budapest, 2020.
- RÚZS-MOLNÁR Krisztina: A munkajogi igényérvényesítése. In: *Munkajog* (HAJDÚ József – KUN Attila szerk.). Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar és a Patrocinium Kiadó, Budapest, 2014.
- SZÜCS Péter: A munka törvénykönyve 1992-2012. Jogszabálytükör, HR Jogtár, 2013.
- TAKÁCS Dóra – ZACCARIA Márton Leó: Hatékony és tényleges? Munkajogi irányelvek vizsgálata a Kúria joggyakorlatában, figyelemmel a munkavállalói igényérvényesítésre. *Pro Futuro*. Debrecen. 11. évf. 2. szám. 2021.
- TASS EDINA: A munkaidő-nyilvántartási kötelezettség a bírói gyakorlatban. In: *QUID JURIS? Ünnepi kötet a Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete megalakulásának 20. évfordulójára* (szerk.: BANKÓ Zoltán – BERKE Gyula – TÁLNÉ MOLNÁR Erika). Kúria, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete. Budapest-Pécs, 2018.
- VARGA ZS. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. *Magyar Jog*, 2020/2.
- TOMPHSON, Edward: Az idő, a munkafegyelem és az ipari kapitalizmus. In: *Időben élni. Történelmi-szociológiai tanulmányok*. Hermész könyvek. Válogatta: GELLÉRINÉ LÁZÁR Márta. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.

Egyéb források

- A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság tájékoztatója a munkahelyi adatkezelések követelményeiről. 2016. október 28.
- A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság ajánlása a munkahelyen alkalmazott elektronikus megfigyelőrendszer alapvető követelményeiről. 2013.01.23.
- A Technológiai és Ipari Minisztérium (TIM) Foglalkoztatás-felügyeleti Irányítási Főosztályának jelentése a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság 2022. I. félévi ellenőrzési tapasztalatairól.
- Az Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) Foglalkoztatás-felügyeleti Irányítási Főosztályának összefoglaló jelentése – a munkavállalók jogviszonyának rendezettsége érdekében a foglalkoztatásra vonatkozó alapvető szabályok érvényre juttatására irányuló akcióellenőrzéséről (2021. június 21. – július 30.)
- Az NGM Foglalkozás-felügyeleti Főosztályának összefoglaló jelentése – a munkaidővel, pihenőidővel és ezek nyilvántartásával kapcsolatos szabályok célellenőrzéséről (2016. október 17. – november 4.)
1999. évi LVI. törvény indokolása a munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény, a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény, az igazságügyi alkalmazottak szolgálati viszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény, az ügyészségi szolgálati viszonyról és az ügyészségi adatkezelésről szóló 1994. évi LXXX. törvény, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. törvény, valamint a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény módosításáról
- Végső előterjesztői indokolás a foglalkoztatást elősegítő szolgáltatásokról és támogatásokról, valamint a foglalkoztatás felügyeletéről szóló 2020. évi CXXXV. törvényhez. Indokolások Tára. A Magyar Közlöny melléklete. 158. szám. 2020. december 16.
- Jogtárprogram. Jogtár-kommentár. Wolters Kluwer Hungary Kft.
Alapvető Jogok Biztosának Hivatala honlapja
Kúria honlapja

Jogforrások, határozatok

- Az Európai Unió Alapjogi Chartája 2012/C 326/02
- Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az

- ilyen adatok szabad áramlásáról (*hatályon kívül helyezve*)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2003/88/EK irányelve (2003. november 4.) a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól
- Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet)
- Case C-266/14. Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones Obreras (CC.OO.) v. Tyco Integrated Security SL, Tyco Integrated Fire & Security Corporation Servicios SA
1951. évi 7. törvényerejű rendelet a Munka Törvénykönyve (*hatályon kívül helyezve*)
1967. évi II. törvény a Munka Törvénykönyvéről, egységes szerkezetben a végrehajtására kiadott 48/1979. (XII. 1.) MT rendelettel (*hatályon kívül helyezve*)
1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről (*hatályon kívül helyezve*)
1996. évi LXXV. törvény a munkaügyi ellenőrzésről (*hatályon kívül helyezve*)
1999. évi LVI. törvény a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény, a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény, az igazságügyi alkalmazottak szolgálati viszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény, az egészségügyi szolgálati viszonyról és az egészségügyi adatkezelésről szóló 1994. évi LXXX. törvény, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. törvény, valamint a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény módosításáról (*hatályon kívül helyezve*)
2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről
2012. évi LXXXVI. törvény a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti rendelkezésekről és törvénymódosításokról
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
2020. évi CXXXV. törvény a foglalkoztatást elősegítő szolgáltatásokról és támogatásokról, valamint a foglalkoztatás felügyeletéről
- 320/2014. (XII. 13.) Korm. rendelet az állami foglalkoztatási szerv, a munkavédelmi és munkaügyi hatóság kijelöléséről, valamint e szervek hatósági és más feladatainak ellátásáról
- 86/2019. (IV. 23.) Korm. rendelet a fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a járási (fővárosi kerületi) hivatalokról

115/2021. (III. 10.) Korm. rendelet a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság tevékenységéről

Kúria Jogegységi Panasz Tanácsának 1/2022. Jogegységi határozata (Jpe. IV.60.014/2022/9.)

Kfv. 38.354/2018/6

Kfv. 37.156/2019/5.

Mfv.II.10.225/2012/

Mfv.II.10.668/2014.

Mfv.II.10.363/2015.

EBD2014. M.13

EBH2016. M.13.

Veszprémi Törvényszék 3. Mf. 20.365/2013.

Tárgyszavak munka- és pihenőidő, munkaidő-nyilvántartás, munkáltatói felelősség elve, naprakészség elve, hitelesség és ellenőrizhetőség elve

IX. POLGÁRI JOGI TAGOZAT

Bencze Ádám¹

A TULAJDONJOG-FENNTARTÁS BIZTOSÍTÉKI DILEMMÁJA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A PÉNZÜGYI LÍZINGSZERZŐDÉSRE

1. Bevezető

Dolgozatommal azt a tézist kívánom alátámasztani, hogy a pénzügyi lízing biztosítéki célú tulajdonjog-fenntartást foglal magában. Ennek körében először tulajdonjog-fenntartást veszem górcső alá, kitérővel a függőben tartás jogintézményére, ennek kapcsán pedig rá kívánok mutatni egy a jogintézménnyel kapcsolatos jogszabályi kollízióra.

Ezt követően vizsgálom a pénzügyi lízinget és a lízingtárgyak tulajdonviszonyaival kapcsolatos álláspontokat. A vizsgálat során elvéve ki kívánok térni érdekességekre is, mind a tulajdonjog-fenntartással, mint a pénzügyi lízinggel kapcsolatosan.

A dilemma lényege a következők szerint foglalható össze: annak függvényében, hogy a pénzügyi lízing esetében a lízingbeadót, vagy a lízingbevevőt tekintjük tulajdonosnak dől el, hogy a lízingbevevő felszámolása esetén a lízingtárgy a lízingbevevő vagyonát gyarapítja – és így a felszámolási vagyonba vonva annak vagyoni értéke tulajdonképpen az összes hitelező számára biztosítékot nyújt –, vagy a lízingbeadó vagyonának része – melyből pedig az következik, hogy a lízingtárgy nem vonható a felszámolási vagyonba, az csupán a lízingbeadó részére jelent biztosítékot.

2. A tulajdonjog fenntartásról általában

A tulajdonjog-fenntartás gyökerei – mint jogrendszerünkben szinte mindennek – a római jogig nyúlnak vissza, azon belül tartalmát tekintve a *lex commisoria*, valamint a *pactum reservati dominii* tekinthető a fejlődés kiindulópontjának.²

---

1 Témavezető: Dr. habil. Arató Balázs egyetemi docens, KRE ÁJK.

2 JUSZTINGER János: *A vételár meghatározása a és szolgáltatása a konszenzuális adásvétel római jogi forrásaiban* (Doktori értekezés), 2012. (8)

A római jogi adásvételi szerződésnek (*emptio venditio*) ugyanis eleme volt, hogy az eladó (*venditor*) az adásvétel tárgyául szolgáló dolgot mindaddig magánál tarthatta, amíg a vevő (*emptor*) a teljes vételárat az ő részére meg nem fizette.³

Maga az intézmény egy biztosíték, ezen belül is fiduciárius – vagyis valamilyen pénzbeli követelést egy dolog fölött fennálló tulajdonjoggal biztosító – biztosíték, mely az eladó vevővel szemben fennálló vételár követelését biztosítja.

A tulajdonjog-fenntartást a Ptk. 6:216. §-a szabályozza általánosságban. Annak ellenére, hogy ez a jogintézmény a törvényben nincsen hosszasan kifejtve – a jogalkotó röviden rendelkezik a lényegéről, tartalmáról, a formájáról –, mára az egyik legjelentősebb eleme a forgalmi életnek.

A fent hivatkozott jogszabályhely (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az eladó a tulajdonjogát a vételár kiegyenlítéséig fenntarthatja.

Azon adásvételi szerződésekben, ahol az eladás tulajdonjog-fenntartással történik, a vevő tulajdonszerzését a vevő általi vételár kiegyenlítéshez, mint feltételhez kötik. Ez tehát azt jelenti, hogy az adásvételi szerződés megkötetik, az eladó a dolgot – legyen az akár ingó, akár ingatlan (bár tény, hogy ingatlanok esetében igen ritka a birtokba adás a tulajdonjog tényleges átszállása előtt) – a vevő birtokába adja, azonban a vevő tulajdonjogot még nem szerez, ennek feltétele ugyanis, hogy a teljes vételárat megfizesse az eladó részére.

Ingó dolgok tulajdonjog-fenntartással történő eladása esetén az eladó eladja a dolgot, a vevő pedig megveszi azt. A vevő az esetek nagy többségében a törvény ereje által tulajdonjogot szerez, amennyiben a vételárat a szerződésnek megfelelően megfizeti az eladónak. A vevő tulajdonszerzése ez esetekben tehát a törvényen alapul, az eladónak már semmilyen nyilatkozatot nem kell tennie ahhoz, hogy a vevő legyen az adásvétel tárgyául szolgáló dolog új tulajdonosa.

A tulajdonjog-fenntartást a törvény előírása szerint írásba kell foglalni.⁴ Lehetséges tulajdonjog-fenntartás kikötése utólagosan is, értelemszerűen az eredeti adásvételi szerződés írásbeli módosításával, mely írásbeli módosítás lehetőségének záróköve a birtokátruházás.⁵

Ingatlan dolgok esetén a tulajdonjog-fenntartással történő eladás bonyolultabb, összetettebb folyamat, mint ingó dolgoknál. A Ptk. 216. § (3) bekezdése ennek vonatkozásában rögzíti, hogy „az eladó köteles a tulajdonjog-fenntartás *tényét* a vevő személyének feltüntetésével az ingatlan-nyilvántartásba feljegyeztetni.” A

---

3 SZEIBERT Orsolya: *A tulajdonjog-fenntartás, mint hitelbiztosíték*. Polgári Jogi Kodifikáció, 2012. (10) (Letöltés dátuma: 2022.09.15.), <https://ptk2013.hu/wp-content/uploads/2012/11/2000-4PJK.pdf>

4 Ptk. 216. § (2)

5 BODZÁSI Balázs (szerk.): *Hitelbiztosítékek*. HVG-ORAC, Budapest, 2016. (61)

tény szó kiemelése azért indokolt, mert dolgozatomban egy későbbi pontján erre nyomatékosan ki fogok térni.

Azonban a közhiteles nyilvántartásba vételi kötelezettségen túl a jogirodalom egységes álláspontja⁶ szerint az ingatlanok tulajdonjog-fenntartással történő eladása azért is összetettebb, mert elméleti szempontból is két részre bontható. (Ennek egyik oka az idő tényező, vagyis, hogy nem teljesül azonnal az adásvételi szerződés, hanem a szerződéskötés és a teljesítés időben elkülönül egymástól.)

Ez a két rész az *elkötelező ügylet*, mely az ingatlan adásvételi szerződés maga, a másik rész pedig a *dologi ügylet*. Ez a sajátosság megjelenik az ingatlan adásvétel gyakorlati működésében is, vagyis, hogy a szerződésbeli vevő sikeres tulajdon-szerzéséhez nem elég pusztán megkötni az adásvételi szerződést, hanem ennek tényét az ingatlan-nyilvántartásba is be kell jegyezni.

Az elkötelező ügylet – vagy más szavakkal: kötelmi kötelező ügylet – pusztán a jogcímet teremti meg, melyen a vevő tulajdonjogot fog szerezni a tárgyi ingatlanon.⁷

A dologi ügylet az eladó által kiadott bejegyzési engedély jogi aktusa, melynek alapján a vevő tulajdonjoga, a tulajdonjog-fenntartással történő eladás tényének ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzése tulajdonképpen realizálódik, és a vevő tényleges tulajdonosi bejegyzés eredményeként az ingatlan tulajdonosává válik.

Fentebb már rögzítettem, hogy a tulajdonjog-fenntartás egy felétel az adásvételi szerződésben, tovább szűkítve a kört pedig kimondottan e dologi ügylet feltételként jelenik meg, ugyanis az eladó tulajdonjog-bejegyzési engedélye nélkül az adásvételi szerződés teljesedése lehetetlen.⁸

Lényegét tekintve tehát a tulajdonjog-fenntartás célja az, hogy a tulajdonjog ne szálljon át a vevőre mindaddig, amíg a vevő a teljes vételárat meg nem fizette.

A tulajdonjog-fenntartás nem vitásan egy várományi helyzetet teremt a vevő oldaláról nézve. Amíg a vevő nem fizeti meg a teljes vételárat, – akár a birtokát-ruházás ellenére is – az eladó a dolog tulajdonosa és főbirtokosa.⁹

3. Vállalkozási típusú szerződés és tulajdonjog-fenntartás

Célszerű megvizsgálni, hogy a Polgári Törvénykönyv mely szabályai és jogintézményei hasonlíthatók a tulajdonjog-fenntartáshoz. A Ptk. 6:247. § (5) bekezdése a

6 Csupán egy példa a sok közül: LESZKOVEN László: *A tulajdonjog-fenntartás elméleti megközelítése* (Phd értekezés), 2007. (59)

7 ld még. *BH. 2012.7.180.*

8 *BH.2005.9.404.*: A tulajdonjog fenntartásával kötött adásvételi szerződésnek az a következménye, hogy a vevő csak a feltétel beálltával, a vételár teljes kiegyenlítésével lehet tulajdonos.

9 BODZÁSI 2016. (64)

vállalkozási szerződés általános szabályai között úgy fogalmaz, hogy ha a szerződés teljesítéséhez a vállalkozó dolog tulajdonjogának átruházására köteles, a dolog a mű átadásával és az ellenérték megfizetésével kerül a megrendelő tulajdonába.

Látható a két mozzanat: a mű átadása és az ellenérték megfizetése (vö. adásvételi szerződés alapján történő birtokba adás, majd a vételár megfizetése esetén kiadott bejegyzési engedély). Az ideális eset az, hogy az átadás és a vételárfizetés – pontosabban vállalkozás esetén a vállalkozói díj megfizetése – egy időben történik. Amennyiben azonban mégsem, akkor álláspontom szerint a törvény lényegében a tulajdonjog-fenntartással szinte mindenben megegyező helyzetet keletkeztet az így birtokba adott dolgok vonatkozásában.

Ehhez kapcsolódóan fontos megemlíteni, hogy a bíróságok jóerkölcsbe ütközőnek tekintik az olyan tartalmú szerződéses kikötéseket, melyek értelmében a vállalkozó (például kivitelezőként) mindaddig tulajdonjogot tart fenn az általa beszerzett építőanyag, amíg azt a megrendelő ki nem fizeti. A fentebb idézett tulajdonjog-fenntartás tehát azon vállalkozási típusú szerződésekre vonatkozik, amelyek valamilyen adásvételi (tulajdonjog-átruházási) elemet is tartalmaznak.

4. Függőben tartás

A függőben tartás a tulajdonjog-fenntartás kvázi „testvér intézménye”, így fontosnak tartom, hogy erről is említést tegyünk. Ez az intézmény egy ingatlan-nyilvántartásbeli eljárási eszköz, melyet az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény 47/A. § (1) b) pontja tartalmaz.

Ennek lényege, hogy a szerződő felek az adásvételi szerződésben kikötik, hogy az eladó a már előbbieken is emlegetett bejegyzési engedélyt valamikor később, egy meghatározott időpontban fogja kiadni. A törvény 6 hónapos határidőt szab a bejegyzési engedély kiadására.

Ilyenkor a felek azt kérik a földhivataltól, hogy a vevő tulajdonjog bejegyzés iránti kérelmének – melynek alapja természetesen az adásvételi szerződés – elintézését a bejegyzési engedély beérkezéséig tartsa függőben. Ez azt eredményezi, hogy a kérelem helye ez által az elbírálendő kérelmek sorában rögzítésre „befagyasztásra, konzerválásra” kerül. A bejegyzési engedély kiadásának feltétele természetesen a vételár teljes megfizetése.

Látható tehát, hogy a tulajdonjog visszatartása a vételár teljes megfizetéséig itt is megvalósul. A felek egyfajta „kvázi tulajdonjog-fenntartást” hoznak létre – anélkül, hogy az adásvételi szerződésben kikötnék a tulajdonjog fenntartást – az ingatlan-nyilvántartási bejegyzési eljárásban egy eljárási eszköz segítségével.

Azt is fontos megemlíteni, hogy ha a felek ezt a megoldást választják a pozíci-

őik biztosítására, és a vevő a törvény által megszabott 6 hónapos határidőn belül bármilyen okból nem teljesíti a vételárat az eladó részére, akkor a földhivatal a tulajdonjog bejegyzésére irányuló kérelmet a függőben tartás határidejének lejárta miatt hivatalból elutasítja. A kérelmet ebben az esetben ismételten be kell nyújtani, azonban amennyiben közben érkezett másik kérelem az ingatlan vonatkozásában, úgy a földhivatal annak elbírálását veszi előre, ugyanis minden kérelem ranghelyet szerez a benyújtás sorrendjében, és a rangsor elve alapján a földhivatal a ranghelyek sorrendjében bírálja el a kérelmeket, kivéve, ha a ranghelycserét valamennyi fél (ideértve a megelőző kérelmek jogosultjait) kérte, illetve ahhoz hozzájárult.

A rangsor elvéből tehát az is következik, hogy a határidő túllépése miatt elutasított függőben tartás iránti kérelem ismételt benyújtása előtt ranghelyet szerezhethet egy másik kérelem, és ilyen módon az eredeti függőben tartással biztosított ügylet szerződő felek akaratának megfelelő végbemenetele veszélybe kerülhet.

5. Jogbejegyzések, harmadik személyek hozzájárulása, lehetséges jogszabályi kollízió

A biztosítékokkal összefüggésben kiemelt jelentőségű kérdés, hogy ezek bejegyzettsége az ingatlan-nyilvántartásba mennyiben hatályos a jogviszonyban alapvetően nem szereplő harmadik személyekkel szemben. Ennek vonatkozásában több jogszabály is tartalmaz rendelkezést.

Mivel dolgozatomban egyik fő témája a tulajdonjog-fenntartás vizsgálata, így természetesen itt is erre fogok fókuszálni. Ezzel összefüggésben több irányadó jogszabály is fellelhető a jogrendszerünkben, a jogszabályi hierarchia több szintjén.

Ezen jogszabályokat vizsgálva azonban a jogszabályok között olyan disszonanciára lehetünk figyelmesek, mely kapcsán akár az Alaptörvény-ellenesség is felmerülhet. E címben ezt szeretném bemutatni.

Mielőtt azonban ebben elmerülnék, mellőzhetetlenül fontos, hogy definiáljam az elidegenítési és terhelési tilalom fogalmát, mivel e jogintézmény szorosan kapcsolódik a tulajdonjog-fenntartáshoz is, mint azt a következőkben látni fogjuk.

Az elidegenítési és terhelési tilalomra vonatkozó szabályokat törvényi szinten a Ptk. tartalmazza az 5:31. §-ától kezdődően az 5:34. §-ig.

Tulajdonjog tárgyára vonatkozó jog biztosítása érdekében a tulajdonos harmadik személlyel szemben hatályosan a tulajdonjog tárgyára elidegenítési és terhelési tilalmat vagy elidegenítési tilalmat alapíthat. Ingatlan esetén az ingatlan-nyilvántartásban azt a jogot is fel kell tüntetni, amelynek biztosítására a tilalom szolgál. [5:31. § (1)]

Hatályára, joghatására nézve a Ptk. 5:32. § (1) bekezdése rögzíti, hogy az elidegenítési és terhelési tilalomba ütköző rendelkezéshez a jogosult hozzájárulása szükséges. Az elidegenítési és terhelési tilalommal ellentétes rendelkezés hatálytalan azzal szemben, akinek jogát a tilalom biztosítja. Az elidegenítési és terhelési tilalommal ellentétes rendelkezés a tilalommal biztosított jog jogosultjának a rendelkezés jogosultjához intézett hozzájáruló nyilatkozatával hatályossá válik. E szakasz második bekezdése azt is kimondja, hogy a jóhiszeműen és ellenérték fejében szerző jogalanyok jogszerzését az elidegenítési és terhelési tilalom nem korlátozza.

Egy rendelkezésre azonban különösen fel szeretném hívni a figyelmet, ez pedig az 5:34. §-a, mely az elidegenítési és terhelési tilalomba ütköző rendelkezés ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyezhetőségét szabályozza. Ennek értelmében az ingatlanra bejegyzett vagy ingatlanon jogszabály vagy bírósági határozat alapján ingatlan-nyilvántartási bejegyzés nélkül is fennálló elidegenítési és terhelési tilalom esetén a tulajdonjog változása vagy az ingatlan megterhelése az elidegenítési és terhelési tilalom jogosultjának hozzájáruló nyilatkozata esetén jegyezhető be az ingatlan-nyilvántartásba.

A törvény tehát pontosan és határozottan rögzíti, hogy amennyiben az ingatlanra érvényes elidegenítési és terhelési tilalom van bejegyezve, akkor a további jogok bejegyzéséhez – ezen keresztül az ingatlan terhelése – csupán az elidegenítési és terhelési tilalom jogosultjának hozzájárulásával lehetséges.

Mindez azért bír jelentőséggel a vizsgálatom szempontjából, mert a 109/1999 (XII.29.) FVM rendelet az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény végrehajtásáról, közismertebb nevén az Inyvtv. vhr. 32. § (2) bekezdése deklarálja, hogy tulajdonjog-fenntartással történt eladás esetén a feljegyzés hatálya azonos a szerződésen alapuló elidegenítési és terhelési tilalomra vonatkozó feljegyzés hatályával.

Ez annyit jelent, hogy a Ptk. szerinti elidegenítési tilalom jogi erejét az Inyvtv. vhr. kiterjeszti a tulajdonjog-fenntartással történő eladásra is, azzal azonosnak tekinti.

Az érdekes rendelkezést azonban ezen végrehajtási rendelet 28. § (3) bekezdésének második mondata tartalmazza.

A jelölt jogszabályhely első mondata a Ptk.-val összhangban rögzíti, hogy ha elidegenítési és terhelési tilalmat, elidegenítési tilalmat, rendelkezés jogát egyéb módon korlátozó tilalmat jegyeztek fel, szerződésen alapuló további jogokat csak a tilalom jogosultjának hozzájárulásával lehet bejegyezni.

A második mondat ezzel szemben megállapítja, hogy e jogosulti hozzájárulás nem szükséges végrehajtási jog bejegyzéséhez. Ez világosan egy kivételszabályt megállapító rendelkezés.

Alapvetően nem biztos, hogy indokolatlannak nyilvánítható az, hogy a jogosulti hozzájárulás nem szükséges végrehajtási jog bejegyzéséhez. A jogerős bírósági döntések végrehajtása egy kiemelt társadalmi érdek, e társadalmi érdek pedig álláspontom szerint megindokolhatja azt, hogy a jogosulti hozzájárulás nem szükséges a rendelkezés alapján végrehajtási jog bejegyzéséhez.

Ha a feltehető jogalkotói szándékot igyekszünk feltárni, akkor véleményem szerint lehetséges, hogy a gyakorlati tapasztalatok tették szükségessé ennek a kivételnek a megállapítását a rendelet megalkotásakor, hogy így zárják el a jogszabályokat „kijátszani” törekvő jogalanyokat a tulajdonjog-fenntartás jogintézményével való visszaéléstől.

Elképzelhető, hogy a végrehajtási joggal kapcsolatos kivétel becikkelyezése előtt egyes pénzügyi zavarba került adósok tulajdonjog-fenntartással értékesítették ingatlanjukat, ami azt eredményezte, hogy az érintett ingatlan elidegenítési és terhelési tilalom hatálya alá került, és így végrehajtási sem lehetett rá bejegyezni.

A kivétel létezésével tehát egyetértek, annak jogtechnikai kivitelezésével kapcsolatban már vannak aggályaim. Nevezetesen az, hogy e kivételt megállapító szabályt, mely a Ptk. rendelkezésével ellentétes, egy, a jogforrások hierarchia alacsonyabb fokán álló rendelet határozza meg, ami akár Alaptörvény-ellenességet is felvet.

Csupán egy rövid megjegyzés erejéig szeretnék itt kitérni a Vht.¹⁰ 138. §-ra, mely a végrehajtási jog bejegyzését, mint az ingatlan lefoglalását tanúsító és konszolidáló jogot szabályozza. A végrehajtási jog bejegyzése egy kényszercselekmény, és mint ilyen kényszercselekmény, felvetődhet, hogy nehezen volna értelmezhető, ha valami, ami kényszerből történik, hozzájárulástól függene.

A felvetést legitimnek tartom, viszont nem értek vele egyet, mivel a Ptk. – már hivatkozott – 5:34. §-nak címe „az elidegenítési és terhelési tilomba ütköző rendelkezés ingatlan-nyilvántartási bejegyezhetősége” a „rendelkezés” szót tartalmazza, még hozzá általános jelleggel. Ebből meglátásom szerint az következik, hogy minden rendelkezésre, minden jogbejegyzésre igaz ez. Úgy gondolom, hogy e tilomnak pontosan az a funkciója a jogrendszerben, hogy a jogosultat megóvja az olyan külső körülményektől, amilyen tipikusan például egy, a tulajdonjog-fenntartással „lekötött” ingatlant érintő végrehajtás is, és ezzel összhangban a szerződéses jogosult védelmének érdekét magasabb rendűnek ítélem, mint a végrehajtást.

A kifejtettek alapján tehát célravezetőbbnek és szerencsésebbnek találnám, ha a jogalkotó e kivételt egy másik, törvényi szinten elhelyezkedő jogszabályban rögzítené.

---

10 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról

Egy másik megoldási javaslatom az alapelvi jogalkalmazás és jogértelmezés felől közelíti meg a vizsgált tényállást, mégpedig a joggal való visszaélés tilalmából kiindulva.

A joggal való visszaélés tilalma (melynek lényege röviden, hogy a jogokat tilos azok rendeltetésének, társadalmi és jogtechnikai céljával ellentétesen vagy azzal nem összeegyeztethetően gyakorolni, még ha formálisan jogszerű is a jogcselekmény) a polgári jogviszonyok mindegyikében érvényesülő jogelv, így értelemszerűen a tulajdonjog-fenntartást sem lehet visszaélésszerűen alkalmazni.

Amennyiben a gyakorlatban gyökeret verne ez a szemléletmód, úgy az Inyvtv. vhr. kivételszabálya adott esetben okafogyottá is válna, hiszen azokban az esetekben, amikor a tulajdonjog-fenntartást visszaélésszerűen alkalmazná egy jogalany, akkor erre hivatkozva lehetne őt szankcionálni, vagyis például meg lehetne állapítani az ügylet színlelt és fedezetlevonó jellegét, és az érintett ingatlant végrehajtás alá lehetne vonni.

6. A lízing története, tartalma, típusai

Ahogy a bevezetőben rögzítettem, célom a pénzügyi lízingszerződésben rejlő biztosítéki célú tulajdonjog fenntartás vizsgálata, így e fejezetben a (pénzügyi) lízing jogintzéményét kívánom röviden áttekinteni.

A lízingszerződés fiduciárius jellegű ügylet, ugyanis a lízingbeadó tulajdonjoga a lízingtárgyon biztosítéki céllal kerül fenntartásra a lízingszerződés futamideje alatt, másképp fogalmazva: a lízingdíj, mint hitelezői követelés biztosítéka a hitelező lízingtárgyon fenntartott tulajdonjoga.

A lízing esszenciális tartalmi elemét képező tulajdonjog-fenntartás tézisének szerint kishíján maradéktalanul megegyezik az adásvételi szerződésekben alkalmazott tulajdonjog-fenntartással, ezen keresztül pedig iránymutatást lelhetünk e két intézmény alapos áttekintésének segítségével azzal kapcsolatosan, hogy felszámolási eljárásokban a lízingbeadót, vagy a lízingbevevőt alátámasztott e tulajdonosnak tekinteni.

A lízing, mint szerződéstípus nem a kontinentális Európában alakult ki – bár gyökerei ide vezetnek vissza –, hanem a common law jogrendszerek terméke, mely a XX. században kezdett népszerűsödni Európában.¹¹

Gyökereit vizsgálva szintén tehetünk egy izgalmas kitérőt a római jogra. A római jog abban a kifejezett formájában, mint ahogyan a mi jogrendszereink ma, nem ismerte a lízinget. Mivel azonban már az Ókori Rómában is fontos jogelv

---

11 VARGA Nelli: *A fogyasztói pénzügyi lízing* (Phd értekezés), 2009. (7)

volt a szerződési szabadság, ezért úgy gondolták, hogy az ismert és meglévő szerződések, valamint ezek egyes összetevőinek „végtelen” kombinációja elképzelhető, így pedig létre tudtak jönni lízing-szerű ügyletek.

Érdekes példa erre az Ókori Rómában a gladiátorok adásvételének és bérletének kérdése. A jogintézmény lényege, hogy amennyiben egy játékhoz bérelt gladiátorok a harc során életüket veszítették, akkor a bérleti szerződés adásvétellel vált a halottak vonatkozásában, és lehetőség nyílt azok maradványáron történő megvásárlására.¹² Véleményem szerint a szerződéses helyzet igen jelentős mértékben emlékeztet a napjainkban is ismert lízing intézményére, bár tény, hogy nem tökéletesen.

Annak vonatkozásában, hogy egyébként mi volt az oka annak, hogy a halott rabszolgák maradványértéken történő megszerzését, mint opciót e szerződésekbe beillesztették, nem találtam információt a forrásokban. Valószínűleg mélyebb elmerülést igényel a válasz megtalálása eredeti forrásokban, erre azonban kutatásom kapcsán – szűkebb témámra tekintettel – nem volt lehetőségem.

A lízingszerződés a gazdasági élet egyik legjelentősebb szerződése, ennek okán és a gazdasági viszonyok sokfélesége miatt mára számos formája alakult ki, melyek a teljesség igénye nélkül az alábbiak: pénzügyi lízing, operatív lízing, visszlízing, közvetlen és közvetett lízing, de létezik allízing is. A Ptk. nevesítve kifejezetten a pénzügyi lízing fogalmát definiálja.¹³

A jogviszony szereplői a lízingbeadó és a lízingbevevő. Némiképp leegyszerűsítve a törvényi definíciót, lényeges tartalma az, hogy a lízingbeadó a – tipikus esetben tulajdonában álló – lízingtárgyat határozott időre a lízingbe vevő használatába adja, aki ennek ellenértékeként lízingdíjat fizet. A lízing esszenciális eleme továbbá, hogy a határozott idő lejártakor a lízingbe vevő tulajdonjogot szerez, vagy legalábbis dönthet arról, hogy maradványáron megveszi-e a lízingtárgyat.

A lízingügyletnek tehát végül alapvetően két kimenetele lehet: 1, a lízingbe vevő a határozott idő lejártával a lízingtárgyon automatikusan tulajdont szerez, ez az ún. zárt végű pénzügyi lízing, vagy 2, a lízingbe vevő a futamidő végén eldöntheti, hogy maradványértéken meg kívánja-e vásárolni a lízingtárgyat.¹⁴

Fontosnak tartom megemlíteni továbbá, hogy az operatív lízingnél a lízingbe vevőnek nem célja a lízingtárgy feletti tulajdonszerzés, a szerződési cél csupán a

---

12 GEDEON Magdolna: A cirkuszi játékok szabályozása az antik Rómában, Phd értekezés, 2002. (121) http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_5659_section_875.pdf (letöltés dátuma: 2022.10.01.)

13 Ptk. 6:409. §

14 PAPP Tekla: *Atipikus szerződések*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. (140)

meghatározott ideig történő használat. Az operatív lízinget a Ptk. tartalmát tekintve bérleti szerződésnek tekinti, így külön is nem szabályozza azt.¹⁵

Gárdos Péter a Ptk.-hoz képest egyszerűbben definiálja a pénzügyi lízing fogalmát: „Pénzügyi lízingnek a Ptk. azokat az idegen dolog használatára irányuló megállapodásokat tekinti, amelyek esetén a lízingbevevő gazdasági értelemben véve megszerzi a dolog tulajdonjogát, azaz a dolgot – a bérlettől eltérően – gazdasági értelemben nem idegen dologként használja.”¹⁶

A lízing jogintézményének alapos megismeréséhez szintén fontos megemlíteni, hogy a 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról – azaz a Hpt. – ugyancsak meghatározását adja a pénzügyi lízing fogalmának az értelmező rendelkezések körében.¹⁷

Annak, hogy a lízinget a Hpt. is szabályozza, meglátásom szerint az az oka, hogy a pénzügyi lízing tartalmát tekintve magában hordoz egy sajátos hitelezési viszonyt (hitelviszonyt), mely megállapítás a tulajdonjog-fenntartás kapcsán is megállja a helyét.¹⁸

További vizsgálatra érdemes, hogy mi az oka annak, hogy a Ptk. a lízing fő típusai közül csupán a pénzügyi lízinget nevesíti és szabályozza. Ennek az az oka, hogy az operatív lízinget a Ptk. tartalmát tekintve bérleti szerződésnek tekinti, így külön nem szabályozza azt.¹⁹

A dolgozat további részében lízingen a pénzügyi lízinget kell érteni, mint vizsgálatom különös tárgyát.

Gárdos Péter így fogalmaz a lízingtárgy biztosítéki jellegéről: „A Ptk. a lízingtárgyat dologi biztosítéknak tekinti. A lízingbeadó nem a lízingtárgyon alapított zálogjoggal biztosított kölcsönt nyújt a lízingbevevőnek, hogy az a lízingtárgyat megszerezze, hanem maga szerzi meg a lízingtárgyat, így az általa nyújtott finanszírozást a korlátolt dologi jognak minősülő zálogjognál erősebb jog: a lízingtárgy tulajdonjoga biztosítja”²⁰

(Fontos rögzíteni, hogy egy banknak értelemszerűen nem több százezer gépjármű megvásárlása a célja, hanem pénzügyi termék értékesítése az ügyfeleinek, mégpedig azzal a biztosítékkal, hogy tulajdonjogát mindaddig fenntartja, amíg a pénzügyi szerződésből fakadó kötelezettségeit a másik fél nem teljesíti.)

A biztosítéki jelleget erősíti az a Ptk.-beli rendelkezés is, mely nyilvántartásba vételi

15 WELLMANN György (szerk.): *Szerződések tára az új Ptk. alapján.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. (451)

16 WELLMANN 2014. (451-452)

17 Ptk. 6. § (1) 89.

18 Csupán érdekesség gyanánt tartom fontosnak megjegyezni, hogy a 2009 évi. CLXII. törvény a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló törvény is definiálja a pénzügyi lízinget: igaz, csupán a Hpt. megfogalmazására utaló szabályként

19 WELLMANN 2014. (451)

20 WELLMANN 2014. (452)

kötelezettséget ír elő a lízing kapcsán [6:406. §], mely előírás egyébiránt a fiduciárius jelleg ellensúlyozásának is tekinthető.²¹

7. Törvényi analógia: zárt végű pénzügyi lízing és tulajdonjog fenntartás

Véleményem szerint a bevezetésben ismertetett tézisémet kiválóan alátámasztja a *BH2012.7.180* számú bírósági határozat is. A döntés érdekessége (többek között), hogy e két intézmény között elvi éllel törvényi analógiát azzal, hogy engedélyezi a tulajdonjog-fenntartással történő eladás tényének ingatlan-nyilvántartási bejegyzését zárt végű, ingatlan tárgyú pénzügyi lízingszerződés alapján.

A jogvita alapja egy zárt végű, ingatlan tárgyú pénzügyi lízingszerződés volt, mely alapján a szerződő felek kérték a földhivatalt, hogy a lízingbevevő javára jegyezze fel az ingatlan tulajdoni lapjára a tulajdonjog-fenntartással történt eladás tényét.

A földhivatal az adásvételi szerződés benyújtásának elmulasztása miatt hiánypótlásra szólította fel a kérelmezőt, aki ezt opponálva azzal érvelt, hogy „a mellékletét képező adásvételi szerződés az ingatlan eredeti tulajdonosa, mint eladó, és felperes, mint vevő között létrejött szerződést takarja, mely a földhivatalnál megtalálható tulajdonjog bejegyzési kérelem mellékleteként. A felperes és a lízingbevevő közti adásvételi szerződést maga a lízingszerződés tartalmazza.”

A fellebbezést elbíráló hatóság egyetértett a földhivatallal, megállapítván, hogy a tulajdonjog fenntartással történő eladás tényének feljegyzése azért sem volt lehetséges, mert a lízingszerződés annak megkötésekor az ingatlan használatba adására, nem pedig a tulajdonjog átruházására irányult, és nem biztos az, hogy az arra jogosult lízingbevevő a futamidő végén él az őt megillető joggal, azaz csak feltételes tulajdonszerzésről van szó.

A felperes keresetbeli érvelésének lényege akként foglalható össze, hogy „jelen esetben zártvégű pénzügyi lízingről van szó, a szerződésből egyértelműen kiderül, hogy az utolsó részlet megfizetésével automatikusan átszáll a tulajdonjog a lízingbevevőre, tehát itt nincs választási joga a lízingbevevőnek, ennél fogva tartalmazza az adásvételi szerződés azon elemeit, amely a tulajdonjog lízingbevevő részére történő bejegyzéséhez szükséges a tulajdonjog fenntartás tényének bejegyzése mellett.”

A perben egymásnak ellentmondó ítéletek születtek, és a kérdésben végül a Legfelsőbb Bíróság döntött a következők szerint.

„[...]a tulajdonjog átruházását megalapozó adásvételi szerződés maga feltétlen, azonban a tulajdonátszállás feltételes, ami a jogátszállást eredményező traditio

---

21 BODZÁSI 2016. (40)

feltételhez kötését jelenti. Az ügylet már minden elemében kész (perfekt), csupán a tulajdonjog átszállás az, ami időben eltolódik, mert az érvényesen létrejött adásvételi szerződéshez kapcsolódó tradíció teljes joghatásának beállta halasztó feltételhez kötött. A tulajdonjog-fenntartás intézményét tárgyaló szerzők között messzemenő egyetértés fedezhető fel abban, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladó a feltétel beálltáig az eladott és átadott dolog tulajdonosa marad. Az eladó ezt a tulajdont – nem pedig a „felfüggesztő feltételhez kötött tulajdont” – csak a vételár teljes kiegyenlítésének feltételével ruházza át. [...] A felek tehát [...] a tulajdonjog-fenntartással az adásvételi szerződésben a tulajdonjog átszállását kötik feltételhez és nem magát az adásvételi szerződést.”

Megállapítja továbbá a Legfelsőbb Bíróság, hogy „a tulajdonjog-fenntartás [...] a vevő jogi pozícióját biztosítja. [...] a tulajdonjog-fenntartással történő eladás ténye a vevő javára kerül feljegyzésre. A feljegyzés célja, hogy rögzítse, mintegy „konzerválja” az ingatlan-nyilvántartási állapotot a vevő javára és érdekében. A jogalkotó ezt a célt egyrészt az Inyvh. 32. § (3) bekezdésének rendelkezésén keresztül éri el, mely [...] rögzíti, hogy a tulajdonjog-fenntartással történő eladás ténye feljegyzésének a hatálya megegyezik a szerződésen alapuló elidegenítési és terhelési tilalom hatályával [Inyvh. 32. § (2) bekezdés].”

Nagyon érdekes az ügy kapcsán a Legfelsőbb Bíróság megállapítása, hogy a másodfokú bíróság összekeverte a tulajdonjog-fenntartás és a függőben tartás intézményét, ez pedig – bár a tényállást alapvetően helyesen állapította meg –, téves jogi következtetésre vezette a testületet.

Döntésének lényegét a Legfelsőbb Bíróság a következők szerint foglalja össze a határozatban: „a Ptk.-ban nem szabályozott atipikus szerződésnek tekintendő a zártvégű pénzügyi lízing lényege, hogy a lízing futamideje alatt (ebből a szempontból a tulajdonjog-fenntartáshoz hasonlóan) a lízingbe vevő által birtokba vett, használt és hasznosított dolog tulajdonjoga a lízingbeadót illeti meg, lízingbevevő a tulajdonjogot a szerződés lejártával szerezheti meg. A konstrukcióban a lízingbe adó által megtartott (visszatartott) tulajdonjog lényegében a lízingbevevő által fizetendő (a lízingbe adó által hitelezett) vételár biztosítéka. Miként a tulajdonjog-fenntartás esetében az eladó a tulajdonjogot nem amiatt tartja fenn, mert attól megválni nem akar, hanem azért, hogy vételár követelése biztosítást kapjon, úgy a pénzügyi lízing esetében is egyértelmű, hogy a tulajdonosi pozíció jogszerű megtartása is biztosítéki céllal történik.

A lízing-ügylet esetében a lízingbeadó által megtartott/visszatartott tulajdonjog biztosítéki szerepe a tulajdonjog-fenntartás jogi indokához hasonló. [...] a hasonlóság abban is megmutatkozik, hogy ez a „biztosítéki tulajdon” nem a hitelező javára alapított biztosíték, hanem a jogi konstrukcióból adódóan a

tulajdon-átruházási folyamatba illesztett feltételként értelmezhető (halasztott tulajdonátruházás).”

A fentiek alapján látható, hogy a tulajdonjog-fenntartás, mint biztosíték és a zárt végű, ingatlan tárgyú pénzügyi lízing tulajdonjog-fenntartás között a joggyakorlat álláspontja szerint megfelelően alkalmazható törvényi analógia.

8. A lízingtárgyak tulajdonviszonyaira vonatkozó tudományos álláspontok

Jelen fejezetben a lízingtárgyak tulajdonjogával kapcsolatos álláspontokat kívánom áttekinteni.

Kétségtelen, hogy mindkét jogintézmény lényegi eleme, hogy a tulajdonjog-fenntartása (vissztartása) biztosítéki funkciót lát el. Adásvételi szerződések esetén a tulajdonjog fenntartás az eladó vételár követelését (ezen keresztül a pozícióját), pénzügyi lízing esetén pedig a lízingbeadó lízingdíj követelését védi elsődlegesen.

Ezen védelmi cél lényege abban áll, hogy ha az adásvételi vevő vagy a lízingbevevő valamilyen ok folytán nem teljesíti szerződéses kötelezettségét, akkor a szerződés megszegése miatt indítható eljárás, illetve a vele szemben érvényesíthető igény alapja a lízingtárgy, illetve az adásvétel tárgyán fenntartott (vissztartott) tulajdonjog.

A jogirodalomban nincs egységes álláspont azzal kapcsolatosan, hogy a lízingtárgyak tényleges tulajdonjoga mely ügyletszereplőt illeti meg. Alapvetően két féle megközelítés létezik jelenleg, melyek lényege a következők szerint foglalható össze.

Az egyik álláspont szerint a lízing fiduciárius biztosíték, így a jogviszonyban a hitelező tulajdonosként jelenik meg, tehát a lízingbevevő felszámolása esetén a lízingtárgy nem képezi a lízingbe vevő felszámolási vagyónának részét (a formálisan fenntartott, visszatartott tulajdonjog miatt), a másik nézet pedig lényege pedig, hogy a lízingtárgyon fennálló tulajdonjog-fenntartás csupán biztosítéki célú, így a dolog lényegében – gazdasági értelemben – a lízingbe vevő tulajdonát képezi, vagyis ebből akár az is levezethető, hogy a felszámolási vagyon része.

9. A tulajdonjog gazdasági szemléletű megközelítése

E nézet lényege, hogy bár formális – „dologi jogi” – értelemben a tulajdonjog fenntartása miatt a lízingbeadó a lízingtárgy tulajdonosa, mégis, mivel a lízingügylet alapján a lízingtárgy olyan magas fokban és mélységben kerül a lízingbevevő uralma (rendelkezése) alá, hogy amennyiben felszámolás alá kerül, úgy a gazdasági értelemben vett tulajdon szempontját kell priorizálni, ezért a lízingtárgy a felszá-

molás alá került lízingbevevő tulajdona, így a felszámolási vagyron részét képezi.

E szemléletet jól foglalja össze Gárdos István és Gárdos Péter: „a lízingelt dolog formális dologi jogi értelemben [...] a lízingbeadó tulajdonában áll, tartalmilag azonban [...] a lízingbevevő vagyonának részét képezi. [...] a jogi és a gazdasági tulajdon szétválik. A fiduciárius tulajdonnak éppen ez a lényege: dologi jogi szempontból a fiduciárius tulajdonszerzőt kell tulajdonosnak tekinteni, azaz a rendelkezési jog őt illeti meg, tőle harmadik személyek tulajdonjogot tudnak szerezni, de kötelmi jogi szempontból, azaz az adós és a hitelező belső jogviszonyában a valódi tulajdonos az adós, a hitelező pedig csupán – az ügylet céljához kötődően – követelése biztosítékeként élhet a számára biztosított tulajdonosi jogokkal. Az ügylet tartalmát nézve [...] korlátozott tulajdonjogról lehet beszélni.”²²

Meglátásom szerint, ha kijelentjük, hogy „a lízingtárgy tulajdonképpen gazdasági értelemben véve már a lízingbevevő tulajdona a nagyfokú rendelkezés átengedés miatt”, azzal túlságosan leegyszerűsítve értelmezzük a lízing egyébként nagyon összetett tartalmát. Ez okból kifolyólag az a véleményem, hogy ezt a kérdést elsődlegesen a lízing egyes altípusainak célját vizsgálva kell megközelíteni, másodsorban pedig az adott esetben górcső alá vett lízingszerződés egyedi kondícióit kell mérlegelni.

10. A tulajdonjog formális megközelítése

A tulajdonjog formális értelmezése azt jelenti, hogy azt tekintjük a dolog tulajdonosának, aki afelett formálisan (tulajdonjoggal) rendelkezik. Ennek tipikus esete a közhiteles nyilvántartásba bejegyzett tulajdonos (tulajdonjog fenntartással történő eladás esetén), illetve a közhiteles nyilvántartásba bejegyzett lízingügyletekben a lízingbeadó.

A pénzügyi lízingtárgyak tulajdonhelyezésének formális értelmezésével kapcsolatosan nélkülözhetetlenül fontos megemlíteni Csőke Andrea és Juhász László cikkét, melyben amellet fejtik ki az érveiket, hogy a pénzügyi lízing fiduciárius jellegéből adódóan, az ennek tárgyát képező lízingtárgy tulajdonosának nem lehetséges a lízingbevevőt tekinteni. Véleményem szerint nagyon érdekes, és jól rámutat a vita nehézségére, hogy a két álláspont nagyon hasonló alapokon nyugszik, és sok mindenben meg is egyeznek (vö. Gárdos István és Gárdos Péter, valamint Csőke Andrea és Juhász László a pénzügyi lízing fiduciárius mivoltával kapcsolatosan).

---

22 GÁRDOS István – GÁRDOS Péter: A lízingbeadó és a faktor mint hitelező a felszámolási eljárásban. *Gazdaság és Jog*, 2014/5. (18.)

A tanulmányban a felszámolási eljárással kapcsolatos bírói gyakorlatot a szerzők a következők szerint foglalják össze: „[...] anyagi jogi szempontból az a fontos, hogy amennyiben kezdő időpontig nem szerezte meg az adós a tulajdonjogot, úgy nem tartozik a felszámolási vagyonba a vagyontárgy. A tulajdonszerzéshez ingóság esetén a dolog átadása, ingatlan esetében a tulajdonjog ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzése szükséges.”²³

Ami a pénzügyi lízing és a felszámolási eljárás kapcsolatát illeti, szeretném áttekinteni a *BH2013.4.164.* számú bírósági határozatot, mely pontosan e kérdéskört tárgyalja.

A per alapja zártvégű, gépjármű tárgyú pénzügyi lízing. A lízingbevevő adós felszámolás alá került, a lízingbeadó felmondta a szerződéseket, bejelentette igényét a felszámolónál, aki azt egyéb követelésként nyilvántartásba is vette. Ebben a rendkívül érdekes ügyben a bíróság nagyon fontos megállapításokat tett a pénzügyi lízing és a felszámolási eljárás kapcsolatáról.

Ilyen például: „a pénzügyi lízing tartalmát vizsgálva az állapítható meg, hogy a lízingszerződés a tulajdonjog fenntartásával a lízingbeadó számára biztosítékot nyújt annak a pénzügyi összegnek a kiegyenlítésére, amelyet a lízingbeadó a lízingbevevő részére biztosított akkor, amikor a lízingbevevő utasításai alapján beszerezte a lízingtárgyat és átadta azt a lízingbevevőnek. A lízingbeadó tulajdonjogának fennmaradása a lízingtárgy tekintetében erősebb biztosítékot jelent az adóssal szemben, mint ha a szerződésben az adós számára nyújtott összeg teljesítését a hagyományos szerződést biztosító mellékkötelezettségekkel biztosítaná. A lízingbeadónak a tulajdonjoga fenntartása révén a nem fizető adóstól joga van elhozni a pénzügyi lízing tárgyát jelentő vagyontárgyat, de az annak értékesítéséből befolyó összeggel – figyelemmel az adós által már teljesített törlesztésre is – el kell számolnia. Olyan helyzet nem állhat elő, hogy a lízingbeadó a dolog tulajdonjogát is megtartja és a teljes hátralékos lízingdíjat is visszaköveteli.”

Ennek értelmében tehát amennyiben a lízingbevevő felszámolás alá kerül, a lízingbeadónak két lehetőség közül kell választania: 1., kérelmezheti a lízingtárgy(ak) részére történő kiadását, vagy 2., a még esedékes lízingdíjakat követeli, ekkor viszont a lízingtárgyak maradhatnak a lízingbevevőnél: „Nem kizárt, hogy a lízingbeadó úgy döntsön, a lízingszerződésből eredő teljes pénzkövetelését hitelezői igényként bejelenti, valamint kifejezetten lemond a tulajdonjogáról, és kötelmi igényének érvényesítésével kívánja a fennálló követelését az adóssal szemben érvényesíteni.”

---

23 CsÓKE Andrea-JUHÁSZ László: A pénzügyi lízingszerződésből eredő követelések érvényesítése csőd- és felszámolási eljárásokban. *Gazdaság és Jog*, 2014/3. (11)

A két lehetőség lényege véleményem szerint az, hogy a lízingbeadó követelésének alapja mindkét esetben a lízingtárgyon fennálló (fenntartott) tulajdonjoga.

Ezt a bírói gyakorlat függvényében még inkább alátámasztottnak látom. Gondoljunk például a tulajdonjog-fenntartással történő eladás bejegyzése megengedhetőségének lehetőségre zárt végű, ingatlan tárgyú pénzügyi lízingszerződés alapján. Ha a lízingszerződés ezen altípusa és a tulajdonjog-fenntartás, mint adásvételi szerződésben szereplő biztosíték között elfogadjuk ezt az analógiát, abból logikailag az következik, hogy az ilyen típusú lízingszerződéseknél lízingtárgyként szolgáló ingatlan nem lehet a felszámolási vagyon része, hiszen abban világos konszenzus van a bírósági gyakorlatban és a jogirodalomban is, hogy a tulajdonjog-fenntartással eladott dolog nem része a vevő felszámolás körébe tartozó vagyónának.

11. Konklúzió, differenciálási lehetőségek

A dolgozatban kifejtett nézetek alapján álláspontom szerint kijelenthető, hogy a pénzügyi lízing biztosítéki célú tulajdonjog fenntartást foglal magában. Alátámasztja mindezt a bírói gyakorlat is, különösen a bemutatott törvényi analógia.

Amennyiben pedig ezt az analógiát elfogadjuk, úgy azt is figyelembe kell vennünk, hogy a Csődtörvény világosan rögzíti a tulajdonjog-fenntartással érintett dolgokról, hogy azok nem vonhatók a felszámolási vagyon körébe.²⁴

Mégis fel kívánom vetni a differenciálás esetleges lehetőségét is, nyílt végű pénzügyi lízing esetében – az analógia ugyanis a tulajdonszerzés bizonyossága miatt csupán zárt végű pénzügyi lízing esetén tekinthető helytállóknak.

Lehetségesnek tartom tehát, hogy a lízingbevevő tulajdonának tekinthessük a nyílt végű pénzügyi lízingszerződés tárgyát képező lízingtárgyat, a) amennyiben a lízingbevevő részéről a tulajdonjog megszerzésére irányuló szándék az eset összes körülménye alapján valószínűsíthető, b) a lízingtárgy nélkülözhetetlen a lízingbevevő gazdasági társaság gazdasági tevékenységének végzéséhez (felvethető ugyanis a hitelezői érdekek elsőlegessége), továbbá c) amennyiben a lízingtárgy a felszámolás ideje alatt is jövedelemszerző tevékenység tárgyául szolgálhat, ily módon ugyanis ez növelheti a megtérülés valószínűségét, és mértékét.

---

²⁴ Cstv. 4. § (3) h) pont.

X. RÓMAI JOGI TAGOZAT

A FÖLDBÉRLETI SZERZŐDÉSEK ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA A RÓMAI BIRODALOMBAN

1. Bevezető gondolatok

A *locatio conductio* a római jogban három szerződéstípust is felölelt, a *locatio conductio operarum*ot, a *locatio conductio operist* és végül a *locatio conductio rei*t.² A bérleti szerződések kialakulása körülbelül Kr. e 2. századra tehető, a mai napig sincs egyetértés afelől, hogy a *locatio conductio* háromféle szerződéstípusból tevődik össze, vagy pedig egységes szerződésnek tekinthető. Az azonban bizonyos, hogy léteztek olyan szabályok, melyek általánosan szabályozták a *locatio conductio*t és olyanok is, melyek kifejezetten a munkaszerződésre, a vállalkozási szerződésre vagy pedig a dologbérletre vonatkoztak.³

A dolgozatom egyik fő célkitűzése az, hogy összefoglaló képet adjon a római földbérlet specifikumairól, mely a dologbérlet kategóriájába tartozik. A *locatio conductio rei* számos életviszonyt felölelt, például a lakásbérletet, a rabszolgák bérbeadását vagy akár mezőgazdasági ingatlanok bérletét. Ezeknek a szerződéstípusoknak átfogó vizsgálata rendkívül bonyolult, hiszen széles körben szabályozta az életviszonyokat, ezért is érdemes kisebb szegmenseiben, szerződés-specifikus szabályokra koncentrálni vizsgálni őket.

Kétségtelen, hogy az európai magánjog fejlődésére a *locatio conductio* mindegyik típusa nagy hatással volt. Nem lehet egyértelműen kimondani, hogy melyik szerződéstípus a legjelentősebb a mai modern életviszonyokban, csakúgy az ókori Rómában sem lehetett volna azt mondani, hogy a *locatio conductio* valamelyik szerződéstípusa fontosabb volt, mint a másik. Ennek ellenére valamilyen szinten mégis ilyen szempont alapján közelítettem a téma felé, ugyanis a föld az ókori Rómában az egyik legmeghatározóbb természeti kincs volt.

1 Témavezető: Prof. Dr. habil. Jakab Éva DSc egyetemi tanár, KRE ÁJK, KRE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola vezetője.

2 A trichotómia problémáját részletesen tárgyalja monográfiájában Fiori; itt a bevezető összefoglaló elemzésére utalnék: FIORI, Roberto: *La definizione della 'locatio conductio'*. *Giurisprudenza romana e tradizione romanistica*. Nápoly, 1999. (1-10)

3 MOLNÁR Imre: *A locatio conductio a klasszikus kori római jogban*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2013. 11 skk.

Fontos azonban rávilágítani arra a tényre, miszerint a római társadalom és gazdasági rendszer a tulajdonra épült: a felsőbb társadalmi rétegekhez tartozó római polgárok elsősorban saját tulajdonukban lévő vagyontárgyak hasznosítása révén próbálták meg kielégíteni szükségleteiket. Azonban a népességszaporulat eredményeként kialakult egy szegényebb osztály, akik nem rendelkeztek saját tulajdonnal, így szükségleteiket más tulajdonában álló dolgok használata révén kellett kielégíteniük, erre szolgált a *locatio conductio rei*.⁴ Ahogy már említettem a föld, ezáltal a földművelés központi tevékenység volt a Római Birodalomban, így gyakori volt, hogy a szegényebb, földművelésre szakosodott családok a gazdagabb társadalmi rétegektől béreltek földet ellenszolgáltatás fejében, hogy megélhetésüket biztosítsák.

1.1. Módszertani alapvetés: a modern jogösszehasonlítás elméleti eredményeinek alkalmazása a jogtörténeti kutatásokban

Roscoe Pound nevéhez köthető a „law in books, law in action” elmélet, jogi teóriájának lényege, hogy vizsgálja a „törvénykönyvekbe foglalt jogot” (law in books) és az „érvényesülő jogot” (law in action). Nézete, melyet a több írásában is megfogalmazott,⁵ nagy hatást gyakorolt a jogösszehasonlítás modern tudományára, és közvetve más jogágak módszertanára is.⁶

Theories of Law című cikkében Pound hangsúlyozza, hogy a kialakult joganyag két fő elemből áll, a törvénybe iktatott/imperatív elemből és a joggyakorlatban alkalmazott, hagyományokon alapuló „szokásjogból”. A hagyományos elemet a bírói tapasztalat és a jogtudomány fejleszti, elveit részletes szabályokká dolgozzák ki, ezek a szabályok a jogalkotás által imperatív formát kapnak, így a hagyományos fokozatosan átalakul imperatívvá.⁷ Több szerző „jogi kultúráról” beszél, amely a normatív szabályok és a jogszokások, kereskedelmi *usnace*-ok szerves egységgé összekovácsolódott, folytonosan tovább formálódó egysége.⁸

Az elmélet és a gyakorlat közötti, kölcsönös visszahatással jellemezhető viszonyt az utóbbi évtizedekben néhány római joggal foglalkozó kutató is sikerrel

4 BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. (431)

5 Legjelentősebb cikke: POUND, Roscoe: Law in Books and Law in Action. *American Law Review*, 44. évf. 12. szám, 1910. (12-36)

6 ZWEIGERT, Konrad – KÖTZ, Hein: *Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts*, Tübingen, 1996. (10-18)

7 POUND, Roscoe: Theories of Law. *The Yale Law Journal*, Dec., 1912, Vol. 22, No. 2., The Yale Law Journal Company, Inc. (114-115)

8 LEGRAND, Pierre: *Fragments on law-as-culture*. Deventer, W.E.J. Tjeenk Willink, 1999. 5-12.

alkalmazta. A módszertan szinte iskolát teremtett.⁹ Bár ezek az elméletek a XX. század folyamán fogalmazódtak meg, úgy gondolom a múltba visszatekintve is érdemes lehet ilyen szempontból áttekíteni a római fölbérleti szerződéseket.

2. Plinius levelei

Ifjabb Plinius¹⁰ római államférfi, író, politikus, földbirtokos volt.¹¹ Levelezései, melyeket az utókorra hagyott, különböző kérdéseket tárgyalnak, azonban dolgozatomban témája kapcsán a földbirtokviszonyokkal és a mezőgazdasági műveléssel összefüggésben álló leveleit emelném ki azzal a céllal, hogy általa mutassam be a fölbérleti szerződések jogéletben megmutatkozó specifikumait.

A Digesztában összegyűjtött jogesetek¹² által betekintést nyerhetünk abba, milyen jogi problémák merültek fel a felek között a földek bérbeadása során, illetve hogy ezekre a római jogászok milyen megoldásokat találtak. Arról azonban keveset, vagy pedig egyáltalán nem szólnak, hogy a gyakorlatban milyen volt a viszony a bérbeadók és a bérlők között, hogy az adott korszakokban milyen válságokkal kellett szembenéznük a földművelést illetően, illetve hogy a szerződésben szereplő felek hogyan vélekedtek a földek bérbeadásáról és magáról a földről.¹³

Plinius több levelében tárgyalja, hogy milyen jellegű problémák jelentkeztek birtokain, illetve azt is részletezi, milyen jellegű megoldásokat javasol a felmerülő problémák orvoslására. Az egyik levelében Plinius barátja tanácsát kéri egy birtok megvásárlásával kapcsolatban. Plinius szeretett volna megvásárolni egy birtokot, azonban kétségei merültek fel, mert az alábbi birtok megvásárlása a számos előny mellett hátrányokkal és rizikóval is járt volna. Nagy könnyebbséget jelentett, hogy a megvásárolni kívánt birtok szomszédos volt egy Plinius tulajdonában álló birtokkal. Ahogy az előnyt, a hátrányt is annak a ténye okozta, hogy a két terület egymás mellett volt, ezáltal ugyanazon éghajlati tényezők voltak befolyással rá, így ha az éves termés nem okoz nyereséget silány minősége miatt, úgy Plinius kétszer akkora területen károsodna, ha a szomszédos telek is az övé lenne. Ennél

---

9 Vö. JAKAB ÉVA: *Risikomanagement beim Weinkauf. Periculum und Praxis im Imperium Romanum*, Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte, München, Heft, C.H. Beck Verlag, 2009. 1-2.

10 Gaius Plinius Caecilius Secundus körülbelül a Kr.u. 60-as években született Észak-Itáliában.

11 DE CESARE, Robert: *Pliny the Younger. The Classical Outlook*, December, 1967, Vol. 45, No., American Classical League, 37-38.

12 Dig. 19.2. *Locatio conductio*.

13 KEHOE, Dennis: *Allocation of Risk and Investment on the Estates of Pliny the Younger*, In.: Chiron 18, 1988. (15)

is jelentősebb gondot azonban az okozta, hogy a bérlők elszegényedtek.¹⁴

Pliniusnak, és vele együtt a többi római földbirtokosnak is az volt a célja, hogy oly módon oldják meg a birtokkal kapcsolatos problémákat és úgy gazdálkodjanak, hogy a birtok állandó jövedelmet biztosítson, a lehető legkevesebb kockázat nélkül. Így a kockázatot igyekeztek a bérlőikre hárítani, hasonló konzervatív álláspontot vallott Cato és Columella is.¹⁵

A következőkben szeretnék kitérni arra, hogy a földbérleti szerződéseknek alapján két modellje volt ismeretes – a gazdasági kockázat allokálása szempontjából. Az egyiknél a bérleti díj *pecunia numerata*, azaz fix pénzösszeg formájában került szerződésileg rögzítésre: pénzbeli ellenszolgáltatásért bérelték a földeket, és ezáltal a gazdasági kockázatot teljes egészében a bérlő viselte. A másik esetben pedig a *merces* nem pénzben állt, hanem a bérlő meghatározott terményhányadot fizetett, ez volt a *colonia partiaria*, vagyis a részes haszonbérlet.

Főszabályként a bérleti szerződés lényeges eleme a római jogban, hogy az ellenszolgáltatásnak pénzben kell állnia (ezt tükrözi az első modell). A haszonbérlet azonban ettől lényegesen eltér, mert az ellenszolgáltatást egy előre meghatározott terményhányad képezi.¹⁶ A részes haszonbérlet konstrukciójából következik, hogy a gazdasági termelés kockázata megoszlik a szerződő partnerek között; ez a szerződési típus a görög világban igen elterjedt volt.¹⁷ A bérlők elszegényedése kapcsán Plinius szerette volna a birtokain a részes haszonbérletet bevezetni, ugyanis sokszor a bérlők nem tudták megfizetni a pénzben álló bérleti díjat, a terményhányadban való fizetést könnyebben teljesítették.

3. Locatio conductio és emptio venditio? A bérleti szerződés, mint áthidaló megoldás a földvételek finanszírozásánál

Dolgozatom ezt követő részében kerül sor a Digesta 19. könyv 2. címében szereplő földbérlettel összefüggő jogesetek elemzésére, amelyek érdekességét az adja, hogy a római jogtudósok gondolkodásmódja a jogélet kihívásaira reflektálva, kazuisztikusan dolgozta ki az egyes jogintézmények alapvető szabályait.¹⁸

14 KEHOE, Dennis 1988. (15)

15 KEHOE, Dennis 1988. (30-38)

16 BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér 1995. (433)

17 KEHOE, Dennis: *Law and the rural economy in the Roman Empire*. Ann Arbor, 2010. 115. skk.

18 DIÓSDI György: *A római jog világa*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1973. (27); PÓLAY Elemér 1988. (205-207) Szintén a szerződés-specifikus felfogást képviseli; JAKAB Éva: *Borvételek és kockázat. Jogtudomány és jogélet a Római Birodalomban*, Budapest, Akadémia Kiadó Zrt., 2011. (17-18)

Az első elemzett forrásban a felek ideiglenesen kötnek bérleti szerződést, csupán addig ameddig az adásvételi elismervény kiállításra kerül.

D. 19. 2. 21.

Iavolenus libro 11 epistularum

Cum venderem fundum, convenit, ut, donec pecunia omnis persolveretur, certa mercede emptor fundum conductum haberet: an soluta pecunia merces accepta fieri debeat? Respondit: bona fides exigit, ut quod convenit fiat: sed non amplius praestat is venditori, quam pro portione eius temporis, quo pecunia numerata non esset.

A tényállás szerint létrejött egy adásvételi szerződés az eladó (*venditor*) és a vevő (*emptor*) között, a felek megállapodást kötöttek arról, hogy amíg a teljes vételár nem kerül kifizetésre az eladónak, addig a vevő a telket fix bérleti díjért fogja bérelni. A szerződő felek eredetileg tehát egy adásvételi szerződést kötettek, melybe egy másik jogviszony, a bérlet is csatlakozott. Lássuk, mire kellett a jogásznak megoldást találnia.

Jelen esetben a *locatio conductio rei* megkötésének célja csupán az volt, hogy amíg a vevő nem fizeti meg a vételárat, addig is tudja használni a földet, azonban ezt csak ellenszolgáltatás fejében tehetette, a bérleti szerződés megkötését választották a felek áthidaló megoldásként, míg a *pretium* nem kerül kifizetésre.¹⁹ A jogi problémát annak az eldöntése okozza, hogy ha a bérlő előbb ki tudta fizetni a vételárat, köteles lesz-e a fennmaradó időre kikötött bérleti díjat is megfizetni, azaz a feltétel beálltával *ipso iure* megszűnik-e a bérleti szerződés hatálya?

Amikor a felek szerződtek, gyakran mellékegyezményeket (*pacta adiecta*) kötöttek, azaz a szerződéseket bizonyos kikötésektől tették függővé. A római jogban – csakúgy, mint a mai magánjogban a felek szabadon dönthettek arról, hogy milyen szerződést kötnek, és milyen tartalommal ruházzák fel megállapodásukat. Kezdetben a felek által tetszésük szerint kiválasztott tartalom csak akkor volt érvényes, ha a *stipulatio* alakszerűségi követelményeivel kötötték, később a klasszikus korban már enyhült a *stipulatio*ra vonatkozó kényszer.²⁰

Az alábbi forráspéldában tehát kikötötték, hogy amíg a vevő nem fizeti ki a vételár teljes összegét, a telket fix bérleti díjért bérelni fogja. Ezt a felek kiköthették *stipulatio*val, vagy pedig a *lex commissoria* felfüggesztő feltételes alakzatával,

---

19 Az alábbi tényállás összefüggésbe hozható a Plinius leveleiben olvasott észrevételekkel, miszerint a bérlők el voltak szegényedve. A jogesetben szereplő bérlő is valószínűleg nehéz anyagi helyzetben lehetett, bár lehetősége volt megvásárolni a telket, a vételár megfizetése már nehézségeket okozott számára.

20 BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (278-279)

a *pactum reservati domini*ivel, melynek lényege, hogy a vevő mindaddig amíg a teljes vételárat meg nem fizeti, bérlő helyzetében van, az eladó pedig fenntartja magának a telek tulajdonjogát a vételár teljes kifizetéséig. Pókecz Kovács könyvében egyértelműen kimondja, hogy a *lex commissora* felfüggesztő feltételes alakzata a *pactum reservati domini*, mely nézőpontot követve haladok végig a jogeset elemzésén.²¹

Érdeemes lehet megvizsgálni, miért volt ez a kevert szerződéses forma előnyös akár az eladónak akár a vevőnek. Az anyagi szempontokat tekintve a telek tulajdonosának mindenképpen előnyösnek tűnhet ez a szerződésforma, ugyanis amíg nem fizették ki neki a vételárat, a bérleti díj összegével is gazdagodott. A vevőről ez az előnyös helyzet már kevésbé mondható el, ugyanis fizeti a bérleti díjat és eközben a vételár összegét is össze kell gyűjtenie.²² Ha az előbb említett terheket leszámítjuk, nagy előny a vevőnek az, hogy hiába még nem fizette ki a vételárat, az adásvétel tárgyát, vagyis a földet „magánál tarthatja.” A felek megtehették volna, hogy a *lex commissoriát* felbontó feltétellel kötik ki, így az eladó visszaléphetett volna abban az estében, ha a vevő nem fizette volna meg a kikötött időn belül a vételárat.²³

Át kell tekintenünk annak a kérdésért, hogyan alakulnak ebben a kevert formájú szerződésben a veszélyviselési szabályok. Annak eldöntése érdekében, hogy a dolog *vis maior* okozta pusztulásáért melyik szerződő fél viseli a veszélyt, tekintsük át a veszélyviselés általános szabályait az *emptio venditio* és a *locatio conductio rei* esetén. Az adásvétel esetén nem a *casum sentit dominus* általános elvét volt szokás alkalmazni, hanem amennyiben a vétel *emptio perfecta* volt, a dolog erőhatalom okozta pusztulásának veszélyét a vevő viselte.²⁴ A bérleti szerződés általános szabályai szerint a bérkockázatot a bérbeadó viselte, tehát a dolog erőhatalom okozta pusztulása esetén nem követelhetette a bérlőtől a bérleti díj összegét.²⁵

Tételezzük fel, hogy a felek a szerződéseket megkötötték, a vevő már használja és gyümölcsözteti a földet amikor a forráság következtében tűz üt ki, amely tönkretesz minden termést. Ki viseli ilyenkor a veszélyt? Ha az adásvételt nem tekintjük perfektnak, akkor az adásvételi szerződés alapján az eladó viselné a veszélyt, mivel nem perfekt volt a vétel, így nem száll át a veszély a vevőre. A

---

21 BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (314)

22 MOLNÁR Imre 2013. 27. hasonlóan vélekedik, azzal a kifejezéssel élve, hogy: „a föld jövedelme kétszeresen van terhelve”.

23 BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (314)

24 BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (310)

25 MAYER-MALY, Theo: *Locatio conductio, Eine Untersuchung zum klassischen römischen Recht*, Wien-München 1956. (189-190); BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (317)

bérleti szerződés alapján is alkalmazható lenne a *casum sentit dominus* elv, így tehát ha bérleti szerződés alapján tekintjük át a veszélyviselést, a bérbeadó viselné a veszélyt, aki ugyanaz a személy, mint az eladó.

Úgy gondolom, hogy ebben az esetben valóban nem beszélhetünk perfekt vételről, hiszen a vételt felfüggesztő feltételhez kötötték, a feltétel (vagyis a vételár kifizetése) azonban még nem állt be. Három esetben beszélhetünk olyanról, hogy a veszély nem száll át a vevőre, melynek egyik esete, mikor az adásvételi szerződést felfüggesztő feltétellel kötötték, amíg nem áll be a feltétel a vétel nem perfekt.²⁶ Kevésbé lenne ilyen egyszerű annak eldöntése, hogy ki viseli a veszélyt, ha a vételt felbontó feltételhez kötik, ugyanis úgy gondolom, hogy abban az esetben a vétel perfektuálódott volna, a veszély pedig átszáll a vevőre. Így kialakulhatott volna egy vita az eladó és a vevő között, hogy a veszélyviselést melyik szerződés alapján állapítsák meg, ugyanis ha az adásvétel alapján állapítják meg, akkor a vevő/bérlő viselte volna a veszélyt, ha pedig a bérleti szerződés alapján akkor az eladó/bérbeadó viselte volna a dolog erőhatalom okozta pusztulásának a veszélyét. Mindkét félnek az állt volna érdekében, hogy a másik fél viselje a veszélyt, tehát egy új jogi probléma alakulhatott volna ki ebből a kérdésből.

Visszatérve a forrásszövegben felmerülő valódi jogi problémára, Iavolenus azt a választ adja, hogy a vevő csak arra az időre eső rész köteles bérleti díjként kifizetni, amikor az átvételi elismervényt még nem állították ki. Meglátásom szerint érthető, hogy a vevő nem tartozik több bérelti díjat fizetni miután a *pretium*ot átadta az eladónak, ugyanis a bérleti szerződés csak áthidaló megoldásként kötöttett, célja azzal, hogy az átvételi elismervényt kiállítják, megszűnik. Az adásvételi szerződés perfektuálódásával, vagyis a felfüggesztő feltétel beálltával *ipso iure* megszűnik a bérleti szerződés hatálya.

Zimmermann is úgy véli, hogy az alábbi jogeset tipikus példája a *pactum reservati domini*nek, amely akkor jött létre a felek között, ha az eladó kész volt hitelt adni a vevőnek, azonban nem bízott teljes mértékben a vevő fizetőképességében. Ezekben az esetekben a vevő „*precarium tenens*” vagyis prekarista, vagy pedig bérlő helyzetében van. Az alábbi feltétel kikötése azért volt hasznos, mert egyszerre biztosította a vevőnek, hogy használja a dolgot még a kifizetés előtt, illetve az eladó érdekét is védte. Zimmermann szerint ez esetben nem beszélhetünk *traditioról*, így perfekt vételről sem.²⁷

Daube érdekes észrevételt tesz, miszerint saját dolog nem bérelhető, így a vétel perfektuálódásával egyértelműen megszűnik a bérleti szerződés, azonban jelen

26 A *lex comissoria* alkalmazásához a gyakorlatban Vö. JAKAB Éva 2011. 125; BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (310)

27 ZIMMERMANN, Reinhard: *The Law of Obligations*. Oxford University Press, 1996. (276-277)

esetben nem ilyen egyszerű a helyzet, ugyanis nem az történt, hogy valaki a bérelt dolgot később megvásárolta, hanem a felek egyszerre kötötték meg a bérleti és az adásvételi szerződést. Iavolenus döntésének oka a jóhiszeműségen alapult és azon, hogy ne legyen igazságtalan a további bérleti díj követelése a bérbeadótól.²⁸

4. A mezőgazdasági művelés tipikus kockázata, a remissio mercedis kérdésköre

Veszélyviselésről akkor beszélhetünk, ha a dolog valamilyen körülmény folytán károsodik, elromlik, vagy esetleg teljesen megsemmisül valamilyen külső vagy belső körülmény folytán a felek vétkességétől függetlenül (vétlenül). Így tehát nem hozható összefüggésbe a felek felróhatóságával, tőlük független körülmény idézi elő a károsító eseményt, a veszélyt (*vis maior*). A jogászok általánosságban arra az álláspontra jutottak, miszerint ezeket a károkat a bérbeadó viseli (*periculum est locatoris*).²⁹

4.1. A kisajátítás, mint *vis maior*: hogyan változnak a veszélyviselés szabályai?

A következő Digesta fragmentum azért különleges, mert a jogeset középpontjában egy kisajátítás áll, melyet a jogász a *casus maiorral* állít párhuzamba.

D. 19.2.33

Africanus 8 quaest

Si fundus quem mihi locaveris publicatus sit, teneri te actione ex conducto, ut mihi frui liceat, quamvis per te non stet, quo minus id praestes: quemadmodum, inquit, si insulam aedificandam locasses et solum corruisset, nihilo minus teneberis. Nam et si vendideris mihi fundum isque priusquam vacuus traderetur publicatus fuerit, tenearis ex empto: quod hactenus verum erit, ut pretium restituas, non ut etiam id praestes, si quid pluris mea intersit eum vacuum mihi tradi. Similiter igitur et circa conductionem servandum puto, ut mercedem quam praestiterim restituas, eius scilicet temporis, quo frui non fuerim, nec ultra actione ex conducto praestare cogaris. Nam et si colonus tuus fundo frui a te aut ab eo prohibetur, quem tu prohibere ne id faciat possis. Tantum ei praestabis, quanti eius interfuerit frui, in quo etiam lucrum eius continebitur: sin vero ab eo interpellabitur, quem tu prohibere propter vim

28 DAUBE, David: Tenancy of Purchaser (Digest 19.2.21). *The Cambridge Law Journal*, Vol. 10, No. 1 1948. (77-83); Vö. FÖLDI András: Monizmus, dualizmus vagy pluralizmus? Összehasonlító-történeti elmékedések a bona fidesről. *Állam és jogtudomány*, LIV. évfolyam 2013. 3-4. sz. (25-39)

29 MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: Római jog, Szeged, 2021. (308)

maiores aut potentiam eius non poteris, nihil amplius ei quam mercedem remittere aut reddere debebis.

Az alábbi jogviszonyban részt vevő felek a bérbeadó (*locator rei*) és a bérlő (*conductor rei*), akik minden bizonnyal haszonbérleti szerződést kötöttek, hisz a gyümölcsöztetés jogát emeli ki a jogász már az első mondatban. A bérlő zavartalanul használta és gyümölcsöztette a földet mindaddig, amíg az állam közbe nem avatkozott, és kisajátította a földet a haszonbérbeadótól.³⁰ Az eredeti jogi helyzet megismerése után a jogász analóg példákkal él egy vállalkozási és egy adásvételi szerződés tekintetében.³¹

A dologbérleti szerződés általános szabályai alapján a *locator rei* viseli a bérkockázatot, továbbá a bérlő rendelkezésére kell bocsátania dolgot, melyet mindvégig használatra alkalmas állapotban kell tartania a bérlet tartama alatt.³² A bérelengedés és a veszélyviselés kérdése általában időjárási viszontagságok vagy természeti katasztrófákból eredő *vis maior* kapcsán merült fel, azonban ebben a fragmentumban egy teljesen más jellegű esemény miatt kerül terítékre a veszélyviselés kérdése.³³ Felmerülhet azonban a kérdés, hogy a kisajátítás *vis maior*nak tekinthető-e, párhuzamba állítható-e például egy tűzvész okozta *vis maiorral*?

A korunkbeli tulajdonviszonyokat sokkal inkább korlátozottabbnak vélik, mint a római tulajdonjogot. Azonban a római jogban sem beszélhetünk teljes korlátlan-ságról, erre láthatunk példát az alábbi jogesetben. Kisajátításról akkor beszélünk, amikor az állam közérdekből, pénzfizetés ellenében – vagy anélkül – magához von egy dolgot, vagy a dolog egy részét, ez a tulajdonjog egyik legerősebb korlátja. A római állam nem gyakran alkalmazta ezt a módszert tulajdonszerzésre, a jogintézmény csak a posztklasszikus korban jutott teljes elismerésre. Az állam a kisajátítást általában „közvetett kényszerrel” hajtotta vége, ami abban állt, hogy állami kényszerrel adásvételi szerződést kötöttek a tulajdonosokkal.³⁴

Felmerül a kérdés, hogy a *locator* milyen mértékben felelős az adott helyzetért, illetve, hogy köteles-e megtéríteni a kisajátításból adódó károkat a *conductornak*.

30 A kisajátítás ismérveire és szabályaihoz Vö. PENNITZ, Martin 1991. 12. skk.

31 Ennek a híres fragmentumnak Pennitz egy egész fejezetet szentel monográfiájában: PENNITZ, Martin 1991. (217-248). A szerző nagyban épít WACKE, Andreas: *Dig. 19,2,33: Afrikans Verhältnis zu Julian und die Haftung für höheren Gewalt*, In.: ANRW II, 15 1976. (454-496) alapos exegézisére.

32 BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (316-317)

33 PENNITZ, Martin 1991. (222-223) mérlegeli és elveti azt a lehetőséget is, hogy a „fundus publicatus” esetleg a vagyonekhozással állhatna összefüggésben.

34 FÖLDI András – HAMZA Gábor 2021. (290-292); Vö. PENNITZ, Martin 1991. (224-225). A kisajátításra sokszor középítkezések miatt került sor, mint például vízvezeték- vagy útépítés.

Africanus szerint a *locator* nem köteles megtéríteni a károkat a *conductornak*, azonban a bérkockázatot ő viseli, azaz nem követelheti a bérleti díjat a bérlőtől. Megállapítható tehát a kisajátítás elháríthatatlan jellege,³⁵ mely arra enged következtetni, hogy a *locator* kártérítésre nem kötelezhető, ugyanis nem tudta megakadályozni, hogy ez a különös jellegű *vis maior* bekövetkezzen. Ami azonban a bérkockázatot illeti, a *conductor* kérheti az *in integrum restitutiot*, vagyis a *locator* köteles visszafizetni a bérleti díjat a *conductornak*.

Africanus először egy vállalkozási szerződéssel állítja párhuzamba a haszonbérleti szerződést. A jogász egy különös párhuzamot állít, miszerint a kisajátítás olyan jellegű *vis maior*, mintha a talaj süllyedése miatt a ház tönkremenne. A *locator operis* tehát megbízta a *conductor operist* az épület felépítésére, a vállalkozó azonban nem tudta végrehajtani a feladatot a föld süllyedése miatt, Africanus szerint ilyenkor a vállalkozó felelős lenne, az azonban nem tisztázott a jogesetben, hogy a megrendelő mire perelhetne. A veszélyviselés általános szabályai szerint, amennyiben a kész munkát még nem adták át, az *opus* megsemmisülése esetén a veszélyt a vállalkozó viseli, a *mercest* nem követelheti, ez a *periculum est conductoris* elve.³⁶ Ennek alapján a forrásszöveg arra enged következtetni, hogy ennél az analóg példánál a jogász a veszélyviselés általános szabályát állapítja meg, ennek következtében a megrendelő *actio locatit* indíthat a vállalkozási díj visszafizetésére, amennyiben a díj már átadásra került a kész munka átadása előtt.

Africanus az alapesetben lévő szerződést összefüggésbe hozza az adásvétellel is, vagyis arra keresi a választ, hogy mi lenne a teendő ugyanebben az esetben, ha a megkötött szerződés egy adásvételi szerződés lenne, nem pedig haszonbérleti. Ha a felek adásvételi szerződést kötöttek volna és a földet még az előtt sajátította volna ki az állam, hogy az üres birtok átadásra kerül, a *venditor* viselné a veszélyt, tehát köteles lenne visszaadni az *emptornak* a vételárat. A vevő tehát *actio emptit* indíthat az eladó ellen a vételár visszaadására, az *interessét* azonban nem követelheti. Ez a megállapítás ellentétes az *emptio venditionál* általános *periculum est emptoris* elvével, megállapítható tehát, hogy az adásvétel esetén a jogász nem tipikus *vis maior*két kezeli az adásvétel során felmerülő kisajátítást. Az adásvételi szerződések esetén a rómaiak eltértek a *casum sentit dominus* elvétől, azaz főszabály szerint az áru *vis maior* okozta megsemmisülésének veszélyét a vevő viselte. Akkor

---

35 BESSENYŐ András: *Római magánjog, A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2003. (503) könyvében hasonlóan vélekedik, ugyanis, a bérbeadó nem képes megvédeni a bérlőt, akit államérdekből kivetnek a bérleményből, a bérlő nem köteles bérleti díjat fizetni.

36 Vö. JAKAB Éva: *Vertragsformulare im Imperium Romanum*. In: ZRG RA 123 2006, (71) skk; BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (320)

is meg kellett fizetni a vételárat az eladónak, ha az áru részben, vagy akár teljesen megsemmisült.³⁷ Azonban az is elmondható, hogy ez a *vis maior* felfogás viszont összhangban áll az alapeseti haszonbérleti tényállással és a vállalkozási szerződés párhuzamos példájával is. Mindhárom esetben tehát a *casum sentit dominus* elvét alkalmazza a jogász, az adásvétel esetén eltérve az általános *vis maior* felfogástól.

Megállapítható tehát, hogy Africanus teljes mértékben *vis maior*ként tekint a kisajátításra, a dolog erőhatalom okozta pusztulásának jogkövetkezményeivel azonosakat kell alkalmazni a kisajátítás esetén. A bérkockázatot tehát, a forráspéldákat tekintve, a bérbeadó, a vállalkozó és az eladó viseli. A bérlő, a megrendelő és a vevő azonban nem élhet keresettel a szerződésből fakadó károk miatt, viszont a *merces* és a *pretium* fizetésére nincsenek kötelezve, ha már teljesítettek, azt keresettel visszakövetelhetik. Azonban más lenne a helyzet abban az esetben, ha a bérbeadó meg tudná akadályozni az idegen behatást, ugyanis a *locator* köteles a bérlet tárgyát a bérleti szerződés tartama alatt végig olyan állapotban tartani, hogy az a használatra alkalmas legyen. A bérbeadónak egy esetleges birtokperben meg kellene védenie a bérlőt,³⁸ amire azonban a jelen jogesetben nem kerülhet sor.

Reinhard Zimmermann álláspontja szerint Africanus szövege kissé ellentmondásosnak tűnik, sokszor tanára, Iulianus véleményére hivatkozik. Úgy értelmezhető, hogy Iulianus kész volt helyt adni a keresetnek, még pedig az egész *interessére*, annak ellenére, hogy kimondottan állítja, hogy a bérbeadó nem okolható. Ez garantálja, hogy a bérlő nem lesz megfosztva a birtokától. Azonban Zimmermann felveti a kérdést, miszerint ez a biztosíték nem vezetne-e egy megjósolhatatlan nehézséghez a bérbeadó számára? Illetve, hogyan egyeztethető össze azzal amit Africanus mond pár sorral később, melynek értelmében a bérlő csak a kifizetett bérleti díjat követelheti, semmi mást.³⁹

Molnár Imre egyetért azokkal a véleményekkel miszerint a szöveg nem teljesen eredeti, későbbi kompilátori munka is van benne. Azzal azonban nem ért egyet, hogy az egész forrásszöveg nem eredeti. Molnár is kiemeli azt az elvet amit Du Plessis, miszerint a kisajátítás elháríthatatlan esemény, és ennek következtében bérveszélyt a haszonbérbeadó viseli.⁴⁰

---

37 JAKAB Éva 2011. 155. skk; BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (310)

38 BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila 2021. (316-317)

39 ZIMMERMANN, Reinhard 1996. (363-364)

40 MOLNÁR Imre 2013. (170); DU PLESSIS, Paul J.: *Letting and Hiring in Roman Legal Thought: 27 BCE – 284 CE*, Leiden, Brill, 2012. (146)

5. Szokásos kikötések a földbérleti szerződésekben

5.1. Újrabérbeadás művelési kikötések megszégése esetén

Ahogy már utaltam rá korábban, a föld az egyik legfontosabb értéként funkcionált az ókori Rómában. Úgy gondolom, ezzel szorosán összefüggésben áll azzal, ami Plinius leveleiben is olvasható, miszerint a földbirtokosok jövedelme függött a bérlők termelésétől.⁴¹ A függőség okán gyakoriak voltak a szerződésekben tett kikötések a művelést és a teljesítést illetően.

Véleményem szerint érdemes lehet átgondolni azt, hogy miért állt a bérbeadóknak érdekükben kikötéseket tenni a művelést illően abban az esetben, ha a bérlet ellenszolgáltatása pénzben állt (*pecunia numerata*), vagy pedig meghatározott terményhányadban (*colonia partiaria*).

Amennyiben az előbbit tekintjük át, azt hogy a művelésből fakadó rossz termés kockázata hogyan érintette a bérbeadókat amennyiben a *merces* pénzben állt, gondolhatnánk, hogy közvetlenül nem különösebben érintette őket, hiszen az ellenszolgáltatást mindenképpen megkapták, függetlenül attól, hogyan műveltek a bérlők. Dennis Kehoe Pliniusról szóló tudományos cikkében⁴² kitér erre a nézőpontra, miszerint amíg a bérlők végrehajtották a szükséges *opera rusticát*, addig a bérbeadóknak nem állt közvetlenül érdekük hogyan művelték a földet a bérlők. Ez a nézőpont teljes mértékben helytálló, azonban meglátásom szerint nem szabad figyelmen kívül hagyni a kövezett veszteség lehetőségét. Ugyanis amennyiben a bérlők nem megfelelő módon művelték a földet, nem volt megfelelő minőségű és mennyiségű termés, így nehezebben tudták a bérlők értékesíteni, melynek pedig az lehetett a következménye, hogy megkésték a bérleti díj kifizetésével vagy pedig egyáltalán nem voltak képesek a teljesítésre.

A részes bérlet tekintetében úgy vélem nem kérdés, hogy a bérbeadóknak közvetlenül is érdekükben állt a bérlők művelésének milyensége, ugyanis a termény bizonyos hányada őket illette. A következő jogesetben melyet ismertetni kívánok, a felek kikötötték, hogy amennyiben a bérlő nem a szerződés szerint műveli a telket, a bérbeadó újra bérbe adhatja a földet.

D. 19.2.51 pr.

Iavolenus libro 11 epistularum

Ea lege fundum locavi, ut, si non ex lege coleretur, relocare eum mihi liceret et quo minoris locassem, hoc mihi praestaretur, nec convenit, ut, si pluris locassem, hoc tibi

⁴¹ KEHOE, Dennis 1988. (17)

⁴² KEHOE, Dennis 1988. (17)

praestaretur, et cum nemo fundum colebat, pluris tamen locavi: quaero, an hoc ipsum praestare debeam. Respondit: in huiusmodi obligationibus id maxime spectare debemus, quod inter utramque partem convenit: videtur autem in hac specie id silentio convenisse, ne quid praestaretur, si ampliore pecunia fundus esset locatus, id est ut haec conventio pro locatore tantummodo interponeretur.

A tényállás szerint egy bérleti szerződés jött létre a felek között, melynek tárgya egy meghatározott földterület határozott időre való átengedése volt bérleti díj fizetése fejében. A szerződés, amelyet az eredeti bérlő és a bérbeadó kötöttek, részletesen szabályozza a bérlő kötelezettségeit a művelést illetően. Abban is megállapodtak a felek, hogy amennyiben a bérlő nem a szerződés szerint műveli a földet, a bérbeadó újra bérbe adhatja a területet másnak. A kikötés tehát abban a bontó feltételben állt, hogy amennyiben a bérlő a földet nem a szerződés szerint műveli, a szerződést a bérbeadó felmondhatja.⁴³

A feltétel tehát a szerződés szerinti művelés volt, amennyiben ezt a bérlő nem teljesítette, a bérbeadó jogosult volt a földet másnak bérbe adni. Általános szabály ugyanis, hogy amennyiben a bérlő a bérleményt nem rendeltetésszerűen használja, a bérbeadó felmondhatja a szerződést.⁴⁴ Megállapodtak a felek abban is, hogy amennyiben a szerződés megszüntetésre kerül a bérlő szerződésszegő magatartása miatt, és újra bérbe kell adni a földterületet, azonban az csak alacsonyabb összegért sikerül, a bérlő köteles megtéríteni a bérbeadó ebből eredő kárát.

Végül bekövetkezett, hogy a bérlő elhanyagolta a művelést, a bérbeadó így kénytelen volt újra bérbe adni. Az új bérbeadás azonban magasabb bérleti díjjal történt (nem alacsonyabban), mint amennyiért az előző bérlő bérelte. A jogi problémát ez a körülmény okozza, ugyanis az első bérlő követeli a többletet, mondván ha a kevesebért való bérbeadás esetén kártérítést kellett volna fizetnie, a magasabb összegért való bérbeadás esetén a többlet is neki jár.

A római jogban a bérleti szerződés sok esetben nagyobb védelmet nyújtott a bérbeadónak, a bérleti szerződések jellemzően a bérbeadó számára voltak előnyösek.⁴⁵ Meglátásom szerint ebben az esetben azonban teljesen logikus, hogy a szerződés értelmében miért lenne számon kérhető a bérlőn az az összeg, ami az új bérbeadás révén veszteséget okozna a bérbeadónak.

A bérbeadó felmondása emiatt jogszerű volt, azonban abban az időben, amikor

---

43 A művelési kötelezettséghez vö. HARKE, Jan Dirk: *Locatio conductio, Kolonat, Pacht, Landpacht*. Berlin, 2005. (22-25)

44 BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS 2021. (317)

45 Vö. BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. (438)

senki sem művelte a földet, a bérbeadó elesett a bérleti díj összegétől. Ha csak kevesebért tudta volna bérbe adni, a különbözet vesztesége – szerződési kikötés hiányában – őt terhelte volna, azonban a kikötés alapján, ezt az összeget *actio locativa* követelhetette volna a bérlőtől. A kikötés tehát azt a célt szolgálta, hogy a bérbeadót ne érje veszteség. Abban a kérdésben viszont nem született megállapodás a felek között, hogy ha többért adja bérbe a bérbeadó, ezzel az összeggel tartozna-e a régi bérlőnek. Úgy vélem a többlet követelésének nincsen jogalapja az eredeti bérlő részéről, hiszen az ő magatartása miatt kellett újból bérbe adni a földet, érdeksérelme viszont nem származott az ügyletből.

Iavolenus szerint a szerződést úgy kell értelmezni, hogy hallgatólagos megállapodás történt a felek között arra vonatkozóan, hogy a bérbeadó nem tartozik a bérlőnek azzal az összeggel, amennyivel többért bérbe adta. Mégpedig azért nem tartozik, mert a kikötés egyoldalúan csak a bérbeadó érdekeinek a védelmére került a szerződésbe. A bérlő pedig nem alapozhat a saját szerződésszegő cselekményére kártérítési igényt (azért kellett újra bérbe adni a földet, mert ő nem művelte). Ha viszont kevesebért lehetett volna bérbe adni, akkor lett volna érdeksérelme a bérbeadónak.

Molnár Imre hasonlóan látja a jogi helyzetet, tehát ha az új *conductor* kevesebb bérleti díjat fizet, akkor az előző bérlőnek meg kell fizetnie a különbözetet, mint kártérítési összeget. Iavolenus válasza értelmében, ha pedig többért lett bérbe adva a föld, az első bérlő nem követelheti a különbözetet a bérbeadótól, mellyel Molnár teljes mértékben egyetért.⁴⁶

5.2. Exkurzus: A földbérlet okirati gyakorlata a papiruszok tükrében

Ahogy már utaltam rá, a római jog jelentős írásos emlékei közé tartoznak az egyiptomi papiruszszerződések is.⁴⁷ Az általam vizsgált okirat művelési kikötéseket tartalmaz egy földbérleti szerződés tekintetében, mely szövegének magyar összefoglalását szeretném ismertetni. A papirusz⁴⁸ Hermopoliszból származik, amely a Nílus mellett elhelyezkedő ókori város volt Egyiptomban. A dokumentum 13x20 cm, közepes méretű, felül hiányos, nem olvasható. Az okirat VI-VII. századbéli.

A szerződés kifejezetten név szerint csak a bérlőt említi: *Aurelius Horiont*,

---

46 MOLNÁR Imre 2013. (86)

47 Vö. KEHOE, Dennis: Comparative Approaches to the Social History of Roman Egypt. *The Bulletin of the American Society of Papyrologists*, 1989, Vol. 26, No. 3/4 1989, American Society of Papyrologists (153-156)

48 P. Oxf. 16. 1; A dokumentum feldolgozásához felhasznált angol fordítás: WEGENER, E.P.: *Some Oxford Papyri (P. Oxford)*, Brill, 1942.

azonban a bérbeadó neve elveszett. A szövegben továbbá három konkrét személy van említve: *Aurelius Phoibammon*, *Hermias* és *Aurelius Aphous*, akik a bérleti szerződés tanúi. A szerződés tartalma egy bérleti szerződésre utal, mely részletesen taglalja, hogy a felek milyen kikötéseket tettek a szerződést illetően.

A felek a szerződésben kikötötték, hogy a bérlőnek teljes szabadsága van abban, milyen növényeket vethet és ültethet, a művelési ág nem kötött, azonban a szövegben szereplő következő mondat érdekesen árnyalja ezt. A dokumentum ugyanis azt tartalmazza, hogy az egy éves bérleti díja a tíz *arourae*-nak⁴⁹ és ötven *ammata*-nak⁵⁰ tizenkét és egynegyed *artabae* lesz, melyet félig búza, félig pedig árpa formájában kell a bérlőnek szolgáltatnia. A bérleti díj megfizetésének módja kiváltképp érdekes, ugyanis alapvetően egy átlagos részes haszonbérletnek tűnik a szerződés, viszont ha jobban átgondoljuk, kiderül, hogy kicsit sem ilyen hétköznapi. Egy tipikus részes haszonbérleti szerződés kikötésében az szerepelne, hogy a bérlő az adott termés bizonyos százalékát szolgáltatja a bérbeadónak, itt azonban nem ezt kötötték ki a felek, a bérlőnek mindenképp szolgáltatnia kell ezt a mennyiséget függetlenül az az évi termést esetlegesen ért *vis maior*tól.

A felek abban is megállapodtak, hogy amennyiben a föld öntözetlen (azaz a Nílus áradása nem vette lehetővé a rendszeres öntözést), a bérlő a fentebb említett bérleti díj harmad részét fogja fizetni. Ez mégis közös kockázat-viselést rögzít, erre az egy fajta *vis maiorra* korlátozva.

A szerződésben fellelhető továbbá egy természetbeni szolgáltatást szabályzó mennyiségi és minőségi klauzula. Az árpa és a búza mértékét athéni mérték szerint kell szolgáltatni késedelem nélkül, fontos továbbá hogy a termés új, vagyis friss termésből származzon emellett tisztának és szitaltnak kell lennie. A bérleti díj átadásának az időpontja pedig Epeiph hónapja, az egyiptomi naptár szerinti 11. hónap.⁵¹

Megegyezés született a felek között arról is, hogy a bérleti díjat a bérlőnek kell saját költségein elszállítani Philoponios kolostorába, ezen felül pedig a bérlő minden évben ajándékozni fog egy kosár éghető pelyvát, egy pint tejet, tíz kalász köteget, továbbá *Thinys* ünnepén egy szamarat, hogy a bérbeadó költségek nélkül tudjon menni a fesztiválra.

A dokumentum végén egy *stipulatio*s kikötés látható: a felek bérleti megegyezésüket egy objektív felelősségi alapú *stipulatio*ban is megerősítették. Vitatott

---

49 Mai mérték szerint 1 *aroura* = 2.756 m², így tehát a forrásban 27,56 m² terület van említve.

50 1 *amma* = 1/64 *aroura*, a dokumentum szerint 50 *ammata*, vagyis 2,1531 m² földterület szerepel.

51 Június 25-július 25, Vö. RUPPRECHT, Hans A.: *Kleine Einführung in die Papyruskunde*, Darmstadt 1994, 28-29.

annak megítélése a szakirodalomban, hogy a formális *stipulatio*s ígélet a papiruszok szerződési gyakorlatában is valóban egy új, párhuzamos perleési lehetőséget teremtett-e (mint ahogyan ezt a Pompejiből, a Kr.u. 1. századból származó viaszos táblákban látjuk), vagy esetleg pusztán toldalék, különösebb jogi relevancia nélküli függelék volt-e.⁵²

6. Záró gondolatok

A földek jelentősége miatt számos szerződés született a földbérleti szerződések vonatkozásában. Fontosnak tartottam a földbérleti szerződéseket kiemelni a dolgozat által a *locatio conductio* rendkívül széles köréből, és egy összefoglaló kutatást írni arról, milyen specifikumjai voltak e szerződéseknek, illetve hogyan befolyásolták ezt a szerződéstípust a társadalmi viszonyok.

Törekedtem olyan forráshelyeket vizsgálni, melyek különböző képet adnak a földbérleti szerződésekről, minél több fölbérlettel kapcsolatos jogi helyzet áttekintése által. Összegzés gyanánt megállapítható, hogy a földek bérbeadása kiemelt helyet foglalt el a Római Birodalom jogéletében, melyet érdekesen árnyaltak a fennálló társadalmi különbségek. A bérlők kiszolgáltatott helyzete kétségtelen volt, azonban az elemzett források között olyan nem szerepel a dolgozatomban, melyről azt állítanám, hogy kifejezetten kizsákmányoló jellegű lett volna, az viszont bizonyos, hogy szinte mindegyik Digesta fragmegtumban, illetve a papirusz okiratban is fellelhetők olyan elemek, melyek inkább a bérbeadók érdekeit szolgálták.

A kor jogászaik válasza a bérbeadók és a bérlők közt felmerülő jogi problémákra befolyásolták az egyes jogintézmények alapvető szabályainak kialakulását a római jogban, illetve napjaink hatályos jogára is hatást gyakoroltak.

Felhasznált irodalom

ALBERS, Gregor (2018): *Zum Versprechen als Verpflichtungsgrund in der Spätantike: Urkundenpraxis, Kirchenlehrer und der westgotische Gaius*, In: ZRG RA 135, 341-344.

BENEDEK Ferenc – PÓKECZ Kovács Attila (2021): *Római magánjog*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó.

BESSENYŐ András (2003): *Római magánjog – A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér (1995): *Római jog*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

---

52 Vö. ALBERS, Gregor: *Zum Versprechen als Verpflichtungsgrund in der Spätantike: Urkundenpraxis, Kirchenlehrer und der westgotische Gaius*, In.: ZRG RA 135, 2018. 341-344.

- DAUBE, David (1948): *Tenancy of Purchaser (Digest 19.2.21)* In: The Cambridge Law Journal, Vol. 10, No. 1, 77-83.
- DE CESARE, Robert (1967): *Pliny the Younger*, In: The Classical Outlook, December, Vol. 45, No. 4, American Classical League.
- DIÓSDI György (1973): *A római jog világa*, Budapest, Gondolat Kiadó.
- DU PLESSIS, Paul J. (2012): *Letting and Hiring in Roman Legal Thought: 27 BCE – 284 CE*, Leinden, Brill.
- FIORI, Roberto (1999): *La definizione della ‚locatio conductio‘: giurisprudenza romana e tradizione romanistica*, Nápoly, Jovene.
- FÖLDI András – HAMZA Gábor (2021): *A római jog története és institúciói*, Budapest, Novissima Kiadó.
- FÖLDI András (2013): *Monizmus, dualizmus vagy pluralizmus? Összehasonlító-történeti elmékedések a bona fidesről*, In.: Állam és jogtudomány LIV. évfolyam 3-4. sz. 25-39.
- HARKE, Jan Dirk (2005): *Locatio conductio, Kolonat, Pacht, Landpacht*, Berlin.
- JAKAB Éva (2011): *Borvétel és kockázat. Jogtudomány és jogélet a Római Birodalomban*, Budapest, Akadémia Kiadó Zrt.
- JAKAB Éva (2009): *Risikomanagement beim Weinkauf. Periculum und Praxis im Imperium Romanum* Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte, 99. Heft.
- JAKAB Éva (2006): *Vertragsformulare im Imperium Romanum*, In: ZRG RA 123.
- KEHOE, Dennis (1988): *Allocation of Risk and Investment on the Estates of Pliny the Younger*, In.: Chiron 18, 15-42.
- KEHOE, Dennis (1989): *Comparative Approaches to the Social History of Roman Egypt*, In.: The Bulletin of the American Society of Papyrologists, Vol. 26, No. 3/4 American Society of Papyrologists.
- KEHOE, Dennis (2010): *Law and the rural economy in the Roman Empire*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- LEGRAND, Pierre (1999): *Fragments on law-as-culture*, Deventer, Press Universitaire de France.
- MAYER-MALY, Theo (1956): *Locatio-conductio*, Eine Untersuchung zum klassischen römischen Recht, Wien–München.
- MOLNÁR Imre – JAKAB Éva (2021): *Római jog*, Szeged.
- MOLNÁR Imre (2013): *A locatio conductio a klasszikus kori római jogban*, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány.
- PENNITZ, Martin (1991): *Der „Enteignungsfall“ im römischen Recht der Republik und des Prinzipats*, Wien-Köln-Weimar, Böhlau.

- PÓLAY Elemér (1988): *A római jogászok gondolkodásmódja*, Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat.
- POUND, Roscoe (1910): Law in Books and Law in Action. In: 44 American Law Review, 44. évf. 12. szám, 12-36.
- POUND, Roscoe (1912): *Theories of Law*, In: The Yale Law Journal, Vol. 22, No. 2, The Yale Law Journal Company, Inc. 114-150.
- RUPPRECHT, Hans A. (1994): *Kleine Einführung in die Papyruskunde*, Darmstadt.
- WACKE, Andreas (1976): *Dig. 19,2,33: Afrikans Verhältnis zu Julian und die Haftung für höheren Gewalt*, In: ANRW II, 15, 454-496.
- ZIMMERMANN, Reinhard (1996): *The Law of Obligations*, Oxford University Press.
- ZWEIGERT, Konrad – KÖTZ, Hein (1996): *Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts*, Tübingen.